

Kültürümüzde
Arapça ve Farsça Asıllı
VECİZELER SÖZLÜĞÜ
Mehmet YILMAZ

MEHMET YILMAZ

1948'de Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesinde doğdu. İlkokulu 1961'de bu ilçede, Şanlıurfa'da başladığı İmam-Hatip Lisesi'ni 1968'de Sivas'ta, klasik lise öğrenimini 1971'de İstanbul Eyüp Lisesi'nde tamamladı, 1974'te İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nü, 1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı'ndan yüksek lisans diploması aldı.

Çocukluğunda başladığı öğrenim süresince de klasik yöntemlerle sürdürdüğü Arapça ve Farsça öğrenimini, modern yöntemlerle devlet okullarında pekiştirdi.

Üsküdar Mithatpaşa Kız, Bağcılar, Zeytinburnu İmam-Hatip, Üsküdar Kız, Üsküdar Surp Haç Ermeni liselerinde Edebiyat öğretmenliği yaptı. 1983'te Atatürk Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Yaklaşık üç yıl bu görevi sürdürdükten sonra 1985'te Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne atandı. Burada yaklaşık 19 yıl öğretim görevlisi olarak çalıştı. 2004 yılının Eylül ayında emekli oldu.

Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük) ve *Dört Halifeden Vécizeler Sözlüğü* adlı iki eseri bulunan Mehmet Yılmaz evli, iki çocuk babasıdır.

Kültürümüzde
Arapça ve Farsça Asıllı

VECİZELER SÖZLÜĞÜ

Mehmet YILMAZ

BİRİNCİ CİLT

Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı
VECİZELER SÖZLÜĞÜ

Copyright © Sütun Yayınları, 2008

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'ye aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Tic. A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör

Esra ERKAL

Görsel Yönetmen

Engin ÇİFTÇİ

Kapak

İhsan DEMİRHAN

Sayfa Düzeni

Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN

978-975-9089-61-0

Yayın Numarası

55

Basım Yeri ve Yılı

Çağlayan Matbaası Sarnıç Yolu Üzeri No: 7

Gazimür/İZMİR

Tel: (0232) 252 20 96

Eylül 2008

Genel Dağıtım

Gökkuşuğu Pazarlama ve Dağıtım

Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi

Mahmutbey/İSTANBUL

Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Sütun Yayınları

Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5

34676 Üsküdar/İSTANBUL

Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20

www.sutun yayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Önsöz • 9

Kısaltmalar • 8

A.....	11
B.....	68
C.....	101
Ç.....	116
D.....	122
E.....	148
F.....	206
G.....	237
H.....	249
I.....	321
İ.....	324
K.....	435

ÖN SÖZ

Bilime katkıda bulunma, bilimsel çalışma yapanlara yardımcı olma amacıyla, uğurunda yıllarımızı harcıyarak ortaya koyduğumuz bu eserimiz, İslâm dinini kabulümüzden günümüze kadar gelen süre içerisinde, bilginlerimizin kültürümüze özenle aktardıkları, elde etme imkanı bulabildiğimiz Arapça ve Farsça asıllı veciz sözleri içermektedir.

Bilindiği gibi milletimiz, 8. yüzyıldan itibaren, peyderpey müslüman olmaya başlamış, 10. yüzyılın ilk çeyreğinde (920), Karahanlı hükümdarı Satuk Buğra Han'ın İslâm dinini resmen kabul etmesiyle, toplu halde müslüman olmuş ve ilk müslüman Türk devletini kurmuştur. Bu olay, din, kültür, medeniyet, düşünce yapısı, dil ve edebiyatımızda büyük değişiklikler meydana getirmiştir.

İslâm medeniyeti etkisi altına girişimiz, Arapça ve Farsça'nın kültürümüzde yerleşmesini, klâsik öğretimde kendilerine büyük önem verilmesini sağlamıştır. Zamanla Arapça ilim dili, Farsça edebiyat dili kabul edilmiş, bu sebeple, bu dillerden çok sayıda veciz söz dilimize geçmiştir. Bu sözler, canlılığını yitirmekle beraber günümüze kadar gelme imkânı bulmuştur. Bunları tespit edip yeni nesillere sunma, bu alanda bir boşluğu doldurma amacıyla, yaklaşık beş yıl, sürekli ve yorucu bir çalışma yaptık. Çeşitli kütüphane ve özel kitaplıklarda bulunan, ulaşabildiğimiz çok sayıda eseri taradık. Cami, dergâh, tekke, türbe, mezarlık, müze, saray, han, hamam, köprü, çeşme, sebil gibi tarihî yerlerde, ev, daire ve iş yerlerindeki kitabe ve levhalarda bulunan veciz sözleri almak için elimizden gelen çabalarımızı gösterdik.

Eski çağlarda, bilginlerimiz, girmiş olduğumuz kültür ve medeniyetin de etkisiyle, her fırsatta, yukarda adını andığımız iki kaynak dile ve ürünlerine başvurmuş, yeri geldikçe, ayet, hadis, atasözü, atasözü hükmüne geçmiş hikmetli ve ünlü sözlerden binlerce aktarma (lafzî iktibas) yapmış, her alandaki eserlerine, sözlerini güçlendirme ve pekiştirme için serpiştirmişlerdir. Özellikle batı kültür ve medeniyetinin etkisi altına girişimiz, yazı değiştirmemiz, anılan dilleri iyi bilenler dışında, günümüz insanların bu sözleri anlamalarını güçleştirmiştir. Bu güçlüğü gidermek, okuma ve araştırma meraklılarına, karınca kararınca yardımcı olmak istedik. Bu isteğimizin gerçekleşmesi bizi sevindirir.

Bu eserde yedi bini aşkın veciz söz yer almaktadır. Bunları yeni harflerle alfabeye sırasına göre dizdik. Arapça ve Farşça metinlerini aslî harfleriyle yanlarına yazdığımız için transkripsiyon işaretlerini kullanmaya, bazı istisnalar dışında gerek görmedik. Anlamalarını ise altlarına yazdık.

Kültürümüzde var olduklarını kanıtlamak, meraklılarına başvurmak istediklerinde kolaylık sağlamak için, geçtikleri cümleleri, yazar, eser adları, cilt ve sayfalarını gösterdik. Ancak bazıları çok sayıda eserde geçmektedir. Hepsini göstermek kitabın hacmini artırmaktan başka bir işe yaramaz kanısıyla, sayılarını, bazı ayrıcalıklar dışında, beşe indirdik. Başlıkların tekrarını önlemek için, şiirlerde mısra sayısına bakmaksızın, tek denk işareti (~) kullandık.

Arapça kelimelerde belirtme edatı (harf-i târif), hemze, özellikle kelime sonlarındaki hareke ve cer harflerine genellikle itibar etmedik. Farşça kelimelerin okunuşunda ise, Türkçe söylenişe ağırlık verdik.

Ayet olan başlıkların bir kısmı, değişik surelerde geçmektedir. Bunların bir tanesini göstermekle yetindik.

Hadis olarak aktarılan sözlerin bazıları uydurmadır. Ancak kültürümüzde yer aldıkları için kitabımıza aldık, kaynaklarını göstermedik. Çünkü hepsini irdelemek yıllar sürecek bir çalışma gerektirir, veciz söz tesbiti sınırını aşar. Bu işleme, hazırlıklarını bitirmek üzere olduğumuz “Edebiyatımızda Âyet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük)” adlı eserimizde yer verdik.

Birbirleriyle aynı, eşanlamlı, yakın anlamlı, ya da bap değişikliği bulunan kelimelerin çok kullanılanlarını tercih ettik. Örneklerde, anlam aynı ise, ufak tefek farklılıklara önem vermeksizin, uzun olanlarını yeğledik.

Müelliflerimizin büyük bir kısmı, bu sözlerin bir bölümünü almakla yetinmişlerdir. Tamamını alanlarınıkini aldık.

Özel isimlerde, genellikle yaşayan Türkçe söylenişe önem verdik. Unvan ve soyadlarını da zamanlarına göre değerlendirdik, imlâlarını ona göre yazmaya çalıştık.

Bu eserin hazırlanmasında emeği geçen herkese ayrı ayrı, özellikle Arapça asıllı sözlerin tercümesinde büyük katkıları olan değerli arkadaşım, eğitimci ve araştırmacı Fahrettin Yıldız Bey'e, Farşça asıllı sözlerin tercümelerinde bize yardımlarını esirgemeyen, kıymetli vakitlerini ayıran değerli hocam, Dr. Ali Milani Bey'e yürekten teşekkürlerimizi sunmayı bir borç biliriz.

Mehmet Yılmaz
Üsküdar, 2006

KISALTMALAR

- age. Adı geçen eser
bk. Bakınız
bs. Baskı, basım
c. Cilt
ev. Çeviren, evirmen
dt. Doçentlik tezi
dkt. Doktora tezi
drl. Derleyen
dzl. Düzenleyen
hzl. Hazırlayan
Hz. Hazreti
ktp. Kütüphanesi
mzt. Mezuniyet tezi
no. bk. nu.
nřr. Neřreden
nu. Numara
s. Sayfa
sy. Sayı
řrh. řrheden
trc. Tercüme eden
ts. Tarihsiz
v. dr. Ve diğerleri
vr. Verak
ylt. Yüksek lisans tezi
ys. Yersiz
yz. Yazma

A

الآبَاءُ ثَلَاثَةٌ : أَبٌ مَنْ عَلَّمَكَ وَأَبٌ
مَنْ وَلَدَكَ وَأَبٌ مَنْ زَوْجَكَ وَخَيْرُ
الآبَاءِ مَنْ عَلَّمَكَ

**el-Âbâu selâsetün: Ebün men alle-
meke ve ebün men velledeke ve
ebün men zevveceke ve hayru'l-âbâi
men allemeke (A.)**

Babalar üçtür: Okutan, doğurtan, ev-
lendiren. En iyi baba okutandır.

... Efendimiz bir rivayete göre: ~ buyur-
muşlardır. Mehmed Said Efendi, *Ahlâk-ı
Hamîde*, s. 74.

أَبٌ دَرَجُوبًا أَيْدٍ

Âb der-cû bâz âyed (F.)

Su çukurunu bulur.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 3/331.

الْعَبْدُ عَبْدُ الْإِحْسَانِ

el-Abdü abdü'l-ihsâni (A.)

İnsan, ihsan kuludur.

Abd: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/473.

الْعَبْدُ عَبْدٌ وَإِنْ أَبَقَ فَالْعَفْوُ عَلَى الْمَوْلَى
أَحَقُّ وَالْيَقُّ

**el-Abdü abdün ve in ebaka fe'l-afvü
ale'l-mevlâ ehakku ve elyaku (A.)**

Köle, kaçsa da köledir. Efendiye en
uygun olan ve yakışan ise aftır.

~ terânesiyle... Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 8/568.

الْعَبْدُ حَرٌّ مَا قَنَعَ وَالْحُرُّ عَبْدٌ مَا طَمَعَ

**el-Abdü hürrün mâ kani'a ve'l-hür-
rü abdün mâ tami'a (A.)**

Kanaat eden kul hür, tamah eden kul
köledir.

...ber-fetvâ-yı: ~ Ankaralı İsmail Rüsûhî,
Minhâcü'l-fukarâ, s. 130.

العَبْدُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ

el-Abdü ma'a men ehabbe (A.)

Kişi sevdiği ile beraberdir.

Hadis: ~ Hâfız İbrahim Efendi, *Kenzü'l-irfan*, s. 87.

العَبْدُ الْمُطِيعُ لَوَالِدَيْهِ وَلِرَبِّهِ
فِي أَعْلَاءِ عَلِيٍّ

el-Abdü'l-mu'tü li-vâlideyhi ve li-rabbihî fi a'lâi illiyyîne (A.)

Anne, baba ve Rabb'ine itaat eden insan yücelerin en yücesindedir.

~ hadisi ile müeyyedir. Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 275.

العَبْدُ رَّبِّ وَ الرَّبُّ عَبْدٌ
فِيَا لَيْتَ شَعْرِي مِنَ الْمُكَلَّفِ
أَنْ قُلْتُ عَبْدٌ فَذَاكَ مَيِّتٌ
أَوْ قُلْتُ رَبٌّ أَنِّي مُكَلَّفٌ

el-Abdü rabbün ve'r-rabbü abdün Fe yâ leyte şî'rî meni'l-mükellefû in kultü abdün fe-zâke meyyitün Ev kultü rabbün ennâ mükellefün (A.)

Kul, Rab, Rab da kuldur. Keşke bilsem, sorumlu kim: Kul desem, o ölümlüdür; Rab desem, nasıl sorumlu olur?

Şeyh Hazretleri (Muhyiddîn-i Arabî), *Dîbâce-i Fütühâtında* buyurlar: ~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 102.

عَبْدُ الشَّهْوَةِ أَذَلُّ مِنْ عَبْدِ الرَّقِّ

Abdü's-şehveti ezellü min abdi'r-rakki (A.)

Şehvet kölesi, satın alınan köleden daha aşağıdır.

~ ittiba' etme... Ahmed Cevdet, *Tercüme-i Sad-Kelime-i İmam Ali*, s. 29.

العَبْدُ وَمَا فِي يَدِهِ كَانَ لِمَوْلَاهُ

el-Abdü ve mâ fî yedihî kâne li-mev-lâhü (A.)

Kul ve varlığı efendisininindir.

Bu halde eserin de zât-ı muhteremin malıdır. ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnâl. *Son Asır Türk Şâirleri*, s. 5-8/1186; ... çün ben de senin dil de senin ey gül-i rârâ ~ Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/418.

العَبْدُ وَمَا لَهُ لِمَوْلَاهُ

el-Abdü ve mâlühü li-mevlâhü (A.)

Kul ve malı efendisininindir.

~ mefhûmunca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 1/452; ~ kâidesince... Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 26.

العَبْدُ وَمَا مَلَكَ لِسَيِّدِهِ

el-Abdü ve mâ meleke li-seyyidihî (A.)

Kul ve sahip olduğu şeyler efendisininindir.

Abd:~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/470.

العَبْدُ وَمَا يَمْلِكُهُ كَانَ لِمَوْلَاهُ

el-Abdü ve mâ yemlikuhû kâne li-mevlâhü (A.)

Kul ve malik olduğu şeyler efendisi-nindir.

Yahya kulunun mâ meleki o melikindir. ~ Yahya Bey, *Divan*, s. 506; ~ kâidesince... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/337; ~ Mehmed Hemdemî (Solakzâde), *Solakzâde Târîhi*, s. 220. ... ber-fehvâ-yı ~ Ankaralı İsmail Rüşdî, *Minhacü'l-fukarâ*, s. 208; ~ hadisini te-fevvuk eyledi. Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîma Târîhi*, 5/180.

العَبْدُ يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ

el-Abdü yekfîhi'l-işâretü (A.)

İnsan olana işaret yeter.

~ sırınca... Bediuzzaman Said Nursi, *Lem'alar*, s. 65.

العَبْدُ يَدْبِرُ وَاللَّهُ يَقْدِرُ

el-Abdü yüdebbirü va'llâhü yükad-diru (A.)

Kul tedbir alır, Allah takdir eder. (Tedbir kuldan, takdir Allah'tan)

~ mealince... Ebuuzziya Tevfik, *Nümüne-i Edebiyat-ı Osmâniye*, s. 65; Ammâ ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/168; ~ tedbiri bozar takdir... Selânîkî Mustafa Efendi, *Selânîkî Târîhi*, 1/331; ~ fehvâsınca... Seydî Ali Re'is, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 10; ... mukadderât-ı ilâhî gelir zuhûr eyler: ~ Sezâyî, *Mektûbât*, s. 72.

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ

Abese ve tevellâ en câ'ehü'l-a'mâ (A.)

Kör geldi diye surat asıp yüz çevirdi. (Abese, 80/1-2)

Muahaze etti: ~ Osman Keskioglu, *Kur'ân-ı Kerim Bilgisi*, s. 322; ~ âyeti üzere... *Beyânü'l-hak* (gazete), 6/2523; ... bi-hakk-ı ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, s. 15; ~ kelâm-ı Hak, Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/476.

أَبٌ أَرَّ أَسْيَابَ افْتَادَ

Âb ez-âsyâb üftâd (F.)

Değirmenin suyu kesildi.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 162.

أَبٌ كَلَّ الْأُودُمَىٰ كُنْدَ كِه مَاهَىٰ بَكِيرَدَ

Âb gil-âlûd mî-kuned ki mâhî be-gî-red (F.)

Bulanık suda balık avlıyor. (Balık tutmak için suyu bulandırıyor.)

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 162.

أَبْهَامَىٰ كُذِرْدَ رِيكَ تَه جَوَىٰ مَىٰ مَانَدَ

Âbhâ mî-güzered rîg teh-i cûy mî-mâned (F.)

Sel gider, Kum kalır.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 172.

أَبٌ كِه أَمَدَتِيْمُ بَرَّ حَاسَتَ

Âb ki âmed teyemmüm ber-hâst (F.)

Su bulununca teyemmüm bozulur.

أَبْ كِهْ بِأَشَدَّ تَيْمَمٌ بَاطِلٌ أَسْتُ

Âb ki bâşed teyemmüm bâtl-est (F.)

Su bulununca teyemmüm bozulur.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 172.

أَب رَفْتَهُ بَازَ أَيْدٍ بَجُو

Âb-ı refte bâz âyed be-cû (F.)

Su çukurunu bulur.

~ fehvâsı üzere... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ*, 2/798,

أَب زَيْرِ كِيَاهَ (كَاهَ بُوْدُنْ)

Âb zîr-i giyâh (kâh bûden) (F.)

Saman altından su yürütmek. (Hile ile iş yapmak)

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/325.

عَجَّلِ النَّوَالَ مَا وَصَلَ إِلَيْكَ قَبْلَ اسْتِوَالِ

Accili'n-nevâle mâ vasale ileyke kable's-su'âli (A.)

İyiliği, istenmeden önce hemen yap.

~ Osman F. Sertkaya, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 16/126, 1.10.1968.

عَجَلُوا بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْفَوْتِ وَعَجَلُوا بِالتَّوْبَةِ قَبْلَ الْمَوْتِ

Accilû bi's-salâti kable'l-fevti ve acilû bi't-tevbeti kable'l-mevti (A.)

Vakti geçmeden önce namaz kılmada, ölüm gelip çatmadan önce tevbe etmede acele ediniz.

... sağdaki mihrap üstünde ~ yazılıdır. İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/96;... savt-ı bülend ile ~ diye salâlar verdik. Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 6/350; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnâl, *Son Hattatlar*, s. 439; ~ hadisiyle sabittir. Hacı Reşit Paşa, *Tasavvuf*, s. 186; ~ hadisinde... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ah-lâk-ı Medenî*, s. 112.

عَجَلُوا الْإِفْطَارَ وَآخِرُوا السَّحُورَ

Accilü'l-iftâra ve ahhiru's-sahûra (A.)

İftarda acele ediniz, sahurunu geciktiriniz.

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 28; Hadiste şöyle buyurulmuştur: ~ Ramazanoğlu Mahmut Sami, *Musâhabe*, 4/43; ~ kelâm-ı Şâri', Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/646.

العَجَلَةُ مِفْتَاحُ النَّدَامَةِ

el-Aceletü miftâhu'n-nedâmeti (A.)

Acele etmek pişmanlığın anahtarıdır.

Acele: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/481.

العَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ وَالتَّائِبِي مِنَ الرَّحْمَنِ

el-Aceletü mine's-şeytâni ve't-te'en-nî mine'r-rahmâni (A.)

Acele şeytandandır, teenni Rahman'dandır. (Acele işe şeytan karışır.)

Bir kaç gün Harzem'de tevakkuf olunsun
~ Seydî Ali Re'is, *Mir'â-tü'l-memâlik*, s. 73; ~ bu mânâyı... Nişancızâde Mehmed Paşa, *Mir'â-t-ı Kâinât*, 1/82; Sultanım ~ derler. Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 3/283; el-Emsâl: ~ Hâfız Refî', *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garibe*, s. 47; Peygamberimiz: ~ buyurdu. Mehmed Emin Efendi, *Marifet ve Selâmet Risâlesi*, s. 28.

العجلة أخت الندامة

el-Aceletü uhtü'n-nedâmeti (A.)

Acele, pişmanlığın kız kardeşidir.

Acele: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/481.

العجلة أم الندامة

el-Aceletü ümmü'n-nedâmeti (A.)

Acele, pişmanlığın anasıdır.

~ Hasan Tefvik Efendi, *Ravza-i Muhâverre*, s. 140; Acele: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati* 3/481.

العجل العجل قد قرب الأجل

el-Acelü; el-ancelü kad karube'l-ece-lü (A.)

Ecel ecel derken gelip çattı.

~ mazmûnu ile... Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/133.

أعجز الناس من عجز عن إصلاح نفسه

A'cezü'n-nâsi men aceze an ıslâhu nefsihî (A.)

İnsanların en acizi, kendi nefsinin ıslah edemeyendir.

~ Ahmed Ali Sipihr, *Kelimât-ı Kassâr*, s. 25.

العاجز من عجز عن سبأقة نفسه

el-Âcizü men aceze an siyâkati nefsi-hî (A.)

Gerçek âciz, kendisini yönetemeyendir.

~ Bu kelimât-ı hikmet-âmîz... Ali Râşid, *Nümüne-i Hikmet*, s. 258.

العاجز من اتبع نفسه هواها وتمنى على الله الأمانى

el-Âcizü meni'ttebe'a nefsehü hevâhâ ve temennâ ala'llâhi'l-emâniyye (A.)

Gerçek âciz, nefsinin keyfi arzularına uyan, emellerinin yerine getirilmesini Allah'tan bekleyen kişidir.

~ hadisine nazaran... Hâfız Ahmad Mahir, *el-Muhkem fi şerhi'l-hikem*, 1/158.

العجز عن درك الأدراك إدراك والبحث عن سر ذات الله إشراك

el-Aczü an derki'l-idrâki idrâkün Ve'l-bahsü an sırrı zâtillâhi işrâkün (A.)

Allah'ın kühünü algılama konusunda aczin bilincinde olmak, algılamanın ta kendisidir. Allah'ın zatının sırrını araştırmaya kalkışmak ise şirktir.

Hız. Ebubekir derki: ~ Tahir Büyükkörükçü, *Mevlânâ ve Mesnevî*, s. 97;

~ gibi kelimalar... Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektâşî Şâirleri*, s. 446; Ebubekir Sıddîk Efendimiz: ~ buyurmuşlardır. *Beyânü'l-hak* (gazete), 2/3021; ~ idrakin aczi hayrettir. Ali Nihat Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhütler*, s. 19; Ebubekir Sıddîk dedi: ~ Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Ahlâk*, s. 182.

العجز نائم والجزم يقظان

el-Aczü nâimün ve'l-cezmü yakzânü (A.)

Âciz kişi uykuda, keskin kararlı ise uyanıktır.

Acz: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/479.

أعدى عدوك نفسك التي بين جنبيك

A'dâ adüvveke nefsiuke'lletî beyne cenbeyke (A)

En azgın düşmanın, sende bulunan nefsidir.

Peygamberimiz: ~ İbrahim Canan, *Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye*, s. 50; ~ hadisi ... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 144; ~ kelâm-ı Şâri', Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/525.

عداوة العاقل خير من صداقة الجاهل

Adâvetü'l-âkıl hayrun min sadâkati'l-câhili (A.)

Akıllı düşman cahil dosttan daha iyidir.

... bu hakikat ise ~ hikmetiyle müeyyeddir. Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 129; ~ hadisi mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 6/333; ~ Ali Râşid, *Nümüne-i Hikmet*, s. 92.

العداوة شغل القلب

el-Adâvetü şulü'l-kalbi (A.)

Düşmanlık, kalbin (gereksiz şeylerle) meşgul edilmesidir.

~ Ahmed Cevdet, *Tercüme-i Sad-Kelime-i İmam Ali*, s. 23.

العدد إمازوج أوفرد

el-Adedü immâ zevcün ev ferdün (A.)

Sayı, ya çift, ya tek olur.

Ferd: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/623.

أدم به آدم مي رسد كوه به كوه نمي رسد

Âdem be-âdem mî-ressed, kûh be-kûh ne mâ-ressed (F.)

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

أدم دوبر به اين دنيا نمي آيد

Âdem dû bâr be-în dünya ne mî-âyed (F.)

İnsan, dünyaya bir kez gelir.

أدم كذا اين همه آدا

Âdem-i gedâ in heme edâ (F.)

Hem kel, hem fodul.

أدم كرسنه إيمان ندارد

Âdem-i gürisne îmân ne-dâred (F.)

Aç adamın dini imanı olmaz.

أَدَمُ كُرْسِنَهُ سَنَّكَ رَاهِمَ مِي خُورَدَ

Âdem-i gürisne seng-râ hem mî-hü-red (F.)

Aç adam taşı bile yer.

Atasözleri ve Deyimler: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 170.

أَدَمُ خَجَالَتِي صَاحِبِ فَرْزَنْدِ نَمِي شُودَ

Âdem-i hacâletî sâhib-i ferzend ne mî-şeved (F.)

Utananın oğlu kızı olmaz.

أَدَمِي مَعْصُومٌ تَتَوَانَدُ بُوَدَ

Âdemî ma'sûm ne-tevâned bûd (F.)

Kul hatasız olmaz.

أَدَمِي مُشْتِ غَبَارُ وَعَمْرُ بَادِ صَرَّ صَرَّاسْتِ

Âdemî muşt-ı gubâr u ömr bâd-ı sarsar-est (F.)

İnsanoğlu bir avuç tozdur, ömür ise bir kısırgandır..

Mısra': ~ Ahmet Sevgi, *Lâtîfî'nin iki Risâlesi*, s. 19.

أَدَمِي زَادَ بِأَمِيدِ زَنْدِ أَسْتِ

Âdemî-zâd be-ümîd zinde-est (F.)

İnsanı umut yaşatır.

Atasözleri ve Deyimler: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 171

أَدَمِي زَادَهُ أَكْرَبِي أَدَبِ اسْتِ أَدَمُ نَيْسْتِ
فَرَقَ دَرِجِسْمِ بِنِي أَدَمُ وَحَيَوَانِ أَدَبَسْتِ
جَشْمِ بَكْشَاوِ بَيْنِ جُمْلِهِ كَلَامِ اللَّهِ رَا
أَيْتِ أَيْتِ هَمَكِي مَعْنَايِ قُرْآنِ أَدَبَسْتِ

**Âdemî-zâde eger bi-edeb-est âdem nîst
Fark der-cism-i benî âdem ü hayvân
edeb-est**

**Çeşm be-güşâ vü bi-bîn cümle kelâ-
mu'llâh-râ**

**Âyet âyet hemegî ma'nâ-yı kur'ân
edeb-est (F.)**

İnsanoğlu edepsizse insan değildir. İnsan ile hayvan arasındaki fark edeptir. Gözünü aç, Allah sözünün tamamına bak: Kur'an'ın bütün ayetlerinin manası edepten ibarettir.

~ Tahir Büyükkörükçü, *Mevlânâ ve Mesnevî* giriş kısmı.

الْعَدَمُ لَا يَثْبَتُ

el-Ademü lâ-yüsbetü (A.)

Olmayan ispat edilemez.

~ kâidesiyle... Bediuzzaman Said Nursi, *Lem'alar*, s. 82.

الْعَدَمُ الْمَطْلُوقُ لَا يَثْبَتُ إِلَّا بِمُشْكَلاتِ
عَظِيمَةٍ

**el-Ademü'l-mutlaku lâ-yüsbetü illâ
bi-müşkilâtin azîmetin (A.)**

Mutlak yokluğun ispatı çok zordur.

~ bir kâide-i usuldür. Bediuzzaman Said Nursi, *Mesnevî-i Nûriye*, s. 144.

أَدَمُ وَمَنْ دُونَهُ تَحْتَ لَوَائِي يَوْمَ
الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ

Âdemü ve men dûnehû tahte livâi yevme'l-kıyâmeti ve lâ-fahra (A.)

Hz. Âdem ve soyundan gelenler, kıyâmet günü benim sancağımın altındadır. Övünmek için söylemiyorum.

Efendimiz: ~ buyururlar. Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 2/326; ~ Abdurrahman b. Yusuf Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 196.

الْعَادَةُ قَوَامُ الطَّبِيعَةِ

el-Âdetü kıvâmü't-tabî'ati (A.)

İlâhî yasalar, tabiatın dengesidir.

Âdet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/470.

الْعَادَةُ لَا تَتْرُكُ

el-Âdetü lâ-tütrekü (A.)

Âdet bırakılmaz.

~ emsâl-i meşhûresi... Egribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 77; ~ kâideleri... Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderrun*, s. 151.

الْعَادَةُ مُحْكَمَةٌ

el-Âdetü muhkemetün (A.)

İlâhî yasalar sağlamdır.

~ kâidesinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbî, *Tafsîl*, s. 98; ~ Ali İrfan (Eğribozlu), *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 77; ~ kâide-i fıkhiyye, Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/470.

الْعَادَةُ تَوَامُ الطَّبِيعَةِ

el-Âdetü tev'emü't-tabî'ati (A.)

Fizik kanunları, tabiat kanunlarının ayıdır.

Âdet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/470.

عَدْلٌ دَرْدَنِيًّا نَكُونُ كُنْدٌ
دَرْقِيَامَتٌ خُوبٌ فَرَجَامٌ كُنْدٌ

Adl der-dünyâ nikû-nâm kuned Der-kıyâmet hûb fercâm kuned (F.)

Adalet, dünyada iyi ad bıraktırır, kıyâmette ise iyi sonuç sağlar.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 27.

الْعَدْلُ أَسَاسُ الْمَلِكِ وَالظُّلْمُ فَسَادُ الْمَلِكِ

el-Adlü esâsü'l-mülki ve'z-zulmü fesâdü'l-mülki (A.)

Adalet mülkün temeli, zulüm ise mülkün bozulup yok olmasıdır.

Hz. Ali buyuruyor: ~ Ayhan Songar, *Türkiye Gazetesi*, 26.12.1993; Peygamberimiz: ~ buyuruyor. Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 64; ~ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlâk*, s. 201; Hadis: ~ Hâfız Mehmed Sâdık, *Cihâd-ı Ekber*, 1/84.

الْعَدْلُ حِصْنٌ وَثِيقٌ فِي رَأْسِ جَبَلٍ أَنْبَقَ

لَا يَحْتَمِلُهُ سَيْلٌ وَلَا يَهْدِمُهُ مَنْجَنِيْقٌ

el-Adlü hısnun vesîkun fî re'si cebelin enbaka lâ-yahtemilühû seylün ve lâ-yehdimühû mancınîkun (A.)

Adalet, yüksek bir dağ tepesinde yapılmış sağlam bir kaledir, onu ne sel basar, ne de mancınık yıkabilir.

~ Hasan Tefvik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 138.

عَدْلٌ قَائِمٌ خَيْرٌ مِنْ عَطَاءٍ دَائِمٍ

Adlün kâimün hayrun min atâin dâimin (A.)

Uygulanan adalet, yapılan sürekli bağıştan daha iyidir.

Adl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/486

عَدْلُ الْمَلِكِ لِدِينِهِ أَحْوَطُ وَلِدُنْيَاهُ
أَضْيَطُ وَلَا وِلْيَائِهِ ثَبَتَ وَلَا عَدَائِهِ كَبَتَ

Adlü'l-meliki li-dînihî ahvatu ve li-dünyâhu azbatu ve li-evliyâihî sebetu ve li-a'dâihî kebete (A.)

Adaletli hükümdar, dinini en iyi biçimde koruyan, ülkesini en iyi şekilde yöneten, dostları ile ilgisini sürdüren, düşmanlarını kötülükten caydırandır.

~ Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târîhi*, s. 229.

عَدْلٌ سَاعَةٌ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةٍ سَبْعِينَ سَنَةً

Adlü sâ'atin hayrun min ibâdeti seb'îne seneten (A.)

Bir saat adaletle hükmetmek, yetmiş yıllık (nâfile) ibadetten daha iyidir. Not: Kimi metinlerde, sittîn (=altmış) geçmektedir.

~ hadisi ile... Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 24;

~ fevâidinden behre-mend olmağa... Hayrullah Efendi, *Osmanlı Târîhi*, 2/52; Hz. Resûl buyurur: ~ Muhyî Efendi, *Mecmû'ât-ı İlâhiyât*, s. 30; Resûl buyurur: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 92; Hadis: ~ Mecdî Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, s. 382

عَدْلُ سَاعَةٍ يَعْدِلُ عِبَادَةَ سَبْعِينَ سَنَةً

Adlü sâ'atin ya'dilü ibâdetu seb'îne seneten (A.)

Bir saat adaletle iş görmek, yetmiş yıllık (nâfile) ibadetin yerini tutar.

~ Lâtîfî, *Tezkire*, s. 349; Peygamberimiz: ~ buyurmuşlardır. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 23.

الْعَدْلُ سَبَبُ السُّكُونِ وَالْجَوْرُ سَبَبُ الْفَسَادِ

el-Adlü sebebü's-sükûni ve'l-cevrü sebebü'l-fesâdi (A.)

Adalet, barışıklığın, zulüm, karışıklığın sebebidir.

~ Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/411; Adl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/486.

عَدْلُ يَوْمٍ وَاحِدٍ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةٍ سَبْعِينَ سَنَةً

Adlü yevmin vâhidin efdalü min ibâdeti seb'îne seneten (A.)

Bir günlük adalet, yetmiş yıllık (nâfile) ibadetten üstündür.

~ hadisiyle... *Beyânü'l-hak* (gazete), 6/2723; ~ kelâm-ı Şâî', Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/486.

عَدُوٌّ عَاقِلٌ خَيْرٌ مِنْ صَدِيقٍ جَاهِلٍ

**Adüvvün âkılün hayrun min sadîk-
kın câhilin (A.)**

Akıllı düşman, cahil dosttan daha iyidir.

~ mânâ-yı âlisi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 59; ~ kelâmı müeyyedir. Nâfi Efendi, *Nâfiu'l-âsâr*, s. 157; Hz. Ali: ~ Gevheri, *Merâsidü'l-hikem*, s. 82; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 152.

عَدُوُّكَ مِنْ دَلَلِكَ عَلَى الْأَسَاءَةِ

Adüvvüke men delleke ale'l-isâeti (A.)

Düşmanın, seni kötülüğe sevk eden kişidir.

Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 73

عَدُوُّ الرَّجُلِ حَمَقُهُ وَصَدِيقُهُ عَقْلُهُ

**Adüvvü'r-recülü humkuhû ve sadî-
kuhû aklühû (A.)**

İnsanın, ahmaklığı düşmanı, akli dostudur.

~ Nergisî, *Hamse*, s. 22; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 4/135.

عَدُوُّ شَدِيدٍ قَلِيلٌ دَسَلْبُهُ كَثِيرٌ جَلْبُهُ

**Adüvvün şedîdün kalîlün deslebühû
kesîrün celbühû (A.)**

(Türkler), cesur düşmandırlar. Onların (düşmanlarına) verecekleri (ganimet) az, alacakları ise çoktur.

Hz. Ömer şöyle demişti: ~ *Türk Tarih Kurumu-Belleten*, 48/447.

عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ

Afa'llâhu ammâ selefe (A.)

Allah, geçmiş günahımı bağışlasın.

~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 2/187; ~ mazmununa mâ-sa-dak olup... Âli Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 3/173; ~ Mazmûnna mâ-sadak, olup... Mehmed Hemdemî (Solakzâde), *Solakzâde Târihi*, s. 122.

الْعَفَافُ زِينَةُ الْفَقْرِ وَالشُّكْرُ زِينَةُ الْغِنَاءِ

**el-Afâfü zînetü'l-fakrı ve's-şükrü zî-
netü'l-gınâi (A.)**

Günah işlemekten kaçınma yoksulluğun, şükür zenginliğin süsüdür.

Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/518.

الْأَفَاتُ تَتَوَلَّدُ مِنَ الشَّفَاعَةِ

el-Âfâtü tetevelledü mine's-şefâ'ati (A.)

Belâlar şefaattan doğar. (Merhametten maraz hâsıl olur.)

~ mefhûmunca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 6/223.

أَفَةُ الدِّينِ الْهَوَىٰ

Âfetü'd-dîni el-hevâ (A.)

Dinin düşmanı keyfî istektir.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belâğ'in Gül-i Sadberg'i, İslâmî Edebiyat*, nr. 22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 137.

أَفَّةُ الدِّينِ ثَلَاثٌ فَاجِرٌ أَمَامٌ
جَائِرٌ وَمُجْتَهِدٌ جَاهِلٌ

Âfetü'd-dîni selâsün: Âlimün fâci-rün, imâmün câirün ve müctehidün câhilün (A.)

Dinin düşmanı üçtür: Sapık âlim, zalim hükümdar, cahil müctehid.

~ kelâm-ı Şâri', Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 2/341; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dîni Hasbihâl*, s. 25; ~ Mehmet Şemseddin Günaltay, *Hurâfâtın Hakikate*, s. 27.

أَفَّةُ الْعِلْمِ النَّسْيَانُ

Âfetü'l-ilmi en-nisyânü (A.)

İlmin düşmanı unutkanlıktır.

Atasözleri ve deyimler: ~ Osman F.Sertkaya, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 16/117; ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 137; Hadis: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 214.

أَفَّةُ الْإِنْسَانِ مِنَ اللِّسَانِ وَرَاحَةُ الْإِنْسَانِ
فِي حِفْظِ اللِّسَانِ

Âfetü'l-insâni mine'l-lisâni ve râhatü'l-insâni fi hıfzı'l-lisâni (A)

İnsana belâ dilinden, rahat, dilini korumaktan gelir.(İnsan ne bulursa dilinden bulur.)

~ dediler. Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târihi*, 2/719.

أَفَّةُ الْمَرْءِ خُلْفُ الْوَعْدِ

Âfetü'l-mer'i hulfü'l-va'di (A.)

İnsana belâ sözünde durmamaktan gelir.

Hulf: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 2/644.

أَفَّةُ الرِّيَاسَةِ ضَعْفُ السِّيَاسَةِ

Âfetü'r-riyâseti za'fü's-siyâseti (A.)

Başkanlığın tehlikesi, yönetimde zayıflıktır.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 66; ~ Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târihi*, 2/269.

أَفَّةُ السَّمَّاحِ الْمَنَّانِ

Âfetü's-semâhı el-mennü (A.)

Cömertliğin tehlikesi; edilen iyiliği başa kakmaktır.

Nebi buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenâni'l-cinân*, s. 12; ~ Nâbî, *Hadis-i Erba'in Tercümesi*, s. 5; Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 320; Hadiste: ~ Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 162.

أَفَّةُ الشُّجَاعَةِ الْبَغْيِ

Âfetü's-şücâ'ati el-bagyi (A.)

Yiğitliğin tehlikesi azgınlıktır.

~ hadisi medlülünce... Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târihi*, 2/32; ~ Kelâm-ı şâri', Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/211.

أَفَّةُ الشَّيْءِ مِنْ جِنْسِهِ

Âfetü'ş-şey'i min cinsihî (A.)

Bir nesnenin felâketi kendi türündendir.

~ mazmûnunca... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 88.

العَافِيَةُ لِأَثْمَنَ لَهَا

el-Âfiyetü lâ-semene lehâ (A.)

Sağlığa paha biçilmez.

~ hikmetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 98.

العَافِيَةُ تَاجٌ عَلَى رُؤْسِ الْأَصْحَاءِ
لَا يَرَاهُ إِلَّا الْمَرْضَى

el-Âfiyetü tâcün alâ ru'ûsi'l-esihhâi lâ-yerâhu ille'l-merdâ (A.)

Sağlık, sağlıklıların başlarında bir taçtır, onu ancak hastalar görür

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 751.

أَفْتَابٌ أَمَدٌ دَلِيلٌ أَفْتَابٌ
كَرْدٌ لَيْلَتٌ بَايَدٌ أَزْ وَى رُو مَتَابٌ

Âftâb âmed delil-i âftâb**Ger delilet bâyed ez-vey rû me-tâb (F.)**

Güneşin delili yine güneştir, sana delil gerekse ondan yüz çevirme!

Mesnevî: ~ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 2/253

العَفْوُ عَنِ الْمَقْرِّ لِأَعْنِ الْمَصْرِ

el-Afvü ani'l-mukırrı lâ-ani'l-mu-sırrı (A.)

Af, suçu kabullenen içindir, direnen için değil.

~ kelâm-ı Haccâc ile sâbittir. Nâfi Efendi, *Nâfiu'l-âsâr*, s. 154.

العَفْوُ عَنِ الْمَدْنِبِ زَكَاةُ النَّفْسِ

el-Afvü ani'l-müznibi zekâtü'n-nefsi (A.)

Nefsin zekâtı, suçluyu bağışlamaktır.

Af: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/519.

العَفْوُ أَوْلَى بِالْكَرَمِ

el-Afvü evlâ bi 'l-keremi (A.)

Soyluluğa en yakışan afftır.

Af: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/519.

العَفْوُ عِنْدَ الْأَقْتِدَارِ مِنَ الْأَقْتِدَارِ

el-Afvü inde'l-iktidârı mine'l-iktidârı (A.)

Güçlülük, Güçlü iken affetmektür.

Af: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/519.

العَفْوُ عِنْدَ الْقُدْرَةِ زَكَاةُ الظَّفْرِ

el-Afvü inde'l-kudreti zekâtü'z-zafe-ri (A.)

Güçlü iken affetmek zaferin zekâtıdır.

~ asıl fazl budur. Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 644; ~ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât*, s. 79.

عَفْوُ الْمُلُوكِ بَقَاءُ الْمَلِكِ

Afvü'l-mülûki bekâu'l-mülki (A.)

Padişahların affı, ülkenin (padişahlığın) devamını sağlar.

~ mefâdi delâlet eder. Nâfi Efendi, *Nâfiu'l-âsâr*, s. 158.

عَفْوُ الْمُلُوكِ أَبْقَى لِلْمَلِكِ

Afvü'l-mülûki ebkâ li'l-mülki (A.)

Hükümdarların affı, ülkenin (padişahlığın) ayakta kalmasını sağlar.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i, İslâmî Edebiyat*, nr 22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 132.

أَعْفَوْ شِعَارُ كِرَامِ النَّاسِ

el-Afvü şî'âru kirâmi'n-nâsi (A.)

Af, ulu insanların âdetidir.

~ me'alini icrâ, Nâfi Efendi, *Nâfiu'l-âsâr*, s. 124.

أَعْفَوْ شُكْرٌ لِلظَّفْرِ

el-Afvü şükrün li'z-zaferi (A.)

Zaferin şükrü aftır.

~ mefhûmunu cilve-ger edip... Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 8/568.

أَعْفَوْ زَكَاةُ الظَّفْرِ

el-Afvü zekâtü'z -zaferi (A.)

Zaferin zekâtü aftır.

~ fehvâsınca... Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târihî*, 1/98; ~ muktezâsiyle... Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyî-ât*, s. 15; ~ manzûmu... Nâimâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 2/39.

أَغَاذِ هَرِّ كَارِي سَلَا مَتَيْسْتِ

Âgâz-ı her kârî selâmetîst (F.)

Her işin başı sağlıktır.

الْأَغْنِيَاءُ وَكَلَاءُ الرَّحْمَنِ

el-Agnyâu vükelâü'r-rahmâni (A.)

(Cömert) zenginler Allah'ın vekilleridirler.

~ mazmûnunu tasdik edip... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 42.

أَهْنُ رَاتَا كَرَمَ اسْتَبَايْدُكُو بِيدُ

Âhen-râ tâ germ-est bâyed kûbîd (F.)

Demir tavunda dövülür.

Atasözleri ve Deyimler: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1992, s. 170.

أَهْنُ سَرْدُ كُوفْتَنِ

Âhen-i serd kûften (F.)

Akıntıya kürek çekmek.

~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 2/504.

أَخْفَى مِنْ دَبِيبِ النَّمْلِ

Ahfâ min debîbi'n-nemli (A.)

Karınca'nın yürüyüşünden daha gizli (sessiz).

~ meseline mâ-sadaktır. Hâfız Ahmed Mahir, *el-Muhkem fî şerhi'l-hikem*, 2/302.

أَخِرُ الدَّوَاءِ الْكَيِّ

Âhirü'd-devâi el-keyyü (A.)

Son çare, hastalıklı organı dağlamaktır.

Nitekim haberde gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 2/484; ~ vefkınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 9/28; ~ mîsdâkıncı... Ahmed hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 61; ~ kelâm-ı şâri' Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/230; ~ gereğince... Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 8.

أَخِرُ الْفَرَحِ أَوَّلُ الْغَمِّ

Âhirü'l-ferahı evvelü'l-gamı (A.)

Şımarıklığın sonu, üzüntünün başlangıcıdır.

Ferah: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/621.

أَخِرُ الْفِكْرِ أَوَّلُ الْعَمَلِ

Âhiri'l-fikre evvili'l-amele (A.)

Önce çalış, sonra düşün.

~ hikmetleri... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 112.

أَخِرُ كُذْرٍ بُوسْتٌ بِهِ دَبَاغٌ خَانَهُ أَسْتُ

Âhir-i güzer-i post be-debbag-hâne-est (F.)

Tilkinin dönüp dolaşıp gideceği yer kürkçü dükkandır.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/166.

أَخِرُ الْحَيْلِ السَّيْفُ

Âhirü'l-hiyeli es-seyyfü (A.)

Hilelerin sonu kılıçtır (ölümdür).

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/491.

أَخِرُ الْكَسْبِ السُّؤَالُ

Âhirü'l-kesbi es-su'âlü (A.)

Kazancın son çaresi dilenmektir

~ hadisinde... Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 72.

أَخِرُ كُلِّ بِنَاءٍ فَنَاءٌ

Âhirü külli binâin fenâün (A.)

Her binanın sonu fenadır.

~ muktezâsınca... Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/290.

الْآخِرَةُ حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْدُّنْيَا حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الْآخِرَةِ وَهُمَا حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ اللَّهِ

el-Âhîretü harâmün alâ ehli'd-dünyâ ve'd-dünyâ harâmün alâ ehli'l-âhîreti ve hümâ harâmün alâ ehli'llâhi (A.)

Ahîret, dünya ehline, dünya ahîret ehline haramdır. Allah dostuna ise ikisi de haramdır.

Hadis: ~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdalın Mensur Eserleri*, s. 155.

الْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى

el-Âhîretü hayrun ve ebkâ (A.)

Ahîret daha iyi ve süreklidir. (A'lâ, 87/17)

~ Müezzîn Mustafa, *Nûru'l-hüdâ*, s. 145.

الْأَحْكَامُ تَتَغَيَّرُ بِتَغْيِيرِ الْأَزْمَانِ

el-Ahkâmü tetegayyerü bi-tagyîri'l-ehmâni (A.)

Zamanın değişmesiyle hükümler de değişir.

~ kavâid-i fıkhiye, Mehmet Şemsettin Günlaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 383.

الْأَحْمَقُ أَبْغَضُ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ

el-Ahkamu ebgazu'l-hulkı ila'llâhi (A.)

Allah'a en sevimsiz gelen huy ahmaklıktır.

Hukm: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 2/567.

الْأَحْمَقُ لَا يَجِدُ لَذَّةَ الْحِكْمَةِ كَمَا يَنْتَفِعُ بِالْوَرْدِ صَاحِبُ الزُّكْمَةِ

el-Ahmaku lâ-yecidü lezzete'l-hikmeti ke-mâ yentefi'u bi'l-verdi sâhibü'z-zükmeti (A.)

Nezleli güldeki kokuyu nasıl alamazsa, ahmak da ilim ve hikmetin tadını öyle alamaz.

~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâverre*, s. 109.

الْأَحْمَقُ مَنْ اتَّبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِيَّ

el-Ahmaku meni'ttebe'a nefsehü hevâhâ ve temennâ ale'llâhi'e-emâniyye (A.)

Ahmak insan, nefsinin keyfî isteklerine uyan, arzularının yerine getirilmesini Allah'tan bekleyen kimsedir.

Hadis:~ Mehmet Şerafettin Yaltekaya, *Va'zlar*, s. 59;... hadiste: ~ buyurulmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 2/812; Nitekim Resûlu'llâh buyurur: ~ Sürürî Efendi, *Zâhîretü'l-mülûk*, s. 138.

أَحْمَقُ النَّاسِ مَنْ ظَنَّ أَنَّهُ اعْقَلَ النَّاسِ

Ahmaku'n-nâsi men zanne ennehû a'kalü'n-nâsi (A.)

Kendisini insanların en akıllısı sanan kimse, insanların en ahmağıdır.

~ Ahmed Ali Sipihr, *Kelîmât-ı Kassâr*, s. 24.

أَهْ مِنْ الْعَشْقِ وَحَالَاتِهِ أَحْرَقَ قَلْبِي بِحَرَارَاتِهِ

Âh mine'l-aşkı ve hâlâtihî ahraka kalbî bi-harârâtihi (A.)

Hararetleri ile kalbimi yakan aşktan ve aşkla ilgili durumlardan ah (aman)!

~ ile... Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftahu'l-kulûb*, s. 10; Mevlânâ Celâleddin: ~ Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, 5/27; Şeyh Gâlib: ~ Abdülbakı Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, s. 451; Mevlânâ: ~ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 1/30; ~ Memduh Paşa, *Dîvân-ı Eş'âr*, s. 67.

أَهْ مِنَ الْحَرْقِ وَأَفَاتِهِ أَحْرَقَ بَيْتِي بَيْلِيَّاتِهِ

Âh mine'l-harkı ve âfâtihî ahraka beytî bi-beliyyâtihi (A.)

Evimi yakan yangından ve belâlarından ah (aman)!

~ beyti... İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 92

أَهْ مِنَ الْمَوْتِ

Âh mine'l-mevti (A.)

Ölümün elinden ah!

Baş taşında şu kitâbe okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 1012; Kitâbesi: ~ Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hatâtâtîn*, s. 15; Kabrinin ta'lik kitâbesi: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 385.

أَحْرَصُ مِنْ كَلْبٍ عَلَى جِيْفَةٍ

Ahrasu min kelbin alâ cîfetin (A.)

Köpeğin leşe düşkünlüğünden daha düşkün.

Cîfe: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/362.

أَحْرَصُ مِنْ نَمَلَةٍ وَأَجْمَعُ مِنْ ذَرَّةٍ

Ahrasu min nemletin ve ecma'u min zerretin (A.)

Zerreden daha küçük ama, karıncadan daha çalışkandır.

... mesel-i darb edip derler: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 1/391.

أَهْ صَاحِبِ دَرْدَرًا بَاشَدَّ

Âh sâhib-i derd-râ bâşed (F.)

Ateş düştüğü yeri yakar.

أَحْسَنُ الْبِرِّ أَعْجَلُهُ

Ahsenü'l-birri a'celühü (A.)

En iyi iyilik, vaktinde (hemen) yapılandır.

~ Müezzîn Mustafa, *Nûru'l-hüda*, s. 227.

أَحْسَنَ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ

Ahsene külle şey'in halkahü (A.)

Her şeyin yaratılışını güzel yapan (O'dur).(Secde, 32/7)

~ ayeti... Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 231.

أَحْسَنُ الْجَوَابِ مَا شَتَقَّ مِنَ السُّؤَالِ

Ahsenü'l-cevâbi me'stakka mine's-su'âli (A.)

En iyi cevap, soruya çözüm üretendir.

~ makâlince... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/228; Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/340.

أَحْسَنُ الْجُودِ عَفْوٌ بَعْدَ مَقْدَرَةٍ

**Ahsenü'l-cûdi afvün ba'de makde-
retin (A.)**

En iyi cömertlik, güçlü duruma geçtik-
ten sonra bağışlamaktır.

Hız. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/340.

أَحْسَنُ الْخُلُقِ نِصْفُ الدِّينِ

Ahsenü'l-hulkı nısfu'd-dîni (A.)

Güzel Ahlâk, dinin yarısıdır.

Zirâ: ~ buyurulmuştur. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 101.

أَحْسَنُ الْحَسَنِ الْخُلُقِ الْحَسَنِ

Ahsenü'l-hüsni el-hulku'l-hasenü (A.)

En iyi güzellik, huy güzelliğidir.

Levha, 110: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*.

أَحْسَنُ الْقَصَصِ

Ahsenü'l-kasası (A.)

Kıssaların en güzeli (Hz.Yûsuf Kıssası), (Yûsuf, 12/3)

Medayihiniz ~ in hakkını eda etti. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 9-12/1702 :... kıssa ~ unvanımı haizdir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Tefsir Tarihi*, 1.Kısım, s. 58; ~ İ.Halil Ersoylu, *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*, s. 128.

أَحْسَنُ الْكَلَامِ مَا زَالَتْ التَّمَامُ

وَعَرَفَهُ الْخَاصُّ وَالْعَامُّ

**Ahsenü'l-keâmü mâ zâleti't-tamâmu
ve arafehü'l-hâssu ve'l-âmmu (A.)**

En güzel söz, eksiksiz olan, bilgin ve halk, herkes tarafından anlaşılandır.

~ Âli Efendi, *Kühü'l-ahbâr*, 1/9.

أَحْسَنُكُمْ إِيمَانًا أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا

Ahsenüküm îmânen ahsenüküm ahlâkan (A.)

İmanca en iyiniz, ahlâkça en güzel olanınızdır.

Hadis: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 462. Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 82.

أَحْسَنُ الشَّعْرِ أَكْذَبُهُ

Ahsenü's-ş'i'ri ekzebühü (A.)

En iyi şiir, en yalan olanıdır.

~ mübtegasınca... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 140.

أَحْسِنُ إِلَى مَنْ أَسَاءَ

Ahsin ilâ men esâ'e (A.)

Kötülük edene iyilik et.

Belki İsâ-âsâ: ~ ile âmil... Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 137; ~ Nergisî, *Kânûnü'r-Reşâd*, s. 29.

أَحْسِنُ إِلَى الْمَسِيءِ تَسَدُّهُ

Ahsin ile'l-müsî'i tesüddühü (A.)

Kötü kişiye, onu kötülükten caydır-
mak için iyilik et.

~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 1; ~ kelâmî delâlet
eder. Nâfi Efendi, *Nâfi-u'l-âsâr*, s. 155; ~
ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mev-
sûme*.

أَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

Ahsin ke-mâ ahsena'llâhu ileyke (A.)

Allah, sana nasıl iyilik ettiyse sen de
öyle iyilik et. (Kasas, 28/77).

~ muktezâsınca... Feridun (Ahmed) Bey,
Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin, 2/136.

أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

**Ahsinû inna'llâhe yuhubbü'l-muhsi-
nîne (A.)**

İyilik edin, Allah iyilik edenleri sever.
(Bakara, 2/195)

~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı
Medenî*, s. 317; ~ âyeti... Ali Seyyidî, *Ah-
lâk-ı Dînî*, s. 37.

أَحْسِنُوا لِبَاسِكُمْ وَأَصْلِحُوا رِحَالَكُمْ
حَتَّى تَكُونُوا كَانِكُمْ شَامَةً فِي النَّاسِ

**Ahsinû libâseküm ve aslihû rihâle-
küm hattâ tekûnû ke-enneküm şâ-
meten fi'n-nâsi (A.)**

İyi ve temiz elbise giyiniz, atlarımızı iyi
yetiştiriniz. İnsanların yanına beğene-
cekleri kıyafetle çıkınız.

~ Mehmet Şemseddin Günaltay, *Hurâfât-
tan Hakîkate*, s. 62.

أَحْوَكُ مَنْ وَأَسَاكَ فِي الشَّدَّةِ

Ahûke men vâsâke fi'ş-şiddeti (A.)

Dostun, sıkıntıya düştüğünde senin
derdini paylaşan kişidir. (iyi dost kara
günde belli olur.)

Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidi'l-hikem*, s.
4; ~ Ali Gâlib, *Risâle-tü'l-mevsûme*, s. 9.

أَهْوَى نَاكَرْفَتَهُ مَيِّ بِخَشْدٍ

Âhû-yı nâ-girifte mî-bahşed (F.)

Kaf dağından kar bağıslıyor.

أَحْيَبُ مِنْ قَابِضِ الْمَالِ

Ahyebü min kâbızı'l-mâli (A.)

Tahsildardan daha mahrum.

~ Bekir Küttükoğlu, *Cezmîzâde Târihi*,
2/18.

أَحْضَرُ النَّاسِ جَوَابًا مَنْ لَمْ يَغْضَبْ

**Ahzaru'n-nâsi cevâben men lem-
yagzab (A.)**

Cevapça en hazır insan, öfkelenme-
yendir.

~ kelâmıyla... Nâfi Efendi, *Nâfiu'l-âsâr*, s.
154.

الْعَائِدُ فِي هَيْبَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي فَيْتِهِ

el-Âidü fi hibetihî ke'l-âidi fi fey'ihî (A.)

Hibesinden vazgeçen, ganimetten vaz-
geçen gibidir.

~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhyiye Kamûsu*, 4/266

أَعْقَلَ النَّاسِ أَعْدَ بِهِمُ لِلنَّاسِ

A'kalü'n-nâsi a'zebühüm li'n-nâsi (A.)

İnsanların en akıllısı, onlara en iyi davranandır.

Hız. Ömer: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/527.

أَعْقَلَ النَّاسِ مَنْ يَنْظُرُ الْعَوَاقِبَ

A'kalü'n-nâsi men yenzuru'l-avâkıbe (A.)

İnsanların en akıllısı sonuçlara bakan (ve ona göre hüküm veren) dir.

Akl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati* 3/527.

أَقْبَحُ مِنَ جَاحِظٍ

Akbahu min Câhız (A.)

Câhız'dan daha çirkin. Not: Câhız Mu'tezile Mezhebi'nin en zekilerinden, çirkinliği ile ünlü Amr b. Bekr'dir.

~ Muallim Nacî, *Lâgati Nacî*, s. 310.

أَقْبَحُ النَّاسِ مَنْ كَانَ اسْمُهُ حَسَنًا
وَفَعَلَهُ قَبِيحًا

Akbahu'n-nâsi men kâne ismuhû hasenen ve fi'lühû kabîhan (A.)

İnsanların en çirkinini, ismi güzel, işi çirkin olandır.

Kubh: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/770.

أَقْبَلُ عَلَى النَّفْسِ وَاسْتَكْمَلُ فَضَائِلَهَا
فَأَنْتَ بِالنَّفْسِ لَا بِالْجِسْمِ إِنْسَانٌ

Akbil ale'n-nefsi ve'stekmil fezâile-hâ fe-ente bi'n-nefsi lâ-bi'l-cismi in-sânün (A.)

Nefsini eğitmeğe yönel, onu erdemlerle donat; çünkü sen cisimle değil ruhla insansın.

~ hikmeti... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 102; ~ manzûmesi... Mehmed Nüzhet Efendi, *Mugni'l-kitâb*, 90; ~ Mahir İz, *Tasavvuf*, s. 66; Abdurrahman Sâmi Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 22; ~ Tahir Büyükkörükçü, *İslâm'da Edep*, s. 6.

الْأَقْدَمُ فَالْأَقْدَمُ

el-Akdemü fe'l-akdemü (A.)

Öncelik öncekinindir.

~ kâidesine riâyet... Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 198; ~ ile amel buyurdular. Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târîhi*, 2/860; ~ resm-i örfisi ile... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/332; ~ kadem: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/785.

أَقْدَمُ رَجُلًا وَأَوَّخِرُ أُخْرَى

Akdemü riclen ve evharu uhrâ (A.)

Bir adım ilerliyor, bir adım geriliyor. (İkircimli davranıyor, yerinde sayıyor.)

... vefre-i ~ üzere... Nergisî, *Nihâlistân-ı İrem*, s. 107.

عَاقِبَتُ جُو يَنْدَهُ يَابَنْدَهُ بُوْدُ

Âkibet cûyende yâbende büved (F.)

Sonunda arayan bulur.

~ Muallim Nâci, *Lûgat-ı Nâci*, s. 328.

عَاقِبَتُ كَرْكٍ زَادَهُ كَرْكٌ شَوَدَ
كَرْجَهُ بِأَدَمِي بَزْرُكٍ شَوَدَ

Âkabet gurg-zâde gurg şeved Gerçi bâ-âdemî büzürg şeved (F.)

Evcilleştirilse de kurdun eniği yine kurt olur.

Beyit: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/323; ~ müeddâsınca... Ahmed Hasib Efendî, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 35; ~ müeddâsınca. Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 3/116; Sa'dî şöyle der: ~ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlâk*, s. 79; Sa'dî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/520.

عَاقِبَةُ الظُّلْمِ وَخَيْمَةٌ

Âkabetü'z-zulmi vahîmetün (A.)

Zulmün sonu korkunçtur.

Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidi'l-hikem*, s. 80; ~ olup... Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 125; Hız. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 72; ~ lâzimesince... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/247; Hız. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/466.

عَقِيبُ كُلِّ لَيْلَةٍ يَوْمٌ

Akîbu külli leyletin yevmün (A.)

Her gecenin bir gündüzü vardır.

~ emsâl-i Hız. Ali, s. 20; Hız. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 75.

عَاقِلًا مَكْنُ كَارِي كَاوَرْدُ بَشِيمَانِي

Âkılâ me-kun kârî k'âvered peşîmâ-mî (F.)

Ey akıllı, pişman olacağın bir işi yapma!

Hâfız: ~ Muallim Nâci, *Lûgat-ı Nâci*, s. 194.

عَاقِلٌ أَنْ بَاشَدَ كِهْ عِبْرَتُ كِيرْدَاژ
مَرَكْ يَارَا نْ دَرِ بِلَايِ مُحْتَرَزْ

Âkıl ân bâşed ki ibret gîred ez Merg-i yârân der-belâ-yı muhterez (F.)

Akıllı İnsan, korku belâsından ölen dostlarının durumundan ibret alan kişidir.

Beyit: ~ M.A.Yekta Saraç, *Edebiyat Terimleri, Istulâhât-ı Edebiyye*, s. 97.

عَاقِلٌ دُوبَارَهْ كُولُ نَمِي خُورْدُ

Âkıl dû bâre gûl ne mî-hûred (F.)

Akıllı, iki kere aldanmaz.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/526.

الْعَاقِلُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ بَعْدَ الْمَوْتِ
وَالْعَاجِزُ مَنْ اتَّبَعَ نَفْسَهُ

el-Âkîlü men dâne nefsehû ve amile ba'de'l-mevti ve'l-âcizü meni'tteba'a nefsehû (A.)

Akıllı, nefsinin keyfi isteklerini bastıran, ölüm sonrası için değerler üretmeğe çalışan, âciz ise, nefsinin ayartıcı isteklerini yerine getiren kimsedir.

Resûl-e Ekrem: ~ Vecdî Efendi, *Zübde-i Kelâm*, s. 151.

الْعَاقِلُ مَنْ غَلَبَ عَقْلَهُ غَضَبَهُ

el-Âkılü men galebe aklühû gazabe-hû (A.)

Akıllı, aklı öfkesini yenendir.

~ bu cümle-i hikemiyye... Ali Râşid, *Nü-mûne-i Hikmet*, s. 168.

الْعَاقِلُ مَنْ اتَّعَظَ مِنْ مَوْتِ جِيرَانِهِ

el-Âkılü meni'tte'aza min mevti cîrânihi (A.)

Akıllı, komşusunun ölümünden ibret alandır.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/527.

الْعَاقِلُ يَعْتَمِدُ عَلَى عَمَلِهِ وَالْجَاهِلُ يَعْتَمِدُ عَلَى أَمَلِهِ

el-Âkılü ya'temidü alâ amelihî ve'l-câhilü ya'temidü alâ emelihî (A.)

Akıllı, ameline, cahil ise emeline güvenir.

~ Ahmed Ali Sipihr, *Kelimât-ı Kassâr*, s. 1.

الْعَاقِلُ يَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ

el-Âkılü yekfihî'l-işâretü (A.)

Akıllıya işaret yeter.

~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/101.

الْعَاقِلُ يَأْكُلُ لِيَعِيشَ وَالْجَاهِلُ يَعْشَى لِيَأْكُلَ

el-Âkılü ye'külü li-ya'îşe ve'l-câhilü ya'îşü li-ye'küle (A.)

Akıllı, yaşamak için yer, cahil, yemek için yaşar.

~ yani... Ali Fehmi Karamanlıoğlu, *Gülis-tan Tercümesi*, s. 82.

الْعَاقِلُ يَبْصُرُ بِعَقْلِهِ مَا لَا يَبْصُرُ الْجَاهِلُ بِعَيْنِهِ

el-Âkılü yübsürü bi-aklihî mâ lâ-yübsürü'l-câhilü bi-aynihî (A.)

Cahilin, gözüyle göremediğini, akıllı akıyla görür.

~ gibi ehâdis-i nebevî ile... Eğribozlu Ali İrfar, *İlm-i Ahvâl-i Rûh*, s. 60.

الْأَقْلَامُ أَسَاسُ الْأَقْلِيمِ

el-Aklâmü esâsü'l-ekâlîm (A.)

Ülkeler, kalemlerle (ilimle) ayakta durur.

~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Mün-şe'ât-ı Selâtin*, 1/15.

الْأَقْلَامُ مُجَهَّزَةٌ جَيُوشِ الْكَلَامِ

el-Aklâmü mücehhezetü cüyüşî'l-ke-lâmî (A.)

Kalemler, sözün donatılmış askerleridir.

~ Mecdî Efendi, *Hadâikü'l-ş-şakâik*, s. 51.

أَقْلَلْ مِنَ الدِّينِ تَعِشْ حُرًّا

Aklil mine'd-deyni te'îş hürren (A.)

Borcu azalt, hür yaşa.

Hadis:~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ah-lâk-ı Medenî*, s. 166

أَقْلِلْ طَعَامًا تَحْمَدُ مِنَّا

Aklil ta'âmen tahmed menâmen (A.)

Az ye, rahat uyu.

... hükemâ-yı Arab: ~ derler. Mehmed Velled Çelebi, *Hayru'l-keîâm*, 21.

عَقْلٌ بِأَعْقَلِ دَكَرٍ دُوْتَا شَوْدٍ
نُورِ أَفْرُونِ كَشْتِ وَرَهْ پِيدَا شَوْدٍ

Akl bâ-akl-ı diğeri dûtâ şevad

Nûr efzûn geşt u reh peydâ şevad (F.)

Akl akilla birleşirse aydınlık artar, yol bulunur.

~ Abdurrahman Sami Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 23.

أَلْعَقْلُ بِأَلْتَجَارِبِ

el-Aklü bi'tecârîbi (A.)

Aklı deneylere dayanır.

Akl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/524; Hz. Resûl buyurdu: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 21.

أَلْعَقْلُ مِيزَانُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ

el-Aklü mîzânü'llâhi fi'l-arzı (A.)

Akl, Allah'ın yer yüzündeki terazisidir.

~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensûr Eserleri*, s. 148; Hz. Nebi buyurdu.

~ Esat Coşan, *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Veli*, s. 101.

أَلْعَقْلُ نُورٌ فِي الْقَلْبِ يَفْرُقُ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ

el-Aklü nûrun fi'l-kalbi yefruku beyne'l hakkı ve'l-bâtılı (A.)

Akl, kalpte hak ile batılı ayıran bir nurdur.

Peygamberimiz buyurmuştur: ~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdalın Mensûr Eserleri*, s. 158; Hadis: ~ Necla Pekolcay v. dğr., *Yunus Emre Şerhleri*, s. 83; ...hadiste: ~ vârid olmuştur. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 279; ~ Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Kelâm*, s. 50.

عَقْلٌ رُوسْتَائِيٌّ أَزِيسِ سَرْمِي رَسَدِ

Akl-ı rûstâî ez-pes-i ser mî-resed (F.)

Köylünün akli başına sonradan gelir.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/139.

أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

Akrabu ileyhi min habli'l-verîdi (A.)

(Biz), ona şah damarından daha yakınız. (Kâf, 50/16)

Cenâb-ı Hak: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 561.

أَقْرَبُ مَايَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ إِذَا غَضِبَ

Akrabu mâ yekûnu'l-abdü min kazabi'llâhi izâ kazibe (A.)

Kulun, Allah'ın öfkesine en yakın olduğu an, öfkeli anıdır.

~ kelâmı delâlet eder. Nâfî Efendi, *Nâ-fîu'âsâr*, s. 154.

أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنَ الرَّبِّ فِي الصَّلَاةِ

Akrabu mâ yekûnü'l abdü mine'r-rabbi fi's-salâti (A.)

Kulun, Allah'a en yakın olduğu an, namazda bulunduğu andır.

Hadis: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/185; Hadiste vârid olmuştur: ~ Mehmed Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 3/15.

أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعَبْدُ مِنْ رَبِّهِ وَهُوَ سَاجِدٌ

Akrabu mâ yekûnü'l-abdü min-rabbihi ve hüve sâcidün (A.)

Kulun, Allah'a en yakın bulunduğu an, secde andır.

... hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 1/105.

أَقْرَبُ النَّاسِ دَرَجَةً مِنَ الْإِنْسَانِ الصَّبَاغُونَ

Akrabu'n-nâssi dereceten mine'l-insâni es-sabbâgüne (A.)

Allah'a derece yönüyle en yakınlar, olgun insanlardır.

... bu ibaretle gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 2/251.

أَقْرَبُ النَّاسِ مِنْ دَرَجَةِ النَّبِيِّ أَهْلُ الْجِهَادِ

Akrabu'n-nâsi min dereceti'n-nübüvveti ehlü'l-cihâdi (A.)

İnsanların, peygamberlik derecesine en yakın olanları, Allah yolunda savaşlarıdır.

~ Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dîni*, s. 89.

أَقْرَبُ النَّاسِ مِنْ دَرَجَةِ النَّبِيِّ أَهْلُ الْعِلْمِ

Akrabu'n-nâsi min dereceti'n-nübüvveti ehlü'l-ilmi (A.)

İnsanların, peygamberlik derecesine en yakınları, ilim sahipleridir.

Resûl-i Ekrem: ~ Fikri Yavuz-İsmail Özen, *Osmanlı Müellifleri*, 1/238.

أَقْضَاكُمْ عَلِيٌّ

Akzâkum Aliyyün (A.)

En savaşçınız (en iyi hüküm vereniniz) Ali'dir.

İmâmiyyenin istidlâli: ~ Giritli Sırrı, *Ârâu'l-milel*, 1/156.

عَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ

Ala'llâhi fe'l-yetevekkeli'l-mütevekkilüne (A.)

Güvenenler, yalnız Allah'a güvensinler. (İbrahim, 14/12).

~ Bediuzzaman Said Nursi, *Münâzarât*, s. 96.

عَلَى خَلْقٍ عَظِيمٍ

Alâ hulukün azîmin (A.)

(Sen), büyük bir ahlâk üzerinde(sin). (Kalem, 68/4).

~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 130.

عَلَى قَدْرِ الْكِسَاءِ مَدَّ رَجْلَيْكَ

Alâ kadri'l-kisâi müdde ricleyke (A.)

Ayağını yorganına göre uzat.

~ misâli... Nâfi Efendi, *Nâfiu'l-âsâr*, s. 158.

عَلَى كُلِّ حَالٍ

Alâ külli hâlin (A.)

Her halde, şöyle böyle, olabildiği kadar.

Kül: ~ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s. 638.

عَلَى مَا فَرَضَ اللَّهُ

Alâ mâ faraza'llâhu (A.)

Allah'ın farz kıldığı gibi.

~ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 9/686; ~ taksîm-i mîrâs... Ahmed Cevdet *Tezâkir*, 21-39, s. 112.

عَلَامَةٌ حَبُّ اللَّهِ حَبُّ ذِكْرِهِ وَعَلَامَةٌ
بُغْضُ اللَّهِ بُغْضُ ذِكْرِهِ

Alâmetü hubbi'llâhi hubbü zikrihî ve alâmetü bugzi'llâhi bugzu zikrihî (A.)

Allah'ı sevmenin belirtisi zikrini sevmektir; sevmemenin belirtisi ise zikrini sevmemektir.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belâğ'in Gül-i Sadberg'i, İslâmî Edebiyat*, no.22 Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 137; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 188; Resûlü'llâh buyurur: ~ Ahmed Bîcân, *Envârü'l-âşıkîn*, s. 339.

عَلَامَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ
وَإِذَا وَعَدَ خَلَفَ وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ

Alâmetü'l-münâfıkı selâsün: İzâ haddese kezebe ve izâ va'ade halefe ve ize'tümine hâne (A.)

Münâfiğın belirtisi üçtür: Yalan söyler, sözünde durmaz, emanete hıyanet eder.

... hadiste: ~ vârid olmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılahât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 4/147.

عَلَى الْمَرْءِ أَنْ يَسْعَى بِمَا فِيهِ نَفْعُهُ
وَلَيْسَ عَلَيْهِ أَنْ يَسَاعِدَهُ الدَّهْرُ

Ale'l-mer'i en yes'â bi-mâ fihi nef'uhû ve leyse aleyhi en yüsâ'ide-hü'd-dehrü (A.)

Kişiyi düşen, zamanın şartlarına bakmaksızın yararı doğrultusunda çalışmaktadır.

~ müeddâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 6/132; ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/139.

عَالَمٌ فَنَّا أَنْدَرْنَا

Âlem fenâ ender-fena (F.)

Dünya, yokluk içerisinde yokluktur.

~ olur. Sünbülzâde Vehbi, *Divan*, s. 2.

عَالَمٌ هَمَّهُ سَرِبْسَرٌ سَرَابٌ
بِكُدْرٍ سَرَابٌ رُوبَمَاكُنْ

**Âlem heme ser-be-ser serâb-est
Be-güzer zi-serâb rû be-mâ kun (F.)**

Âlem, baştan başa seraptan ibarettir.
Bu seraptan vazgeç, bize dön.

Beyit: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâ-
celeri*, s. 214.

عَلَّمَ الْإِيمَانَ الصَّلَاةَ

Alemü'l-îmâni es-salâtü (A.)

İmanın göstergesi namazdır.

Hadis: ~ Seyyid Nesfîmî, *Mukaddime*, s.
43; ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 89.

أَعْلَمُ الْمَلُوكِ يَحْتَاجُ إِلَى وَزِيرٍ
وَأَشْجَعُ النَّاسِ يَحْتَاجُ إِلَى سِلَاحٍ

**A'lemü'l-mülûki yahtâcü ilâ vezîrin ve
eşca'u'n-nâsi yahtâcü ilâ silâhın (A.)**

Hükümdarların en bilgisi vezire, in-
sanların en cesuru silâha muhtaçtır.

~ kâidesine... Şânîzâde Mehmed Ataullah,
Şânîzâde Târihi, 2/131.

عَالَمٌ زُتُوخْرَابَسْتُ وَتُوْدِرْ عَالَمٌ دِيكِرْ

**Âlem zi-tû harâb-est ü tû der-âlem-i
dîger (F.)**

Âlem senin yüzünden haraptır, sen ise
bir başka âlemdesin.

~ Yahya Bey, *Divan*, s. 107.

عَلَى الرَّأْسِ وَالْعَيْنِ

Ale'r-re'si ve'l-ayni (A.)

Baş ve göz(üm) üstüne.

~ deyip... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i
Cevdet*, 8/173; ~ Nergisî, *Gazavât-ı Mes-
leme*, s. 47; ~ diye... Evliya Çelebi, *Seyâ-
hatnâme*, 9/684.

عَلَيْهِ مَا يَسْتَحِقُّ

Aleyhi mâ yestehikku (A.)

Hak ettiği başına gelsin!

... cezâsın verdiler: ~ Solakzâde Mehmed
Hemdemî, *Solakzâde Tarihi*, s. 338;
Fîr'avn: ~ Şeyhoğlu Mustafa, *Kenzü l-kü-
bera*, s. 19;... ateş-perest oldular. ~ Evliya
Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/953; ~ kavli
ile... Şâhîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâ-
de Târihi*, 3/60.

عَلَيْهِ الصَّلَاةُ فِي كُلِّ وَقْتٍ وَحِينٍ

**Aleyhi's-salâtü fi külli vaktin ve hî-
nin (A.)**

Her vakit ve her an salât onun üzerine
olsun.

... Muhammedü'l-Emîn: ~ Tahir Üzgör,
Türkçe Divan Dîbâceleri, s. 494

عَلَيْكَ عَوْنُ اللَّهِ

Aleyke avnü'llâhi (A.)

Allah sana yardım etsin!

Levha: ~ Şevket Râdo, *Türk Hattatları*, s.
204; ... nâlehâ-yı ~ Hâfız Mehmed Zühdfî,
Nazmü's-siyer, s. 63; ~ Hâfız Hızır İlyas,
Târih-i Enderun, s. 184.

عَلَيْكَ بِالْعَمَلِ فَإِنَّ الْعِلْمَ بِالْأَعْمَلِ
كَالْجَسَدِ بِالرُّوحِ

Aleyke bi'l-ameli fe-inne'l-ilme bi-lâ amelin ke'l-cesedi bi-lâ rûhin (A.)

Amel etmelisin, çünkü amelsiz ilim, ruhsuz cesede benzer.

İmam Ebû Hanîfe: ~ buyurdular. Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 122.

عَلَيْكَ بَلْعَلْمِ فَانَكَ انْ افْتَقَرْتَ كَانَ لَكَ
مَالًا وَاَنْ اسْتَغْنَيْتَ كَانَ لَكَ جَمَالًا

Aleyke bi'l-ilmi fe-inneke ini'ftekar-te kâne leke mâlen ve ini's-tagneyte kâne leke cemâlen (A.)

Bilgili olmalısın, çünkü bilgi, yoksulluğunda malın, zenginliğinde ise cemâlin (güzelliğın) olur.

~ cümle-i hakîmânesi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medinî*, s. 126.

عَلَيْكَ بِالصَّوْمِ فَانَهُ لَا مِثْلَ لَهُ

Aleyke bi's-savmi fe-innehû lâ-misle lehû (A.)

Oruç tutmalısın, çünkü (ibadette) onun dengi yoktur.

Hadis: ~ Mehmed Veleđ Çelebi, *Hayrül-keîâm*, s. 32.

عَلَيْكَ بِالصَّدَقِ فَانَ الصَّدَقَ يَهْدِي
إِلَى الْبِرِّ وَاَنْ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ

Aleyke bi's-sıdkı fe-inne's-sıdkı yehdî ile'l-birri ve inne'l-birre yehdî ile'l-cenneti (A.)

Doğru olmalısın, çünkü doğruluk iyiliğe, iyilik ise cennete götürür.

Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medinî*, s. 152.

عَلَيْكَ بِالصَّدَقِ وَاَنْ ضَرَّوَايَاكَ وَالْكَذِبَ
وَاَنْ نَفَعَكَ

Aleyke bi's-sıdkı ve in darra ve iy-yâke ve'l-kizbe ve in nefe'ake (A.)

Zararı olsa bile doğru söylemen, yararı olsa bile yalandan sakınman gerekir.

Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medinî*, s. 152.

عَلَيْكَ بِالصَّدَقِ وَلَوْ اَحْرَقَكَ الصَّدَقُ

Aleyke bi's-sıdkı velev ahrakake's-sıdku (A.)

Öleceğini bilsen bile, yine doğru söylemelesin.

~ kelâm-ı meşhûru... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 167; ~ hadisi ile... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medinî*, s. 152.

عَلَيْكَ بِالْيَأْسِ مِنَ النَّاسِ

Aleyke bi'l-ye'si mine'n-nâsi (A.)

İnsanlardan umut kesmen gerekir.

... hadisten misâli: ~ Ankaralı İsmail Rüşhî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 138.

عَلَيْكَ مِنَ الْأُمُورِ بِالْأَوْسَطِ

Aleyke mine'l-umûrı bi'l-evsâtı (A.)

İşlerin orta olanını işlemen gerekir.

~ hadisi ile... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 54; *İlm-i Ahvâl-i Râh*, s. 71.

عَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَجْمَعَ أُمَّتِي
إِلَّا عَلَى هُدًى

Aleykum bi'l-cemâ'ati fe-inne'llâhe len-yecma'a ümmetü illâ alâ hüden (A.)

Cemaat olmalısınız, çünkü Allah ümmetimi ancak doğru yolda bir araya getirir.

~ kelâm-ı şâri', Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/321.

عَلَيْكُمْ بِدِينِ الْعَجَائِزِ

Aleykum bi-dinî'l-acâizi (A.)

Yaşlıların, doğru ve güçlü inançlarına (tecrübelerine) uymalısınız.

Hadis: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Kastamonu Lâyhastı*, s. 87; ~ vefkî üzere... Bursalı İsmail Hakkı, *Halîliyye*, s. 68;... vârid olmuştur:

~ Mehmed Ali Aynî, *Türk Azizleri*, s. 169.

عَلَيْكُمْ بِالذَّلْجَةِ فَإِنَّ الْأَرْضَ
تَطْوِي فِي اللَّيْلِ

Aleykum bi'd-dülcefi fe-inne'l-arza tatvî fi'l-leyli (A.)

Yolculuğu gece yapmalısınız, çünkü dünya gece küçülür.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 2/108.

عَلَيْكُمْ بِحُسْنِ الْحَطِّ فَإِنَّهُ مِنْ مَفَاتِيحِ الرِّزْقِ

Aleykum bi-hüsni'l-hattı fe -innehû min mefâtîhi'r-rızkı (A.)

Hat sanatını öğreniniz, çünkü o, rızkın anahtarlarından.

Levha: ~ Muhittin Serin, *Hat Sanatımız*; ~ Muhyi Efendi, *Mecmû'ât-ı İlâhiyât*, s. 1; ~ kelâm-ı şâri', Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/526.

عَلَيْكُمْ بِحُسْنِ التَّجَارِبِ

Aleykum bi-hüsni't-tecâribi (A.)

Görgülü olmanız gerekir.

~ fehvâsınca... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-şakâik*, 1/423.

عَلَيْكُمْ بِالْمَتُونِ

Aleykum bi'l-metûni (A.)

Güçlü olmanız gerekir.

~ mazmûnuyla âmil... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâci't-tevârih*, 2/98.

عَلَيْكُمْ بِالرَّمْيِ فَإِنَّهُ خَيْرٌ لَّهُوَكُمْ وَالرَّمْيِ
خَيْرٌ مَا لَهُوْتُمْ

Aleykum bi'r-remyi fe-innehû hayru lehvikûm ve'r-remyü hâyru mâ lehevtüm (A.)

Atıcılığı öğreniniz, çünkü o, oyunlarınızın en iyisidir.

Hadis: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtan Hakîkate*, s. 67; Hadis ~ Mehmed Arif, *Binbir Hadis*, s. 231.

عَلَيْكُمْ بِالسَّوَادِ الْأَعْظَمِ

Aleykum bi's-sevâd'l-a'zamı (A.)

En büyük cemaate uyunuz.

... hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Silsile-i Tarikat-i Celvetiye*, s. 52; ~ İbn-i Feriştah, *Aşknâme*, s. 56; ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/164; ~ mazmûnuyla... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârih*, 2/534.

عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ خَلْفَاءِ الرَّاشِدِينَ
مِنْ بَعْدِي

Aleykum bi-sünnetî ve sünneti hulefâi'r-râşidîne min ba'dî (A.)

Benim sünnetime, benden sonra Hulefâ-i Râşidîn (Hz. Ebûbekir, Ömer, Osman ve Ali)nin sünnetine uyunuz.

~ vârid oldu. Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 176; ~ Büyük Haydar Efendi, *Usûl-i Fıkıh Dersleri*, s. 406; ~ Vecdî Efendi, *Zübdetü'l-keîâm*, s. 32.

عَلَيْكُمْ بِأَشْأَمٍ فِي آخِرِ الزَّمَانِ

Aleykuh bi-ş-Şâmi fi âhiri'z-zamâni (A.)

Ahir zamanda size Şam'ı tavsiye ederim.

~ kelâmı üzere... Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târihi*, 1/279; ~ Necati Bey, *Divan*, s. 43.

عَلَيْكُمْ بِالتَّجَارَةِ فَإِنَّ فِيهَا تِسْعَةَ عَشَرَ الرِّزْقِ

Aleykum bi't-ticâreti fe-inne fihâ tis'atü a'şâri'r-rızkı (A.)

Ticaretle uğraşınız, çünkü rızkın onda dokuzu ondadır.

Peygamberimiz buyurdu: ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 2/879; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 247; Diğer haberde: ~ Mehmet Ali Aynî, *İmâm Gazâlî*, s. 126.

عَلَيْكُمْ بِالْوَلُودِ الْوَدُودِ

Aleykum bi'l-velûdi'l-vedûdi (A.)

Sevimli ve doğurgan kadınlarla evleniniz.

...Resûl-i Ekrem: ~ İmâm Gazâlî, *İhyâu Ulûmü'd-din*, 2/106.

عَالِمٌ بِي عَمَلٍ دَرَّخْتُ بِي ثَمْرَأَسْتِ

Âlim-i bî-amel derâht-ı bî-semer-est (F.)

Amelsiz âlim, meyvesiz ağaca benzer.

عَلِمْتُ الشَّرَّ لَا لِلشَّرِّ

Âlimtü'ş-şerre lâ-li'ş-şerri (A.)

Kötülüğü, kötülük yapmak için öğrenmedim.

~ mefadınca... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 3/100.

الْعَالِمُ آمِنٌ اللهُ فِي الْأَرْضِ

el-Âlimü emînü'llâhi fi'l-arzı (A.)

Âlim, dünyada Allah'ın emin (kulu)dur.

~ kelâm-ı şârî, Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/540.

أَعْلَمُ فِي قَوْمِهِ كَالنَّبِيِّ فِي أُمَّتِهِ

el-Âlimü fi kavmihi ke'n-nebiyyi fi ümmetihi (A.)

Âlim, kavmi içerisinde, ümmeti arasında bulunan bir peygamber gibidir.

Hadis: ~ Müezzîn Mustafa, *Nûru'l-hüdâ*, s. 168.

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ

Âlimü'l-gaybî ve's-şehâdeti (A.)

Görülmeveni ve görüleni bilen (Allah) (Tevbe, 9/94)

Kavl-i şerifeleri: ~ Hüseyin Avni, *İlm-i Kelâm*, s. 12.

عَالِمٌ لَا وِرْعَ لَهُ كَشَجَرٍ لَا ثَمْرَ لَهُ

Âlimün lâ-vera'a lehû ke-şecerin lâ-semere lehû (A.)

Allah'a saygısı olmayan âlim, meyvesiz ağaç gibidir.

~ mısâkıncâ... Mehmed Ali Zıyaeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir* .s. 134.

عَالِمٌ يَنْتَفِعُ بِعِلْمِهِ خَيْرٌ مِنَ الْفِ عَابِدٍ

Âlimün yentefi'u bi-ilmihî hayrun min elfi âbidin (A.)

İlmi ile yararlı olan bir âlim, bin âbid (ibadet eden)den daha iyidir.

Resûl-i Ekrem: ~ A.Fikri Yavuz-İsmail Özen, *Osmanlı Müellifleri*, 1/238; ~ ke-lâm-ı şâri', Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/530.

أَعْلَمُ الزَّفَافَ وَوَالِدَ الدَّفَافِ

A'linü'z-zifâfe velev bi'd-deffâfi (A.)

Evliliği, tef çalanla dahi olsa ilân ediniz.

Hadis:~ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 10/523.

عَلِيٌّ مِني وَأَنَا مِنْهُ

Aliyyün minnî ve ene minhü (A.)

Ali benden, ben ondanım.

~ hikmetine göre... Hacı Reşid Paşa, *Ta-savvuf*, s. 103.

اللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ

Allâhu a'lemü bi's-savâbi (A.)

Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

Atasözleri ve Deyimler: ~ *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 16/120

~ Yusuf Sinan Ümmi, *Divan*, s. 66; ~ sözü yer alır. Mehmet Yılmaz *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*, s. 18;

Atasözleri ve Ünlü sözler: ~ Ömer Asım Aksoy, *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*, s. 74.

اللَّهُ الْبَاقِي

Allâhu'l-bâkî (A.)

Allah ölümsüzdür.

... kitâbe şudur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Târihi*, s. 660.

اللَّهُ بَسٌ بَاقِي (وَمَاسِوَاهُ) هَوَسٌ

Allah bes bâkî (ve mâ sivâhu) heves (F.)

Allah yeter, ondan başkası boş arzu ve istektir.

Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 93; ~ Sahhâf Nuri Efendi, *Münşe'ât-ı Azîziye*, s. 112; ~ Mahir İz, *Tasavvuf*, 42; ~ Ahmet Hamdi Akseki, *Âlem-i İslâm ve İngiliz Misyonerleri*, s. 81; ~ Aynî Efendi, *Divân*, s. 13; ~ Şeref Hanım, *Divân*, s. 6; ~ Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 77.

اللَّهُ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ

Allâhu cemîlün yuhıbbü'l-cemâle (A.)

Allah güzeldir, güzelliği sever.

... bir hadiste: ~ Emine yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 160.

اللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا دَامَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ

Allâhu fî avni'l-abdi mâ dâme'l-abdü fî avni ahîhi'l-müslimi (A.)

Müslüman kardeşine yardıma devam eden kula Allah yardım eder.

Hadiste: ~ Ramazanoğlu Mahmut Sami, *Musâhabe*, 4/54; ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 469; Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 323.

اللَّهُ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

Allâhu ganiyyün ani'l-âlemîne (A.)

Allah, âlemlerden zengindir. (Âl-i İmrân, 3/97)

Kavlühü Ta'âlâ: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 2/401.

اللَّهُ غَنِيٌّ وَأَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ

Allâhu ganiyyün ve entümü'l-fukarâ'ü (A.)

Allah zengindir, siz fakirsiniz. (Muhammed, 47/38)

~ hükmünce... Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 74.

اللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَاتَعْمَلُونَ

Allâhu halakakum ve mâ ta'melûne (A.)

Sizi ve yaptıklarınızı yaratan Allah'tır. (Sâffât, 37/96)

~ muktezâsı üzere... Müezzin Mustafa, *Nûru'l-hüdâ*, s. 93.

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

Allâhu hâliku külli şey'in (A.)

Her şeyi yaratan Allah'tır. (Ra'd, 13/16)

~ kelâm-ı Hak, Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/646; ~ mealinde... Bediüzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 784.

اللَّهُ خَيْرُ الْحَافِظِينَ

Allâhu hayru'l-hâfızine (A.)

Koruyanların en iyisi Allah'tır. (Yûsuf, 12/64)

Levha: ~ Mahmut Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, s. 285.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى

Allâhu lâ-ilâhe illâ hüve lehü'l-es-mâü'l-hüsna (A.)

Allah ki, ondan başka Tanrı yoktur. En güzel isimler onundur. (Tâhâ, 20/8.)

~ ayeti... Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 785.

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ

Allâhu lâîtfun bi-ibâdihî (A.)

Allah, kullarına lutufkârdır. (Şûrâ, 42/19).

~ demek olur. Ahmet Avni Konuk, *Fusû-su'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 3/162; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 557;

~ hükmü... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî şerhi'l-hikem*, 2/570;

~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 154.

اللَّهُ لَا يَحِبُّ الْفَسَادَ

Allâhu lâ-yuhıbbü'l-fesâde (A.)

Allah, bozgunculuğu sevmez. (Bakara, 2/205).

~ Mehmed Şâhî, *Ahsenü'l-hadis*, s. 227.

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

Allâhu nûru's-semâvâti ve'l-arzi (A.)

Allah, göklerin ve yerin nûrudur. (Nûr, 24/35).

~ âyeti tahrir olunmuş... Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/152; Mutasavvıfe: ~ Ali Nihat Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhitler*, s. 29; Cenâbi Hak buyuruyor: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 32; ~ feyzile... Osman Hâşim, *Divançe*, s. 9; ~ âyeti... İsmail Fennî, *Kitâb-ı İzâle-i Şükûk*, s. 103.

اللَّهُ الصَّمَدُ

Allâhu's-samedü (A.)

Allah sameddir. (İhlâs, 112/2).

~ sırrı zuhür ede. Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 1/18;

~ Şeyh Selâmî, *Divan*, s. 115; ~ Erzurumlu Emrah, *Divan*, s. 9, Kalbimi eyler münevver nûr-ı ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, s. 19.

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا

Allâhu veliyyü'ilezîne âmenü (A.)

Allah inananların dostudur. (Bakara, 2/257).

Kur'an'da ~ Ahmet Avni Konuk, *Fusüsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 3/107,

...Kur'an da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 1/505; Este'îzü Bi'llâh: ~ Mehmet Zahit Kotku, *Risâle-i Halîliye Tercümesi*, s. 73.

اللَّهُ وَلِيُّ التَّوْفِيقِ وَهُوَ نِعَمَ الرَّفِيقِ

Allâhu veliyyü't-tevfıki ve hüve ni'me'r-refıki (A.)

Başarıya ulaştırın Allah'tır. O, ne güzel dosttur.

~ deyip... Müstakımzâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Divân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 281; ~ Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhu'l-kulüb*, s. 22;

Levha: ~ Muhittin Serin, *Hattat Aziz Efendi*; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 27.

اللَّهُ وَتَرِ يَحِبُّ الْوَتْرَ

Allâhu vitrün yuhıbbü'l-vitre (A.)

Allah tektir, teki sever.

~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi,
Mecmau'l-âdâb, s. 115.

اللَّهُ يَسِطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ

**Allâhu yebsütu'r-rızka li-men ye-
şâ'ü ve yakdiru (A.)**

Allah, dilediğine rızkı açar (bol verir,
dilediğinden) kısar. (Ra'd, 13/26).

Cenâb-ı Hak: ~ buyurmaktadır. Hayati Ü-
l-kü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 316; ~ Mehmed
Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 3/109; Hak
Ta'âlâ: ~ Mevlânâ Kemâl, *Mevzû'âtü'l-
ulüm*, s. 236; ~ kelâm-ı Hak, Hüseyin Kâ-
zım Kadri, *Türk Lügati*, 2/886.

اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ

Allâhu yef'alü mâ yeşâ'ü (A.)

Allah, dilediğini yapar.

... bu makûle umûrdan sorulmaz: ~ Bursa-
lı İsmail Hakkı, *Kitabü'l-hitâb*, s. 137.

اللَّهُ يَحِبُّ مَعَكَ الْعَافِيَةَ

Allâhu yuhıbbu ma'ake'l-âfiyete (A.)

Allah, senin sağlıklı olmanı sever.

Efendimiz: ~ buyurmuşlardır. Hüseyin
Remzi, *Tıbb-ı Nebevî*, s. 15.

اللَّهُمَّ احْسِنْ خَلْقِي كَمَا حَسَنْتَ خَلْقِي

**Allâhümme ahsin hulkî ke-mâ hes-
sente halkî (A.)**

Allah'ım, yaratılışımı güzelleştirdiğin
gibi, huyumu da güzelleştir!

Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *İlm-i Ahvâl-
i Rûh*, s. 76.

اللَّهُمَّ اجْرِنَا مِنَ النَّارِ وَاَدْ خَلْنَا الْجَنَّةَ مَعَ الْاَبْرَارِ

**Allâhümme ecirnâ mine 'n-nâri ve
edhilne'l-cennete ma'a'l-ebrârı (A.)**

Allah'ım, bizi cehennemden koru, iyi-
lerle birlikte cennete koy!

... şu kitâbe okunur: ~ İbrahim Hakkı
Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 2/23;
Bunun bir de ~ kısmı vardır. Ahmed Zıya-
eddin, *Büyük Dua Kitabı*, s. 126; ~ Seyyid
Nesîmî, *Mukaddime*, s. 13; ~ Selânikî
Mustafa Efendi, *Selânikî Târîhi*, 2/604.

اللَّهُمَّ اجْرِنِي مِنَ النَّارِ

Allâhümme ecirnî mine'n-nâri (A.)

Allah'ım, beni cehennemden koru!

...yedî kere ~ diyeler. Mehmed Efendi,
Vasıyetnâme, s. 35; ~ Ahmed Zıyaeddin,
Büyük Dua Kitabı, s. 126; Hadis: ~ Arif
Pamuk, *Resûlü'llâh ın Dilinden Dualar*, s.
176.

اللَّهُمَّ اعْزِ الْاِسْلَامَ بِاِحْدِ الْعَمْرَيْنِ

**Allâhümme e'izze'l-İslâma bi-aha-
di'l-ömereyni (A.)**

Allah'ım, İslâm'ı iki Ömerden biri ile
güçlendir!

Efendimiz ~ diye dua buyurmuştur. Tahir
Olgun, *Mesnevî Dersleri*, 672.

اللَّهُمَّ اعْزِ الْاِسْلَامَ بِاَبِي جَهْلٍ
اَوْ بِعَمْرِ الْحَطَّابِ

Allâhümme e'izze'l-islâma bi-ebî-cehlin ev bi-ömeri'l-hattâbi (A.)

Allah'ım, İslâm'ı Ebû-cehl veya Hattâb oğlu Ömer ile güçlendir!

Efendimiz ~ diye dua buyurmuş. Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 90; ~ deyip... Veysî, *Siyer-i Veysî*, s. 90.

اللَّهُمَّ اعِزَّ الْإِسْلَامَ بِأَبِي الْحَكَمِ بْنِ هِشَامٍ
أَوْ بِعِمْرِ بْنِ الْحَطَّابِ

Allâhümme e'izze'l-islâma bi-ebi'l-hakemi bini hişâmin ev bi-ömere bini'l-hattâbi (A.)

Allah'ım, İslâm'ı Hişam oğlu Ebu'l-Hakem veya Hattâb oğlu Ömer ile güçlendir!

~ buyurdular. Mehmed Kemâleddin, *Şerh-i Virdü's-Settâr*, s. 167.

اللَّهُمَّ أَنْتَ مَقْصُودِي وَرِضَاكَ مَطْلُوبِي

Allâhümme ente maksûdî ve rızâke matlûbî (A.)

Allah'ım, amacım sensin, isteğim rızandır!

Her nefesini salmadan önce ~ der. Ali Hüsvreoğlu, *Âdâb*, s. 246.

اللَّهُمَّ أَرِنَا حَقَائِقَ الْأَشْيَاءِ كَمَا هِيَ

Allâhümme erinâ hakâyika'l-eşyâi ke-mâ hiye (A.)

Allah'ım, varlıkların içyüzünü bize olduğu gibi göster!

~ niyazına müdâvim... İmâm-ı Rabbanî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/6;

Muhammed Mustafa buyurdu: ~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, s. 149.

اللَّهُمَّ أَرِنَا الْأَشْيَاءَ كَمَا هِيَ

Allâhümme erine'l-eşyâ'e ke-mâ hiye (A.)

Allah'ım, bize eşyanın içyüzünü olduğu gibi göster!

Peygamberimizin en büyük duası: ~ Seydî Bey, *Hilâfetin Mahiyet-i Şer'iyesi*, s. 32; ... Efendimiz: ~ buyurmuştur. Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 3/98.

اللَّهُمَّ أَرِنَا الْحَقَّ حَقًّا تَتَّبِعُهُ (وَأَرْزُقْنَا اتِّبَاعَهُ)
وَأَرِنَا الْبَاطِلَ بَاطِلًا نَجْتَنِبُهُ (وَأَرْزُقْنَا اجْتِنَابَهُ)

Allâhümme erine'l-hakka hakkan nettebi'uhû (ve'rzuknâ ittibâ'ahû) ve erine'l-bâtile bâtilen nectenibuhû (ve'rzuknâ ictinâbehû) (A.)

Allah'ım, bize hakkı, hak olarak gösterip ona uymayı, batılı batıl olarak gösterip ondan sakınmayı nasip et!

~ Abdurrahman Sami Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 4; ~ Rifat b.Mehmed Emin, *Fezâili Ahlâk*, s. 22; ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 2/732; ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Fâtîha Sûresinin Tefsiri*, s. 211, ~ Sadettin Nühret Ergur, *Türk Şâirleri*, 1/263.

اللَّهُمَّ أَرِنِي الْأَشْيَاءَ كَمَا هِيَ

Allâhümme erini'l-eşyâ'e ke-mâ hiye (A.)

Allah'ım, bana eşyanın içyüzünü olduğu gibi göster!

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Muhyiddîn-i Arabî, *Tercüme-i Risâle-i Vahdetü'l-Vücûd*, s. 50; Hz. Risâlet buyurdu: ~ Niyazî-i Mısırî, *Tarikatnâme*, s. 18.

اللَّهُمَّ حَسِّنْ خَلْقِي وَخَلْقِي

Allâhümme hassin halkî ve hulkî (A.)

Allah'ım, yaratılış ve huyumu güzelleştir!

Resûl-i Ekrem duâsında: ~ diye yalvarırdı. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 2/870.

اللَّهُمَّ حَسِّنْ خَلْقِي كَمَا حَسَّنْتَ خَلْقِي

Allâhümme hassin hulkî ke-mâ has-sente halkî (A.)

Allah'ım, yaratılışımı güzelleştirdiğin gibi, huyumu da güzelleştir!

~ hadisini... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 64.

اللَّهُمَّ حَوْلْ حَالِنَا إِلَى أَحْسَنِ الْحَالِ

Allâhümme havvil hâlenâ ilâ ah-seni'l-hâli (A.)

Allah'ım, durumumuzu en iyi duruma getir!

~ Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târihi*, 2/821.

اللَّهُمَّ افْتَحْ لَنَا (لِي) أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ

Allâhümme'ftah lenâ (lî) ebvâbe rahmetike (A.)

Allah'ım, bize (bana) rahmet kapılarını aç!

~ Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târihi*, 2/496;... kapının üzerinde: ~ yazılıdır. İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/262.

~ Ramazanoğlu Mahmut Sami, *Musâhabe*, 5/66.

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

Allâhümme'gfir li-kavmî fe-inne-hüm la-ya'lemûne (A.)

Allah'ım, kavmimi affet, çünkü onlar (gerçeği) bilmiyorlar!

Rahmet Peygamberi ~ buyurmuştur. M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur* 1/87,... bed-duâ edecek yerde ~ duâ buyurdular. Râşid Efendi, *Tevârih-i Enbiyâ*, s. 244;... Efendimiz kavminden cefa gördükçe ~ buyururlardı. Tevhid Efendi, *Menâkıb-ı Kethudâ-zâde*, s. 99

...bed-duâ şöyle dursun ~ dedin. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/895.

اللَّهُمَّ اهْدِ قَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

Allâhümme'hdi kavmî fe-innehüm lâ-ya'lemûne (A.)

Allah'ım, kavmimi doğru yola getir, çünkü onlar (gerçeği) bilmiyorlar!

...Efendimiz: ~ buyurdu. Ramazanoğlu Mahmut Sami, *Musâhabe*, 3/226; ...duâsı bu idi: ~ Kasım Karahisârî, *İrşadi'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 62; Resûlü'llâh buyuruyor: ~ Şemseddin Nuri, *Miftâhu'l-kulûb*, s. 245; ... sıfat-ı nebeviyye olan ~ yı iş'âr... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 323; Cihan Serveri: ~ demişti. M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/165.

اللَّهُمَّ احْفَظْنَا مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا

Allâhümme'hfaznâ min şürûri enfûsinâ (A.)

Allah'ım, bizi nefislerimizin kötülüklerinden koru!

~ Şemseddin Nuri, *Miftâhu'l-kulûb*, s. 60.

اللَّهُمَّ أَنْتَ عَفْوٌ تَحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي

Allâhümme inneke afuvvün tuhibbül'l-afve fa'fu annî (A.)

Allah'ım, bağışlayansın, bağışı seversin, beni bağışla.

~ fehvâsınca... Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 10/408;... bu duâyı okuya:~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 130; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/132; ~ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Dinî Bilgiler Kılavuzu*, s. 145; Hz. Âyişe'den: ~ rivayet olundu. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 51.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ

Allâhümme innî es'elüke'l-afve ve'l-âfiyete (A.)

Allah'ım, senden af ve âfiyet dilerim!

... Efendimiz dâimâ: ~ diye duâ etmeleri... Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 20.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الصِّحَّةَ وَالْعَافِيَةَ

Allâhümme innî es'elüke's-sihhate ve'l-âfiyete (A.)

Allah'ım, senden sihhat ve afiyet dilerim!

Peygamberimiz duâsında: ~ İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 177.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ بِرِضَائِكَ مِنْ سَخَطِكَ

Allâhümme innî e'ûzü bike bi-rizâ-ike min sahatıke (A.)

Allah'ım, gazabından rızana sığınırım!

Şu şekilde duâ ediyordu: ~ M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, s. 196.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ

Allâhümme innî e'ûzü bike mine'l-aczi ve'l-keseli (A.)

Allah'ım, âcizlikten ve tembellikten sana sığınırım!

...Efendimiz: ~ diye duâ ediyordu. Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 484.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجَبَنِ

Allâhümme innî e'ûzü bike mine'l-cübni (A.)

Allah'ım, korkaklıktan sana sığınırım!

Peygamberimiz: ~ İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 89.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ

Allâhümme innî e'ûzü bike mine'l-fakri (A.)

Allah'ım, yoksulluktan sana sığınırım!

Hız. Nebi: ~ diye... Bursalı İbrahim Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 6/342.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ وَالْقَلَّةِ
وَالذَّلَّةِ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَظْلَمَ أَوْ أَظْلَمَ

Allâhümme innî e'üzü bike mine'l-fakri ve'l-killeti, ve'z-zilleti ve e'üzü bike min en azleme ev uzlime (A.)

Allah'ım, yoksulluktan, sıkıntidan, aşağılanmak, zulmetmek ve zulme uğramaktan sana sığınırım!

~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfât-ıtan Hakikate*, s. 284.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْحَوْرِ بَعْدَ الْكُورِ

Allâhümme innî e'üzü bike mine'l-havri ba'de'l-kevri (A.)

Allah'ım, çokluktan sonra yokluktan sana sığınırım!

Efendimiz: ~ buyurmuştur. Mehmet Zahit Kotku, *Risâle-i Halidiye*, s. 30.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الِهِمِّ وَالْحَزَنِ

Allâhümme innî e'üzü bike mine'l-hemmi ve'l-hüzni (A.)

Allah'ım, kaygı ve sıkıntidan sana sığınırım!

İslâm Peygamberi şöyle derdi: ~ Yusuf el-Kardavî, *İslâm'da Helâl ve Haram*, s. 314.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ وَمِنْ دَعَاءٍ لَا يَسْمَعُ

Allâhümme innî e'üzü bike min il-min lâ-yenfa'u ve min kalbin lâ-yahşa'u ve min nefsin lâ-teşba'u ve min du'âin lâ-yüsmeu (A.)

Allah'ım, yararsız ilimden, Allah korkusu bulunmayan kalpten, doyumsuz nefisten, kabul edilmeyen duâdan sana sığınırım!

Resûlüllâh'ın ~ hadisidir. Ahmet İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 107; Hadis: ~ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1/505.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفَقْرِ

Allâhümme innî e'üzü bike mine'l-küfri ve'l-fakri (A.)

Allah'ım, küfür ve yoksulluktan sana sığınırım!

~ hadiste isti'âze buyurdu. Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 138.

اللَّهُمَّ كَمَا حَسَنْتَ خَلْقِي فَحَسِّنْ خَلْقِي

Allâhümme ke-mâ hassente halkî fe-hassin hulkî (A.)

Allah'ım, beni güzel yarattığın gibi, huyumu da güzelleştir!

... hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erbâ'in Tercümesi*, s. 142; ... Efendimiz: ~ diye duâ buyurdu. Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 134.

اللَّهُمَّ لَاعِيشِ الْأَعِيشِ الْأَخْرَةِ

Allâhümme lâ-ayşe illâ ayşu'l-âhireti (A.)

Allah'ım, senden, gerçek hayat olan ahiret hayatımı isterim!

~ hadisi hasebince... Bursalı İsmail Hakkı, *Râhû'l-Mesnevî*, 6/417.

اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ قَبْرِي وَثْنَا يَعْبُدُ

**Allâhümme lâ-tec'al kabri vesenen
yu'bedü (A.)**

Allah'im, mezarımı tapılan bir put durumuna getirme!

Peygamberimiz: ~ Seyyid Bey, *Hilâfetin Mâhiyet-i Şer'iyyesi*, s. 32;
~ buyurdular. Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 10.

اللَّهُمَّ لَا تَكْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ

**Allâhümme lâ-tekilnî ilâ nefsi tarfe-
te aynin (A.)**

Allah'im, bir an bile beni nefsimin eline bırakma!

~ Abdurrahman Sâmî Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 69.

اللَّهُمَّ مَزَقْهُمْ كُلَّ مَحْزَقٍ

**Allâhümme mezzâkhüm külle mü-
mezzakın (A.)**

Allah'im, onları darmadağın et!

~ hadisinin mâ-sadakı... Ubeydullah Ef-gânî, *Mûcize-i Peygamberî* s. 99.

اللَّهُمَّ مَزَقْ مَلِكَهُ كَمَا مَزَقَ كِتَابِي

**Allâhümme mezzâk mülkehû ke-mâ
mezzaka kitâbî (A.)**

Allah'im, mektubumu parçaladığı gibi, sen de onun ülkesini parçala!

Resûlü'llâh işittikte: ~ buyurdular. Nişancızâde Mehmed Paşa, *Mir'ât-ı Kâinât*, 1/494; Kısra-yı Acem hakkında: ~ diye... Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İllm-i Kelâm*, s. 221.

اللَّهُمَّ أَنْصِرْ مَنْ نَصَرَ الدِّينَ وَأَخْذَلْ مَنْ خَذَلَ الْمُسْلِمِينَ

**Allâhümme 'nsur men nasara'd-dîne
ve'hzül men hazele 'l-müslimîne (A.)**

Allah'im, dine yardım edenlere yardım et, müslümanlardan yardımı kesenlerden yardımı kes!

~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rühül-Mesnevî*, 1/444.

اللَّهُمَّ يَا مَحْوِلَ الْحَوْلِ وَالْأَحْوَالِ حَوْلَ حَالِنَا إِلَى أَحْسَنِ الْحَالِ

**Allâhümme yâ muhavvile'l-havli
ve'l-ahvâli havvil hâlenâ ilâ ahseni'l-
hâli (A.)**

Ey durum ve şartları her an değiştiren Allah'im, bizi en iyi duruma getir!

~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 452; ~ duâsı ile...

~ Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târihi*, 1/367.

اللَّهُمَّ يَا مَقْلَبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ

**Allâhümme yâ mukallibe'l-kulûbi
sebbit kulûbenâ alâ tâ'atike (A.)**

Ey kalpleri her an değiştiren Allah'im, kalplerimizi ibadetinde sürekli kıl!

... kapının iç ve dışında şunları okudum: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/263.

اللَّهُمَّ يَا مُصَرِّفَ الْقُلُوبِ صَرِّفْ
قُلُوبَنَا عَلَى طَاعَتِكَ

Allâhümme yâ musarrıf'e'l-kulûbi sarrıf kulûbenâ alâ tâ'atike (A.)

Ey kalpleri çeviren Allah'ım, kalplerimizi ibadetine yönelt.

... kapının üstünde: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 2/261.

اللَّهُمَّ يَسِّرْ وَلَا تَعَسِّرْ رَبِّ تَمِّمْ بِالْخَيْرِ

Allâhümme yessir ve lâ-tü'assir rabbi temmim bi'l-hayri (A.)

Allah'ım, işimi kolaylaştır, zorlaştırma, onu hayırla tamamla!

~ Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târîhi*, 2/761; ~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, s. 147; ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/605.

اللَّهُمَّ زِدْنِي فِيكَ تَحِيرًا

Allâhümme zidnî fike tehayyüren (A.)

Allah'ım, sana hayranlığımı artır!

~ mısdakınca... Şemseddin Nuri, *Miftâhü'l-kulûb*, s. 49; Nitekim gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/500.

عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا

Alleme âdeme'l-esmâ'e küllehâ (A.)

Âdem'e, isimlerin hepsini öğretti. (Bakara, 2/31).

~ Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 246; ~ Besim Atalay-Bektaşlılık, s. 86; ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 95.

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

Alleme'l-insâne mâ lem-ya'lem (A.)

(O), insana bilmediğini öğretti. (Alâk, 96/5)

~ Süheylî, *Nevâdir-i Süheylî*, s. 245; ~ eylediğini... Ziver Paşa *Divan ve Münşe'ât*, s. 374; Âyet:~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/20.

عَلَّمَهُ شَدِيدَ الْقُوَى

Alleme'hû şedîdü'l-kuvâ (A.)

Onu (Kur'ân'ı) güçlü ve üstün yaratılışlı biri (Cebrâil) öğretti. (Necm, 53/5)

~ Sadreddin Şeyhoğlu, *Marzubannâme Tercümesi*, s. 223; Allah Ta'âlâ: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 2/725;... müteallim-i mekteb-i ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'edâ*, s. 447;... debistân-ı hikmette: ~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtn*, 1/14; ~ yı iktibas edip... Abdülhad Nûrî, *Dâru'l-aceze*, s. 3.

عَلَّمُوا بَيْنَكُمْ الرَّمَى فَانَّهُ نِكَايَةَ الْعَدُوِّ

Allimû beynekümü'r-remye fe-innehû nikâyetü'l-adüvvi (A.)

Silâh kullanmayı (atıcılığı) öğreniniz, çünkü düşman onunla yenilir.

Peygamber buyurur: ~ Mehmed b. Yunus Dervâzi, *Kavsnâme* s. 4; Hadis: ~ İzmirli İsmail Hakkı *Gazilere Armağan*, s. 65.

عَلِّمُوا أَوْلَادَكُمْ لَزَمَانَ غَيْرِ مَا نَكُم فَانِهِمْ
وَلَدُ الزَّمَانِ غَيْرِ زَمَانِكُمْ

Allimû evlâdeküm li-zamânin gayri zamânîküm fe-innehüm veledû li-zamânin gayri zamânîküm (A.)

Çocuklarınızı, sizin zamanınıza göre değil, onların yaşayacakları çağa göre yetiştiriniz. Çünkü onlar, sizin zamanınızdan başka bir çağ için doğmuşlardır.

Hız. Ali: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 225.

عَلِّمُوا أَوْلَادَكُمْ السَّبَاحَةَ وَالرَّمَايَةَ

Allimû evlâdekümü's-sibâhate ve'r-rîmâyete (A.)

Çocuklarınıza yüzmeyi (denizciliği) ve atıcılığı (silâh kullanmayı) öğretiniz.

Gençlere, ilimle beraber, atıcılık, binicilik, denizcilik öğretilmesi tavsiye buyurulmuştur: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtın Hakîkate*, s. 67

عَلِّمُوا أَوْلَادَكُمْ السَّبَاحَةَ وَالرَّمَى
وَالْمَرْأَةَ الْمَغْزَلَ

Allimû evlâdekümü's-sibâhate ve'r-ramyete ve'l-mer'ete'l-migzele (A.)

Çocuklarınıza yüzmeyi (denizciliği), atıcılığı (silâh kullanmayı), kadın ve kızlarınıza iplik eğirmeyi (el sanatlarını ve dokumacılığı) öğretiniz.

Diğer bir hadiste buyurmuşlardır: ~ *Beyanü'l-hak* (gazete), 7/3005.

عَلِّمُوا أَوْلَادَكُمْ الشَّعْرَ فَإِنَّهُ يَفْتَقُ الذَّهْنَ
وَيُورِثُ الشَّجَاعَةَ

Allimû evlâdekümü's-şi're fe-innehû yeftükü'z-zihne ve yûrisü's-şe-câ'ate (A.)

Çocuklarınıza şiiri öğretiniz ; çünkü o, zihni açar ve insanı yüreklendirir.

...hadiste vârid olmuştur: ~ Nev'izâde Atâi, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/44; Hz.Ömer buyurur: ~ Bursalı Mehmed Tahir, *Müntehebât-ı Mesârî' ve Ebyât*, s. 4; ... bu dahi vârid olmuştur: ~ Nev'î Efendi, *Netâyi-cü'l-fünûn*, s. 252.

عَلِّمُوا صِبْيَانَكُمْ الْخَطَّ وَالشُّطَّ وَالنَّطَّ

Allimû sıbyânekümü'l-hatta ve's-şatta ve'n-natta (A.)

Çocuklarınıza, hat sanatını, yüzme-yi(denizciliği), engel atlamayı öğretiniz.

Hadis: ~ Ömer Fevzi, *Dinî Hasbihâl*, s. 88.

عَلِّمُوا صِبْيَانَكُمْ الشَّعْرَ فَإِنَّهُ يَطْلُقُ اللِّسَانَ
وَيُورِثُ الشَّجَاعَةَ

Allimû sıbyânekümü's-şi're fe-innehû yatlu'kû'l-lisâne ve yûrisü's-şe-câ'ate (A.)

Çocuklarınıza şiiri öğretiniz; çünkü o, dili fasihleştirir, cesareti arttırır.

...Efendimiz: ~ Ali Cemaleddin, *Arûz-ı Türki*, s. 6; Peygamberimiz: ~ Ahmed Hamdi, *Teshîlü'l-arûz ve'l-kavâfi ve'l-be-yân*, s. 4.

عَلِّمُوا وَبَشِّرُوا وَلَا تَعْسُرُوا وَإِذَا غَضِبَ
أَحَدُكُمْ فَلْيَسْكُتْ

Allimû ve beşşirû ve lâ-tu'assirû ve izâ gazibe ahadüküm fe'l-yes-küt (A.)

Öğreniniz, müjdeleyeniz, güçleştirmeyiniz. Öfkelendiğinizde susunuz.

Nebi şöyle buyurmuştur: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Tefsir Tarihi*, 1.cüz, s. 70.

أَلُوْجَهٗ بِالْأُوْجِهٖ نَكَرَدَ رَنَكُ بَرَّأْرَدْ

Âlûçe be-âlûçe nigered reng ber-âred (F.)

Üzüm üzüme baka baka kararır.

Darb-ı meseller:~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/388.

أَلُ الْقُرْآنِ أَلُ اللَّهِ

Âlü'l-kur'ânî âlü'llâhi (A.)

Kur'an ehli, Allah ehlidir.

~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şâkâik*, 1/107.

الْعَمَائِمُ تِيْجَانُ الْعَرَبِ

el-Amâimü tîcânü'l-arabı (A.)

Sarıklar Arab'ın tacıdır.

~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/87.

الْأَعْمَالُ بِخَوَاتِمِهَا

el-A'mâlü bi-havâtimihâ (A.)

İşler, sonuçlarına göre değerlendirilir.

Amel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/548.

الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

el-A'mâlü bi'n-niyâti (A.)

Ameller, niyetlere göre değerlendirilir.

... şu hadisler okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 84; ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 91; Hadis: ~ Giritli Sırrî, *Ârâu'l-milel*, s. 172; ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi şerhi'l-hikem*, 1/93.

أَمَدُ أَبْرُوَيْشٍ رَادِرُسْتُ كُنْدُ جَشْمَشِ
رَاكُورُ كُنْدُ

Âmed ebrûyeşrâ dürüst küned çeş-meşrâ kûr küned (F.)

Kaş yapayım derken göz çıkarır.

~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 165.

أَمْنَا وَصَدَقْنَا

Âmennâ ve saddaknâ (A.)

İnandık ve tasdik ettik.

... hüsn-i kabulle kabul eyleyip: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 4; ~ Yahya Bey, *Divan*, s. 141; Pes ~ Kur'an onundur. Yazıcızâde Mehmed Efendi, *Muhammediye*, s. 9.

أَمَنْتُ بِالَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ

Âmentü bi'llezî halaka'l-leyle ve'n-nehâra (A.)

Gece ve gündüzü yaratan (Allah) a inandım.

~ Yahya Bey, *Divan*, s. 54; ~ Agâh Sırrı Levend. *Divan Edebiyatı* (K.R.M.M.), s. 489.

أَلَا مَرٌّ بِالْمَعْرِوفِ كَفَاعِلُهُ

el-Âmiru bi'l-ma'rûfi ke-fâilihî (A.)

İyiliği buyuran, iyiliği eden gibidir.

~ kelâm-ı şâri', Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/498.

الْأَمْرُ لَا يَضْمَنُ بِالْأَمْرِ

el-Âmiru lâ-yuzmenü bi'l-emri (A.)

Bir işin sonucundan, işi yapan sorumluluğu tutulur, emreden değil.

89.madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 131; Bu kâide: ~ diye yazılmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istı-lâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/286.

عَمَالِكُمْ كَاعْمَالِكُمْ

Ammâlüküm ke-a'mâlüküm (A.)

Yöneticileriniz, işleriniz (sizin) gibidir.

~ destûr-ı kat'isinden... *Beyânü'l-hak* (gazete), 7/3042.

عَمُّ الرَّجُلِ صِنُو أَبِيهِ

Ammü'r-recülü sunvu ebîhi (A.)

İnsanın amcası babası gibidir.

... ber-fehvâ-yı ~ Karaçelebizâde Abdülâziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr*, s. 207; ~ meseli mefhûmunca... Nişancızâde Mehmed Paşa, *Mir'ât-ı Kâinât*, 1/401.

الْعَمُّ وَالِدٌ

el-Ammu vâlidün (A.)

Amca, baba (yerinde)dir.

Hadis: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-İrfan*, s. 116.

أَنَاكَه خَاكَ رَابِنظَرَ كِيمِيَا كُنَدُ
أَيَابُودُكِهِ كُوشَةَ جَشَمِي مَا كُنَدُ

Ânân ki hâk-râ be-nazar kimyâ kunend Âyâ büved ki gûşe-i çeşmî mâ kunend (F.)

Bir bakışta toprağı kimya (altın)edenler, acaba bir kere olsun göz ucuyla bize bakarlar mı?

Hâfız-ı Şîrâzî: ~ demiştir. Hacı Reşid Paşa, *Tasavuf*, s. 54.

عَيَانَ اسْتِ جَه حَاجَتُ بَه بَيَانَ اسْتِ
أَنْجَاكِهِ

Âncâ ki ayân-est çe hâcet be-beyân-est (F.)

Görünen köy kılavuz istemez.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati* .4/157; Mısra': ~ Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târihi*, 2/448.

أَنْجَهَ آسَانَ يَأْفَتِي آسَانَ دَهِي

Ânce âsân yâftü âsân dehî (F.)

Haydan gelen huya gider.

أَنْجَهَ شِيرَانَ رَا كُنَدُ رُوبَهُ مِرَاجُ

اِحْتِيَاجَسْتِ اِحْتِيَاجَسْتِ اِحْتِيَاجُ

Ânce şîrân-râ kuned rûbeh mizâc İhtiyâc-est ihtiyâc-est ihtiyâc (F.)

Arslanları tilki karakterine sokan şey,
ihtiyaçtır, ihtiyaçtır, ihtiyaç.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-i Nacî*, s. 29.

أَنْ كُذِرَ رَأَبٌ بَرْدٌ

Ân güzer-râ âb bürd (F.)

O geçidi su (sel) götürdü.

Bir darb-ı mesel vardır: ~ Reşit Rahmeti
Arat, *Vakâyî*, 2/133.

أَنْ خَيَّالَاتِي كَه دَامِ أَوْلِيَّاسْتِ
عَكْسِ مَهْرُويَانِ بُوَسْتَانِ خُدَّاسْتِ

Ân hayâlâtî ki dâm-ı evliyâst Aks-i meh-rûyân-ı bûstân-ı hudâst (F.)

Ermişlerin tuzağı olan o hayeller, Al-
lah bahçesindeki güzellerin bir yansı-
masıdır.

Mesnevî: ~ Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-
hikem Tercüme ve Şerhi*, 1/199;
Mevlânâ'nın dediği gibi: ~ Bediüzzaman
Said Nursi, *Şualar*, s. 9.

عَنْ الْمَرْءِ لَا تَسْتَلْ وَ الْبَصْرُ قَرِينُهُ
فَكُلُّ قَرِينٍ بِالْمُقَارِنِ يَقْتَدِي

Ani'l-mer'i lâ-tes'el ve 'bsur karînehû Fe-küllü karînin bi'l-mukârini yak- tedî (A.)

Bir kişi hakkında bilgi edinmek isti-
yorsan, onun kendisini sorma, arkada-
şına bak, çünkü her insan kendi hu-
yundaki insanla arkadaşlık eder.

Beyit: ~ Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şâ-
nîzâde Târîhi*, 1/328; Mısra: ~ Bursalı İs-
mail Hakkı, *Tuhtfe-i Vesmiyye*, s. 39.

عَنْ الْمَرْءِ لَا تَسْتَلْ وَسَلَّ عَنْ قَرِينِهِ
فَكُلُّ قَرِينٍ بِالْمُقَارِنِ يَقْتَدِي

Ani'l-mer'i lâ-tes'el vesel an karînihî Fe-küllü karînin bi'l-muk'ârini yak- tedî (A.)

Bir kişi hakkın bilgi edinmek istiyor-
san, onun kendisini sorma, arkadaşını
sor, çünkü her insan, kendi huyundaki
insanla arkadaşlık eder.

... hem-bezm istersen celîs kitaptır: ~ Ali
Rıza, *Mecâmi'u'l-memehâsin*, s. 42; ~ de-
mişlerdir. Süheylî, *Nevâdir-i Süheylî*, s.
145; ~ Hasan Tefvik Efendi, *Ravza-i Mu-
hâvere*, s. 139; ~ demişlerdir. Nizâmeddin
Şâmi, *Zafernâme*, s. 94.

الْعَيْنُ يَفْتَحِرُ

el- Aninü yeftehirü (A.)

Âciz kişi övünür.

~ sûretinde... Naîmâ Mustafa Efendi, *Na-
îmâ Târîhi*, 3/210.

أَنْ قَدَعَ بِشِكْسَتْ وَ أَنْ سَاقِي نَمَانْدُ

Ân kadeh be-şikest ü ân sâkî ne-mâ- ned (F.)

Eski çamlar bardak oldu.

أَنْكَسَ كِه بُودَ سَايَه نَشِينِ سَايَه نَدَارَدُ

Ân kes ki būved sâye-nişîn sâye ne-dâred (F.)

Kendisi muhtâc-ı himmet bir dede, nerde kaldı gayriye himmet ede.

أَنْ كَسَّ كِه نَدَانْدُ وَ نَدَا نَدُ كِه نَدَانْدُ
دَر جَهْلِ مَرْكَبِ اَبَدِ الدَّهْرِ بَمَانْدُ

Ân kes ki ne-dâned ü ne-dâned ki ne-dâned
Der-cehl-i mürekkeb ebedü'd-dehr be-mâned (F.)

Cahil olduğu halde, cehaletinin farkında olmayan kişi, sonsuza dek kara cahil olarak kalır.

~ Muallim Nâci, *Lâgat-ı Nâci*, s. 332.

أَنْكِه اَوَّلَ شَعْرٍ كَفَّتْ اَدَمَ صَفَى اللهُ بُوَدُ
طَبِيعِ مَوْزُونِ حِجَّتِ فِرْزَنْدِ اَدَمِ بُوَدُ

Ân ki evvel şî'r goft âdem safiyu'llâh bûd
Tab'-ı mevzûn hüccet-i ferzend-i âdem bûd (F.)

İlk şiiir söyleyen insan, Hz. Âdem Safiyu'llâh idi. Vezinli söz demek olan şiiir ise insanlığın senedir.

~ Muallim Nâci, *Istîlâhât-ı Edebiyye*, s. 71.

أَنْكِه اَزْ جَشْمِ بَدَوَرِ اَسْتِ
اَزْمِيلِ اِنْسَانِ هَمَّ دَوْرُ مِیْ شَوَدُ

Ân ki ez-çeşm be-dûr-est
Ez-meyl-i insân hem dûr mî-şevéd (F.)

Gözden irak olan, gönülden de irak olur.

أَنْكِه كَنْدَ بِنُحُوْدِ كَنْدُ
كِرْ هَمَّه نِيَكُ وَ بَدَ كَنْدُ
كَسْ نَكَنْدُ بِحَقِّ اَوْ
أَنْچِه بَدَسْتِ خُوْدِ كَنْدُ

Ân ki kuned be-hûd kuned
Ger heme nîk u bed kuned
Kes ne-kuned be-hakk-ı ô
Ânçe be-dest-i hûd kuned (F.)

İyi olsun, kötü olsun, kim ne yaparsa kendisine yapar. Kişinin kendi eliyle kendisine yaptığını, kimse ona yapmaz.

Beyit: ~ Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 2/192.

أَنْكَيْسْتِ كِه بَدَ كَرْدُ وَ نِكُوشِ اَمَدِ پِيشِ

Ân kîst ki bed kerd ü nikûş âmed pîş (F.)
Dünyada kötülük edipte, iyilik gören kim?

Mısra' : ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 310.

أَنْ كُوْزَه رَا اَبَ بَرْدُ

Ân kûze-râ âb bürd (F.)

O testiye su götürdü.

Bir darb-ı mesel vardır: ~ Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyi'*, 2/133.

أَنْ مَيَّوَهُ كِهْ اَزْ صَبْرٍ بَرِّ اَمَدُ شَكْرِي بُودُ

Ân meyve ki ez-sabr ber-âmed şeke-rî bûd (F.)

Sabırla olgunlaşan her meyve tatlıdır. (Sabırla, koruk helva olur.)

أَنْ مَصْرٍ مَمْلَكَتْ كِهْ تُوْدِيْدِي خَرَابُ شُدُ
وَأَنْ نَيْلٍ مَكْرَمَتْ كِهْ شَنِيدِي سَرَابُ شُدُ

**Ân mısır-ı memleket ki tû dîdî harâb şüd
Ve ân nîl-i mekremet ki şenîdî serâb şüd** (F.)

O gördüğün Mısır ülkesi harap, o duyduğun cömert Nil serap oldu. (Eski çamlar bardak oldu.)

~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 8/175; ~ Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 1/454.

أَنْ نَاكَسَانَ كِهْ فَخْرٌ بَاَجْدَادِ مِي كُنْدُ
جُونُ سَكِّ بَاَسْتِخْوَانِ دَلِ خُوْدُشَادِمِي كُنْدُ

**Ân nâ-kesân ki fahr bâ-ecdâd mî-kuned
Çûn seg bâ-üstühân dil-i hûd şâd mî kuned** (F.)

Atalarla övünen alçaklar, kemik ile avunan köpek gibidirler.

...Sâib'in: ~ dediği gibi olur. Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 5/184.

أَنْ رَاكِهْ حَسَابُ پَاكُ اَسْتُ
اَزْمَحَاسِبِهْ چِهْ بَاكُ اَسْتُ

**Ân-râ ki hesâb pâk-est
Ez-muhâsebe çe bâk-est** (F.)

Hesabı doğru olanlar, soruşturmadan korkmazlar

Sa'dî: ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 721; Muhâsebe: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/523.

أَنْرَاكِهْ لُطْفٌ وَفَضْلٌ خُدَاهَمَنْشِينَ بُودُ
هَمَوَارِهْ بَاَسَعَادَتِ وَدَوْلَتِ قَرِينِ بُودُ

Ân-râ ki lutf ü fazl-ı hudâ hem-nişîn büved

Hem-vâre bâ-sa'âdet ü devlet karîn büved (F.)

Allah'ın lutfuna mazhar olan kimse, dâima saâdet ve devlete erer.

~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafênâme*, s. 257.

أَنْ سَبُو بَشِكْسَتْ وَ أَنْ پِيْمَانَهْ رِيخْتُ

Ân sebû be-şikest ü ân peymâne riht (F.)

Eski çamlar bardak oldu.

أَنْ شَاعِرْ هَجَاكُو كِهْ نَامِ اُوسْتِ نَفْعِي
قَتْلَشْ بِيچَارِ مَذْ هَبْ وَ اَجِبْ چُو قَتْلِ اَفْعِي

**Ân şâ'ir-i hecâ-gû ki nâm-ı ost nef'î
Katleş be-çâr-mezheb vâcib çû katli ef'î** (F.)

Adı Nef'î olan o hiciv şairini, dört mezhebe göre, engerek yılanı gibi öldürmek vâciptir.

~ mazmûnu üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 1/293.

الَاعْرَابُ اَشْدُّ كُفْرًا وَ نِفَاقًا

el-A'râbü eşeddü küfran ve nifâkan (A.)

Bedeviler (Çöl Arapları), küfür ve ikiyüzlülük bakımından (şehirliyelerden) daha kötüdürler. (Tevbe, 9/97)

~ âyeti... İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/57; ~ muktezâsı, Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/92.

عَرَفْتُ اللَّهَ بِاللَّهِ وَعَرَفْتُ الْأَشْيَاءَ بِنُورِ اللَّهِ

Araftü'llâhe bi'llâhi ve araftü'l-eş-yâ'e bi-nûri'llâhi (A.)

Allah'ı, hakikat bilgisiyle, varlıkları ise, O'nun nûru ile tanıdım.

... bu âciz demiştir ki: ~ Mehmed Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 1/83.

عَرَفْتُ رَبِّي بِجَمْعِ الْأَصْدَادِ

Araftü rabbî bi-cem'i'l-ezdâdı (A.)

Rabb'imi, zıtları bir araya getirerek tanıdım.

~ Mehmed Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 1/64

عَرَفْتُ رَبِّي بِرَبِّي وَعَرَفْتُ الْأَشْيَاءَ بِهِ

Araftü rabbî bi-rabbî ve araftü'l-eş-yâ'e bihî (A.)

Rabb'imi, Rabb'immin bildirmesiyle, varlıkları ise, onun kılavuzluğu ile tanıdım.

Pes: ~ kelâm-ı meşhûru... İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/163; ... ve dahi: ~ Muhyiddîn-i Arabî, *Tercüme-i Risâle-i Vahdetü'l-vücûd*, s. 49.

عَرَفْتُ رَبِّي بِرَبِّي وَلَوْ لَا فَضْلَ رَبِّي

مَا عَرَفْتُ رَبِّي

Araftü rabbî bi rabbî ve lev lâ-fazlü rabbî mâ-araftü rabbî (A.)

Rabb'imi, Rabb'immin bildirmesiyle tanıdım; bu bildirme olmasaydı Rabb'imi tanıyamazdım.

... haber-i sahihte gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/199; ~ sözü buna işârettir. Osman Ergin, *Bahkesirli Abdülazîz Mecdi Tolun*, s. 171.

عَرَفْتُ الشَّرَّ لَا لِلشَّرِّ بَلْ لِتَوْقِيهِ

Araftü's-şerre lâ-li's-şerri bel li-te-vakkîhi (A.)

Kötülüğü, kötülük yapmak için değil, korunmak için öğrendim.

~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 1/26.

أَعْرَفَكُمْ بِرَبِّهِ أَعْرَفَكُمْ بِنَفْسِهِ

A'rafüküm bi-rabbihî a'rafüküm bi-nefsihî (A.)

Kendini en iyi bileniniz, Rabb'ini en iyi tanıyanınızdır.

... hadiste vârid olmuştur: ~ Mehmed Emin Şükrü Efendi, *Mir'âtü'l-âşıkîn*, s. 12.

أَعْرَفَ النَّاسَ بِاللَّهِ أَشَدَّ هُمْ تَحِيْرًا مِنْهُ

A'rafü'n-nâsi bi'llâhi eşeddühüm te-hayyüren minhü (A.)

İnsanların Allah'ı en iyi bileni, ona en çok hayranlık duyanıdır.

Zennûn-ı Mısırî: ~ Abdurrahman Sâmî Paşa, *Mi'yâru'l-Evliyâ*, s. 67.

الْعَرْضُ لَا يَبْكِي زَمَانِينَ

el-Arazu lâ-yübkî zamâneyni (A.)

Felâket, iki defa ağlatmaz.

~ mefhûmuna binâen... Aynî Dede, *Örff Şerhi*, s. 5.

أَرْدُ بِيخْتَمُ وَ پَرُوزَنَ أَوْبِيخْتَمُ

Ârd bîhtem u pervîzen âvîhtem (F.)

Unumu eledim, eleğimi astım.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/448.

عَارِفٌ أَنْ بَاشَدَ كِهَ أَزَعَيْنَ الْعِيَانِ
هَرْجَهَ بِيْنَدْحَقِ دَرُو بِيْنَدِ عِيَانِ

Ârif ân bâşed ki ez-ayne'l-iyân

Her çe bîned hak derû bîned iyân (F.)

Ârif, her gördüğü şeyde, açıkça Allah'ı gören kişidir.

~ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/635.

الْعَارِفُ صَدِيقُ اللَّهِ

el-Ârifü sadîku'llâhî (A.)

Ârif, Allah'ın dostudur.

...nitekim demişler: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Halîliye*, s. 35.

الْعَارِفُ صَيْدُ الْحَقِّ وَ لَا يَكُونُ لِلصَّيْدِ صَيْدٌ

el-Ârifü saydü'l-hakkî ve lâ-yekünü li's-saydı saydün (A.)

Ârif, hakka teslim olandır; başkası tarafından teslim alınamaz.

~ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 268.

الْعَارِفُ يُكْفِيهِ الْإِشَارَةُ

el-Ârifü yekfihi'l-işâretü (A.)

Ârife işaret yeter. (Ârife tarif gerekmez.)

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/497; Ârif isen ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 9-12/1697;

~ Bursalı İsmail Hakkı, *Makâlât*, s. 7; ... söz dahi çok durur: ~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mesûr Eserleri*, s. 151; ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/83.

عَرُوسُ مَلِكِ كَسَى دَرُ كَنَارِدَارْدُ تَنَكْ
كِهَ بُوَسَدِبَرِ لَبِ شَمَشِيرِ أَبْدَارُ دَهْدُ

Arûs-ı mülk kesî der-kenâr dâred teng Ki bûsed ber-leb-i şemşîr-i âb-dâr dehed (F.)

Padişahlığa sımsıkı sarılan kimse, en keskin kılıcın ucunu öper!

Beyit: ~ Ziya Paşa, *Endülüs Târîhi*, 1/66.

عَرُوسُ مَلِكِ كِهَ مَهْرَشُ بَرِيدَهَ بَتِيغِ
دَكْرُ بَتِيغِ مَرُ أَوْرَا طَلَاقُ تَتَوَانُ دَادُ

Arûs-ı mülk ki mehreş borîde be-tîg Diğêr be-tîg mer ô-râ talâk ne-tevân dâd (F.)

Padişahlık gelininin nikâhı kılıçla kıyılmıştır; onu kılıçla bile başamak mümkün değildir.

Beyt: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 78.

العَارُ وَلَا النَّارُ

el-Âru ve le'n-nâru (A.)

Ar (utanma) olsun, nar (ateş) olmasın:

~ mazmûnu mücibince... Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 544.

أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ

Arzu'llâhi vasi'atün (A.)

Allah'ın arzı (dünya) geniştir. (Nisâ, 4/97).

~ deyip... Ramazanoğlu Mahmut Sami, *Ashâb-ı Kirâm Menâkıbi*, 1/222; ~ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 8/8; ~ Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-mahabbe*, s. 303; ~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 3/128.

الْأَرْضُ عَلَى الْحَوْتِ وَالثَّوْرِ

el-Arzu ale'l-hûti ve's-sevri (A.)

Dünya, balık ve öküzün üzerindedir. (Deniz ve karada geçim, balık ve öküzle sağlanır.)

~ demiştir. Bediuzzaman Said Nursi, *Lem'alar*, s. 92.

أَرَزُو بِجَوِّ أَنَا نَ عَيْبِ نَيْسْتِ

Ârzû be-cevânân ayb nîst (F.)

Gençlerin hevesi ayıp değildir.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/193.

أَرْضُهُمْ مَادَامَتْ فِي أَرْضِهِمْ

Arzuhum mâ dâmet fi arzihim (A.)

Ülkeleri, sürekli yaşadıkları yerdir.

... ber-fehvâ-yı ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, s. 303.

الْأَرْضُ لِمَنْ أَحْيَاهَا

el-Arzu li-men ahyâhâ (A.)

Yer diriltenin (toprak kullananın) dır.

~ hikmetine muvâfık olarak... *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/348.

أَرَزُو سَرْمَايَةَ مُفْلِسٍ أَسْتِ

Ârzû sermâye-i müflis-est (F.)

Umut, fakirin ekmeğidir.

عَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُهُ شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لِّكُمْ
وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لِّكُمْ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

Asâ en tekrahû şey'en ve hüve hayrun leküm ve asâ en tuhibbû şey'en ve hüve şerrun leküm va'llâhu ya'lemü ve entüm lâ-ta'lemüne (A.)

Bazen hoşunuza gitmeyen bir şey, hakkınızda iyi olabilir; hoşunuza giden bir şey de hakkınızda kötü olabilir. Allah bilir, siz bilmezsiniz. (Bakara, 2/216).

~ fehvâsınca gaflet edip... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Mün-şe'ât-ı Selâtin*, 1/24; ~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 210;... Cenâb-ı Hak: ~ Hafız Ahmed Mahir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 1/16; Hak Celle ve Alâ: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/218; ~ Nevres Efendi, *Mebâligü'l-hikem*, s. 43; ~ üzere Hayrullah Efendi, *Osmanlı Târîhi*, 2/51.

عَسَىٰ أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَمًا مَّحْمُودًا

Asâ en yeb'aseke rabbuke makâmen mahmûden (A.)

Umut edebilirsin, Rabb'in seni övül-müş bir makame gönderecektir. (İsrâ, 17/79).

Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Halîliye*, s. 59; Hak Kur'an'da dedi: ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 110.

الْأَصَاغِرُ يَهْفُونَ وَالْأَكَابِرُ يَعْفُونَ

el-Asâgîru yehfûne ve'l-ekâbiru ya'fûne (A.)

Küçükler yanılır, büyükler bağışlar. (Küçükten kusur, büyükten af.)

~ mefhûmunca... Şânîzâde mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/392.

عَصَائِبِيْ بَهْتَرُ أَوْ صَدِّ شَمْعِ كَافُوْرٍ يَسْتِ
أَعْمَى رَا

Asâyî bihter ez-sad şem'-i kâfûrîst a'mârâ (F.)

Bir sopa (baston) köre, yüz tane süzül-müş berrak mumdan daha iyidir.

Mısra': ~ Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/367.

أَسَايِشُ بَرِّ كَمَالٍ

Âsâyîş ber-kemâl (F.)

Rahat ve huzur yerinde.

Asâyîş: ~ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 53.

أَسَايِشُ دُوَكَيْتِي تَفْسِيرِ أَيْنِ دُوَحَرْفَسْتِ
بَادُوَسْتَانِ تَلَطَّفِ (مَرُوْتِ) بَادُشْمَنْنَانِ مَدَارَا

Âsâyîş-i dû gîtî tefsîr-i in dû harf-est Bâ dûstân telattur (mürüvvet) bâ-düşmenân mudârâ (F.)

İki dünyanın rahat ve huzuru şu iki sözün yorumundadır: Dostlara nazikçe davranış, düşmanlarla iyi geçim.

~ şekilde geçen... Osman F. Sertkaya, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 16/115; Beyit: ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 142;

Beyit: ~ Sezâyî, *Mektûbât*, s. 42; Hâfız-ı Şîrâzî: ~ Seydî Re'is, *Mir'at-i Memâlik*, s. 83; Hâfız: ~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 231.

أَصْدَقُ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ

Asdaku'l-hadîsi kitâbu'llâhi (A.)

En doğru söz, Allah kitabı (Kur'an) dır.

Sağ kanadın üstünde: ~ yazılmıştı. İbrahim hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 510.

الْعَسَلُ عَسَلٌ وَإِنْ لَمْ يَجِدْ حَلَاوَةً الْمَمْرُورُ

el-Aselü aselün ve in lem-yecid halâ-vetehû'l-memrûru (A.)

Bal, safra kesesi hasta olan kişi tat almaya da baldır.

~ ya'ni... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 43.

عَسَلٌ تَلَخَ بِأَشَدِّ تَرَشٍ رُورًا

Asel telh bâşed turş rû-râ (F.)

Ekşi yüzünün sattığı bal acı olur.

~ Muallim Nâcî, *Lâgat-i Nâcî*, s. 230.

أَصْحَابِي كَالنُّجُومِ بَائِهِمْ اِقْتَدَيْتُمْ اِهْتَدَيْتُمْ

Ashâbî ke'n-nücûmi bi-eyyihim ık-tedeytüm ihtedeytüm (A.)

Ashabım, yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz.

~ Ahmet İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 52; ~ buyurulmuştur.

Şemseddin Nuri, *Risâle-i Pendiyye*, s. 72, ...ehâdis-i kâzibeden bir kısmı: ~ Ubeydu'llâh Efgânî, *Mûcize-i Peygamberî*, s. 36; ... onların şânında vârid olmuştur: ~ Mûsâ İznîkî, *Zâdü'l-ibâd*, s. 2; Server-i kâinât: ~ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 1/339; ~ hadisince... Ahmet Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, s. 7/190.

أَصْحَابِي كَسَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ تَمَسَّكَ بِهَا نَجَى وَمَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ

Ashâbî ke-sefîneti nûhın men temes-ke bihâ necâ ve men tehallefe an-hâ gariga (A.)

Ashabım, Nûh'un gemisi gibidir; ona binen kurtulur, binmeyen boğulur.

~ Mehmed Sâdık Kaşgârî, *Zübdetü'l-me-sâil ve'l-akâid*, s. 4.

أَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ
وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ

Ashâbü'l-yemîni mâ ashâbü'l-yemî-ni ve ashâbü'ş-şimâli mâ ashâbü'ş-şimâli (A.)

Sağın adamları (amel defterleri sağ taraftan verilenler) nedir o sağın adamları! Solun adamları (amel defterleri, sol taraftan verilenler) nedir o solcular! (Vâkı'a, 56/27, 41)

Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 307.

الْأَصِيلُ لَا يَخْطِئُ

el-Asîlü lâ-yahta'u (A.)

Asıl hata etmez.

~ deyip... Mustafa Özkan, *Gülüstan Tercümesi*,... hadiste gelir:

~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhül'-Mesnevî*, 2/440.

أَصْلِحُوا أَدْنِيَاكُمْ وَأَعْمَلُوا لِآخِرَتِكُمْ

Aslihû dünyâküm va'melû li-âhire-tiküm (A.)

Dünyanızı düzeltiniz; ahiretiniz için çalışınız.

Hadis: ~ Mehmet Şemseddin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 88.

الْأَصْلُ الْعَدَمُ فِي الصِّفَاتِ الْعَارِضَةِ

el-Aslü el-ademü fi's-sifâti'l-ârizatı (A.)

Geçici sıfatlarda asıl olan yokluktur.

~ kâidesinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 31.

الْأَصْلُ بُرَاءَةُ الذِّمَّةِ

el-Aslü berâ'etü'z-zimmeti (A.)

(Davada) asıl olan, suçlu kişinin aklanmasıdır.

~ kâidesinden ahz olunmuştur... Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 30;
~ kâidesinden mütercemdir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/158.

الْأَصْلُ فِي الْأَشْيَاءِ الْإِبَاحَةُ

el-Aslü fi'l-eşyâi el-ibâhatü (A.)

Eşyada asıl olan ibâha (helâl kılma) dır.

Bu kâide: ~ diye mezkurdur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/298.

الْأَصْلُ فِي الْكَلَامِ الْحَقِيقَةُ

el-Aslü fi'l-keâmü el-hakîkatü (A.)

Sözde asıl olan gerçek anlamıdır.

~ kâidesinden mütercemdir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/259; ~ kâide-i fıkhiyye, Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/101; ~ kâidesinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 40.

أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرَعُهَا فِي السَّمَاءِ

Aslühâ sâbitün ve fer'uhâ fi's-semâi (A.)

(Güzel söz) kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibi dir. (İbrâhim, 14/24).

...mısdâk-ı ~ Koca Râgıb Paşa, *Divan*, s. 18.

الْأَصْلُ إِبْقَاءُ مَا كَانَ عَلَى مَا كَانَ

el-Aslü ibkâ'u mâ kâne alâ mâ kâne (A.)

Bir şeyin, bulunduğu durum üzere kalması asıldır.

~ kâidesinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 21;
~ kâidesinden mütercemdir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/257.

الْأَصْلُ إِضَافَةُ الْحَادِثِ إِلَى أَقْرَبِ أَوْقَاتِهِ

el-Aslü izâfetü'l-hâdisi ilâ akrabi ev-kâtihî (A.)

Asıl ilke, yeni çıkan bir olay (zaman ve çıkışında anlaşmazlık olurda, uzak zamanla ilgisi kurulamazsa) en yakın zamana bağlanır.

~ kâidesinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 37.

أَصْلُ كُلِّ دَاءٍ الْبَرْدَةُ

Aslü külli dâ'in el-berdetü (A.)

Her hastalığın temel sebebi çok yemektir.

Efendimiz: ~ Hüseyin Remzi, *Tıbb-ı Nebevî*, s. 25; Hadis:~ Hâfız İbrâhim, *Kenzü'l-hikem*, s. 42; Hadis: ~ Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i, İslâmî Edebiyat*, nr. 22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 136.

أَصْلُ كُلِّ دَاءٍ التُّخْمَةُ

Aslü külli dâin et-tuhmetü (A.)

Bütün hastalıkların temel sebebi oburluktur.

~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 50.

أَصْلُ الطَّاعَةِ الْخَوْفُ وَالرَّجَاءُ وَالْمَحَبَّةُ

Aslü't-tâ'atü el-hayfü ve'r-recaü ve'l-mahabbetü (A.)

Gerçek ibadet, Allah korkusu, umut ve sevgisidir.

Süfyân-ı Sevrî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/385.

أَسْمَانُ أَزْكَجَا وَرِيسْمَانُ أَزْكَجَا

Âsmân ez-kucâ vu rîsmân ez-kucâ (F.)

Gökyüzü nerede, ip nerede! (Akıllı sözü nerede, saçma söz nerede!)

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/79.

أَصْنَعُ مِنْ سُرْفَةٍ

Asna'u min sürfetin (A.)

İpek böceğinden daha sanatkâr.

... meselde gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 2/462.

عَاشَ حَمِيدًا وَمَاتَ شَهِيدًا

Âşe hamîden ve mâte şehîden (A.)

Hamdederek yaşadı, şehit olarak öldü.

... nâil-i şehâdet oldu: ~ Sarı Abdüllah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 100.

عَاشَ سَعِيدًا وَمَاتَ سَعِيدًا

Âşe sa'iden ve mâte sa'iden (A.)

Mutlu yaşadı, mutlu olarak öldü.

Reşid Paşa hakkında: ~ Dedi. Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 13-20/40.

أَشِ هَمْسَايَه رُو عَن غَاذَرَدَرَد

Âş-ı hemsâye rûgan-ı gâz dâred (F.)

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.

عَاشِقِي پِيدَاسْتِ اَز زَارِي دِلِ
نِيسْتِ بيمَارِي چُو بيمَارِي دِلِ

Âşıkî peydâst ez-zârî-i dil

Nîst bîmârî çû bîmârî-i dil (F.)

Âşıklık, kalp iniltisinden belli olur. Gönül hastalığı gibi bir hastalık (dünyada) yoktur.

~ Muallim Nâcî, *Lügat-ı Nâcî*, s. 451.

الْعَاشِقُ كَالْقَتِيلِ بَلْ ذَاكَ يَزِيدُ
مَنْ مَاتَ مِنَ الْعَشْقِ فَقَدْ مَاتَ شَهِيدًا

el-Âşıku ke'l-katîli bel zâke yezîdü

Men mâte mine'l-aşkı fe-kad mâte şehîden (A.)

Âşık, öldürülmüş insan gibidir, hatta ondan daha kötüdür. Aşkta ölen ise şehit olarak ölür.

... şu beyitler gelir: ~ *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 31 Aralık 1973, s. 94.

الْعَشْقُ نَارٌ يُحْرِقُ مَاسِيَّ الْمَحْبُوبِ

el-Aşku nârun yuhriku mâ sive'l-mahbûbi (A.)

Aşk, sevgiliden başka her şeyi yakan bir ateştir.

~ Mustafa Müstakım Niyazı, es-Sülûkü'l-kavm ve's-srâtü'l-müstakîm, s. 28; ~ ile... Şemşeddin Nûri, *Miftâhu'l-kulûb*, s. 10

أَشْنَا سَخْنًا أَشْنَانَا نَكَهَ دَارَدَ

Âşnâ sühan âşnâ nigeh dâred (F.)

Bilinen sözü, ancak bilen korur.

Darb-1 meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/786.

أَتَشُّ أَنْ نَيْسَتْ كَهَ بَرِّ شُعْلَةٍ أَوْ خَنَدَدٍ شَمَعِ
أَتَشُّ أَنْ أَسْتُ كَهَ دَرِّ خَرْمَنِ پَرَوَانَهَ زَدَنْدَ

Âteş ân nîst ki ber-şu'le-i ô handed şem' Âteş ânest ki der-harmen pervâne zedend (F.)

Alevine mumun güldüğü (alay ettiği) ateş, ateş değil, çevresinde dönen keleşbeği tamamıyla yok eden ateş, ateştir.

Hâfız-ı Şîrâzî: ~ Muallim Nâcî, *Osmanlı Şâirleri*, s. 26.

أَتَشُّ أَنْدَرُ بِيْشَهَ چُونِ أَفْتَدُ
نَهَ تَرَّ مَانْدُو نَهَ خُشْكُ

Âteş ender bîşe çûn üfted Ne ter mâned ü ne hoşk (F.)

Orman tutuşunca, ne yaş kalır ne kuru (hepsi yok olur).

~ mazmûnuna mazhar... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 5/102.

أَتَشُّ أَزْ أَتَشِّ كُلُّ مِي كُنْدُ

Âteş ez-âteş gul mî-kuned (F.)

Üzüm üzümüne baka baka kararır.

أَتَشُّ هَرَّ جَابِيْفْتَدَ أَنْجَارَامِي سُوَزَانْدَ

Âteş her câ be-yüfted âncârâ mî-sû-zâned (F.)

Ateş, düştüğü yeri yakar.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 170.

أَتَشُّ رَاكِهَ خَلَقَ أَرُو سُوَزَنْدُ
جَزْ بَكْشْتَنَ عِلَاجِ نَتْوَانِ كَرْدُ

Âteş-râ ki halk ez-ô süzend Cöz be-küşten ilâc ne-tevân kerd (F.)

Halkı yakan bir ateşin çaresi, ancak söndürmektir.

Beyit: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/283

أَعْطِ أَخَاكَ تَمْرَةً فَإِنَّ أَبِي فَجْمَرَهُ

A'tı ahâke temreten fe-in ebâ fecemmerehû (A.)

Çekinse de (din) kardeşine bir hurma dahi olsa ver (iyilik et).

... keremin gerek: ~ Kâtib Çelebi, *Mizâ-nü'l-hak*, s. 32.

أَعْطِ الْقَوْسَ بَارِيهَا

A'tu'l-kavse bârîhâ (A.)

Yayı taşıyana (işi bilene) ver. (At bine-nin, kılıç kuşananın.)

Netekim derler: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hüccetü'l-belâga*, s. 48; ~ müeddâsınca... Nâfi Efendi, *Nâfiu'l-âsâr*, s. 8; ~ Hayrul-lah Efendi, *Osmanlı Tarihi*, 2/49; ~ maz-mûnu üzere... Ankaralı İsmail Rûsûhî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 3; ~ medlûlünce... Ziver Paşa, *Divan ve Müşşâ't*, s. 337.

أَعْطُوا الْأَجِيرَ أَجْرَهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرَقُهُ

A'tu'l-ecîre ücretehû kable en yecif-fe arakuhû (A.)

İşçiye, ücretini teri kurumadan önce veriniz.

~ kâidesiyle sâbittir. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 50;... mealinde olan ~ hadistir. Büyük Haydar Efendi, *Usûl-i Fıkıh Dersleri* s. 387.

أَتُوا (أَتَوْ) كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ

Âtû (âtev) külle zî hakkın hakkahû (A.)

Her hak sahibine hakkını veriniz.

~ müeddâsınca... *Beyânü'l-hak* (gazete), 2/960.

أَطِيبِ الْكَسْبَ عَمَلِ الرَّجُلِ بِيَدِهِ

Atyebü'l-kesbi amelü'r-recülü bi-ye-dihî (A.)

En iyi kazanç, insanın kendi eliyle (ça-lışarak) elde ettiği kazançtır.

Yüce Peygamberimiz: ~ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Dini Bilgiler Kılavuzu*, s. 27.

الْعَوَامُ كَالْهَوَامِ

el-Avâmü ke'l-hevâmı (A.)

Avam (ayak) takımı, zararlı böcekler gibidir.

~ fehvasınca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 3/94; Hâmme: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/543.

أَوَازِ دُهْلٍ شَنِيدَنْ أَزْدُورُ خُوشِ أَسْتِ

Âvâz-ı dühül şenîden ez-dûr hôş-est (F.)

Davulun sesi uzaktan hoş gelir.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 170; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/399,

أَوَازِ سَكَانٍ كَمْ نَكْنَدُ رِزْقِ كَدَارًا

Âvâz-ı segân kem ne-kuned rızık-ı gedâ-râ (F.)

İt, ürür, kervan yürür.

الْعُودُ أَحْمَدُ

el-Avdü ahmedü (A.)

Hatadan dönmek övgüye değer.

~ mazmûnunca... Âli Efendi, *Künhü'l-ah-bâr*, 4/84; ~ mefhûmunu ihtiyar edip... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 1/155, ~ mazmûnuyla... Hoca Mehmed Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, 2/106.

أَعْيَامِنُ بِأَقْلٍ

A'yâ min bâkılın (A.)

(Konuşmada) Bâkıl'dan daha âciz.
Not: Bâkıl, elindeki geyiği kaç a aldı n diye sorana, 11 yerine, eller ve dilini gösterirken geyiği kaçır an aptal!

~ meseli... Nev'î Efendi, *Netâyicü'l-finûn*, s. 256.

عَيْبُ الْكَلَامِ تَطْوِيلُهُ

Aybü'l-kelâmı tatvîlühü (A.)

Sözün ayıbı, uzunluğudur.

~ me'ali... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 58; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdül-hikem*, s. 80, Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 74.

عَيْبٌ مَجْنُونٌ مَكْنٌ أَيْ مُنْكَرٌ لَيْلَاكِهِ
دَرَاوُ حَالَتِي هَسْتُ كِهْ أَنْ بَرَّ هَمَمَهُ
كَسُّ ظَاهِرِنِيسْتِ

Ayb-ı mecnûn me-kun ey münkir-i leylâ ki der-ô hâletü hest ki ân berheme kes zâhir nîst (F.)

Ey Leylâ'yı inkar eden, Mecnûn'u ayıplama! Çünkü Leylâ'da öyle bir hâl vardır ki onu kimse göremez!

~ fehvâsı... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 11/169.

أَيْتٌ أَيْتٌ هَمَمَهُ مَعْنَى قِرَانِ أَدْبَسْتُ

Âyet âyet heme-i ma'nî-i kur'ân edebest (F.)

Kur'an âyetlerinin hepsinin manası edepten ibarettir.

~ Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/512.

أَيَّةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ
وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا اتَّمَنَ خَانَ

Âyetü'l-münâfıkı selâsün: İzâ hadese kezebe ve izâ va'ade ahlefe ve ezi'tümüne hâne (A.)

Münafıklığın belirtisi üçtür: Yalan söyler, sözünde durmaz, emanete hıyanet eder.

Resûlullâh buyurmuştur: ~ Sürûfî Efendi, *Zâhîretü'l-mülâk*, s. 103;
Resûlullâh buyurmuştur: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 28; Hz. Muhammed: ~ buyurmuştur. Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 61; ~ İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 169;... Seyyidü'l-âlem: ~ buyurmuştur. Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/40.

أَيِّنَهُ دَارِي دَرْمَحَلَّةِ كُورَانِ

Âyîne-dârî der-mahalle-i kûrân (F.)

Körler mahallesinde aynacılık yapmak. (Körler mahallesinde ayna satmağa benzer.)

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/148.

الْعَيْنَانِ لَا يَحْتَاجُ إِلَى الْبَيَانِ

el-Aynâni lâ-yahtâcü ile'l-beyâni (A.)

Gözler, beyana muhtaç değildir.

~ kâbilindendir. Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/197
Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/561.

الْعَيْنَانِ تَزْنِيَانِ

el- Aynâni tezniyâni (A.)

Gözler zina eder.

Hadis: ~ Osman Karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, s. 34

عَيْنَا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُ وَنَهَا تَفْجِيرًا

Aynen yeşrabu bihâ ibâdu'llâhi yüfeccirûnehâ tefcîran (A.)

Bir kaynak ki Allah'ın kulları ondan içerler, (istedikleri yere de) fıskırtarak akıtırlar. (İnsân, 76/6)

Tarihî çeşme: ~ Çavuşdere, hal yanı, Üsküdar.

الْعَيْنُ حَقٌّ

el-Aynü hakkun (A.)

Göz değmesi doğrudur.

Nebi buyurdu: ~ Mehmed Bedreddin, *Ehâdis-i Mi'e*, s. 20; Hadis:~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 177; ~ Tevhid Efendi, *Menâkıbı Kethudâzâde*, s. 63.

الْعَيْنُ لِلْعَيْنِ قَرَّةٌ وَلِلظَّهْرِ قُوَّةٌ

el-Aynü li'l-aynı kurretün ve li'z-zahri kuvvetün (A.)

Göz, göze nûr (ışık), bele kuvvettir.

~ diyerek... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/161; Ayn: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/560.

عَيْنُ الرِّضَا عَنْ كُلِّ عَيْبٍ كَلِيلَةٌ

كَمَا أَنَّ عَيْنَ السَّخَطِ تُبْدِي الْمَسَاوِيَا

Aynü'r-rizâ an külli aybın kelîletün ke-mâ enne ayn'e's-sahatı tûbdi'l-müsâviyâ (A.)

Hoşnutlukla bakan göz hiç bir aybı görmez; hoşnutsuzlukla bakan göz ise her aybı görür.

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 761.

الْعَيْنُ طَبِيعَةُ الْقَلْبِ

el-Aynü tabi'atü'l-kalbi (A.)

Göz, kalbin uydusudur.

~ mefhûmunca... Eyüb Sabri, *Mahmûdî's-siyer*, s. 36.

الْعَيْنُ تَدْمَعُ وَالْقَلْبُ يَحْزَنُ وَلَا أَقُولُ
إِلَّا مَا يَرْضَى بِهِ رَبُّنَا

el-Aynü tedma'u ve'l-kalbü yahzenü ve lâ-ekülü illâ mâ yerdâ bihî rabbünâ (A.)

Göz ağlar, gönül üzülür; ben ancak Rabb'imizi razı edecek şeyi söylüyorum. Not: Peygamberimiz bu sözü, oğlu İbrahim'in ölümüne üzülüp ağlaması, halkın bunu yadırgaması üzerine söylemiştir.

~ Fuzûlî, *Hadikatü's-su'edâ*, s. 74.

الْعَيْنُ يَدْخُلُ الرَّجُلَ الْقَبْرَ وَالْجَمَلَ الْقَدْرَ

el-Aynü yüdhilü'r-recüle'l kabre ve'l-cemele'l-kidre (A.)

Göz, insanı kabre, deveyi kazana sokar.

~ İmâm-ı Gazâlî, *Kimyâ-yı Sa'âdet*, s. 23

العِيشُ نَوْمٌ وَالْمَنِيَّةُ يَقْظَةٌ

el-Ayşü nevmün ve'l-meniyyetü yakazatün (A.)

Yaşama uyku, ölüm ise uyanıklıktır.

Nevm: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/471.

عَذَابُ الْقَبْرِ مِنَ الْغَيْبَةِ

Azabü'l-kabri mine'l-gıybeti (A.)

Kabir azabı, kovuculuk yüzündendir.

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 92.

الْعَظْمَةُ إِزَارِي وَ الْكَبِيرُ يَأْ رِدَائِي فَمَنْ نَازَ عَنِّي فِيهِمَا أَدَخَلْتُ النَّارَ

el-Azametü izârî ve'l-kibriyâ'ü ridâ'î fe-men nâze annî fihimâ edhal-tü'n-nâra (A.)

Büyüklik benim üst giysim, ululuk benim alt giysimdir (büyüklik ve ululuk tamamen bana ait sıfatlardır). Bu sıfatlarda bana ortak çıkmaya, benimle yarış etmeye yelteneni (kendini beğenmiş, gururlu kimseyi) cehenneme atarım!

Hadîs-i Kutsî'de buyrulur: ~ Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 2/132; ~ Hadîs-i Kutsî'nin fermanı... Bediüzzaman Said Nursi, *Şu'alar*, s. 87; ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/256.

اعْظَمُ الْخَطَايَا مُحَارَبَةً مِنْ يَطْلُبُ الصَّلْحَ

A'zamü'l-hatâyâ muhârebetü men yatbübü's-sulha (A.)

Hataların en büyüğü, barış isteyenle savaşmaktır.

Kelâm-ı Keyhüsrev: ~ Nâfi Efendi, *Nâff'u'l-âsâr*, s. 154; ~ muktezâsıyla... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/140.

اعْظَمُ الْمَصَائِبِ فَوَاتٌ وَقْتُ بِلَافَائِدَةٍ

A'zamü'l-mesâibi fevâtü vaktin bilâ-fâidetin (A.)

Belâların en büyüğü, zamanı boşa harcamaktır.

İmâm-ı A'zam: ~ buyurmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'den Dersler ve Öğütler*, s. 150.

اعْظَمُ الْمَصَائِبِ شَمَاتَةُ الْأَعْدَاءِ

A'zamü'l-mesâibi şemâtetü'l-a'dâ'i (A.)

Belâların en büyüğü, düşmanların sevinmesidir.

~ müeddâsınca... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 2/123.

اعْظَمُ الْمَصَائِبِ تَضْيِيعُ الْأَوْقَاتِ

A'zamü'l-mesâibi tazyî'u l-evkâtî (A.)

Belâların en büyüğü, boş yere vakit geçirmedir.

~ kelâm-ı hikmet-mefâdi... Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 131; ~ Mehmed Emin Efendi, *Mürşidü'l-ihvân*, s. 16.

الْأَعْضَاءُ تَبَعَةُ الرَّأْسِ

el-A'zâ'ü tebe'atü'r-re'si (A.)

Organlar, başın uydularıdır.

~ kavliyle... Şânîzâde Mehmed Ataullah,
Şânîzâde Târihi, 2/238.

أَظْهَرُ مِنَ الشَّمْسِ وَأَبْيَنُ مِنَ الْأَمْسِ

Azheru mine'ş-şemsi ve ebyenü mine'l-emsî (A.)

Güneşten daha açık, dünden daha belirgin.

~ Ömer b. Mehmed Emin efendi, *Nûru'l-hüdâ*, s. 26.

أَظْلَمُ مِنَ ابْنِ الْجَلْنَدِيِّ

Azlemü mini 'bni'l-celendî (A.)

İbn-i Celendî'den daha zâlim. Not: İbn-i Celendî, Haccâc-ı Zâlim'in dedelerinden biridir.

... meselde gelir:~ Bursalı İsmail Hakkı,
Rûhu'l-Mesnevî, 1/371.

الْعَزْلُ طَلَاقُ الرَّجَالِ

el-Azlu talâku'r-ricâli (A.)

Görevden alınma, erkeklerin boşanmasıdır.

Azl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/503.

عَزَّ مَنْ قَنَعَ ذَلَّ مَنْ طَمَعَ

Azze men kanı'a zelle men tami'a (A.)

Kanâat eden yücelir, tamah eden alçalır.

~ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 1/112; Hz. Ali: ~ Necla Pekolcay- Emine Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, s. 102; Fahr-ı âlem dedi: ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözcükler*, s. 26; Tâlik ile : ~ sözü... İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Târihi*, s. 318; ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 9/297.

B

بَابُنَا مَفْتُوحٌ لِمَنْ دَخَلَ

Bâbunâ meftûhun li-men dehalê (A.)

Kapımız, girmek isteyene açıktır.

~ M.Münir Aktepe, *Vak'a-nüvis Ahmed Lutfi Efendi Târîhi*, 10/104.

بَابُ التَّوِيلِ مَفْتُوحٌ

Bâbu't-te 'vîli meftûhun (A.)

(Nakle uygun) yorum kapısı açıktır.

Nitekim demişlerdir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 2/517.

بَابُ زَكَانٍ تَتَوَانُ كَرْدِ دَرِشْتِي هَرْ كَز
هَرْ چِه بَر كَوَه بَكُوِي بَتُو بَر مِي كَرْدَد

Bâ-büzürgân ne-tevân kerd dürüşfî hergiz

Her çe ber-kûh be-gûyî be-tû bermî-gerded (F.)

Büyüklerle asla sert ve kaba konuşma, çünkü dağa ne söylersen sana yankılanır.

~ mefhûmu üzere... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/95

بَادْ أوردَه رَا بَادْ مِي بردْ

Bâd âvürde-râ bâd mî-bered (F.)

Haydan gelen huya gider.

بَعْدَازْ وَفَاتْ تَرَبْتْ مَادَرَزْ مِينْ مَجْوِي
دَرَسِينَهَائِي مَرْدُمْ عَارِفْ مَزَارِمَاسْتْ

Ba'd ez-vefât türbet-i mâ der-zemîn me-cûy

Der-sînehâ-yı merdüm-i ârif mezâr-ı mâst (F.)

Ölümümüzden sonra türbemizi yerde arama! Türbemiz, yalnız âriflerin gök-sündedir.

Mevlânâ: ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 227.

بَعْدَ خَرَابِ الْبَصْرَةِ

Ba'de harâbi'l-besra (A.)

Basra yıkıldıktan sonra, iş işten geçtikten sonra!

O, vaktinde gerekti: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 5-8/1007; ~ Nâfi Efendi, *Nâfiu'l-âsâr*, s. 134; Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/606.

بَعْدَ خَرَابِ السَّامِعَةِ

Ba'de harâbi's-sâmi'a (A.)

Kulak sağır olduktan sonra, iş işten geçtikten sonra;

~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 9-12/1903

الْبَادِ نَجَانُ شِفَاءٍ لِكُلِّ دَاءٍ

el-Bazincânü şifâ'ün li-küllü dâ'in (A.)

Patlıcan, her derde şifâdır. (Uydurma hadis).

Hele patlıcan cenapları aynı şifâdır:

الْبَادِي أَكْرَمُ

el-Bâdî ekremü (A.)

(Hayra) ilk başlayan daha cömerttir.

~ denilir. Muallim Nâcî, *Sânihâtü'l-arap*, 1/8.

الْبَادِي أَظْلَمُ

el-Bâdî azlemü (A.)

(Şerre) ilk başlayan daha zalimdir.

~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/300 ; ... ber-fehvâ-yı ~ Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 574;... bermuktezâ-yı: ~ Karaçelebizâde Abdülaziz, *Zeyl-i Ravzatü'l-ebâr*, s. 23; ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 7/2910; ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 9-12/1884; ~ mefhûmunca... Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târîhi*, s. 222.

بَادُوسْتَانٍ تَلَطَّفَ بِادِشْمَانَانِ مَدَارًا

Bâ-dûstân telattuf bâ-düşmenân mudârâ (F.)

Dostlara nazikçe davranış, düşmanlarla iyi geçim.

~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 2/23; ~ müeddâsından istignâ... Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/155.

بَافْرُومًا يَه رُوزْكَارِ مَبِرِّ
كَزَنِي بُورِيَا شَكْرَ نَخُورِي

Bâ-furû-mâye rûzgâr me-ber

K'ez ney-i bûriyâ şeker ne-hôri (F.)

Mayası bozuk olanla dostluk etme; çünkü hasır kamışından şeker elde edemezsin!

Sa'dî: ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 566.

بَافُسُونِ كَسْبِي دَرْچَاهِ مَرَّو

Bâ-füsûn-ı kesî der-çâh me-rev (F.)

Kimsenin büyüsu ile kuyuya inme! (Kimsenin ipi ile kuyuya inilmez.)

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/468.

بَغْدَادُ خَرَابَتْ

Bagdâd harâbest (F.)

Bagdat harabtır.

Harâb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/606.

بِهَانَهُ مِي دِهْدَبِه بَهَا نَه مِي دِهْدَهْ

Bahâne mî-diهد be-bahâne mî-diهد (F.)

Mazeret üzerine mazeret üretiyor.

Lisân-ı Fârisîde: ~ buyurulmuştur. Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 8/5

بَاهَم شِيرُ و شَكْرَبُودَن

Bâ-hem şîr ü şekker bûden (F.)

Birbirleriyle senli benli haldeler. (Yağlı ballı olmak, iyi geçinmek.)

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/751.

بَاهَرُ كِه بَدِي كَرْدِي تَامَرُ كُ بِيْنْدِيْش

Bâ-her ki bedî kerdî tâ merg be-y-endîş (F.)

Kötülük yaptığın kişiden ölünceye dek kork!

Mısra': ~ Ziya Paşa, *Endülüs Târihi*, 1/197.بَاهُوِي وَاَرْزُو كَم بَاشِ دُوْسْتِ
چُونِ يُّضَلِّلُكَ عَن سَبِيْلِ اللّٰهِ اَوْسْتِ**Bâ-hevâ vu ârzû kem bâş dôst****Çûn yudillûke an sebîli'llâh ôst (F.)**

Nefsin keyfî arzu ve isteklerine uyma; çünkü seni Allah yolundan saptıran odur.

Cenâb-ı Mevlânâmız: ~ der. Tahir Büyük-körükçü, *İslâm'da Edep*, s. 61.الْبَحِيْلُ بَعِيْدٌ مِّنَ اللّٰهِ بَعِيْدٌ مِّنَ الْجَنَّةِ
بَعِيْدٌ مِّنَ النَّاسِ قَرِيْبٌ مِّنَ النَّارِ**el-Bahîlü ba'îdün mina'llâhi ba'îdün mine'l-cenneti ba'îdün mine'n-nâsi karîbün mine'n-nârı (A.)**

Cimri, Allah'a, cennete, insanlara uzak, cehenneme yakındır.

Efendimiz şöyle buyurmaktadır: ~ M.Fetullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/254.

الْبَحِيْلُ فِي النَّارِ وَرَفِيْقُهُ اِبْلِيسُ

el-Bahîlü fi'n-nârı ve refîkühü iblî-sü (A.)

Cimri cehennemdedir; arkadaşı şeytandır.

Hadis:~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 319; Resûlü'llâh buyurur: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 88.

الْبَحِيْلُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ وَلَوْ كَانَ زَاهِدًا

el-Bahîlü lâ-yedhulü'l-cennete velev kâne zâhiden (A.)

Cimri, sofı da olsa cennete giremez.

~ Necla Pekolcay- Emine Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, s. 100; Peygamberimiz:~ buyurmuşlardır. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 99;... Hadiste ol Nebi: ~ buyurup... Müezzîn Mustafa, *Nûru'l-hüdâ*, s. 138;... buhl bir sıfat-ı mezmûmedir: ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 76.

الْبَحْرُ زَكِيٌّ كُلُّهُ وَمَائُهُ طَهُورٌ

el-Bahru zekiyyün küllühû ve mâ-ühû tahûrun (A.)

Deniz, tamamıyla temiz olduğu gibi, suyu da temizdir.

Hadis:~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Tefsir Târihi*, 1.cüz, s. 229.

بَخْتٌ چُونِ بَرِ كَرْدَدِ اَز پَا لُوْدَه دَنْدَانِ بَشِكَنْدِ

Baht çûn ber-gerded ez-pâlûde den-dân be-şikened (F.)

Şans ters giderse, diş, pelteden bile kırılır.

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 186.

بَاتِفَاقٌ جِهَانٌ مِى تَوَانَدُ كَرِفْتٌ

Bâ-ittifâk cihân mî-tevâned girift (F.)

İttifakla dünya fethedilebilir.

Mısra': ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 268.

بَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتِ

Bâkıyâtü's-salihâtü (A.)

Allah katında sevabı sürekli olan iyi ve yararlı işler. (Kehf, 18/46)

... bir hûriyle musâhib eyledi: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l İslâm*, s. 208; ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, s. 27.

بَقِيَّةُ قَوْمِ ثَمُودَ

Bakıyyetü kavmi semûd (A.)

Semud kavminin geride bıraktıkları (kalıntıları).

~ meselince... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 3/74.

بَقِيَّةُ السُّيُوفِ اَنْمَى عَدَدًا

Bakıyyetü's-süyûfî enmâ adeden (A.)

Kılıçtan artakalanlar sayı bakımından daha çoktur.

~ muktezâsınca... Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 2/25.

بَاكِرٌ تَسْعُدُ

Bâkir tes'ud (A.)

Erken kalk, mutlu olursun!

Hiz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 14; ~ *Emsâl-i Hiz. Ali*, s. 2.

بِقَلَايِ كَرَمٍ خُورْدَه رَاكُورِ مِى خَرْدِ

Baklâ-yı kerm horde-râ kûr mî-hared (F.)

Bitli baklanın kör alıcısı olur.

بِالَاتَرَازِ سِيَاهِى رَنَكِ دِكْرِ نَبَاشَدِ

Bâlâ-ter ez-siyâhî-reng diger ne-bâ-şed (F.)

Siyahtan üstün renk yoktur.

~ Ali Nihat Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhidler*, s. 39; ~ zemzemesiyle... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 8/281; ~ se-vâdinca... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/172.

بَالَاتِفْ كُنِي بِه سَيْبِلْ پَايِنْ تَفْ
كُنِي بِه رِيشْ مِي اَفْتَدْ

Bâlâ tûf konî be-sebîl pâyîn tûf konî be-rîş mî-üfted (F.)

Yukarı tükürsen bıyık, aşağı tükürsen sakal!

~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 169

بَالِ مَرْصَعِ بَسُوخْتِ مَرْغِ مَلْمَعِ بَدَنِ

Bâl-i murassa' be-sûht mürg-ı mülemma' -beden (F.)

Parlak bedenli tavuğu, onun süslü kanadı yaktı.

~ kendisine nazîre demiştir. Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısmı*, s. 239.

بَامِ بَنْشَسْتِ

Bâm be-nişest (F.)

Dam çöktü.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/637.

بَانَكَ عَصِيَانِ مِي زَنْدِ نَاقُوصِ اسْتِغْفَارِمَا

Bâng-i ısyân mî-zened nâkûs-ı istig-fâr-ı mâ (F.)

Af dileme için çalan çanımız bile ısyan sesi çıkarıyor.

... ber-vefk-i: ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 7/42.

بَانِيكَ نَشِينِي نِيكَ شَوِي بَادِيكَ نَشِينِي سِيَاهِ

Bâ-nîk nişînî nîk şevî bâ-dîg nişînî siyâh (F.)

İyi ile oturursan (arkadaşlık edersen) iyi, kazanla (kötü ile) oturursan (arkadaşlık edersen), siyah (kötü) olursun. (Kır atın yanında duran ya tüyünden ya huyundan kapar.)

~ L.Halilev, *Fars Dili*, s. 153

بَاپَايِ خُودِ بَسُوِي مَرِّكَ رَفْتَنِ

Bâ-pâ-yî hûd be-sû-yî merg refteng (F.)

Kendi ayağı ile ölüme gitmek.

بَارَانَ رَحْمَتِ پِي حِسَابِشْ هَمَمَرَا رَسِيدَه

Bârân-ı rahmet-i bî- hesâbeş heme-râ resîde (F.)

Onun bol rahmetinden herkes nasibini almıştır.

~ me'ali... Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderrun*, s. 58.

بَارَكَ اللهُ السَّبْتِ وَالْخَمِيْسِ

Bâreka'llâhü's-sebte ve'l-hamîse (A.)

Allah, cumartesi ve perşembe günlerini bereketli kıldı.

~ hadisine imtisâlem... Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 67;
~ hadisi üzere... Evliya Çelebi, *Seyâhat-nâme*, 7/82.

بَارِي جَوْعَسَلْ نَمِي دَهِي نِيَشْ مَزْدَّ

Bârî çû asel ne-mî-dihî niş me-zen (F.)

Gölge etme, başka ihsan istemem.

الْبَعْرُ تَدَلُّ عَلَى الْبَعِيرِ وَ اَثَرُ الْاِقْدَامِ عَلَى الْمَسِيرِ اَفْسَمَاءُ ذَاتِ اَبْرَاجٍ وَ اَرْضُ ذَاتِ فِجَاجٍ هَلْ لَا تَدَلَّانِ عَلَى اللَّطِيفِ الْخَبِيرِ

el-Ba'ru tedüllü ale'l-ba'îri ve eseru'l-akdâmi ale'l-mesîri e fesemâ'un zâtü ebrâcın ve arzun zâtü ficâcın hel lâ-tedüllâni ale'l-latîfi'l-habîri (A.)

Deve kırgısı devenin, ayak izi yürüyenin varlığını kanıtlar. Burçlar sahibi gök, yollar sahibi yer, nasıl olurda, latîf ve habîr olan Allah'ın varlığını göstermez!

Bir a'râbî vâcibü'l-vücûdi isbat sadedinde dediği: ~ Mehmed Şâkir, *İrşâdü'l-gâfilin*, s. 7; ~ meseli üzere... Şânîzâde Mehmed Ataullah *Şânîzâde Târîhi*, 3/181.

بَسَطَ اللهُ ظِلَّهُ اَبَدًا

Basata'llâhu zillehû ebeden (A.)

Allah, onun yönetiminin ömrünü uzun kılsın!

Zıllı memdûd ola heft iklîme: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 414.

بَاسَفَلَهَ هَمَانُ بِهِ كِه مَدَارًا نَكُنْدُ كَسْ

Bâ-sefile hemân bih ki mudârâ ne-kuned kes (F.)

Alçaklarla, kimsenin ilişki kurmaması daha iyidir.

Mısra': ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/91.

بَاسَكْ بِجَوَالِ نَشَايِدِ رَفْتَنُ

Bâ-seg be-çuvâl ne-şâyed reftend (F.)

İt ile çuvala, (kedi ile harara) girilmez.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/135.

بَاشِيرِ اَنْدَرُونِ شُدِه بَاجَانِ بِيْرُونِ شُوْدُ

Bâ-şîr enderûn şüde bâ-cân bîrûn şeved (F.)

Ana sütü ile giren, canla çıkar. (Huylu, huyundan vazgeçmez.)

... huy için şöyle denmiştir: ~ Mahir İz, *Yılların İzi*, s. 180.

الْبَاطِلُ يَفُوْرُ ثَمَّ يَغُوْرُ

el-Bâtlu yefûru sümme yegûru (A.)

Bâtıl, bir süre köpük gibi kabarır, sonra alçalır (yok olur).

...mesel-i meşhûrdur: ~ Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 654.

بَاتِيْرٍ قَضَادَفَعِ سِيْرٍ هَاهِيْچِسْتِ

Bâ-tîr-i kazâ def'i siperhâ hîçest (F.)

Kaza okuna karşı siperin hiç yararı olmaz.

Mısra': ~ Nizâmmedin Şâmî, *Zafernâme*, s. 180.

بَطْنًا بَعْدَ بَطْنٍ

Batnen ba'de batnın (A.)

İntikal yoluyla, irsi olarak.

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 167.

بَطْنُ الْمَرْءِ عَدُوهُ

Batnü'l-mer'i adüvvühû (A.)

İnsanın, düşmanı karnı (oburluğu) dır.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 13. ~ ma'-na-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişt-i Cevâhir*, s. 39; ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 3.

الْبَطْنُ وَالْغُرُقُ شَهَادَةٌ

el-Batnü ve'l-gargu şehâdetün (A.)

İç hastalığı ile ve boğularak ölen şehittir.

Efendimiz buyururlar ki: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/151; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 81.

بَايَكُ دَسْتِ دُوْهِندَوَانِه نَمِي شُوْد بِلَنْد كَرْد

Bâ-yek dest dû hinduvâne ne-mî-şevved bülend kerd (F.)

İki karpuz bir koltuğa sığmaz.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 171.

بَايَكُ كُلِّ بَهَارٍ نَمِي شُوْد

Bâ-yek gül bahâr ne-mî-şevved (F.)

Bir çiçekle yaz olmaz.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 170.

بَايَكُ سَنَكِ دُو كُنْجِشْكَ زَد

Bâ-yek seng dû güncişk zed (F.)

Bir taşla iki kuş vurdu.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, s. 161.

بَا زَا بَا زَا هَر اَنْجِه هَسْتِي بَا زَا
كَرْكَافِرُو كَبِرُو بَت پَرَسْتِي بَا زَا
اَيْنِ دَرَكِه مَادَرَكِه نَوْمِيْدِي نِيْسْت
صَدْبَار اَكْر تُوْبِه شِكْسْتِي بَا زَا

Bâz-â bâz-â her ânçe hestî bâz-â

Ger kâfir u gebr u büt-perestî bâz-â

În dergeh-i mâ dergeh-i nevmîdî nîst

Sad-bâr eger tevbe şikestî bâz-â (F.)

Yine gel, yine gel, ne olursan ol yine gel! Kâfir, ateş-perest, put-perestsen yine gel! Bizim bu dergâhımız umutsuzluk dergâhi değildir. Yüz defa tevbeni bozsan yine gel!

Meşhur rubaî şöyle dir: ~ Mahir İz, *Tasavvuf*, s. 214; O rubaîye biz de mânâ vere lim: ~ Tahir Büyükkörükçü, *Mevlânâ ve Mesnevî*, s. 33

بَا زِدْرَدَسْتِ دِهْقَانِ

Bâz der-dest-i dihgân (F.)

Doğan, köylünün elinde.

...misli-i meseli: ~ Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/171.

بَازِبَانِ خُوشِ مَارَرَامِي تَوَانِ اَزْ سُوْرَاخِ خَارِجِ كَرْدِ

Bâ-zebân-ı hûş mâr-râ mî-tevân ez-sûrâh hâric kerd (F.)

Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 172

بَازْ كَرْدَدِ بَاصِلِ خُودِ هَمِهٖ چِيژِ
زَرِصَافِي وَ نَقْرَهٗ وَ اَرَزِيژِ

Bâz-gerded be-asl-ı hûd heme çîz Zer-i sâfi vu nukre vu erzîz (F.)

Her şey, ister saf altın, ister gümüş, ister kalay olsun, kendi aslına döner. (Her şey aslına rücu eder.)

~ Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyîf*, 1/10.

بَعْضُ الْعَفْوِ ضَعْفٌ

Ba'zu'l-afvı za'fun (A.)

Kimi af za'fır. (Merhametten maraz doğar.)

Af: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/519.

بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ

Ba'zuhâ fevka ba'zın (A.)

Birbiri üstüne yığılmış. (Nûr, 24/40)

بَعْضُ الْحَيَاتِ مَوْتُ وَبَعْضُ النَّجَاتِ فَوْتُ

Ba'zu'l-hayâtı mevtün ve ba'zu'n-necâti fevtün (A.)

Kimi hayat ölüm, kimi kurtuluş yitimidir.

Hayat: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/574.

بَعْضُ الْحِلْمِ ذُلٌّ

Ba'zu'l-hilmi züllün (A.)

Kimi yumuşaklık, alçalmadır.

Hılm: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/562.

بِهٖ چَاهِ زَمَزَمِ شَاشِيْدِنِ

Be-çâh-ı zemzem şâşîden (F.)

Zemzem kuyusuna içmek.

بِجَهِّ هَرْ كَسِّ پِيْشِ اَوْ عَزِيْزَاْسْتِ

Beççe-i herkes piş-i ô azîz-est (F.)

Kişiyeye her işi âlâ görünür, kuzguna yavrusu anka görünür.

بِدَاخْتَرِ تَرَاژِ مَرْدَمِ اَزَارِنِيْسْتِ
كِهٖ رُوژْمُصِيْبَتِ كَسَشِ يَارِ نِيْسْتِ

Bed-ahter-ter ez-merdüm-âzâr nîst Ki rûz-ı musîbet kes-eş yâr nîst (F.)

İnsanları inciten kimseden daha kötü yıldızlı (şanssız) yoktur; Çünkü, kara günde onun dostu yoktur.

Beyit: ~ Hasan Tefvik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 145.

بَدَّ بَحْتِ نَمَكٍ خُورِدَ نَمَكْدَانُ شَكَنْدَ

Bed-baht nemek hôred nemek-dân şikened (F.)

Şanssız, tuz yer, tuzluğu kırar.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/659.

بَدَّ الْإِسْلَامَ (دِينُ) غَرِيْبًا وَسَيَعُودُ
كَمَا بَدَّ غَرِيْبًا فَطَوْبًا لِلْغُرَبَاءِ

Bede'e'l-islâmü (dînü) garîben ve se-ye'ûdü ke-mâ bede'e garîben fe-tû-bâ li'l-gurabâ'i (A.)

İslâm dini garip başladı ve (günün birinde) yine başladığı gibi garip bir şekilde tekrar başlayacak (yeniden zuhur edecek.) Ne mutlu o gariplere!

~ sırrına nâzırdır. Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 1/501;
~ hadisinden ibraz... Abdünnâfi Efendi, *Müntehabât-ı Nâfi'a*, s. 84; ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdi'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 10; ~ tebşiriyle... *Beyânü'l-hak* (gazete), 4/1717

بَدَّ دَرْمِي كُوِيْمِ دِيْوَارِ تُو كُوْشِ كُنْ

Be-der mî-gûyem dîvâr tû gûş kün (F.)

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle!

بَدْرِيَا دَرْمَنَافِعِ بِي شُمَارَاَسْتِ
اَكْرَحَوَاهِي سَلَامَتِ دَر كَنَارَاَسْتِ

Be-deryâ der-menâfi' bî-şümâr-est Eger hâhî selâmet der-kenâr-est (F.)

Denizde, sayısız yararlar var ama, selâmet istersen o kıyıdadır.

~ sözüne kulak vermeyerek... Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 4/588; Şeyh Sa'dî ne güzel demiş: ~ Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 1/20; ~ Seydî Re'ir, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 31.

بَدَسْتِ أَهْنُ تَفْتَهُ كَرْدَنْ خَمِيْرُ
بِهْ اَزْدَسْتِ بَر سِيْنَهْ پِشِيْ اَمِيْرُ

Be-dest âhen tefte kerden hamîr Bih ez-dest ber-sîne piş-i emîr (F.)

El ile, demiri kızdırıp, döve döve hamur durumuna getirmek, el göğüste, başkanın önünde, saygı duruşunda durmaktan daha iyidir.

Sa'dî:~ Hüseyin Kâzım Kadri *Türk Lügati*, 2/736; Beyit: ~ L.Halilov, *Fars Dili*, s. 164.

بَدَسْتِ اَهْوِي نَاكِرِفْتَهُ مَبْحَشِ

Be-deşt âhû-yı nâ-girifte me-bahş (F.)

Çöldeki yakalanmamış ceylanı bağışlama! (Kaf dağından kar bağışlama!)

~ Fehvâsında... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 9/147.

بَدَتِ بِاِحْتِجَابِ وَاِحْتَفَتِ بِمِظَاهِرِ

Bedet bi-ihcâbın va'htefet bi-me-zâhirin (A.)

Örtülerle gözükte, görüntülerle gizlendi.

~ vefkınca... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 202.

بَدُّ كَهْرَبَا كَسِي وَفَانَكُنْدُ
أَصْلُ بَدْدَرِ خَطَا خَطَا نَكُنْدُ

Bed-güher bâ-kesî vefâ ne-kuned
Asl-ı bed der-hatâ hattâ ne kuned (F.)

Soysuz, dostluğu devam ettiremez (ondan kimseye yarar gelmez); Çünkü o, hatayı hata saymaz.

Beit: ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Riçte-i Cevâhir*, s. 103.

بَدْدَانَا زَنِيكِ نَادَانُ بَهْ

Bed-i dâna zi-nîk-i nâdân bih (F.)

Âlimin kötüsü, cahilin iyisinden daha iyidir.

بَدْدِي مَكْنُ كَه دَرِينِ كَشْتِ زَارَزُودِزَوَالِ
بَدَّاسِ دَوْرِ هَمَّانِ بَدْرُويِ كِه مِي كَارِي

Bedî me-kün ki der-în keşt-zâr-ı zûd-zevâl

Be-dâs-ı devr hemân bed-revî ki mî-kârî (F.)

Kötülük etme; çünkü kısa süre sonra yok olacak bu dünya tarlasında ne ekersen, çağın orağı ile ancak onu biçersin!

Beit: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 199; ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Hamîde*, s. 34.

بَدْدِي رَا بَدْدِي سَهْلُ بَاشْدُ جَزَا

اَكْرَ مَرْدِي اَحْسِنِ اِلَى مَنْ اَسَا

Bedî-râ bedî sehl bâşed cezâ
Eger merdî ahsin ilâ men esâ (F.)

Kötülüğe, kötülükle karşılık vermek kolaydır. İnsansan kötülük edene iyilik et. (Kötülük her kişinin kârı, iyilik er kişinin kârı.)

Beit:~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Hamîde*, s. 34.

بَدْمَكْنُ كِه بَدَّ اَفْتِي
چَه مَكْنُ كِه خُودِ اَفْتِي

Bed me-kün ki bed üftî
Çeh me-kün ki hûd üftî (F.)

Kötülük etme, kötülük bulursun, başkaları için kuyu kazma, o kuyuya kendin düşersin! (Kötülük eden kötülük bulur.)

Mısra': ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 116.

بَدْنَفْسُ مَبَاشُ وَبَدْكَمَانُ بَاشُ
وَزَفْتَنَهْ دَهْرُ دَرِ اَمَانُ بَاشُ

Bed-nefes me-bâş u bed-gümân bâş
Ve'z-fitne-i dehr der-emân bâş (F.)

Kötü ruhlu olma, şüpheli ol; çağın fitnesinden güvencede ol!

Beit: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 57.

بَدْرُ الدُّجَا

Bedrî'd-düçâ (A.)

Karanlık gecenin dolunayı (Hz. Muhammed).

Cemâlin ayını ~ bil... Usûlî, *Divan*, s. 48; ~ Seyyid Nesîmî, *Divan*, s. 113; Türkiye Millî Kültür Vakfı, *Tarih İçinde Hicret ve Na'lar Antolojisi*, s. 43.

بِه دُعَايِ كُرْبِه سِيَاهِ بَارَانَ نَمِي آيَدُ

Be-du'â-yı gurbe-siyâh bârân ne-mî-âyed (F.)

İtin duâsı kabul olsa, gökten ekmek yağar.

بَدَاءُ الْحِكْمَةِ خَوْفُ الرَّبِّ

Bedü'l-hikmeti havfü'r-rabbi (A.)

Hikmetin (bilgelğin) başı Allah korkusudur.

Hikmet:~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/557.

بَدْنِيَا تَوَانَ آخِرَتِ يَافْتِي

Be-dünyâ tevân âhîret yâftî (F.)

Ahîret dünyada kazanılır.

~ Ahmet Ateş, *Farşça Gramer*, s. 48.

بَكُذَرْدَبِي حَيَاتِي وَبَاقِي هَمَه حُضُورُ

Be-güzered bî-hayâtî ve bâkî heme huzûr (F.)

Hayattan (dünya tutkusundan) geçen, huzura erer.

... mazhar-ı nefrîn olurlar: ~ Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/181.

بِهْمَه خَلْقِ بَدَكْمَانَ بَاشِي
دَائِمُ أَزْ مَكْرِ دَرَامَانَ بَاشِي

Be-heme halk bed-gümân bâşî**Dâim ez-mekr der-emân bâşî (F.)**

Bütün insanlardan şüpheli olursan, onların hile ve desiselerinden sürekli güvencede olursun.

... bazı zevattan menkuldur: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/195.

بِهْرُ كُلِّ صَدْمَشْتِ خَارِ بَايْدُ كَشِيدُ

Behr-i gül sad-muşţ hâr bâyed keşîd (F.)

Gülü seven dikenine katlanır.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/93.

بِهْرُ كَيْكِي كَلِيمِي بَسُوزْدُ

Behr-i keykî kilîmî be-sûzed (F.)

Bir pire için yorgan yakar.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/68.

بَكَاهِلِ كَارِ فَرْمَا پَنْدِ بَشَنُو

Be-kâhil kâr fermâ pend be-şinev (F.)

Tenbele iş buyur, öğüt dinle.

Darb-ı mesel: ~ Ahmed Feyzî, *Usûl-i Fârisî*, s. 15.

بَقِنَطَارَ زَرِّ بَخْشِ كَرْدَنَ زِ كَنْجِ
نَبَاشَدَ چَو قِيرَاطِ اَز دَسْتِ رَنْجِ

**Be-kantâr zer bahş kerden zi-genc
Ne-bâşed çû kîrât ez-dest-renc (F.)**

Hazineden kantarla bağışlanan altın, el emeği ile kazanılmış paradan verilen bir kîrâtın yerini tutmaz.

Beit:~ Mehmet Ali Aynî, *Türk Azizleri*, s. 239.

بَكَارِ مُشْكَلِهٖ بَايْدُ تَأْنِي وَتَدْبِيرِ

Be-kâr-i müşkile bâyed te'ennî ve tedbîr (F.)

Zor bir iş için dikkatli olma ve tedbir alma gerekir.

~ mefâdi mucibince... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/102.

الْبَقَاءُ أَسْهَلُ مِنَ الْإِبْتِدَاءِ

el-Bakâu eshelü mine'l-ibtidâi (A.)

Sonuç başlangıçtan daha kolaydır.

Bu kâide ~ diye muharrerdir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve istilâhât-ı Fıkıhye Kamûsu*, 1/273; ~ kâide-i fıkıhye... Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/718.

بَقِيَا سَاتِ عَقْلِ يُونَانِي
نَرَسَدُ كَسِّ بَدُوقِ اِيْمَانِي
كَرْبِحَكْمَتِ كَسِي وَلِي بُودِي
شَيْخِ سَنَتِ اَبُو عَلِي بُودِي

Be-kıyâsât-ı akl-ı yûnânî

**Ne-resed kes be- zevk-i îmâmî
Ger be -hikmet kesî velî bûdî
Şeyh-ı sünnet ebû ali bûdî (F.)**

Yunan aklının ölçüleriyle kimse imanın tadına eremez. Felsefe ile bir kimse erseydi; Şeyh-ı Sünnet Ebû Ali (İbn-i Sî-nâ) ererdi.

Şiir: ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâ-ikü'l-ş-şakâik*, s. 38.

بَلَايِ دَرْدِ مَنَّانِ اَز دِيوَارْمِي اَيْدِ

Belâ-yı derd-mendân ez-dîvâr mî-âyed (F.)

Dertlilerin belâsı duvardan (umulmadık yerden) gelir.

~ medlülünce... Ahmed Lutfi Efendi, *Târîh*, 14/63; ~ vefkınca... Ahmed Cevdet Paşa, *tezâkir*, 13-20, s. 51.

الْبَلَاغَةُ فِي الْكَلَامِ مُطَابَقَتُهُ لِمُقْتَضَى الْحَالِ

el-Belâgatü fi'l-keâmî mutâbakatü-hû li-muktezi'l-hâli (A.)

Sözde dil uzluğu, sözün, gereğine uygunluğudur.

~ ibâresi... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 5/291.

بَلَاءُ الْاِنْسَانِ مِنَ اللِّسَانِ

Belâü'l-ihsâni mine'l-lisânî (A.)

İnsana belâ dili yüzünden gelir.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 14; ~ fehvâsınca... Latîfî, *Tezkire*, 124 a; Hz Ali: ~ Gevheri, *Merâsîdü'l-hikem*, s. 9; ~ sahasında nümâyândır. Nâfî Efendi, *Nâfî'u'l-âsâr*, s. 155.

الْبَلَاءُ كَالْمِلْحِ

el-Belâ'ü ke'l-milhı (A.)

Belâ tüz gibidir.

~ mısâdâkıncâ... Bursalı İsmail Hakkı, *Di-van*, s. 3.

الْبَلَاءُ لِلْوَلَاءِ كَاللَّهَبِ لِلذَّهَبِ

el-Belâ'ü li'l-vülâi ke'l-lehebi li'z-ze-hebi (A.)

Erenlerle belâ ilişkisi, ateşle altın ilişkisi gibidir (Erenler belâya düştüklerinde, altın ateşe düştüğünde belli olur.)

~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 11; Kemâ câ'e: ~ Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'ad*, s. 264; ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 21; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/727; ... bazı kibâr buyurmuştur ki:~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l Mesnevî*, 1/366.

الْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ

el-Belâ'ü müvekkelün bi'l-mantıkı (A.)

Kişinin çektiği dili belâsıdır. (Kişinin başına gelen belâların çoğu dilindedir.)

... dedi Resûl:~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzûm Kurk Hadis Tercümesi*, s. 47; Resûlu'llâh buyurur: ~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 79 ~ mese-lini tasavvur... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 2/300; ~ Nâbî, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 9; ~ Nâimâ Mustafa Efendi, *Na'imâ Târîhi*, 6/363.

بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ

Beldetün tayyibetün (A.)

Güzel (bir) ülke. (sebe, 34/15).

... kelâm-ı mu'ciz-nizâm: ~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'l-y-şu'arâ*, 1/76; Hak Ta'âlâ: ~ Kâtib Çelebi, *Feth-i Kostantini-ye*, s. 22; ~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârîh*, 1/428; ~ âyeti... Şevket Gürel, *İstanbul Evliyaları ve Fetih Şehitleri*, s. 19.

الْبَلَدَةُ فِي يَدِ الْأَمِيرِ

el-Beldetü fi yedi'l-emîri (A.)

Ülke, başkanın yönetimindedir.

~ cümlesinde... Sait Şimşek, *Kur'an'da İki Mesele*, s. 50.

بَلِّغِ الْعُلَى بِكَمَالِهِ
كَشَفِ الدُّجَى بِجَمَالِهِ
حَسَنَتْ جَمِيعُ خِصَالِهِ
صَلُّوا عَلَيْهِ وَآلِهِ

Belega'l-ulâ bi-kemâlihî

Keşefe'd-dücâ bi-cemâlihî

Hasünet cemî'u hisâlihî

Sallû aleyhi ve âlihî (A.)

Kemaliyle yücelere erişti; cemaliyle karanlıkları açtı. Bütün huyları güzeldir. Ona ve ailesine salâvat getirin.

Levha:~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*; Levha, 105; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 556; Sa'dî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/711.

بَلِّغِ السَّكِينِ الْعَظَمِ

Belega's-sikkînü'l-azme (A.)

Bıçak kemiğe dayandı.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/831.

بَلْهَمٌ أَضَلُّ

Bel hüm edallü (A.)

Belki onlar daha aşağı (şaşkın ve sapık) dırlar. (A'râf, 7/179)

Bu misilli insanlar: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 189; ~ Emine Yene Terzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 100;... ma'nide:~ den dürür. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, s. 29; Hz. Hak buyurur: ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/17 ~ Aziz Mahmud Hüdâyî, *Divan*, s. 91.

بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ

Bel hüve kur'ânün mecîdün fi levhin mahfûzın (A.)

Hayır (Kur'ân, onların dedikleri gibi bir söz değil), o, şerefli bir Kur'an'dır. (Onun aslı) Levh-i Mahfûz'dadır. (Burrûc, 85/21-22)?

Levha: ~ Mahmud Bedreddin Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, s. 223.

الْبَلِيَّةُ إِذَا عَمَّتْ طَابَتْ

el-Beliyyetü izâ ammet tâbet (A.)

Belâ yaygınlaştığı zaman güzeldir. (El ile gelen düğün bayramdır.)

~ Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 32; ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/524.

بِمَحَلَّةٍ كُورَانُ رَوَى چَشْمِي يُوْشِي

Be-mahalle-i kûrân revî çeşmî pûşî (F.)

Körler arasında sen de gözünü yum.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/148.

بِمَانْدَنَامٍ دَرِ دَوْرَانِ كَسِيرًا كِه
فَرَزَنْدِي بَمَانْدِيَادِ كَارَشِ

Be-mâned nâm der devrân-ı kesî-râ ki ferzendî be-mâned yâdegâreş (F.)

Ardında bir çocuğu kalan kişinin, dünyada adı kalır.

~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şâkâik*, s. 37.

بِمَيْلِ خُودِ اسْب تَازِي كَرْدَن

Be-meyl-i hîd esb tâzî kerden (F.)

İsteddiği gibi at koşturmak.

Atasözleri: ~ İbrâhim Olgun, *TDAY-Belâleten*, 1972, s. 164.

بِنَامِ نَكُوْكَرِ بِمَيْرِمِ رَوَاسْتِ
مَرَانَامِ يَابَدِكِه تَن مَرَكِ رَاسْتِ

Be-nâm-ı nikû ger be-mîrem revâst Merâ nâm yâbed ki ten merg râst (F.)

İyi adla ölürsem ne âlâ, bana iyi ad gerek, çünkü vücut ölecektir. (Kötü adla yaşamaktansa, iyi adla ölmek daha iyidir.)

~ Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyî*, 2/357.

بَنْدَزْبَانٌ نَدَّارِدْ

Bend-i zebân ne-dâred (F.)

Sözünü saklamaz. (Ağzında bakla ıs-
lanmaz.)

~ deye kinaye ederler. Kâmî Efendi, *Lu-
gaz-ı Şem'î*, s. 87.

بَنِي آدَمَ أَعْصَايِ يَكْدِيكَرَنْدْ
 كِه دَرَا فَرِيْنَشْ زِيَكْ كُوْهَرَنْدْ
 چُو عَضْوِي بَدَرْدْ أَوْرْدْ رُوْزْكَارْ
 دَكْرْ عَضْوَهَارَا نَمَانْدْ قَرَارْ
 تُوْكَزْ مِحْنَتْ دِيْكَرَانَ بِي عَمِّي
 نَشَايْدْ كِه نَامَتْ نِهَنْدْ آدَمِي

Benî âdem a'zâ-yı yek-dîgerend
Ki der-âferîneş zi-yek gevherend
Çû uzvî be-derd âvered rûzgâr
Diger uzuvhârâ ne.mâned karâr
Tû kez mihnet-i dîgerân bî-gamî
Ne-şâyed ki nâmet nihend âdemî (F.)

İnsanlar aynı vücudun organları gibi-
dirler; çünkü yaratılışta bir asıldandırlar.
Günün birinde bir organ hastalanır-
sa, öbür organlar da ona katılma zorun-
da kalırlar. Sen, başkalarının sıkıntıya
düşmesine aldırış etmez (bana ne, ne-
me gerek dersen), sana insan adı koy-
mak dahi yakışmaz.

...Hz. Sa'dî: ~ *Beyânü'l-hak* (gazete),
5/2152; ~ kıt'ası mûcibince. Mehmet Ce-
mal Öğüt, *Hız. Fâtumatü'z-Zehrâ*, s. 13;
Sa'dî : ~ Ebuzziya Tevfik, *Nümüne-i Ede-
biyât-ı Osmâniye*, s. 479, Sa'dî: ~ Mehmet
Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı
Antolojisi*, 2/87; ~ Rifat b. Mehmed
Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 60; ~ Nazîf Surû-
rî, *Terbiye-i İslâmiye*, s. 39.

بَنِي آدَمَ ازْ عِلْمِ يَابَدْ كَمَالْ
 نَهْ ازْ حَشْمَتْ جَاهْ مَالْ وَمَنَالْ

Benî âdem ez-ilim yâbed kemâl

Ne ez-haşmet, câh, mâl ü menâl (F.)

İnsanoğlunun olgunluğu ilimledir; bü-
yüklük, makam, mal ve mülkle değil.

Beyit: ~ Ali Rızâ, *Mecâmi'u'l-mehâsin*, s.
5.

بِرْعَاكْسِ نِهَنْدْ نَامِ زَنْكِي كَافُورْ

Ber-aks nihend nâm-ı zengî kâfûr (F.)

Tersine, zencinin adını kâfur (ak) kor-
lar. (Aksine, karaya ak derler.)

~ Muallim Nâcî, *Lügat-ı Nâcî*, s. 610; ~
temsili üzere... Şânîzâde Mehmed Ataul-
lah, *Şânîzâde Târihi*, 3/78.

بِرَايِ كَارِسِيَهْ خُوْشْتَرِ اسْتِ سَنَكِ سِيَهْ

Berây-ı kâr-ı siyeh hoşter-est seng-i siyeh (F.)

Kötü iş için kara taş daha iyidir,

...adâvetini def' ederler: ~ Nergisi, *Ham-
se*, s. 147.

بِرَايِ شَيْطَانِ پَاپُوشِ مِي دُوْزْدْ

Berây-ı şeytân pâpûş mî-dûzed (F.)

Şeytana papucu ters giydirir.

بَرَّادُ رُودَهْرُ أَنْجَهْ أَزْ بَادِ أَيْدِ

Ber-bâd reved her ânçe ez-bâd âyed (F.)

Haydan gelen huya gider.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 171.

الْبَرُّ دَعْدُو الدِّينِ

el-Berdü adüvvü'd-dîn' (A.)

Soğuk dinin düşmanıdır.

Zira dedi Peygamber: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 66; ~ Seyyid Nesimî, *Divan*, s. 330.

الْبَرْدَةُ رَأْسُ كُلِّ دَاءٍ

el-Berdetü re'sü külli dâin (A.)

Her hastalığın ana kaynağı üşütmedir.

Hız. Ali: ~ Ankaralı İsmail Rüşhî, *Şerhu'l-Mesnevî*, 1/49.

بَرَكْتُ دَرَحَرَكْتُ أَسْتُ

Bereket der-hareket-est (F.)

Nerde hareket orda bereket.

بَرَكَةُ الْمَالِ فِي آدَاءِ الزَّكَاةِ

Bereketü'l-mâli fi-edâ'i'z-zekâti (A.)

Malın bereketi, zekâtının verilmesindedir.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/691; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidi'l-hikem*, s. 7; ~ ma'nâ-yı latîfî... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 52; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 12.

بَرَكَةُ الْعَمْرِ فِي حُسْنِ الْعَمَلِ

Bereketü'l-ömri fi hüsnî'l-ameli (A.)

Ömrün bereketi iyi ameldedir.

...kâbil-i inkâr değildir: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 317; ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 238; ~ ma'nâ-yı latîfî... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 29; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 12; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/691.

بَرَكَةُ الطَّعَامِ الْوُضُوءَ قَبْلَهُ وَالْوُضُوءَ بَعْدَهُ

Bereketü't-ta'âmi el-vuzû'u kablehü ve'l-vuzû'u ba'dehü (A.)

Yemeğin bereketi, yemekten önce ve sonra elleri yıkamaktadır.

Peygamberimiz: ~ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Dinî Bilgiler Kılavuzu*, s. 6; Hadis: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Tefsir Tarihi*, 1.Cüz, s. 178; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 89.

بَرُوشِيرِ دَرَنْدَهْ بَاشِ آيِ دَغَلِ
مِينْدَازْ خُودِرَا چُورُوبَاهِ شَلِ

Be-rev şîr-i derrende bâş ey dagal

Me-y-endâz hûd-râ çû rûbâh-ı şel (F.)

Ey budala yürü, güçlü kuvvetli bir arslan olmaya bak; kendini kötürüm bir tilkinin durumuna düşürme!

... ansızın kulağına şu ses gelir: ~ Ömer Nusuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'den Dersler ve Öğütler*, s. 218.

بَرْفَا دِيدُو كُفْت بَارْدَ بَرْفَ

Berf-râ dîd ü goft bâred berf (F.)

Karı gördü, kar yağar dedi.

~ mefhûmu üzere... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 3/100.

بَرْكُ سَبْزَيْسْت تُحْفَهٗ دَرُوشِشَ

Berg-i sebzîst tuhfe-i dervîş (F.)

Dervişin hediyesi, yeşil bir yapraktır. (Çam sakızı çoban armağanı.)

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 1/691.

بَرِّئِ لِسَاعَةَ

Beri'e li-sâ'atin (A.)

Anında iyileştirici.

~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/96;

~ Yerine geçti. Hüseyin Siret'in, Rıza Tevfik'e gönderdiği 6.6.1939 Tarihli mektup.

بَررَعِيَّتْ ضَعِيْفَ رَحْمَتِ كُنْ
تَا اَزْ دَشْمَنِ قَوِي زَحْمَتِ نَهْ بِيْنِي

Ber-ra'iyet-i za'îf rahmet kün

Tâ ez-düşmen-i kavî zahmet ne-bînî (F.)

Güçlü düşmandan zahmet görmek istemiyorsan, güçsüz insanlara acı!

~ mefhûmuna ri'âyet... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/310.

بَرُّوْا اَبَائِكُمْ تَبْرُكُمُ اِبْنَائِكُمْ

Berrû âbâ'eküm teberruküm eb-nâ'üküm (A.)

Babalarınıza saygı gösteriniz ki, çocuklarınız da size saygı gösterecekler.

Hadis: ~ Mehmet Cemal Öğüt, *Ana ve Baba Hakları*, s. 39; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulâsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 94.

بِرِّ سُّؤَالِ اِجْوَابِيْ بَايِدْ

Ber-su'âlî-râ cevâbî bâyed (F.)

Bir soruya bir cevap gerekir.

~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/88

بِسِّي رَنْجِ بَرْدَمِ دَرَايْنِ سَالِ سِي
عَجْمِ زَنْدِهٖ كَرْدَمِ بَدِيْنِ پَارِسِي
نَمِيْرَمِ اَزْ اَيْنِ پَسِ كِهْ مَنِ زَنْدِهٖ اَمِ
كِهْ تَخْمِ سَخْنِ رَا پَرَا كَنْدِهٖ اَمِ
هَرَاْنِ كَسِ كِهْ دَارَدِ هَشِ وِرَايِ دِيْنِ
پَسِ اَزْ مَرَكِ بَرِ مَنِ كَنْدِ اَفْرِيْنِ

Beşî renc burdem der-în sâl-i sî
Acem zinde kerdem be-d-în pârsî
Ne-mîrem ez-în pes ki men zindeem
Ki tohm-ı sühan-râ perâkendeem
Her ân kes ki dâred huş ü rây-ı dîn

Pes ez-merg ber-men kuned âferîn (F.)

Bu otuz yıl içerisinde çok sıkıntıya katlandım, ama Acem dilini dirilttim. Bundan sonra ben ölmem, diri kalırım; çünkü söz tohumunu ektim. Akıllı, görüşlü ve dindar her insan, öldükten sonra bana dua eder.

Firdevsî: ~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/334.

بَشَاشَةٌ حَبْلُ الْمَوَدَّةِ

el-Beşâşetü hablü'l-meveddeti (A.)

Güler yüz, sevgi bağıdır.

İmâm Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri -*Türk Lügati*, 1/705.

بَشَاشَةٌ خَيْرٌ مِنْ قَرَى

el-Beşâşetü hayrun min kurâ (A.)

Güler yüz, köylere sahip olmaktan daha iyidir.

~ Râşid Efendi, *Tevârîh-i Enbiyâ*, s. 452.

بَشَاشَةُ الْوَجْهِ عَطِيَّةٌ ثَابِتَةٌ

Beşâşetü'l-vechi atıyyetün sâbitetün (A.)

Güler yüz, durağan bir bağıştır.

~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 3.

بَشَاشَةُ الْوَجْهِ عَطِيَّةٌ ثَانِيَةٌ

Beşâşetü'l-vechi atıyyetün sâniyetün (A.)

Güler yüz, ikinci bir bağıştır.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 13; Haydâr-ı Kerrâra nisbet olunan: ~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 214.

بَشْرُ الْقَاتِلِ بِالْقَتْلِ

Beşşiri'l-kâfile bi'l-katli (A.)

Öldüreni, ölümlle müjdele (uyar)!

~ hadisine işâret vardır. Tahir Olgun, *Mesnevî Dersleri*, s. 167;

~ mazmûnu üzere... Karaçelebîzâde Abdülazîz, *Zeyl-i Ravzatü'l-ebrâr*, s. 55; ~ dedi peygamber. Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (K.R.M.M.), s. 106; ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 616; ~ sırrına mazhar oldu. Sâlim Giray, *Gülbân-ı Hazân*, s. 18.

بَشْرٌ مَالِ الْبَخِيلِ بِحَادِثِ أَوْارِثِ

Beşşir mâle'l-bahîli bi-hâdisin ev vârisin (A.)

Cimrinin malını, kendinden sonra gelen eş ve çocuklarına veya öbür mirasçılara müjdele.

~ mantûkıyla... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 128; ~ Agâh Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler*, 249; Hadis: ~ Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 172; ... hadiste vârid olmuştur: ~ Mehmet Nahifî, *Nehcü'l-meslûk fî siyâseti'l-mülûk*, s. 32.

بَشْرٌ نَفْسِكَ بِالظَّفْرِ بَعْدَ الصَّبْرِ

Beşşir nefseke bi'z-zaferi ba'de's-sabrı (A.)

Sabırdan sonra nefesine zaferi müjdele! (Sabreden derviş muradına ermiş.)

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 13; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 7; Hz. Ali ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 15; ~ fehvâsi... Nâfi Efendi, *Nâfi'ü'l-âsâr*, s. 155.

بَشُرُوا وَلَا تَنْفَرُوا

Beşşirû ve lâ-tüneffirû (A.)

Müjdeleyiniz, tiksindirmeyiniz!

Hadis: ~ Hasan Aksoy, Mustafa Alî'nin *Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 53; ~ müeddâsınca... Mehmed Munib (Dervişzâde), *Tuhfetü'l-mülûk*, 62.

الْبَطَالَةُ تَقْسِي الْقَلْبَ

el-Betâletü Tuksi'l-kalbe (A.)

Tembellik kalbi daraltır.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg-i, İslâmî Edebiyat*, no. 22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 135.

بِه تَازِي مِي كُوَيْدُ بَكِيرٍ وَبِه اَهُومِي كُوَيْدُ بَدُو

Be-tâzî mî-gûyed be-gîr u be-âhû mî-gûyed be-dev (F.)

Tavşana kaç, tazıya tut diyor.

بَتَمَنَّاى كُوشْتُ مُرْدَنَ بِه كِه تَقَاضِي
زَشْتُ قَصَابَانَ

Be-temennâ-yı gûşt mürden bih ki tekâzî-i zeşt-i kassâbân (F.)

Kasapların çirkin sıkıştırmasına katlanmaktansa, et arzusuyla ölmek daha iyi.

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 260.

بَتْرَسَ اَزْ خُدا وَ مِيَازارِ كَسِي
رِه رَسْتَكَارِي هَمِينِ اَسْت وَ بَسِي

Be-ters ez-hudâ vu me-y-âzâr kesî Reh-i rest-gârî hemîn-est ü besî (F.)

Allah'tan kork, kimseyi incitme; işte kurtuluş yolu budur, bu ise yeter.

... altında şu iki mısra' : ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 722.

الْبَوَاطِيلُ تُرَوِّحُ الْبَاطِيلَ

el-Bevâtîlü teravvuhu'l-ebâtîli (A.)

Asılsız şeyler ahmaklara göre değerlidir.

Bat: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/711.

بِوَالِ چَاهِ زَمَزَمِ

Bevâl-ı çâh-ı zemzem (F.)

(Meşhur olmak düşüncesiyle) Zemzem Kuyusuna sidikleyen (edepsiz) adam.

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 456.

الْبَيَاضُ مُفْرَقُ الْبَصْرِ

el-Beyâzu mefraku'l-basarı (A.)

Aydınlık, gözün görebilme aracıdır.

~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 2/161.

بِيَاضُ الْوَجْهِ فِي الدَّرِينِ

Beyâzu'l-vechi fi'd-dâreyni (A.)

İki cihanda yüz aklıdır.

~ ona olmuş nasıp, Yahya Bey, *Divan*, s. 555.

بَيْنَ الْعَبْدِ وَبَيْنَ الْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ

Beyne'l-abdi ve beyne'l-küfri terkü's-salâti (A.)

(Yükümlü) insanı küfre düşüren, namazı bırakmaktır.

... hadiste: ~ Ahmet İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 270.

بَيْنَ الْعَبْدِ وَالشَّرْكِ تَرْكُ الصَّلَاةِ

Beyne'l-abdi ve'ş-şirki terkü's-salâti (A.)

İnsanı, şirk koşmaya sevk eden, namazı bırakmaktır.

Efendimiz: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 3/88, Hadis: ~ Osman Karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, s. 161, ~ Mehmed Esat Erbilî, *Kenzü'l-İrfan*, s. 23

بَيْنَ الْأَحْبَابِ تَسْقُطُ الْأَدَابُ

Beyne'l-ahbâbi teskutu'l-âdâbu (A.)

Dostlar arasında resmiyet olmaz.

~ mantûku... İbnülemin Mahmut Kemal Ünal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 9-12/1592.

بَيْنَ الْعَالَمِ وَالْعَابِدِ سَبْعُونَ دَرَجَةً

Beyne'l-âlimi ve'l-âbidi seb'ûne derreceten (A.)

Âlim ile sofu arasında yetmiş derece (fark) vardır. (Âlim sofudan yetmiş derece üstündür.)

~ kelâm-ı şâri', Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/540.

بَيْنَ الْخَوْفِ وَالرَّجَا

Beyne'l-havfi ve'r-recâ (A.)

Korku ve umut arası.

Ancak: ~ bulunur. Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 225; ~ Mehmed Ali Ziyaeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir*, s. 104.

بَيْنَ الْكُفْرِ وَالْإِيمَانِ تَرْكُ الصَّلَاةِ

Beyne'l-küfri ve'l-îmâni terkü's-salâti (A.)

İnsanı (iman değerinden uzaklaştırıp) küfre düşüren, namazı bırakmaktır.

...hadiste: ~ Ahmet İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 270.

بَيْنَ الْمَاءِ وَالطَّيْنِ

Beyne'l-mâi ve't-tîni (A.)

(Âdem) su ile çamur arasında (balçık durumunda iken ben peygamberdim.)

~ olup... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezki-retü's-şu'arâ*, 1/12; O devr eylerdi: ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, 29.

بَيْنَ النَّوْمِ وَالْيَقَظَةِ

Beyne'n-nevmi ve'l-yakazatı (A.)

Uykuyla uyanıklık arası.

~ Seydî Ali Re'is, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 79; ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, s. 30.

بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشَّرْكِ وَالْكَفْرِ تَرَكَ الصَّلَاةَ

Beyne'r-recüli ve beyne's-şirki ve'l-küfri terkü's-salâti (A.)

İnsanı (imandan uzaklaştırıp) şirk ve küfre düşüren namazı bırakmaktır.

Resûlullâh hadislerinde: ~ Ahmet İnce, *Tasuvvufun Hakikatleri*, s. 270; Resûlullâh buyurmaktadır: ~ Ali Arslan, *Kadınlara Hitâp*, s. 54; Hadiste: ~ Osman Karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahramiyetleri*, s. 160; ~ Ramazanoğlu Mahmut Sami, *Musâhabe*, 3/87.

بَيْنَ السَّمَاءِ وَالسَّمَكِ

Beyne's-semâi ve's-semeki (A.)

Gökle balık (deniz) arası (kadar). (Aralarında denizle gök kadar mesafe var.)

... bizimle milel-i sâire arasındaki fark : ~ dir. *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/599.

بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

Beyne's-semâi ve'l-arzı (A.)

Yerle gök arası (kadar). (Aralarında yerle gök kadar fark (uzaklık) vardır.)

Nisbeti yüzünde günde : ~ Hilâlî, *Divan*, s. 35; ~ Muhibbî, *Divan*, s. 407.

بَيْنَ الثَّرَى وَالثَّرِيَا

Beyne's-serâ ve's-süreyyâ (A.)

Aralarında yerle ülker yıldızı kadar fark (uzaklık) vardır.

... kendi yazısı ile pederi yazısı arasında: ~ fark vardır. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hatırlar*, s. 218.

بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ

Beynehümâ berzahun lâ-yebgyâni (A.)

Aralarında bir engel vardır, birbirlerine geçip karışmıyorlar. (Rahmân, 55/20).

~ sırrı üzere... Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 1/431; ~ mantûku üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 5/377.

بَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ يَكْفَى مِنْ يَمُوتُ

Beytü'l-ankebûti yekfî men yemûtü (A.)

Ölene örümcek yuvası yeter. (Ankebût, 29/41).

Levha: ~ Mahmud Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, s. 266 ; ... koma hânen içre: ~ Ahmed Mürşid Efendi, *Ahmediye*, s. 28;... payidâr olmaz binası hem çü: ~ Usûlî, *Divan*, s. 88.

الْبَيْتُ بَيْتُ اللَّهِ وَالزَّيْتُ زَيْتُ اللَّهِ
وَالْعَبْدُ عَبْدُ اللَّهِ مَطْرَقَةٌ مِنْ طَرَفِ اللَّهِ

el-Beytü beytü'llâhi ve'z-zeytü zeytü'llâhi ve'l-abdü abdü'llâhi mîtra-katü min tarafi'llâhi (A.)

Ev Allah'ın evi, zeytin yağı Allah'ın yağı, kul Allah'ın kulu, sopa Allah tarafından sopadır.

~ misli gibi... Sarı Abdü'llâh Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 68; ~ misli gibi... Abdül-bâkî (La'lîzâde), *Ahvâl-i Melâmiye-i Bayrâmiye*, s. 110.

بَيْتٌ مِنْ بَيْتِ نَيْسْتِ أَقْلِيمِ اسْتِ
هَزَلٌ مِنْ هَزَلِ نَيْسْتِ تَعْلِيمِ اسْتِ

Beyt-i men beyt nîst iklîm-est
Hezl-i men hezl nîst ta'lîm-est (F.)

Evim, (normal) bir ev değil, bir ülkedir; şaka ve mizahım ise (normal) bir şaka ve mizah değil, bir eğitim ve öğretim aracıdır.

(Mevlânâ) buyururlar: ~ Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Terceme ve Şerhi*, 4/211; Mevlânâ: ~ Sadettin Nüzhet Ergun, *Mevlânâ*, s. 22; Hz.Mevlânâ buyurur: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâçeleri*, s. 212; Hz.Pîr: ~ Taher Olgun, *Mesnevî Dersleri*, s. 9.

بَيْتُ الظَّالِمِ خَرَابٌ

Beytü'z-zâlimi harâbün (A.)

Zalimin evi haraptır.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/466.

الْبَيْنَاتُ شَرَّ عَتِّ لَاتِبَاتٍ خِلَافِ الظَّاهِرِ
وَالْيَمِينِ لِإِبْقَاءِ الْأَصْلِ

el-Beyyinâtü şera'at li-isbâtü hilâfî'z-zâhiri ve'l-yeminû li-ibkâi'l-ash (A.)

Deliller, kapalı olanı ispatlamak, yemin ise, aslı yerinde bırakmak için meşru kılınmıştır.

~ kâidesince... Süleyman Hasbî Efendi, *Tefsîl*, s. 30; Bu kâide: ~ diye mündemictir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istîlâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/280; 77; Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, 130.

الْبَيْنَةُ حُجَّةٌ (مُتَعَدِّيَةٌ) وَالْإِقْرَارُ حُجَّةٌ قَاصِرَةٌ

el- Beyyinetü hüççetün (müte'addiyetün) ve'l-ikrâru hüççetün kâsiretün (A.)

Beyyine, herkesi ilgilendiren kanıt, ikrar ise şahsa ait kanıttır.

78.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 130.

الْبَيْنَةُ لِلْمُدْعَى وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ

el-Beyyinetü li'l-müdde'î ve'l-yeminû alâ men enkere (A.)

Delil, davacıdan istenir, yemin ise davayı kabul etmeyene ettirilir.

Bu madde: ~ hadisinden ahz olunmuş... Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 197; ~ hadisinden ahz olup... Hacı Reşid Paşa, *Rûhu'l-Mecelle*, 1/86; ~ hadisi ile sâbittir. Büyük Haydar Efendi, *Usûl-i Fıkıh Dersleri*, s. 317; Muhammed Mustafa buyurdu: ~ Ahmed Bîcân, *Envârul-âşıkîn*, s. 182, ~ Râşid Efendi, *Tevârih-i Enbeyâ*, s. 457.

بِيضَةُ الْيَوْمِ خَيْرٌ مِنْ دَجَاجَةٍ

Beyzatü'l-yevmi hayrun min decâcetin (A.)

Bugünkü yumurta, (yarınki) tavuktan daha iyidir.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/841.

الْبَدَأُ مِنَ الْجَفَا

el-Bezâ'u mine'l-cefâ (A.)

Ağız kokusu cefadandır.

...yaprakta okunanlar şunlardır: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 848.

الْبِدَاةُ مِنَ الْإِيمَانِ

el-Bezâzetü mine'l-îmâni (A.)

(İmkân varken bile) mütevâzi elbise giymek imandandır.

... Resûlu'llâh: ~ buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâ'u Ulûmi'd-dîn*, 3/763; ~ Mehmed Ârif, *Bînbir Hadis*, s. 133; Hadis: ~ Mehmed Zihni, *Hadâik*, s. 37.

بَزْرًا بِيَايِ خُودًا وَيَزْنِدُ

Bezrâ be-pâ-yı hûd âvîzend (F.)

Her koyun kendi bacağından asılır.

بِه زَلْفٍ يَارْبِرْخُورْدِنُ

Be-zülf-i yâr ber-horden (F.)

Zülf-i yâre dokunmak.

الْبِضَاعَةُ تَيْسِرُ الْحَاجَةَ

el-Bidâ'atü teyessere'l-hâcete (A.)

Sermaye, ihtiyacın elde edilmesini kolaylaştırır.

Bidâ'at: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/710.

الْبِطْنَةُ رَأْسُ كُلِّ دَاءٍ

el-Bitnatü re'sü külli dâin (A.)

Her hastalığın ana kaynağı oburluktur.

...bir hadiste: ~ Abdüllah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 141; Nitekim gelir: ~ Bursa-lı İsmail Hakkı, *Kenz-i Mahfî*, s. 147.

الْبِطْنَةُ تُمِيتُ الْفِطْنَةَ

el-Bitnatü tümîtü'l-fitnate (A.)

Oburluk zekâyı öldürür.

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 167.

الْبِطْنَةُ تَزْهِبُ الْفِطْنَةَ

el-Bitnatü tüzhibü'l-fitnate (A.)

Oburluk zekâyı giderir.

Haberde: ~ vârid olmuştur. Abdullâh Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 141; ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîâm*, s. 22; ~ mefhûmu üzere... Müezzîn Mustafa, *Nûru'l-hüdâ*, s. 226; ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 167.

بِي عَزْمٍ دُرُسْتُ وَسَعَى كَاهِلٍ
كَسْرًا نَشُودُ مَرَادٍ حَاصِلٍ

Bî-azm-i dürüst ü sa'y-i kâhil

Kesrâ ne-şevêd murâd hâsil (F.)

Tam bir irade ve gayret olmaksızın kimse isteğini elde edemez.

Beyit: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 19.

بَيْنَ تَفَاوُتٍ رَأَى أَرْكَجَاسْتِ تَابِكْجَا

Bi-bîn tefâvüt-i râh ez-kucâst tâ be-kucâ (F.)

Yolun, nereden başlayıp, nereye ulaştığının farkını gör. (Ne kadar uzak olduğunu bil.)

~ mısâkıncâ... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 8/96; ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/185; Mısra' : ~ Nergisî, *Kânûnî'r-Reşâd*, s. 19.

بِیْ اَدْبَانِ رَا اَدَبٌ كَرَدَنْ اَدَبٌ اَسْتُ

Bî-edebân-râ edeb kerden edeb-est (F.)

Edepsizleri terbiye etmek edeptir.

بِیْ اَدَبٍ مَحْرُومٌ بِاَشَدِّ اَزْ لُطْفِ رَبِّ

Bî-edeb mahrûm bâşed ez-lutf-ı rab (F.)

Edepsiz, Allah'ın lutfundan mahrum olur.

~ hadisine mâ-sadak olur. Bediuzzaman Said Nursi, *Lem'alar*, s. 59

بِیْ حَسَدٍ نَبُوْدُ بِرَادِرٍ كَرِّ يَمِيْرٍ زَادَهٗ اَسْتُ

Bî-hased ne-büved birâder ger pe-yember-zâde-est (F.)

Peygamber çocuğu dahi olsa kardeşini kıskanmayan kardeş olmaz.

~ mefhûmu üzere... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/112.

بِهَذَا الْكَدِّ تَكْتَسِبُ الْمَعَالِي

Bi-hâze'l-keddi tüktesebü'l-ma'âlî (A.)

Şerefler, gayret ile kazanılır.

~ Tayyazâde Ahmed Atâ, *Atâ Târîhi*, 3/28.

بِهْتَرِّزِ سَفَرٍ چَارَهٗ بَرَايِ رَمَضَانَ نِيْسْتُ

Bihter zi-sefer çâre berây-ı ramazan nîst (F.)

Ramazan için yolculuktan daha iyi çare yoktur.

~ diyerek... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/54.

بِعِ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ تَرِيْحُ

Bi'i'd-dünyâ bi'l-âhireti terbah (A.)

Dünyayı, ahiret karşılığında sat ki kazançlı çıkasın.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 14; Hz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 14; ~ Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdü'l-hikem*, s. 8; ~ Mehmed Sadreddin Çelebi *Rişte-i Cevâhir*, s. 106.

بِقَدْرِ الْكَدِّ تَكْتَسِبُ الْمَعَالِي

Bi-kadarı'l-keddi tüktesebü'l-ma'âlî (A.)

Yücelikler, gayret ile kazanılır.

~ me'aline ittibâ'en... Tayyazâde Ahmed Atâ, *Atâ Târîhi*, 3/28; ~ mısâkıncâ Feridun (Ahmed)Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/174.

بِیْ كَارِي وَتَوَكَّلْ دُوْرَ اَسْتُ اَزْمَرُوْتُ
بِرْ دُوْشِ خَلْقٍ مَفْكَنْ زِنْهَارِ بَارِخُوْدْرَا

Bî-kârî vü tevekkül dûr-est ez-mürüvvet Ber-dûş-i halk me'fken zin-hâr bâr-ı hûd-râ (F.)

Çalışmamak, işi oluruna bırakmak insanlık değildir. Sakın, halkın omuzuna (sırtına) yük olma!

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 299.

بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطٌ

Bi-küllî şey'in muhîtun (A.)

O, her şeyi kuşatmıştır. (Her şey Allah'ın bilgisi içindedir.) (Fussilet, 41/54).

... âyet: ~ Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 224.

بِكُلِّ وَادٍ أَثْرٌ مِنْ ثَعْلَبٍ

Bi-küllî vâdin eserun min sa'lebin (A.)

Her derede bir tilki izi var.

Darb-1 mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/581.

بِالْعَدْلِ قَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ

Bi'l-adli kâmeti's-semâvâtü vel-arzu (A.)

Yer ve gökler adaletle ayakta durmaktadır.

Hadîste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 18.

بِالْعَدْلِ تَمَلَّكَ الْبَرِيَّةُ وَبِالرَّأْسِ تَصْلَحُ الرَّعِيَّةُ

Bi'l-adli tümlekü'l-beriyetü ve bi'r-re'si tüslahu'r-raiyetü (A.)

İnsanlar adalatle yönetilir, sürü çobanla güdülür.

~ muktezâsınca... Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/250.

بِالْعَزْمِ يَنَالُ الْمَرْءُ مَا يَمْنَاهُ

Bi'l-azmi yenâlü'l-mer'ü mâ yemnânu (A.)

İnsan, kararlılıkla umduğunu elde edebilir.

~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 294.

بِالْحَمْدِ وَبِالشُّكْرِ تَدُومُ النِّعَمُ

Bi'l-hamdi ve bi's-şükri tedûmü'n-ni'amü (A.)

Nimetler, hamd ve şükürle devam eder.

Mısra' : ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâ-iku's-Şakâik*, s. 33.

بِالْإِتْلَافِ يَتَيَسَّرُ التَّلَافُ

Bi'l-îtilâfi yeteyesserü't-telâfü (A.)

Zararın karşılanması uzlaşma ile kolaylaşır.

~ medlûlünce... Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târihi*, 3/164.

بِطُفِّ الْكَلَامِ يُخَدَعُ الْكِرَامُ

Bi-lutfi'l-kelâmi yuhda'u'l-kirâmu (A.)

Güzel sözle iyi insanlar da aldatılabilir.

Levha, 3: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*.

بِنَايِ دَوْلَتِ خُودَانِ كَسْبِي خَرَابِ كُنْدِ
كِهِ شَامِ مِي خُورْدِ صَبْحَكَاهُ خَوَابِ كُنْدِ

Binâ-yı devlet-i hûd ân kesî harâb kuned

Ki Şâm mey hôred ü subh-gâh hâb kuned (F.)

Akşam içki içen, sabahleyin uyuyan kimse, kendi devletinin binasını yıkar. (mutlu olamaz.)

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-i Ahmedî*, s. 22.

بِنَايِ مَدْرَسَهٗ اَزْ جَنْسِ عَالِي وُسَافِلٍ
خَرَابِ كَشْتِ وِخْرَابَاتِ هَمَّجَنَانِ مَعْمُورِ

Binâ-yı medrese ez-cins-i âlî vü sâfil Harâb geşt ü harâbât hem-çünân ma'mûr (F.)

İyisiyle kötüsüyle medreseler harap oldu, ama harabat (meyhaneler) marmur duruma geldi.

~ M.A.Yekta Saraç, *Edebiyât Terimleri, Istulâhât-ı Edebiyye*, s. 192.

بِنَشِيْنِ بَرَكْبِ جَوِي وُكْذَرِ عُمَرِ بَيْنِ

Bi-nişîn ber-leb-i cûy ü güzer-i ömr bi-bîn (F.)

Irmak kenarında otur, ömrün geçişini seyret.

Hâfiz: ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 330.

اَلْبِرُّ حَسَنُ الْخَلْقِ وَالْاِثْمُ مَاخَاكُ
فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ اَنْ يَطَّلَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ

el-Birrü hüsnü'l-hulkı ve'l-ismü mâ hâke fî sadrike ve kerihthe en yetta-li'a aleyhi'n-nâsü (A.)

İyilik, güzel huydur; günah ise göksünü daraltan (vicdanını rahatsız eden), insanların öğrenmesini istemediğın şeydir.

~ Mazhar Bey, *Zübde-i ilm-i Ahlâk*, s. 100; Peygamberin güftesi: ~ imiş. Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 61;... hadîs-i Vâhid: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'ın Tercümesi*, s. 214.

بِرُّكَ لَا تَبْطُلُهُ بِالْمَنَّةِ

Birrüke lâ-tübtülhü bil-minneti (A.)

Yaptığın iyiliği başa kakarak boşa çıkarma!

Hız. Ali: ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 3; ~ mânâ-yı âlfisi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 14.

اَلْبِرُّ مَا طَمَّأَتْ اِلَيْهِ النَّفْسُ

el-Birrü mâ itme'ennet ileyhi'nefsü (A.)

İyilik, ruhu doygurluğa ulaştıran değerdir.

~ olmalıdır. Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'ın Tercümesi*, s. 216.

بِرُّاَلْوَالِدَةِ عَلٰى الْوَالِدِ ضِعْفَانِ

Birrü'l-vâlideti ale'l-vâlidî zı'fâni (A.)

Anneye saygının sevabı, babaya saygının sevabının iki katıdır.

Hadis: ~ Mehmet Cemal Öğüt, *Ana ve Baba Hakları*, s. 84.

بِرُّاَلْوَالِدَيْنِ سَلْفٌ

Birrü'l-vâlideyni selefün (A.)

Anne ve babaya saygı, iyi amellerin hepsinden üstündür.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 12.

بِرُّ الْوَالِدَيْنِ يَجْزِي عَنْ الْجِهَادِ

Birrü'l-vâlideyni yeczî ani'l-cihâdi (A.)

Ana babaya saygı cihat yerine geçer.

~ hadisiyle müeyyedir. Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 75.

الْبِرُّ يَسْتَعْبِدُ الْحَرَ

el-Birrü yesta'bidü'hürre (A.)

İyilik, hür insanı köle eder.

Nitekim: ~ denilmiştir. İzmirli İsmail Hakkı, *Gazîlere Armağan*, s. 157.

الْبِرُّ يَزِيدُ فِي الْعُمْرِ

el-Birrü yizîdü fi'l-ömri (A.)

İyilik, ömrü uzatır.

Hadis: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi şerhi'l-hikem*, 2/510.

بِسِّ الْفَقِيرِ عَلَى بَابِ الْأَمِيرِ

Bi'se'l-fakîrü alâ bâbi'l-emîri (A.)

Başkanın kapısında fakir durumda bulunmak ne kötü!

~ mefhûmu... *Fâtih Mehmed 11 Vakfiyeler-i*, s. 260.

بِسِّ الْخَصْمِ الزَّمَانِ

Bi'se'l-hasnü ez-zamânü (A.)

Zaman, ne kötü bir düşmandır!

~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 11/136.

بِسِّ الْمَصِيرِ

Bi'se'l-masîru (A.)

Ne kötü bir dönüş yeri! (Bakara, 2/126).

~ Nergisî, *Kânûnü'r-Reşâd*, s. 46.

بِسِّ الرَّفِيقِ الْخَذَلَانِ

Bi'se'r-refiku el-hazelânü (A.)

Aşağılık insanlar, ne kötü arkadaşlar!

~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 11/136.

بِسِّ الشَّفِيعِ الْحَرَمَانِ

Bi'se's-şeffi'u el-hirmânü (A.)

Şefâat yetkisi olmayan, ne kötü bir şefâatçı!

~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 2/136.

بِسِّ الزَّادِ إِلَى الْمَعَادِ الْعَدَاوَةِ عَلَى الْعِبَادِ

Bi'se'z-zâdü ile'l-ma'âdi el-adâvetü ale'l-ibâdi (A.)

İnsanlara düşmanlık, öbür dünya için ne kötü bir azık!

~ kelâm-ı şâri' Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/484; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 289;... hadiste vârid olmuştur: ~ Mehmed Nahîfî Efendi, *Nehcü'l-meslûk fî siyâseti'l-mülûk*, s. 28.

بَسِّسَ الزَّادُ إِلَى الْمَعَادِ ظَلَمَ الْعِبَادِ

Bi'se'z-zâdü ile'l-ma'âdi zulmü'l-ibâdi (A.)

İnsanlara kötülük etmek, ahiret için ne kötü bir azık!

Zulm: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/465.

بِالسَّخَاءِ يَسْتَرِ الْعَيُوبُ

Bi's-sehâi yüsterü'l-uyûbü (A.)

Ayıplar, cömertlikle örtülür.

Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/53.

بَسِيَّارٌ بِخَايِدٍ سَرَانَكُشْتِ نَدَامَتِ

Bisiyâr be-hâyed ser-engüşt-i nedâmet (F.)

(Kötülük yapan) pişmanlık parmağını çok ısırır!

~ muktezâsı... Nergisi, *Kânûnü'r-Reşâd*, s. 78.

بَسِيَّارِي دَرْدَانِ اَزْ مَسَاحَةِ شَحْنِهٖ اَسْتِ

Bisiyârî-i düzdân ez-mesâha-i şah-ne-est (F.)

Hırsızların çoğu, polis'in sorumluluk bölgesi içerisinde.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/734;

~ meselinin misli âşikâr oldu.

Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/353.

بَسِيَّارٌ سَفَرٌ بَايِدُ تَايْخَتَهٗ شَوْدُ خَامِي

Bisiyâr sefer bâyed tâ puhte şeved hâmî (F.)

Hamlığın olgunlaşması için çok yolculuk yapmak gerekir.

~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 7/124.

بِسْمِ اللَّهِ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

Bismi'llâhi lâ-kuvvete illâ bi'llâhi (A.)

Allah'ın adı ile, kuvvet, ancak Allah'tadır.

~ dedikleri... Müstakîmzâde Süleyman Sâdeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 537.

بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا وَمَرُّ سِيهَا

Bismi'llâhi mecrâhâ ve mürsâhâ (A.)

Onun yüzmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. (Hûd, 11/41).

Levha, 136: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*; Mütevekkilen Ala'llâh: ~ Bayburtlu Zihni, *Hikâye-i Garîbe*, s. 43; ~ âyetin tilâvet edip... Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 10/941; ~ bu âyeti... Mevlânâ Kemal, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, s. 262; ~ Arif Pamuk, *Sûrelerin ve Dûaların Esrarı, Hikmeti, Fazîleti*, s. 82.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَقْتَاعٌ كُلُّ كِتَابٍ

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîmi mif-tâhu külli kitâbin (A.)

Bütün kitapların anahtarı, besmele (Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlarım)dır.

Hadis: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 9.

بِسْمِ اللّٰهِ وَعَلَىٰ مِلَّتِ رَسُوْلِ اللّٰهِ

Bismi'llâhi ve alâ milleti resûli'llâhi (A.)

Allah'ın adıyla ve Allah'ın elçisinin dini üzere (seni gömüyoruz).

Cenazeyi kabre koyarlar: ~ derler. Ömer Nasuhi Bilmen, *Dirîl Bilgiler*, s. 144; ~ demeyince... Abdurrahman Aksarâyî, *Um-detü'l-İslâm*, s. 87.

بِسْمِ اللّٰهِ وَتَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ

Bismi'llâhi ve tevekkeltü ala'llâhi (A.)

Allah'ın adıyla, Allah'a güvendim.

~ Şeyh Selâmî, *Divan*, s. 75; ~ diye yelken açıp... Evliya Çelebi *Seyâhatnâme* 3/359.

بِالصَّيْفِ ضَيَعَتِ اللَّبَنُ

Bi's-sayfi zî'ati'l-lebenü (A.)

Süt, yazın kokuşur.

~ meseliyle... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârih*, 2/332.

بَشْنُوْ اَزْ نِيْ چُونْ حِكَايَتِ مِي كُنْدُ
اَزْ جَدَايِيهَا شِكَايَتِ مِي كُنْدُ

Bişnev ez-ney çûn hikâyet mî-kuned**Ez-cüdâyihâ şikâyet mî-kuned (F.)**

Neyden, neler anlattığını, ayrılıklardan nasıl yakındığını dinle!

~ ona işârettir. Latîfî, *Tezkire*, 40; ~ diye intişâr... Tahir Olgun, *Mesnevî Dersleri*, s. 42; Mesnevî'nin evvelinde: ~ Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-mahabbe*, s. 306; ~ Muallim Nâcî, *Osmanlı Şâirleri*, s. 111; Mesnevî'nin birinci mısra': ~ ile başlıyor. M. Celâleddin-i Rûmî, *Mesnevî*, s. 20.

بَشْنُوْ تُو زَنِ چَهَاچَهَا مِي كُوِيْدُ
اَسْرَارِ نُهْفَتِ كَبْرِيَا مِي كُوِيْدُ
رَخِ زَرْدُو دَرُوْنِ تَهِيْ وَ سَرْدَادِه بَبَادُ
بِي نَطْقِ وَزْبَانِ خُدَاخُدَا مِي كُوِيْدُ

Bişnev tû zi-ney çahâ çahâ mî-gûyed Esrâr-ı nühüft-i kibriyâ mî-gûyed Ruh zerd ü derûn tehî vu ser-dâde be-bâd**Bî-nutk u zebân hudâ hudâ mî-gûyed (F.)**

Neyin, neler neler söylediğini, dışı sarı, içi boş, yeke baş eymiş bir şekilde, söz ve dilsiz, Allah Allah diyerek, Allah'ın sırlarını dile getirdiğini dinle.

Hiz. Mevlânâ: ~ Muallim Nâcî, *Lügat-Nâcî*, s. 876.

بِالشُّكْرِ يَدُوْمُ النِّعْمُ كُلُّهَا

Bi'ş-şükri yedûmü'n-ni'amü küllü-hâ (A.)

Bütün nimetler şükürle devam eder. (Şükür nimet artırır.)

~ mübteğâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 10/243.

بِى تَأْمَلٍ مَبَاشٍ دَرِ هَمَمَ حَالٍ
بِكُدْرٍ أَرْ طَرِيقِ اسْتَعْجَالٍ
هَرَكَةٍ دَارِدٍ تَأْنِيٍّ أَنْدَرِ كَارٍ
بِهِ مَرَادَاتٍ دَلِّ رَسَدٍ نَاجِرٍ

Bî-te'emmül me-bâş der-heme-hâl
Be-güzer ez-tarîk-ı isti'câl
Her ki dâred te'ennî ender-kâr
Be-murâdât-ı dil resed nâ-çâr (F.)

Hiç düşüncesiz olma, acelecilikten vazgeç! Kim işini yerinde ve zamanında yaparsa, gönlünden geçen isteklerini elde eder.

Kıt'a: ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 75.

بِالتَّانِي تَسْهَلُ الْأُمُورُ

Bi't-te'ennî tüşhelü'l-ümûru (A.)

Yerliyerinde davranmak, işleri kolaylaştırır.

Te'ennî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/115.

بِيَدِهِ الْخَيْرُ

Bi-yedihi'l-hayru (A.)

İyilik, O'nun (Allah'ın) elindedir.

~ dr. Said Nursi (Bdz.), *Şu'alar*, s. 507.

بِيَدِهِ مَقَالِيدُ كُلِّ شَيْءٍ

Bi-yedihî makâlîdü külli şey'in (A.)

Her şeyin anahtarları onun (Allah'ın) elindedir.

~ cümlesiyle... Said Nursi (Bdz.), *Şu'alar*, s. 507.

الْبَغْضُ لِلَّهِ وَالْحُبُّ لِلَّهِ

el-Bugzu li'llâhi ve'l-hubbu li'llâhi (A.)

Sevmeme de, sevme de Allah içindir.

~ fehvâsınca... Sarı Abdüllah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 66; Erbâbına dahi: ~ lâzım gelir. Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 281; ~ Said Nursi (Bdz.), *Âsâr-ı Bedî'îyye*, s. 71.

الْبَغْضُ يَتَوَارَثُ

el- Bugzu yetevâresü (A.)

Kin (düşmanlık) miras kalır.

~ fehvâsınca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 1/108; ~ hükmünce... Ezuzziya Tefvik, *Nümûne-i Edebiyât-ı Osmâniye*, s. 133.

بُو حَنِيفَهُ قَضَا نَكَرَ دُو بَمَرْدٍ تُوْبِمِيرِي
أَكْرَ قَضَانَكْنِي

Bû hanîfe kaza-ne-kerd ü be-mürd tû be-mîrî eger kazâ ne-kunî (F.)

İmâm-ı A'zam savaşmadığı halde öldü, sen savaşa gitmezsen ölürsün.

~ denilmiştir. Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 904.

الْبُحْلُ بِالطَّعَامِ مِنْ أَخْلَاقِ الْعِظَامِ

el-Buhlü bi't-ta'âmi min ahlâkı-l-ızzâmı (A.)

Az yemek, büyük insanların huyudur.

~ kavlı hikmet-medârı... Mehmed Şâhî
(Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 54.

الْبَخْلُ خَيْرٌ مِنْ سُؤْلِ الْبَخِيلِ

el-Buhlü hayrun min su'âli'l-bahîli (A.)

Cimrilik, cimriden (yardım) istemeden
daha iyidir.

...demişlerdir: ~ Müstakızmâde Süley-
man Sadiddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-*
Mürtezâ, s. 263.

بُعْتُ بِالسِّيفِ

Bu'istü bi's-seyfi (A.)

Ben kılıçla (haksızlıkla savaşmak için)
gönderildim.

Resûlü'llâh: ~ buyurdular. Bursalı İsmail
Hakkı, *Halîliye*, s. 17.

بُعْتُ إِلَى الْأَحْمَرِ وَالْأَسْوَدِ

Bu'istü ile'l-ahmeri ve'l-esvedî (A.)

Ben, kırmızı ve kara tenliye (bütün in-
sanlara peygamber) gönderelim.

~ buyurdular. Müezzîn Mustafa, *Nûru'l-*
hüdâ, s. 93; ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-*
mürîd ile'l-murâd, s. 59.

بُعْتُ إِلَى الْخَلْقِ كَافَّةً

Bu'istü ile'l-halkı kâffeten (A.)

Ben, bütün insanlara (peygamber) gön-
derildim.

~ Ali Nihat Tarlan, *Divan Edebiyatında*
Tevhîtlar, s. 35.

بُعْتُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً

Bu'istü ile'n-nâsi kâffeten (A.)

Ben, bütün insanlara (peygamber)
gönderildim.

Hadis: ~ Ahmed b. Mehmed Emin, *Âmen-*
tü Şerhi, s. 103; ... Resûlü'llâh: ~ Abdül-
kadir Geylânî, *Delâil*, s. 38.

بُعْتُ لِكَسْرِ الْأَصْنَامِ وَوَصْلِ الْأَرْحَامِ

Bu'istü li-kesri'l-asnâmi ve vasli'l-erhâmi (A.)

Ben, putları kırmak, akrabalık ilişkile-
rini pekiştirmek için gönderildim.

Hadis: ~ Abdullah Behcet, *Behcetü'l-ah-*
lâk, s. 88.

بُعْتُ لِكَسْرِ الْمَزَامِيرِ

Bu'istü li-kesri'l-mezâmîri (A.)

Ben, çalgı aletlerini kırmak için gön-
derildim.

~ Mehmet Ali Aynî, *Türk Azizleri*, s. 215;
... hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı,
Râhu'l-Mesnevî, 2/190.

بُعْتُ لِاتِّمَمِّ مَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ

Bu'istü li-ütemmeme mehâsine'l-ahlâkı (A.)

Ben, ahlâkî güzellikleri tamamlamak
için gönderildim.

...Resûl-i Ekrem: ~ buyurdu. İmâm-ı Ga-
zâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 2/392; Kezâlik: ~
Beyânü'l-hak (gazete), 2/940.

بَعِثْتُ لِأَنْتُمْ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ

Bu'stü li-ütemmime mekârime'l-ahlâhı (A.)

Ben, ahlâkî iyilikleri tamamlamak için gönderildim.

~ buyurmuşlardır. Mehmed Veled Çelibi, *Hayru'l-keâm*, s. 7; ~ hadisiyle... Mehmed Hayrullah, *Zübdetü'l-ahlâk*, s. 7; Hadiste dahi: ~ *Beyânü'l-hak* (gazete) 2/911 ~ hadisi mantûkunca... Muhyiddîn-i Arabî, *Âdabü'l-mürîd*, s. 21; ~ hadisi müci-binde... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/921.

بوم أسود وجوه

Bûm-ı esved vücûh (F.)

Kara yüzlü baykuş.

~ magzâsını işrâb ederek... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi* 4/40.

بوم نوبت می زند بر طارم افراسیاب
پردہ داری می کند در قصر قیصر عنکبوت

Bûm nevbet mî-zened ber-târem-i efrâsiyâb

Perde-dârî mî-kuned der-kasr-ı kayser ankebût (F.)

Efrâsiyab'ın sarayının kubbesinde baykuş nöbet tutuyor. Kayser'in sarayında örümcek perdecilik (dokumacılık) yapıyor.

~ beytini tekrâr... Namık Kemal, *Evrâk-ı Perîşân*, s. 174;... âdetâ insana: ~ diyecek gibi... Bereketzâde İsmail Hakkı, *Yâd-ı Mâzî*, s. 10; O helâk olacaklara: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3225; Ankebût: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/554.

بوی جنسیت کند جذب صفات

Bû-yı cinsiyet kuned cezb-i safât (F.)

Cinsiyet kokusu safâyı cezbeder.

...Mesnevî-yi Mevlevî: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 158.

بکاء المرء من خشية الله قرّة عين

Bükâ'ü'l-mer'i min haşyeti'llâhi kurretü aynin (A.)

Kişinin, Allah korkusundan ağlaması göz nûrudur.(çok makbul bir ibadettir.)

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 14; Hz. Ali:~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 8; ~ Mehmed Sadreddin Çelebi *Rişte-i Cevâhir*, s. 49.

ببل رادر قفس طلائى كراشته
باز گفته آه وطنم

Bülbül-râ der-kafes-i talâî güzâşte bâz gefte âh vatanem (F.)

Bülbülü altın kafese koymuşlar, yine ah vatanım, demiş.

بنى الدين على النظافة

Büniye'd-dînü ale'n-nezâfeti (A.)

Din, temizlik üzerine kurulmuştur.

Resûlü'llâh şöyle buyurmuştur: ~ Ali Özek, *Zübdetü'l-ihyâ*, s. 15; ~ hadisini zikrederiz. M. Şerafettin Yaltkaya, *Va'zlar*, s. 83; Peygamberimiz:~ buyurdu. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-dîn*, 1/333; Bir hadiste: ~ Osman Karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, s. 294; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 152.

بُزْرَاعِمٌ جَانَسْتُ وَ قَصَابٌ رَاغَمٌ پِيَهْ

Büz-râ gam-ı cân-est ü kassâb-râ gam-ı pîh (F.)

Keçi can kaygısında, kasap yağ kaygısında.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/75.

بُزْرَاعِمٌ بِهٖ عَقْلَ اسْتَنْهٖ بِهٖ سَالٌ

Büzürgî be-aklest ne be-sâl (F.)

Akıl, yaşta değil, baştadır.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 170.

C

جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ

Câ'e'l-hakku ve zehaka'l-bâtülü (A.)

Hak geldi, batıl gitti. (zaten batıl yok olmaya mahkumdur). (İsrâ, 17/81)

~ buyurularak... Hüseyin Şem'î, *Hayru'l-keîâm*, s. 229; ~ âyeti... Hâfız Ahmed Mâ-hir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 2/357; ~ diyerek... Râşid Efendi, *Tevârih-i Enbi-yâ*, s. 397;... onun tesbihidir, bes: ~ Kâ-sım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 29; zulmetten hüveydâdır: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/68.

جَاءَ الْقَضَا ضَاقَ الْفَضَا

Câ'e'l-kazâ dâka'l-fezâ (A.)

Kaza gelince feza (uzay) daralır.

~ meselince... Tahir Olgun, *Mesnevi Dersleri*, s. 120.

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

Câhidû bi-emvâlikum ve enfûsikum fî sebîli'llâhi (A.)

Mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda savaşınız. (Tevbe, 9/41).

~ âyetiyle... Mehmed Fikri, *Mühimmâtü'l-gâzî*, s. 25.

جَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ

Câhidû fî sebîli'llâhi (A.)

Allah yolunda savaşınız. (Mâide, 5/35).

Ez-cümle: ~ Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dinî*, s. 89.

الْجَاهِلُ عَدُوُّ نَفْسِهِ فَكَيْفَ يَكُونُ صَدِيقَ غَيْرِهِ

el-Câhilü adüvvü nefsihî fe-keyfe yekûnü sadîku gayrihî (A.)

Cahil, kendisinin düşmanıdır; başkasının dostu nasıl olur?

~ müeddâsınca... Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/191.

الْجَاهِلُ جَسُورٌ

el-Câhilü cesûrun (A.)

Câhil cesur olur.

~ fehvâsınca... İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 5-8/839;...ber-mantûk-ı: ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 9/54;... ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 2/355.

الْجَاهِلُ كَالْخَنَفَسَا إِذَا حَرَكْتَهُ فَسَا

el-Câhilü ke'l-hunfesâ izâ harrekte-hû fesâ (A.)

Câhil, domuzlan (mayıs böceği) gibidir; karıştırırsan kokar.

Hunfesâ: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 2/654.

الْجَاهِلُ مِثُّ الْأَحْيَاءِ

el-Câhilü meyyitü'l-ahyâi (A.)

Câhil, yaşayan ölü.

~ hikmeti... Ali İrfan (Egr.) *Mufassal Ahlâk-ı Medinî*, s. 128.

الْجَاهِلُ مِثْلُ الْأَعْمَى

el-Câhilü mislü'l-a'mâ (A.)

Câhil kör gibidir.

Zira dediler: ~ Besim Atalay, *eş-Şüzûrî'z-zehabiyye*, s. 59.

جَائِكِ أَتَشُ نَبَا شَدَّ دُودِ بِيْرُونَ نَمِي أَيْدِ

Câi ki âteş ne-bâşed dûd bîrûn ne mî-âyed (F.)

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 170.

الْجَالِبُ مَرْزُوقٌ وَالْمَحْتَكِرُ مَلْعُونٌ

el-Câlibü merzûkun ve'l-muhtekirü mel'ûnün (A.)

Rızkı getiren (dürüst tüccar) rızıklanır, istifçi mel'undur.

...yine buyurur: ~ Yusuf el-Kardâvî, *İslâm'da Helâl ve haram*, s. 277;

...Efendimiz:~ buyurmaktadır. M.Yaşar Kandemir, *İslâm Ahlâkı*, s. 317.

جَالِسِ الْفُقَرَاءِ تَزِدُّ شُكْرًا

Câlisi'l-fukarâ'e tezded şükran (A.)

Fakirlerle otur, (nimete olan) şükürün artsın.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 23; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 94; ~ fehvâsı... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 155.

الْجَارُ أَرْبَعُونَ دَارًا

el-Câru erba'üne dâren (A.)

Komşu, kırk eve kadardır.

Hadiste: ~ buyurulmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 5/165.

الْجَارُ قَبْلَ الدَّارِ وَالرَّفِيقُ قَبْلَ الطَّرِيقِ

el-Câru kable'd-dâru ve'r-refiku kable't-tarîki (A.)

Ev alma (önce) komşu al, yola çıkmadan önce (iyi) arkadaş edin.

~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâverre*, s. 138.

الْجَارُ ثُمَّ الدَّارُ

el-Câru sümme'd-dâru (A.)

Ev alma, komşu al. (Önce komşu edin sonra ev al.)

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/263.

جَايِ كُلُّ كُلِّ بَاشِ جَايِ خَارِخَارُ

Câ-yı gül gül bâş câ-yı hâr hâr (F.)

Gül olacak yerde gül, diken olacak yerde diken ol.

Sa'dî: ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 367.

جَايِ كِهْ أَبْ هَسْتِ تَيْمُمُ بَاطِلِ أَسْتِ

Câyî ki âb hest teyemmüm bâtl-est (F.)

Su bulununca teyemmüm bozulur.

جَايِ كِهْ أَفْتَابُ بَرِّ أَيْدِ سِتَارَهْ چِسْتِ

Câyî ki âftâb ber-âyed sitâre çîst (F.)

Güneşin doğduğu yerde yıldızın hükümü yoktur.

~ mazmûnunca... Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/413.

جَايِ كِهْ أَفْتَابُ نَتَابِدُ طَيْبُ بِيَايِدُ

Câyî ki âftâb ne-tâbed tabîb be-y-âyed (F.)

Güneş girmeyen yere doktor girer.

جَعَلَ اللهُ فِدَاءَ لَكَ أُمِّي وَأَبِي

Ce'ala'llâhu fidâen leke ümmî ve ebî (A.)

Allah, annemi ve babamı sana feda et-sin. (Annem ve babam sana feda olsun.)

~ Fuzulî, *Divan*, s. 267.

جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ

Ce'alnâke halifeten fi'l-arzî fa'hkum beyne'n-nâsi bi'l-hakki (A.)

(Ey Dâvud), biz seni yeryüzünde (senden öncekilerin yerine) hükümdar yaptık; insanlar arasında adaletle hükmet. (Sâd, 38/26)

~ Kınalîzâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 1/95.

الْجَبَلُ الْقَاصِفُ لَا يَزْحَزُ حَهُ الْعَاصِفُ

el-Cebelü'l-kâsîfü lâ-yüzhazihühü'l-âsîfü (A.)

Büyük dağı, yel yerinden oynatamaz.

~ kararıyla... Benli Hasan (Âhî), *Hüsn-i Dil*, s. 170.

جَدُّ بَكَ الدَّهْرُ وَأَنْتَ تَلْعَبُ

Cedde bike'd-dehrü ve ente tel'abü (A.)

Zamanı çalışarak değerlendirmen gerektiği halde, sen oyalanıyor, ondan yararlanmıyorsun.

~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 1/381.

جَدُّوْا اِيْمَانَكُمْ يَقُوْلُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ

Ceddidû îmâneküm bi-kavli lâ-ilâhe illa'llâhu (A.)

İmanınızı, Allah'tan başka ilâh yoktur, sözü ile yenileyiniz.

~ hikmeti... Said Nursi (Bdz.), *Mektûbât*, s. 476; Hadis: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/74.

جَفَاءَ الْقَرِيْبِ اَوْجَعُ مِنْ ضَرْبِ الْغَرِيْبِ

Cefâ'u'l-karîbi evca'u min darbi'l-garîbi (A.)

Yakın bir kişinin üzmesi, yabancı bir kimsenin dövmesinden daha acıdır.

~ Ali Râşid, *Nümûne-ı Hikmet*, s. 147.

جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا جَرَى

Ceffe'l-kalemü bi-mâ cerâ (A.)

Varlık ve oluşla ilgili hüküm verilmiştir. (kalemin işlemi bitmiştir.)

~ fehvâsınca... Mehmed Said, *Behcetü'l-esrâr Tercümesi*, s. 9.

جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا نَتَّ لَاقَ الْعَمْرُ فَانَ
وَ الْخَطُّ بَاقٍ

Ceffe l-kalemü bi-mâ ente lâka el-ömrü fânin ve'l-hattu bâkin (A.)

Karşılaştığın şey hakkında hüküm verilmiş (kalemin işlemi bitmiştir)tir. Ömür geçici, hat kalıcıdır.

~ Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Tuhfetü'l-hattâtîn*, s. 6.

جَفَّ الْقَلَمُ وَ تَمَّ الْكَلَامُ

Ceffe'l-kalemü ve temme'l-kelâmü (A.)

Kalem kırıldı, söz (hüküm) tamamlandı.

... zebân-ı dem-beste-i: ~ oldu. Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/412; ~ hadisi hükmünce... Hâfız Ahmed Mâhîr, *el-Muhkem fî şerhi'l-hikem*, 2/315.

الْجَهْلُ عَارٌ وَلَا يَرْضَى بِهَا إِلَّا حِمَارٌ

el-Cehlü ârun ve lâ-yerzâ bihâ illâ hımârun (A.)

Câhillik, utanılacak şeydir; ona ancak eşek razı olur.

Te'allem yâ fetâ: ~ İsmail Hikmet Ertaylan, *Bahru'l-hakâyk*, s. 9.

الْجَهْلُ بِالْحُكْمِ فِي دَارِ الْإِسْلَامِ لَا يَكُونُ عُدْرًا

el-Cehlü bi'l-hükmi fî dâri'l-islâmî lâ-yekûnü özren (A.)

İslâm ülkesinde, bilgisizlikle verilen yargı özür sayılmaz.

Bu kâide: ~ diye mezkûrdür. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Isulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/297.

الْجَهْلُ دَاءٌ دَوَّاهُ الْمَوْتُ

el-Cehlü dâün devâuhû el-mevtü (A.)

Câhillik, ilâcî ölüm olan bir hastalıktır.

Arapların: ~ sözleri... Muhsin Fâni ez-Zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 130; Cehil: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/355; ~ muktezâsınca... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 4/14.

الْجَهْلُ أَوْلَهُ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ
وَأَخْرَهُ مَرٌّ مِنَ الْبِصَلِّ

**el-Cehlü evvelühû ahlâ mine'l-ase-
li ve âhiruhû mürrün mine'l-basa-
li (A.)**

Câhilliğin başlangıcı baldan tatlı, sonu soğandan acıdır.

~ Hâfız Refî', *Edebiyât ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 38.

الْجَهْلُ لَا يَمَكُنُ سِتْرَهُ وَهُوَ عَارٌ
وَسَنَارٌ لَا يَرْضَى بِهِ إِلَّا الْبَغْلُ وَالْحِمَارُ

**el-Cehlü lâ-yümkinü setruhû ve hü-
ve ârun ve şenârun lâ-yerzâ bihî il-
le'l-baglü ve'l-humâru (A.)**

Câhilliğin saklanması imkansızdır; o, utanılacak ve kötü bir şeydir, ona ancak katır ve eşek razı olur.

... el-hisse: ~ Hâfız Refî', *Edebiyât ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 38.

جَهْلُ الْمَرْءِ بَعِيْبُهُ مِنْ أَكْبَرِ ذُنُوبِهِ

**Cehlü'l-mer'i bi-uyûbihî min ekberi
zünûbihî (A.)**

İnsanın ayıplarını bilmemesi, günahlarının en büyüğüdür.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/469.

الْجَهْلُ مَوْتُ الْأَحْيَاءِ

el-Cehlü mevtü'l-ahyâi (A.)

Câhillik, dirilerin ölümüdür.

Cehl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/355.

الْجَهْلُ شَرُّ الْأَصْحَابِ

el-Cehlü şerrü'l-ashâbi (A.)

Câhillik, arkadaşların en kötüsüdür.

Cehl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/355.

الْجَلَاءُ أَعْظَمُ الْبَلَاءِ

el-Celâ'ü a'zamü'l-belâ'i (A.)

Sürgün, belâların en büyüğüdür.

...tîr-i dil-şikâr-ı: ~ Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 58; ~ muktezâsıyla... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/65; Celâ: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/307.

جَلِيسُ الْخَيْرِ غَنِيمَةٌ

Celisü'l-hayrı ganîmetün (A.)

İyi arkadaş ganimettir.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 22; Celîs: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/314.

جَلِيسُ الْمَرْءِ مِثْلُهُ

Celîsü'l-mer'i mislühû (A.)

Kişinin arkadaşı kendisi gibidir.

Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 18; Hız. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/314; ~ Ali Râşid, *Nümüne-i Hikmet*, s. 174.

جَلُوسَكَ بَيْنْدَا زِي نَمِي خُورْد

Celûv seg be-y-endâzî ne mî-hôred (F.)

İte atsan yemez.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 164.

الْجَمَاعَةُ بَرَكَةٌ فِي الطَّعَامِ

el-Cemâ'atü bereketün fi't-ta'âmi (A.)

Yemekte cemaat (çok kişinin bulunması), berekettir.

...bir hadiste: ~ Mehmed Münib (Derviş-zâde), *Tuhfetü'l-mülâk*, s. 100.

الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

el-Cemâ'atü rahmetün hayrun mine'd-dünyâ ve mâ fi hâ (A.)

Cemaat rahmettir; dünyadan ve dünyada bulunanlardan daha iyidir.

Hadis; ~ Dukakinzâde Yahya Bey, *Şâh u Gedâ*, s. 1.

الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ وَ الْفِرَاقُ عَذَابٌ

el-Cemâ'atü rahmetün ve'l-firâku azâbün (A.)

Cemaat rahmet, ayrılık ise azaptır.

Şu hadisler okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 847; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hatırlar*, s. 310; ~ H.Mehmet Sevgi, *Mevlânâ'nın İctimâi ve İnsânî Cephesi*, s. 83;... ayrılık helâk ile öz kardeşdir: ~ İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 33; ~ Ahmet Nâim, *İslâm'da Da'vâ-yı Kavmiyet*, s. 20.

الْجَمَالُ فِي الرَّجَالِ اللَّسَانُ

el-Cemâlü fi'r-ricâli el-lisânü (A.)

Erkeklerde güzellik, dil güzelliğidir.

...hadiste tasrih buyurulmuştur: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâttan Hakikate*,

جَمَالُ الْمَرْءِ فِي الْحَلِيمِ

Cemâlü'l-mer'i fi'l-hilmi (A.)

İnsanın gerçek güzelliği, yumuşak ve iyi huylu olmasındadır.

Hız. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 22; ~ ma'nâ-yı latîfi, Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 89; ~ ma'na-yı âlisi...

Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 23; ~ Abdühâfî Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 155; Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 19.

جَمَالُ الرَّجُلِ فَصَاحَةُ لِسَانِهِ

Cemâlü'r-recülü fesâhatü lisânihî (A.)

Erkeğin (gerçek) güzelliği, dilinin güzelliğidir.

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Nev'î Efendi, *Ne-tâyicü'l-fünûn*, s. 250; Hadis:~ Abdülke-rim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sad-ber'I*, İslâmî Edebiyât, no. 22, Ekim-Ka-sım-Aralık, 1993, s. 133.

الْجَمْعِيَّةُ بِدُونِ التَّفْرِقَةِ زَنْدَقَةٌ
وَالتَّفْرِقَةُ بِدُونِ الْجَمْعِيَّةِ كُفْرٌ وَ مَفْسَقَةٌ

el-Cem'iyetü bi-dûni't-tefrikati zendikatün ve't-tefrikatü bi-dû-ni'l-cem'iyeti küfrün ve müfsika-tün (A.)

Hakla halkı bir tutma dinsizlik, ayrı tutma ise küfür ve fâsıklıktır

~ Osman Ergin, *Baltkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun*, s. 200.

الْجَمْعُ بِلا فَرْقِ الْحَادِ

el-Cem'u bi-lâ farkın ilhâdün (A.)

Hakla halkı bir tutma, dinden dönme-dir.

~ Mehmed Emin Şükrü Efendi, *Mir'âtü'l-âşikîn*, s. 44.

الْجَمْعُ بِلا تَفْرِقَةٍ زَنْدَقَةٌ

el-Cem'u bi-lâ tefrikatin zendikatün (A.)

Hakla halkı bir tutma, dinsizliktir.

~ Mehmed Emin Şükrü Efendi, *Mir'âtü'l-âşikîn*, s. 48.

جَنَّاتٍ عَدْنٍ مَّفْتَحَةٌ لَهُمُ الْآبْوَابُ

Cennâti adnin müfettehaten lehü-mü'l-ebvâbü (A.)

Kapıları kendilerine açılmış And cen-netleri. (Sâd, 38/50).

Levha, 176: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*; Levha: ~ Beyazıt ve Nuru Osma-niye camileri, İstanbul.

جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

Cennâtin tecrî min tahtihe'l-enhâru (A.)

Altlarından ırmaklar akan cennetler. (Bakara, 2/25).

~ İle... Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 299; ~ olan... Kınaltzâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, 1/556.

جَنَّاتُ عَدْنٍ فَادْ خُلُوْهُ هَاخَالِدِينَ

Cennâtü adnin fe'dhulûhâ hâlidîne (A.)

(Bunlar) And cennetleridir, buraya sonsuza dek kalmak üzere giriniz. (Zü-mer, 39/72).

~ âyeti... Ali Şîr Nevâyî, *Mizânü'l-evzân*, s. 69;... midâ cennetten ümmete ere: ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözcükler*, s. 68.

الْجَنَّةُ دَارُ الْأَسْحِيَاءِ

el-Cennetü dâru'l-eshyâ'i (A.)

Cennet, cömertlerin evidir.

Efendimiz buyurmuşlar: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 3/130; Hadis: ~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 286; ...hadiste: ~ Abdullah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 69; Resûlü'llâh buyurur: ~ Mer-dümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 87; Hadis: ~ Ha-san Aksoy, Mustafa Âlî'nin *Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 65.

الْجَنَّةُ تَحْتِ أَقْدَامِ الْأَمْهَاتِ

el-Cennetü tahte akdâmi'l-ümme-hâti (A.)

Cennet, annelerin ayakları altındadır.

Bir hadiste: ~ buyurulmuştur. Hâfız Mehmed Sâdık, *Cihâd-ı Ekber*, 1/159; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 500; ...burada: ~ hadisi yazılıdır. İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/102; ~ hadisi... Teyyarzâde Ahmed Atâ, *Atâ Tarihi*, 3/66; Levha: ~ Şevket Rado, *Türk Hattatları*, s. 274; ~ Nâbî, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 8.

الْجَنَّةُ تَحْتَ ظِلِّ السِّيْفِ

el-Cennetü tahte zılâli's-süyûfi (A.)

Cennet, kılıçların gölgesindedir.

Levha: ~ Mehmed Bedreddin Yazır, *Kalem Güzeli*, s. 283; ~ hadisi... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârîh*, 2/172;... zeyl-i hadistir: ~ İbrâhim Nâtukî, *Akâidü'l-İslâm*, s. 72; ~ hadisinin mefâdi üzere... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Tarihi*, 1/332; ~ hadisine mâ-sadak olan *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/372; ~ mazmûnu... Hayru'llâh Efendi, *Osmanlı Tarihi*, 2/54.

جَرَاحَاتُ السِّنَانِ لَهَا التِّيَامُ
وَلَا يَلْتَامُ مَا جَرَحَ اللِّسَانُ

Cerâhâtü's-sinâni lehâ iltiyâmün**Ve lâ-yeltâmü mâ ceraha'l-lisânü (A.)**

Mızrak yarası iyileşir, dil yarası iyileşmez.

...cerâhât-ı kelâm iltiyâm bulmaz: ~ Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 420; ~ Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 116; ~ mantûkunca... M.Münir Aktepe, *Vak'anüvis Ahmed Lutfi Efendi Tarihi*, 9/45; Müverrih dahi zâhiren eğlenir: ~ Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Tarihi*, 5/356; Hz. Ali: ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 316; Zîrâ demişlerdir: ~ Defterdâr Sarı Mehmet Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 29.

جَرَحُ الْعَجَمَاءِ جِبَارٌ

Cerhu'l-acmâ'i cebbârun (A.)

Hayvanların öldürdükleri hayvanlar hederdir (boşa gitmiştir, mundardır)

...hadiste: ~ buyurulmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 3/134; ~ hadisinden ahz olunmuş. Süleyman Hasbî Efendi, *Tefsîl*, s. 245.

جَرَحُ الْكَلَامِ أَصْعَبُ مِنْ جَرَحِ الْحُسَامِ

Cerhu'l-kelâmi as'abu min cerhi'l-husâmi (A.)

Dil yarası kılıç yarısından daha acıdır.

~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-ı Muhâverre*, s. 141.

جَرِيدَهُ رَوَّكَهْ كَزَرَكَاهِ عَا فَيْتُ تَنْكَسَتْ

Cerîde rev ki güzer-gâh-ı âfiyet teng-est (F.)

Hazırlıklı git, çünkü sağlığa giden yol dardır.

Hâfız: ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 318.

جَوَابِ أَحْمَقٍ خَامُو شَيْسَتْ

Cevâb-ı ahmak hâmûşîst (F.)

Ahmağın cevabı susmaktır.

~ mukaddemesiyle... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 1/341.

جَوَابُ الْأَحْمَقِ سُكُوتٌ

Cevâbü'l-ahmakı sükûtün (A.)

Ahmağın cevabı susmaktır.

~ lâzimesince... Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 2/525; ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1-4/105; ~ lâzimesince... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 3/125.

جَوَازُ الشَّرْعِ يَنَافِي الضَّمَانَ

Cevâzü's-şer'i yünâfi'z-zamâne (A.)

Şer'î izin ile kefillik birbirinin zıddıdır.

~ kâidesince... Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 7; Bu kâide: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/287.

جَوْدَةُ الْكَلَامِ فِي الْأَخْتِصَارِ

Cevdetü'l-keîâmî fi'l-ihtisârî (A.)

Sözün güzelliği, kısa olmasındadır.

Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdül-hikem*, s. 18; ~ *Emsâl-i Hız. Ali*, s. 7; ...ber-fehvâ-yı: ~ Nâfi Efendi, *Nâfi'ü'l-âsâr*, s. 155; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 91; ~ demek olan... Ali Râşid, *Nümüne-i Hikmet*, s. 164; Hız. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/101.

جَوْ فُرُوشِ كَنْدَمِ نَمَا

Cev fürûş gendüm nümâ (F.)

Buğday gösterip arpa satan (hilekâr).

~ Muallim Nâcî *Lûgat-ı Nâcî*, s. 327.

الْجَوْهَرُ فِي النَّاسِ لِأَفَى الْحَجَرِ
وَالْغِنَاءُ فِي الْقِنَاعَةِ لِأَفَى الْمَالِ

el-Cevherü fi'n-nâsi lâ fi'l-haceri**Ve'l-gmâ'ü fi'l-kanâ'ati lâ fi'l-mâlî (A.)**

Cevher insandadır taşta değil, zenginlik kanaattedir malda değil.

Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 237

جَوَلَةُ الْبَاطِلِ سَاعَةٌ

Cevletü'l-bâtılı sâ'atün (A.)

Batılın yükselişi anlıktır.

~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/44.

الْجَوْرُ سَبَبُ الْفَسَادِ

el-Cevrü sebübü'l-fesâdi (A.)

Zulüm, fesadın sebebidir.

Adl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/486; ~ bu suretle... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/411.

جَزَاهُمْ اللَّهُ خَيْرًا

Cezâhümü'llâhu hayran (A.)

Allah, onlara iyilikle karşılık versin.

~ Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 415; ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/263.

جَزَاكَ اللهُ خَيْرًا

Cezâke'llâhu hayran (A.)

Allah sana iyilik versin.

Hız.Resûl eyitti: ~ Fuzulî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 127; Meselâ: ~ demektir. Elmalılı Hamdî Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/82; ~ diyerek. Râşid Efendi, *Tevârîh-ı Enbiyâ*, s. 326; ~ Muhibbî (K.S.S.), *Muhibbî Divanı*, s. 64;... bir müslümana edilecek dua: ~ Arif Pamuk, *Resûlu'llâh'ın Dilinden Dualar*, s. 234.

الْجَزَاءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ

el-Cezâ'u min cinsi'l-ameli (A.)

Ceza, yapılan işin (suçun) cinsinden olur.

Biz muzafferen avdet eyledik : ~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 5/68; ~ mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 316; ~ sırrı zâhir oldu. Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 1/59;... bir sene müfûrunda katl olundu: ~ Hâfız Hüseyin (Ayvansaraylı), *Hadîkatü'l-cevâmi'*, 1/36; ~ vefkınca... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/131.

جَزَاءٌ سَيِّئَةٌ بِمِثْلِهَا

Cezâ'u seyyi'etin bi-mislihâ (A.)

Kötülüğün cezası misli ileidir. (Yûnus, 10/27).

~ mazmûnu... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârih*, 1/102.

جَزَاءٌ سَيِّئَةٌ سَيِّئَةٌ مِثْلَهَا

Cezâ'u seyyi'etin seyyi'etün mislihâ (A.)

Kötülüğün cezası, ona denk bir kötülük (bir misilleme)dir. (Şûra 42/40).

~ hükm-i şerîfi... Şânîzâde Mehmet Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/239;... mısdâk-ı: ~ Mehmed b. Ahmed(Nergisîzâde), *Nihâlistân-ı İrem*, s. 116; ~ mefhumu üzere... Abdullah Bosnevî, *Tercüme-i fusûs*, 1/14.

جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتِ الرَّحْمَنِ تَوَازِي
عَمَلِ الثَّقَلَيْنِ

Cezbetün min cezabâti'r-rahmâni tevâzi amele's-sekaleyni (A.)

Allah sevgisinden dolayı kendinden geçme hali, insan ve cinlerin amellerine denktir.

~ M.Sadettin Evrin, *Kur'an Bilgisi*, s. 129; ~ hükmünce... Sarı Abdüllah Efendi, *Semerâtü'l-fu'ad*, s. 43; ~ sırrı zâhir olur. Mehmed Sâdık Zıya (Erzincânî), *Risâle-i Ma'rifetü'n-nefs*, s. 13; ~ hadisi mücibince... Abdülbakı Gölpinarlı, *Kaygusuz Vizeli Alaeddin*, s. 128; ~ hadisi ile... Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, s. 461;

الْجَزَعُ أَعَبُ مِنَ الصَّبْرِ

el-Ceza'u et'abu mine's-sabrı (A.)

Umutsuzluk üzüntüsü, sabır üzüntüsünden daha yorucudur.

Cez'u: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/300.

الْجَزَعُ عِنْدَ الْبَلَاءِ تَمَامُ الْمِحْنَةِ

el-Ceza'u inde'l-belâi temâmü'l-mihneti (A.)

Belâ anındaki umutsuzluk üzüntüsü, sıkıntının tamamıdır.

Cez'u: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/300.

الْجَزَعُ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ أَشَدُّ مِنَ الْمُصِيبَةِ

el-Ceza'u inde'l-musîbeti, eşeddü mine'l-musîbeti (A.)

Belâ anındaki umutsuzluk üzüntüsü, belâdan daha zordur.

Cez'u: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/300.

الْجَزَعُ عِنْدَ الْمُصِيبَةِ مُصِيبَةٌ أُخْرَى

el-Ceza'u inde'l-musîbeti, musîbetün uhrâ (A.)

Belâ anındaki umutsuzluk üzüntüsü, başka bir belâdır.

Cez'u: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/300.

الْجِهَادُ جِهَادَانِ وَأَفْضَلُهَا جِهَادُ النَّفْسِ

el-Cihâdü cihâdâni ve efdalühâ cihâdü'n-nefsi (A.)

Cihat iki kısımdır: Bunlardan en üstünü, nefisle yapılan cihattır.

Cihat iki kısımdır: ~ Ahmet İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 59,

الْجِهَادُ مَا ضَى إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

el-Cihâdü mâzın ilâ yevmi'l-kıyâmeti (A.)

Cihat, kıyamet gününe kadar devam edecektir.

~ mealindeki hadis... Ahmet Hamdi Akseki, *İslâm Ahlâkı*, s. 275,

~ Mehmet Fikri, *Mühimmât-ı gâzî*, s. 23;

~ hadisi...Büyük Haydâr Efendi, *Usûl-i Fıkıh Dersleri* . s. 175; Buna göre: ~ hadisinde...

Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/4377; Efedimiz: ~ buyurmaktadır. M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/233.

جِهَادُ الْمَرْأَةِ حَسَنُ التَّبَعْلِ

Cihâdü'l-mer'eti hüsnü't-tebe'uli (A.)

Kadının cihadı, kocasıyla iyi geçinmesidir.

...buyurmuştur peygamber: ~ Hasan Aksoy, Mustafa Âlî'nin *Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 62.

جِهَادُ النَّفْسِ أَفْضَلُ الْجِهَادِ

Cihâdü'n-nefsi efdalü'l-cihâdi (A.)

Cihadın en üstünü, nefisle yapılan cihattır.

Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/353.

جِهَانٌ رَابِلُنْدِي وَبِسْتِي تُوْبِي
نَدَانَمِ جِي هِرْجِه هَسْتِي تُوْبِي

**Cihân-râ bülendî vü pestî tûyî
Ne-dânem çî-i herçe hestî tûyî (F.)**

Cihanın yükseği alçağı (her şeyi) sen-
sin; ne olduğunu bilmem ama her ne
varsa sensin.

...bilinir bu hadis ki: ~ Kâsım Ka-
rahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-mu-
râd*, s. 37; Firdevsî: ~ M.A.Yekta
Saraç, *Edebiyât Terimleri*, s. 192.

جَهَانَ رَاجِهَانَ دَارَ خَوَاهِدَ خَرَابَ
بِهَانَةَ سَيَاوِشُ وَأَفْرَاسِيَابَ

Cihân-râ cihân-dâr hâhed harâb Bahâne siyâvuş u efrâsiyâb (F.)

Dünyayı Allah yıkmak isterse, Siyavuş
ve Efrâsiyâb (öbür hükümdarlar) ba-
hanedir.

Beit: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şâ-
nîzâde Tarihi*, 1/131, Beit: ~ Ahmed
Cevdet Paşa, *Tezâkir* 13-20/213.

جَهَانَ رَانَمَانْدَ بِي كَدَخْدَايِ
يَكِي چُون رُود دِيكِرَ آيْدَ بَجَايِ

Cihân-râ ne-mâned bî-ked-hudây Yekî çûn reved dîger âyed be-cây (F.)

Dünya sahipsiz kalmaz, biri gidince
yerine öbürü gelir.

... Ali Paşa câ-nişîn oldu: ~ Şânîzâde
Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/89.

جَنَايَةُ الْعَجْمَاءِ جَبَارٌ

Cinâyetu'l-acmâi cebbârun (A.)

Hayvanların öldürdükleri hayvanlar
hederdir (boşa gitmiştir, mundardır).

Bu kâide: ~ hadisinden alınmıştır. Ömer
Nasuhi Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Isti-
lâhât-ı Fikhiyye Kamûsu*, 1/288.

جِنْسٌ بِأَجْنَسٍ كُنْدَ پَرَوَازِ
كَبُوتَرِ بَاكِبُو تَرِ بَازِ بَابَازِ

Cins bâ-cins kuned pervâz Kebûter bâ-kebûter bâz bâ-bâz (F.)

Her cins kendi cinsiyle uçar; güvercin
güvercinle, doğan doğanla.

~ fehvâsınca... Saraçzâde Mu'ammer,
Cevâhiru'l-irfân, s. 2.

الْجِنْسِيَّتُ عِلَّةُ الضَّمِّ

el-Cinsiyyetü illetü'z-zammı (A.)

Cinsiyet, çoğalma sebebidir.

~ hükmünce... Tahir Üzgör, *Türkçe Di-
van Dîbâceleri*, s. 158; ~ mazmûnu...
Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*,
2/160;... ber-haseb-i: ~ olur. Mehmed Şâ-
hî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 199;...
ber-mücib-i: ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım
Târîhi*, 2/10.

الْجِنْسُ إِلَى الْجِنْسِ يَمِيلُ

el-Cinsü ile'l-cinsi yemîlü (A.)

Her cins kendi cinsine eğilim gösterir.

...zirâ ârife: ~ Mehmed Ali Ziyâeddin.
Mecmû'atü'l-cevâhir, s. 76;

...delil rûşen düdür: ~ Sadettin Nüzhet
Ergun, *Türk Şâirleri*, 1/419; ~ Ahmed
Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 11/66;... de-
lil çoktur biri: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Di-
van Dîbâceleri*, s. 412; ~ hasebince...
Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*,
6/238.

الْجِنْسُ مَعَ الْجِنْسِ

el-Cinsü ma'a'l-cinsi (A.)

Her cins kendi cinsiyedir.

Tahkik haberdır bu ki : ~ Kemal Edib Kürkçüoğlu, Seyyid Nesimî, *Nesimî Divanından Seçmeler*, s. 72; Her cins aslına râcî: ~ Şeyh Kaygulu, *Divan*, s. 35; ~ ile... Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 2/811; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/158; ~ kelâmı hak ise... Vâfî, *Dîvân-ı Vâfî*, s. 120.

الْجِسْمُ جِسْمَانٍ وَالرُّوحُ وَاحِدٌ

el-Cismü cismâni ve'r-rûhu vâhüdün (A.)

Cisim iki, ruh birdir.

~ vezni üzere... Nergisî, *İksir-i Sa'âdet*, s. 44.

جِئْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ

Ci'tü li-ütemmime mekârime'l-ahlâkı (A.)

Ben, ancak güzel ahlâkı tamamlamak için geldim (gönderildim).

Muhammed Mustafa demiş: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, s. 15.

جَزَاءُ حَقِّ نَيْسَتٍ دَيْكِرْ هَسْتِي الْحَقِّ
هُوَ الْحَقُّ كَوَ أَكَرْ خَوَاهِي أَنَا الْحَقُّ

Cöz ez-hak nîst dîger hestî el-hak Hüve'l-hak gû eger hâhî ene'l-hak (F.)

Gerçekte Allah'tan başka varlık yoktur. Ene'l-hak (Ben Hakk'ım) demek istersen, O (Allah) Hak'tır, de.

Beit: ~ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1/540; Gül-şen-i Râzî'de buyrulur: ~ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 3/53.

الْجُودُ مِنَ الْمَوْجُودِ

el-Cûdü mine'l-mevcûdi (A.)

Cömertlik, elde bulunandan yapılır.

~ kâidesine bakmayıp... Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Ashâb-ı Kirâm Menâkıbı*, 2/100; ~ hakîkati... İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 768; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/583.

جُودُوا يَجُودُ اللَّهُ عَلَيْكُمْ

Cûdü yecûdu'llâhu aleyküm (A.)

Cömert olunuz, Allah sizi cömertlikle ödüllendirsin.

Efendimiz: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 3/131; ~ hadisiyle Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 318.

الْجُرْعَةُ تَدُلُّ عَلَى الْغَدِيرِ

el-Cur'atü tedüllü ale'l-gadîri (A.)

Bir yudum (su), gölün varlığını gösterir.

Killet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/822,

الْجُرْعَةُ تَنْبِئُ عَنِ الْبَحْرِ الْغَدِيرِ

el-Cur'atü tünbi'ü ani'l-bahri'l-ga-dîri (A.)

Bir yudum (su), denizin varlığını gösterir.

~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/38.

الْجَوْعُ مَخُّ الْعِبَادَةِ

el-Cü'u muhhu'l-ibâdeti (A.)

Açlık, ibdetin özüdür.

Resûlü'llâh buyurur: ~ Merdümî, *Tunfe-tü'l-İslâm*, s. 55.

جُوْنِدُهٗ يَابِنْدَهٗ اَسْت (بُوْدُ)

Cûyende yabende-est (büved) (F.)

Arayan bulur.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, 170; Darb-ı mesel:
~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/335; ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 328.

جِبَّةُ الْبُرْدِ جِنَّةُ الْبُرْدِ

Cübbetü'l-bürdi cennetü'l-berdi (A.)

Aba giymek, serin bahçeye girmek gibidir.

~ Ahmed Cevdet Paşa, *Belâgat-ı Osmâniye*, s. 170.

جُدُّ بِالْكَثِيرِ وَاقْتَعُ بِالْقَلِيلِ

Cüd bi'l-kesîri vakna' bi'l-kalîli (A.)

Çokla cömert ol, azla yetin.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 23; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 92; Hz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 23.

جُدُّ بِمَا تَجِدُ

Cüd bi-mâ tecid (A.)

Bulduğunla cömertlik et.

Hız. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 23.

جُدُّ وَلَا تَمْنُنْ لِأَنَّ الْفَايِدَةَ عَايِدَةٌ

Cüd ve lâ-temnün li-enne'l-fâyidete âyidetün (A.)

Bağışla, minnet bekleme (başka kakma), yararı sana döner.

Arab meseli dürrür: ~ Ali Fehmi Karaman-çoğlu, *Gülîstan Tercümesi*, s. 159.

الْجَمْعَةُ حَجُّ الْمَسَاكِينِ (فُقَرَاءُ)

el-Cüm'atü haccü'l-mesâkîni (fukarâi) (A.)

Cuma, fakirlerin haccıdır.

~ kelâm-ı şârî'... Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/322.

الْجَنُّونُ فَنُونٌ

el-Cünûnü fünûnün (A.)

Delilik, çeşit çeşittir.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/325; ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 327.

الْجُرُوعُ قِصَاصٌ

el-Cürûhu kısâsun (A.)

Yaralayan, aynı şekilde yaralanır. (Mâide, 5/45).

...Allahu Ta'âlâ: ~ buyurmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istîlâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 3/86; Meğer zamirine gelmez ki: ~ İ. Halil Ersoylu, *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*, s. 127.

جزء لا يتجزى

Cüz'ün lâ-yetecezzâ (A.)

Parçalanamayan en küçük parça (zerre).

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 318;...lik her: ~ eyler. Fuzûlî, *Divan*, s. 125.

Ç

چَاهَكَنُ هَمِيْشَهٗ دَرِ چَاهَسْت

Çah-ken hemîşe der-çâhest (F.)

El için kuyu kazan, ona önce kendisi düşer.

Durûb-ı Emsâl: ~ Ahmed Fevzî, Usûl-i Fârisî, s. 25.

چَه عَلِي خَوَاجَه چَه خَوَاجَه عَلِي

Çe ali hâce çe hâce ali (F.)

Ha Ali hoca, ha hoca Ali.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, TDAY-Bel-leten, 1972, s. 164.

چَه اَيْدِ زِدَسْت

Çe âyed zi-dest (F.)

Elden ne gelir.

~ mistâkınca... Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, Zübde-i Vakâyiât, s. 279

چَه بَاكُ از مَوْجِ بَحْرِ اَنْرَا كِه بَا شَد نُوْح

كَشْتِي بَانُ

Çe bâk ez-mevc-i bahr ân-râ ki bâşed nûh keştî-bân (F.)

Hz.Nûh'un kaptanlığını yaptığı gemiye binen kişi, deniz dalgasından niye korksun (hiç korkmaz).

چَه غَمِ دِيوَارِ اُمَّتِ رَا كِه بَا شَد چُو تُو پُشْتِيْبَانُ

Çe gam dîvâr-ı ümmet-râ ki bâşed çû tû püştîbân (F.)

Ümmetin duvarına senin gibi bir destekçi olduktan sonra artık korkulur mu?

~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, 2/130.

چَه غَمِ حِيَلَهٗ دُ شَمْنِ چُو دُوسْتِ
جَانِبِ مَاسْتِ

Çe gam hîle-i düşmen çû dôst cânib-i mâst (F.)

Dost yanımızda olduğu sürece, düşmanın hilesinden tasa ne?

Mısra' : ~ diyerek... Şânişâde Mehmed Ataullah, *Şânizâde Târîhi*, 2/356

چندانکه بی رنک و طعم و بویم
آخر من کِیاهی باغِ اویم

Çendân ki bî-reng ü ta'm ü bûyem
Âhir men giyâhî-i bâg-ı ôyem (F.)

Renksiz, tatsız, kokusuz isem de, sonuç, onun bahçesinin bir bitkisiyim.

Şeyh Sa'dî-i Şârâzî diyor ki: ~ Seyyid Abdülkerim el-Hüseynî, *Sohbetler*, s. 227.

چرا عاقل کند کاری که باز آرد پشیمانی

Çerâ âkil kuned kârî ki bâz âred pe-şîmânî (F.)

Akıllı, pişman olacağı bir işi niçin yapar!

Mısra' : ~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcû't-tevârîh*, 1/517.

چراغ از بهر تاریکی نکهدار

Çerâg ez-behr-i târîkî nîgeh-dâr (F.)

Ak akça kara gün içindir.

چراغ از چراغ کپرد نور

Çerâg ez-çerâg gîred nûr (F.)

Üzüm üzüme baka baka kararır.

چشم بکشاو بین جمله کلام الله را

آیت آیت همگی معنی قرآن ادبست
کردم از عقل سؤالی که چه باشد ایمان
عقل درگوش دلم گفت که ایمان ادبست

**Çeşm be-güşâ vu bi-bîn cümle kelâ-
mu'llâh-râ**

**Âyet âyet hemegî ma'nî-i kur'ân
edebest**

**Kerdem ez-akl su'âlî ki çe bâşed
îmân**

**Akl der-gûş-i dilem goft ki îmân
edebest (F.)**

Gözünü aç, Kur'ân'ın tümüne bak. Baştan sona Kur'ân'ın anlamı edepten ibarettir. Akla, iman nedir diye sordum. Akıl, can kulağıma, iman edeptir, diye cevap verdi.

... her şeyin âdâbı vardır: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Nesâiyih-i Kur'âniye*, s. 61; Nitekim Mevlânâ: ~ diyor. Tahir Büyükkörükçü, *İslâm'da Edep*, s. 9.

چشم مورو پای مارونان ملا کس ندید

**Çeşm-i mûr u pâ-yı mâr u nân-i
molla kes ne-dîd (F.)**

Karıncanın gözünü, yılanın ayağını, mollanın ekmeğini kimse görmedi.

~ Ahmet Ateş, *Farsça Grameri*, s. 62.

چشم راست محتاج چشم چپ نشود

Çeşm-i râst muhtâc-ı çeşm-i çep ne-şevd (F.)

(Allah), sağ gözü sol göze muhtac etmesin.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 1/283.

چيست دنيا از خداغافل بودن
نی قماش و نقره و فرزندوزن
آب اندر زیر کشتی پشتهی است
آب در کشتی هلاک کشتی است

Çîst dünyâ ez-hudâ gâfil bûden
Nî kumâş u nukre vu ferzend ü zen
Âb ender zîr-i keştî puştî-est
Âb der-keştî helâk-i keştî-est (F.)

Dünya, yalnız kumaş, gümüş, evlat, eş (varlık) değil, insanı Allah'tan alıkoyan her şeydir. Su, geminin altında çok olursa hızını artırır; içine dolarsa, batırır. (Varlık da böyledir, çok olursa destek, ama gönle girerse köstek olur.)

Mesnevî: ~ Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 122; Hüdâvendigâr Mesnevî'sinde buyurur: ~ Niyâzî-i Mısırî, *Risâle-i Vahdetü'l-vücûd*, s. 13; Mesnevî: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 263; Mesnevî: ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-kelâm*, s. 46.

چوبد کردی مشو ایمن ز آفات
که واجب شد طبیعت رامکافات

Çû bed kerdî me-şev eymen zi-âfât
Ki vücîb şüd tabi'at-râ mükâfât (F.)

Kötülük yaptığın zaman, yanına kalacağına sanma; çünkü tabiatla karşılık gereklidir, (eden bulur).

~ Karaçelebîzâde Abdülaziz Efendi, *Zeyli Ravzatü'l-ibrâr*, s. 359; ~ Mehmed Said, *Vazâifü'l-inâs*, s. 124,... yaptığının cezasını çeker: ~ Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyî*, 1/26; ~ Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 6/205; Beyit: ~ Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 2/239.

چوب از بهشت آمده

Çûb ez-behişt âmede (F.)

Dayak,cennetten çıkmadır.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 2/439

چو پیشه تهی کردد از نره شیر
شغال اندر آید به پیشه دلیر

Çû bîşe tehî gerded ez-nerre şîr
Şegâl ender âyed be-bîşe dilîr (F.)

Ormanda erkek arslan yoksa, çakal ormana korkusuz girer.

Beyit: ~ Ziya Paşa, *Endülüüs Târihi*, 1/55.

چوب نرم رامورمی خورد

Çûb-ı nerm-râ mûr mî-hôred (F.)

Yumuşak sopayı karınca (kurt)yer.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 2/439.

چوب توی سوراخ زنبور کردن

Çûb tû-yı sûrâh-ı zenbûr kerdn (F.)

Arının yuvasına çöp dürtmek.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 161.

چو بود اصل کو هرې قابل
تر بیت رادرو اثر باشد

**Çû büved asl-ı gevherî kâbil
Terbiyet-râ der-ô eser bâşed (F.)**

Bir cevherin özü, şekillendirmeye el-
verişli ise, kuyumcular onu güzel bir
şekle sokabilirler.

Beyit: ~ mefâdi üzere... Ziya Paşa, *Endü-
lîs Târihi*, 1/112.

چودانا بود دشمنی جان بود
به ازدو ست مردی که نادن بود

**Çû dâna büved düşmenî cân büved
Bih ez-dôst-merdî ki nâdân büved (F.)**

Bilgili düşman, cahil dosttan daha iyi-
dir.

Beyit:~ Sadreddin Şeyhoğlu, *Merzubân-
nâme*, s. 220.

چوداری ز شمشیر زن زر دریغ
دریغ آید ش دست بر دن بتیغ

**Çû dârî zi-şemşîr-zen zer dirîğ
Dirîğ âyedeş dest bürden be-tîğ (F.)**

Sen, senin için kılıç sallayan (savaşan)
askerden altını (yardımı) esirgersen, o
da senin için elini kılıca götürmekten
(savaşmaktan) çekinir, senin için harp
etmez.

~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 70.

چودر لشکرد شمن افتد خلاف

تو بگذر شمشیر خوددر خلاف

**Çû der-leşker-i düşmen üfted hilâf
Tû be-güzer şemşîr-i hûd der-gılâf (F.)**

Düşman askerinde anlaşmazlık başla-
yınca, sen kılıcını kınına koy.

Nazm: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şâ-
nîzâde Târihi*, 3/116

چودر مقابله جرم لطف بیند کس
شود خجل زده و آن خجالت اورابس

**Çû der-mukâbele-i cürm lutf bîned kes
Şevd hacî-zede vu ân hacâlet ô-râ
bes (F.)**

Kötülüğe karşı iyilik gören kimse utan-
mır, o utanma ona yeter.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-
ı Ahmedî*, s. 36

چوقطره سیل شود کوهها را بگرداند

**Çû katre seyl şevd kûhhâ-râ be-
gerdâned (F.)**

Damlalar sel hâlini alırsa, dağları devi-
rir.

Mısra': ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şâ-
nîzâde Târihi*, 3/160

چو میدان تهی گردد از نره شیر
شغال آندر آید زبیشه دلیر

**Çû meydân tehî gerded ez-nerre şîr
Şegâl ender âyed zi-bîşe dilîr (F.)**

Meydanda (ormanda) erkek arslan bulunmazsa, çakal, o ormana korkusuz girer.

~ mazmûnu üzere... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/133.

چُونَا م سَكْ بَرِي چُو بِي بَدَسْت كِيرْ

Çû nâm-ı seg berî çübî be-dest gîr (F.)

İti an, çomağı (taşı) eline al.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/136.

چُو پِيرُوز شُد دُزْد تِيرَه رَوَان
چَه غَم دَارْد ز كَرِيَه كَارِيَان

Çû pîrûz şüd düzd-i tîre-revân
Çe gam dâred zi-girye-i kârbân (F.)

Kara kalpli hırsız hırsızlık işini başarmıca, kervanın ağlamasına aldırış etmez.

Beyit: ~ Ziya Paşa, *Endülüüs Târihi*, 2/96.

چُو سَر هَسْت كُو تَاج و اَفْسَر مَبَاشْ

Çû ser hest kû tâc u efsar-me-bâş (F.)

Başın sağ ve selâmette ise, taç ve külâh olmasa da olur.

Mısra': ~ Ziya Paşa, *Endülüüs Târihi*, 1/61.

چُو سَر رَفْت پَارَا نَبَاشَد قَرَارْ

Çû ser reft pâ-râ ne-bâşed karâr (F.)

Baş gidince, ayak durmaz.

~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârih*, 2/178.

چُونُ دُزْد رَفْت مَشَعَلَه پَاسَبَان چَه سُوْدْ

Çûn düzd reft meş'ale-i pâs-bân çe sûd (F.)

Hırsız gittikten (kaçtıktan) sonra, bekçinin ışığının ne yararı olur?

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/734.

چُونُ اَجَلْ دَامَن كَسِي كِيرْدْ
دَسْتِ اَوْ بَر نَمِي تَوَان پِيچِيدْ

Çûn ecel dâmen-i kesî gîred
Dest-i ô ber-ne-mî tevân pîçîd (F.)

Ecel bir kimsenin eteğine yapışmışsa, onun elini bükemezsin (onu vazgeçirmek mümkün değildir).

Beyit: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 149.

چُونُ كُوشِ رُوْزَه دَار بَالله اَكْبَرِ اَسْتْ

Çûn gûş-i rûze-dâr be-Allâhu ekber-est (F.)

Oruçlunun kulağı, Allahu ekber sesindedir.

~ Karaçelebîzâde Abdülaziz Efendi, *Zeyli Ravzatü'l-ibrâr*, s. 413.

چُنِينِ اَسْت كَرْدَار چَرخ بَلَنْدْ
بَدَسْتِي كَلَاه و بَدِيكِر كَمَنْدْ

Çûnîn-est kerdâr-ı çarh-ı bülend

Be-destî külâh u be-dîger kemend (F.)

Feleğin işi böyledir, bir ele külâh, öbürüne kemend (yağlı idam ipi) verir.

Firdevsî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/119.

چُونُ كَرَامَاتِ بَلْنَدِ اَوْلِيَا
اَوَّلُ شِعْرَا سَتَا اَخِرِ كِيْمِيَا

**Çûn kerâmât-ı büled-i evliyâ
Evvel şî'rest âhir kimyâ (F.)**

Ermişlerin yüce kerametleri, önce şiiir, sonra kimyadır.

Beyit: ~ Ali Cemâleddin, *Arûz-ı Türki*, s. 6.

چُونُ مَرَانِيْتِ اَزْ فَلَكَ بَهْرَه
كِيْرِ مَرِيْحِ بَرَكْسِ زَهْرَه

**Çûn merâ nîst ez-felek behre
Kîr-i merrîh ber-kus-i zühre (F.)**

Benim felekten nasibim yoksa, merih (mars) in erkeklik aleti zühre (çoban yıldızı) nin kadınlık aletine olsun.

Kîr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/238.

چُونُ سُنْحَنِ رَاسْتِي اَرِيْ بَجَايِ
نَاصِرِ كُفْتَارِ تُوْ بَاشَدُ خُدَايِ

**Çûn sühan-ı râstî ârî be-cây
Nâsır-ı güftâr-ı tû bâşed hudây (F.)**

Doğru sözü yerine getirirsen, sözünün yardımcısı (senin yardımcın) Allah olur.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 51.

D

دَابَّةُ الْأَرْضِ

Dâbbetü'l-arzı (A.)

Yer yüzünde yürüyen hayvan. (Örftü, binilen hayvan, Türkçe'de davar). (En'âm, 6/38).

Yerden çıkageldi: ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, 34; ~ nâmında bir mahlûk... Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, 1/151.

دَادَكَرَى شَرَطَ جِهَانَدَارِيسْت
دَوْلَتِ بَاقِي زِ كَمَ آزارِيسْت

Dâd-gerî şart-ı cihân-dârîst

Devlet-i bâkî zi-kem âzârîst (F.)

Adillik, devlet başkanlığı için şarttır. Devletin sürekliliği, insanların incitilmemesine bağlıdır. (Adalet mülkün temelidir.)

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 25; Beyit: ~ Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târihi*, 2/487.

دَادِحَقُّ رَا قَابَلِيَّتْ شَرَطُ نِيَسْتْ

Dâd-ı hak-râ kâbiliyyet şart nîst (F.)

Allah vergisi için yetenek şart değildir.

~ kâidesince... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 296.

دَخَلَ السَّيْنُ بِالسَّيْنِ ظَهَرَ قَبْرُ مُحْيِ الدِّينِ

Dahale's-sînu bi's-şîni zahare kabru muhyiddîni (A.)

Selim (Yavuz), Şam'a girdiği zaman, Muhyiddin'in kabri ortaya çıkar.

...Şeyh-ı Ekber bînâ ile ~ hükmünü âşikâr eyledi. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, 1/38.

دَخَيْلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ

Dahîlek yâ resûla'llâhi (A.)

Ey Allah'ın elçisi sana sığındım.

~ *Tarih içinde Hicret ve Na'tlar Antolojisi*, s. 54; *Garîk-ı bahr-ı isyânım*: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/484; *Levha*: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hatıratlar*, s. 357.

الدَّعِي بِلاَعْمَلِ كَالرَّامِي بِلاَوْتِرِ

ed-Dâ'î bi-lâ amelin ke'r-râmî bi-lâ veterin (A.)

Amelsiz dua eden, kirişsiz ok atan gibidir.

Hadis: ~ Mehmed Kemâleddin, *Şerh-i Virdü's-settâr*, s. 22.

دَعِ الْحَدَرَ فَإِنَّ الْحَدَرَ لَا يُغْنِي مِنَ الْقَدْرِ

Da'i'l-hazere fe-inne'l-hazere lâ-yugnî mine'l-kaderi (A.)

Korkuyu bırak, çünkü korku insanı kadderden kurtarmaz.

Hadiste: ~ denilmiştir. Tâhir Olgun, *Mesnevî Dersleri*, s. 470.

ضَاقَ صَدْرُ مَنْ ضَاقَ يَدُهُ

Dâka sadru men dâka yedühû (A.)

Eli dar (cimri) olanın gönlü de dar olur.

Hiz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 63; Hiz. Ali: ~ buyurdu. Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 63; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 52.

ضَلَّ مَنْ بَاعَ الدِّينَ بِالدُّنْيَا

Dalle men bâ'a'd-dîne bi'd-dünyâ (A.)

Dini, dünya için satan sapıtır.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 51.

ضَلَّ مَنْ رَكَنَ إِلَى الْأَشْرَارِ

Dalle men rakene ile'l-eşrârî (A.)

Kötülere eğilim gösteren sapıtır.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 51.

الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلُهُ

ed-Dâllü ale'l-hayrî ke-fâ'ilihî (A.)

Hayra öncü olan (sevapta) hayrı yapan gibidir.

Nebi buyurdu: ~ İbrahim Tennûrî Bayrâmî, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, s. 97;

~ bir hadisten alınmıştır. Ağâh Sırrı Levend, *Ümmet Çağı Türk Edebiyatı*, s. 27; Zîrâ: ~ buyurmuştur. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütlere*, s. 37;...meşhurdur: ~ Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısım*, s. 330; ~ mazmûnunca... Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 240.

الدَّالُّ عَلَى الشَّرِّ كَفَاعِلُهُ

ed-Dâllü ale's-şerri ke-fâ'ilihî (A.)

Şerre sebep olan (günahta) şerri yapan gibidir.

Hadiste: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/533.

دَعْ مَا يَرْبُوكَ إِلَى مَا لَا يَرْبُوكَ

Da' mâ yürbüke ilâ mâ lâ-yürbüke (A.)

Sende kuşku uyandıran şeyleri bırak, uyandırmayanları yap.

Hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Ki-tâbü'n-necât*, s. 230; ~ mefhumunu işrâb eyledi. Mehmed Nüzhet Efendi, *Mugni'l-kitâb*, s. 172; Hadis: ~ Mehmed Şâkir, *İr-şâdü'l-gâfilîn*, s. 101; ~ kâidesine ittibâ-en... Bediuzzaman Said Nursi, *Said Nursi*, s. 35; ~ hadisi muhtevâsınca... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kurân Dili*, 2/945.

دَامَنَ بِمَيَّانٍ

Dâmen be-miyân (F.)

Eteği belinde!

Sad cihan şevk ile: ~ Bosnalı Alaeddin Sâbit, *Divan*, s. 117.

دَعَّ نَفْسَكَ ثُمَّ تَعَالَ

Da' nefseke sümme taâl (A.)

Nefsini bırak, sonra gel.

Nitekim demiştir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/260; ~ mazmunuca... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-şakâ-ik*, 1/255.

ضَرَبَ الْفَرَسُ صُلُوبَهُ بِذَنْبِهِ

Darebe'l-feresü salveyhi bi-zenbihî (A.)

At kuyruğu ile sağa sola çarptı.

Kezâlik: ~ denilir. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/190.

ضَرَبَ فِي حَدِيدٍ بَارِدٍ

Darebe fi hadîdin bâridin (A.)

Havanda su dövdü.

~ M.Sait Şimşek ve diğerleri, *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, s. 94.

ضَرَبَ الْحَبِيبِ أَوْجِعُ

Darbü'l-habîbi evca'u (A.)

Dostun vuruşu, (düşmannkinden) daha acıdır.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 50;

~ Hz. Ali: ~ Vâhidî *Cenânü'l-cinân*, s. 61; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 58; ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 7; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/493.

ضَرَبَ الْحَبِيبِ زَبِيبٌ

Darbü'l-habîbi zebîbün (A.)

Dostun vuruşu (düşmannkinden) daha zehirli (öldürücü) dür.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/493; Arap velâyetinde mesel ayturlar: ~ Ali Fehmi Karamanlioğlu, *Gülîstan Tercümesi*, s. 126; ~ hatıra geliyor. Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 260.

ضَرَبَ اللِّسَانَ أَشَدَّ مِنْ ضَرَبِ السِّنَانِ

Darbü'l-lisâni eşeddü min darbi's-sinâni (A.)

Dil yarası, mızrak yarısından daha acıdır.

Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 63; ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 17; Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/365.

ضَرَبَ اللِّسَانَ أَوْجِعُ مِنْ طَعْنِ السِّنَانِ

Darbü'l-lisâni evca'u min ta'ni's-sinâni (A.)

Dil yarası, mızrak yarasından daha acıdır.

دَارَهُمْ مَا دَمَّتْ فِي دَارِهِمْ

Dârehüm mâ dümte fî dârihim (A.)

Ülkelerinde bulunduğun sürece onları idare et.

~ kâidesine riâyet edip... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 5/350; ~ mânâsı... Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'-hadîs*, s. 137.

دَارَ الْأَعْتِرَافِ سَتْرَهُ اللَّهُ

Dâre'l-i'tirâfe seterehu'llâhu (A.)

Suçunu kabul edeni idare et, Allah onu zaten idare eder (örter).

~ mazmunu ile... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 5/270.

دَارَمَنَّ جَفَاكَ تَخْجِيلًا

Dâre men cefâke tahcîlen (A.)

Sana kaba davranana sen nazik davran, utandır.

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 121.

دَارُوا سَفَهَاتِكُمْ

Dârû süfehâeküm (A.)

Aklı kıt, davranışı ölçüsüz olanlarınızı idare ediniz.

~ medlûlünce... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 6/101.

دَاءُ الْمَوْتِ لَيْسَ لَهُ دَوَاءٌ

Dâu'l-mevti leys lehû devâûn (A.)

Ölüm derdinin devası yoktur.

~ mealinden gafletle... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/109.

دَاءُ النَّفْسِ فِي الْحَرِصِ

Dâu'n-nefsi fi'l-hırsı (A.)

Nefsin hastalığı hırstadır.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 30; Hz. Ali:~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 26; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâdidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 33; Da'i: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/676.

الدَّعْوَى بِالْمَجْهُولِ فَاسِدَةٌ

ed-Da'vâ bi'l-mechûli fâsidün (A.)

Bilinmeyen dava geçersizdir.

Bu kâide : ~ diye yazılıdır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/296.

الدَّعْوَى بِالْمُرَادِ بَاطِلَةٌ

ed-Da'vâ bi'l-murâdı bâtiletün (A.)

Peşin fikirli dava geçersizdir.

Bu kâide: ~ diye mukayyaddır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/297.

دَعْوَةُ الْأَخِ لِأَخِيهِ لَا يَرُدُّ فِي الْغَيْبِ

Da'vetü'ahi li-ahîhi lâ-yüraddü fi'l-gaybi (A.)

Kardeşin kardeşe gıyabî duası geri çevrilmez.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i*, nr.22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993.s. 130.

دَعْوَةُ الْغُرَبَاءِ مَقْرُونَةٌ بِالْأَجَابَةِ

Da'vetü'l-gurebâi makrûnetün bi'l-icâbeti (A.)

Gariplerin duası kabul olur.

~ buyurmuşlardır. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 73; Nebi buyurdu: ~ Mehmed Bedreddin, *Ehâdis-i mi'e*, s. 16.

دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ مُسْتَجَابَةٌ وَإِنْ كَانَ فَاجِرًا

Da'vetü'l-mazlûmi müstecâbetün ve in kâne fâciren (A.)

Günahkâr da olsa, mazlumun duası kabul olur.

Resûlü'llâh buyurur: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 47; ~ muktezâsınca... Fuzulî, *Hadikatü's-su'adâ*, s. 337; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 289; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 31; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 92.

دَاوُوا مَرْضَاكُمْ بِالصَّدَقَةِ

Dâvev merzâküm bi's-sadakati (A.)

Hastalarınızı sadaka ile iyileştirmeğe çalışınız.

~ hadisine uyarak... Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 154.

دَعُو الْحَبَشَةَ مَاوَدَّ عُو كُمْ وَاتْرَكُوا التَّرِكَ
مَاتَرَكُو كُمْ

De'avü'l-habeşete mâ vede'üküm ve'trükü't-türke mâ tereküküm (A.)

Habeşliler sizinle uğraşmadıkça siz de onlarla uğraşmayınız. (Hele) Türkler size dokunmadığı sürece siz de onlara sakın dokunmayınız.

Hz.Peygamber buyurmuştur: ~ *Belleten*, sayı 191-192, Temmuz-Ekim, 1984, s. 439.

دَهْ دَرُویشْ دَرْ کَلِمِی بَخْسَبِنْدُو دُوپَاد
شَاهْ دَرْ اَقْلِمِی نَکَنجِنْد

Deh dervîş der-kilîmî be-husbend u dû pâdişah der-ıklîmî ne-goncend (F.)

On dervîş bir kilimde uyur, ama iki pa-dişah bir ülkeye sığamaz.

Nitekim: ~ demişlerdir. Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyî*, 2/130; ~ meseline... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 3/109, Darb-ı meseller:~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/910.

دَهْنَشْ بُوی شِیرِ مِی دَهْد

Deheneş bu-yı şîr mî-dihed (F.)

Ağzı süt kokuyor.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 161.

دَهْنِ سَاکْ بَلَقْمَه دُوخْتِنِ بَه (بِسْتِنِ بَه)

Dehen-i seg be-lokma dûhten bih (besten bih) (F.)

İtin ağzını lokma (kemik) ile kapatmak daha iyidir.

~ diyerek... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 2/32; ~ kâidesiyle Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 38; ~ makâmında... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/88; ~ Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târîhi*, 1/240; ~ pendî üzere... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/304.

الدَّهْرُ بِئْسَ الْوَالِدُ

ed-Dehrü bi'se'l-vâlidü (A.)

Dünya, ne kötü baba!

Dehr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/809.

الدَّهْرُ فِي صَرْفِهِ عَجِيبٌ وَلَكِنْ
غَفَلَةَ النَّاسِ اعْجَبُ

ed-Dehrü fî sarfilhî acîbün ve lâkin gafletü'n-nâsi a'cebü (A.)

Dünya, tasarrufunda tuhaf ama insanların ondan gafleti ise daha da tuhaftır.

Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/809.

الدَّهْرُ كَالدَّهْرِ وَلَا يَأْمُ وَاحِدَةً وَالنَّاسُ
كَالنَّاسِ وَالْدُّنْيَا لِمَنْ غَلَبَ

ed-Dehrü ke'd-dehri, ve'l-eyyâmü vâhıdetün ve'n-nâsü ke'n-nâsi ve'd-dünyâ li-men galebe (A.)

Zaman aynı, günler farksız, insanlar aynı, dünya ise üstün gelenindir.

~ meseline mümâsil... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/173; Ebu'l-ulâ: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/809.

الدَّهْرُ لَا يَبْقَى عَلَى حَالِهِ لَكِنَّهُ يَقْبَلُ أَوِيدِبِر

ed-Dehrü lâ-yebkâ alâ hâlihî lâkin-nehû yukabbilü ev yüdebbirü (A.)

Dünya aynı durumda durmaz, ya kabul veya reddeder.

~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 4/113.

الدَّهْرُ لَهُ تَقْلِبَاتٌ

ed-Dehrü lehû takallübâtun (A.)

Zaman değişikliklere uğrar.

Dehr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/809.

الدَّهْرُ يَوْمَانِ يَوْمٌ لَكَ وَيَوْمٌ عَلَيْكَ

ed-Dehrü yevmâni yevmün leke ve yevmün aleyke (A.)

Dünya iki gündür; bir gün lehine, bir gün aleyhinedir.

Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/870.

دَلِيلٌ عَقْلِ الْمَرْءِ قَوْلُهُ وَدَلِيلٌ أُصْلُهُ فَعَلُهُ

Delîlü akli'l-mer'i kavlühü ve delîlü aslihî fi'lühü (A.)

İnsanın aklının göstergesi sözü; aslının göstergesi ise işidir. (Ayinesi iştir kişinin lâfa bakılmaz.)

~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 10; ~ fi'l-hakîka da öyledir. Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 221;

~ ma'nâ-yı latfî... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 116; ~ kelâmında manzûrdur. Nâfi Efendi, *Nâfi'ü'l-âsâr*, s. 156; Hz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 34.

دَلِيلُ الْخَيْرِ كَفَاعِلُهُ

Delîlü'l-hayrı ke-fâilîhî (A.)

Hayra öncülük eden, hayrı yapan gibi sevap kazanır.

~ kelâm-ı Şâri', Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/761; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 77.

دَلِيلُ الشَّيْءِ فِي الْأُمُورِ الْبَاطِنَةِ يَقُومُ مَقَامَهُ

Delîlü'ş-şey'i fi'l-umûri'l-bâtineti yekûmü makâmehû (A.)

Gizli işlerin delili, o şeyin yerini tutar.

Bu kâide: ~ diye mezkûrdur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fikhiyye Kamûsu*, 1/277; ~ mealince... Süleyman Hasbî Efendi *Tafsîl*, s. 6.

دَنَا فَتَدَلَّى

Denâ fe-tedellâ (A.)

Yaklaştı, (yere doğru) sarktı (Necm, 53/8).

Bastı yerden: ~ sarayına... Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na'î*, s. 119; ~ Tâhir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 288; Sadr-ı ~ sıdır. Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, s. 35.

دَنْدَانِ اسْبٍ پِشْكَشِ رَانِكَاهِ نَمِي كُنْدِ

Dendân-ı esb-i pîş-keş-râ nigâh ne mî-kuned (F.)

Hediye atın dişine (yaşına, dizginine, yularına) bakılmaz.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 170.

دَرَعْفُو لَدَّتْ يَسْتُ كِه دَرَانْتَقَامِ نَيْسْتُ

Der-afv lezzetîst ki der-intikâm nîst (F.)

Afta olan tat, intikamda yoktur.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 31.

الدَّرَاهِمُ لِجُرُوحِ الدَّهْرِ مَرَاهِمُ

ed-Derâhimü li-cürûhi'd-dehri merâhimü (A.)

Sarrafa, altın bağışlamak merhemdir.

Nitekim demişlerdir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhü'l-Mesnevî*, 1/310.

دَرَعَالَمِ بِيُو فَكَسِي خَرْمِ نَيْسْتُ
شَادِي وَ نَشَاطِ دَرَبِنِي آدَمِ نَيْسْتُ
أَنْكَسُ كِه دَرَاينِ زَمَانِه اَوْرَا غَمِ نَيْسْتُ
يَا آدَمِ نَيْسْتُ يَادَرِ اَيْنِ عَالَمِ نَيْسْتُ

Der-âlem-i bî-vefâ kesî hürrem nîst Şâdî vü neşâd der-benî âdem nîst Ân kes ki der-în zemâne ôrâ gam nîst Yâ âdem nîst yâ der-în âlem nîst (F.)

Bu vefasız dünyada kimse mutlu değildir. İnsanoğlunda mutluluk yoktur. Bu zamanda gamı olmayan insan, ya insan değildir; veya bu dünyada yoktur.

Levha, 25: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*.

دَرِ آيِنَه نِيَك نِيَك وُ بَد بَد بِيِنَد

Der-âyine nîk nîk ü bed bed bîned (F.)

Aynada, iyi, iyi görünür, kötü kötü görünür.

Mısra' :~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârîh*, 2/145.

دَرِبَلَا بُودَنُ بَه اَز بِيَمِ بَلَا بَاشَد

Der-belâ bâden bih ez-bîm-i belâ bâşed (F.)

Belâya girmiş olmak, belâya girme korkusunda olmaktan daha iyidir.

Mısra' :~ Nevres Efendi, *Mebâligü'l-hikem*, s. 9.

دَر بَتُو مِي كُوِيَم دِيوَار تُو بِيَشَنُو (كُوش كُن)

Der, be-tû mî-gûyem, dîvâr tû bişnev (gûş kun) (F.)

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla!

دَر جِهَانِ بِي وَفَا مَانَدِ اَوْرَا كَس نَدِيد

Der-cihân-ı bî-vefâ mânend-i ôrâ kes ne-dîd (F.)

Vefasız dünyada onun gibisini kimse görmedi.

Adı var kendisi yok Tîmârınm anka gibi: ~ Yahya Bey, *Divan*, s. 122.

دَر جِهَانِ اَنْدِيْشَه بِنِيَادِ كَرْدَنِ بَاطِلِ اَسْت

هِيْج بِنِيَادِي بَرِيْنِ اَنْدِيْشَه بَاطِلِ مَنَه

Der-cihân endîşe-i bünyâd kerden bâtl-est

Hîç bünyâdî ber-în endîşe-i bâtl me-nih (F.)

Dünyaya temel atma düşüncesi yanlış-
tır; bu yanlış düşünce üzerine hiçbir temel atma!

Beit: ~ Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/70.

دَر چَاهِ زَمَزَمِ شَاشِيْدِن

Der-câh-ı zemzem şâşîden (F.)

Zemzem Kuyusu'na içmek.

دَر دَمِ نَهْفَتَه بَه زَطِيْبَانِ مَدْعِي
بَاشَد كِه اَز خَزَانَه غِيْمِ دَوَا كُنَد

Derdem nühüfte bih zi-tabîbân-ı müdde'î

Bâşed ki ez-hazâne-i gaybem devâ kuned (F.)

Derdimi sahte doktorlara söylemek-
tense gizlemem daha iyi. Belki gayb
hazinelerimden tedavi olurum.

Hâfız: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 150.

دَر دَر خُوْدَرَا پِيْشِ دَر دَر مَنَدَانِ بَه كُو

Derd-i hûd-râ pîş-i derd-mendân be-gô (F.)

Derdini, dertlilere söyle!

Darbü'l-mesel: ~ L.Halilov, *Fars Dili*, s. 153.

دَرْدِیست دَرْدِ عَشَقْ كِه دَرْمَانِ پَزِیرِ نِیست

Derdîst derd-i aşk ki dermên pezîr nîst (F.)

Aşk derdi çaresiz bir derttir.

Mısra': ~ Nergisi, *Hamse*, s. 103.

دَرخَانَه اَكْرُ كَسْ اَسْت يَكْحَرَف بَسْ اَسْت

Der-hâne eger kes-est, yek harf bes-est (F.)

Evde bir kimse varsa, bir söz yeter.

Mısra': ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 3/174; ~ Ebuzzıya Tevfik, *Nümüne-i Edebiyât-ı Osmâniye*, s. 57.

دَرهَمَه كَارْمَشُورْت بَايَد
كَارِبِي مَشُورْت نِكُو نَايَد

Der-heme kâr meşveret bâyed Kâr-ı bî-meşveret nikû ne-âyed (F.)

Her işte danışma gerekir; danışmadan yapılan iş iyi sonuç vermez.

Nazm: ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâ-iku'ş-şakâik*, s. 20.

دَر كَارِ خَصْمِ خَفْتَه نَبَاشَد بَهِيچِ حَالِ
زِيرِ چَرَاغِ دَرْدِ بُوَد خَوَابِ پَاسَبَانِ

Der-kâr-ı hasm-ı huftê ne-bâşed behîç hâl Zir-i çerâg-ı düzd büved hâb-ı pâs-bân (F.)

Düşmanlıkta uyumak hiç uygun değil; çünkü bekçi uyursa hırsız onun lambasından yararlanır.

Beyit: ~ Ziya Paşa, *Endülüüs Târihi*, 3/30.

دَر كَارِ خَيْرِ حَاجَتِ هِيچِ اسْتِخَارَه نِیست

Der-kâr-ı hayr hâcet-i hîç istihâre nîst (F.)

Hayırlı işte istihareye hiç gerek yoktur.

Mısra': ~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâ-cü'î'tevârih*, 1/399; ~ mefhumunu... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 1/207.

دَر كِه نَدَارِي دَر بَانِ چِه مِي كُنِي

Der ki ne-dârî derbân çe mî-konî (F.)

Kapın yok, kapıcıyı ne yapıyorsun?

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/716.

دَر نَا اُمِيدِي اُمِيدِ اَسْت
پَايَانِ شَبِ سِيَه سِيپِدِ اَسْت

Dar-nâ-ümîdî ümîd-est Pâyân-ı şeb-i siyeh sepîd-est (F.)

Umutsuzlukta umut vardır; çünkü her karanlık gecenin sonu aydınlıktır. (Her gecenin bir gündüzü vardır.)

دَر نَظَرِ هُوشِيَارِ هِرُورَقِي
دَقْتَرِ يَسْت مَعْرِفَه كَرْدِ كَارِ

Der-nazar-ı huş-yâr her verakî Defterîst ma'rifet-i kirdigâr (F.)

Akıllının gözünde her verak, Allah'ın marifetinin bir kitabıdır.

دَرَطْرِيقَتْ هَرَجَه پيشِ سَالِكِ اَيَدِ خَيْرِ اوست

Der-tarîkat her çe pîş-i sâlik âyed hayr-ı ôst (F.)

Tarikatta, müridin önüne çıkan her şey, onun iyiliği içindir.

~ buyurmuştur. Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 232; ~ fehvâsıdır. Ahmed Remzi Akyürek, s. 54.

دَرَطْرِيقِ نَقْشِبَنْدِي لَازِمِ اَمَدِ چَارِ تَرَكَ
تَرَكَ دُنْيَا تَرَكَ عَقْبِي تَرَكَ هَسْتِي تَرَكَ تَرَكَ

Der-tarîk-i nakşibendî lâzım âmed çâr terk:

Terk-i dünyâ terk-i ukbâ terk-i hes-tî terk-i terk (F.)

Nakşibendî tarikatında dört şeyi terk etmek gerekir: Dünyayı, ahireti, varlığı terk etmek ve bu terk edilenleri bir daha düşünmemek.

Demişler ki: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 495.

دَرْتُو هَمَه كَالنَّوِي مُنْدَمِجِ فِي الثَّمَرِ
دَرْتُو هَمَه كَالثَّمَرِ مُنْدَمِجِ فِي النَّوِي

Der-tû heme ke'n-nevâ mündemic fi's-semeri

Der-tû heme ke's-semeri mündemic fi'n-nevâ (F.)

Her şey sendedir, tıpkı meyvenin içindeki çekirdek gibi ve çekirdeğin içindeki meyve gibi.

Kezâ Feyzî-i Hindî'nin : ~ Mahir İz, *Tasavvuf*, s. 217.

دَرُّ الْمَفَاسِدِ اَوْلَى مِنْ جَلْبِ الْمَصَالِحِ (مَنَافِعِ)

Der'ü'l-mefâsidi evlâ min celbi'l-mesâlihi (menâfi'i) (A.)

Kötülükleri gidermek, yararlı şeyleri elde etmekten daha iyidir.

~ kâidesi... *Beyânü'l-hak* (gazete), 4/1661; ~ kâidesinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 89;30.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 126; Bu kâide:~ diye... Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/265.

دَرُویشِی دَرِیَلاَسِ پُوِشِی نِیَسْتِ
دَرُویشِ پَاکِ بَاشِ وَاطْلَسِ پُوِشِ

Dervîşî der-palâs-püşî nîst

Dervîş-i pâk bâş ü atlas pûş (F.)

Dervişlik, eski hırka giymek değildir; temiz derviş ol da ipek giy.

Şeyh Sa'dî der ki: ~ Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, s. 588.

دَرُویشِ رِجَايِ پَادِشَاهِي نَكُنْدِ

Dervîş ricâ-yı pâdişâhî ne-kuned (F.)

Derviş padişahlığı istemez.

~ Hafız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 171.

دَسْتْ بَه كَارُودِلْ بَه يَارْ

Dest be-kâr u dil be-yâr (F.)

Eli işte, gözü oynaşta.

دَسْتْ بَرَبَالَايِ دَسْتْ (است)

Dest ber-bâlâ-yı dest-est (F.)

El elden üstürdür.

Bir mesel-i meşhurdur kim: ~ *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 16/101 1 Ekim, 1968.

Atasözleri: ~ İbrâhim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972; s. 171, Bu mesel meşhurdur: ~ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (K.R.M.M.), s. 430;... meseldir: ~ Yahya Bey, *Divan*, s. 300; ~ Amrî, *Divan*, s. 21.

دَسْتَشْ بَه خَر نَمِي رَسَدِيَا لَانَشْ رَامِي زَنْدْ

Desteş be-har ne mî-resed pâlâneş-râ mî-zened (F.)

Eşeğe gücü yetmez, semerini döver.

دَسْتَهَا بَسْتَه وَمِهَانْ شُدَه بَرخَوَانْ كَسِي

Desthâ beste vu mihmân şüde ber-hân-ı kesî (F.)

Ellerini bağlayıp, birinin sofrasına mi-safir olmak.

~ fehvâsınca... Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr*, s. 163; ~ Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 6/142.

دَسْتِي كِه بَدَنْدَانْ تَتَوَانْ بَرْدْ بِيُوسْ

Destî ki be-dendân ne-tevân bürd be-bûs (F.)

Isıramadığım eli (bükemediğin bileği) öp.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 170.

دَسْتْ مَآكُوتَاهْ وَخُرْمَا بَرَنْخِيلْ

Dest-i mâ kûtâh u hurma ber-nahîl (F.)

Elimiz kısa, hurma ise ağacın üzerinde.

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 893.

دَسْتِي رَاكِه حَاكِمِ بِيرْدْ خُونْ (دِيَه) نَدَارْدْ

Destî-râ ki hâkim be-bürd hûn (di-ye) ne-dâred (F.)

Şeriatin kestiği parmak acımaz.

دَسْتْ رَاسْتْ بَدَسْتِ چَبْ مُحْتَاچْ نَشُودْ

Dest-i râst be-dest-i çeb muhtâc ne-şevd (F.)

(Allah), sağ eli sol ele muhtac etmesin.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/283.

دَسْتْ رَعَايَتْ زَرَعِيَّتْ مَدَارْ

كَارِ رَعِيَّتْ بَرِ عَايَتْ سِپَارْ

Dest-i ri'âyet zi-ra'iyet me-dâr

Kâr-ı ra'iyet be-ri'âyet sipâr (F.)

Hürmet elini (iyiliği) halktan çekme, halkın işini saygıyla yap.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 37.

دَسْتِ رُویِ دَسْتِ (بِسِيَارِ اَسْتِ)

Dest rû-yı dest (bisiyâr-est) (F.)

El elden üstündür.

Atasözleri: ~ İbrâhim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 163.

دَسْتِ شَأْمَتْ دَرِبَعَلْ

Dest-i şe'âmet der-bagal (F.)

Uğursuz el koltukta;

Gitti dönmez yollara: ~ Bosnalı Alaeddin Sâbit, *Divân*, s. 118.

دَوَامُ الْغَفْلَةِ تَعْمَى الْبَصِيرَةَ

Devâmü'l-gafleti tu'mi'l-basîrete (A.)

Gafletin devam etmesi, kalp gözünü kör eder.

Gaflet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/582.

دَوَامُ السَّرُورِ بِرُؤْيَةِ الْاِخْوَانِ

Devâmü's-sürûri bi-rü'yeti'l-ihvâni (A.)

Candan dostları görmek, sevincin devamını sağlar.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 31; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 32.

الدَّوَاءُ اِبْكِي

ed-Devâ'ü ebkey (A.)

Onun çâresi (kızgın demirle) dağlamaktır.

Ne kılam ahir: ~ İ.Halil Ersoylu, *Cem Sultanın Türkçe Divanı*, s. 216.

دَوَاءُ الْاَوْزَارِ اَلْذَمِّ وَالْاِسْتِغْفَارِ

Devâü'l-evzârı ez-zemmü ve'l-istigfâru (A.)

Günahlardan kurtulmanın yolu, pişman olup af dilemektir.

Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 32.

دَوَائِكَ فَيْكَ وَمَا تَشْعُرُ
وَدَائِكَ مِنْكَ وَمَا تَبْصُرُ
وَتَزْعَمُ اَنْكَ جَرْمٌ صَغِيرٌ
وَفَيْكَ اَنْطَوَى الْعَالَمُ الْاَكْبَرُ

Devâüke fike ve mâ-teş'uru

Ve dâüke minke ve mâ-tebsuru

Ve tez'umu enneke cirmün sagîrun

Ve fike'ntavâ el-âlemü'l-ekberu (A.)

Devan sendedir, farkında değılsin. Derdin sendedir görmüyorsun. Sen, sadece küçük bir cisim olduğunu sanıyorsun; oysa sende büyük bir âlem gizlidir.

Hz. Ali'ye nisbet edilen şu manzûme: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5936; Hz. Ali bunu şöyle ifade eder: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/35; Levha: ~ İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi, Üsküdar; Hz. Ali: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Zulmetten Nâra*, s. 48; Hz. Ali buyuruyor: ~ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/70.

دَوَاءُ الْقَلْبِ الرَّضَاءُ بِالْقَضَاءِ

Devâü'l-kalbi er-rızâü bi'l-kazâi (A.)

Gönül hastalığının ilâcı, kazaya rızadır.

~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 10; ~ ma'nâ-yı âlî-si... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 30; ~ kazıyesi... Nâfi Efendi, *Nâfi'ü'l-âsâr*, s. 156; Hz. Ali: ~ buyurur. Mehmed Kemâleddin, *Şerh-i Virdü's-Settâr*, s. 18; Hz. Ali: ~ Vâhidîf, *Cenânü'l-cinân*, s. 32.

دَوَاءُ النَّفْسِ دَفْعُ الْحَرِصِ

Devâ'n-nefsi def'u'l-hırsı (A.)

Nefse karşı koymanın yolu, hırsı bırakmaktır.

Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/510.

دَوَاءُ النَّفْسِ فِي الصِّحَّةِ

Devâü'n-nefsi fi's-sihhati (A.)

Bedenin devası sihhattedir.

Deva: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/775.

دَوَاءُ النَّفْسِ تَرْكُهُ

Devâü'n-nefsi terkühü (A.)

Nefsin devası, onun haksız isteklerine uymamaktır.

Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidîf, *Cenânü'l-cinân*, s. 33.

دَوَلَةُ الْأَرَاذِلِ أَفَّةُ الرِّجَالِ

Devletü'l-erâzili âfetü'r-ricâli (A.)

Reziller yönetimi ele geçirirse halk yanar.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/695; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 119; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdü'l-hikem*, s. 28.

دَوَلَةُ الْمُلُوكِ فِي الْعَدْلِ

Devletü'l-mülûki fi'l-adli (A.)

Sultanların saltanatının devamı adalettendir.

~ Nâfi Efendi, *Nâfi'ü'l-âsâr*, s. 156; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdü'l-hikem*, s. 29;... hükemâ buyurmuşlar: ~ İbrahim Nâtikî Efendi, *Akâidü'l-İslâm*, s. 72.

دَوْلَتٌ تَبِيْرًا رَابِعًا نَبُوْدُ

Devlet-i tîz-râ bakâ ne-büved (F.)

Sert idare kalıcı değildir.

Mısra': ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/378; ~ tahrîr olduğu üzere... Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l ebrâr*, s. 387; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/694.

دَوَلَةُ الْوُلْدَانِ عَزَلُ الْقَلْبَانِ

Devletü'l-vildâni azlü'l-kaltabâni (A.)

Namussuzun azli, halkın mutluluğudur.

Mısra': ~ La'lîzâde Abdüllah Çelebi, *Latîfeler*, s. 103.

الدِّينُ شَيْنٌ الدِّينِ

ed-Deynü şeynü'd-dîni (A.)

(Ödenmeyen) borç, dinin lekesidir.

Kapının köşelerinde şunlar okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 848; ~ Nâbî, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 4; ~ Mehmed Ârif, *Binbir Hadis*, s. 179; ... kav-i resûl bes dürür: ~ Hasan Aksoy, Mustafa Âlî'nin *Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 60; ~ mefhûmundan havf edip... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 19.

ضِحْكُ الْجَايِعِ خَيْرٌ مِنْ بُكَاءِ الشَّبَعَانِ

Dihkü'l-câyî'i hayrun min bükâi's-seb'ânî (A.)

Acın gülmesi, tokun ağlamasından daha iyidir.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i, İsmî Edebiyat*, nr.22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 135.

ضِحْكُ الْجَمَلِ

Dihkü'l-cemeli (A.)

Devenin gülüşü (gibi).

...tamâm-ı mûmâsil-i :~ oldu. Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/179.

الضَّحْكُ يُمِيتُ الْقَلْبَ

ed-Dihkü yümîtü'l-kalbe (A.)

(Çok) gülmek kalbi öldürür.

Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 194.

ضَيْقُ الْقَلْبِ أَشَدُّ مِنْ ضَيْقِ الْيَدِ

Dîkü'l-kalbi eşeddü min dîki'l-yedi (A.)

Gönül darlığı, el darlığından daha sıkıntı vericidir.

Hiz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânî'l-cinân*, s. 62; ~ *Emsâl-i Hiz. Ali*, s. 18; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 51; Hiz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidi'l-hikem*, s. 62.

دَيْدَةٌ مُورَى پَايِ مَارَى نَانَ مَلَأَ كَسَّ نَدِيدٌ

Dîde-i mûrî pâ-yı mârî nân-ı molla kes ne-dîd (F.)

Karıncanın gözünü, yılanın ayağını, mollanın ekmeğini kimse görmedi.

~ misâlinde... Ahmet Ateş, *Farsça Grameri*, s. 62.

دَيْكِي بَه دَيْكِي مِي كَوَيْدُ رَوَيْتُ سِيَاهُ

Dîgî be-dîgî mî-gûyed rûyet siyâh (F.)

Tercere tencereye yüzün kara demiş.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 168

دِه كُجَاوُ دِرِخْتَانُ كُجَا

Dih kucâ vü dirâhtân kucâ (F.)

Köy nerede, ağaçlar nerede?

~ Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyî*, 1/4.

دَلْ أَيْنَهُ جَمَالُ شَاهِنُ شَاهَسْتُ
وَأَيْنُ هَر دُو جِهَانِ غِلَافِ أَيْنُ أَيْنَهُ أَسْتُ

**Dil âyîne-i cemâl-i şâhenşâh-est
Ve in her dû cihân glâf-ı in âyîne-est (F.)**

Gönül, en büyük padişah (Allah) in aynası (nazargâhı) dır. Bu iki dünya ise, bu aynanın kabıdır.

Beyit:~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 58.

دَلِّ بَدَسْتِ أَوْرَ كِه حَجِّ أَكْبَرِ سَتِ
 اَزْهَرَارَانِ كَعْبَه يَكِ دَلِّ بَهْتَرِ سَتِ
 كَعْبَه بِنِيَادِ خَلِيلِ اَزْرَسْتِ
 دَلِّ نَظْرُ كَاهِ جَلِيلِ أَكْبَرِ سَتِ

**Dil be-dest âver ki hacc-ı ekber-est
 Ez-hezârâh ka'be yek dil bihter-est
 Ka'be bünyâd-ı halîl-i âzer-est
 Dil nazargâh-ı celîl-i ekber-est (F.)**

Gönül yap, en büyük hac gönül yapmaktır. Bir gönül, binlerce Kâbe'den daha üstündür. Kâbe, Âzer'in oğlu Halîl'in binası (eseri) dır; gönül ise Ulu Allah'ın nazargâhıdır.

...şu yolla bir nâme yazıldı: ~ Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 4/409;~ Dukakinzâde Yahya Bey, *Şâh u Gedâ*, s. 23; ~ Rüşenî, *Tercüme i – Kasîde-i Çoban Ma'a Mûsâ*, s. 1, Dil: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/752; Kıt'a: ~ Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 145.

دَلِّ بَدَلِ رَاهِ دَارِدِ

Dil-be-dil râh dâred (F.)

Gönülden gönüle yol var.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/192; *Durûb-ı Emsâl*: ~ Ahmed Fevzî, *Usûl-i Fârisî*, s. 18; Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 171.

دَلِّ بَرِ دَلِّ كَوَاهِي دَهْدِ

Dil ber-dil güvâhî dihed (F.)

Gönül gönüle şehadet eder.

Darb-ı meseller:~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/752.

دَلِّ بِي دَرْدِ نَدَارْدِ خَيْرِ اَزْ عَالَمِ عَشَقِ
 حَسَنِ يُوْسُفِ چِه كُنْدِ دَرِ حَقِّ نَابِنِيَاپِي

**Dil-i bî-derd ne-dâred haber ez-âlem-i aşk
 Hüsn-i yûsuf çe kuned der-hakk-ı nâ-bînâyî (F.)**

Dertsiz (aşksız) gönül, aşk âlemini bilmez; Çünkü, kör Yûsuf' un güzelliğinin farkında olamaz.

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 878.

دَلِّ دَرِ جِهَانِ مَبْنَدِ كِه كَسْرًا اَزِينِ عَرُوسِ
 جَزَابِ چَشْمِ وَ خُونِ جِكْرِ دَرِ كَنَارِنِيَسْتِ

**Dil der-cihân me-bend ki kesrâ ez-în arûs
 Cöz âb-ı çeşm ü hûn-ı ciger der-ke-nâr nîst (F.)**

Dünyaya gönül bağlama; çünkü hiç kimse bu dünya gelininin kucağında göz yaşından, ciğer kanından başka bir şey elde etmemiştir.

Beyit: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 72.

دَلِّ نَظْرُ كَاهِ جَلِيلِ أَكْبَرِ سَتِ

Dil nazargâh-ı celîl-ı ekber-est (F.)

Gönül, Ulu Allah'ın nazargâhıdır.

~ kâbilinden olan... Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 85;
Mısra': ~ Nevres Efendi, *Mebâligü'l-hikem*, s. 65.

دِينَارُ الْبَيْخِيلِ حَجَرٌ

Dînâru'l-bahîli hacurun (A.)

Cimrinin altını taş (gibi)dir. (Yararlanılamayan altının taştan farkı yoktur)

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 31.

دِينَارُ الشَّحِيحِ حَجَرٌ

Dînâru's-şahîhi hacurun (A.)

Pintinin altını taş (gibi) dir, (çünkü kimse ondan yararlanamaz).

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*,

الدِّينُ هُوَ الْعَقْلُ وَلَا دِينَ لِمَنْ لَا عَقْلَ لَهُ

ed-Dînü hüve'l-aklü ve lâ-dîne li-men lâ-akle lehû (A.)

Din, aklın ta kendisidir, akli olmayanın dini (dini sorumluluğu) yoktur.

~ Hâfız Mehmed Sâdık, *Mevâiz-i dîniyye*, s. 14; Peygamberimize atfedilen bir sözde: ~ Muhsin Fânî ez-Zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 188; Peygamberimiz: ~ M.Rahmi Balaban, *İlim-Ahlâk-İman*, s. 52.

دِينَ الْمَرْءِ عَقْلُهُ وَمَنْ لَا عَقْلَ لَهُ لَا دِينَ لَهُ

Dînü'l-mer'i aklühû ve men lâ-akle lehû lâ-dîne lehû (A.)

İnsanın dini aklıdır, akli olmayanın dini (dini sorumluluğu) yoktur.

~ hadisi... Mehmet Şemsettin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 58.

دِينَ الْمَرْءِ خَدِينُهُ

Dînü'l-mer'i hadînühû (A.)

İnsanın sadık dostu dinidir.

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 117.

الدِّينُ النَّصِيحَةُ

ed-Dînü en-nasîhatü (A.)

Din nasihattir.

~ Talat Koçyiğit, *Hadîs-i Şerîf Külliyyâtı*, 1/47; Resûlü'llâh demiş:
~ Sürûrî Efendi, *Zâhîretü'l-mülûk*, s. 107; Efendimiz buyurmuşlardır:
~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 7/2861; ~ mücibi üzere... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârih*, 2/78; ~ tenbîhine dâir... *Vak'a-nüvis Ahmed Lutfi Efendi*, *Tarih*, 14/5.

دِينَ الرَّجُلِ خَدِينُهُ

Dînü'r-recüli hadînühû (A.)

İnsanın samimî dostu dinidir.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 31.

دِينَ الرَّجُلِ حَدِيثُهُ

Dînü'r-recüli hadîsühû (A.)

İnsanın dini sözüdür.

Hız. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/701; ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 11.

الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَلَا يُعَلِّمُونَ عَلَيْهِ

ed-Dînü ya'lu ve lâ-yu'lâ aleyhi (A.)

Din üstündür, alt edilemez.

~ ya'ni... Ubeydullah Efgânî, *Mûcize-i Peygamberî*, s. 30.

الَّذِينَ يَعْتَمِدُونَ

ed-Dînü yu'samu (A.)

Din, sığınaktır.

Hız. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/701.

الَّذِينَ يَسِرُّونَ

ed-Dînü yüsürün (A.)

Din, kolaylıktır.

Hadis: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 385; *Dindeki yüsre m'ünâfîdir* : ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 277.

دِيرَ أَيُّ وَدُرُسْتِ أَيُّ

Dîr ây u dürüst ây (F.)

Geç gel, dürüst (tatlı) gel.

Darb-1 meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/502.

دَرَمْدَارَانَ عَالَمٍ رَاكِرْمَ نِيَسْتِ
كَرَمْدَارَانَ عَالَمٍ رَادِرْمَ نِيَسْتِ

**Direm-dârân-ı âlem-râ kerem nîst
Kerem-dârân-ı âlem-râ direm nîst (F.)**

Dünyanın zenginlerinde cömertlik, cömertlerinde ise para yok.

Darb-1 mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/728.

دِيَوَانَهُ بَاشُ تَاعَمَّ تُو دِيَكِرَانَ خُورَنَدُ

**Dîvâne bâş tâ gam-ı tû dîgerân hô-
rend (F.)**

Deli ol, kaygını başkaları çeksin.

Darb-1 mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/833.

دِيَوَانَهُ رَا قَلَمَ نِيَسْتِ

Dîvâne-râ kalem nîst (F.)

Deliye hüküm yoktur (ceza verilmez).

Bir meseldir kim: ~ Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (K.R.M.M.), s. 430; zîrâ: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Âsâr-ı Bedîiyye*, s. 329; Darb-1 meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/765; ~ masdûk-ı... Ömer b. Mehmed Efendi, *Nûru'l-hü-dâ*, s. 16.

دِيَوَانَهُ تُو يِ كِه عَقْلَ دَارِي

Dîvâne tûyî ki akl-dârî (F.)

Akıllı olduğun için asıl deli sensin.

~ mazmûnuyla... Nergisî, *Kânûnü'r-re-şâd*, s. 68.

دِيَوَارَ مَوْشُ دَارَدَ مَوْشُ هَمَّ كُوشَ دَارَدَ

**Dîvâr mûş dâred, mûş hem gûş da-
red (F.)**

Duvar da fare var; farenin de kulağı var. (Yerin kulağı var.)

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972; s. 172, Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/805.

دُوسْتِ أَنْ بَاشِدْ كِه كِيرِدِ دَسْتِ دُوسْتِ
دَرِ پَرِشَانِ حَالِی وَدَرْمَا نَدَكِی

Dôst an bâşed ki gîred dest-i dôst
Der-perîşân-hâlî vü der-mândeğî (F.)

Dost, perişan ve âciz durumda bulunan dostun elini tutandır. (Dost kara günde belli olur.)

Büyük Sa'dî'nin tarif ettiği dostluk: ~ Mehmet Kaplan ve diğerleri *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 4/532; Beyit: ~ Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târîhi*, 1/389.

دُوسْتِ بَه سَرِ اِنْسَانِ وَدُشْمَنِ بَه
پَايِ اِنْسَانِ نِكَاهِ مِي كُنْدِ

Dôst be-ser-i insân ü düşmen be-pâ-yı insân nigâh mî-kuned (F.)

Dost başa, düşman ayağa bakar.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 171.

دُوسْتِ خُوبِ دَر رُوزِ بَدِ مَعْلُومِ مِي شُودِ

Dôst-ı hûb der-rûz-ı bed ma'lûm mî-şevéd (F.)

İyi dost kara günde belli olur.

دُعَاءُ الْاٰخِ لِاٰخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ لَا يَرُدُّ

Du'âu'l-ahi li-ahîhi bi-zahri'l-gaybi lâ-yüraddü (A.)

(Mümin) kardeşlerin birbirlerine gıyaben ettikleri dua geri çevrilmez.

Hadis: ~ Ömer Fevzi, *Dînü Hasbihâl*, s. 101; Resûlü'llâh şöyle buyurmuştur: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 417.

الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ

ed-Du'âu hüve'l-ibâdetü (A.)

Dua, ibadetin ta kendisidir.

Kapının köşesinde şunlar okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 848; Hadiste: ~ buyurulmuştur: Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 26;... bir hadiste: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/667.

الدُّعَاءُ مِفْتَاحُ الرَّحْمَةِ

ed-Du'âu miftâhu'r-rahmeti (A.)

Dua, rahmetin anahtarıdır.

Resûlü'llâh buyurur: ~ Vecdî Efendi, *Züb-detü'l-keîâm*, s. 190.

الدُّعَاءُ مَخُّ الْعِبَادَةِ

ed-Du'âu muhhu'l-ibâdeti (A.)

Dua, ibadetin özü (kulluğun can damarı) dür.

Hadiste: ~ Mahmut Sâmî Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 3/218; ~ hadisi iktizâsınca... Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 159; ~ Ahmed Zıyâeddin (Gümüştaneli), *Büyük Dua Kitabı*, s. 68; ~ hadisi... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 7/211;... Efendimiz: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi Şerhi hikem*, 2/321.

دَعَاءُ الْمُحْسِنِ إِلَيْهِ لِلْمُحْسِنِ لَا يَرُدُّ

Du'âü'l-muhseni ileyi li'l-muhsini lâ-yüraddü (A.)

İyilik edilenin, iyilik edene ettiği dua geri çevrilmez.

~ hadisine itimâden... Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 308.

الدَّعَاءُ سِلَاحُ الْمُؤْمِنِ وَعِمَادُ الدِّينِ
وَنُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

ed-Du'âü silâhü'l-mü'mini ve imâdü'd-dîni ve nûru's-semâvâti ve'l-arzı (A.)

Dua, müminin silâhı, dinin direği, göklerin ve yerin nurudur.

Hadis: ~ Ahmed Zıyâeddin (Gümüştaneli), *Büyük Dua Mecmu'ası*, s. 67; ~ hadisine... Mehmed Zahid Kotku, *Mü'minlere Va'zlar*, ...bir hadiste: ~ Ahmed b. Mehmed Emin, *Âmentü Şerhi*, s. 39;... ve dahi buyurdu: ~ Ebussuud Efendi, *Mecmû'a-i De'avât*, s. 19; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 47.

دَعَاءُ السُّلْطَانِ سَبَبُ الْغُفْرَانِ

Du'âü's-sultânî sebebü'l-gufrânî (A.)

Sultanın duası, af sebebidir.

~ Mehmed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfân*, s. 49; Bir de: ~ buyurmuşlardır, Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 24; Levha: ~ Teşvikiye Camii, Şişli

دَعَاءُ الْوَالِدِ لَوْلَدِهِ كَدَعَاءِ النَّبِيِّ لِأُمَّتِهِ

Du'âü'l-vâlidî li-veledihî ke-du'âi'n-nebiyyi li-ümmetihî (A.)

Babanın çocuğuna duası, peygamberin ümmetine duası gibidir.

Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 31; Nebi buyurdu: ~ Mehmed Bedreddin, *Ehâdis-i Mi'e*, s. 16.

الدَّعَاءُ يَنْفَعُ مِمَّا نَزَلَ وَمِمَّا لَمْ يَنْزَلْ

ed-Du'âü yenfa'u mimmâ nezele ve mimmâ lem-yenzil (A.)

Dua, inen ve inmeyen belâların define katkıda bulunur.

~ ya'ni... Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 33.

الدَّعَاءُ يَرُدُّ الْبَلَاءَ

ed-Du'âü yerüddü'l-belâ'e (A.)

Dua, belâyı defeder.

Hadiste: ~ buyurulmuştur. Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 3/218.

دُو بَرَهْنَه بِحَمَامٍ خَوْشَنْد

Dû berehne be-hammâm hôşend (F.)

İki çıplak bir hamama yakışır.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belâleten*, 1972, s. 171.

دُوْدُ اَزْ اَتَشْ حَبِيْرٍ دَهْدُ

Dûd ez-âteş haber dihed (F.)

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

دَخْتَرٌ بَهْ تُوْمِيْ كُوِيْمِ عَرُوْسِ تُوْكُوْشِ كُنْ

Duhter be-tû mî-gûyem arûs tû gûş kun (F.)

Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla.

دُوْاِبْرَاهِيْمِ اَمْدٌ بَدِيْرٍ (دَارِ) جِهَانُ
يَكِيْ بَتِ شِكْنِ شُدْ دَوْمِ بَتِ نِشَانِ

Dû İbrâhim âmed be-deyr-i (dâr-ı) cihân

Yekî büt-şiken şüd düvvüm büt ni-şân (F.)

Dünya (tekkesine) iki İbrahim geldi, biri put kırdı (Hz.İbrahim), biri put dikti. (Kanunî'nin hariciye veziri, Makbul İbrahim Paşa.)

Beyit: ~ Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısmı*, s. 256; 01 beyit budur: ~ Abdülkadir Karahan, *Figânî ve Dîvançe-si*, s. 20; Merhum Figânî: ~ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 1/100; ~ Âşık Çelebi, *Tezkire*, s. 85.

دُوْپَادِشَاهِ دَرِ اَقْلِيْمِيْ نَكْنَجَنْدِ

Dû pâdişâh der-iklîmî ne-goncend (F.)

İki padişah bir ülkeye sığmaz.

~ mazmûnu üzere... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârîh*, 2/205.

دُوْ پارَادِرْ يَكْ كَفْشِ كَرْدَنْ

Dû pâ-râ der-yek kefş kerden (F.)

İki ayağını bir papuca koymak.

دُوْتَادُ وِجَهَارَتَا

Dû-tâ-dû çehâr tâ (F.)

İki kere iki dört eder.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 164.

دُهْلَشْ دَرِيْدَهْ شُدْ

Dühüleş derîde şüd (F.)

Davulu yırtıldı.

Darb-ı mesil: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/810.

دَمْ عَلِيْ كَظْمِ الْغِيْظِ تَحْمَدُ عَوَاقِبِكِ

Düm alâ kazmî'l-gayzı tahmed avâ-kıbuke (A.)

Öfkeni yutmaya devam et, onun iyi olsun.

Hiz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânî'l-cinân*, s. 35; ~ müeddâsında makrûndur. Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 156; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 116.

دَمْ عَلِيْ الطَّهَارَةِ يُوْسَعُ عَلَيْكَ الرَّزْقُ

Düm ale't-tahâreti yüvessa' aley-ke'r-rızku (A.)

Temizliğe devam et, rızkın bol olsun.

~ Nâbî, *Hadîs-i Erba'în Tercümesi*, s. 3; Levha: ~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadîs*, s. 65; ~ hadisinde... Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 55; Hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 147, Nebi buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 31.

دُم سَك رَاسَت نَشَوَد

Düm-i seg râst ne-şevêd (F.)

İtin kuyruğu doğru olmaz.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/767.

الدُّنْيَا بَحْرٌ عَمِيقٌ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ يَغْرُقُ فِيهَا

ed-Dünyâ bahrun amîkun kesîrûn mine'n-nâsi yugraku fihâ (A.)

Dünya derin bir denizdir, insanların çoğu onda boğulmuştur.

Resûlü'llâh buyurmuştur: ~ Esat Coşan, *Hacı Bektaş-ı Velî Makâlât*.

الدُّنْيَا بَدْرَةٌ وَلَنَا فِيهَا عِبْرَةٌ

ed-Dünyâ bedretün ve lenâ fihâ ibretün (A.)

Dünya, bizim için kendisinde ibret bulunan bir kesedir.

~ ya'ni, Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-mahabbe*, s. 44.

الدُّنْيَا بِالْوَسَائِلِ لَا بِالْفَصَائِلِ

ed-Dünyâ bi'l-vesâili lâ-bi'l-fezâili (A.)

Dünya (varlığı) erdemlerle değil, sebeplerine sarılma ile elde edilir.

Dünya: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/771.

الدُّنْيَا جَنَاحٌ بَعُوضَةٌ

ed-Dünyâ cenâhu ba'ûzatin (A.)

Dünyanın değeri, gerçekte bir sivri sineğin kanadı kadardır.

Bir peşşe kanadının ki: ~ Sinan Paşa, *Tazarru'nâme*, s. 144.

الدُّنْيَا جَيْفَةٌ وَطَالِبُهَا كِلَابٌ

ed-Dünyâ cîfetün ve tâlibühâ kilâbün (A.)

Dünya bir leştir, ona düşkün olanlar ise köpeklerdir.

~ nümunesince... Müstakımzâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvan-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 91; Resûl-i Ekrem: ~ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 152; ... bu satırı şöyle çıkardık: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Akşehir Tarihi*, s. 439; Nebi buyurdu: ~ İbrahim Tennûrî Bayrâmî, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, s. 31; ~ hadisi... Tevhid Efendi, *Menâkıb-ı Kethüdâzâde*, s. 70.

الدُّنْيَا دَارٌ مِنْ لَادَارٍ لَهُ وَمَالٌ مِنْ لَامَالٍ لَهُ
وَيَجْمَعُهَا مِنْ لَاعَقْلٍ لَهُ

ed-Dünyâ dârü men lâ-dâre lehû ve mâlü men lâ-mâle lehû ve yecma'u-hâ men lâ-akle lehû (A.)

Dünya, evi olmayanın evi, malı olmayanın malıdır; ancak akılsızlar ikisini birden elde etmeğe çalışırlar.

Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnâl, *Son Hattatlar*, s. 393.

دُنْيَا دَائِمٌ بِكَ قَرَارٌ نِيسْتُ

Dünyâ dâyim be-yek karâr nist (F.)

Dünya bir kararda durmaz.

Dünya: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/771.

الدُّنْيَا دَوَارٌ وَالنَّاسُ أَطْوَارٌ

ed-Dünyâ edvârun ve'n-nâsü etvârun (A.)

Dünyanın devirleri, insanların tavırları vardır.

Zemahşerî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/432.

دُنْيَايَ فَايِنِي بِكَ قَرَارٌ نَمَانَدُ

Dünyâ-yı fânî be-yek karâr ne-mâned (F.)

Fânî dünya bir kararda durmaz.

Dünya: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/771.

الدُّنْيَا فَايِنِي وَالْآخِرَةُ بَاقِيَةٌ

ed-Dünyâ fâniyetün ve'l-âhîretü bâkîyetün (A.)

Dünya geçici, ahiret kalıcıdır.

~ deyip... Şemseddin Nûrî, *Risâle-i Pen-diyye*, s. 3;... oturduğu yerden: ~ der. Mehmed Nûrî Şemseddin, *Miftâhu'l-kulüb*, s. 214.

الدُّنْيَا حَرَامٌ عَلَىٰ أَهْلِ الْآخِرَةِ
وَالْآخِرَةُ حَرَامٌ عَلَىٰ أَهْلِ الدُّنْيَا

وَهُمَا حَرَامَانِ عَلَىٰ أَهْلِ اللَّهِ

ed-Dünyâ harâmün alâ ehli'l-âhîretü ve'l-âhîretü harâmün alâ ehli'd-dünyâ ve hümâ harâmâni alâ ehli'llâhi (A.)

Dünya, ahiret ehline, ahiret, dünya ehline, her ikisi Allah ehline haramdır.

Hız. Risâlet buyurur: ~ Niyâzî-i Mısırî, *Tarîkatnâme*, s. 21; Nesih celîsi ile yazılmış bir hadis: ~ Beyhan Karamağralı, *Ahlat Mezar Taşları*, s. 132,...hadis vârid olmuştur: ~ Esat Coşan, *Makâlât-ı Hacı Bektâş-i Velî*, s. 10; ~ hadisi okunur. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/514;... ve dahi buyurur: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 40.

الدُّنْيَا قَبَانٌ وَنَحْنُ مَعَ الرَّجْحَانِ

ed-Dünyâ kabbânün ve nahnü ma'r-rüchânî (A.)

Dünya bir terazidir, biz ise ağırlığız.

~ nüktesine vâkıf idiler. Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 6/4; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/174; ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 2/30.

الدُّنْيَا قَنْطَرَةٌ الْآخِرَةُ

ed-Dünyâ kantaratü'l-âhîretî (A.)

Dünya âhîretin köprüsüdür.

...üzerinde: ~ hadisi yazılıdır. İbrahim Hakkı Konyalı, *Niğde Aksaray Tarihi*, 2/2146; Dünya: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/771.

الدُّنْيَا قَنْطَرَةٌ فَاعْبُرُوهَا وَلَا تَعْمُرُوهَا

ed-Dünyâ kantaratün fa'bürûhâ ve lâ-ta'murâhâ (A.)

Dünya bir köprüdür, ondan geçiniz, ama onu onarmayınız.

...taşı taş üstüne koymayıp: ~ demiştir. Nişancızâde Mehmed Paşa, *Mir'ât-ı Kâ-inât*, 1/385.

الدُّنْيَا كَالْحَيَّةِ لَيْنٍ مَسَّهَا قَاتِلٌ سَمَّهَا

ed-Dünyâ ke'l-hayyeti leyyinün messühâ kâtilün semmühâ (A.)

Dünya, dokunması yumuşak, zehiri öldürücü yılan gibidir.

~ Ahmed Ali Sipehr, *Kelimât-ı Kassâr*, s. 30.

الدُّنْيَا كَحَلْمِ النَّائِمِ

ed-Dünyâ ke-hulmi'n-nâimi (A.)

Dünya, uyuyanın gördüğü düş gibidir.

Nitekim hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 1/126; Nitekim Efendimiz: ~ Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 2/264; Ahvâl-i âlem hep rüyâdır: ~ Celâleddin-i Rûmî, *Fîhi Mâfih*, s. 94.

دُنْيَاكَ مَا لَهَاكَ عَنْ مَوْلَاكَ

Dünyâke mâ elhâke an mevlâke (A.)

Dünya, seni Mevlândan (Allah'a kulluktan) alıkoyan şeydir.

Zira: ~ demişlerdir. Mehmet Zahit Kotku, *Risâle-i Halâdiye Tercümesi*, s. 45.

دُنْيَاكَ مَا يَشْغَلُكَ عَنْ رَبِّكَ

Dünyâke mâ yüşgûlike an rabbike (A.)

Dünya, seni Rabb'inden (Rabb'ine kulluktan) alıkoyan şeydir.

~ mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 192.

الدُّنْيَا كُلُّهَا غَمُومٌ فَمَا كَانَ مِنْهَا فِي سُرُورٍ فَهُوَ رِيحٌ

ed-Dünyâ küllühâ gumûmün fe-mâ kâne minhâ fî sürûrin fe-hüve ribhun (A.)

Dünyada ne varsa hepsi üzüntü unsurudur, ondan elde edilen bir parça sevinç kardır.

~ Mehmed Zihnî, *Hadâik*, s. 32.

الدُّنْيَا كُلُّهَا مَتَاعٌ وَخَيْرٌ مَتَاعِهَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ

Ed-Dünyâ küllühâ metâun ve hayru metâ'ihâ el-mer etü's-sâlihâtü (A.)

Dünyada ne varsa hepsi yararlıdır, ama bunların en iyisi, iyi kadındır.

Hadis: ~ Mehmed Zihnî, *Nimet-i İslâm*, s. 776.

الدُّنْيَا مَا شَغَلَكَ عَنِ اللَّهِ

ed-Dünyâ mâ şagaleke ani'llâhi (A.)

Dünya, seni Allah'tan (Allah'a kulluktan) alıkoyan şeydir.

...kelâm-ı dürer-bâr-ı: ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişt-i Cevâhir*, s. 109.

الدُّنْيَا مَلْعُونٌ وَطَالِبُهَا مَغْبُونٌ

ed-Dünyâ mel'ûnün ve tâlibühâ magbûnün (A.)

Dünya mel'undur, ona düşkün olan ise aldanmıştır.

Resülû'llâh: ~ Vîrânî Baba, *Nazım ve Nesir*, s. 51.

الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ وَمَا فِيهَا مَلْعُونَةٌ

ed-Dünyâ mel'unetün ve mâ fihâ mel'ûnetün (A.)

Dünya ve dünyada bulunan her şey mel'un (kötü) dur.

...ve dahi buyurur: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 40.

الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ وَمَلْعُونٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ

ed-Dünyâ mel'ûnetün ve mel'ûnün mâ fihâ illâ zikru'llâhi (A.)

Allah'ı anma dışında, dünya ve dünyada bulunanlar kötüdür.

~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/126;... mezar taşında şunları okudum: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/370; ~ Nâbî, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 3.

الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَخَيْرٌ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْءُ الصَّالِحَةُ

ed-Dünyâ metâ'un ve hayru metâ'i'd-dünyâ el-mer'etü's-sâlihâtü (A.)

Dünyanın kendisi yararlıdır, onda yararlı olan şeylerin en iyisi iyi kadındır.

~ hadisi...Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 261.

الدُّنْيَا مَزْرَعَةٌ الْآخِرَةُ

ed-Dünyâ mezra'atü'l-âhireti (A.)

Dünya ahiretin Tarlasıdır.

Hız. Risâlet buyurur: ~ Niyâzî-i Mısırî, *Tarikatnâme*, s. 6;... ne için: ~ denildi? Bursalı İsmail Hakkı, *Halîliye*, s. 31; ~ hadisi ile... Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 1/395;... Resülû'llâh buyurur: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 32; ~ muktezâsınca.

Beyânü'l-hak (gazete), 1/179; ~ muktezâsınca... Fuzûlî, *Hadikatü's-su'adâ*, s. 6.

الدُّنْيَا مِثَالُ الْآخِرَةِ

ed-Dünyâ misâlü'l-âhireti (A.)

Dünya ahiretin bir örneğidir.

...demişlerdir ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/497.

دُنْيَا مَتَاعِيستِ كِه اَرَزْدَبِه نَزَاعِي

Dünyâ metâ'ist ki erzed be-nizâ'î (F.)

Dünya, kavga etmeyi degecek kadar yararlı bir şey değildir.

Hâfız-ı Şîrâzî'yi dinle: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 246; ~ fehvâsım... Mehmed sadeddin (Hoca), *Tâcü'r-tevârih*, 1/49.

دُنْيَا رُوِي سَرَشْ خَرَابْ شَدْنْ

Dünyâ rû-yı sereş harâb şüden (F.)

Dünya başına yıkılmak.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, 163.

الدُّنْيَا سَاعَةٌ فَاجْعَلْهَا طَاعَةً

ed-Dünyâ sâ'atün fe'c'alhâ tâ'aten (A.)

Dünya kısa bir andır, onu ibadetle geçir.

Resûl-i kâinât: ~ buyurdu. Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 185;... nesihle: ~ hadisi yazılıdır. Beyhan Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları*, s. 129;... Nebi buyurdu: ~ Mehmed Bedreddin, *Ehâdis-i Mi'e*, s. 24.

الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ

ed-Dünyâ sicnü'l-mü'mini ve cennetü'l-kâfiri (A.)

Dünya, müminin zindanı, kâfirin cennetidir.

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 24; Nebi buyurdu: ~ İbrahim Tennûrî Bayrâmî, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, s. 42; ~ mazmûnu... Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târihi*, s. 481;... hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhî'l-Mesnevî*, 1/341; Resûlü'llâh buyurmuştur: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâ'u Ulûmi'd-dîn*, 3/453.

الدُّنْيَا يَوْمَانِ يَوْمٌ لَكَ وَيَوْمٌ عَلَيْكَ

ed-Dünyâ yevmâni yevmün leke ve yevmün aleyke (A.)

Dünya iki gündür, (durumlar değişir) bir gün lehine, bir gün aleyhine olur.

~ Sait Şimşek-Taceddin Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler, Kalıp İfadeler, Atasözleri Sözlüğü*, s. 413.

دُرُوعُ كُوْخُو خَانِهَ اَشِّ اَتَشِّ كَرَفْتِ
(سُوْخَتْ) كَسَى بَاوْرَ نَكَرَدَ

Dürûg-gû hâne-eş âteş girift (sûht) kesî bâver ne-kerd (F.)

Yalancının evi yanmış kimse inanmamış.

دُرُوعُ مَصْلَحَتِ اَمِيرٍ
بِهَ اَز رَاسَتِي فَتَنَهَ اَنْكِيْزِ

Dürûg-ı maslahat-âmîz Bih ez-râstî fitne-engîz (F.)

Barıştırmayı amaçlayarak söylenen yalan, fesat çıkarmayı amaçlayarak söylenen doğrudan daha iyidir.

Nazım: ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâ-iku'ş-şakâik*, s. 75; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/773; Sa'dî: ~ Celâleddin İzmirli, *Dînî Ahlâk Bilgisi*, s. 27; Şeyh Sa'dî: ~ Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 71; ~ mîsdâkıncı... Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 34.

دُشْمَنِ دَانَابِهَ اَز دُوسْتِ نَادَانِ

Düşmen-i dâna bih ez-dost-ı nâdân (F.)

Bilgili düşman, bilgisiz dosttan daha iyidir.

Darb'ül-mesel:~ L.Halilov, *Fars Dili*, s. 153; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/526.

دُشْمَنِ زِيْرِكُ بِهَ اَز دُوسْتِ نَادَانِ

Düşmen-i zîrek bih ez-dost-ı nâdân (F.)

Akıllı düşman cahil (akılsız) dosttan iyidir.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/526.

دُزْدَ بَاشُ وِمَرْدَبَاشُ

Düzd bâş ü merd bâş (F.)

Hırsız ol ama erkek ol

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 2/734.

دُزْدِبَاَزَارِ أَشْفَتَهُ مِیْ خَوَاهَدُ

Düzd bâzâr-ı âşüfte mî-hâhed (F.)

Kurt dumanlı havayı sever.

دُزْدِیْدَه بُودَ آنْکِه نَمَانْدَ بَخْدَاوَنْد

**Düzdîde büved ân ki ne-mâned be-
hudâvend (F.)**

Sahipsiz mal, çalınmış maldır.

~ Mazmûnunca... Latîfî, *Tezkire*, s. 25.

دُزْدِ نَاکْرِفْتَه سُلْطَانِ اَسْت

Düzd-i nâ-girifte sultân-est (F.)

Yakalanmamış hırsız sultandır.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 3/428.

E

أَبَعْدُ النَّاسِ مِنَ اللَّهِ الْقَلْبُ الْقَاسِي

Eb'adü'n-nâsi mine'llâhi el-kalbü'l-kâsî (A.)

Allah'tan en uzak insan, katı kalpli kişidir.

~ kelâm-ı Şâri; Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/800.

أَبْغَضُ الْحَلَالِ إِلَى اللَّهِ الطَّلَاقُ

Ebgazu'l-helâli ila'llâhi et-talâku (A.)

Allah'ın hiç sevmediği helâl, nikahlı kadını boşamaktır.

~ ya'ni... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/3902;

~ hadisiyle... Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 48; Diğer bir hadiste:

~ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3/389; Bir hadiste: ~ Osman Karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, s. 255; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 97.

أَبْخَلُ النَّاسِ مَنْ يَبْخَلُ بِالسَّلَامِ

Ebhalü'n-nâsi men yebhalü bi's-selâmi (A.)

En cimri insan, selâm vermede cimri-lik eden kişidir.

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 46

أَبْلَغُ الشَّعْرِ أَكْذَبُهُ

Eblagu's-şi'ri ekzebühû (A.)

Şiirin en güzel ve açık olanı, en yalanlıdır.

~ *İlmî Araştırmalar*, İlim Yayma Cemiyeti, 3, İst.1996, 58.şık.

أَبْلَهُ دَرِ سَخْنٍ پِيدَاسْت

Ebleh der-sühan peydâst (F.)

Aptal, konuşmasından anlaşılır.

~ meselince... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 4/41.

أَبْرُدُ مِنَ الْبُرْدِ فِي زَمَنِ الْوَرْدِ

Ebredü mine'l-berdi fî zemeni'l-verdi (A.)

Gül mevsiminde (normal) soğuktan daha soğuk.

~ dedikleri gibi. Ankaralı İsmail Rüsühî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 55.

أَبْرُو بَادُو مَهْ وَ خَوْرُشِيدُو فَلَكْ دَرْ كَارَنْدُ
تَاتُو نَانِي بَكْفِ آرِي وَبَغْفَلْتِ نَخُورِي
هَمَهْ اَزْبَهْرْ تَوْسَرْ كَشْتَهْ وَفَرْمَانْ بَرْدَارْ
شَرْطِ اِنْصَافْ نَبَاشَدْ كِهْ تَوْ فَرْمَانْ نَبْرِي

Ebr ü bâd ü meh ü hûrşîd ü felek der kârend

Tâ tû nânî be-kef ârî vü be-gaflet nehôrî

Heme ez-behr-i tü ser-geşte vü fermân ber-dâr

Şart-ı insâf ne-bâşed ki tû fermân ne-berî (F.)

Eline bir ekmek geçiresin, onu gaflet içerisinde yemeyesin diye, bulut, yel, ay, güneş, felek çaba sarfetmektedirler. Bunların hepsi senin için baş eği-miş ve emre hazır durumdalar. Bu durumda senin emre itaat etmemen insafsızlık olur.

Şeyh Sa'dî: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/290; insan nimetin şüküründen âcizdir: ~ Hacı Reşid Paşa, *Râhu'l-Mecelle*, 1/2; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 112; Beyit: ~ Cemal Ögüt: *Kur'an'a Göre Fezâ Âlemleri*, s. 14; Şeyh Sa'dî: ~ Muhsin Fânî ez-zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 77.

أَبْوَابُ الْجَنَّةِ تَحْتَ ظِلَالِ السِّيُوفِ

Ebvâbü'l-cenneti tahte zılâli's-süyû-fi (A.)

Cennetin kapıları kılıçların gölgeleri altındadır.

...hadiste: ~ diye... Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 463

أَبْوَابُ الرِّزْقِ مَغْلَقَةٌ وَالْحَرَكَةُ مِفْتَاحُهَا

Ebvâbü'r-rızkı muglegatün ve'l-hareketü miftâhuhû (A.)

Rızık kapıları kapalıdır, çalışmak onların anahtarıdır.

...esbâba tevessül tevekküle münâfî değildir: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'den Dersler ve Öğütler*, s. 160.

أَجَلُ الْمَكَارِمِ اجْتِنَابُ الْمَحَارِمِ

Ecellü'l-mekârimi ictinâbü'l-mahârimi (A.)

En büyük insan, haramlardan sakınan kişidir.

Atasözleri: ~ Osman F.Sertkaya, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 16/12

أَجَلُ سَكِّ چُونِ بَرَسَدِ (كِه رَسِيدِ)
بِمَسْجِدِ خَرَابِي كُنْدِ

Ecel-i seg çûn be-resed (ki resîd) be-mescid harâbî kuned (F.)

Eceli gelen it cami duvarına işer.

الْأَجَلُ وَاحِدٌ وَالْأَسْبَابُ مُخْتَلِفَةٌ

el-Ecelü vâhidün ve'l-esbâbü muh-telifetün (A.)

Sebepler farklı da olsa, ecel birdir.

~ Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/164.

الْأَجْرُ بِقَدْرِ الْمَشَقَّةِ

el-Ecrü bi-kadri'l-meşakkati (A.)

Ücret, çekilen zahmet kadardır.

~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 158; ~ Kâmî Efendi, *Lûgaz-ı Şem'i*, s. 38.

أَجْرُكُمْ بِقَدْرِ تَعَبِكُمْ

Ecrüküm bi-kadri ta'biküm (A.)

Ücretiniz, harcadığınız güç kadardır.

~ medlülünce... Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 120.

الْأَجْرُ وَالضَّمَانُ لَا يَجْتَمِعَانِ

el-Ecrü ve'z-zamânü lâ-yectemi'âni (A.)

Ücret ile kefil birlikte bulunmaz.

86.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 131; ~ Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, 223; Bu kâide: ~ diye yazılmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 1/285.

أَجُودٌ مِنْ حَاتِمٍ

Ecvedü min hâtemin (A.)

Hâtem'den (Hâtem-i Tayy) daha cömert. (Arap kabileleri arasında cömertliği ile ünlü, Tayy kabilesinden İbnü Abdillâh b. Sa'd).

~ Said Paşa (Diyarbakır'lı), *Nühbetü'l-emsâl*.

أَدَاءُ الدِّينِ مِنَ الدِّينِ

Edâü'd-deyni mine'd-dîni (A.)

Borcu vaktinde ödemek, dinin gereğindedir.

Hiz. Ali~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 5; ~ ma'nâ-yı âlfisi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 11; ~ *Emsâl-i Hiz. Ali*, s. 1; Hiz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/701; ~ hadisi... Nâfi Efendi, *Nâfi'ü'l-âsâr*, s. 155.

أَدَبْنِي رَبِّي فَاحْسِنْ تَأْدِيبِي

Eddebenî rabbî fe-ahsene te'dîbî (A.)

Beni, Rabb'im terbiye etti, terbiyemi güzelleştirdi.

...bir hadiste: ~ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlâk*, s. 300; Hadis; ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 56; ~ hadisine telmihtir. Aynî Dede, *Örfî Şerhi*, s. 9; Resûlü'llâh: ~ buyurdu. Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhü'l-kulûb*, s. 228;... Efendimiz: ~ Abdurrahman Sâmî Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 7

أَدَّبْ عِيَالَكَ تَنْفَعَهُمْ

Eddib iyâleke tenfa'uhüm (A.)

Aileni terbiye et, onlara yararlı olursun.

...te'dîb-i iyâlin mücib-i nef' olduğu: ~ nümâyandır. Nâfi Efendi, *Nâfi'ü'l-âsâr*, s. 153; ~ ma'nâ-yı âlfisi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 10.

أَدِّبُوا أَوْلَادَكُمْ

Eddibû evlâdeküm (A.)

Çocuklarınızı terbiye ediniz.

...hadisle müeyyedir: Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 270.

أَدَبٌ أَمْوَزَ أَنْ أَدِيبُ كَهْ أَوْ أَدَبٍ
أَزْ حَضْرَتِ خُدَا أَمْوَحْتِ

Edeb âmûz ez-ân edîb ki ô edeb ez-hazret-i hudâ âmûht (F.)

Edebi, Hz.Allah'tan edep öğrenen o edepli (Hz.Muhammed) den öğren.

Resûl-i Ekrem: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 16.

أَدَبٌ بِهْتَرَازِ كَنْجِ قَارُونَ بُودِ
فَزَوْتَرِ زِ مَلِكِ فَرِيدِ وَنِ بُودِ

Edeb bihter ez-genc-i kârûn büved Füzûnter zi-mülk-i ferîdün büved (F.)

Edep, Kârûn hazinesinden daha iyi, Feridun ülkesinden daha üstündür.

Beypit: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 17.

الْأَدَبُ خَيْرٌ مِنَ الذَّهَبِ

el-Edebü hayrun mine'z-zehebi (A.)

Edep, altından daha iyidir.

...râst buyurmuşlar: ~ Osmanzâde Ahmed Tâif Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 17 ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 61; zîrâ: ~ denilmiştir. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 35

أَدَبُ الْمَرْءِ خَيْرٌ مِنْ ذَهَبِهِ

Edebü'l-mer'i hayrun min zehebihî (A.)

İnsanın edep sahibi olması, altın sahibi olmasından daha iyidir.

~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 2; ~ şerhinde irâd olundu. Mehmed Sadreddin Çelebi, *Riştete-i Cevâhir*, s. 104;... edeb zehebden nâfi olduğuna: ~ Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 153; ~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 210, ~ mealinde... Abdullah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 63.

الْأَدَبُ صُورَةُ الْعَقْلِ

el-Edebü sûretü'l-aklı (A.)

Edep aklın göstergesidir.

~ fazlını izhâr için... Ahmed Cevdet, *Tercüme-i Sad-Kelime-i İmam Ali*, s. 24.

أَدَبٌ تَاجِيستُ أَزْ نُورِ الْهَيْ
بِنِهْ بَرِ سِرِّ بَرِ هَرِّ جَاكِهْ خَوَاهِي

Edeb tâcîst ez-nûr-ı ilâhî Binih ber-ser berev her câ ki hâhî (F.)

Edep, ilâhî nurdan bir taçtır, onu başına koy, istediğin yere git.

Bir edîb-i kâmil: ~ der. Tahir Büyükkökçü, *İslâm'da Edep*, s. 29; ~ beytini... Kitapçı Aragul, *İntikâd*, s. 53; Beypit: ~ Ahmed Mâhir, *Mu'cizât-ı Kur'ânîye*, s. 194; Müfred: ~ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 35; ~ Mahir İz, *Tasavvuf*, s. 32.

الْأَفْعَالُ أَبْلَغُ مِنَ الْأَقْوَالِ

el-Ef'âlü eblagu mine'l-akvâli (A.)

Bir musibet, bin nasihattan hayırlıdır.

Fi'l: ~ M.Sait Şimşek ve diğerleri, *Arapça-Türkçe Deyimler, Kalıp İfadeler, Atasözleri Sözlüğü*, s. 313.

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ أَحْمَرُهَا

Efdalü'l-a'mâli ahmezühâ (A.)

Amellerin en üstünü, en geç olanıdır. (külfete göre nimet.)

Zîrâ: ~ dir. Tevhid Efendi, *Menâkıb-ı Ket-hüdâzâde*, s. 258, Hadiste: ~ vârid olmuştur. İbrahim Nâtkî, *Akâid-i İslâm*, s. 51, ~ hadisi... Ali Râşid, *Nümüne-i Hikmet*, s. 125,... eserde: ~ vârid olmuştur. Müstakımzâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 450.

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ عَمَلُ الْقَلْبِ

Efdalü'l-a'mâli amelü'l-kalbi (A.)

İşlerin en iyisi yürekten yapılandır.

Hız.Nebi: ~ buyurmuştur. Bursalı İsmail hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 6/505.

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ بَعْدَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ التَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ

Efdalü'l-a'mâli ba'de'l-îmâni bi'llâhi et-teveddüdü ile'n-nâsi (A.)

Allah'a imandan sonra en üstün amel, insanlarla iyi geçinme ve onları sevmektir.

~ Râşid Efendi, *Tevârih-i Enbiyâ*, s. 454; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dînî Hasbihâl*, s. 83; ~ hadisiyle... Hâfız Mehmed Sâdık, *Cihâd-ı Ekber*, 1/186; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/548.

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ أَنْ تَدْخَلَ عَلَى قَلْبِ أَخِيكَ سُرُورًا وَتَقْضَى حَاجَتَهُ

Efdalü'l-a'mâli en tûdhile alâ kalbi ahîke sürûnar ve takzî hâcetehû (A.)

En üstün amel, (mümin) kardeşini sevindirmen ve ihtiyacını gidermandır.

~ hadisi mısradakınca... Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Miftâhü'l-belâga*, s. 209.

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ الْحُبُّ لِلَّهِ وَالْبَغْضُ لِلَّهِ

Efdalü'l-a'mâli el-hubbu li'llâhi ve'l-bu'zu li'llâhi (A.)

Amellerin en üstünü, Allah (rızası) için sevmek veya sevmemektir.

Fahr-i Âlem buyurmuşlar: ~ Mehmed Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 1/31; Cenâb-ı Fahr-i Kâinât: ~ buyuruyorlar. Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/15, Resûl-i Ekrem buyurur: ~ Vecdî Efendi, *Zübdetü'l-keîâm*, s. 145.

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ عِنْدَ اللَّهِ ادِّخَالُ السُّرُورِ فِي قَلْبِ الْمُؤْمِنِ

Efdalü'l-a'mâli inda'llâhi idhâlû's-sürûri fi kalbi'l-mü'mini (A.)

Allah katında en üstün amel, bir mümini sevindirmektir.

Resûlü'llâh: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 24.

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ الْكَسْبُ الْحَلَالِ

Efdalü'l-a'mâli el-kesbü'l-helâlü (A.)

En üstün amel, helâl kazançtır.

~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 72; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/548; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 167.

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ سَقَى الْمَاءِ

Efdalü'l-a'mâli sakyü'l-mâi (A.)

En üstün amel, (Allah rızası için) su vermektir.

Âb-ı cûdim icrâ eyleyip: ~ ye kıldı. Şeyh Selâmî, *Divan*, s. 79.

أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ الصَّلَاةُ لَوْ قَتَبَهَا

Efdalü'l-a'mâli es-salâtü li-vaktihâ (A.)

Amellerin en iyisi, vaktinde kılınan namazdır.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i*, İslâmî Edebiyât, no. 22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 130.

أَفْضَلُ الْجِهَادِ أَنْ يَجَاهِدَ الرَّجُلُ نَفْسَهُ وَهُوَ

Efdalü'l-cihâdi en yücâhide'r-recülü nefsehü ve hevâhu (A.)

En üstün cihat, insanın, nefsi ve onun keyfî istekleriyle cihadıdır.

~ hadisi... Muhsin Fânî ez-Zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 193; ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/353.

أَفْضَلُ الْجِهَادِ كَلِمَةٌ حَقٌّ عِنْدَ سُلْطَانٍ جَائِرٍ

Efdalü'l-cihâdi kelimetü hakkın inde sultânin câirin (A.)

En büyük cihat, zalim sultanın yanında doğruyu söylemektir.

...Efendimiz buyurmuşlar : ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 7/2988; Efendimiz: ~ buyurmuşlardır. Hâfız Mehmed Sâdık, *Cihâd-ı Ekber*, 1/168; ~ sözünü... Osman Ergin, *Balikesirli Abdülaziz Mecdi Tolun*, s. 133;... hadiste vâridir ki: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhîretü'l-mülûk*, s. 131; ...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-ne-cât*, s. 285.

أَفْضَلُ الدِّينِ الْوَرَعُ

Efdalü'd-dîni el-vera'u (A.)

En iyi dindarlık, günahlardan titizlikle sakınmaktır.

Sırr-ı takvâyı halka bildirdi: ~ Hasan Aksoy, Mustafa Âlî'nin *Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 50

أَفْضَلُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ الْمَرْءِ لِنَفْسِهِ

Efdalü'd-du'âi du'âü'l-mer'i li-nefsihî (A.)

En üstün dua, insanın kendisi için ettiği duadır.

~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/74; Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i*, İslâmî Edebiyat, nr.22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 130.

أَفْضَلُ الدُّعَاءِ الْحَمْدُ لِلَّهِ

Efdalü'd-du'âi el-hamdü li'llâhi (A.)

En iyi dua, "elhamdü li'llâh" demektir.

... bu sebeble: ~ buyurulmuştur. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/665.

أَفْضَلُ الْأَيَّامِ يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ يَوْمَ الْقَرِّ

Efdalü'l-eyyâmı yevmü'n-nahrı sümme yevmü'l-karrı (A.)

Günlerin en üstünü, Kurban Bayramının birinci ve ikinci günüdür.

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 588.

أَفْضَلُ الْخَلْقِ التَّوَّاعِعِ

Efdalü'l-hulkı et-tevâzu'u (A.)

En iyi huy, alçak gönüllülüktür.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i, İslâmî Edebiyat*, nr. Ekim-Kasım-Aralık, 1993 s. 133.

أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ أَحْمَزُهَا

Efdalü'l-ibâdeti ahmezuhâ (A.)

En üstün ibadet, en güç olanıdır.

...Külfete göre değil midir: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 290.

أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ آدَاءُ الْفَرَائِضِ
وَاجْتِنَابُ الْمَحَارِمِ

Efdalü'l-ibâdeti edâü'l-ferâizi ve ic-tinâbü'l-mahârimi (A.)

En iyi ibadet, farzları uygulama, haramlardan sakınmadır.

~ Âli Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 4/115.

أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الْفَقْهُ

Efdalü'l-ibâdeti el-fıkhu (A.)

En üstün ibadet, fıkhu (İslâm hukuku-nu) bilmektir.

~ hadise işâret... Mehmed Mevkûfâtî, *Mültekâ Tercümesi, Mevkûfât*, s. 6; Hadis: ~ Seyyid Ahmed Zühdi, s. 10; ibadet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/474; Ebû Hanife Eyitti: ~ Ahmed Bîcân, *Envârü'l-âşıkîn*, s. 350.

أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ انْتِظَارُ الْفَرْجِ

Efdalü'l-ibâdeti intizâru'l-fereci (A.)

En iyi ibadet, tasa ve sıkıntıdan kurtuluşu (zaferi) beklemektir.

~ buyurulmuştur. Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 6/395.

أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ

Efdalü'l-ibâdeti kırâ'etü'l-kur'âni (A.)

En önemli ibadet, Kur'ân okumaktır.

Resülü'llâh: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 23.

أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ الرَّأْيُ الْحَسَنُ

Efdalü'l-ibâdeti er-re'yü'l-hasenü (A.)

En önemli ibadet, güzel (isabetli) görüştür.

~ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Dersleri*, s. 155.

أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ التَّوَّاعِعِ

Efdalü'l-ibâdeti et-tevâzu'u (A.)

En önemli ibadet, alçak gönüllülüktür.

~ hadisi...Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 117; Hadiste: ~ buyuruldu. Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 46; ~ hadisiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 148

أَفْضَلُ عِبَادَةِ أُمَّتِي تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ نَظْرًا

Efdalü ibâdeti ümmetî tilâvetü'l-kur'âni nazaran (A.)

Ümmetimin en önemli ibadeti, yüzüne Kur'an okumaktır.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i, İslâmî Edebiyat*, nr.22 Ekim-Kasım-Aralık, 1993 s. 128

أَفْضَلُ الْإِيْمَانِ الْبِرُّ وَالسَّمَاةُ

Efdalü'l-îmâni el-birrü ve's-semâhatü (A.)

İmanın en üstünü, iyilik ve hoşgörüdür.

Hadis: ~ Ömer Fevzi, *Dinî Hasbihâl*, s. 21; ~ hadisi...Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 38

أَفْضَلُ الْإِيْمَانِ أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ مَعَكَ
حَيْثَمَا كُنْتَ

Efdalü'l-îmâni en ta'leme enne'llâhe ma'ake haysümâ künte (A.)

İmanın en üstünü, nerede olursan ol, Allah'ın seninle beraber olduğunu bil-mendir.

Peygamber buyurdu: ~ Mehmed Ali Zıyaeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir*, s. 134; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati* 1/301; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 69.

أَفْضَلُ اللِّسَانِ لِسَانُ صِدْقٍ

Efdalü'l-lisâni lisânü sıdkım (A.)

Sözün en iyisi, doğru olan sözdür.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i, İslâmî Edebiyat*, nr.22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993 s. 133.

أَفْضَلُ الْمَعْرُوفِ إِغَاةُ الْمَلْهُوفِ

Efdalü'l-ma'rûfi igâsetü'l-melhûfi (A.)

En üstün ibadet, sıkıntıda olanın imdadına koşmaktır.

~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 185.

أَفْضَلُ الْمُؤْمِنِينَ أَحْسَنُهُمْ خَلْقًا

Efdalü'l-mü'minîne ahsenühüm hulukan (A.)

Müminlerin en üstünleri, ahlâkları en güzel olanlarıdır.

Hadis: ~ Ömer Fevzi, *Dinî Hasbihâl*, s. 57.

أَفْضَلُ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلٌ سَمِحٌ الْبَيْعِ سَمِحٌ
الشَّرَاءِ سَمِحٌ الْقَضَاءِ سَمِحٌ الْأَقْتِضَاءِ

Efdalü'l-mü'minîne recülün semaha'l-bey'a, semeha's-şirâ'e, semeha'l-kazâ'e, semehâ'l-iktizâe (A.)

Müminlerin en üstünleri, alış-verişte güler yüzlü, tatlı sözlü ve hoşgörülü olanlar, alacaklısını ezmeyen, borçlusunu sıkmayanlardır.

Hadis: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtın Hakikate*, s. 66.

أَفْضَلُ الْمُسْلِمِينَ مَنْ سَلِمَ النَّاسُ
مِنْ يَدِهِ وَلِسَانِهِ

Efdalü'l-müslimîne men selime'n-nâsü min yedihi ve lisânihi (A.)

En üstün müslüman, gerek eliyle, gerekse diliyle kimseye kötülük etmeyendir.

Hadis: ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîâm*, s. 26.

أَفْضَلُ النَّاسِ أَعْقَلُ النَّاسِ

Efdalü'n-nâsi a'kalü'n-nâsi (A.)

İnsanların en üstünü, en akıllılarıdır.

Hâtem-i Enbiyâ buyurmuştur: ~ Hasan Aksoy, Mustafa Âli'nin *Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 46; ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 5/2089.

أَفْضَلُ النَّاسِ مُؤْمِنٌ جَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ

Efdalü'n-nâsi mü'minün câhidün fi sebîli'llâhi bi-nefsihî ve mâlihî (A.)

En erdemli insan, canıyla ve malıyla Allah yolunda savaşan mümindir.

Ez-cümle: ~ Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 89.

أَفْضَلُ السَّعَادَةِ طَوْلُ الْعُمْرِ فِي طَاعَةِ اللَّهِ

Efdalü's-sa'âdeti tâlü'l-ömri fi tâ'ati'llâhi (A.)

En büyük mutluluk, Allah'a kulluk yolunda geçen uzun ömürdür.

Resülü'llâh: ~ buyurmuşlar. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulâmi'd-dîn*, 4/567.

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ جَهْدُ الْمُقِلِّ

Efdalü's-sadakati cehdü'l-mukillî (A.)

En üstün iyilik, yoksula, gücünün yeteceği ölçüde işlem yapmaktır.

Ama hayır yaparsın: ~ Manastırlı İsmail Hakkı, *Mevâiz*, s. 68.

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ تُعِينَ بِجَاهِكَ مَنْ لَاجَأَ لَهُ

Efdalü's-sadakati en tü'ne bi-câhike men lâ-câhe lehû (A.)

En iyi sadaka, makamınla, makam sahibi olmayanlara yardım etmendir.

Resülü'llâh buyurdu: ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîâm*, s. 69.

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ حِفْظُ اللِّسَانِ

Efdalü's-sadakati hıfzu'l-lisâni (A.)

En iyi sadaka, dili kötü sözlerden korumaktır.

Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 183; Hadis: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/72.

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ

Efdalü's-sadakati islâhu zâtî'l-beyni (A.)

En üstün iyilik, dargınları barıştırmaktır.

Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 312; Resül-i Ekrem: ~ buyurmuşlardır. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulâmi'd-dîn*, 2/493; Bir hadis: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s. 468; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati* 3/323.

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ كَلِمَةُ الْحَقِّ

Efdalü's-sadakati kelimetü'l-hakkı (A.)

En üstün iyilik, doğru söylemektir.

Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 139; ~ hadisi... Hüseyin Şem'i, *Hayru'l-keîâm* (haftalık gazete), no.17, 1329, s. 133; Peygamberimiz: ~ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 11.

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ سَقَى الْمَاءِ

Efdalü's-sadakati sakyü'l-mâ'i (A.)

En üstün iyilik, (Allah rızası için) su vermektir.

Hadis:~ Ahmed Nazmî, *Emrâz-ı İctimâ-iyemize devâ Külliyyâtı*, s. 23; Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 52; Sadaka-i câriyeden su hayrı: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 5/91.

أَفْضَلُ السَّلَامَةِ فِي مُجَانَبَةِ النَّاسِ

Efdalü's-selâmeti fî mücânebeti'n-nâsi (A.)

En iyi kurtuluş, insanlardan uzak durmaktır.

Selâmet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/98.

أَفْضَلُ الطَّعَامِ مَا كَثُرَ عَلَيْهِ الْإِيدُ

Efdalü't-ta'âmı mâ kesüre aleyhi'l-eydü (A.)

En makbul yemek, çok insanın birlikte yedikleri yemektir.

~ hadisine imtisâlen... Dervişzâde Mehmed Münib, *Tuhfetü'l-mülûk*, s. 100.

أَفْضَلُ الذِّكْرِ الْخَفِيِّ

Efdalü'z-zikri el-hafiyyü (A.)

En makbul zikir, gizli zikirdir.

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 47.

أَفْضَلُ الذِّكْرِ الْحَمْدُ لِلَّهِ

Efdalü'z-zikri el-hamdü li'llâhi (A.)

En makbul zikir, "elhamdü li'llâh" demektir.

~ kelâm-ı Şari'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/565; Hadis: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 11.

أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ

Efdalü'z-zikri lâ-ilâhe illa'llâhu ve efdalü'd-du'âi el-hamdü li'llâhi (A.)

En makbul zikir "lâ-ilâhe illa'llâh", en iyi dua "el-hadü li'llâh", demektir.

...dua niyetine olucak: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 162; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 35; ...zikir sebebiyle Rabb'ı ile bulunmaktadır: ~ Ahmed Zıyaeddin Gümüshaneli, *Büyük Dua Kitabı*, s. 411; Diğer hadiste: ~ buyurdu. İmâm-ı Gazâlî, *Ihyâu Ulûmî'd-dîn*, 4/158; Nitekim hadiste: ~ gelmiştir. Erzurumlu İbrahim hakkı, *Marifetnâme* s. 322.

أَفْحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا

Efehasibtüm ennemâ halaknâküm abesen (A.)

Bizim, sizi boş yere, oyun ve eğlence olarak yarattığımızı mı sandınız (Müminün, 23/115.)

Kur'an'da buyurur: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 9; Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Şerhü'l-kebâir*, s. 103.

أَفْلَحَ مِنْ رِزْقِ لَبَا

Efleha men ruzika lübben (A.)

Akla sahip olan kurtuluşa erer.

Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 51.

أَفْصَحَ الْكَلَامَ مَاقِلَ وَدَلَّ

Efsahu'l-keîâmî mâ kalle ve delle (A.)

En güzel söz, az ve öz olan, çok anlam taşıyandır.

~ Bulgurluzâde Rıza, *Bedâyi-i Edebiye*, s. 146.

أَفْصَحُ مِنْ نَطَقٍ بِالضَّادِ

Efsahu men nataka bi'd-dâdi (A.)

Ben, dat harfini konuşanların en faslıyım.

...İmâmü'l-Hüdâ: ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na'î*, s. 41.

أَفْصَحَ الشَّعْرَ أَكْذَبَهَا

Efsahu's-şi'ri ekzebühû (A.)

En güzel şiir, en yalan olanıdır.

~ mukaddimesiyle... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 2/279.

أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ تَحَابُوا

Efşü's-selâma beyneküm tehâbbû (A.)

Sevginizin artması için selâmı yaygınlaştırmız.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dînî, Hasbihâl*, s. 84; ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtan Hakîkate*, s. 54.

أَكْرَ أَنْ تُرِكَ شِيرَازِي بَدَسْتِ أَرَدَ دَل مَارَا
بِخَالِ هِنْدُو يَشِ بِخَشْمِ سَمَرِ قَنْدِ وَ بَخَارَارَا

Eger ân türk-i şîrâzî be-dest âred dil-i mâ-râ

Be-hâl-i hindûyeş bahşem semerkand u buhârâ-râ (F.)

Şîraz'lı o güzel, gönlümüzü hoşnut ederse, biz de onun o kara benine Semerkand'la Buhara'yı feda ederiz.

Hâfız-ı Şîrâzî'nin şu beyti: ~ İsmail Hamî Danişmend, *Eski Türk Seciye ve Ahlâkı*, s. 9

أَكْرَ بَدَ كُنِّي كَيْفَرَشِ خُودِ كَشِي
نَهْ چَشْمِ زَمَانَهْ بَخَوَابِ اَنْدَرَسْتِ

Eger bed kunî keyfereş hûd keşî

Ne-çeşm-i zemâne be-hâb ender-est (F.)

Kötülük edersen onun cezasını kendin çekersin, zaman gaflet uykusunda değildir.

Beyit: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 247.

أَكْرَ فَرْدُوسِ بَرُورِي زَمِينِ اَسْتِ

هَمِينَ اَسْتُ وَ هَمِينَ اَسْتُ وَ هَمِينَ اَسْتُ

**Eger firdevs ber-rû-yı zemîn-est
Hemînest ü hemînest ü hemînest (F.)**

Firdevs cenneti yeryüzünde ise, budur budur, budur. (İstanbuldur, İstanbuldur, İstanbuldur, İstanbuldur.)

İran şairi İstanbul'u şöyle vasfetmiştir: ~ Şevket Güzel, *İstanbul Evliyalari ve Fetih Şehitleri*, s. 21.

اَكْرَ كَفْتَنَ سِيمِ اَسْتُ خَامُوشِي زَرَّاسْتُ

Eger goften sîm-est hâmûşî zer-est (F.)

Söz gümüşse sükût altındır.

اَكْرَ خَوَاهِي كِه مَانْدَ كَلَّه بَرَّ جَايِ
مَنْه بَرْتَر (بِيرُونِ) زَحْدِ خَوِيشتَن پَايِ

**Eger hâhî ki mâned kelle ber-cây
Me-nih ber-ter (bîrûn) zi-had hîş-ten pây (F.)**

Başının yerinde durmasını istiyorsan haddi aşma!

Beyit: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/316; ~ Karaçelebîzâde Abdülaziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr*, s. 354.

اَكْرَ خَوَاهِي سَلَامَتِ دَرَكَنَارِ اَسْتُ

Eger hâhî selâmet der-kenâr-est (F.)

Selâmet istersen kenardadır.

~ diyerek... *Beyânü'l-hak* (gazete), 6/2567; ~ diye... Evliyâ Çelebi, *Seyahat-nâme*, 7/532; Mısra': ~ Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târîhi*, s. 99; ~ mazmûnu ile... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârîh*, 1/237.

اَكْرَ خُدَايِ نَبَاشَدَ اَز بِنْدَه اِي خَشَنُودِ
شَفَاعَتِ هَمَه پِيغمبرانِ نَدَارَدِ سُوْدِ

**Eger hudây ne-bâşed ez-bendeî hoşnûd
Şefâ't-i heme peygamberân ne-dâ-red sûd (F.)**

Allah'ın vermediğini peygamber sopa ile kovar.

اَكْرَ كَافِرُ زَبْتِ اَ كَاهِ كَشْتِي
كُجَادَرِ دِيْنِ خُوْدِ كُمْرَاهِ كَشْتِي

**Eger kâfir zi-büt âgâh geştî
Kucâ der-dîn-i hûd gümrâh geştî (F.)**

Kâfir, putun ne olduğunu bilseydi, hiç dininden sapıtır mıydı?

Nitekim Gülşen-i Râz sahibi buyurur: ~ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 2/288.

اَكْرَ نَه خَوَاهِي دَادَ نَه دَادِي خَوَاهِ

Eger ne hâhî dâd, ne dâdî hâh (F.)

Vermeyeceksen, bir şey isteme.

~ denildiği gibi... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 280;... demişlerdir ki: ~ Mehmed Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 3/63.

أَكْرَ رَحْمَتَ زَحَقٍ دَارِي تَمَنَّا
تُوْهُمَ بِهِ دِيكَرَانَ رَحْمِي بِفَرْمَا

Eger rahmet zi-hak dârî temennâ
Tû hem be-dîgerân rahmî be-fermâ (F.)

Allah'ın sana acımasını istiyorsan, sen de başkalarına acı.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 37.

أَكْرَ صَدِّ بَمَانِي وَكُرَّ صَدِّ هَزَارِ
بِمَرِّكَ أَنْدَرُ أَيْدِ سَرِّ أَنْجَامِ كَارِ

Eger sad be-mânî vu ger sad hezâr
Be-merg ender âyed ser-encâm-ı kâr (F.)

İster yüz yıl yaşa, ister yüz bin yıl yaşa sonu yine ölümdür.

Beyit: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 323.

أَكْرَ صَلَاحٍ خَوَاهِدُ عَدُوِّ سَرْمِيحِ

Eger sulh hâhed adüv ser me-pîç (F.)

Düşman barış isterse, baş çevirme!

Mısra': ~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâ-cü'î-tevârîh*, 1/285.

أَكْرَ شَبْهًا هَمَّةَ قَدْرِ بُودِي
بَسْ شَبِّ قَدْرِ بِي قَدْرِ لِبُودِي

Eger şebhâ heme kadr bûdî
Bes şeb-i kadr bî kadr bûdî (F.)

Bütün geceler Kadir Gecesi olsaydı, Kadir Gecesi'nin kıymeti olmazdı.

Beyit: ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 145.

أَكْرَ تَبِيغِ عَالَمٍ بَجَنْبِ زِجَايِ
نَبْرَدِ رَكِّي تَانْخَوَاهِدُ خُدَايِ

Eger tîg-i âlem be-cünbed zi-cây
Ne-bered regî tâ ne-hâhed hudây (F.)

Bütün dünyanın kılıcı yerinden oynasa (çekilse), Allah istemedikçe bir damar bile kesemez.

Yüce Tanrı korudu: ~ Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyîf*, 2/420.

أَكْرِيَارِ أَهْلَسْتُ كَارِ سَهْلَسْتُ

Eger yâr ehlest kâr sehlest (F.)

İki gönül bir olunca samanlık seyran olur.

Yâr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/722.

أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ

Ehabbü'l-a'mâli ila'llâhi edvemühâ ve in kalle (A.)

Allah katında en makbul ameller, az da olsa sürekli yapılanlardır.

~ Kültür Bakanlığı Yayınları, *Kırk Hadis*; Hadis:~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 325; Hadîs-i âherde: ~ vâkı' oldu. Hâfız Ahmed Mahir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/213; Hadis: ~ Ahmed Nazmî, *Em-râz-ı İctimâiyemize Devâ Külliyâtından*, s. 22; Resûl-i Ekrem: ~ buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/563.

أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ حِفْظُ اللِّسَانِ

Ehabbü'l-a'mâli İla'llâhi hıfzu'l-lisâni (A.)

Allah katında amellerin en makbulu, dili korumaktır.

Hadis: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/71.

أَحَبُّ الْجِهَادِ إِلَى اللَّهِ كَلِمَةٌ حَقٌّ
تُقَالُ لِإِمَامٍ جَائِرٍ

Ehabbü'l-cihâdi İla'llâhi kelimetü hakkın tükâlü li-îmâmin câirin (A.)

Allah katında en büyük cihat, zalim hükümdara (korkmadan) doğruyu söylemektir.

~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfât-ıtan Hakîkate*, s. 38.

أَحَبُّ الْأَدْيَانِ إِلَى اللَّهِ الْحَنِيفِيَّةُ السَّمْحَةُ

Ehabbü'l-edyâni İla'llâhi el-hanîfiyetü's-semhatü (A.)

Allah katında dinlerin en makbulü, tevhidi içeren ve hoşgörüyeye dayanan islâm'dır.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/702.

أَحَبُّ عِبَادِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ أَحْسَنُهُمْ خَلْقًا

Ehabbü'ibâda'llâhi İla'llâhi ahsenühüm hulukan (A.)

Allah katında kulların en sevimlisi, ah-lâkça en güzel olanlarıdır.

Hadis: ~ Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 131; Resûlü'llâh buyuruyor ki: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/95.

أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ أَنْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ

Ehabbü'l-ibâdi İla'llâhi enfa'uhüm li-iyâlihî (A.)

Allah'ın en sevimli kulları, ailesine en yararlı olanlarıdır.

~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfât-ıtan Hakîkate*, s. 65.

أَحَبُّ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ الْأَتْقِيَاءُ الْأَخْفِيَاءُ

Ehabbü'l-ibâdi İla'llâhi el-etkiyâu'l-ahfiyâü (A.)

Allah'ın en sevimli kulları, gizli yerlerde dahi Allah korkusuyla günah işlemekten çekinenlerdir.

...enbiyâ buyurmuşlardır: ~ Sinaneddin Yusuf b. Hızır, *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 14.

أَحَبُّ الْقُلُوبِ إِلَى اللَّهِ أَرْقَاهَا عَلَى الْإِخْوَانِ

Ehabbü'l-kulûbi İla'llâhi erakkuhâ ale'l-ihvâni (A.)

Allah'a en sevimli olan gönül, (Müslüman) kardeşlere en merhametli olanıdır.

Hız. Ali: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhiretü'l-mülûk*, s. 78.

أَحَبُّ اللَّهْوِ إِلَى اللَّهِ إِجْرَاءُ الْخَيْلِ وَالرَّمْيِ

Ehabbü'l-lehvi İla'llâhi icrâu'l-hayli ve'r-remyi (A.)

Allah katında en beğenilen oyun, ata binme ve silâh kullanmadır.

~ eser-i şerîfi... İzmirlî İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 173.

أَحَبُّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ وَأَقْرَبُهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا
يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِمَامٌ عَادِلٌ

Ehabbü'n-nâsi ila'llâhi ve akrebühüm minhu meclisen yevme'l-kıyâmeti imâmün âdilün (A.)

Allah katında en iyi, kıyamet gününde Allah'a en yakın olacak insan, adaletli devlet başkanıdır.

~ hadisine mazhar... Mehmed Münib (Dervişzâde), *Tuhfetü'l-mülûk*, s. 118.

أَحَبُّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ وَأَقْرَبُهُمْ مِنْهُ السُّلْطَانُ
الْعَادِلُ وَأَبْغَضُهُمْ إِلَى اللَّهِ وَابْعَدَهُم
السُّلْطَانُ الْجَائِرُ

Ehabbü'n-nâsi ila'llâhi ve akrebühüm minhu es-sultânü'l-âdilü ve eb-gazuhüm ila'llâhi ve eb'adühüm es-sultânü'l-câirü (A.)

İnsanların Allah'a en sevimli ve yakın olanı, adaletli devlet başkanıdır; Allah tarafından hiç seilmeyen ve ona en uzak insan ise zalim devlet başkanıdır.

~ hadisiyle... *Beyânü'l-hak* (gazete), 6/2723.

أَحَبُّ الشَّيْءِ إِلَى النَّاسِ مَا مَنَعَ

Ehabbü's-şey'i ile'n-nâsi mâ müni'a (A.)

İnsanların en çok eğilim gösterdikleri şey, yasak olan şeydir.

Atasözleri: ~ *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 16/126.

أَحَبُّ الْأُمُورِ إِلَى اللَّهِ الْعَفْوُ عِنْدَ الْقُدْرَةِ
وَ الْحِلْمُ عِنْدَ الْغَضَبِ

Ehabbü'l-ümûri ila'llâhi el-afvü inde'l-kudreti ve'l-hilmü inde'l-gaza-bi (A.)

Allah katında işlerin en iyisi, güçlü iken affetmek, öfkeli iken yumuşak davranmaktır.

~ Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târîhi*, s. 559;...ber-muktezâ-yı: ~ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 1/400.

أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبَا

Ehalle'llâhu'l-bey'a ve harreme'r-ribâ (A.)

Allah, alış verişi helâl, faizi haram kıldı. (Bakara, 2/275).

~ mantûk-ı münîfince... Büyük Haydar Efendi, *Usûl-i Fıkıh Dersleri*, s. 234; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/841;...bey'i helâl sayar: ~ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1/214; ~ âyeti-ne... Bediuzzaman Said Nursi, *Şu'alar*, s. 337.

أَحِبُّ حَبِيبِكَ هُوَنَا مَا عَسَى أَنْ يَكُونَ
بَغِيضِكَ يَوْمًا مَا

Ahbib habîbeke hevnen mâ asâ en yekûne bagîzake yevmen mâ (A.)

Dostunu, ölçülü ve dengeli sev, belki günün birinde düşmanın olur.

الاهمُّ فالاهمُّ

el-Ehemmü fe'l-ehemmü (A.)

En çok önemin, en önemliye verilmesi gerekir.

~ mazmûnu ile... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârîh*, 1/509.

أَحَبُّ لِلنَّاسِ مَا تَحِبُّ لِنَفْسِكَ

Ehibbe li'n-nâsi mâ tuhîbbü li-nefsike (A.)

Kendin için sevdiğin bir iyiliği, başka insanlar için de iste.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 59; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-İrfân*, s. 145; ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/492.

أَهْلًا وَسَهْلًا

Ehlen ve sehlen (A.)

Hoş geldin.

~ güle güle söyleyeler. Abdurrahman Ak-sarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 190; ~ Ey ecel: şimden geri. Amrî, *Divân*, s. 129.

أَهْلٍ أَدَبٍ رَأَى أَدِيبٌ دَانِدٌ مَقْدَارٌ

Ehl-i edeb-râ edîb dâned mıkdâr(F.)

Altının kıymetini sarraf bilir.

أَهْلُ الْبَدْعِ كِلَابُ أَهْلِ النَّارِ

Ehlü'l-bed'i kilâbü ehli'n-nârı (A.)

Bid'at ehli (dinde olmayan şeyleri uydurarak dine sokanlar), cehennem ehlinin köpekleridirler.

Hadiste vârid olmuştur: ~ Mehmed Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 3/18.

أَهْلُهُ فِي مَحَلِّهِ

Ehlühû fi mahallihî (A.)

İşi bilen, işin başına.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/803.

أَخُوكَ مِنْ وَأَسَاكَ فِي الشَّدَةِ

Ehûke men vâsâke fi'ş-şeddeti (A.)

Kardeşin, sıkıntılı (kara) gününde sana destek olandır. (Dost, kara günde belli olur.)

...uhuvvet vakt-i şiddete nümâyân olacağına: ~ kelâmı burhandır. Nâfi Efendi, *Nâfi'ü'l-âsâr*, s. 153.

أَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ

E'iddû lehüm me'steta'tüm min kuvvetin (A.)

Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet (savaş araçları) hazırlayın.(Enfâl, 8/60).

~ âyeti... Yusuf el-Kardâvi, *İslâm'da Helâl ve Haram*, s. 317.

الْأَيْمَةُ مِنْ قَرِيْشٍ

el-E'immetü min kureyşin (A.)

İmamlar (devlet başkanları) Kureyş Kabilesi'ndendir.

Nitekim hadiste: ~ İmam-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/298; ~ vefkınca... Bursalı İsmail Hakî, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/526; ~ hadisiyle... İbrahim Nâtkî, *Akaâidü'l-İslâm*, s. 78.

أَعْنِ أَخَاكَ ظَالِمًا أَوْ مَظْلُومًا

E'in ahâke zâlimen ev mazlûmen

(Mümin) kardeşine, ister zalim, ister mazlum olsun yardım et. (zalimi, zulümden vazgeçir, mazlumun, uğradığı zulme engel ol.)

Hadiste: ~ Hasan Hulûsî (Sûfûzâde). *Mecma'u'l-âdâb*, s. 182.

أُذِرْهَا رَاجُو كُلُّو تَنَكُّ بِكَيْرِنْدَ عَصَاسَتْ

Ejderhâ-râ çü gelü teng be-gîrend asâst (F.)

Ejderhanın buğazını sıkarlarsa asa olur.

Sâib: ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 51.

أَقَلُّ النَّاسِ سُرُورًا الْحَسُودُ

Ekallü'n-nâsi sürûran el-hasûdü (A.)

En az sevinen insan, hasettir.

~ Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 154.

الْأَقْرَبُ عَقَارِبُ

el-Ekâribü akârîbün (A.)

(Kötü) akrabalar, akrep (gibi)dirler.

Kurb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/791.

أَكْبَرُ الْأَعْدَاءِ أَخْفَاهُمْ مَكِيدَةٌ

Ekberü'l-a'dâi ahfâhüm mekîdeten(A)

Düşmanların en büyüğü, en gizli hilecisidir.

~ esrârî üzere... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 1/106.

أَكْبَرُ الْأَعْدَاءِ مَنْ يَسِرُّ مَكَايِدَ شَرِّهِ

Ekberü'l-a'dâi men yesürri mekâyide şerrihî (A.)

Düşmanların en büyüğü, hilelerini gizli yapandır.

~ magazasınca... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 2/267.

الْأَكْبَرُ الْأَخُ مِنَ الْأَخَوَةِ بِمَنْزِلَةِ الْأَبِ

el-Ekberül-ahu mine'l-ihveti bi-menzileti'l-ebi (A.)

Kardeşlerden en büyüğü baba yerindedir.

~ hadisiyle müeyyedir. Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-Medenî*, s. 278; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 115.

أَكْبَرُ الْكِبَائِرِ حُبُّ الدُّنْيَا

Ekberü'l-kebâiri hubbü'd-dünyâ (A.)

(Aşırı) dünya sevgisi, büyük günahların en büyüğüdür.

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 160.

أَكْبَرُ الْكِبَائِرِ الْأَشْرَاقِ بِاللَّهِ وَعَقُوقُ
الْوَالِدَيْنِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ

Ekberü'l-kebâiri el-işrâkü bi'llâhi ve ukûku'l-vâlideyni ve şehâdetü'z-zûri (A.)

Büyük günahların en büyüğü, Allah'a ortak koşma, ana babaya saygısızlık ve yalancı şahitliktir.

~ Râşid Efendi, *Tevârîh-i Enbiyâ*, s. 456.

أَكَلْتُمْ تَمْرِي وَعَصَيْتُمْ أَمْرِي

Ekeltüm temrî ve asaytüm emrî (A.)

Hurramı yediniz, emrime karşı geldiniz.

~ mesel-i mısdâkı üzere... Bekir Kütükoğlu, *Çeşmîzâde Târîhi*, 2/35.

أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنَهُمْ خَلْقًا

Ekmlü'l-mü'minîne îmânen ahse-nühüm hulukan (A.)

Müminlerin imanca en üstünleri, ahlâkı en güzel olanlardır.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dînî Habsihâl*, s. 57; ~ kâidesiyle... *Beyânü'l-hak* (gazete) 5/2089.

أَكْمَلُ النَّاسِ كَانِ رَأْيَهُ رَادًّا لِهَوَاهُ

Ekmlü'n-nâsi kâne re'yühû râdden li-hevâhü (A.)

İnsanların en olgunu, basiretli bir görüşle nefsinin keyfî isteklerini geri çevirendir.

~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 137.

أَكْرَمُ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقَاهُمْ

Ekremü'n-nâsi inde'llâhi etkâhüm (A.)

Allah katında insanların en iyisi, sorumluluk bilinci taşıyanlardır.

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 50; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/57.

أَكْرَمُ النَّسَبِ حُسْنُ الْأَدَبِ

Ekremü'n-nesebi hüsnü'l-edebi (A.)

Soyu iyi olanın, edebi de iyi olur.

Hz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 13; Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati* 4/495.

أَكْرَمُوا أَوْلَادَكُمْ بِالْكِتَابَةِ فَإِنَّ الْكِتَابَةَ مِنْ
أَهْمِ الْأُمُورِ وَأَعْظَمِ السُّرُورِ

Ekrimü evlâdeküm bi'l-kitâbeti fe-inne'l-kitâbete min ehemmi'l-ümûri ve a'zami's-sürûri (A.)

Çocuklarınıza okuma yazmayı öğretiniz, çünkü okur yazar olma, işlerin en önemlilerinden ve sevinçlerin en büyüklerindenidir.

Hz. Ali: ~ Sahnâf Nûri Efendi, *Münşe'ât-ı Azîziye*, s. 206; ~ emrine... Âlî Efendi, *Menâkıb-ı Hünverân*, s. 3.

أَكْرَمُوا أَوْلَادَكُمْ وَأَحْسِنُوا أَدَبَهُمْ

Ekrimü evlâdeküm ve ahsinü edebühüm (A.)

Çocuklarınıza değer veriniz, edeplerini güzelleştiriniz.

Hız. Peygamber: ~ Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dîmî*, s. 53.

أَكْرَمُوا النَّحْبَزَ

Ekrimü'l-hubze (A.)

Ekmeğin kıymetini biliniz.

Hız. Peygamber: ~ Osman Karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri* s. 291; ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhab-e*, 5/154; ...bundan zâhir ol dur ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'ın Tercümesi*, s. 89; ~ haberine... Sahhâf Nûri Efendi, *Münşe'ât-ı Azîziye*, s. 317.

أَكْرَمُوا النَّخْلَ

Ekrimü'n-nahle (A.)

Hurma ağacının kıymetini biliniz.

Bu ağaç hakkında der: ~ Faruk K. Timurtaş, *Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîni*, s. 261.

أَكْرَمِ النَّاسِ تَكْرِمًا

Ekrimi'n-nâse tukrem (A.)

İnsanlara saygı göster ki, saygı göresin.

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 64.

أَكْرَمُوا الْعُلَمَاءَ فَانْهَمُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ

Ekrimü'l-ulemâ'e fe-innehüm veresetü'l-enbiyâi (A.)

Âlimlere saygı gösteriniz, çünkü onlar peygamberlerin mirasçılarıdır.

Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 280; ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/540.

أَكْرَمُوا الضَّيْفَ وَ لَوْ كَانَ كَافِرًا

Ekrimü'z-zayfe velev kâne kâfiren (A.)

Kâfir de olsa misafire ikram ediniz.

~ hadisi ile... Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 9/86; ~ mantukınca... Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/424;... eserde gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 117; ~ fehvâsıyla... Ömer b. Mehmed Efendi, *Nâru'l-hüddâ*, s. 14; ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 82.

أَكْسَى مِنْ الْبَصَلِ

Eksâ mine'l-basali (A.)

Soğandan daha çok giyiniz.

Eksâ: ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 105.

أَكْثَرُ الْعَوَامِ كَالْأَنْعَامِ

Ekserü'l-avâmî ke'l-en'âmi (A.)

Ayaktakımının çoğu hayvanlar gibidirler.

أَكْثَرُ أَهْلِ الْجَنَّةِ الْبَلَهُ وَالْعُقْلَاءُ فِي الْعَلِيِّينَ

Ekserü ehli'l-cenneti el-bülüh ve'l-ukalâu fi'l-illiyine (A.)

Cennet halkının çoğu saf insanlardır, akıllılar ise daha yücelerdir.

..Efendimiz: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 2/417; Hadiste gelir.

~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 2/130; Resûl-ı Ekrem: ~ Hâfız Mehmed Sâdık, *Cihâd-ı Ekber*, 1/122; Hadis: ~ Ahmed Âsım, *Kâmus Tercümesi*, 3/726; Hadis: ~ Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 7/175.

أَكْثَرُ خَطَايَا بَنِي آدَمَ مِنْ لِسَانِهِ

Ekserü hatâyâ benî âdeme min lisâ-nihî (A.)

İnsanoğlu, günaha en çok dili yüzünden girer.

Hadis: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/72.

أَكْثَرُ مِنَ الْأَصْدِقَاءِ فَانْهَمُ شَفَعَاءُ

Eksir mine'l-asdikâi fe-innehüm şü-fe'âü (A.)

Çok dostun olsun, olaki onlar şefaât ederler.

~ hadisince... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 282; Efendimiz buyuruyor: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/66.

أَكْثَرُوا الدُّعَاءَ بِالْعَافِيَةِ

Eksirü'd-du'âe bi'l-âfiyeti (A.)

Çok sağlık duası ediniz.

Peygamberimiz dâimâ: ~ Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 21.

أَكْثَرُوا الْقَتْلَ لِيَقِلَّ الْقَتْلُ

Eksirü'l-katle li-yekille'l-katlü (A.)

Öldüreni, adaletli biçimde cezalandırınız ki, cana kıyma azalsın.

Arabın bu babda bazı vecîzeleri vardır: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/609.

أَكْثَرُوا ذِكْرَ اللَّهِ حَتَّى يَقُولُوا مَجْنُونٌ

Eksirü zikra'llâhi hattâ yekûlû mecnûnün (A.)

Allah'ı okadar anın ki, sizi görenler deli sansınlar.

~ hadisi... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 1/102.

أَكْثَرُوا ذِكْرَ هَادِمِ اللَّذَاتِ

Eksirü zikre hâdimi'l-lezzâti (A.)

Tatları kaçırın ölümü çok anınız

~ Halil Güneç *Büyük Şâfi İlmihali*, s. 96;... Nebinin: ~ buyurdıkları... Taşköprülü Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, 1/43; Resûl-i Hüdâ buyurmuştur: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 60, Resûl-i Ekrem: ~ buyurur. Mehmed Şâkir, *İrşâdü'l-gâfilin*, s. 155; ~ hadisi mücibince... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/57

أَكْثَرُوا ذِكْرَ الْمَوْتِ

Eksirü zikre'l-mevti (A.)

Ölümü çok anınız.

~ hadisine tevfikân... Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 98.

أَلَا بَدَكَرَ اللَّهُ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ

Elâ bi-zikri'llâhi tatmeinnü'l-kulûbü (A.)

İyi biliniz ki, kalpler, ancak Allah'ı anmakla doyuma erer. (Ra'd, 13/28)

Cenâb-ı Hak: ~ Mahmud Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 2/33, Levha: ~ Muammer Ülker, *Türk Hat Sanatı*, s. 44; Levha, 155: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*; Cenâb-ı Hak:

~ Ali Hüsvreoğlu, *Âdâb*, s. 200; ~ mealinden çıkar. İ. Hilmi Soykut, *Unutulmaz Mısralar*, s. 78;

أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ

Elâ ila'llâhi tesîrû'l-ümûru (A.)

Dikkat ediniz, bütün işler sonunda Allah'a döner. (Şûrâ, 42/53).

Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 1/249.

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Elâ inne evliyâa'llâhi lâ-havfün aleyhim ve lâ-hüm yahzenûne (A.)

İyi biliniz ki, Allah'ın velilerine korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. (Yûnus, 10/62).

...Sûre-i Yûnus'ta: ~ Habbetü'llâh Efendi, *Sa'atnâme*, s. 32; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 357; ~ Ahmet Ateş, *İslâm Tasavvufu*, s. 526; ~ âyeti... A. Fikri Yavuz, *Osmanlı Müellifleri*, 1/88; ~ âyeti müjdesiyle... Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhü'l-kulûb*, s. 116.

أَلَا إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ
صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ
الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

Elâ inne fi'l-cesedi muzgaten izâ salâhat salaha'l-cesedü küllühû ve izâ fesedet fesede'l-cesedü küllühû elâ ve hiye'l-kalbü (A.)

Dikkat ediniz, insanın bedeninde bir et parçası vardır; bu et parçası iyi ise, bütün beden ona bağlı olarak iyi, kötü ise bütün beden ona bağlı olarak kötü olur. İyi biliniz ki, bu et parçası kalptir.

~ hadisi hüccettir. Hâfız Ahmed Mahir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 1/74; ~ ya'ni... Bursalı İsmail Hakkı, *Hadis-i Erba'in Tercümesi*, s. 80.

أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ

Elâ inne hizba'llâhi hümü'l-gâlibûne (A.)

İyi biliniz ki, galip gelecek olanlar, yalnız Allah'ın tarafını tutanlardır. (Maide, 5/56)

~ sadası erişince... Feridun (Anmed) Beye, *Mecmû'a-ı Münşe'ât-ı Selâtin*, 1/428; ~ âyeti... Müezzin Mustafa, *Nûru'l-hüdâ*, s. 49.

أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Elâ inne hizba'llâhi hümü'l-müflihûne (A.)

İyi biliniz ki, kurtuluşa ulaşacak olanlar, yalnız Allah'ın tarafını tutanlardır. (Mücâdele, 58/22).

Hak Ta'âlâ buyurur: ~ Mehmed Emin Efendi, *Âhret Hediyesi Risâlesi*, s. 21.

أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ

Elâ inne hizbe'ş-şeytâni hüümü'l-hâ-sirüne (A.)

İyi biliniz ki, şeytanın tarafını tutanlar kaybedeceklerdir. (Mücâdele, 58/19)

Hak Ta'âlâ buyurur: ~ Mehmed Emin Efendi, *Âhîret Hediyesi Risâlesi*, s. 21.

أَلَا إِنَّ الْكُذِّبَ يَسُودُ الْوَجْهَ

Elâ inne'l-kibze yüsevvidü'l-veche (A.)

Dikkat ediniz, yalan yüzü karartır.

Resûlü'llâh buyurur: ~ Merdümü, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 89.

أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمَى

Elâ inne'l-kuvvete er-remyü (A.)

İyi biliniz ki, kuvvetten murat atmak (silah kullanmak) tır.

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Mehmed b. Yunus (Dervişzâde), *Kavsnâme*, s. 11; Kuvvet atmak: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 5/115; Server-i Enbiyâ: ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/350; İslâm Peygamberi şöyle buyurmaktadır: ~ Yusuf el-Kardâvî, *İslâm'da Helâl ve Haram*, s. 317.

أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ

Elâ inne nasra'llâhi karîbün (A.)

İyi biliniz ki, Allah'ın yardımını yakındır. (Bakara, 2/214).

...mefhûm-ı: ~ Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 8/562; Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 1/441.

أَلَا إِنَّ رَحْمَةَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

Elâ İnne rahmeta'llâhi karîbün mine'l-muhsinîne (A.)

Biliniz ki, Allah'ın rahmeti iyilik edenlere yakındır. (A'râf, 7/56).

...ber-fehvâ-yı: ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/262.

أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَاخَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ
وَكُلُّ نَعِيمٍ لَّا مُحَالَةٌ زَائِلٌ

**Elâ küllü şey'in mâ hala'llâhi bâtlün
Ve küllü na'îmin lâ muhâlete zâ'ilün (A.)**

İyi biliniz ki Allah'tan başka her şey batıldır. Şüphesiz her nimet son bulacaktır.

Lebid b. Rebî'a'nın: ~ kavli... Muallim Nâcî, *Sünbüle*, s. 89; ~ Lâmi' Çelebi, *Nefehâtü'l-üns Tercümesi*, s. 106; ~ kelâm-ı hakîmânesiyle... *Beyânü'l-hak* (gazete), 4/1852; Lebid'in dediği gibi: ~ Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Minhâcü'l-fakar'â*, s. 225; Lebid: ~ Abdurrahman Sami Paşa *Rumûzü'l-hikem*, s. 11; Lebid'in en doğru sözü: ~ Hâfız Ahmed Mâhir *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/40.

أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

Elâ la'netü'llâhi ale'z-zâlimîne (A.)

İyi biliniz ki, Allah'ın lâneti zâlimlerin üzerindedir. (Hûd, 11/18).

Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 1/442; Ayrıca şu âyet: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/812,... melâmet olur: ~ Koca Râgıb Paşa, *Divan*, s. 19.

أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ

Elâ lehü'l-halku ve'l-emru (A.)

İyi biliniz ki, yaratma ve emir onun (Allah'ın) dur. (A'râf, 7/54).

Kur'an'da buyurur: ~ Şeyh Mehmed Efendi, *Akâid*, s. 30.

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ

Elâ li'llâhi'd-dînü'l-hâlisü (A.)

İyi biliniz ki, halis din yalnız Allah'ındır. (Zümer, 39/3).

~ kerfmesi. Mücibince... Mehmed Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 1/49; İhlâs: ~ Ahmed İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 89;...dîn-i hâlis isterler: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/117; Allah'ü Ta'âlâ: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 332.

أَلَا يَأْتِنَاتِ الْحَيَّانَ أَبَاكُمْ
قَتِيلٌ قَاتِلَاهُ قَدْ آتَاكُمْ

Elâ yâ benâte'l-hayyi inne ebâkümâ Katîlü kâtîlâhu kad etâkümâ (A.)

Dikkat, ey diri kalan kızlar, babanız (öldürülmüştür), onu öldürense size gelmiştir. (İkinci mısra kızlara aittir, şiirin gelişinden bunu anlamış, vasiyeti yerine getirme amacıyla birinci mısrayı getiren kâtili yakalatıp gerekli cezayı verdimişlerdir. (Bkz. yâ benete'l-hayyi)

...kızlarım geldikte diyesin ki: ~ Süheylî, *Nevâdir-i Süheylî*, s. 284

Not:Öldürülen ünlü Arap şâiri Mülhelhel-dir, 1.mısra ona aittir.

أَلَا عَلَى مَا كَانَ عَلَيْهِ

El-ân alâ mâ kâne aleyhi (A.)

Allah, kâinâtı yaratmadan önce nasılsa şu anda da öyledir.

~ itibârıyla... Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/131.

الآن حَصَّصَ الْحَقُّ

El-ân hashasa'l-hakku (A.)

İşte, şimdi hak yerini buldu. (Yûsuf, 12/51).

~ Veysî, *Siyer-i veysî*, s. 45; ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 354.

الآن قَدْ نَدِمْتَ وَمَا يَنْفَعُ النَّدَمَ

El-ân kad nedimet ve mâ yenfe'u'n-nedemü (A.)

Şimdi pişman oldu, ama pişmanlık yarar sağlamadı. (Son pişmanlık fayda etmez.)

~ mazmûnunu takrîr... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi* 2/361; ~ mazmûnu... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 10/238.

الآن كَمَا كَانَ

El-ân ke-mâ kâne (A.)

(Allah, kâinâtı yaratmadan önce nasılsa) hâlâ öyledir.

...nükte-i: ~ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyâtı* (K.R.M.M.), s. 18;

Hadis: ~ Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhu'l-kulüb*, s. 10; ~ Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şâirleri*, s. 26; ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/6304.

أَيْلِجِي رَا زَوَالِي نِيَسْت

Elçi-râ zevâfî nîst (F.)

Elçiye zeval yoktur (olmaz).

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ

Elem-neşrah leke sadreke (A.)

Biz, senin (cahillerin hakka saldırıları karşısında bunalmış) göğsünü açmadık mı (ondaki bunalım ve sıkıntıları giderip onu, koyduğumuz ilim, hikmet ve huzur ile genişletmek mi)? (İnşirâh, 94/1)

...mübârek göğsü: ~ şerhi ile... Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-mahabbe*, s. 303; Arınmış gill ü gıştan pâk zâtı: ~ Agâh Sırrı Levend, *Gazavâtâme*, s. 321; Eser cân gûşune ol dem: ~ Mehmed Memduh Paşa, *Dîvân-ı Eşâr*, s. 9; Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/420; ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na'ı*, s. 138.

أَلَمْ تَعْلَمَ بَانَ الْمَوْتِ أَتَ
وَحَكْمُ الْمَوْتِ بَيْنَ النَّاسِ جَارٍ
وَتَوْبُ الْعَمْرِ فِي الدُّنْيَا مَعَارِي
لَا تَفْرَحُ بِثَوْبِ الْمُسْتَعَارِي

Elem-ta'lem bi-enne'l-mevte âtin

Ve hükmü'l-mevti beyne'n-nâsi cârin

Ve sevbü'l-ömri fi'd-dünyâ ma'ârî

Lâ-tefrah bi-sevbi'l-müste'ârî (A.)

Farkında değil misin ölüm gelip çatmada, insanlar arasında devam etmedir. Ömür elbisesi dünyada iken elinden alınacaktır; öyle ise bu eğreti elbiseyle sevinme:

Râbi'atu'l-Adeviye: ~

أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْعَقْلَ زَيْنٌ لِأَهْلِهِ
وَلَكِنَّ تَمَامَ الْعَقْلِ طُولُ التَّجَارِبِ

Elem-tera enne'l-akle zeynün li-eh-lihî

Ve lâkinne tamâme'l-akli tûlü't-te-cârîbi (A.)

Akılın, ehli için bir süs olduğunu, ama onun eksiksiz hâle gelmesi için de çok deneyim gerektiğini görmedin mi?

Tecrübe: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/293.

أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى

Elestü bi-rabbiküm kâlû belâ (A.)

Ben, sizin Rabb'iniz değil miyim? (de-mişti). Evet Rabb'imizsin dediler. (A'râf, 7/172).

~ hitâbına muhatap... Sezâyî, *Mektûbât*, s. 98; ~ msdâkı olduğu... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/1591;... vâsıtasız işitirdik ki: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-murîd ile'l-murâd*, s. 33; Allahû Ta'âlâ: ~ İbrahim Tennûri Bayrâmî, *Gül-zâr-ı Ma'nevî*, s. 38; ~ hitâb-ı vârid oldukta... Giritli Sırrı, *Ârâu'l-mîlel*, 1/190.

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ

Eleysa'llâhu bi-ahkemi'l-hâkimîne (A.)

Allah, hükmedenlerin en güzel hükmedenini değil midir? (Tîn, 95/8).

~ desin. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5941; ~ âyetini okuduktan... Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âlâb*, s. 43.

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ

Eleyse'llâhu bi-kâfin abdehü (A.)

Allah, kuluna kâfi değil midir? (Zümer, 39/36).

~ âyetiyle... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîâm*, s. 16; Âyet: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/177.

أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ

Eleyse minküm recülün reşîdün (A.)

İçinizde, aklı başında bir adam yok mu? (Hûd, 11/78).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/892.

أَلَيْسَ الصَّبْحُ بِقَرِيبٍ

Eleyse's-subhu bi-karîbin (A.)

Sabah yakın değil mi? (Hûd, 11/81).

...Nümâyân olunca: ~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâci'ü'tevârîh*, 2/236; ~ deyip... Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târihi*, s. 235. ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/298.

ذَٰلِكَ الْكَلَامُ أَوْجَزُهُ وَأَحْسَنُ الْمَقَالِ أَعْجَزُهُ

Elezzü'l-keîâmî evcezühû ve ahse-nü'l-makâli a'cezühû (A.)

Sözün en tatlısı, en veciz (kısa ve özlü) olanı, en güzeli ise az sözle çok anlam ifade edenidir.

~ Hâfız Refî', *Edebiyât ve hikâyât-ı Garîbe*, s. 45.

أَلْفَاظُ قَوْلِ الْمَعْنَى

el-Elfâzu kavâlibü'l-ma'nâ (A.)

Sözler, mana kalıplarıdır.

Fi'l-hakîka: ~ kâidesince... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 12/13

الْقَابُ مَفْخَرَةٌ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهَا
كَالْهَرِّ يَحْكِي انْتِفَاحًا صَوْلَةَ الْأَسَدِ

Elkâbün mefharatün fî gayri mev-zu'ihâ

Ke'l-hirri yahkî intifâhan savlete'l-esedi (A.)

Yersiz övgüyü içeren ünvanlar, kedinin kükreyerek arslana saldırdığını anlattığı gibidir.

Beyit: ~ Abdurrahman Süreyyâ, *Sefîne-i Belâgat*, s. 22.

السَّنَةُ الْخَلْقِ أَقْلَامُ الْحَقِّ

Elsinetü'l-halkı aklâmü'l-hakkı (A.)

Halkın dilleri, doğrunun anlatım araçlarıdır.

...eserde: ~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/529; ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 13-20/5; ~ hükümünce Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Huhkem fi Şerhi'l-hikem*, 1/267; ~ mîsdâkınca Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/283, ~ mazmûnuyla... Nev'îzâde Atâî, *Hadâ-ikü'l-Hakâik*, 2/81.

السَّنةُ الشُّعْرَاءِ خَزَائِنُ اللَّهِ

Elsinetü's-şuşu'arâi hazâyinü'llâhi (A.)

Şâirlerin dilleri, Allah'ın hazineleridir.

~ şeklinde... tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 33.

الْأَمَانَةُ أَقَامَتِ الْمَمْلُوكِ مَقَامَ الْمَلُوكِ

el-Emânetü ekâmeti'l-memlûke makâme'l-mülûki (A.)

Emanet (güven), köleleri hükümdarlar makamına çıkarır.

İşte siyâset: ~ İzmirlî İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 165.

الْأَمَانَةُ عِزٌّ

el-Emânetü izzün (A.)

Emanete riayet, bir büyüklüktür.

Efendimiz: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, s. 578.

أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ
مِنْ مُوسَى غَيْرَ أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي

Emâ-terzâ en tekûne minnâ bi-men-zileti hârûne min mûsâ gayru enne-hû lâ-nebiyye ba'dî (A.)

(Ey Ali), sen bana, Hârûn'un Mûsâ'ya olduğu konumda olmayı istemez misin? Ancak şu kesin ki, benden sonra peygamber yoktur.

O, hâtemü'l-enbiyadır, o: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Ashâb-ı Kirâm*, s. 147.

أَمْ أَبْرَمُوا أَمْرًا فَإِنَّا مُبْرِمُونَ

Em ebremû emran fe-innâ mübri-mûne (A.)

Yoksa (müşrikler) bir işe kesin karar mı verdiler? Doğrusu biz de kararlıyız. (Zuhruf, 43/79).

Temru için dua: ~ Arif Pamuk, *Resûlü'llâh'ın Dilinden Dualar*, s. 344.

الْأَمَلُ طَوِيلٌ وَالْعُمُرُ قَصِيرٌ

el-Emelü tavîlün ve'l-ömrü kasîrun (A.)

Emel uzun, ömür ise kısadır.

...taşın arkasında şunları okudum: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/190.

أَمِنْ أَمِيرٍ أَمْصِيَامٍ فِي أَمْسَفَرٍ
لَيْسَ مِنْ أَمِيرٍ أَمْصِيَامٍ فِي أَمْسَفَرٍ

Emine'm-birri'm-sıyâmü fi'm-seferi Leyse mine'm-birri'm-sıyâmü fi'm-seferi (A.)

Yolculukta oruç tutmak iyi midir? Yolculukta oruç tutmak iyi değildir. (Bu söz, belirtme edatı el i, em şeklinde kullanarak soru soran bir kişiye, peygamberimizin aynı edatı kullanarak verdiği cevaptır.)

...lâm yerine mim harf-i târifdir: ~ hadisi... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/161.

الْأَمْنُ اسْتَرْقَ السَّمْعَ

el-Emnü istereka's-sem'a (A.)

Güven, kulağı çalar (sağırlaştırır).

~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 328.

الْأَمْنُ كَفَرُ وَالْيَأْسُ كَفْرٌ

el-Emnü küfrün ve'l-ye'sü küfrün (A.)

(Aşırı) güven ve (tam) umut kesme küfürdür. (Mümin, korku ve umut arası bir durumda bulunur).

~ kelâmından anlaşılır. Mehmed Şâkir, *İrşâdü'l-gâfilîn*, s. 31.

الْأَمْنُ وَالْعَافِيَةُ نِعْمَتَانِ مَغْبُورٌ فِيهِمَا
كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ

el-Emnü ve'l-âfiyetü ni'metâni magbûnün filhimâ kesîrun mine'n-nâsi (A.)

Güven ve sağlık iki nimettir, ama çok insan bunlarda aldanmıştır.

...nimetin kadrini bil: ~ İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 177.

الْأَمْرَانِ لَا يَنْفَكَاَنِ عَنِ الْكُذْبِ كَثْرَةُ
الْمَوَاعِيدِ وَشِدَّةُ الْأَعْتِدَارِ

el-Emrâni lâ-yenfekânî ani'l-kizbi: kesretü'l-mevâ'idi ve şiddetü'l-i'tizârî (A.)

İki iş yalandan uzak değildir: Çok söz vermek, çok özür dilemek

~ mealinde... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 3/111.

الْأَمْرُ عَلَى الْفَوْرِ لَا عَلَى التَّرَاحِي

el-Emru ale'l-fevri lâ-ale't-terâhî (A.)

Emir, derhal yerine getirilir, gevşeklik gösterilmez.

İmam Ebûhanîfe: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/604.

الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ كَفَاعِلُهُ

el-Emru bi'l-ma'rûfi ke-fâilihî (A.)

İyi işleri emredenler, o işleri işleyenler gibidirler.

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 77.

الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَاجِبٌ إِذَا عُلِمَ الْأَمْتَالُ

el-Emru bi'l-ma'rûfi vâcibün izâ ulime'l-ımtisâlü (A.)

Yapılacak olan bilindiğinde, iyi ile emir vaciptir.

Bu kâide: ~ diye mestürdür. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/298.

الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ

el-Emru bi'l-ma'rûfi ve'n-nehÿü ani'l-münkeri (A.)

İyi buyurma, kötüyü yasaklama.

~ nâmiyla... *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/2; ~ kânûn-ı âlîsi... Muhsin Fâni ez-Zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 182; Bâr-gâhın merkez-i icrâsıdır: ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 803; Kâbil-i ecr olursa cevri nola: ~ dir. Fuzûlî, *Divan*, s. 304.

الْأَمْرُ بِالتَّصَرُّفِ فِي مَلِكِ الْغَيْرِ بَاطِلٌ

el-Emru bi't-tasarrufi fî mülki'l-gayri bâtlün (A.)

Başkasının mülkünü kullanma emri geçersizdir.

~ kâidesinden ahz olunmuş. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 245;95
Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 132; Bu kâide; ~ diye mestûrdur.
Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/288; ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/312.

الْأَمْرُ أَمْرٌ كَم

el-Emru emruküm (A.)

Buyruk, buyruğunuzdur.

~ deyip... Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 2/129; ~ derecesine resîde... Ahmed Hasib Efendi, *Ravzattü'l-küberâ*, s. 46.

الْأَمْرُ فَوْقَ الْأَدَبِ

el-Emru fevka'l-edebi (A.)

Buyruk, terbiyeden üstündür. (Emir demiri keser.)

~ deyip... Seyyid Muhammed Nûr, s. 233.

الْأَمْرُ إِذَا ضَاقَ اتَّسَعَ وَإِذَا اتَّسَعَ ضَاقَ

el-Emru izâ dâka ittese'a ve izâ ittese'a dâka (A.)

İş, darlaştığında genişler, genişlediğinde darlaşır.

18.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 124; Kavâid-i usûlünden: ~ Süleyman Hasbi Efendi, *Tafsîl*, s. 109; ~ kâide-i fıkhiyye, Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/616; ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 7/3040.

أَمْرُ الْقَضَاءِ مِنْ وَسَائِلِ الْحَسَنَاتِ

Emru'l-kazâi min vesâili'l-hasenâtî (A.)

Davalara bakma işi, iyilik vasıtalarındandır.

~ fehvâsınca... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-şakâik*, 1/400.

الْأَمْرُ كُلُّهُ لِلَّهِ

el-Emru küllühû li'llâhi (A.)

Bütün işi Allah'a aittir. (Âl-i İmrân, 3/154).

~ mefâdi zâhir olur. Süleyman Habib, *Menâkıb-ı Abdülkadir Geylânî*, s. 123.

أَمْرُ التَّقْوَى فَوْقَ أَمْرِ الْفِتْوَى

Emru't-takvâ fevka emri'l-fetvâ (A.)

Takva işi, fetva işinden üstündür.

Nitekim demişlerdir: ~ Bursalı İsmail Hakî, *Kitâbü'n-necât*, s. 194.

الْأَمْثَالُ لِلْقُلُوبِ كَالْمَرَاءِ لِلْعَيُونِ

el-Emsâlû li'l-kulûbi Ke'l-merâi li'l-uyûni (A.)

Aynaların, gözlerin nasıllığını ortaya koyduğu gibi,yapılan işler de kalplerin nasıl olduğunu ortaya kor.

...demişlerdir: ~ Nev'î Efendi, *Netâyicü'l-fünûn*, s. 255.

أَمْسَيْتَ فَقِيرًا وَأَصْبَحْتَ غَنِيًّا

Emseytü fakîren ve esbahtü ganiy-yen (A.)

Akşam fakirdim, sabah zengin oldum.

~ menkıbesi... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 2/66; ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 8/185.

أَنْتَ الرَّبِيعُ الْبَقْلَةُ

Enbete'r-rebî'u'l-baklete (A.)

Bahar bakla bitirdi.

~ kâbîlinden... Mehmed Sadeddin Çelebi, *Rişt-i Cevâhir*, s. 175; Sebebine imtisâl etmek câizdir: ~ Tevhid Efendi, *Menâkıb-ı Kethudâzâde*, s. 76.

الْأَنْبِيَاءُ أَحْيَاءُ فِي قُبُورِهِمْ

el-Enbiyâu ahyâun fî kubûrihim (A.)

Peygamberler, kabirlerinde diridirler.

...bir hadis: ~ Hayatı Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 214.

الْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ لِعَلَّاتِ أُمَّهَاتِهِمْ شَتَّى
وَدِينِهِمْ وَاحِدٌ

el-Enbiyâu ihvetün le'allât ümmehâtühüm şettâ ve dînühüm vâhidün (A.)

Peygamberler, baba bir kardeşirler; anneleri farklı, dinleri birdir.

~ ya'ni... M. Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/58.

الْأَنْبِيَاءُ يَدْفَنُونَ حَيْثُ يَمُوتُونَ

el-Enbiyâu yüdfenûne haysü yemû-tûne (A.)

Peygamberler, öldükleri yerde gömülürler.

~ kavline vâsıl oldular. Nuh b. Mustafa, *Mîl ve Nihal Tercümesi*, s.

أَنْدَكَ أَنْدَكَ بِهِمْ (زَكَمٌ) شَوْدٌ بِسَيَّارٍ
دَانَهُ دَانَهُ أَسْتُ غَلَّهُ دَرَانِبَارٍ

Endek endek be-hem (zi-kem) şeved bisiyâr

Dâne dâne-est galle der-embâr (F.)

Azlar birleşir çok olur, çünkü anbarda tahıl tane tanedir. (Damlaya damlaya göl olur.)

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/396; Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 170.

أَنْدَكَ أَنْدَكَ خَيْلِي شَوْدٌ
قَطْرَهُ قَطْرَهُ سَيْلِي شَوْدٌ

Endek endek haylî şeved katra katra seyîlî şeved (F.)

Damlaya damlaya göl olur, damlacıktan sel olur.

أَنْدَرُونَ أَرْطَعَامَ خَالِي دَارٍ
تَا دَرَاوُ نُورٍ مَعْرِفَتٍ بَيْنِي

Enderûn ez-ta'âm hâlî dâr

Tâ der-ô nûr-ı ma'rifet bînî (F.)

Az ye ki, içinde marifet nurunun parlayışını göresin.

(Oruç), kalbi nurlandırır: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'den Dersler ve Öğütler*, s. 18.

أَنَا اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا

Ena'llâhü'llezî lâ-ilâhe illâ ene (A.)

Ben, Allah'ım, benden başka Allah yoktur. (Tâhâ, 20/14).

أَنَا أَعْرَفُكُمْ بِاللَّهِ وَأَخْشَاكُمْ عَنِ اللَّهِ

Ene a'rafuküm bi'llâhi ve ahşâküm ani'llâhi (A.)

Ben, Allah'ı en iyi bileniniz ve ondan en çok korkanınızım.

...haktan bilüsü olduğu eyetti: ~ Sadreddin Şeyhoğlu, *Marzubânâme Tercümesi*, s. 267.

أَنَا جَلِيسٌ مِّنْ ذَكَرَنِي

Ene celîsü men zekerenî (A.)

Ben, beni ananın dostuyum.

...mûcib-i zikri bârîdir ki: ~ İbrahim Gülşenî, *Evlîyâ-yı Mısır*, s. 20; Kutsî Hadis: ~ Abdülkadir Akçiçek, *Bidâyetü'l-Hidâye*, s. 94;... bu hadis bâbında söz sordu ki: ~ Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-mahabbe*, s. 446; Cenâb-ı Hak; ~ buyurur. Sezâyî, *Mektûbât*, s. 117;... Nitekim buyurur: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 177.

أَنَا أَفْصَحُ الْعَرَبِ

Ene efsahu'l-arabî(A.)

Ben, Arab'ın en açık ve düzgün konuşanıyım.

~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözcükler*, s. 40.

أَنَا أَفْصَحُ الْعَرَبِ الْبَيْدَانِيٍّ مِنْ قُرَيْشٍ

Ene efsahu'l-arabî'l-beydâniyyi min kureyşin (A.)

Ben, Kureyş Kabilesi'nden, Mekke ve Medîne çevresinde oturan Arapların en güzel ve düzgün konuşanıyım.

~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/579; ~ tehdîd-i nebevîsi ile... Recâzâde Mustafa Şâmil, *Nevâdiru'l-âsâr*, s. 3;... bülbül-i gülîstân-ı: ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 41.

أَنَا أَفْصَحُ مَنْ نَطَقَ بِالضَّادِ بَيْدَانِيٍّ مِنْ قُرَيْشٍ

Ene efsahu men nataka bi'd-dâdi beydâniyyü min kureyşin (A.)

Ben, Kureyş Kabilesi'nden, Mekke ve Medîne çevresinde oturan ve dad harfi ile konuşanların en güzel ve düzgün konuşanıyım.

...mâ-sadak-ı: ~ olan...Veysî Efendi, *Si-yer-i Veysî*, 2/161; Nitekim Peygamber: ~ Süleyman Hasib Efendi, *Şerh ve Tercüme-i Delâil-i Abdülkadir Geylânî*, s. 78.

أَنَا أَمْلَحُ

Ene emlahu (A.)

Ben, (Arab'ın) en güzel (konuşan)iyim.

~ vürüdunun mütekellemi... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 56;... nükte-i: ~ Necâti Bey, *Divan*, s. 45; ~ Bursalı İsmail Hakkı *Kitâbü'l-hitâb*, s. 280;... fermûde-i: ~ Hâfız Mehmed Zühdfî, *Nazmü's-siyer*, s. 40; Nükte-i pâk-i: ~ Mehmed Memduh Paşa, *Divan-ı Eş'âr*, s. 15.

أَنَا أَمْزَجُ وَلَا أَقُولُ إِلَّا حَقًّا

Ene Emzecü ve lâ-ekûlû illâ hakkan (A.)

Ben, en kişilikli biriyim, ancak doğruyu söylüyorum.

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 302; Hadiste: ~ Abdulah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 128.

أَنَا أَيْسُ مِنْ شُكْرِنِي

Ene enîsü men şekenenî (A.)

Ben, bana şükredenin dostuyum.

...hadîs-i Kutsîde: ~ buyurur. Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 2/173.

أَنَا أَوَّلُ مَنْ يَجُوزُ الصِّرَاطَ

Ene evvelü men yecûzü's-sırâta (A.)

Sıratı ilk geçecek benim.

...yer sadefinden baş kaldıran ben olam ki: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 54.

أَنَا أَوَّلُ مَنْ يَتَجَلَّى لَهُ الرَّبُّ

Ene evvelü men yetecellâ lehü'r-rabbu (A.)

Allah'ın ilk tecelli edeceği kişi benim.

...ma'şûk-ı devletine yol bulan ben olam ki: ~ Kâsım Karahisârî *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 54.

أَنَا أَوَّلُ مَنْ يَفْتَحُ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ

Ene evvelü men yüftahu lehü ebvâbü'l-cenneti (A.)

Kendisine cennet kapıları ilk açılacak kişi benim.

...heşt-bihiştin kapısı bana açıla ki: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 54.

أَنَا أَوَّلُ شَافِعٍ وَمَشْفَعٍ

Ene evvelü şâfi'in ve müşeffi'in (A.)

Ben, ilk şefâat edecek ve edilecek kişiyim.

...deryâ-yı ma'siyete gark olmuşlara şefâat edici ben olam: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 54.

أَنَا فَرِيدٌ وَلَيْسَ غَيْرِي

Ene ferîdün ve leyse gayrî (A.)

Ben tek adamım, eşim yoktur.

~ Necla Pekolcay-Emine Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, s. 99.

أَنَا الْغَرِيقُ فَمَا خَوْفِي مِنَ الْبَلَلِ

Ene'l-garîku fe-mâ-havfî mine'l-beleli (A.)

Ben suya daldım, ıslanmadan korkmam.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/511.

أَنَا حَبِيبُ اللَّهِ وَلَا فَخْرَ

Ene habîbü'llâhi ve lâ-fahre (A.)

Ben, Allah'ın sevgilisiyim, ama bununla övünmüyorum.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/561.

أَنَا الْحَقُّ

Ene'l-hakku (A.)

Ben Allah'ım. (Ünlü sofu Hallâc-ı Mansûr'un söylediği, asılmasına sebep olan söz.)

...kim idi diyem acab: ~ Sinan Paşa, *Tazarru'nâme*, s. 149; ~ sözüne. Yahya Bey, *Divan*, s. 404;...Hallâc-ı Mansur: ~ Bursalı Mehmed Tâhir, *Nazar-ı İslâm'da Fakr*, s. 8; Âşık Mansur: ~ Ahmed Yesevî, *Dîvân-i Hikmet*, s. 22; ~ na'rası... Erzurumlu Emrah, *Divan*, s. 10; Birden içerse: ~ câmin... Hayâlî, *Divan*, s. 93.

أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Ene hayrun minhü halaktenî min nârın ve halaktehü min ûnin (A.)

(İblis), ben ondan (Hz.Âdem'den) daha iyiyim. Beni ateşten, onu çamurdan yarattın, (dedi). (A'râf, 7/12).

...dediki: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/2130; ~ dediği için... İbrahim Gülşenî, *Şerh-i Ma'nevî Şerîf*, s. 141.

أَنَا اصْطَبَرْتُ قَتِيلًا وَقَاتِلِي شَاكِي

Ene istabertü katîlen ve kâtîlî şâkî (A.)

Ben öldürdüğüm halde sabrettim, ama beni öldüren şikâyetçi.

...ber-fehvâ-yı: ~ Karaçelebîzâde Abdülâziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr*, s. 154.

أَنَا ابْنُ امْرَأَةٍ تَأْكُلُ الْقَدِيدَ

Ene'bnü imre'etin te'külü'l-kadîde (A.)

Ben, kurutulmuş et yiyen kadının oğluyum.

Efendimiz: ~ dedi. Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve şerhi*, 3/217.

أَنَا ابْنُ الذِّبْحَيْنِ

Ene'bnü'z-zebîhayni (A.)

Ben, iki kurbanlığın oğluyum. (Zebîhayn, Hz.İsmail ve Hz.Abdullah).

Zebîh, Hz.İsmail'in lakabı: ~ Öbürü Resûl-i Ekrem'in pederi Abdullahtır. Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/466; Hadis: ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-i Nâcî*, s. 421.

أَنَا عِنْدَ مَنْكَسِرِ الْخَوَاطِرِ

Ene inde münkesiril-havâturı(A.)

Ben, gönülleri kırık olanların yanımdayım.

~ mefâdi üzere... Mehmed Münib (Derişzâde), *Tuhfetü'l-mülâk*, s. 101.

أَنَا عِنْدَ الْمُنْكَسِرَةِ قُلُوبُهُمْ لَا جَلِيَّ

Ene inde'l-münkesireti kulûbühüm li-eclî (A.)

Ben, benim rızam için gönülleri kırık olanların yanındayım.

...Kutsî Hadis'te buyurulmuştur: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 1/111; Kutsî Hadis: ~ Abdulkadir Akçiçek, *Hidâyetü'l-Bidâye*, s. 94, Nitekim gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kenz-i Mahfî*, s. 105; ~ medlûlü üzere... Nergisî, *İksâr-i Sa'âdet*, s. 69; ~ ya'ni... Sinâneddin Yusuf b. Hızır, *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 155;

أَنَا عِنْدَ مَنْكَسِرِ الْقُلُوبِ مِنْ هَجُومِ
هَمُومِ الْكُرُوبِ

Ene inde münkesiri'l-kulûbi min hüçâmı hüümü'l-kürûbi (A.)

Ben, acıların peşpeşe gelmesi yüzünden gönülleri kırık olanların yanındayım.

...ber-fehvâ-yı: ~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmûa-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/121.

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِ بِي

Ene inde zannı abdî bî (A.)

Kulum beni nasıl sanıyorsa ben öyleyim.

...ber-muktezâ-yı Hadîs-i Kutsî: ~ Nâfi Efendi, *Nâff'u'l-âsâr*, s. 139

...Hadîs-i Kutsî'de: ~ Ömer b. Mehmed, *Nâru'l-hüdâ*, s. 268;... Hadîs-i Kutsî'de gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 141; Bir Hadîs-i Kutsî'de: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 35; Nitekim Hak Ta'âlâ: ~ Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 3/10.

أَنَا لَوْحٌ وَأَنَا قَلَمٌ

Ene'l-levhu ve ene'l-kalemü (A.)

Levha ve kalem benim. (Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu, manevî levha ve bu levhaya yazan kalem, ilâhî ilim).

...bazı ekâbirinin zamân-ı istigrakta: ~ buyurması... Hafız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi şerhi'l-hikem*, 2/398.

أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَعَلِيٌّ بِأَبِهَا

Ene medinetü'l-ilmi ve aliyün bâ-bühâ (A.)

Ben, ilmin şehriyim, Ali kapısıdır.

...hazîne-i evsâfında: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 190;...buyurdular kim: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 4;... mübârek vücûdu ki: ~ İbn-i Feriştah, *Aşknâme*, s. 36; ~ sitâyişine... Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 111;... hadîsi gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 135.

أَنَا مِنَ اللَّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ مِنْ فَيْضِ نَوْرِ

Ene mina'llâhi ve'l-mü'minûne min feyzi nûrî (A.)

Ben, Allah'ın nurundanım, müminler benim nurumun feyzindendirler.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Halîliye*, s. 8; Diğer hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dînî Hasbihâl*, s. 35;... hadiste: ~ Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 3/371.

أَنَا مِنَ اللَّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ مِنِّي

Ene mina'llâhi ve'l-mü'minüne min-nî (A.)

Ben Allah'tanım, müminler bendendir.

...hâce haber verdi ki: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 13.

أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبُ أَنَا بِنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

Ene'n-nebiyyü lâ-kezi'b ene'bnü ab-di'l-muttalib (A.)

Ben, peygamberim, bunda yalan yoktur. Ben, Abdulmuttalib'in torunuyum.

Gâyet halim idi: ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 6/2639;... etrafından kaçanlara: ~ diyordu. Ali Himmet Berki-Osman Keskiöğlü, *H. Muhammed ve Hayatı*, s. 338;... ondan sonra dahi: ~ diye... Mehmet Arslan-i. Hakkı Aksoyak, *Haşmet Külliyyâtı*, s. 386; ~ Latîfî, *Tezkire*, s. 7; Huneyn Kazasında: ~ neşidesiyle... Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 147.

أَنَا نَبِيُّ السَّيْفِ

Ene nebiyyü's-seyfi (A.)

Ben, kılıç (haksızlıklarla savaş) peygamberiyim.

~ ile... Veysi Efendi, *Siyer-i Veysi*, 2/178; ~ mefhûmunu... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 332;... mantûk-ı: ~ ile...Nergisî, *Gazavât-ı Mesleme*, s. 5; ~ âvâzesin eriştirip... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 1/15.

أَنَا نَبِيٌّ وَأَدَمُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ

Ene nebiyyün ve âdemü beyne'l-mâi ve't-tîni (A.)

Âdem, su ve çamur arasında (balçık durumunda) iken ben peygamberdim.

~ buyururlar. Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 9/629.

أَنَا النَّقْطَةُ تَحْتَ الْبَاءِ

Ene'n-noktatü tahte'l-bâi (A.)

Ben, be harfinin altında bir noktayım.

Ebûbekir şiblî'nin: ~ dediği... Abdûlbaki Gölpinarlı, *Kaygusuz Vizeli Alaeddin*, s. 122; ~ denilir. Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 104; Şâh-ı velâyet buyurdu: ~ Besim Atalay, *Bektaşîlik*, s. 31; *Muhammediye şârihi*: ~ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 329.

أَنَا النَّذِيرُ الْعَرَبَانِ

Ene'n-nezîru'l-urbânü (A.)

Ben, Arap kabilelerinin uyarıcısıyım.

~ mezâyâsını... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 7/208.

أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى

Ene rabbükümü'l-a'lâ (A.)

Ben, sizin en yüce Rabb'inizim. (Nâzi'ât, 79/24).

Hâşâ Fır'avn: ~ dedi. Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 8/92; Fır'avn: ~ dediği gibi...

İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/617; ~ diye... M. Kemal Pilavoğlu, *Muhyiddîn-i Arabî*, s. 58; Fır'avn: ~ Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-mahabbe*, s. 284; ~ deyip... Sinâneddin Yusuf b. Hızır, s. 75; Fır'avn: ~ dâvâsın kılmıştır. Ankaralı İsmail Rüsühî, *Şerh-i Mesnevî*, 3/136.

أَنَا سَيِّدُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ وَلَا فَخْرَ

Ene seyyidü'l-evvelîne ve'l-âhirîne ve lâ-fahre (A.)

Ben, geçmiş ve gelecek insanların efendisiyim, ama yine de övünmem.

Nitekim Sultân-ı Enbiyâ: ~ buyururlar. Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 440.

أَنَا سَيِّدُ الْقَوْمِ وَخَادِمُهُمْ

Ene seyyidü'l-kavmi ve hâdimühüm (A.)

Ben, kavmin efendisi ve hizmetçisiyim.

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Abdüllatif (Durmuşoğlu), *Türk Ahlâkçuları*, s. 178.

أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Ene seyyidü'n-nâsi yevme'l-kiyâmeti (A.)

Ben, kıyamet günü insanların efendisi (olacağı).

~ hadisi sahihtir. Bursalı İsmail Hakkı, *Halîliye*, s. 58

أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ

Ene seyyidü veledi âdeme (A.)

Ben, insanoğlunun efendisiyim.

...tûtî-i şekeristân-ı: ~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-su'arâ*, 1/10;... kâyil-i: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 114;... tûtî-i şekeristân-ı: ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na'r*, s. 41.

أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ وَلَا فَخْرَ

Ene seyyidü veledi âdeme ve lâ-fahre (A.)

Ben, insanoğlunun efendisiyim, buna rağmen övünmem.

Fahr-ı âlem buyurmuşlardır: ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 3/1371;... onun için buyurur ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhü'l-Mesnevî*, 2/261; Habîb-i Hüdâ: ~ hediyesiyle... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/843; Nitekim Resûlü'llâh: ~ buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/358.

أَنَا وَعَلَى مِنْ نُورٍ وَاحِدٍ

Ene ve Ali min nûrin vâhidin (A.)

Ben ve Ali bir nurdanız.

..Resûl İmam Ali hakkında: ~ Hakîkî Bey, s. 198.

أَنَا وُلِدْتُ فِي زَمَنِ الْمَلِكِ الْعَادِلِ

Ene vüldtü fî zemeni'l-meliki'l-âdili (A.)

Ben, adil bir devlet başkanı zamanında doğdum.

~ hadisi... Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 9/80.

أَنْفَعُ الْعِلْمِ مَا عَمِلَ بِهِ

Enfe'u'l-ilmi mâ umule bihî (A.)

En yararlı ilim, uygulanandır.

~ Ahmed Ali Sipihr, *Kelîmât-ı Kassâr*, s. 25.

أَنْفِقْ أَنْفَقَ عَلَيْكَ

Enfık ünfak aleyke (A.)

İyilik et ki iyilik göresin.

Hadîs-i Kutsîde: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 131.

أَنْفُ فِي السَّمَاءِ وَسِرْمٌ فِي الْمَاءِ

Enfün fi's-semâi ve sermün fi'l-mâi (A.)

Burnu gökte, bağırsağı sudadır.

~ olarak... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/389.

أَنْفُ فِي السَّمَاءِ وَأَسْتُ فِي الْمَاءِ

Enfün fi's-semâi ve istün fi'l-mâi (A.)

Burnu gökte, kıçığı suda (yerde) dır.

...tasavvur-ı bâtüyle: ~ olmuştur. Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/353

أَنْكُورُ بَخُورِ بَاغٍ مَيْسِرٍ

Engûr be-hôr bâg me-pürs (F.)

Üzümünü ye, bağımi sorma.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/317.

أَنْكُورٌ أَزْ أَنْكُورِ رَنْكَ كَيْرِدٍ

Engûr ez-engûr reng gîred (F.)

Üzüm üzümüne baka baka kararır.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 172.

أَنْكُشْتَ بَرْدَهُنَّ

Engüş ber-dehen (F.)

Parmağı ağzında kalma (şaşıрма).

...adam görünce hayretinden: ~ olur. Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 1/179

أَنْ أَشْكُرْلِي وَلَوْ لَدَيْكَ

Eni'skür lî ve li-vâlideyke (A.)

Bana, annene ve babana şükret. (Lokman, 31/14).

أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتِ الْحَمِيرِ

Enkere'l-asvâtı le-savtül'l-hamîri (A.)

Seslerin en çirkini, eşeklerin anırtısıdır. (Lokman, 31/19).

~ sadası... İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 9-12/1978.

Kur'an'da: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'âdâb*, s. 97; ~ âyeti... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 274.

أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

Enne'llâhe kad ehâta bi-küllî şey'in ilmen (A.)

Allah, her şeyi bilgisiyle kuşatmıştır. (Talak, 65, /12).

~ âyeti... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 38.

أَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ

Enne'llâhe lâ-yehdî keyde'l-hâinîne (A.)

Şüphesiz, Allah hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmaz. (Yûsuf, 12/52).

...islâh mânâsına gelir: ~ Mevlânâ Kemâl, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, s. 224.

أَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

Enne'llâhe leyse bi-zallâmin li'l-abîdi (A.)

Allah, kullara asla zulmedici değildir. (Âl-i İmrân, 3/182).

أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

Enne'llâhe ma'a'l-müttekîne (A.)

Allah, (günahlardan) korunanlarla beraberdir. (Tevbe, 9/36).

Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 3/36.

أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

Enne'l-arza yerisühâ ibâdiye's-sâlihûne (A.)

Yeryüzüne mutlaka iyi kullarım varis olacak. (Enbiyâ, 21/105).

أَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَا لَهُمْ

Enne'l-kâfirîne lâ-mevlâ lehüm (A.)

Kafirlerin ise koruyucuları yoktur. (Muhammed, 47/11).

~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 3/22.

أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا

Enne'l-kuvvete li'llâhi cemî'an (A.)

Bütün kuvvet Allah'a aittir. (Bakara, 2/165)

~ M. Sadettin Evrin, *Kur'an Bilgisi*, s. 89;... ayette: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/318.

أَنَّ الْمَعْرُوفَ عَرَفًا كَالْمَشْرُوطِ شَرْعًا

Enne'l-ma'rûfe örfen ke'l-meşrûti şer'an (A.)

Örfen (âdet olarak) bilinen, şer'î olarak şarta bağlanmış gibidir.

...ber-vech-i âfi: ~ Celal Nuri Bey, *İttihad-ı İslâm*, s. 50.

أَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

Enne'l-mesâcide li'llâhi fe-lâ-ted'û ma'a'llâhi ahaden (A.)

Mescitler, Allah'a mahsustur. Allah ile beraber bir başkasına dua etmeyiniz. (Cin, 72/18)

Hak Ta'âlâ: ~ Mevlânâ Kemal, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, s. 172; Hak Ta'âlâ: ~ Taşköprülü Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, 1/695; Minberin sağındaki pencerede: ~ Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 1/152.

أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ
وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأَذْنَ بِالْأَذْنِ
وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصًا

Enne'n-nefse bi'n-nefsi ve'l-ayne bi'l-ayni ve'l-enfe bi'l-enfi ve'l-üzüne bi'l-üzünü ve's-sinne bi's-sinni ve'l-cürûha kısâsün (A.)

(Tevrat'ta), cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, diş diş ve yaralara karşılıklı kısas (ödeşme yazdık). (Mâide, 5/45).

~ âyeti muktezâsınca... Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 6/3; Kelâm-ı mücidde: ~ Seydî Ali Re'is, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 31; ~ mücibince... Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 2/263; Allahu Ta'âlâ: ~ İbrahim Tennûrî Bayrâmî, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, s. 203.

أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا

Enne's-semâvâti ve'l-arza kânetâ retkan fe-fetaknâhümâ (A.)

Göklerle yer bitişikti, biz onları ayırdık. (Enbiyâ, 21/30).

~ âyeti... Bediuzzaman Said Nursi, *Mesnevî-i Nuriye*, s. 110; Cenâb-ı Hak: ~ Hayatı Ülkü, *İslâm Dini Akaidi*, s. 202.

أَنْطَقْنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

Entakana'llâhü'ilezî entaka külle şey'in (A.)

Her şeyi konuşuran Allah bizi konuştu. (Fussilet, 41/21).

أَنْتَ الْهَادِي أَنْتَ الْحَقُّ لَيْسَ الْهَادِي إِلَّا هُوَ

Ente'l-hâdî ente'l-hak leyse'l-hâdî il-lâ hüve (A.)

Sen, doğru yolu gösterensin, sen hak-sın, ondan (senden) başka hidayete erdiren yoktur.

~ zikrini desem... Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, s. 40.

أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ

Ente ma'a men ahbebe (A.)

Sen, sevdiğin ile berabersin. (Kişi, sevdiği ile beraberdir.)

...(Peygamberimiz) şu müjdeyi verdi: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/16; Birine buyurmuştur: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 66.

أَنْتَ مَنِّي بِمَنْزِلَةِ هَرُونَ مِّنْ مُّوسَى
إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي

Ente minnî bi-menzileti hârûne min mûsâ illâ ennehû lâ-nebiyye ba'dî (A.)

(Ey Ali), sen bana, Hârûn'un Mûsâ'ya olduğu konumdasın; ancak şu kesin ki, benden sonra peygamber yoktur.

...Resûl-ı Ekrem: ~ buyurmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 252; ~ işaretiyle... Fuzûlî, *Hadikatü'l-su'adâ*, s. 202; Hz. Ali'ye hitâb: ~ Ömer B. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 109; ~ sırrına akrebdir.

Ahmed Asım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 3/687; Hz. Ali'nin Medîne'de kal-mak gücüne gelmiş: ~ buyuruluncaya kadar râzî olmamıştı. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/2557; ~ Mehmed Şâhî, *Ahsenü'l-hadis*, s. 213.

أَنْتَ مَنِّي وَأَنَا مِنْكَ

Ente minnî ve ene minke (A.)

Sen bendensin, ben de sendenim.

~ bülend etmiş idi. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 148; Vasf-ı şânında onun (Hz. Ali'nin) Peygamber: ~ dedi. Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 62.

أَنْتَ وَمَالِكَ لِإِيَّكَ

Ente ve mâlüke li-ebîke (A.)

Sen de, malın da babanıdır.

Bir hadiste: ~ buyurulmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 447; Hadiste: ~ Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 50.

أَنْ تُوَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا

En tüeddü'l-emânâtî ilâ ehlihâ (A.)

(Allah size) emanetleri ehline vermenizi (emreder). (Nisâ, 4/58).

~ emrine imtisâlen... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/36.

أَنْتُمْ أَعْلَمُ بِأُمُورِ دُنْيَاكُمْ

Entüm a'lemü bi-ümûri dünyâküm (A.)

Siz, dünya işlerinizi benden daha iyi bilirsiniz. (Hurma aşılama işlemi dolaşısıyla söylenmiştir.)

Durumu Efendimize arz ettiklerinde: ~ buyurdu. Muzaffer Can, *Kur'an Kültürü*, s. 68;

Yüce Peygamber: ~ buyurmuştu. M.Sadettin Evrin, *Kur'an Bilgisi*, s. 66; Hadis: ~ Babanzâde Ahmet Nâim, *İslâm Ahlâkının Esasları*, s. 76; Peygamberimiz: ~ buyurmuştur.

Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 113; ~ ona dâldir. Bursalı İsmail Hakkı, *Silsile-i Tarikat-i Celvetiye*, s. 28.

أَنْتُمْ الْأَعْلُونَ أَنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

Entümü'l-a'levne in küntüm mü'mînîne (A.)

(Gerçekten) inanyorsanız, mutlaka üstün geleceksiniz. (Âl-i İmrân, 3/139).

~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/49.

أَنْتُمْ مِنْ عِبَادٍ

Envemü min ubûdin (A.)

(Bir hafta uyuyan adam) Ubud'dan daha uykucu.

...Ubûd-ı mezkûrle darb-ı mesel olup: ~ derler. Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/108.

أَنْزِلُوا النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ

Enzilü'n-nâse menâzilehüm (A.)

İnsanları, konumlarına uygun olan yere koyunuz.

~ mazmûnu... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârîh*, 2/143; ~ mîsdâkı üzere... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/83;

Bir hadiste: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 488; Herkese halince muâmele: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 5/170; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dînî Hasbihâl*, s. 85.

أَرَأَيْتَ مَنْ رَكِبَ الْفَسَادَ فَسَادًا

Era'eyte men rakibe'l-fesâde fesâden (A.)

Bozguncuya, bozgunculuk çıkarıldığını görmedin mi?

~ fehvâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 9/211.

أَرَأَيْتَ مَوْتَاكُمُ الْاَعْرَابُ

Erâzilü mevtâküm el-a'zâbü (A.)

Ölülerinizin en rezilleri, bekar olarak ölenlerdir.

~ hadisi bizi bekarlıktan tenzih... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 261.

أَرَبَابُ الدُّوَلِ مَلْهُومُونَ

Erbâbü'd-düveli mülhemûne (A.)

Padişahlar, ilhama mazhardırlar.

...kâide-i: ~ Nergisî, *Nihâlistân-ı İrem*, s. 13; ~ mazmûnu üzere... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâci'ü't-tevârih*, 1/379; ~ erbâbindan olan... Şânizâde Mehmed Ataulah, *Şânizâde Târîhi*, 2/157; ~ mazmûnu üzere... Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vakâyi'ât*, s. 377; ~ fehvâsınca... Nizâmmedin Şâmî, *Zafernâme*, s. 229.

أَرِنِي أَنْظُرِ إِلَيْكَ

Erinî enzur ileyke (A.)

(Rabb'im), bana (kendini) göster, sana bakayım. (A'râf, 7/143).

Hız.Mûsâ-vârî: ~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 210; ~ diye... Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/373.

أَرْمَغَانَ مُورِيَايَ مَلَخَ أَسْتُ

Ermagân-ı mûr pâ-yı melah-est (F.)

Karınca'nın armağını çekirge ayağıdır. (Çam sakızı çoban armağanı.)

الْأَرْوَاحُ جُنُونَ مَجْنُونَةٌ

el-Ervâhu cünûdün mücennedetün (A.)

Ruhlar, hazır ve silâhlı askerlerdir.

~ muktezâsınca... Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 267; Peygamberimiz: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İlâhî Sır*, s. 18; ...ber-fehvâ-yı: ~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'ara*, 1/609; Hâce buyurdu ki: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 52; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 296.

أَرزَانَ بَعَلَّتْ كِرَانَ بِحِكْمَتٍ

Erzân be-illet girân be-hikmet (F.)

Ucuza, vardır bir illeti, pahalıysa vardır bir hikmeti.

أَسْعَدَ الْمَلُوكِ مَنْ بَقِيَ بِالْعَدْلِ ذَكَرَهُ

Es'adü'l-mülûki men bakâ bi'l-adli zikrühû (A.)

Padişahların en mutlusu, sürekli adalettele anılandır.

...imtiyâzât-ı hakîrânesine mazhariyetle: ~ Tayyarzâde, Ahmed Atâ, *Atâ Târîhi*, 1/9.

الْأَصَاغِرُ يَهْفُونَ وَالْأَكَابِرُ يَعْفُونَ

el-Esâgiru yehfûne ve'l-ekâbiru ya'fûne (A.)

Küçükler kusur eder, büyükler af eder.
(Küçükten kusur, büyükler af.)

~ medlülüyle amel buyurup... Nergisî,
Gazavât-ı Mesleme, s. 11.

أَسْبِ دَوْنَهُ جَوْ خُوْدِرَازِ يَادَهُ كُنْدَ

Esb-i devende cev-i hûd-râ zıyâde kuned (F.)

Yürük at yemini kendi artırır.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 172; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/858; *Durûb-ı Emsâl*: ~ Ahmed Fevzî, *Usûl-ı Fârisî*, s. 19.

أَصْدَقُ الرَّؤُ يُرِئُ يَاءَ النَّهَارِ

Esdaku'r-rü'yâ rü'yâü'n-nehâri (A.)

En doğru düş, gündüz görülen düşür.

...Habîb-i Kird-gâr: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 5

أَسَدُ خَطُومٍ خَيْرٌ مِنْ وَآلِ ظَلُومٍ

Esedün hatûmün hayrun min vâlin zalûmin (A.)

Bağlı arslan, zalim validen daha iyidir.

~ hükmünce... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/223.

أَثَرُ الْمَرْءِ عَمْرَهُ الثَّانِي

Eserü'l-mer'i ömrühü's-sânî (A.)

Kişinin eseri, ikinci ömrüdür.

~ medlülünce... Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 3; ~ sözünün manasına uygun yaşayıp... Mehmed Zihnî, *Nimetü'l-İslâm*, s. 3.

أَثَقُلُ الصَّلَاةِ عَلَى الْمُنَافِقِينَ الْعِشَاءُ وَالْفَجْرُ

Eskalü's-salâti ale'l-münâfikîne el-ışâu ve'l-fecru (A.)

Münafıklara en zor gelen namaz, yatsı ve sabahtır.

Peygamber buyurdu: ~ Mehmed Ali Zıyaeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir*, s. 132.

أَصْلِحْ بَيْنَ النَّاسِ وَلَوْ تَبَغَى الْكُذْبَ

Eslîh beyne'n-nâsi velev tebgî'l-kiz-be (A.)

Yalancılıkla suçlansan dahi, insanların arasını bulmaya çalış.

~ ehâdis-i nebeviyesi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 312.

أَصْلِحْ نَفْسَكَ يَكُنِ النَّاسُ تَبَعًا لَكَ

Eslîh nefseke yeküni'n-nâsü teb'an leke (A.)

Nefsini islah et, insanlar sana uysun.

~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/396.

أَصْلِحْ نَفْسَكَ يَصْلِحْ لَكَ النَّاسُ

Eslîh nefseke yüslih leke'n-nâsü (A.)

Nefsini düzelt, (aksi taktirde) halk seni düzeltir.

Ebübekirü's-Siddîk: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/532.

أَسْمَعُ صَوْتًا وَآرَى فَوْتًا

Esmâ'u savten ve erâ fevten (A.)

Sesi duyuyor, farkı görüyorum.

~ vefkınca... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/106.

الْأَسْمَاءُ تَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ

el-Esmâü tenzilü mine's-semâi (A.)

İsimler gökten iner.

~ mübtégâsınca... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/330; ~ ile... Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 10/474; ~ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 1/442; ~ mealince... Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 215; ~ fehvâsınca... Ankaralı İsmail Rüsühî, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 11.

أَسْرَى بَعْدَهُ لَيْلًا

Esrâ bi-abdihî leylan (A.)

Kulunu, geceleyin yürüttü. (İsrâ, 17/1).

Buldu Mecnun saçında Leylâ'nın sırt-ı: ~ Necatî Bey, *Divan*, s. 153.

أَسْرَارِ نَبِيٍّ أَرْفَهُمْ كُنْبِي جَمَلَهُ سَمَاعَيْسَتْ

Esrâr-ı ney er fehm kunî cümle semâ'ist (F.)

Neyin sırlarını anlamak istersen, hepsi semadır.

Câmi: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 182.

الْأَسْرَارُ صَوْنُوهَا عَنِ الْأَغْيَارِ

el-Esrâru sînûhâ ani'l-agyârı (A.)

Sırları, başkalarına söylemeyiniz.

~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 3; ~ Niyâzî-i Mısrî, *Risâle-i Vahdetü'l-vücûd*, s. 28.

الْأَسْوَأُ مَوَائِدُ اللَّهِ فَمَنْ آتَاهَا أَصَابَ مِنْهَا

el-Esvâku mevâidü'llâhi fe-men etâ-hâ esâbe minhâ (A.)

Çarşılar, Allah'ın kurulmuş sofralarıdır. Kim (alış veriş için) oraya gelirse, bu sofradan nasibini alır.

Hadis: ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 5/2302.

أَسْوَأُ النَّاسِ سِرْقَةً يَسْرِقُ مِنْ صَلَاتِهِ

Esve'ü'n-nâsi sırkaten yesriku min salâtihi (A.)

Hırsızlık yönünden insanların en kötüsü, namazından çalandır.

..Fahr-ı Âlem: ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîlâm*, s. 41.

أَشَدُّ الْعَذَابِ فِرَاقُ الْأَحْبَابِ

Eşeddü'l-azâbi firâku'l-ahbâbı (A.)

En acı azap, dostların ayrılışıdır.

~ Müezzîn Mustafa, *Nûru'l-hüdâ*, s. 125.

أَشَدُّ الْبَلَاءِ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ الْأَوْلِيَاءِ
ثُمَّ الْأَمْثَلِ فَلَا مِثْلَ

Eşeddü'l-belâi ale'l-enbiyâi sümme'l-evliyâi sümme'l-emseli fe'l-emseli (A.)

En çetin sıkıntılarla imtihan olunacaklar, önce peygamberler, sonra ermişler, daha sonra derecelerine göre öbür insanlardır.

~ hadisiyle... Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, 1/105; Resûlü'llâh: ~ Şeyh Mehmed, *Akâid*, s. 36; ~ fehvâsınca... Mizancı Mehmed Paşa, *Mir'ât-ı Kâinât*, 1/173; ~ Şemseddin Nûri, *Risâle-i Pendîyye*, s. 25; Hz. Risâlet: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 4

أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمَامَ جَائِرٍ

Eşeddü'n-nâsi azâben yevme'l-kıyâmeti imâmün câirün (A.)

Kıyamet günü en acı azap görecek insan, zalim devlet başkanıdır.

...va'îd-i: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 129.

أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءَ الْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ

Eşeddü'n-nâsi belâen el-enbiyâu sümme'l-emselü fe'l-emselü (A.)

En büyük dert ve sıkıntılarla imtihan olunacaklar, önce peygamberler, sonra ermişler, daha sonra derecelerine göre öbür insanlardır.

Hadis: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 1/89; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l irfan*, s. 224; ~ hadisiyle... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 1/346.

أَشْأَمُ مِنَ يَتُوسِ

Eş'emü min ye'ûsin (A.)

Umutsuzdan daha umutsuz.

... Mehmed menhus ki: ~ idi. Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 2/288.

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Eşhedü en lâ-ilâhe ille'llâhu ve eşhedü enne muhammeden abdühü ve resûlühü (A.)

Allah'tan başka ilâh olmadığına, Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim.

...onun içinde yazılmış ola: ~ Mûsâ İznikî, *Zâdü'l-ibâd*, s. 9;... böylece iman ettiğimiz, ya'ni: ~ dediğimiz. Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, s. 247; Ebubekir eyitti: ~ Şemseddin Sivâsî, *Menâkıb-ı Çahâr-yâr-ı güzîn*, s. 7; Cevab budur ki: ~ Seyyid Nesimî, *Mukaddime*, s. 24; ~ dedi. Veysî, *Siyer-i Veysî*, s. 93; Bi-hakkı-ı: ~ Ziya Paşa, *Harâbât*, s. 22.

أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رَحِمَاءُ بَيْنَهُمْ

Eşiddâü ale'l-küffâri ruhamâu beynehüm (A.)

Onun (Hz.Muhammed'in) yanında bulunanlar, kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. (Fetih, 48/29).

~ âyeti... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 3/89; ~ mâ-sadakıyla... Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târihi*, 3/173.

أَشَقَى الْوَلَاةِ مَنْ شَقِيَتْ بِهِ رَعِيَّتُهُ

Eşka'l-vülâti men şakıyet bihî ra'iyetühü (A.)

Valilerin en acımasız, halkını perişan ve bitkin hâle getirendir.

Hz. Ömer: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/645.

أَشْكُرُ النَّاسَ لِلَّهِ أَشْكُرُهُمْ لِلنَّاسِ

Eşkerü'n-nâsi li'llâhi eşkeruhüm li'n-nâsi (A.)

Allah'a en çok şükredenler, halka en çok saygı gösterenlerdir.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dîni Hasbihâl*, s. 78.

أَشْرَافُ أُمَّتِي حَمَلَةُ الْقُرْآنِ

Eşrâfû ümmetî hameletü'l-kur'âni (A.)

Ümmetimin en şerefliileri, Kur'ân'ı ezberleyip hafız olanlarıdır.

Efendimiz: ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-kelâm*, s. 24; ~ hadisine mazhariyetle... İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 800; ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 6/183; ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 362; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/568.

أَشْرَى الشَّرِّ صَعَارَهُ

Eşra's-şerri sıgâruhû (A.)

Kötülüklerin en kötüsü, küçüğüdür.

~ misli üzere... Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 73.

الْأَشْيَاءُ مَرْهُونَةٌ بِأَوْقَاتِهَا

el-Eşyâu merhûnetün bi-evkâtihâ (A.)

Eşya, zamanlarına bağlıdır.

...ulemânın bir kısmı: ~ diyerek... *Beyânü'l-hak* (gazete), 7/3039.

الْأَشْيَاءُ مِرَاتُ الْحَقِّ

el-Eşyâu mir'âtü'l-hakki (A.)

Nesneler, Allah'ın varlığının göstergesidirler.

Şey': ~ Hüseyin Kâzım kadri, *Türk Lügati*, 3/263.

الْأَشْيَاءُ تَنْكَشِفُ بِأَضْدَادِهَا

el-Eşyâu tenkeşifü bi-ezdâdihâ (A.)

Eşya, zıtlarıyla bilinir ve tanınır.

~ fehvâsınca... Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektaşî şâirleri*, s. 456; ~ müterâdifesi E.J.W. Gibb, *Osmanlı Şiir Târîhi*, s. 57; ~ fehvâsınca... Münif Paşa, *İmlâ Meselesi*, s. 14; ~ fehvâsınca... Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1/170; ~ Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 4/200; ~ Kâide-i Fikhiyye, Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/84.

الْأَشْيَاءُ تَتَبَيَّنُ بِأَضْدَادِهَا

el-Eşyâu tetebeyyenü bi-ezdâdihâ (A.)

Eşya, zıtlarıyla bilinir ve tanınır.

~ fehvâsınca... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rište-i Cevâhir*, s. 94; ~ dir. Ankaralı İsmail Rüşühî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 181.

الْأَشْيَاءُ تَعْرِفُ بِأَضْدَادِهَا

el-Eşyâu tu'rafu bi-ezdâdihâ (A.)

Eşya, zıtlarıyla tanınır.

~ mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 6/177.

أَطْعَمُ مِنَ الْأَشْعَبِ

Et'amu mine'l-eş'abi (A.)

Eş'ab'dan daha oburdur. (Eş'ab, çok yiyen bir adam).

~ olan ağalar... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 5/98.

اتَّجَعَلُ فِيهَا مَنْ يَفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدَّمَاءَ

Etec'alü fihâ men yüfsidü fihâ ve yesfikü'd-dimâe (A.)

(Melekler), orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacak-sın? (dediler). (Bakara, 2/30).

(Melekler) eyittiler: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 43.

أَطَعُ مَنْ فَوْقَكَ يَطَعُ مَنْ دُونَكَ

Eti' men fevkake yüti' men dûneke (A.)

Üstüne itaat et ki, astın sana itaat etsin.

~ kelâmı... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 153.

أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

Eti'u'llâhe ve eti'u'r-resûle ve uli'l-emri minküm (A.)

(Ey insanlar), Allah'a itaat edin, Resûl'e ve sizden olan emir sahiplerine (idarecilere) itaat edin. (Nisâ, 4/59).

Levha, 185: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*; ~ muktezâsınca... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 224; ~ nassı ile... Ömer Lutfi, *Nazar-ı İslâm'da Makâm-ı Hilâfet*, s. 41; ~ nazm-ı muktezâsınca... *Beyânü'l-hak* (gazete), 6/2557; ~ muktezâsınca...

Hayru'llâh Efendi, *Osmanlı Târihi*, 11/89.

أَطِيعُوا أَمِيرَكُمْ وَلَوْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا

يَقُودُكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ

Eti'ü emîreküm velev kâne abden habeşiyen yekûdüküm bi-kitâbi'llâhi (A.)

Emirinize, Habeşli bir köle dahi olsa, sizi Allah'ın kitabı (Kur'ân) ile yönettiği sürece itaat ediniz.

Sahîh-i Müslim'de rivâyet olunan: ~ *Be-yânü'l-hak* (gazete), 6/2557; Resûlü'llâh: ~ buyurmuştur. Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/197.

أَطْرُقُ كَرَأَنَّ النَّعَامَةَ فِي الْقَرَأِ

Etrik kerâ enne'n-ne'âmete fi'l-ku-râ (A.)

Ey kerevan kuşu, boyun eğ, çünkü senden daha büyük olan deve kuşu (yakalandı), köylerdedir. (bizim arazimizde kurtulmak imkânsızdır). (Kerevan, ayakları ve gagası uzun sesi güzel bir kuş).

~ meselince... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 2/389.

أَطْوَلُ الطَّيْرِ عَمْرًا الرَّحْمُ

Etvalü't-tayrı ömren er-rahmu (A.)

En çok yaşayan kuş, kartaldır.

...demişlerdir ki: ~ Necla Pekolcay- Emine Sevim, *Yunus Emre Şenhlere*, s. 171.

أَطِيبُ الْكَسْبِ عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ
وَكُلُّ بَيْعٍ مَبْرُورٍ

Etyabu'l-kesbi amelü'r-recülü bi-ye-dihî ve küllü bey'in mebrûrun (A.)

Kazancın en iyisi, kişinin kendi eliyle yaptığı iştir; ama her (meşru) alış veriş makbuldür.

Peygamberimiz: ~ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Dîni Bilgiler Kılavuzu*, s. 315; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dîni Hasbihâl*, s. 71.

أَطِيبُ الطَّيِّبِ عَنَاقُ الْحَبِيبِ

Etyabu't-tayyibi mâku'l-habîbi (A.)

Güzelin en güzeli, sevgilinin boyuna sarılmasıdır.

...mesel-i meşhûrdur: ~ derler. Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 4/359.

أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

E'ûzü bi'llâhi en ekûne mine'l-câhîlîne (A.)

(Hz.Mûsâ), cahillerden olmaktan Allah'a sığınırım, (dedi). (Bakara, 2/67).

...ilmin sonuna ulaşmak mümkün değildir: ~ Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 140; ...nâçâre sükût ihtiyâr olundu: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/125;... sükût ihtiyâr olundu: ~ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 2/525;... sükût ihtiyâr olundu: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1-4/105.

أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْفَقْرِ

E'ûzü bike mine'l-fakrı(A.)

(Allah'ım), fakirlikten sana sığınırım.

Peygamber: ~ diye dua etmiştir. Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, s. 265; Ehâdîs-i Şerife: ~ Bursalı Mehmed Tâhir, *Nazar-ı İslâm'da Fakr*, s. 4; ~ fikrasiyla... Nev'i, *Netâyicü'l-fünûn*, s. 194.

أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْتِ وَالْخَبَائِثِ

E'ûzü bike mine'l-hubsi ve'l-habâisi (A.)

(Allah'ım), Pislikten ve pis olan şeylerden sana sığınırım.

~ hadisinde vârid oldular. Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/347.

أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ

E'ûzü bike min ilmin lâ-yenfa'u (A.)

(Allah'ım), yararsız ilimden sana sığınırım.

...Resûl buyurdu: ~ Şeyhoğlu Mustafa, *Kenzü'l-küberâ*, s. 132; ~ buyurduğu sarâhat ile... Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ah-senü'l-hadis*, s. 67;... ve dedi kim: ~ Ali Şir Nevâyî, *Nesâyimü'l-mahabbe*, s. 17.

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْكُفْرِ وَالذِّينِ

E'ûzü bi'llâhi mine'l-küfri ve'd-deyni (A.)

Küfür ve borçtan Allah'a sığınırım.

(Peygamber) yine buyurdu: ~ Yusuf el-Kardâvî, *İslâm'da Helâl ve Haram*, s. 290.

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ نَفْحَةِ الْكُبْرَى

E'ûzü bi'llâhi min nefhati'l-küb râ (A.)

Büyük üfleme (İsrâfil'in suru ikinci üfürmesin) den Allah'a sığınırım.

~ hadisi... Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 133.

أَوْ أَدْنَىٰ

Ev ednâ (A.)

Daha yakın oldu. (Necm, 53/9).

Âftâb-ı ufk-ı: ~ Hâkânî, *Hilye*, s. 7; Tuttu onda kurb-ı: ~ Emine Yeniterzi, *Divan, Şiirinde Na't*, s. 121; Âftâb-ı ufk-ı: ~ Mualim Nâcî, *Osmanlı Şâirleri*, s. 60; ... sırr-ı: ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, s. 46.

أَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

Evfû bi'l-ahdi inne'l-ahde kâne mes'ûlên (A.)

Ahdi yerine getirin, çünkü (insana) ahd (in) den sorulacaktır. (İsrâ, 17/34).

...Hâkim-i Mutlak: ~ buyurmuşlardır. Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 61.

أَوْفُوا بِعَهْدِكُمْ

Evfû bi-ahdî ûfi bi-ahdiküm (A.)

Bana verdiğiniz sözü tutun ki, ben de size verdiğim sözü tutayım. (Bakara, 2/40).

Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Halîliye*, s. 39.

أَوْفُوا الْكَيْلَ (الْمِكْيَالَ) وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ
وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا
فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ

Evfu'l-keyle (mikyâle) ve'l-mîzâne bi'l-kıstı ve lâ-tebhasü'n-nâse eş-yâ'ehüm ve lâ-ta'sev fi'l-arzı müfsidîne (A.)

(Ey kavmim), ölçüyü ve tartıyı tam adaletle yapın; insanlara, eşyalarını eksik vermeyin ve yer yüzünde bozguncular olarak dolaşmayın! (Hûd, 11/85).

~ buyurulmuştur. Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 70; ~ kelâm-ı Hak, Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/251.

أَوْهَنُ مِنْ بَيْتِ الْعَنْكَبُوتِ

Evhenü min beyti'l-ankebûti (A.)

Örümcek evinden daha çürüktür.

~ olan... Şeyh Şevket, Tasavvufun zaferleri, s. 7; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/92.

أَوْلَادُنَا أَكْبَادُنَا

Evlâdünâ ekbâdünâ (A.)

Çocuklarımız, çiğerpelerimizdir.

~ diyen... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Riṣte-i Cevâhir*, s. 103; Hazret buyurdu ki: ~ Fuzûlî, *Hadikatü's-su'adâ*, s. 28; ~ ferman olundukta... Taşlıcalı Yahya Bey, *Divan*,

أَوْلِيَاءُ اللَّهِ لَا يَمُوتُونَ وَلَكِنْ يَنْقَالُونَ
مِنْ دَارٍ إِلَىٰ دَارٍ

Evliyâu'llâhi lâ-yemûtûne velâkin yünkalûne min dârin ilâ dârin (A.)

Allah'ın ermiş kulları ölmezler, ancak bir evden öbür eve taşınırlar.

...kavlihî (A.S.): ~ İshak Efendi, *Esile-i Hikemiye*, s. 127.

أُولِيَّائِي تَحْتَ قَبَائِي لَا يَعْرِفُهُمْ غَيْرِي

Evliyâî tahte kubâbî lâ-ya'rifuhüm gayrî (A.)

Ermiş kullarım, kubbelerimin altındadır; onları benden başka hiç kimse bilmez.

...Hadîs-i Kutsî'de: ~ A. Fikri Yavuz-İsmet Özen, *Osmanlı Müellifleri*, 1/27; Hadîs-i Kutsî'de: ~ Necla Pekolcay-Emine Sevim, *Yunus Emre Şerhleris*, 115; Nitekim Hadîs-i Kutsî'de: ~ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 1/500; Hadîs-i Kutsî'de: ~ Mehmed Said, *Behcetü'l-esrâr*, s. 30; ~ Hadîs-i Kutsî'si mefhûmunca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/203.

أَوْتُقُ الْعَرَى كَلِمَةَ اللَّهِ

Evsaku'l-urâ kelimetü'llâhi (A.)

Tutunacak kulpların en sağlamı, Allah'ın sözü (Kur'an) dür.

Sol kanadın üstünde güzel bir sülüs ile: ~ yazılmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 510.

أَوْسَطُ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ مَفْتُوحٌ لِّبَارِ الْوَالِدَيْنِ

Evsatü ebvâbi'l-cenneti meftûhun libâri'l-vâlideyni (A.)

Cennetin orta kapıları, anne ve babaya iyi davrananlara açıktır.

~ hadisiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 275.

أَوَّلُ جَاهٍ بَكْنٍ سِيسٍ مَنَارٍ بَدْرُ

Evvel çâh be-kun sipes minâr bedüz (F.)

Önce kılıfını hazırla, sonra minareyi çal.

أَوَّلُ أُنْدِيشَهْ وَأَنْكَهَيِ كُفْتَارُ

Evvel endîşe vângelhî güftâr (F.)

Önce düşün, sonra söyle.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/310.

أَوَّلُ الْفِكْرَةِ آخِرُ الْعَمَلِ

Evvelü el-fikretü âhirü el-amelü (A.)

Önce düşün, sonra çalış.

Nitekim derler ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/565.

أَوَّلُ الْغَضَبِ جُنُونٌ وَآخِرُهُ نَدَمٌ

Evvelü'l-gazabı cünûnün ve âhiruhû nedemün (A.)

Öfkenin başlangıcı delilik, sonucu pişmanlıktır.

~ kelâmı iyândır. Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 154; Gazab: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/80.

أَوَّلُ الْعِبَادَةِ الصَّمْتُ

Evvelü'l-ibâdeti es-samtü (A.)

İbadetin başı, susmaktır.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/326.

أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ

Evvellü mâ halaka'llâhu el-aklü (A.)

Allah, en önce aklı yaratmıştır.

Resûl-i Ekrem buyuruyor: ~ Tahir Büyük-körükçü, *İslâm'da Edeph*, s. 30; Nebi buyurdu: ~ İbrahim Tennurî Bayramî, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, s. 37; Muhammed Mustafa buyurdu: ~ Niyazî-i Mısırî, *Tarikatnâme*, s. 2; ~ buyurup... Osman Hâşim, *Divançe*, s. 6; ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 149.

أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ

Evvellü mâ halaka'llâhu el-kalemü (A.)

Allah, en önce kalemi yaratmıştır.

Nitekim hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhû'l-Mesnevî*, 1/11; Nitekim buyurdu: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 5; Nebi buyurdu: ~ İbrahim Tennurî Bayramî, *Gülzâr-ı Aşk*, s. 27, Hem buyurdu: ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 149; Nitekim hadiste: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/568.

أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي

Evvellü mâ halaka'llâhu nürî (A.)

Allah, en önce nurumu yaratmıştır.

~ dedi resûl... Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 149;... evvel fitrat ağacında bitti idim ki: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 54;... ve dahi: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 5; ~ hadisi mücibince... Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/659; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dini Hasbihal*, s. 35.

أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ رُوحِي

Evvellü mâ halaka'llâhu rûhî (A.)

Allah, en önce ruhumu yaratmıştır.

Muhammed Mustafa buyurur: ~ Nayazî-i Mısırî, *Tarikatnâme*, s. 2; Nebi buyurdu: ~ İbrahim Tennurî Bayramî, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, s. 37; Nitekim cenâb-ı Nebi: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 39; Nitekim buyurdu: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 13.

أَوَّلُ مَا عَوَّضَ الْحَلِيمُ عَنْ حَلْمِهِ
أَنَّ النَّاسَ أَنْصَارَهُ

Evvellü mâ ıvazı'l-halîmi an hilmihî enne'n-nâse ensârühû (A.)

Sakin ve ağırbaşlı kişinin bu huyunun ilk ödülü, insanların kendisine yardımcı olmasıdır.

~ hikmetince... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, 158.

أَوَّلُ مَا يُوَضَّعُ فِي مِيزَانِ الْعَبْدِ نَفَقَتُهُ عَلَى أَهْلِهِ

Evvellü mâ yûza'u fî mîzânî'l-abdî nafakatühû alâ ehlihî (A.)

Kulun terazisine ilk konulacak şey, ailesine sağladığı nafakadır.

~ hadisinden müstefâd olacağı üzere... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 270.

أَوَّلُ مَا يُوَضَّعُ فِي الْمِيزَانِ حُسْنُ الْخُلُقِ

Evvellü mâ yûza'u fi'l-mîzâni hüsnü'l-hulkı(A.)

Terazide ilk tartılacak şey, güzel ahlâktır.

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *İlm-i Ahvâl-i Râh*, s. 93.

أَوَّلُ النَّاسِ أَشْرَفُ النَّاسِ

Evvlü'n-nâsi eşrefü'n-nâsi (A.)

İnsanların ilk sırada geleni, en şerefli olanıdır.

Ragbet edip şerîfe dedi Resûl: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 47.

أَوَّلُ رَفِيقٍ ثُمَّ الطَّرِيقِ

Evvlü refikun sümme't-tarîku (A.)

Önce (iyi) arkadaş, sonra yolculuk.

~ kelâmı üzere... Evliyâ Çelebi, *Seyâhat-nâme*, 7/118; ~ buyurulmuş. Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 276.

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يَتْرَكَ سَدًى

E yahsebü'l-insânü en yütrece süden (A.)

İnsan, başı boş bırakılacağını mı sanar? (Kıyâmet, 75/36).

...Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/224; ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/133; âyette: ~ buyurulmuştur. Hâfız Mehmed Sâdık, *Cihâd-ı Ekber*, 1/10.

أَيُّ خَوَاجَةٍ جَهَ جُوبِي زَشَبَ قَدْرُ نَشَانِي
هَرَّ شَبَّ شَبِّ قَدْرَاسْتِ أَكْرَ قَدْرَ بَدَانِي

**Ey hâce çe cûyî zi-şeb-i kadr nişânî
Her şeb şeb-i kadr-est eger kadr be-dânî (F.)**

Efendi, kadir gecesinin alâmetini niçin arayıp duruyorsun? Kadrini bilirsen her gece kadir gecesidir.

...urefâdan biri: ~ demiştir. Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/132.

أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَدْرِكُكُمْ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بَرُوجٍ مُّشِيدَةٍ

Eyne mâ tekûnû yüdrikkümü'l-mevtü velev küntüm fi bürûcin müşeyyedetin (A.)

Nerede olsanız, sağlam kaleler içinde de bulunsanız, yine ölüm sizi bulur. (Nisâ, 4/78).

~ müeddâsi ile... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâciü't-tevârih*, 2/207;... ber-fehvâ-yı: ~ Koca Râğıb Paşa, *Divan*, s. 9; ~ muktezâsmca... Fuzûlî, *Hadikatü's-su'adâ*, s. 140; ~ esrân nümâyân oldukça... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/137;... ber-mazmûn-ı: ~ Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 148.

أَيْنَمَا تَوَلَّوْا فَثَمَّ وَجْهَ اللَّهِ

Eynemâ tüvellû fe-semme vechu'llâhi (A.)

Nereye dönerseniz, Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır (orası namaza durulacak yerdir). (Bakara, 2/115).

...kitâb-ı mecidde: ~ buyurulmuştur. Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, 2/29;... cihet-i kible-i: ~ olan... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/241.

أَيْنَ الْمَفْرُ

Eyne'l-meferru (A.)

(O gün insan), kaçacak yer neresi? (der). (Kıyâmet, 75/10).

~ demektir. Celaledin İzmirli, *Dinî Ah-lâk Bilgisi*, s. 20; ~ nidâsını ulaştırınca... Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, s. 143; ~ diye... Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 4/32; ~ kelâmını ezber okudular. Mehmed Hemdemî (Solakzâde), *Solakzâde Târîhi*, s. 177; ~ ederken... Nergisî, *Nihâlistân-ı İrem*, s. 42.

أَيْنَ السَّمَاءِ وَأَيْنَ الْأَرْضِ

Eyne's-semâu ve eyne'l-arzu (A.)

Yer nerede, gök nerede!

Hz.Mevlânâ buyurur: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 212.

أَيْنَ الثَّرَىٰ وَالثَّرِيَّا

Eyne's-serâ ve's-süreyyâ (A.)

Yer yüzü nerede, ülker yıldızı (gök yüzü) nerede!

~ kavline mâ-sadak... Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısmı*, s. 266;... müellifin sıfatını ihrâz etmek hatıra gele: ~ Seyyid Mehmed Nühzed, *Mugni'l-kitâb*, s. 7; ~ hakikat nerede? Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 162; ~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 3/323; Serâ: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/253.

أَيْنَ الثَّرَىٰ مِنَ الثَّرَىٰ

Eyne's-süreyyâ mine's-serâ (A.)

Ülker yıldızı (gök yüzü) nerede, yer yüzü nerede!

...biz esîr-i batnız: ~ Müezzîn Mustafa, *Nûru'l-hudâ*, s. 153;...kinciler pud-perestler: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Nokta Risâlesi*, s. 35; ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 306.

أَيْنَ الثَّرَىٰ مِنْ يَدِ الْمُتَنَاوِلِ

Eyne's-süreyyâ min yedi'l-mütenâvili (A.)

Ülker yıldızı (gök), kendisine ulaşmak isteyen elden ne kadar uzak!

~ kabîlinden... İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 503; ~ kaziyesiyle... Ziver Paşa, *Divan ve Münşe'ât*, s. 365; ~ mazmûnu üzere... Aynî Dede, *Örfî Şerhi*, s. 8; ~ mecrasına câri olmakla... Koca Râgıb Paşa, *Divan*, s. 9; Mısrâ': ~ Nev'îzâde, *Atâi*, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/502.

أَيْنَ الضِّيَاءِ السَّاطِعِ مِنَ الظُّلْمَةِ الطَّامِسَةِ

Eyne'z-zıyâu's-sâtî'u mine'z-zulmeti't-tâmîseti (A.)

Sürekli yükselen ışık nerede, sürekli azalan karanlık nerede!

Birinciler Hüdâ-perest, ikinciler hüd-peresttirler: ~ Bediuzzaman Said Nursî, *Nokta Risâlesi*, s. 20.

أَيْسَرُ شَيْءٍ الدَّخُولُ فِي الْعَدَاوَةِ
وَاصْعَبُ شَيْءٍ الْخُرُوجُ مِنْهَا

Eyserü şey'in ed-dühûlü fi'l-adâveti ve es'abu şey'in el-hurûcü minhâ (A.)

En kolay şey, düşman olmak, en zor şey, ondan vazgeçmektir.

Adâvet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/485.

أَيْحِبُّ أَحَدَكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا

E yühıbbu ahadüküm en ye'küle lahme ahîhi meytan (A.)

Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi? (Hücürât, 49/12).

~ fermân-ı celîliyle... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/134.

الأيام بيننا والأموار مرهونة بأوقاتها

el-Eyyâmü beynenâ ve'l-ümûru merhûnetün bi-evkâtihâ (A.)

Günler aramızda (aynı), ama işler vaktlerine tabidir.

~ diyerek... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/103;... bu teklifin vakti değil: ~ Karaçebebîzâde Abdülaziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr*, s. 97.

الأيام أيام الله والعباد عباد الله

el-Eyyâmü eyyâmü'llâhi ve'l-ibâdü ibâdü'llâhi (A.)

Günler, Allah'ın günleri, kullar, Allah'ın kullarıdır.

...bu babda hadîs-i sahîh budur: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/172.

أيما راعٍ غشَّ معيته فهو في النار

Eyyemâ râ'in gaşşe ma'iyetehû fehüve fî'n-nâri(A.)

Hangi yönetici halkını aldatırsa o, cehennemdedir.

Hadis: ~ Mehmet Şemseddin Günlaltay, *Hurâfattan Hakikate*, s. 59.

أيما راعٍ لم يرحم رعيتَهُ حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ

Eyyemâ râ'in lem-yerham ma'iyetehû harrema'llâhu aleyhi'l-cennete (A.)

Hangi yönetici halkına acmazsa, Allah ona cenneti haram kılar.

~ hadîs-i hikmet-münfince... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 331.

أى داءٍ أدوا من البخل

Eyyü dâ'in edve'ü mine'l-buhli (A.)

Cimrilikten daha kötü dert hangisidir?

Hız.Peygamber: ~ Mehmet Şemsettin Günlaltay *Hurâfattan Hakikate*, s. 69.

أيها القوم الذي في المدرسة كل ما حصلتموه وسوسه أيها القوم الذي في الخانكاه كل ما حصلتموه أه واه

Eyyühe'l-kavmü'llezî fi'l-medrese

Küllü mâ hasaltümûhu vesvese

Eyyühe'l-kavmü'llezî fi'l-hân-gâh

Küllü mâ hasaltümûhu âh vâh (A.)

Ey medreseliler, ürettiğiniz her şey vesvesedir. Ey tekkeliler (tarikatçılar), ürettiğiniz her şey âh vâhtan ibarettir.

Bu iki Beyit: ~ Mehmed Tefvik Efendi, *Mecmû'âtü't-terâcim*, (dok.tezi)s. 84; ~ nidâsıyla... *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/258.

أضعف من بعوضة

Ez'afü min ba'ûzatin (A.)

Sivri sinetten daha cılızdır.

Nitekim derler: ~ Necla Pekolcay-Emine Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, s. 171.

أَزَانُ چِه ایزدِ خَوَاهَدِ کَرِیختَن تَوَانُ

Ez-ân çe îzed hâhed, girîhten ne-te-vân (F.)

Allah'ın dediği olur.

أَصْرُ الْأَشْيَاءِ مُحَارَبَةٌ مِنْ يَطْلُبُ الصَّلْحَ

Ezarru'l-esyâi muhârebetü men yat-lubu's-sulha (A.)

En zararlı şey, barış isteyenle savaştır.

...hususan kibâr-ı selef: ~ diye buyurmuşlardır. Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 5/369.

أَزْبَادُ هَوَا أَمَدٌ وَرِبَادٌ هَوَارَفَتْ

Ez-Bâd-ı hevâ âmed ü ber-bâd-ı hevâ reft (F.)

Haydan gelen huya gider.

Bu anlam Farşça'da: ~ Mahir İz, *Tasavvuf*, s. 71; Meşhûr meseldir: ~ Osman F. Sertkaya, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 16/101; ~ mefhumuna mâ-sadak olup... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâci'ü't-tevârîh*, 2/199; ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 2/65.

أَزْبَرَايَ يَكْ شِكْمَ مِنْتِ دُو كَسْ نَبَايْدَ كَشِيدُ

Ez-berâyı yek-şikem minnet-i dû kes ne-bâyed keşîd (F.)

Bir karın için, iki kişinin minneti (kahır) çekilmez.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/243.

أَزْبِسْيَارُ أُنْدَكِي وَأَزْهَرَارُ يَكِي

Ez-bisiyâr endekî vü ez-hezâr yekî (F.)

Çoktan aza, binden bire (razı ol).

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/679.

أَضْدَادُ هُمْ أَضْدَادُنَا

Ezdâdühüm ezdâdünâ (A.)

Onlara ters ve zıt gelen şey, bize de ters ve zıt gelir.

Îmâmü'l-İslâm Ömer Hazreti: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 290.

أَزْدَلِ بَدَلُ رَاهِ أَسْتِ

Ez-dil be-dil râh-est (F.)

Kalpten kalbe yol var.

أَزْدَلْبِرْبِي وَفَاجِدَايِي بِهْتَرِ

Ez-dil-bir-i bî-vefâ cüdâyî bihter (F.)

Vefasız sevgiliden ayrı olmak daha iyidir.

~ mazmûnu üzere... Nergisî, *Hamse*, s. 151.

أَزْ دَلِ بَرُودِ هَرِ أَنْكِهْ أَزْدِيدَهْ بَرَفَتْ

Ez-dil be-reved her ân ki ez-dîde be-reft (F.)

Gözden irak olan, gönülden de irak olur.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/169; Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 171.

اَزَادِبْ نُورِ كَشْتَسْتِ اَيْنِ فَلَكَ
اَزَادِبْ مَعْصُومِ پَاكَ اَمَدِ مَلَكِ

Ez-edeb nûr geştet in felek

Ez-edeb ma'sûm-ı pâk âmed melek (F.)

Bu felek, edeple nurlandı, melek, edeple günahsız ve temiz kaldı.

Mevlânâ bu mânâyı: ~ diye işâret ediyor. Tahir Büyükkörükçü, *İslâm'da Edeb*, s. 7.

اَدَلُّ النَّاسِ مَعْتَدِرُ اِلَى لَعْنِمِ

Ezellü'n-nâsi mu'tezirün ilâ le'imîn (A.)

İnsanların en şahsiyetsizi, alçak birinden özür dileyendir.

~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 82; Müzellil: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/842.

اَزَاَسْبِ فِرُوْدِ اَمَدِ وِبْرِ خَرِ بِنَشِئْتِ

Ez-esb fürûd âmed ü ber-har be-ni-sest (F.)

Attan indi, eşeğe bindi.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/11.

اَزَاَسْبِ پِيَاَدِهْ شَدْنِ وِ سَوَارِ خَرَشْدَنْ

Ez-esb piyâde şüden ü süvâr-ı har şüden (F.)

Attan inip, eşeğe binmek.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 161.

اَزَكَرْدِ اَسِيَا رِيْشِ خُوْدِرَا سَفِيْدِ كَرْدِهْ اَسْتِ

Ez-gerd-i âsiyâ rîş-i hûd-râ sefid kerde-est (F.)

Sakalını değirmende ağartmış.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/288.

اَزَهْمِهْ سُو اَزْدِرْ هَايِ فِتْنَهْ بَكْشَادِهْ دَهْنِ

Ez-heme sû ejderhâ-yı fitne be-gü-şâde dehen (F.)

Fitne ejderhası, her taraftan ağzını açmış.

..şikeste-fu'âd oldular: ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 2/2.

اَزَهْرِ كُجَايِيْ ضَرَرْبِرْ كَرْدِيْ مَنَفَعَتِ اَسْتِ

Ez-her kucâi zarar ber-gerdî men-fe'at-est (F.)

Zararın neresinden dönersen kardır.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 172.

اَزَهْرِ سَرِيْ صَدَايِيْ

Ez-her serî sadâi (F.)

Her kafadan bir ses.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 164.

اَزَخَرَسِ مُوَيْيْ غَنِيْمَتِ اَسْتِ

Ez-hırs mûî ganîmet-est (F.)

Domuzdan bir kıl koparmak ganimet-
tir.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-
leten*, 1972, s. 162.

أَزْخَدَا خَوَاهِيمَ تَوْفِيقٌ وَ أَدَبٌ
بِىْ أَدَبٍ مَّحْرُومٍ كَشْتٌ أَزْ لُطْفِ رَبِّ

Ez-hüdâ hâhîm tevfi̇k u edeb**Bî-edeb mahrûm geşt ez-lutf-i rab (F.)**

Allah'tan, başarı ve edep isteriz; çünkü
edepsiz Allah'ın lutfundan yoksundur.

~ Osmanzâde Ehmed Tâib Efendi, *Ahlâk-
ı Ahmedî*, s. 16.

أَزْخُوكَ يَكُ مَوْ

Ez-hûk yek mû (F.)

Domuzdan bir kıl.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 3/444.

أَزْخُرْدَانَ خَطَا أَزْبُرْكَانَ عَطَا

Ez-hurdân hatâ ez-büzürgan atâ (F.)

Küçükten kusur, büyükten af.

أَذِيبُوا طَعَامَكُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ

Ezîbû ta'âmeküm bi-zikri'llâhi (A.)

Yemeğinizi, Allah'ın adını anarak bere-
ketlendirin.

Levha: ~ Muammer Ülker, *Türk Hat Sa-
nati*, s. 225.

أَزْكَرَّامَاتٍ بُلْنَدٍ أَوْلِيَّاسْتِ
أَوْلَيْنِ شِعْرَسْتِ وَ أَخْرِكِيمِيَّاسْتِ

Ez-kerâmât-i bülend-i evliyâst**Evvelîn şî'rest ü âhir kimyâst (F.)**

Evliyanın yüksek kerametlerinden ilki
şiiir, sonuncusu kimyadır.

Mutasavvıflar bile: ~ diyerek... Mehmet
Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve
Terimleri Sözlüğü*, 1/734; Hz.Mevlânâ: ~
Mehmet Kaplan ve diğerleri... *Yeni Türk
Edebiyatı Antolojisi*, 2/370; Mevlânâ: ~
Abdülbaki Gölpınarlı, *Kaygusuz Vizeli
Alaeddin*, s. 140; Mevlânâ: ~ Hüseyin Kâ-
zım Kadri, *Türk Lügati*, 4/256.

أَزْكَتَابٍ وَ سَمُورٍ بِيْزَارِمِ
بَازْمِيلِ قَلَنْدَرِي دَارِمِ

Ez-kitâb ü semûr bîzârem**Bâz meyl-i kalenderî dârem (F.)**

Kitap (ilim) ve semur (kürk) dan usan-
dım, kalenderîliğe özendim.

~ müeddâsınca... Mehmed Nüzhet Efendi,
Mugnî'l-kitâb, s. 180.

أَزْكَوْزَهَ هَمَانٍ بَرُونِ تَرَاوْدِكِهَ دَرُوسْتِ

**Ez-kûze hemân birûn terâved ki
der-ôst (F.)**

Testi, içindekini dışına sızdırır.

Mısrâ: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*,
s. 310; Mısrâ: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektû-
bât Tercümesi*, 1/60.

أَزْمَقَامَاتٍ بُلْنَدٍ أَوْلِيَّاسْتِ
أَوْلَيْنِ شِعْرَسْتِ وَ أَخْرِكِيمِيَّاسْتِ

**Ez-makâmât-ı bülend-i evliyâst
Evvelîn şî'rest ü âhir kimyâst (F.)**

Evliyanın yüce makamlarından ilki şî-ir, sonuncusu kimyadır.

Nitekim Mevlevîde buyurur: ~ Tahir Üz-gör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 138; ~ sitayişiyile... Mehmed Nüzhet, *Mugni'l-ki-tâb*, s. 32.

أزمر دمك دیدہ ببايد آموخت
دیدن همه کس را و ندیدن خود را

**Ez-merdüme-k-i dîde be-bâyed âmûht
Dîden heme kes-râ vü ne-dîden hûd-râ (F.)**

Göz bebeğinden ibret almak gerekir; o herkesi (ve her şeyi) görür, ama kendisini görmez.

Be-yit: ~ Mâhir İz, *Tasavvuf*, s. 59.

ازناچارى بوسه به دم خرزندن

Ez-nâçârî büse be-düm-i har zenend (F.)

Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı derler.

ازيس يك آدم بى دين يك آدم بى ايمان
برمى آيد

**Ez-pes-i yek âdem-i bî-dîn yek
âdem-i bî-îmân ber-mî-âyed (F.)**

Dinsizin hakkından imansız gelir.

ازيشيمانى چه سود آخر چو کار

از دست رست

Ez-peşîmânî çe sûd âhir çû kâr ez-dest rest (F.)

İş işten geçtikten sonra pişmanlık para etmez.

...ber-mazmûnu: ~ Ziya Paşa, *Endülü's Târîhi*, 2/42.

ازبى هر شېى بود روزى

Ez-pey-i her şebî büved rûzî (F.)

Her gecenin bir gündüzü vardır.

ازپشت انسان خنچر فرو کردن

Ez-puşt-i insân hançer furû-kerden (F.)

İnsanı arkasından hançerlemek.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 161.

ازرعیت شېى که مایه ربود
بن دیوار کند و بام اندود

**Ez-ra'iyet şehî ki mâye rubûd
Bün-i dîvâr kend ü bâm endûd (F.)**

Halkının bütün sermayesini çalan bir padişah, binanın duvarını kökünden kazıyan, ama damını sıvayan bir insan durumuna düşer.

~ Karaçelebîzâde Abdülaziz Efendi, *Zeyli Ravzatü'l-ibrâr*, s. 258.

ازره سعى رساىي نپذ یرد اقبال

بَكشِيدَنْ نَشُوْدَ جَامَهٗ كُوْتَاهُ بَلْنَدَ

**Ez-reh-i sa'y resâyî ne-pezîred ikbâl
Be-keşîden ne-şevêd câm-i kûtâh
büled (F.)**

Çalışmakla şansını yükseltemezsin,
çünkü kısa elbise çekmekle uzamaz.

~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde
Târîhi*, 3/102.

اَزْ سَايَهٗ خُوْدُ تَرِ سِيْدَنْ

Ez-sâye-i hûd tersîden (F.)

Gölgesinden korkmak.

اَزْ تَرِي تَابْتَرِيَا

Ez-serâ tâ be-süreyyâ (F.)

Yerden ülker yıldızına (göge) kadar.

Serâ: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüga-
ti*, 2/253.

اَزْ سَرِّ بَاَزْ كَرْدَ

Ez-ser bâz kerd (F.)

Başından savdı.

~ Kâmî Efendi, *Lûgaz-ı Şem'i*, s. 144.

اَزْ سِيَّاسَتِ نِظَامِ يَابَدْمَلِكْ
بِي سِيَّاسَتِ حَلَلِ پَذِيرِ بُوْدَ

**Ez-siyâset nizâm yâbed mülk
Bî-siyâset halel-pezîr büved (F.)**

Ülke, siyasetle düzene girer, siyasetsiz
bozulur.

Beýt: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi,
Ahlâk-ı Ahmedi, s. 66.

اَزْ تَرِيَا تَاثِرِيَا

Ez-süreyyâ tâ serâ (F.)

Yerden, ülker yıldızına (göge) kadar.

Senden özge kimse yoktur: ~ Ali Nihat
Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhitler*, s.
32.

اَزْ تَبِيرِ آه مَظْلُومِ اَمَانِ نَدَارَدَ

Ez-tûr-i âh-ı mazlûm emân ne-dâred (F.)

Mazlumun ahı yerde kalmaz.

~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*,
3/111.

اَزْ تَوَكَّرَ اَنْصَافِ اَيْدِ دَرُو جُوْدُ
بِهْ كِهْ عَمْرِي دَر رُكُوعِ وِدْرَسْجُوْدُ

**Ez-tû ger insâf âyed der-vücûd
Bih ki ömrî der-rükû' vu der-sücûd (F.)**

İnsaflı davranırsan, bu, ömür boyu rü-
kû' ve secde etmenden daha iyidir.

~ beyt-i belîgi... Ahmed Mâhir, *Mu'cizât-ı
Kur'âniye*, s. 81.

اَضِيْقُ السُّجُوْنِ مَعَاشِرِ الْاَضْدَادِ

Ezyaku's-sücûni ma'âşiru'l-ezdâdı (A.)

Zindanların en darı, zıtların bir arada
yaşama zorunda kalmasıdır.

Levha: ~ Mahmut Kemal İnal (İbnülemin), *Son Hattatlar*, s. 357.

أَزِيكُ كُوشُ أَمَدَنْ أَزْ كُوشِ دِيكِرْ رَفْتَنْ

Ez-yek gûş âmeden, ez-gûş-i gîger reften (F.)

Bir kulaktan girip, bir kulaktan çıkmak.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 162.

أَزْضَرَّرَهْرَهْرُ چَه بَر كَرْدَدْ نَفْعَ اَسْت

Ez-zarar her çe ber-gerded nef'-est (F.)

Zararın neresinden dönülse kardır.

أَزْزَمِينُ تَأَسْمَانُ

Ez-zemin tâ âsmân (F.)

Yerden göğe kadar (hakkı var).

Yer: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 4/802.

أَزْزَنَا أُفْتَدُ وَبَا أُنْدَرُ جِهَانَ

Ez-zinâ üfted vebâ ender cihân (F.)

Veba hastalığı, dünyaya zina yüzünden geldi.

Mesnevî'de: ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 135.

F

فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ

Fa'âlün li-mâ yürîdü (A.)

İsteddiğini yapan (Allah). (Hûd, 11/107).

...hükümünde: ~ olarak dilediğini yapar. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5866; ~ ile Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/102;...fermân-ı: ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, s. 48;... Cenâb-ı Rabb-ı mîcibin: ~ olduğunu... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem ü Şerhi'l-hikem*, 2/568.

فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ
أَجْرًا عَظِيمًا

Faddala'llâhü'l-mücâhidîne ale'l-kâidîne ecren azîmen (A.)

Allah, mücahitleri oturanlardan çok daha büyük ecirle üstün kılmıştır. (Nisâ, 4/95).

~ mîcibince... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/88.

فَأَحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ

Fa'hkum beyne'n-nâsi bi'l-hakkı(A.)

İnsanlar arasında adaletle hükmet. (Sâd, 38/26).

~ âyeti... Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ah-senü'l-hadis*, s. 130;... matla'-ı envâr-ı: ~ Salim Efendi, *Tezkire-i Salim*, s. 21; ~ nazm-ı celîli... Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/227; ~ Ömer b.Mezîd, *Mecmû'atü'n-nezâir*, s. 19; ~ dedi. Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 3/267.

فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ

Fa'hla' na'leyke (A.)

Ayakkabılarını çıkar. (Tâhâ, 20/12).

Hak Ta'âlâ Hz.Mûsâ'ya: ~ Mevlânâ Kemâl, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, s. 136.

فَخَرُّ الْمَرْءِ بِفَضْلِهِ أَوْ لِي مِنْ فَخْرِهِ بِأَصْلِهِ

Fahru'l-mer'i bi-fazlihî evlâ min fahrihî bi-aslihî (A.)

İnsanın, iyiliği ile övünmesi, soyuyla övünmesinden daha iyidir.

~ kelâmıyla mukarrerdir. Nâfi Efendi, *Nâfi'ü'l-âsâr*, s. 158; ~ ma'nâ-yı latifi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 154;... mübâhât-ı: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/161; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 81; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 62.

فَاقْبَلْ إِذَا سَمِعْتَ فَعَجَّلْ إِلَى الصَّلَاةِ
هَذَا نَصَائِحُ الْعُلَمَاءِ لِمَنْ أَرَادَ

Fa'kbil izâ semi'te fe-accil ile's-salâti Hâzâ nesâyihü'l-ulemâi li-men erâde (A.)

(Ezani) duyar duymaz kalk, hemen namazı kıl. Bu, isteyene âlimlerin övüdüdür.

~ Yahya Bey, *Divan*, s. 147.

فَقَدْ الْبَصَرَ أَوْهَنُ مِنْ فَقْدِ الْبَصِيرَةِ

Fakdü'l-basarı evhenü min fakdi'l-basîreti (A.)

Gözü kaybetme, kalp gözünü kaybetmeden daha hafiftir.

Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/650.

فَاقْدِ الشَّيْءَ لَا يُعْطِيهِ

Fâkîdü's-şey'i lâ-yu'tîhi (A.)

Bir şeyi olmayan, bir şey veremez. (Yoktan vermek Allah'a mahsustur.), (Muhtâc-ı himmet bir dede, nerde kaldı gayriye himmet ede.)

~ Sait Şimşek-Tacetin Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler, Atasözleri Sözlüğü*, s. 314.

الْفَقِيهُ الْوَاحِدُ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ
مِنَ الْفِ عَابِدِ جَاهِلٍ

el-Fakîhu'l-vâhidü eşeddü ale's-şey-tâmî min elfi âbidin câhilin (A.)

Bir fıkıh bilgini (İslâm hukukçusu), şeytana, bin cahil sofudan daha çetin düşmandır.

~ Mehmed Mevkûfî, *Mülteka Tercümesi (Mevkûfât)*, s. 2; Hz. Peygamber: ~ buyurmuştur. *Beyânü'l-hak* (gazete), 3/1389; ~ kelâm-ı Şâri' Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/652.

فَقِيرٌهَا حَيْرَانٌ غَنِيهَا سَكْرَانٌ

Fakîrhâ hayrân ganîhâ sekrân (F.)

Fakirler şaşkın, zenginler sarhoş.

~ mefhûmunca... Latîfî, *Tezkire-i Lâtîfî*, s. 29.

فَقِيرٌ لِّأَصْبَرَ لَهُ كَحَرْقٍ لِأَمَاءَ لَهُ

Fakîrun lâ-sabre lehû ke-harkın lâ-mâ'e lehû (A.)

Sabırsız fakir, susuz ark gibidir.

~ mîsdâkınca... Mehmed Ali Ziyaeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir*, s. 134.

الْفَقِيرُ لَا يَحْتَاجُ إِلَى اللَّهِ

el-Fakîru lâ-yahtâcu ila'llâhi (A.)

(Asıl fakir), Allah'a ihtiyaç duymayan, (kendini kendine yeter sanandır).

Nitekim kelâmda gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 194.

فَاقْرَأُوا مَا تيسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ

Fa'kraû mâ teyessere mine'l-kur'anı (A.)

Kur'an'dan, kolayınıza geleni okuyun. (Müzzemmil, 73/20).

~ muktezâsınca... Aziz Mahmud Hüdâyî, *Külliyât-ı Dîvân-ı Hikmet*, s. 123.

الْفَقْرُ أَشَدُّ مِنَ الْكُفْرِ

el-Fakru eşeddü mine'l-küfri (A.)

Fakirlik, küfürden daha kötüdür.

~ hadisi... *Beyânü'l-hak* (gazete), 5/2314.

الْفَقْرُ فَخْرِي وَبِهِ أَفْتَخِرُ

el-Fakru fahrî ve bihî eftehiru (A.)

Fakirlik (maddeye bağımlı olmama) benim övüncümdür, ben bununla övünürüm.

~ hadisiyle... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem ft Şerhi'l-hikem*, 2/326, ~ çün buyurdu ol Resûl... Abdülbaki Gölpinarlı, *Kaygusuz Vizeli Alaeddin*, s. 132; Sâir enbiyâ üzerine: ~ İbn-i Feriştah, *Aşk-nâme*, s. 56; onun makâmı fakirliktir: ~ Esat Coşan, *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Veli*, s. 28; Hadiste: ~ Bursalı Mehmed Tâhir, *Nazar-ı İslâm'da Fark*, s. 4.

الْفَقْرُ قَمِيصٌ مِنَ النَّارِ

el-Fakru kamîsun mine'n-nârı (A.)

Fakirlik, ateşten bir gömlektir.

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 572.

الْفَقْرُ مَوْهَبَةٌ مِنْ مَوَاهِبِ اللَّهِ لَا يَخْتَارُهُ
إِلَّا أَوْلِيَاءُ اللَّهِ

el-Fakru mevhibetün min mevâhibi'llâhi lâ-yahtâruhû illâ evliyâu'llâhi (A.)

Maddeye esir olmama, Allah'ın bağışlarından bir bağıştır; onu ancak Allah'ın ermiş kulları tercih eder.

Hadis: ~ Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Nazar-ı İslâm'da Fakr*, s. 4.

الْفَقْرُ مَوْتٌ أَكْبَرُ

el-Fakru mevâtün ekberu (A.)

Yoksulluk, en büyük ölümdür.

Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/650.

الْفَقْرُ سَوَادٌ أَوْجَهٍ فِي الدَّارَيْنِ

el-Fakru sevâdü'l-vechi fi'd-dâreyni (A.)

Yoksulluk, iki cihanda yüz karasıdır.

~ buyurulmuştur. Nâfi Efendi, *Nâfîu'l-âsâr*, s. 137; ~ ya'ni... Mehmed Emin Şükrü, *Mir'âtü'l-âşıkîn*, s. 14; Pes: ~ dediği... İbn-i Feriştah, *Aşk-nâme*, s. 56; ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 198; ~ vefkınca... Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 1/186.

الْفَقْرُ شَيْنٌ عِنْدَ النَّاسِ وَزِينٌ عِنْدَ اللَّهِ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ

el-Fakru şeynün inde'n-nâsi ve zeynün inda'llâhi yevme'l-kıyâmeti (A.)

Maddeye aşırı düşkün olmama, insanlara göre bir kusur, kıyamette, Allah katında bir süstür.

Hadiste: ~ Bursalı Mehmed Tâhir Bey, *Nazar-ı İslâm'da Fakr*, s. 4; Hadis: ~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 194; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 49.

الْفَقْرُ زَنْجِيرُ الْعَفَارِيتِ

el-Fakru zencîrû'l-afârîti (A.)

Yoksulluk, şeytanların prangasıdır.

~ mesel-i meşhûru... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/314; Fakr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/650.

فَاقْتُلُوا انْفُسَكُمْ

Fa'ktülû enfüsekü (A.)

Nefisleriniz (in kötü duyguların) ı öldürünüz. (Bakara, 2/54).

...Kur'an'da: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/508.

فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ

Fa'ktülû'l-müşrikîne haysü vecedtü-mûhüm (A.)

Allah'a ortak koşanları nerede bulursanız öldürünüz. (Tevbe, 9/5).

...ber-mûcib-i fehvâ-yı: ~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'at-ı Selâîm*, 2/10.

فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا

Fa'kzî mâ ente kâzın innemâ takzî hâzihi'l-hayâte'd-dünyâ (A.)

Yapacağını yap, sen ancak bu dünya hayatında istediğini yapabilirsin. (Tâhâ, 20/72).

~ mazmûnuyla... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 3/200.

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

Fa'lem ennehû lâ-ilâhe illâ'llâhu (A.)

Allah'tan başka Allah olmadığını bil. (Muhammed, 47/19).

Evvel vâcib-i ma'rifetü'llâhtır: ~ Şeyhulis-lâm, Yahya Efendi, *Divan*, s. 7; ~ mealince... Said Nursi (Bediuzzaman), *Sözler*, s. 784; Levha: ~ Mahmud Bedreddin Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, s. 173;... Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhû'l-Mesnevî*, 1/216.

فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى

Fâliku'l-habbi ve'n-nevâ (A.)

Taneyi ve çekirdeği yaran (şüphesiz Allah'tır). (En'âm, 6/95).

~ nin emrini imtisâl... Bediuzzaman Said Nursi, *Gençlik Rehberi*, s. 76; ~ mazmûnunu... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini ve Kur'an Dili*, 3/1995.

فَالِقُ الْأَصْبَاحِ

Fâliku'l-ısbâhu (A.)

Karanlığı yarıp sabahı ortaya çıkaran odur. (En'âm, 6/96).

~ MüstakıMZâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 199; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/299.

فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ

Fa'llâhu hayrun hâfızan ve hüve erhamü'r-râhimîne (A.)

En iyi koruyan Allah'tır ve o, merhametlilerin en merhametlisidir. (Yûsuf, 12/64).

Sâmi Efendi'nin celi sülüs kompozisyonu: ~ Talat Koçyiğit, *Hadîs-i Şerîf Külliyyâtı*, 1/25; Levha, 36: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*;... bir Selçuk sülüsüyle: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Akşehir Tarihi*, s. 439; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 440; Levha: ~ Muhittin Serin, *Hattat Aziz Efendi*.

الْفَانِي لَا يَرِدُ إِلَىٰ اَوْصَافِهِ

el-Fânî lâ-yüraddü ilâ evsâfihî (A.)

Bozulan şey eski durumuna getirilemez. (Dökülün su, kabını doldurmaz.)

...ârifler demişlerdir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/320.

فَانَيْسَتْ جِهَانَ دَرُوْ وَفَانَيْسَتْ
بَاقِي هَمَمَهُ اَوْسَتْ جُمَّلَهُ فَانَيْسَتْ

Fânîst cihân der-ô vefâ nîst Bâkî heme ôst cümle fânîst (F.)

Dünya geçicidir, onda vefa yoktur. Kâlıcı, yalnız Allah'tır, ondan başka her şey yok olacaktır.

~ mısraı... *Beyânü'l-hak* (gazete), 2/1022;... yüzüğünde şu beyit yazılı idi: ~ Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 2/697;... hattâ mühüründe: ~ beyti nakşedilmişti. Muallim Nâcî, *Osmanlı Şâirleri*, s. 33.

الْفَرْقُ بِلَا جَمْعٍ شَرِكٌ وَالْجَمْعُ بِلَا فَرْقٍ
الْحَادُ وَالْفَرْقُ مَعَ الْجَمْعِ تَوْحِيدٌ

el-Farku bi-lâ-cem'in şirkün ve'l-cem'u bi-lâ-farkın ilhâdün ve'l-farku ma'a'l-cem'i tevhi'dün (A.)

Hak'la halkı ayrı tutma şirk, bir tutma dinden dönmedir; ikisini birleştirme ise tevhitir.

Mutasavvıflar başlıca üç düstura riâyet ederler: ~ Osman Ergin, *Balkesirli Abdülaziz Mecdî Tolun*, s. 200.

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ اَوْلُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ

Fa'sbır ke-mâ sabere ulü'l-azmi mine'r-rusüli (A.)

Peygamberlerden azim (ve irade) sahiplerinin sabrettikleri gibi sabret. (Ahkâf, 46/35).

...tahammül kılan dâmen-i maksûd tutar: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-sa'adâ*, s. 88; ~ âyetinde... Nişancızâde Mehmed Paşa, *Mir'ât-ı Kâinât*, 1/384; ~ kerfimesi... Hayatı Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 179.

فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ

Fa'sda' bi-mâ tü'meru (A.)

Emrolunduğun şeyi açıkça söyle. (Hicr, 15/94).

~ âyeti... Râşid Efendi, *Tevârîh-i Enbiyâ*, s. 194;... bedevî bir edib: ~ âyetini işittiği vakit secdeye kapanmış... Bediuzzaman Said Nursi, *Said Nursi*, s. 315; ~ fermânıyla müeyyedir. Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 254.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ

Fa'tebirû yâ uli'l-ebşârı(A.)

Ey akıl sahipleri ibret alınız. (Haşr, 59/2).

~ ma'lûmları ola ki... Mehmed Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 1/87; ~ emrine... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4869; ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 6/2684; ~ kelâm- Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/475.

فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي فَمَنْ أَغْضَبَهَا فَقَدْ أَغْضَبَنِي

Fâtımatü biz'atün minni fe-men agzabehâ fe-kad agzabeni (A.)

Fâtıma (tü'z-zehrâ el-Betûl) benden bir parçadır; onu öfkelerinden kesin olarak beni darılmış olur.

Bir hadiste: ~ buyurulmuştur. Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/186; Hadis: ~ Mehmet Cemal Ögüt, *Fâtıma-ı Zehrâ*, s. 1; ~ buyurulmuştur.

Tevhid Efendi, *Menâkıb-ı Kethudâzâde*, s. 24; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 3/193; ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 97.

فَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ

Fâtımetü seyyidetü nisâi ehli'l-cenneti (A.)

Fâtıma (tü'z-zehrâ el-Betûl), cennetlik hanımların efendisidir.

Hadis: ~ Mehmet Cemal Ögüt, *Fâtımatü'z-zehrâ*, s. 1.

فَازَ مَنْ سَلِمَ مِنْ شَرِّ نَفْسِهِ

Fâze men selime min şerri nefsihî (A.)

Nefsinin şerrinden emin olan kurtulur.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 62.

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَاكُمْ

Fazlü'l-âlimi ale'l-âbidi ke-fazlî alâ ednâkum (A.)

Âlimle sofu arasındaki erdem farkı, benimle sizin en aşağınız arasındaki fark gibidir.

...cehl de ondan beterdir: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 125; Resûlü'llâh buyurdu ki: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4792; ~ ya'ni... Vecdî Efendi, *Zübdetü'l-ke'lâm*, s. 9.

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أُمَّتِي

Fazlü'l-âlimi ale'l-âbidi, ke-fazlî alâ ümmetî (A.)

Âlimle sofu arasındaki erdem farkı, benimle ümmetim arasındaki fark gibidir.

Resûlü'llâh buyurur: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 34; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 55.

فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ

Fazlü'l-âlimi ale'l-âbidi ke-fazli'l-kameri leylete'l-bedri alâ sâiri'l-ke-vâkibi (A.)

Âlimle sofu arasındaki erdem farkı, dolunayla öbür yıldızlar arasındaki fark gibidir.

...şu hadisi rivâyet etmişlerdir: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4792; ~ bu kelâm-ı fasîhi... Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 204;... cehl de ondan beterdir: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 125;... hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/219.

فَضْلُ الْعَالَمِ عَلَى غَيْرِهِ كَفَضْلِ النَّبِيِّ
عَلَى أُمَّتِهِ

Fazlü'l-âlimi alâ gayrihî ke-fazli'n-nebiyyi alâ ümmetihî (A.)

Âlimle öbür insanlar arasındaki erdem farkı, peygamberle ümmeti arasındaki fark gibidir.

~ kelâm-ı şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/540; ~ hadisi vârid olmuştur. Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dinî*, s. 30.

الْفَضْلُ بِالْأَدَبِ لَا بِالْأَصْلِ وَالنَّسَبِ

el-Fazlü bi'l-eđebi lâ-bi'l-aslı ve'n-nesebi (A.)

Fazilet, edepdir, soy soplâ değil.

~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 897; Neseb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri *Türk Lügati*, 4/495.

فَضْلُ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ فَضْلِ الْعِبَادَةِ

Fazlü'l-ilmi hayrun min fazli'l-ibâdeti (A.)

İlmin fazileti, ibadetinkinden daha üstündür.

~ ihtâr-ı nebevî... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 265.

الْفَضْلُ لِلْمُتَقَدِّمِ

el-Fazlü li'l-mütekaddimi (A.)

Öncelik, önemli kişindir.

~ hüccet-i belğasıyla... Mehmed Memduh, *Eser-i Memdûh*, s. 9; ~ olmak mukarrer oldu. Nergisî, *Kânûnü'r-Reşâd*, s. 8; ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 11/41; Fazl dahi onundur: ~ İmâm-ı Rab-bânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/258;... müşâhede-i gün-â-gün ile: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 252.

الْفَضْلُ مَا شَهِدَتْ بِهِ الْأَعْدَاءُ

el-Fazlü mâ şehidet bihi'l-a'dâ'u (A.)

Fazilet, düşmanların bile kabul ettiği şeylerdir.

~ fehvâsi üzere... Karaçelebizâde Abdülâziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ebâr*, s. 293; ~ beyyinesiyle... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/32; ~ mazmûnu... Nev'izâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/587; ~ muktezâsiyla... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 4/180; ~ beyyinesiyle... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 1/122.

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ
وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ

Fe-ashâbü'l-meymeneti mâ ashâbü'l-meymeneti ve ashâbü'l-meş'emeti mâ ashâbü'l-meş'emeti (A.)

Sağın adamları (amel defterleri sağ taraflarından verilenler), ne uğurlulardır onlar! Solun adamları (amel defterleri sol taraflarından verilenler), ne uğursuzlardır onlar! (Vâkı'a, 56/8-9).

~ ya'ni... İbn-i Feriştah, *Aşknâme*, s. 56; Kavlıhû Ta'âlâ: ~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, s. 164.

فَاصْلِحُوا بَيْنَ أَخْوَيْكُمْ

Fe-aslihû beyne ahaveyküm (A.)

Kardeşlerinizin arasını düzeltin. (Hucurât, 49/10).

...ber-mûcib-i: ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 12/230.

فَعَيْنُ الرِّضَىٰ عَنِ كُلِّ عَيْبٍ كَلِيلَةٌ
كَمَا أَنَّ عَيْنَ السَّخَطِ تَبْدِي الْمَسَاوِيَا

Fe-aynü'r-rızâ an külli aybın keliletün Ke-mâ enne ayne's-sahtı tübdî'l-müsâviyâ (A.)

Memnun olarak bakan göz, hiç bir aybı görmez; hoşnutsuz bakan göz ise her aybı görür.

~ mefâdına rabtı... Seyyid Mehmed Nüzhet, *Mugni'l-kitâb*, s. 6.

فَعَزَّزْنَا بِضَمِّ ثَالِثٍ

Fe-azzeznâ bi-zammı sâlisin (A.)

(Biz onu) üçüncüsüyle şereflendirdik.

Nazm: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 242.

فَبَايَ الْاِءِ رَبُّكُمَا تُكَذِّبَانِ

Fe-bi-eyyi âlâi rabbikümâ tükezzi-bâni (A.)

(Ey cin ve insanlar topluluğu), şimdi Rabb'inizin hangi nimetlerini yalanlıyorsunuz? (Rahmân, 55/13).

~ fermâniyla... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 479.

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ

Fe-bi-mâ rahmetin mina'llâhi linte lehüm (A.)

Allah'ın rahmeti sebebiyledir ki, sen onlara yumuşak davrandın. (Al-i İmrân, 3/159).

Cenâb-ı Rabb-ı İzzet: ~ Abdullah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 67.

فَبَيْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ

Fe-bi'se mesve'l-mütekebbirîne (A.)

Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür! (Mümin, 40/76).

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/20; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/168.

فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِلَهَا

Fe-ce'alnâ âliyhâ sâfilehâ (A.)

(Şehrin) üstünü altına getirdik. (Hicr, 15/74).

~ muktezâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 1/325.

فَجَزَاءٌ سَيِّئَةٌ سَيِّئَةٌ مِثْلَهَا

Fe-cezâ'ü seyyietin seyyietün mislü-hâ (A.)

Kötülüğün karşılığı ona denk bir kötülüktür (bir misillemedir). (Şûrâ, 42/40).

~ mübteğâsınca... Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/153.

فَدَاكَ أَبِي وَأُمِّي يَارَسُولَ اللَّهِ

Fedâke ebî ve ümmî yâ resûla'llâhi (A.)

Ey Allah'ın elçisi, annem ve babam sana kurban olsun!

Levha: ~ Mahmud Bedreddin Yazır, *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, s. 225; Hz.Zeyd: ~ demesiyle... Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 152; Hz.Ebübekir'i: ~ kefenleyip defn eylediler. Mehmed Zihni, *Hadâik*, s. 104.

فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي

Fe'dhulî fi ibâdî ve'dhulî cennetî (A.)

(İyi) kullarım arasına gir! Cennetime gir! (Fecr, 89/29-30).

Ber-mûcib-i fermân-ı vâcibü'l-iz'ân: ~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 2/683.

فَادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ آمِنِينَ

Fe'dhulûhâ bi-selâmin âminîne (A.)

(Onlara): Oraya esenlikle, güven içinde girin! (denilir). (Hicr, 15/46).

~ ile... Nergisî, *Gazavât-ı Mesleme*, s. 34;... bu meydanın kapısı üzerinde celfî hatla: ~ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 9/379; Kitâbe: ~ Beyazıd Camii, İstanbul.

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ

Fe-emme'l-yetîme fe-lâ-takher ve emme's-sâile fe-lâ-tenhar (A.)

Öyleyse sakın öksüzü ezme, dilenciye azarlama! (Duhâ, 93/9-10).

~ Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 82.

فَأْمُرْكَ مَسْمُوعٌ وَقَوْلُكَ نَافِذٌ

Fe-emrûke mesmû'un ve kavlüke nâfizün (A.)

Sözün dinlenmiştir, emrin geçerlidir.

~ fehvâsî... Nergisî, *İksîr-i Sa'âdet*, s. 50.

فَايْنَمَا تَوَلَّوْا فَتَمَّ وَجْهَ اللَّهِ

Fe-eynemâ tüvellû fe-semme vec-hu'llâhi (A.)

Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır (orası namaza durulacak yerdir). (Bakara, 2/115).

Nitekim gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/508; ~ her cânibe nâzır... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 318; ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 9;... Hak Ta'âlâ buyurur: ~ Niyâzî-i Mısırî, *Risâle-i Vahdet-i vücûd*, s. 2; ~ mânâsıyla... Mahmud b.Muhammed Dilşâdî, *Cerîdetü'l-acâyib*, s. 12.

فَايْنِ الثَّرِيَاءِ مِنْ يَدِ الْمُتَنَاولِ

Fe-eyne's-süreyyâ min yedi'l-müte-nâvili (A.)

Ülker yıldızı (gök), kendisine ulaşmak isteyen elden ne kadar uzak!

~ Bursalı İsmail Hakkı, *Divan*, s. 3.

فَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ

Fe-fi külli şey'in lehü âyetün tedüllü alâ ennehü vâhîdün (A.)

Her şeyde, Allah'ın tek olduğunu gösteren bir işaret vardır.

Şiir: ~ Ahmed Remzi, *Reh-nümâ-yı ma'rifet*, s. 11; Senin varlığına delil arayan, bir nesne içinde binlerce delil bulur: ~ Ahmed b. Mahmud Yüknekî, *Hibetü'l-hakâyık*, s. 20; ~ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1/123; Nitekim demişlerdir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/505.

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ

Fe-firrû ila'llâhi (A.)

Allah'a koşun (sığınm)! (Zâriyât, 51/50).

Âyet: ~ Seyyid Nesîmî, *Divan*, s. 361;... sırrı-ı: ~ olmak lâzımdır. Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/92; ~ mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/223.

فَخَلَقْتُ الْخَلْقَ لِأَعْرِفَ

Fe-halaktü'l-halka li-u'rafe (A.)

Yaratıkları, tanınmak için yarattım.

Nitekim buyurdu: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 4; ~ Hadîs-i Kutsî'sinde vaki' olan... İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/192

فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ

Fe-hel ilâ hurûcin min sebîlin (A.)

Şimdi (şu ateşten) çıkmak için (bize) bir yol var mı (acaba)? (Mümin, 40/11).

...âyeti tertil ettiler ise dahi: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, s. 360.

فَهُمْ أَحْمَقُ مِنْ هَبْنَقَةٍ وَمِنْ بَاقِلٍ

Fe-hüm ahmaku min hebennekatın ve min bâkılin (A.)

Onlar, Hebenneka ve Bâkıl'dan daha ahmaktırlar.

~ Bursalı İsmail Hakkı, *Makâlât-ı İsmail Hakkı*, s. 10.

فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ

Fe-inne'llâhe adüvvün li'l-kâfirîne (A.)

Allah, inkâr edenlerin düşmanıdır. (Bakara, 2/98).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/484.

فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

Fe-inne'llâhe ganiyyün ani'l-âlemîne (A.)

Şüphesiz Allah, bütün âlemlerden zengindir (kimseye muhtac değildir).

(Al-i İmrân, 3/97).

Gani: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/591.

فَإِنَّ الْبَطْنَ تَذْهَبُ الْفِطْنَةَ

Fe-inne'l-bitnate tüzhübü'l-fitnate (A.)

Oburluk zekâyı giderir. (Çok yiyen ahmak olur.)

Zîrâ ki: ~ denilmiştir. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 296.

فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ

Fe-inne hayra'z-zâdi't-takvâ (A.)

Kuşkusuz, azıgın en iyisi (Allah'ın azabından) korunmadır. (Bakara, 2/197).

Cenâb-ı Hak: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 2/139; ~ medîhasına mazhar olan... Mehmed Nüzhet Efendi, *Mugni'l-kitâb*, s. 181.

فَإِنَّ الْقَاصِرَ لَا يَدْرِكُ كَمَالَهُمْ كَمَا لَهُمْ

Fe-inne'l-kâsıra lâ-yüdrükü kemâle-hüm ke-mâ lehüm (A.)

Anlayışı kıt insan onların kemalini gereği gibi anlayamaz.

~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 154.

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

Fe-inne ma'a'l-usri yüsran (A.)

Muhakkak her güçlkle beraber bir kolaylık vardır. (İnşirâh, 94/5).

~ nin tesliyesine mazhar olalar, Sezâyî, *Mektûbât*, s. 99.

فَإِنَّ الْيُسْرَ يَأْتِي بَعْدَ الْعُسْرِ

Fe-inne'l-yüsre ya'tî ba'de'l-usri (A.)

(Her) zorluktan sonra mutlaka bir kolaylık gelir (vardır).

~ mefâdî zâhir... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 2/101.

فَإِنَّ الظُّلْمَ مِنْ كُلِّ قَبِيحٍ قَبِيحٌ وَأَقْبَحُ مَا يَكُونُ مِنَ النَّبِيهِ

Fe-inne'z-zulme min külli kabîhin kabîhun ve akbehu mâ yekûnü mine'n-nebîhi (A.)

Kötü insanın yaptığı kötülük kötüdür, ama iyinin yaptığı kötülük ise daha kötüdür.

el-Emsâl: ~ Hâfız Ref. *Edebiyât ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 47.

فَإِنَّ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ

Fe-in tenâza'tüm fî şey'in fe-rüddû-hü ila'llâhi ve'r-resûli (A.)

Herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve Resûlüne götürün. (Nisâ, 4/59).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/492; ~ âyeti... Ömer Lutfi, *Nazar-ı İslâm'da Makâm-ı Hilâfet*, s. 45.

فَإِنَّ زَالَ التَّعَدَّى زَالَ الضَّمَانُ

Fe-in zâle't-te'addî zâle'z-zamânü (A.)

Farklılık ortadan kalkarsa kefile ihtiyaç kalmaz.

~ mefhûmu üzere... Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 9.

فَإِذَا أَحْبَبْتَهُ كُنْتَ سَمِعَهُ وَبَصَرَهُ وَلِسَانَهُ

Fe-izâ ahbebtühû küntü sem'ahû ve basarahû ve lisânehû (A.)

Ben, sevdiğim kulumun işiten kulağı, gören gözü, konuşan dili olurum.

~ Hadîs-i Kutsî'sine nazaran... Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 76; Hadîs-i Kutsî'de gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhî'l-Mesnevî*, 1/489.

فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ

Fe-izâ azemte fe-tevekkel ala'llâhi (A.)

Bir kere azmettin (karar verdin) mi, artık Allah'a dayan. (Al-i İmrân, 3/159).

~ medlûlü üzere... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 5/56;... buda Hakk'ın: ~ beyanına göredir. Muhsin Fânî ez-Zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 68; ~ mevziyle... Mehmed Nûzhet Efendi, *Mugni'l-kitâb*, s. 187;... ber-fehvâ-yı: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedi*, s. 19;... ber-muktezâ-yı: ~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/230.

فَإِذَا جَاءَ الْقَضَاءُ عَمِيَ الْبَصَرُ

Fe-izâ câ'e'l-kazâ amiye'l-basaru (A.)

Kaza gelince göz kör olur.

Hikmet-i Hüdâ: ~ olacak olur. Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 10/1041.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ وَالْيَ رَبِّكَ فَارْغَبْ

Fe-izâ ferağte fe'nsab ve ilâ rabbike fe'rgab (A.)

O halde (işlerinden) boşaldığın zaman uğraş (ibadetle meşgul ol), yorul. Ve Rabb'ine rağbet et (onun rızasını ve sevgisini kazanmağa çalış, yalnız onu iste, yalnız ondan um). (İnşirâh, 94/7-8).

~ ve... Ankaralı İsmail Rüsühî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 128.

فَإِذَا هِيَ بَيَّضَاءُ لِلنَّاطِرِينَ

Fe-izâ hiye beyzâ'u li'n-nâzırîne (A.)

(Elini koltuğunun altından çıkardı), bir de o, bakanlar için bembeyaz parlayan bir şey oldu. (A'râf, 7/108).

~ fehvâsınca... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, s. 427.

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Fe-izâ kara'te'l-kur'âne fe'ste'iz bi'llâhi mine'ş-şeytânî'r-recîmi (A.)

Kur'an oku(mak iste)diğin zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın! (Nahl, 16/98).

~ gibi... Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 134;

Hak Ta'âlâ: ~ Mevlânâ Kemâl, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, s. 221.

فَإِذَا شِئْتَ رَفِيقًا أَلَمْ الْعَشَقُ كَفَاكَ

Fe-izâ şî'te refikan elemü'l-aşkı ke-fâke (A.)

Arkadaş istersen, sana aşk acısı yeter.

~ Fuzûlî, *Divan*, s. 205.

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

Fe-kâne kâbe kavseyini ev ednâ (A.)

Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar, yahut daha az kaldı. (Necm, 53/9).

~ emri... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/278;... onunun şânında Mevlâ: ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 121; ~ ayeti... Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/113; ~ Aziz Mahmud Hüdâyî, *Divan*, s. 25; ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 348.

فَكَانَهَا نَارَ أَحْمَدَتِ فِي الْمَاءِ

Fe-ke-ennehâ nârun uhmidet fi'l-mâi (A.)

Sanki o, suda alevi sönen bir ateştir.

~ Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 3/130.

فَكفَّا لِلْعَالِمِ أَنْ يَكُونَ إِنْسَانًا

Fe-kefâ li'l-âlimi en yekûne insânen (A.)

Âlime, şeref açısından insan olması yeter.

İnsanı hayvandan ayırt edecek ilimden gayri bir şey yoktur: ~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/561.

فَقَسَّ عَلَيْهِ الْبَاقِي

Fe-kıs aleyhi'l-bâkî (A.)

Kalanı bununla karşılaştı.

..halkı kazaya uğrasa gerektir: ~ Ahmed Hasib Efendi, *Razzatü'l-küberâ*, s. 31.

فَكُلُّ أُمَّتٍ قَرِيبٌ

Fe-küllü âtin karîbün (A.)

Her gelecek yakındır.

Biz ölsek de İslâmiyet sağ kalır: ~ Bediüzzaman Said Nursi, *Münâzarât*, s. 432.

فَكُلُّ قَرِينٍ إِلَىٰ قَرِينِهِ فَإِنَّ الْخَنَافِسَ بِالْعَقَارِبِ

Fe-küllü karînin ilâ karînihî fe-in-ne'l-hanâfise bi'l-akârîbi (A.)

Her insan kendine yakın olanla arkadaşlık eder, çünkü mayıs böceklerinin arkadaşları akreplerdir.

~ Ali İrfan (Eğribozlu), *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 87.

فَلَاخَيْرَ فِي اللَّذَاتِ مِنْ دُونِهَا حَقًّا

Fe-lâ-hayra fi'l-lezzâtî min dûnihâ hakkân (A.)

Kendisinde başkasının hakkı bulunan tatlarda hayır yoktur.

~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 210.

فَلَا حُ الْمَعِيشَةِ فِي الْفَلَاحَةِ

Felâhu'l-ma'îşeti fi'l-fellâhati (A.)

Geçimin selâmeti çiftçiliktedir.

Levha: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*.

فَلَا عَتَبَارَ لِتَوَهُمٍ

Fe-lâ i'tibâre li't-tevehhümi (A.)

Kuruntunun önemi yoktur.

Bu kâide: ~ diye mezkûrdür. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/279; ~ kâidesi ma'llümdür. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 19.

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا خَفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ

Fe-lâ-ta'lemü nefsün mâ uhfiye le-hüm min kurreti a'yünin (A.)

(Yaptıklarına karşılık olarak) onlar için ne gözler aydınlatıcı (nimetler)in saklandığını hiç kimse bilemez! (Secde, 32/17).

~ vefkınca... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 49.

فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا

Fe-lâ-ted'û ma'a'llâhi ahaden (A.)

(Mescidler, Allah'a mahsustur.) Allah ile beraber bir başkasına dua etmeyin. (Cin, 72/18).

Hak Ta'âlâ ~ buyururken... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5412.

فَلَا تَغْرَنَكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا

Fe-lâ-tegurrennekümü'l-hayâtü'd-dünyâ (A.)

Dünya hayatı sizi aldatmasın! (Lokman, 31/33).

Hak Ta'âlâ: ~ Mehmed Emin Efendi, *Âhîret Hediyesi Risâlesi*, s. 11, ...Kur'an'da: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/175, Allah'u Ta'âlâ: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulâmi'd-dîn*, 3/815.

فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفْ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا

Fe-lâ-tekul le-hümâ üffin ve lâ-tenharhümâ ve kul le-hümâ kavlen kerîmen (A.)

Sakin onlara (ana babaya) öf, deme, onları azarlama! Onlara güzel söz söyle. (İsrâ, 17/23).

~ kavli... Mevlânâ Kemal, *Mevzû'ât-ul-ulûm*, s. 233; ~ delîl-i kat'i ve... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'ât-ı Münşeât-ı Selâtin*, 2/359; ~ âyeti... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 274;... vâli-deyne üf demekten nehyedip: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 6/377; ~ Seyyid Ahmed Zühdi, *Mecmû'a-i Zühdiyye*, s. 8.

فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ

Fe-lâ-tekûnenne mine'l-câhilîne (A.)

O halde sakın bilmeyenlerden olma! (En'âm, 6/35).

~ âyeti... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 129.

فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

Fe-lâ-temûtünne illâ ve entüm müslimûne (A.)

O halde sadece müslümanlar olarak ölünüz. (Bakara, 2/132).

Hak Ta'âlâ: ~ buyurmuştur. Ömer b. Mehmed Efendi, *Nûru'l-hüdâ*, s. 55.

فَلَا تَزْكُوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى

Fe-lâ-tüzekkû enfüseküm hüve a'le-mü bi-meni'ttekâ (A.)

Kendinizi (övüp) temize çıkarmayın, çünkü o, korunanı daha iyi bilir. (Necm, 53/32).

~ Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 429; Ulu Allah buyurmuştur: ~ Mehmed Ali Aynî, *Türk Ahlakçıları*, 1/145;... Kur'an'da: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulâmi'd-dîn*, 1/119; Bu sebeple Allah: ~ M.Zeki Duman, *Âdâb-ı Mu'âşeret*, s. 294.

فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ

Fe-lâ-ye'menü mekra'llâhi ille'l-kavmü'l-hâsirûne (A.)

Ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın tuzağından emin olamaz. (A'râf, 7/99).

~ emniyeti... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 3/104.

فَلَقَدْ عَاشَ سَعِيدًا وَمَاتَ شَهِيدًا

Fe-le-kad âşe sa'îden ve mâte şehîden (A.)

Mutlu yaşadı, şehit olarak öldü.

~ rahmetü'llâhi aleyh... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 3/370.

فَلَكْ رَا هَيْجَ نَبُودَ بِهِ أَزِينِ كَارِ
كِه يَارِي رَا جِدَا كَرْدَانْدَ اَز يَارِ

Felek-râ hîç ne-büved bih ez-în kâr Ki yârî-râ cüdâ gerdâned ez-yâr (F.)

Feleğin, sevgiliyi sevgiliden ayırma-dan daha iyi hiç bir işi yoktur.

~ neşidesiyle... Mehmed Nüzhed Efendi, *Mugni'l-kitâb*, s. 193.

فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا

Fe-lemmâ tecellâ rabbuhû li'l-cebeli ce'alehû dekken (A.)

Rabb'i dağa görününce onu darmadağın etti. (A'râf, 7/143).

Nitekim Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/265.

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتُ إِذْ رَمَيْتُ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى

Fe-lem-taktülühüm ve lâkinna'llâhe katelehüm ve mâ-rameyte iz rameyte ve lâkinna'llâllâhe ramâ (A.)

(O gün savaşta), onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü. (Ey Muhammed), attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı. (Enfâl, 8/17).

~ ya'ni... M.Kemal Pilavoğlu, *Muhyiddîn-i Arabî*, s. 55.

فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا

Fe-len-tecide li-sünneti'llâhi tebdîlen ve len-tecide li-sünneti'llâhi tahvîlen (A.)

Allah'ın kanununda bir değişme bulamazsın; Allah'ın kanununda bir sapma bulamazsın. (Fâtır, 35/43).

...lisân-ı şer'atte sünneti'llâh tabir olunur: ~ Hâfîz Mehmed Sâdık, *Cihâd-ı Ekber*, 1/11.

فَالْحَذَرُ ثُمَّ الْحَذَرُ

Fe'l-hazeru sümme'l-hazeru (A.)

Sakın, sonra (yine) sakın (çok dikkatli ol)!

~ çünkü... Mehmed Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 1/178.

فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ

Fe-li'llâhi'l-hüccetü'l-bâligatü (A.)

Üstün delil, Allah'ındır, (de). (En'âm, 6/149).

~ hükümünce... *Beyânü'l-hak* (gazete), 2/1074; ~ demiştir. M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 2/185.

فَللذِّكْرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ

Fe-li'z-zekeri mislü hazz'l-ünseyey-ni (A.)

(Vârisler, erkek kadın birçok kardeşler olursa), erkeğe, iki kadının payı kadar (pay) verilir. (Nisâ, 4/176).

~ âyeti... Bursalı İsmail Hakkı, *Râhü'l-Mesnevî*, 6/329.

الْفَلَاحُ بِالْفَلَاحِ مَصْحُوبَةٌ
وَالْبِرْكَةُ عَلَى أَهْلِهَا مَصُوبَةٌ

**el-Fellâhu bi'l-fellâhu mashûbetün
Ve'l-birketü alâ ehlihâ masûbetün (A.)**

Çiftçinin dostu çiftçidir; su çukuru nu bulur.

~ müeddâlarını ârif... Tayyazâde, Ahmed Atâ, *Atâ Târihi*, 2/203;... evâmir-i şerife herbirine ba's olundu: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/270.

فَالْمُكْرَرُ هُوَ الْمُقْرَرُ

Fe'l-mükerrerü hüve'l-mukarraru (A.)

Tekrar edilen yerleşir.

~ fehvâsınca... Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 144.

فَلِسْفَهُ جُونُ أَكْثَرَشْ بِأَشْدَ سَفَهَ

Felsefe çûn ekseresê bâşed sefeh (F.)

Felsefenin çoğu sefahat (saçma sapan şeyler)dir.

Bundan ziyâde sefâhat olmaz: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 3/23.

فَلِيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلِيَنْكُوا كَثِيرًا

Fe'l-yadhakû kalîlen ve'l-yebkû ke-sîran (A.)

Az gülsünler, çok ağlasınlar! (Tevbe, 9/82).

Allah'u Ta'âlâ buyurur: ~ Sâdık Dâna, *Al-tinoluk*, 2/67; ~ nâzil oldu. *Beyânü'l-hak* (gazete), 2/674; Haber verir: ~ Ahmed Yesevî, *Dâvân-ı Hikmet*, s. 30; ~ emri üzere... Bursalı İsmail Hakkı, *Râhü'l-Mesnevî*, 6/3; ...rumların kütüb-i kadîmesini okuyorlar: ~ Mehmed Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/563.

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ

Fe'l-yenzuri'l-insânü mimme hulika (A.)

Bir baksın insan, neden yaratıldı? (Târik, 86/5).

~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/256.

فَمَا عَلَىٰ إِذَا لَمْ تَفْهَمِ الْبَقْرَةَ

Fe-mâ aleyye izâ lem-tefhemi'l-ba- karatü (A.)

Sığır anlamazsa bana ne!

~ Muallim Nacî, *Lâgat-ı Nacî*, s. 169.

فَمَا مِنْ بَلِيَّةٍ وَمِحْنَةٍ إِلَّا وَتَحْتَهَا رَحْمَةٌ وَمَنْحَةٌ

Fe-mâ min beliyyetin ve mihnetin il- lâ ve tahtehâ rahmetün ve menha- tün (A.)

Her bela ve sıkıntının altında bir rahmet
ve bağış vardır.

~ mefâdı üzere... Nâfi Efendi, *Nâfi'ü'l-
âsâr*, s. 130.

فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ

Fe-mâzâ ba'de'l-hakkı ille'd-dalâlü (A.)

Gerçekten sonra, sapıklıktan başka ne
var? (Yûnus, 10/32).

...dalâledden gayri nesne ziyâde olmaz: ~
Mehmed Ma'sum, *Mektûbât Tercümesi*,
3/37;

~ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mev-
zâ'âtü'l-ulûm*, 1/77.

فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ

Fe-men afâ ve aslaha fe-ecruhû ala'llâhi (A.)

Kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun
ödülü Allah'a aittir. (Şûrâ, 42/40).

~ fehvâsı üzere... Mehmed Mevkûfâtî,
Mültakâ Tercümesi, (Mevkûfât), s. 3; ~
âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal
Ahlâk-ı Medenî*, s. 315; ~ nassı vechi ile...
Muhyiddîn-i Arabî, *Âdâbü'l-mürîd*, s. 21.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

Fe-men azlemü mimmeni'fterâ ala'llâhi keziben (A.)

Yalan düzerek Allah'a iftira edenden
daha zâlim kim olabilir? (Kehf,
18/15).

~ âyetiyle... İsmail Fennî, *Kitâb-ı Zübde-i
Şükûk*, s. 22.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ

Fe-men azlemü mimmen kezebe ala'llâhi (A.)

Allah hakkında yalan düzenden daha
zâlim kim vardır? (Zümer, 39/32).

~ düstûru... Bediuzzaman Said Nursi,
Mektûbât, s. 288.

فَمَنْ بَدَلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَأَنَّمَا آثَمَهُ
عَلَى الَّذِينَ يَبْدُلُونَهُ

Fe-men beddelehû ba'de mâ se- mi'ahû fe-innemâ ismühû ale'llezîne yübeddilûnehû (A.)

Vasiyeti işittikten ve kabullendikten
sonra onu kim değiştirirse, günahı, an-
cak değiştirenlerindir. (Bakara, 2/181).

~ nazmı fehvâsınca... Niyazî-i Mısırî, *Tarîkatnâme*, s. 1; Zamirlerin merciine işaret etmesi: ~ Mevlüt, *Kassâs ve Ahkâmü'l-Kur'an*, s. 183; ~ fi mâ ba'd... *Fâtiḥ Mehmed 11 Vakfiyeleri*, s. 269; ~ nazmı fehvâsınca... Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 1;... biz onu muharrif ve mübeddil olanlardan hâfızlarımız: ~ Ankara-lı İsmail Rûsûhî, *Şerḥ-i Mesnevî*, 3/14.

فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَاِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ
فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا

Fe-meni'htedâ fe-innemâ yehtedî li-nefsihî ve men dalle fe-innemâ yedillü aleyhâ (A.)

Artık kim doğru yola giderse kendi lehine doğru yola gitmiş olur, kim de sarparsa kendi aleyhine sapmış olur. (Yûnus, 10/108).

~ ihtârına bir takrîr... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/4127.

فَمَنْ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ
بِمِثْلِ مَا عَتَدْتُمْ عَلَيْكُمْ

Fe-meni'tedâ aleyküm fa'tedû aleyhi bi-misli ma'tedâ aleyküm (A.)

Kim size saldırırsa siz de ona, size yaptığı saldırının aynısıyla karşılık verin (misilleme yapın). (Bakara, 2/194).

~ âyeti... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/179.

فَمَنْ نَكَثَ فَاِنَّمَا يَنْكُثُ عَلٰى نَفْسِهِ

Fe-men nekese fe-innemâ yenküsü alâ nefsihî (A.)

Kim döneklik ederse kendi aleyhine döneklik etmiş olur. (Fetih, 48/10)

~ fehvâsınca... Nizameddin Şâmî, *zafer-nâme*, s. 105; ~ mefhûmu üzere... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 1/205; ~ mücibi üzere... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârîḥ*, 1/112.

فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي

Fe-men ragıbe an sünnetî fe-leyse minnî (A.)

Sünnetimden yüz çeviren benden değildir.

~ buyuran Resûlü'llâh dahi... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/1321, Hadis: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 115.

فَمَنْ عَفِيَ لَهُ مِنْ اَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبِعْهُ
بِالْمَعْرُوفِ وَاَدِّءْ اِلَيْهِ بِاِحْسَانٍ

Fe-men ufiye lehû min ahîhi şey'un fe'ttibâ'un bi'l-ma'rûfi ve edâün ileyhi bi-ihsânin (A.)

Öldüren, ölenin velisi olan din kardeşi tarafından affedilirse, örfe uymak ve diyeti güzellikle ona ödemek gerekir. (Bakara, 2/178).

~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medîni*, s. 315.

فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمَدِ اللّٰهَ

Fe-men vecede hayran fe'l-yahmed-i'llâhe (A.)

Hayır bulan Allah'a hamdetsin.

~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 77.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ
وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ

Fe-men ya'mel miskâle zerretin hayran yerahû ve men ya'mel miskâle zerretin şerran yerahû (A.)

Kim zerre miktarı iyilik etmişse, onun sevabını görür. Kim de zerre miktarı kötülük etmişse, onun cezasını görür. (Zilzâl, 99/7-8).

~ âyeti... Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Ahlâk*, s. 106; Allah'u Ta'âlâ buyurdu: ~ Mahmud b. Muhammed Dilşâdî, *Cerîdetü'l-acâyib*, s. 16; ~ mi'yârm... Hayrullah Efendi, *Osmanlı Târîhi*, 3/76, Kur'an'da buyurur: ~ Niyâzi-i Mısırî, *Tarîkatnâme*, s. 8, Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/266.

فَمَنْ يَكْفُرُ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنُ بِاللَّهِ
فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى

Fe-men yekfür bi't-tâgûti ve yû'min bi'llâhi fe-kadi'stemseke bi'l-urveti'l-vüskâ (A.)

Kim tâgut (Allah'tan başka tapılan her şey) i inkâr edip, Allah'a inanırsa, kuşkusuz o, kopmayan, sağlam bir kulpa yapışmıştır. (Bakara, 2/256).

Nitekim tenzilde gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/182.

فَمَنْ يَكُ ذَافِمٌ مَرِّ مَرِيضٍ يَجِدُ مَرًّا
بِهِ الْمَاءَ الزُّلَّالَ

Fe-men yekü zâ-femin mürrin merîzın yecid mürrin bihi'l-mâe'z-zülâlâ

Hasta bir ağza sahip olan kişi tatlı suyu acı bulur. (Ruh hastaları ise, en doğru ve yararlı sözlerden etkilenir, acı duyarlar.)

Bu gibi kimseler hakkında: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'den Dersler ve Öğütler*, s. 48.

فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ

Fe-nâdethü'l-melâiketü ve hüve kâ-imün yüsallî fi'l-mihrâbi (A.)

Zekeriyya, mabedde durmuş namaz kılarken melekler ona ünlediler. (Âl-i İmrân, 3/39).

~ Altûnîzâde camii, Üsküdar; İskele Camii, Kadıköy; Levha: ~ Teşvikiye camii, Mihrap üstü, Şişli.

الْفَنَاءُ يَنْبَغُ النَّفَاقَ فِي الْقَلْبِ كَمَا يَنْبَغُ
الْمَاءُ الْبِقْلَ

el-Fenâ yünbitü'n-nifâka fi'l-kalbi ke-mâ yünbitü'l-mâu'l-bakla (A.)

Kötülük, kalpte, suyun bakla ürettiği gibi nifak üretir.

...Efendimiz buyurdular: ~ Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 121.

فَنُوْثَمُ فَنُوْثَمُ فَنُوْثَمُ فَنُوْثَمُ فَنُوْثَمُ فَنُوْثَمُ فَنُوْثَمُ فَنُوْثَمُ فَنُوْثَمُ فَنُوْثَمُ

Fenev sümme fenev sümme fenev fe'bkav sümme'bkav sümme'bkav (A.)

Ölmeden önce benliğini öldür ki kalasın!

~ sırınca... Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhu'l-kulûb*, s. 82.

فَانظُرُوا أُولُو الْأَبْصَارِ

Fe'nzurû ulü'l-ebşârı (A.)

Kalp gözü açıklar, bakınız!

Kemâl-i kudret-i Hak: ~ Fuzûlî, *Divan*, s. 67.

فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ

Ferîkun fi'l-cenneti ve ferîkun fi's-sa'îri (A.)

(O gün, insanlardan) bir bölük cennette, bir bölük ateştedir. (Şûrâ, 42/17).

~ âyeti mücibince... Ahmed Avni Konuk, *Füsûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 3/115).

فَرَبَّ جَذْوَةَ نَارٍ أَحْرَقَتْ بَدَأًا

Fe-rubbe cezveti nârın ahrakat beleden (A.)

Bir ateş parçası bir ülke yakar.

~ tesirine... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 2/23.

فَرُدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا

Fe-ruddü'l-emânâti ilâ ehlihâ (A.)

Emanetleri ehline veriniz.

...ve illâ: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Munâzarât* s. 91.

فَرَعُ الشَّيْءِ يُخْبِرُ عَنْ أَصْلِهِ

Fer'u'ş-şey'i yuhbiru an aslıhî (A.)

Ayrıntı aslı haber verir.

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 160; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 91; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-Mevsûme*, s. 63; ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 22; Fer': ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/629.

فَرِيَادٌ بَسِي كَرْدَمٍ وَفَرِيَادٌ رَسِي نِيَسْتِ
كُوَيَاكِهِ دَرِين قُبَّهٖ فَيُرُوْزَهٗ كَسِي نِيَسْتِ

Feryâd besî kerdem u feryâd resî nîst

Gûyâ ki der-în kubbe-i firûze kesî nîst (F.)

Çok feryat ettim, imdadıma kimse yetişmedi; sanki bu gök kubbede kimse yok.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 567; Besî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/704; ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtın Hakîkate*, s. 70.

فَرِيَادِ سَكَانٍ كَمْ نَكْنَدُ رِزْقِ كَدَارًا

Feryâd-ı segân kem ne-kuned rızk-ı gedâ-râ (F.)

İt ürür, kervan yürür.

فَرَزَنْدَنَهٗ أَبَا

Ferzend-i nüh âbâ (F.)

Dokuz babalı çocuk.

~ y1 felek almakla... Bosnalı Alaeddin Sâbit, *Divan*, s. 118.

فَصَبِرْ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ

Fe-sabrun cemîlün va'llâhu'l-müs- te'ânü (A.)

Artık (benim yapacağım iş) güzelce sabretmektir. (Bu) dediğinize dayanmak için, ancak Allah'tan yardım isterim. (Yûsuf, 12/18).

...zikri zebân-ı makâli: ~ ola... Seyyid Mehmed Nesib, *Divan*, s. 54; ~ deyip... Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 7/180.

فَسَادُ الْعَامَّةِ مِنْ فَسَادِ الْخَاصَّةِ

Fesâdü'l-âmmeti min fesâdi'l-hâsse- ti (A.)

Halkın bozulması aydınlardan kaynaklanır.

Fesâd: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/638.

فَسَادُ الدِّينِ مِنْ قَلْتِ الْيَقِينِ

Fesâdü'd-dîni min kıletü'l-yakîni (A.)

Dinin bozulması, inancın azlığındandır.

Hız. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 80.

فَصَبِرْ كَمَا صَبَرَ أَوْلُو الْعِزْمِ مِنَ الرَّسُلِ

Fe'sbır ke-mâ sabere ulü'l-azmi mi- ne'r-rusüli (A.)

O halde (Habibim), sen de peygamberlerden azim (ve irade) sahiplerinin sabrettikleri gibi sabret. (Ahkâf, 46/35).

~ buyurduğu gibi... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/4366; ~ teşrîfâtınca... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîlâm*, s. 54.

فَأَصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا

Fe'sbır sabren cemîlen (A.)

Şimdi sen güzelce sabret. (Me'âric, (Me'aric, 70/5).

~ emri... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5351.

فَأَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ

Fe'sda' bi-mâ tü'meru (A.)

O halde sen emrolunduğun şeyi açıkça söyle!(Hicr, 15/94).

Bir bedevi: ~ kelâmını işittiği anda secdeye gitti. Bediuzzaman Said Nursî, *Sözler*, s. 378; Kur'an'da: ~ Mevlânâ Kemal, *Mevzû'âtü'ulûm*, s. 262; ~ emrini ifa eyele... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3081; ~ Ahmed Âsım (mütercim). *Kâmus Tercümesi*, 2/616.

فَسَبِّحْ بِسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

Fe-sebbih bi'smi rabbike'l-azîmi (A.)

Öyleyse büyük Rabb'inin adını yücelt (Vâkı'a, 56/74).

~ âyeti... Kemâl, *Bin Hadis ve Akâid Şerhi*, s. 22.

فَسْتَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

Fes'elû ehle'z-zikri in kuntüm lâ- ta'lemûne (A.)

Bilmiyorsanız bilenlerden sorun. (Enbiyâ, 21/7).

Hakk'ın: ~ beyanıdır. Muhsin Fânî ez-Zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 107; ~ kerimesi... Müstakımzâde Süleyman Sadeddin *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 352; ~ Mehmet Şemseddin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 63; Hak Ta'âlâ: ~ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, 1/30; ~ mazmûnu üzere... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/262.

فَتَمَّ وَجْهَ اللَّهِ

Fe-semme vechu'llâhi (A.)

(Nereye dönerseniz) Allah'ın yüzü(zatı) oradadır (orası namaza durulacak yerdir).(Bakara, 2/115).

~ sırrına vâsıl olur... Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 30.

فَسَيَكْفِيكُمْ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

Fe-se-yekfikehümü'llâhü ve hüve's-semî'u'l-alîmü (A.)

Onlara karşı sana Allah yeter. O, işitendir, bilendir. (Bakara, 2/137).

Levha: ~ Muammer Ülker, *Türk Hat Sanatı*, s. 214.

فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ

Fe'stebiku'l-hayrâti (A.)

Hayır işlerine koşun. (hayır işlerinde yarış edin). (Bakara, 2/148).

~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 322;... emr-i mutâ'-ı: ~ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 1/330; ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/6043.

فَاسْتَقِمَّ كَمَا أَمَرْتُ

Fe'stekım ke-mâ ümirte (A.)

Emrolunduğun gibi doğru ol. (Hûd, 11/112).

Hak Ta'âlâ'dan geldi: ~ Sadreddin Şeyhoğlı, *Marzubannâme Tercümesi*, s. 232; ...este'îzü bi'llâh: ~ Şemseddin Nûri, *Miftâhu'l-kulûb*, s. 49; ...emr-i: ~ Nev'i, *Divan*, s. 36; ...ol kadar mahremliği ile: ~ Aynî Dede, *Örfî Şerhi*, s. 9; ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/261.

فَسَبِّحَانَ اللَّهَ الْمَتَعَالَ

Fe-sübhâna'llâhu'l-müte'âlü (A.)

Yüce Allah eksik sıfatlardan beridir.

~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/650.

فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ

Fe-ta'âla'llâhü'l-melikü'l-hakku (A.)

Gerçek hükümdar olan Allah, yücedir. (Tâhâ, 20/114).

...tende ruh artırsa: ~ Sinan Paşa, *Tazaruru'nâme*, s. 99.

فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

Fe-tebâreka'llâhu ahsenü'l-hâlikîne (A.)

Yaratanların en güzeli Allah, ne yücedir! (Müminûn, 23/14).

~ ile... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 324; ~ nassı ile... Âli Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 1/280; ~ kelâmıyla... Ziver Paşa, *Divan ve Münşe'ât*, s. 363;... makâm-ı senâda: ~ denildi. Necmeddin Kübra, *Şerh-i Usûl-i Aşere*, s. 77; ~ kerîmesi... Ahmed Asım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 2/896.

فَتَبَارَكَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

Fe-tebâreka'llâhu rabbu'l-âlemîne (A.)

Bütün âlemleri yaratan Allah, ne yücedir! (Mümin, 40/64).

...her ruh işitse: ~ demeye hâhişger olur. Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 420.

فَتَحَتْ كُلَّ مِحْنَةٍ مِّنْهُ

Fetehat külle miñnetin minhatün (A.)

İyilik, her zorluğu kolaylaştırır.

~ Bursalı İsmail Hakkı, *Divan*, s. 4.

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولِ حَسَنِ

Fe-tekabbelehâ rabbuhâ bi-kabûlin hasenin (A.)

Rabb'i onu güzel bir şekilde kabul buyurdu. (Âl-i İmrân, 3/37).

Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnâl, *Son Hattatlar*, s. 46.

فَتَمَّ مِيقَاتِ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً

Fe-temme mîkâtü rabbihî erba'îne leyleten (A.)

Rabb'inin (Mûsâ'ya) tayin ettiği vakit, kırk geceye tamamlandı. (A'râf, 7/142).

~ Sinan Paşa, *Tazarru'nâme*, s. 103.

الْفَتْحُ مَعَ الْوَفَاقِ

el-Fethu ma'a'l-vifâkı(A.)

Fetih, barış (diplomasi) ile tamamlanır.

~ kavâidi iktizâsıyla... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/157.

فَتَلَكَ بِيوتِهِمْ خَاوِيَةً

Fe-tilke büyûtühüm hâviyeten (A.)

İşte zulümleri yüzünden çökmüş (ıssız kalmış) evler! (Neml, 27/52).

~ nassı medlûlünce... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahkâk-ı Medenî*, s. 299.

فَاتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ

Fe'tteku'llâhe hakka tükâtihî (A.)

(Ey inananlar), Allah'tan, ona yaraşır biçimde korkun! (Âl-i İmrân, 3/102).

~ mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Hadis-i Erba'in Tercümesi*, s. 139.

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ

Fe'tteku'llâhe ve aslihû zâte beyniküm (A.)

Allah'tan korkun, aranızı düzeltin. (Enfâl, 8/1).

...mahkûm-ı lâzımü'l-ittibâ: ~ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 1/330.

فَوَائِدُ قَوْمٍ عِنْدَ قَوْمٍ مَّصَائِبَ

Fevâidü kavmin inde kavmin mesâibe (A.)

Bir milletin yararları, başka bir milletin zararlarıdır.

~ mefhûmu üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 4/353.

فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

Fe-velli vecheme şatra'l-mescidi'l-harâmî (A.)

(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına (Kâbe semtine) çevir. (Bakara, 2/144).

~ Seyyid Nesîmî, *Mukaddime*, s. 22; ~ âyeti... İbn-i Ferîşteh, *Aşknâme*, s. 22; ~ nassı üzere... Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 8/320; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 357; Levha, 149: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*.

فَوْقَ مَا تَتَصَوَّرُهُ الْأَوْهَامُ

Fevka mâ tetesavverehu'l-evhâmü (A.)

(Onun zâtı) kuruntuların üstündedir (bilinmesi imkânsızdır).

~ Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyli Ravzatü'l-ibrâr*, s. 183.

فَوْتُ الْفُرْصَةِ غُصَّةٌ

Fevtü'l-fırsatı gussatün (A.)

Fırsatı kaçırmak üzüntüdür.

~ mazmûnu ile... Mehmed Sadeddin, *Tâcü't-tevârîh*, 1/192.

الْفَوْزُ لِلْعَلَمِ لَيْسَ الْفَوْزُ لِلْعَلِمِ

el-Fevzü li'l-ilmi leyse'l-fevzü li'l-alemi (A.)

Amaca, ilimle ulaşılır, alemle (sloganla) değil.

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 60; ~ kavlini itirâf ederler. Ebuzziya Tevfik, *Nümmüne-i Edebiyât-ı Osmâniye*, s. 397; ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 542.

فَيَوْمٌ عَلَيْنَا وَيَوْمٌ لَنَا

Fe-yevmün aleynâ ve yevmün lenâ (A.)

Bir gün aleyhimize, bir gün lehimize.

~ kâidesi... Nergisî, *Nihâlistân-ı İrem*, s. 105.

فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقَعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ

Fe'zkrü'llâhe kıyâmen ve ku'üden ve alâ cünûbihim (A.)

Ayakta, oturarak ve yanlarınız üzerinde (uzanarak) Allah'ı anın. (Nisa, 4/103).

~ muktezâsınca... Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 1/438;... bu tebliği mutazammın olan: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/102.

فَاذْكُرُوا أَمْوَاتِكُمْ بِالْخَيْرِ

Fe'zkrû emvâteküm bi'l-hayrı (A.)

Ölülerinizi hayırla anınız.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/840.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُوا

Fe'zkrûnî ezkrüküm ve'şkrûfî ve lâ-tekfürûni (A.)

Beni anın ki, ben de sizi anayım; bana şükredin, nankörlük etmeyin! (Bakara, 2/152).

Allahu Ta'âlâ buyurur: ~ Sâdık Dâna, *Altınoluk*, 1/181; Zikrini söyleyen: ~ Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, s. 73;... Allah: ~ buyurmakla... İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/844;... ber-murâd ola: ~ Mahmud b. Muhammed Dilşâdî, *Ceridetü'l-acâyib*, s. 44.

الْفَقَهُ مَعْرِفَةَ النَّفْسِ مَالَهَا وَمَا عَلَيْهَا

el-Fıkhu ma'rifetü'n-nefsi mâ lehâ ve mâ aleyhâ (A.)

Fıkıh, insanın kendi yararına ve zararına olan şeyleri bilmesidir.

...Ebûhanife eyitti: ~ Ahmed Bîcân, *Envâr-ı'l-âşıkîn*, s. 346; ~ bu tarif İmâm-ı A'zam'dan menkûldür. Remzi Balkanlı, *İslâm Hukukunun Umumî Esasları*, s. 71; İmâm-ı A'zam fıkhi: ~ Seyyid Ahmed Zühdfî, *Mecmû'a-i Zühdiyye*, s. 10; Fıkıh: ~ Büyük Haydar Efendi, *Usûl-ı Fıkıh Dersleri*, s. 9; Ulemâ-i Usûl-i Fıkıh: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 284.

فَرِصَتٌ غَنِيْمَةٌ أَسْتُ

Fırsat ganîmet-est (F.)

Fırsat ganimettir.

Atasözleri: ~ İbrâhim Olgun, *TDAY-Belâleten*, 1972, s. 164.

فِطْنَةُ الْمَرْءِ تَدُلُّ عَلَى أَصْلِهِ

Fıtnatü'l-mer'i tedüllü alâ aslihî (A.)

İnsanın zekâsı aslının göstergesidir.

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 166.

فَطَرَتَ اللَّهُ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا

Fıtrata'llâhi'letî fatara'n-nâse aleyhâ (A.)

Allah'ın yaratma kanununa (uygun olan dine dön) ki, insanları ona göre yaratmıştır. (Rûm, 30/30).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/646.

الْفِطْرَةُ وَاجِبَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ

el-Fıtratü vâcibetün alâ külli müsli-min (A.)

Fitre vermek, her müslümana vaciptir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/646.

الْفِطْرُ مِمَّا دَخَلَ وَلَيْسَ مِمَّا خَرَجَ

el-Fıtru mimmâ dahale ve leyse mimmâ harace (A.)

Oruç, içeri girenden bozulur, çıkandan değil.

...bir hadiste şöyle buyurulmuştur: ~ Namim Erdoğan, *Şer'î Fetvâlar*, 1/346.

فِي الْعَجَلَةِ النَّدَامَةُ وَفِي التَّائِبِي السَّلَامَةُ

Fi'l-aceleti en nedâmetü ve fi't-teen-nî es-selâmetü (A.)

Acele davranmada pişmanlık, düşünüp yerliyerinde iş görmede selâmet vardır.

Nedm: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lü-gati*, 4/488.

فِي الْعَهْدِ وَفَاءً لِأَعْدَائِهِ

Fi'l-ahdi vefâün lâ-gadrun (A.)

Verilen sözde durma vardır, hıyanet yoktur.

...bir hadiste: ~ buyurulmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâ-hât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 3/389;... Allahu a'lem: ~ Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 1/78.

فِي الْجَمَاعَةِ رَحْمَةً وَفِي الْفِرْقَةِ عَذَابٌ

Fi'l-cemâ'ati rahmetün ve fi'l-firka-ti azâbü (A.)

Cemaatte rahmet, tefrikada azap vardır.

Resûl-i Ekrem hadislerinde: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/165.

فِي الْجِبْنِ عَارٌ وَفِي الْأَقْدَامِ مَكْرَمَةٌ
وَالْمَرْءُ بِالْجِبْنِ لَا يَنْجُو مِنَ الْقَدْرِ

Fi'l-cübni ârun ve fi'l-ıkdâmi mek-remetün ve'l-mer'ü bi'l-cübni lâ-yencü mine'l-kaderi (A.)

Korkaklıkta ar, ileri gitmekte şeref ve itibar vardır. İnsan, korkaklıkla kaderden kurtulamaz.

Cesâret ve şecâ'at: ~ İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 86; Efendimiz: ~ Mehmed Zihni, *Hadâik*, s. 92; ~ Hâfız İbrahim, *Edebî Yazılar*, 1/2; Beyit: ~ Ziya Paşa, *Endülü's Târîhi*, 1/168.

فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

Fi'd-derki'l-esfeli mine'n-nârı(A.)

(Doğrusu iki yüzlüler), cehennemin en alt katındadırlar. (Nisâ, 4/145).

Cehennemin alt tabakası: ~ demektir. El-mahlî Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* 8/593.

فِي أَضْيَقِ الْوَقْتِ يَأْتِي اللَّهُ بِالْفَرْجِ

Fî ezyak'l-vakti ye'ti'llâhü bi'l-fere-ci (A.)

En dar ve sıkıntılı günde Allah genişlik getirir.

~ medlûlü üzere... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/259.

فِي الْحَرَكَةِ الْبِرْكَةِ

Fi'l-hareketi el-bereketü (A.)

Harekette bereket vardır.

~ sırrı zuhûr edip... MüstakıMZâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 170; Nitekim Derler: ~ Sahhâf Nuri Efendi, *Münşe'ât-ı Azîziye*, s. 330.

فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ

Fîhi şifâün li'n-nâsı (A.)

Onda (balda), insanlara şifa vardır. (Nahl, 16/69).

...şifâ bahş-ı emrâz-ı ümmettir ki: ~ Mustafa b.Mehmed, *Nüzheti'l-ibrâr*, s. 1.

فِكَأَكُ الْمَرْءِ فِي الصَّدَقِ

Fikâkü'l-mer'i fi's-sıdkı(A.)

Kişinin kurtuluşu, doğruluktadır.

~ ma'nâ-yı latîfî... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişt-e-i Cevâhir*, s. 161.

فِي الْقَلْبِ مِنَ الْقَلْبِ إِلَى الْقَلْبِ سَيْلًا

Fi'l-kalbi mine'l-kalbi ile'l-kalbi sebilen (A.)

Kalpten kalbe yol var.

Elbette bu halimden o yârin haberi var: ~ Cem Dilçin, *Örneklerle Şiir Bilgisi*, s. 464.

فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ

Fi'l-kisâsî hayâtün (A.)

Kısasta (öldüreni öldürme, yaralayanı yaralama cezası) hayat vardır. (Bakara, 2/179).

~ vecîzesi... Hâfız Mehmed Zühdfî, *Nazmu's-siyer*, s. 111.

فِكْرٌ هَرَكَسَ بِقَدْرِ هِمَّتِ أَوْسْتِ

Fikr-i herkes be-kadr-i himmet-i ôst (F.)

Herkesin fikri himmeti kadardır.

Hâfız: ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 586; ~ fehvâsınca... *Beyânî'l-hak* (gazete) 2/727.

فِكْرٌ مَكْرُو ذِكْرٌ حَقْرٌ

Fikr mekr u zikr hakr (F.)

Düşüncesi hile, konuşması hakarettir.

~ sözü gibi... Mehmet Kaplan ve diğerleri... *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/342.

الْفِكْرَةُ سِرَاجُ الْقَلْبِ فَإِذَا ذَهَبَتْ فَلَا إِضَاءَ لَهُ

el-Fikretü sirâcü'l-kalbi fe-izâ zeheb fe-lâ-izâe lehû (A.)

Düşünce, kalbin ışığıdır; bu ışık sönerse kalbi aydınlatacak ışık kalmaz.

Hikmet: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 2/513.

فِكْرُكَ فَيْكَ يَكْفِيكَ

Fikrûke fike yekfike (A.)

Kendini düşünmen sana yeter.

Levha, 44: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*.

الْفِكْرُ نُوْرٌ وَالْغَفْلَةُ ظِلْمَةٌ

el-Fikrû nûrun ve'l-gafletü zulmetün (A.)

Düşünme, aydınlık, gaflet karanlıktır.

Fikr: Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/653.

فِكْرٌ سَاعَةٌ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةٍ سِتِّينَ سَنَةً

Fikrû sâ'atin hayrun min ibâdeti sittîne seneten (A.)

Bir saatlik düşünce, altmış yıllık (nafi-le) ibadetten daha iyidir.

Bir hadiste Resûlü'llâh şöyle buyuruyor: ~ Ahmet İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, 286.

الْفِعْلُ الْقَلْبِيُّ لَا يَحْكُمُ بِوُجُودِهِ إِذَا ظَهَرَ عَلَى الْجَوَارِحِ

el-Fi'lü'l-kalbiyyü lâ-yuhkemü bi-vü-cûdihî izâ zahere ale'l-cevârihi (A.)

Kalple ilgili bir fiilin eseri, azalar üzerinde belirmedikçe varlığına hükmedilemez.

Bu kâide: ~ diye yazılmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhyeye Kamûsu*, 1/296.

فَعَلُ الْمَرْءِ يَدُلُّ عَلَى أَصْلِهِ

Fi'lü'l-mer'i yedüllü alâ aslihî (A.)

Kişinin işi, aslının göstergesidir.

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 21; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenâni'l-cinân*, s. 82; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidi'l-hikem*, s. 90; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 159; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 603.

فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ

Fî mak'adi sıdkın inde melîn muktedirin (A.)

(Takva sahipleri), güçlü padişahın huzurunda, doğruluk koltuklarında (memnunluk içerisinde) dirler. (Kamar, 54/55).

~ fehvâsi ile... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 1/504; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/402; ~ nüzhetgâhına uruc eyledi. Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, 1/92; ...makâm-ı: ~ menzilin bulurlar. Abdurrahman Sami Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 81.

الْفِرَارُ فِي وَقْتِهِ ظَفَرٌ

el-Firâru fî vaktihî zaferun (A.)

Vaktinde kaçmak zaferdir.

Firâr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/618; ~ tarfkasımı ihtiyâr... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/47.

الْفِرَارُ مِمَّا لَا يَطَاقُ مِنْ سَنَنِ الْمُرْسَلِينَ

el-Firâru mimmâ lâ-yutâku min süneni'l-mürselîne (A.)

İnsan gücünü aşan şeylerden kaçmak, peygamberlerin sünnetlerindedir.

~ fehvâsi üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 6/297; ~ mazmûnu mücibince Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târîhi*, s. 110; ~ diye Kûfe'ye kaçtılar. Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 4/62; ~ mefhûmunu... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 5/119; ~ mücibince... Nizameddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 20.

فِي رَجَبٍ تَرَى الْعَجَبَ

Fî recebin tera'l-acebe (A.)

Recep ayında şaşılacak şey görürsün.

~ Karaçelebîzâde Abdülaziz Efendi, *Zeyli Ravzatü'l-ibrâr*, s. 251.

فِي رَأْسِ الْيَتِيمِ يَتَعَلَّمُ الْحَجَّامَ

Fî re'si'l-yetîmi yete'alleümü'l-haccâme (A.)

Hacamatçılığı (şişe veya boynozla vücütten kan alma işlemini) yetimin üzerinde öğreniyor.

Hacamat: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/499.

الْفِرْقَةُ عَذَابٌ

el-Firkatü azâbün (A.)

Ayrılık azaptır.

...şu hadisler okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 847.

فِرْقَةُ الْأَوْلَادِ حَرِيقَةُ الْأَكْبَادِ

Firkatü'l-evlâdi hırkatü'l-ekbâdi (A.)

Evlât ayrılığının acısı yürekleri yakar.

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 103; ~ mefâdinca... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/55; Veled: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/642.

فِرٌّ مِنَ الْمَجْزُومِ فَرَارَكَ مِنَ الْأَسَدِ

Firra mine'l-meczûmi firâreke mine'l-esedi (A.)

Cüzzamlıdan, arslandan kaçır gibi kaç!

~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtan Hakikate*, s. 324; Bir hadis: ~ Babanzâde Ahmed Nâim, *İslâm Ahlâkının Esasları*, s. 46.

فِرٌّ مِنَ الْمَجْزُومِ كَمَا تَفَرُّ مِنَ الْأَسَدِ

Firra mine'l-meczûmi ke-mâ tefirru mine'l-esedi (A.)

Cüzzamlıdan, arslandan kaçtığın gibi kaç!

Bir kaç hadis: ~ M.Tayyib Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, s. 159; Başka bir hadiste: ~ Ahmet Besim, *Müslümanlara Öğüt*, s. 107.

فِي الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكْرَهُ خَيْرٌ كَثِيرٌ

Fî's-sabrı alâ mâ tekrahu hayrun kesîrun (A.)

İğrendiğin bir şeye sabırda, çok iyilik vardır.

~ hadis-i şerîfi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 216.

فِي سَبِيلِ اللَّهِ

Fî sebîli'llâhi (A.)

Allah yolunda (karşılık beklemezsin).

~ buyurdu. Hüseyin Şemî, *Hayru'l-ke-lâm*, s. 37; ~ verilen yerlerdir. Mehmet Said, *Ahlâk-ı Hamîde*, s. 66; ~ bu yolda... Şeyh Selâmî, *Divan*, s. 75.

فِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ

Fî's-semâi rızkuküm ve mâ tû'adûne (A.)

Gökte, rızkınız ve size söz verilen (sevap ve cennet) vardır. (Zâriyât, 51/22).

~ nutku üzere... Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Divân-ı Aliyyü'l =Mürtazâ*, s. 68;... âyeti: ~ de mazmun olan... Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 52.

فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

Fî semmil-hiyâti(A.)

Deve (halat) iğne deliğinden geçinceye kadar onlar cennete giremeyeceklerdir. (A'râf, 7/40)

Nitekim Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/39.

فِي تَقَلُّبِ الْأَحْوَالِ تَعْرِفُ جَوَاهِرَ الرَّجَالِ

Fî takallübi'l-ahvâli tu'rafu cevâhirü'r-ricâli (A.)

İnsanların öz benlikleri, durumları de-
ğişince anlaşılır.

~ fi'l-hakîka... Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 273.

الْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ

el-Fitnetü ekberü mine'l-katli (A.)

Fitne çıkarmak (adam) öldürmekten
daha büyük bir günahdır. (Bakara,
2/217).

Zîrâ: ~dır. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Di-
ni Kur'an Dili*, 4/2525.

الْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ

el-Fitnetü eşeddü mine'l-katli (A.)

Fitne çıkarmak, adam öldürmekten da-
ha kötüdür. (Bakara, 2/191).

~ mefhûmu mûcibince... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 122; ~ nassına istinâden... Kâmil Paşa, *Siyâsî Osmanlı Târîhi*, 1/34; ~ nassından gâfil... M.Mü-
nir Aktepe, *Şemânîzâde Süleyman Efen-
di Târîhi*, 1/6; ~ mefhûnunu mülâhaza edip... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-
tevârih*, 1/124; ~ âyeti mîsdâkınca... Şânî-
zâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*,
1/131.

الْفِتْنَةُ نَائِمَةٌ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ أَيَّظَهَا

el-Fitnetü nâimetün la'na'llâhu men eykazahâ (A.)

Fitne uykudadır, onu uyandırana Allah lânet etsin!

Resûl-i Ekrem: ~ buyurmuştur. Ahmed Cevdet paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Târîh-i Hulefâ*, 2/218; ~ ile âmil olup... Seydî Ali Re'is, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 91; ~ hadisinden âtil olup... M.Mü-
nir Aktepe, *Şem'dânîzâde Süleyman Efen-
di Târîhi*, 1/6; ~ va'dinin neticesi... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 2/310; ~ mübteğâsınca... Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/212.

فِي التَّأْخِيرِ آفَاتٌ

Fi't-te'hîri âfâtün (A.)

Gecikmede, belâlar vardır. (Elden ka-
lan elli gün kalır.)

~ mazmûnu mukarrer olup... Âli Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 4/143;... onun için denil-
miştir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-
Mesnevî*, 1/47; ~ mazmûnuna mâ-sadak oluruz. Solakzâ-
de Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târîhi*,
s. 332; ~ fehvâsınca... Nizâmeddin Şâmî,
Zafernâme, s. 136.

الْفُقَهَاءُ أَمَنَاءُ الرَّسْلِ

el-Fukahâu ümenâü'r-rusüli (A.)

Din bilginleri, peygamberlerin güven-
diği kişilerdir.

~ mûcib-i âlîsınca... *Beyânü'l-hak* (gaze-
te), 7/2948; ~ hadisi... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 2/48; ~ hadisi üze-
re... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*,
8/355; ... bu hadis: ~ Mehmed Şâhî (Ok-
çuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 200; Şu hadis
pek mühimdir: ~ Elmalılı Hamdi Yazır,
Hak Dini Kur'an Dili, 7/4795.

الْفُقَرَاءُ عِيَالُ اللَّهِ

el-Fukarâu ıyâlü'llâhi (A.)

Fakirler Allah'ın ailesidirler.

~ mazharı olan... İbrahim Gülşenî, *Şerh-i Ma'nevî-i Şerîf*, s. 20.

فُرْصَةُ عَزِيزَاتٍ وَ الْوَقْتُ سَيْفٌ

Fursat azîzest ü el-vaktü seyfüm (F)

Fırsat değerlidir, vakit kılıç (gibi) dir.

Mısrâ': ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ah-senü'l-hadis*, s. 109.

الْفُرْصَةُ تَمْرٌ مَرَّ السَّحَابِ

el-Fursatü temürrü merre's-sehâbi (A.)

Fırsat, bulut gibi geçer.

~ mazmûnunu tezekkür... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 5/82;... hey ahmak: ~ Müezzîn Mustafa, *Nâru'l-hüdâ*, s. 252;... vakit fırsatla girmez: ~ Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 198; Nitekim buyurmuşlardır: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 60.

الفنون جنون

el-Fünûnü cünûnün (A.)

Delilik çeşit çeşittir.

Zemaşerî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/325.

الْفِتْوَةُ حَسَنُ الْخَلْقِ وَبَدَلُ الْمَعْرُوفِ

el-Fütüvvetü hüsnü'l-hulkı ve bez-lü'l-ma'rûfi (A.)

Soyluluk, iyi huylu olma ve iyiliği yaymadır.

O demiştir ki: ~ Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyi-mü'l-mahabbe*, s. 119.

G

غَدَرَ بِكَ مَنْ دَلَّكَ عَلَى الْأَسَاءَةِ

Gadere bike men delleke ale'l-isâeti (A.)

Sana kötülük eden kişi, seni kötülüğe sevkedendir.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 61.

الْغَدْرُ لِأَهْلِ الْغَدُورِ وَفَاءٌ عِنْدَ اللَّهِ

el-Gadru li-ehli'l-gadûri vefâun in-da'llâhi (A.)

Vefasızlara vefasızlık etmek (hadlerini bildirmek) Allah katında vefadır.

~ muktezâsınca... Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/362.

الْغَدْرُ مِنْ خَلَائِقِ اللَّثَامِ

el-Gadru min halâiki'l-li'âmi (A.)

Zulüm, alçakların huylarındandır.

Gadr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lü-gati*, 3/570.

غَافِلٌ مَبَاشٌ أَرَّ عَاقِلِي دَرِيَابٍ أَكْرَ صَاحِبِ دِلِّي

Gâfil me-bâş er âkîlî deryâb eger sâ-hib-dilî (F.)

Akıllı isen uyanık ol, gönül sahibi isen anla!

...medâric-i i'tilâ, merâtib-i ibtilâyâ mukâ-bildir: ~ Ebuzzıyâ Tevfik, *Nümüne-i Ede-biyât-ı Osmâniye*, s. 208; ~ nin meali... Hâfız İbrâhim, *Edebî Yazılar*, 1/72; ~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 1/483.

الْغَفْلَةُ أَضْرُ الْأَعْدَاءِ

el-Gafletü ezarru'l-a'dâi (A.)

Gaflet, düşmanların en zararlısıdır.

Gaflet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lü-gati*, 3/582.

الْغَفْلَةُ ظَلْمَةٌ

el-Gafletü zulmetün (A.)

Gaflet, karanlıktır.

Gaflet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/582.

الْغَنَمُ بِالْغَرَمِ

el-Ganemü bi'l-gurmi (A.)

Nimet, külfete göredir.

88. Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 131; (Resûlü'llâh) dedi: ~ Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Ahlâk*, s. 182.

غَنِمَ مَنْ سَلِمَ

Ganime men selime (A.)

Selâmete eren, ganimete erer.

~ Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 60.

غَنِيمَةُ الْمُؤْمِنِ وَجِدَانُ الْحِكْمَةِ

Ganîmetü'l-mü'mini vicdânü'l-hikmeti (A.)

Müminin ganimeti, hikmeti bulmaktır.

~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Risâle-i Cevâhir*, s. 153; ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 79; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 62.

الْغَنِيُّ غَنِيَ النَّفْسِ

el-Ganiyyü ganiyyü'n-nefsi (A.)

Gerçek zengin, gönü zengin olandır.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belîg'in Gül-i Sadberg'i*, İslâmî Edebiyât, no. 22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 137.

غَنِيَ لَأَسْخَاوَاتٍ لَهُ كَأَلْأَرْضِ لَأَنْبَاتٍ لَهُ

Ganiyyün lâ-sehâvete lehû ke'l-arzî lâ-nebâte lehû (A.)

Cömert olmayan zengin, otsuz (çorak) yer gibidir.

~ mîsdâkınca... Mehmed Ali Zıyaeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir*, s. 134.

الْغَنِيُّ الْيَأْسُ مِمَّا فِي أَيْدِ النَّاسِ

el-Ganiyyü el-yâisü mimmâ fî ey-di'n-nâsi (A.)

Gerçek zengin, insanların elinde bulunan (mala) göz dikmeyendir.

~ Nâbî, *Hadîs-i Erba'în Tercümesi*, s. 7.

غَرِيبٌ جَالِسٌ غَرِيبًا

Garîbün câlisün garîben (A.)

Garibin arkadaşı gariptir.

...dedi ki: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 150.

الْغَرِيبُ كَأَلْأَعْمَى وَلَوْ كَانَ بَصِيرًا

el-Garîbü ke'l-a'mâ velev kâne basîran (A.)

Garip, görse de kör gibidir.

~ diyerek... Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 136; ~ mazmûnunca... Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 9/268; ~ mefhûmu üzere... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâci'ü't-tevârih*, 2/315; Garîb hakkında dediler: ~ Hebbetü'llâh Efendî, *Saatnâme*, s. 27; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/572.

غَرِيبٌ كُورٌ مِى بَاشَدَ

Garîb kûr mî-bâşed (F.)

Garip kör olur.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/572.

الْغَرِيبُ مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ حَبِيبٌ

el-Garîbü men lem-yekün lehû habî-bün (A.)

Gerçek garip, seveni olmayan kişidir.

Levha: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/572; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/335.

الْغَرِيبُ مَنْ لَيْسَ لَهُ حَبِيبٌ

el-Garîbü men leyse lehû habîbün (A.)

Gerçek garip, dostu olmayan kişidir.

~ Ahmed Ali Sipehr, *Kelîmât-ı Kassâr*, s. 8; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/335.

غَرِقَ فِي شِبْرِ مَاءٍ

Garika fî şibri mâin (A.)

Bir karış (bardak) suda boğuldu.

Gark: ~ Sait Şimşek-Taceddin Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler, Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, s. 296.

الْغَرِيقُ يَتَعَلَّقُ بِحَبَالِ الْهُوَاءِ

el-Garîku yete'allaku bi-hibâli'l-he-vâi (A.)

Denize düşen yılanı sarılır.

Gark: ~ Sait Şimşek-Taceddin Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler, Kalıp İfadeler, Atasözleri Sözlüğü* s. 296.

الْغَرِيقُ يَتَعَلَّقُ بِكُلِّ حَشِيشٍ

el-Garîku yete'allaku bi-küllü haşî-şin (A.)

Denize düşen, tutunabildiği her şeye (yılanı, yosuna) sarılır.

~ medlûlünce... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/55; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/779.

الْغَرِيقُ يَتَشَبَّثُ بِكُلِّ حَشِيشٍ

el-Garîku Yeteşebbesü bi-küllü haşî-şin (A.)

Denize düşen, tutunabildiği her şeye (yılanı, yosuna) sarılır.

~ mazmûnu üzere... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâciü't-tevârih*, 2/74.

الْغَرِيقُ يَتَشَبَّثُ بِكُلِّ شَيْءٍ

el-Garîku yeteşebbesü bi-küllü şey'in (A.)

Suya düşen, tutunabildiği her şeye (yılanı) sarılır.

...garib dürür: ~ Mustafa Özkan, *Gülîstan Tercümesi*, s. 11.

الْغَرِيقُ يَتَشَبَّثُ بِشُعَاعِ الشَّمْسِ

el-Garîku yeteşebbesü bi-şu'âi's-şemsi (A.)

Suya düşen güneş ışığına (yılanı) sarılır.

~ meselince... Seyyid Mehmet Nüzhet, *Mugni'l-kitâb*, s. 17.

غَثَّكَ خَيْرٌ مِنْ سَمِينٍ غَيْرِكَ

Gassüke hayrun min semîni gayrike (A.)

Senin zayıfın, başkasının tavlısından daha iyidir.

el-Emsâl: ~ Hâfız Refî', *Edebîyât ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 46.

غَشَّكَ مِنْ أَرْضَاكَ بِالْبَاطِلِ

Gaşşeke men erzâke bi'l-bâtılı (A.)

Seni aldatan, seni batıla razı edendir.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 61.

كَأَوْبَانٍ بِي إِذْعَانٍ

Gâvbân-ı bî-iz'ân (F.)

Göğüsüz sıgırtmaç.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nacî*, s. 612.

غَايَةُ الْعَدْلِ أَنْ يَعْدَلَ الْإِنْسَانُ فِي نَفْسِهِ

Gâyetü'l-adli en ya'dile'l-insânü fî nefsihî (A.)

Adaletin amacı, insanın kendini düzeltmesidir.

Adl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/486.

غَايَةُ الْجُودِ بَذْلُ الْمَوْجُودِ

Gâyetü'l-cûdi bezlü'l-mevcûdi (A.)

Cömertliğin amacı, varı vermektir.

Hz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 76.

غَايَةُ الْمَعْرِفَةِ أَنْ يَعْرِفَ الْمَرْءُ نَفْسَهُ

Gâyetü'l-ma'rifeti en ya'rife'l-mer'ü nefsehû (A.)

Bilginin amacı, insanın kendini bilmesidir.

Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/497.

الْغَيْرَةُ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْمِذَا مِنَ النِّفَاقِ

el-Gayretü mine'l-îmâni ve'l-mizâ mine'n-nifâkı (A.)

Kıskanma imandan, deyyüslük nifak-tandır.

...hadiste: ~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 3/348.

الْغَضَبُ جَمْرَةٌ مِنَ النَّارِ مَنْ أَطْفَأَهَا كَانَ مَعِيَ فِي الْجَنَّةِ

el-Gazabu cemretün mine'n-nârî men etfe'ehâ kâne ma'ıye fî'l-cenneti (A.)

Öfke, bir ateş parçasıdır; onu söndüren cennette benimledir.

Resûlü'llâh: ~ Sürürî Efendi, *Zâhîretü'l-mülâk*, s. 224.

الْغَضَبُ جَمْرَةٌ الشَّيْطَانِ

el-Gazabu cemretü's-şeytâni (A.)

Öfke, şeytanın ateşidir.

...ne'üzü bi'llâh: ~ hükmü nümâyân oldu.
Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*,
5/239.

الْغَضَبُ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ

el-Gazabu kıt'atün mine'n-nârı(A.)

Öfke, ateşten bir parçadır.

Nitekim Resûl-i Ekrem: ~ İmâm-ı Gazâlî,
İhyâu Ulûmi'd-dîn, 4/46.

الْغَضَبُ يَفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يَفْسِدُ الْخَلُّ الْعَسَلَ

**el-Gazabu yüfsidü'l-îmâne ke-mâ
yüfsidü'l-hallü'l-asele (A.)**

Sirke balı nasıl bozarsa, öfke de imanı
öyle bozar.

(Peygamberimiz) buyurdu: ~ Mahmut Sa-
mi Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 6/106, ~
Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-İrfan*, s.
140.

الْغَضَبُ يَفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يَفْسِدُ الصَّبْرُ الْعَسَلَ

**el-Gazabu yüfsidü'l-îmâne ke-mâ
yüfsidü's-sabru'l-asele (A.)**

Sabır otu balı nasıl bozarsa, öfke de
imanı öyle bozar.

Zîrâ: ~ Defterdar Sarı Mehmed Paşa,
Devlet Adamlarına Öğütler, s. 99; Resûl-
i Ekrem şöyle buyurmuştur: ~ İmâm-ı
Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/372; Nebi
buyurdu: ~ Mehmed Bedreddin, *Ehadis-i
Mi'e*, s. 14.

كَدَا بَكْدًا رَحْمَتٌ بِخُدَا

Gedâ be-gedâ rahmet be-hudâ (F.)

Dilenciye, dilencilik, Allah'a rahmet
(yakışır).

كَدَارُوَيْشُ سِيَاهَ اسْتِ اَمَّا تُوْبِرَهُ اَشُّ پُرَاسْتِ

**Gedâ rûyeş siyâh-est ammâ tubre'eş
pür-est (F.)**

Dilencinin yüzü kara, ama torbası do-
ludur.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 2/828.

كَلِيمٌ خُودْرًا اَزَابَ پَيْرُونَ كَشِيدَنَ

Gelîm-i hûd-râ ez-âb bîrûn keşîden (F.)

Keçesini sudan çıkarmak.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-
leten*, 1972, s. 165.

كَنَجٌ وَ مَارُ كُلُّ وَ خَارُ وَ غَمٌ وَ شَادَى بِهَمَمَدَ

**Genc ü mâr u gül ü hâr u gam u şâ-
dî be-hemend (F.)**

Hazine, yılan, gül, diken, üzüntü ve se-
vinç biraraya geldiler.

Mısırâ: ~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâ-
cü't-tevârih*, 1/160.

كَرَبْنِي اَدَمَ بِبِي اَدَبَ اسْتِ اَدَمَ نَيْسْتِ
فَرَقَ دَرِجِسْمِ بِنِي اَدَمَ وَ حَيَوَانَ اَدَبِ اسْتِ

**Ger beni âdem bî-edeb-est âdem nîst
Fark der-cism-i benî âdem ü hayvân
edeb-est (F.)**

İnsanoğlu edepsizse insan değildir. İn-
san ile hayvan arasındaki fark edeptir.

Nitekim Mevlânâ: ~ Tahir Büyükkörükçü,
İslâm'da Edeb, s. 9.

كِرْ كِرَانُ و كِرْ شَتَابِنْدَه بُودَ
عَاقِبَتَ جُو يَنْدَه يَابَنْدَه بُودَ

Ger girân ü ger şitâbende büved Âkıbet cûyende yâbende büved (F.)

İster ağır gitsin, ister koşsun, sonuç
arayan, aradığını bulur.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 1/48.

كِرْ حَكِيمِي نِيَسْتِ اَيْنَ تَرْتِيْبَ چِيَسْتِ
وَر حَكِيمِي هَسْتِ چُون فَعْلَش تَهِيَسْتِ

Ger hakîmî nîst in tertîb çîst: Ver hakîmî hest cûn fi'leş tehîst (F.)

Bir hakîm (Allah) yoksa, bu düzen ne-
dir? Varsa (varlığı kesindir), fiili (kud-
retinin eseri) hikmetten nasıl hâli olur?

...Hak Ta'âlâ'nın vücûdunda asla iştibâh
yoktur: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı
Kerîm'den Dersler ve Öğütler*, s. 86.

كِرْ خُدَا خَوَاهِدَ كِه پَرْدَهٗ كَسِ دَرْدَ
مِيْلَش اَنْدَر طَعْنَهٗ پَاكَانَ نِهْدَ

Ger hudâ hâhed ki perde-i kes dered Meyleş ender ta'ne-i pâkân nihed (F.)

Allah bir kimsenin (haya) perdesini
yırtmak isterse, onu iyilerin yergisine
bırakır.

Mesnevî: ~ mefhûmunca... Naîmâ Musta-
fa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 5/311.

كِرْ لَافَ نَمِي زَنَمِ بِمِيْرَمِ

Ger lâf ne-mî-zenem be-mîrem (F.)

Konuşmasam ölürüm.

Mısra': ~ müeddâsı üzere... Koca Râgıb
Paşa, *Divan*, s. 82.

كِرْ مَرَانِيَسْتِ اَزْفَلَكْ بَهْرَهٗ
كِيْر مَرِيْخِ بَر كُسِ زَهْرَهٗ

Ger merâ nîst ez- felek behre Kîr-i merrîh ber-kus-i zühre (F.)

Benim felekten nasibim yoksa, meri-
hin erkeklik aleti, zührenin dişilik ale-
tine olsun!

Ebûbekir Kânî: ~ Ebuzyya Tevfik, *Nümû-
ne-i Edebiyât-ı Osmâniye*, s. 56.

كِرْ نَبُوْدِي ذُو الْفَقَارِ مَرْتَضَايَ نَامِدَر
كَسِ نَكْفَتِي دَر جِهَانَ اَلَلَّهْ اَكْبَرِ اَشْكَارِ

Ger ne-bûdî zü'lfikâr-ı mürtezâ-yı nâm-dâr

Kes ne-goftî der-cihân Allâhu ekber âşkâr (F.)

Hz. Ali'nin ünlü Zü'lfikâr'ı (ucu çatallı
ünlü kılıcı) olmasaydı, kimse dünyada
açık olarak Allahu ekber, diyemezdi.

Beit: ~ Tevhid Efendi, *Menâkıb-ı Kethü-
dâzâde*, s. 205.

كِرْ صَبْرَ كُنِّي زَغُورَهٗ حَلَوًا سَازَمِ

Ger sabr kunî zi-gûre helva sâzem (F.)

Sabredersen, sana koruktan helva yaparım. (Sabırla koruk helva olur.)

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 172.

كِرْسَنِكَ هَمَّةَ لَعْلٍ بَدَخْشَانَ بُودِي
بَسْ قِيمَتِ لَعْلٍ وَ سَنِّكَ يَكْسَانَ بُودِي

Ger seng heme la'l-i bedehşân bûdî
Bes kıymet-i la'l ü seng yeksân bûdî (F.)

Bütün taşlar Bedahşân'dan çıkan la'l olsaydı, yakut ile bayağı taşın pahası aynı olurdu.

Beit: ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 145.

كِر سَخْنِ رَاسْتِ بُودِ جُمْلَهٗ دُرِّ
تَلَخِ بُودِ تَلَخِ كِهٖ الْحَقِّ مَرِّ

Ger sühan râst büved cümle dür
Telh büved telh ki el-hak mür (F.)

Söz doğru olursa, hepsi birer inci gibidir; ama acıdır acı, çünkü doğru acıdır.

Nazm: ~ Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr*, s. 119.

كِر تُو بِنِي نَاكْسِي دَرِبَارِ كَاهِ
حَاجَتِ خُودِرَا اَزُو هَر كَز مَخَوَاهِ

Ger tû bînî nâ-kesî der-bâr-gâh
Hâcet-i hûd-râ ez-ô hergez me-hâh (F.)

Bir alçağı yüksek bir mevkide görürsen, asla ona ihtiyacını açma!

...şairin dediği gibi: ~ Mahir İz, *Tasavvuf*, s. 108.

كُوهرِ شِنَاسِ دَانْدِ قَدْرِ كُوهرِ

Gevher-şinâs dâned kadr-i gevher (F.)

Altının kıymetini sarraf bilir.

~ dedikleri... Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 139.

الْغِنَا دَاءٌ وَالْفَقْرُ شِفَاءٌ

el-Gınâ dâ'ün ve'l-fakru şifâ'ün (A.)

Zenginlik dert, fakirlik (maddeye bağımlı olmama) şifadır.

~ hadisi... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 138.

الْغِنَا غِنَى الْقَلْبِ لَا غِنَى الْمَالِ

el-Gınâ gne'l-kalbi lâ-gne'l-mâli (A.)

Zenginlik, gönül zenginliğidir; mal zenginliği değil.

... ey bahil: ~ Sinâneddin Yusuf b. Hızır, *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 102.

الْغِنَا قَدْ يُوَدِّي إِلَى لِعَانِ

el-Gınâ kad yüeddî ilâ li'ânin (A.)

Zenginlik, (insanı) bazan yerilecek duruma getirir.

~ mânâsı iktizâsıyla... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 4/106.

الْغِنَارِقِيَّةُ الزِّنَا

el-Gınâ rukyetü'z-zinâ (A.)

Zenginlik, zinanın afsunudur.

~ ya'ni... İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Ter-cümesi*, 3/42.

الْغَيْبَةُ جَهْدُ الْعَاجِزِ

el-Gıybetü cehdü'l-âcizi (A.)

Gıybet, âcizin işidir.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/598.

الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ

el-Gıybetü eşeddü mine'l-katli (A.)

Gıybet, cana kıymadan daha kötüdür.

~ kelâm-ı şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/598.

الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزَّيْنِ

el-Gıybetü eşeddü mine'z-zina (A.)

Gıybet, zinadan daha kötüdür.

Peygamberimiz: ~ buyurmuşlardır. Def-terdar Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 111;... Resûl-i Ekrem: ~ buyurdu. Mehmed Şâkir, *İrşâdü'l-gâfilîn*, s. 88; Nebi buyurdu: ~ Mehmed Bedred-din, *Ehâdis-i Mi'e*, s. 13; Rusûlü'llâh de-miş: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhiretü'l-mülûk*, s. 195.

الْغَيْبَةُ إِدَامُ كِلَابِ النَّاسِ

el-Gıybetü idâmü kilâbi'n-nâsi (A.)

Gıybet, alçakların katıdır.

~ Hâfız İbrâhim, *Kenzü'l-hikem*, s. 102.

الْغَيْبَةُ اخْتِ الزَّيْنِ

el-Gıybetü uhtü'z-zinâ (A.)

Gıybet, zinanın kız kardeşidir.

Hadis: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/74.

الْغَيْبَةُ ذِكْرُ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُهُ

el-Gıybetü zikrûke ahâke bi-mâ yekrehuhû (A.)

Gıybet, kardeşini hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır.

Resûlü'llâh'ın şu hadisleri: ~ Ali Özek, *Zübdetü'l-ihyâ*, s. 362.

كِرْيُزُ بَهَنَكَامُ پِيرُوزِيسْت

Girîz be-hengâm pîrûzîst (F.)

Zamanında kaçmak zaferdir.

Mısra: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 280; ~ mazmûnu... Mehmed Sadeddin (Hoca) *Tâci't-tevârih*, 1/173.

كَيْتِي كِهْ أَوْلَشْ عَدَمُ وَاخْرَشْ فَنَاسْتُ
دَرْحَقْ أَوْ كِمَانِ ثَبَاتُ وَبِقَا خَطَاسْتُ

**Gîtü ki evveleş adem ü âhireş fenâst
Der-hakk-ı ô gümân-ı sebât ü bekâ
hatâst (F.)**

Dünyanın başlangıcı yokluk, sonucu ölümdür. Onun hakkında sabit ve kalıcı hükmü yanlıştır.

~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 382.

كُوشْتٌ وَيُوسْتَشُّ أَيْ تُو اسْتَحْوَانَشُّ أَيْ مَنِ

Goşt u posteş ez-tû üstühâneş ez-men (F.)

Eti ve derisi senin, kemiği benim.

عَلَامٌ عَاقِلٌ خَيْرٌ مِّنْ شَيْخٍ جَاهِلٍ

Gulâmün âkılün hayrun min şeyhin câhilin (A.)

Akıllı genç, cahil yaşlıdan daha iyidir.

Hız. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-ci-nân*, s. 77; ~ müeddâsını ifâde eder. Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 158; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 153.

كِرْبَةٌ دَسْتَشُّ بِهٖ كُوشْتٌ نُرْسَدُ كَفْتُ
كَنْدِيدَهٗ أَسْتُ (بُومِي كَنْدُ)

Gurbe desteş be-goşt ne-ressed goft gendîde-est (bû mî-kuned) (F.)

Kedi, uzanamadığı çiğere murdar der.

الْغَرْمُ بِالْغَنَمِ

el-Gurmu bi'l-ganemi (A.)

Külfet nimete göredir.

Bu madde: ~ kâidesinden ahz olunmuş. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 224; ~ İslâm'da mühim bir asıldır. Ahmet Hamdi Akseki, *İslâm Ahlâkı*, s. 323;... hadîs-i merkûm: ~ gibi... Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/389; Bu kâide: ~ diye mezkûrdür. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-i Fıkhıyye Kamûsu*, 1/285; 87. Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 131.

غُرُورُ الْعِبَادَةِ جُحُودُ الرَّبِّ

Gurûru'l-ibâdeti cühûdü'r-rabbi (A.)

İbadetle gururlanmak, Allah'ı inkârdır.

~ Sinan Paşa, *Tazarru'nâme*, s. 224.

كُوسَالَهٗ أَزَيْشْتٌ مِيعٌ يَرُدُّ

Gûsâle ez-poşt-i mîg pered (F.)

Tecrübesiz olan buzağı siste bile ucar.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/525.

كُوسَفَنْدٌ دَرْفِكْرٍ جَانِ اسْتٍ وَ قَصَابٌ
دَرْفِكْرٍ دَنْبِهٖ

Gûsfend der-fikr-i cânest ü kassâb der-fikr-i dünbe (F.)

Koyun (keçi) can kaygısında kasap yağ kaygısında.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 165.

كُوشْتَشُّ أَرَانٌ تُو اسْتَحْوَانَشُّ أَرَانٌ مَا

Gûşteş ez-ân tû üstühâneş ez-ân mâ (F.)

Eti senin, kemiği benim.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 164.

غُوزٌ بِأَلَا غُوزٌ

Gûz bâlâ gûz (F.)

Kambur üstüne kambur.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 164.

كُفَّتَهُ أُنْدَ أَهْلِ وَفَا بِالْإِتِّفَاقِ
أَصْعَبَ الْإَيَّامِ أَيَّامَ الْفِرَاقِ

Güfte-end ehl-i vefâ bi'l-ittifâk

As'abü'l-eyyâmi eyyâmü'l-firâk (F.)

Vefalı insanların tamamı, en dertli günlerin ayrılık günleri olduğunu söylemişlerdir.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 111.

كُفَّتَن بِي فَائِدَهُ تَرَكَ حَيَّاسْتِ
قَوْلِ مَوْجِهٍ سَخْنِ أَنْبِيَّاسْتِ

Güften-i bâ-fâide terk-i hayâst

Kavl-i müvecceh sühan-i enbiyâst (F.)

Yararsız (saçma sapan) sözler söyleme hayasızlıktır; makbul söz ise, peygamberlerin sözüdür.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 92.

كُفَّتَ يَغْمَبِرَ بِأَوَازِ بَلْنَدِ
بَاتُوكُلُ زَانُوِي أَشْتَرِ بِنْدِ

Güft peygamber be-âvâz-ı bülend

Bâ-tevekkül zânû-yı ûştür bi-bend (F.)

Peygamber, yüksek sesle (bedeviye) buyurdu: Allah'a güvenmekle beraber devenin ayağını bağla!

Mevlânâ: ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 299.

كُھَرُ خَطَّانَكُنْدِ

Güher hata ne-kuned (F.)

Asıl hata etmez.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/248.

كُھَرُ سَفْتَهُ نَتَوَّانَ بِأَسُودَكِي
بُودَ نَقْرَهُ مُحْتَاَجِ پَالُودَكِي

Güher süfte ne-tevân bâ-âsûdegi

Büved nukre muhtâc-ı pâlüdegi (F.)

İnci zahmetsiz delinemez, gümüş parlatılmağa muhtaçtır.

~ Ahmet Ateş, *Farsça Grameri*, s. 48.

كُلُّ بِي خَارَنْبَاشِدْ (نَمِي شُودُ وَجُودِ نَدَارْدِ)

Gül bâ-hâr ne-bâşed (ne-mî-şeved, vüçûd ne-dâred)(F.)

Gül dikensiz olmaz.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/92; Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 171.

كُلُّ بُودُ وَبَسْبَزَه نِيَزِ أَرَّاسْتَه شُدْ

Gül bûd-ü be-sebze nîz ârâste güd (F.)

Çiçek olduğu halde, yeşillikle de süslendi

~ mazmûnu üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 3/193.

كُلُّ نَمْدِيدَه رَا أَبِي تَمَامَسْتِ

Gül-i nem-dîde-râ âbî tamâm-est (F.)

İslanmış gülün suyu (güzelliği) tamamdır.

~ mazmûnu üzere... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü'l-tevârih*, 1/552.

کِنَاهِ از کُوجَکِ اسْتِ و بَخْشِشِ از بَزْرَکِ

Günâh ez-kûçek-est ü bahşeş ez-büzürg (F.)

Küçükten kusur, büyükten af.

کِنَه چَشْمَانِ کَرْدِ دِلِ مَبْتَلَايِي

Güneh çeşmân kerd dil mübtelâyî (F.)

Günahı işleyen gözlerdir, cefasını gönül çeker.

Baba Tahir Uryân'ın: ~ Mahir İz, *Yılların İzi*, s. 154.

کُرْبَه هَمَه شَبِّ بَخْوَابِ بِنْدِ دَنَبِه

Gürbe heme şeb be-hâb bîned dünbe (F.)

Kedi her gece rüyasında kuyruk görür(müş).

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/26.

کُرْبَه کِه دَسْتَش بَه جَکَرِ نَمِي
رَسَدِ کُويدِ بُو مِي دِهَدِ

Gürbe ki desteş be-ciger ne-mî-resed gûyed bû mî-dihed (F.)

Kedi yetişemediği (uzanamadığı) çiğner kokuyor (murdar, pis) der.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 171.

کُرْبَهءِ مَسْکِينِ اَکْرِ پَرِ دَاشْتِي
تَخْمِ کَنْجِشْکِ از جِهَانِ بَرِ دَاشْتِي

Gürbe-i miskîn eger per dâştî
Tuhm-ı güncişk ez-cihân ber-dâştî (F.)

Kedinin kanadı olsaydı, serçenin dünyada adı kalmazdı.

Beyit: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/44.

کُرْبَه شِيرِ اسْتِ دَرِ کَرَفْتَنِ مَوْشِ
لِيکِ مَوْ شَسْتِ دَرِ مَصَافِ پَلَنکِ

Gürbe şîr-est der-girften-i mûş
Lîk mûş-est der-mesâf-ı peleng (F.)

Kedi, sıçan tutarken; arslan, kaplanla savaşıırken sıçan kesilir,

Beyit: ~ Şânîzâde Mehmet Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/75.

کَرکِ دَهْنِ اَلْوَدَه يُوْسُفِ نَدْرِيدِ

Gürg-i dehen-âlûde yûsuf ne-derîde (F.)

Yusuflu parçalamadığı halde ağızı kanlı kurt. (iftira için söylenir).

~ Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyli Ravzatü'l-ibrâr*, s. 100.

کَرکِ و مِيشِ بَاهَمِ اَبِ مِي خُورِنْدِ

Gürg ü mîş bâ-hem âb mî-horend (F.)

Kurtla koyun birlikte su içiyorlar.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 3/853; ~ Osman F. Sertkaya,
Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 16/102.

كُرْكُ زَادَهُ عَاقِبَتُ كُرْكُ شَوْدُ
كِرْجِهَ بَأَادَمِي بَزْرُكُ شَوْدُ

Gürg-zâde âkıbet gürg şevd
Gerçi bâ-âdemî büzürg şevd (F.)

Kurt eniği yine kurt olur, insanla büyü-
se (evcilleştirilse) de.

Şeyh Sa'dî: ~ Osman F. Sertkaya, *Türk
Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 16/102; ~ Hâfız
Hızır İlyas, *Târih-i Enderun*, s. 369, Mıs-
ra': ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâ-
de Târihi*, 3/14.

كُوشْتِ خَرِّ دَنْدَانِ سَكْ

Güş-i har, dendân-ı seg (F.)

Eşek eti, it dişi.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 1/470.

كُدَّرِ پُوسْتِ بَه دَبَّاغْ خَانَه اَسْت

Güzer-i pôst be-debbâg-hâne-est (F.)

Tilkinin dönüp dolaşıp gideceği yer
kürkcü dükkanıdır.

H

خَوَابٌ أَنْ خَوَابَسْتُ وَلِي تَعْبِيرٍ أَوْ دَرَّ اِخْتِلَافٌ

Hâb ân hâb-est velî ta'bîr-i ô der-ih-tilâf (F.)

Düş aynı, ama yorumu farklı.

~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 3/267

حَبَّةٌ حَبَّةٌ قَبَّةٌ قَبَّةٌ

Habbe habbe kubbe kubbe (F.)

Damlaya damlaya göl olur.

Arap der ki: ~ Eşrefoğlu Abdullah Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 332.

حَبَّةٌ السَّوْدَاءُ شَفَاءٌ مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا
الْمَوْتَ (السَّامَ)

Habbetü's-sevdâi şifâün min külli dâin ille'l-mevte('s-sâme) (A.)

Çörek otu, ölümden başka her derde şifadır.

Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 202; O ben olalı izârında: ~ Hayâli, *Divan*, s. 92.

خَوَابٌ بِرَادِرٍ مَرَكٌ أَسْتُ

Hâb birâder-i merg-est (F.)

Uyku, ölümün kardeşidir.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/455.

خَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنَيْدٍ

Hâbe küllü cebbârin anîdin (A.)

(Sonunda) her inatçı zorba perişan oldu. (İbrahim, 14/15).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/552.

خَبْرِي كِه دَانِي كِه دَلِي
بِيَا زَارْدُ تُوخَامُوشِ بَاشِ تَادِيكَرِي بِيَا رَدُ

Haberî ki dâni ki dilf beyâzâred tû hâmûş bâş tâ digerî be-y-âred (F.)

Bir gönlün kırılacağını bildiğin bir haberi söyleme, bırak başkası söylesin.

~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâverre*, s. 144.

خَابَتْ صَفْقَةٌ مِنْ بَاعِ الدِّينِ بِالدُّنْيَا

Hâbet safkatü men bâ'a'd-dîne bi'd-dünyâ (A.)

Dini, dünya karşılığında satan aldanmıştır.

Hız. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 30.

خَوَابِ خَرُّ كُوشٍ مِي كُنْدُ

Hâb-ı har-gûş mî-kuned (F.)

Tavşan uykusuna yatmış.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/398.

خَوَابِ نُوشِينَ بِأَمْدَادِ رَحِيلٍ
بَازِدَارِ دِيَادِهِ رَا اَزْسَبِيلِ

**Hâb-ı nüşîn-i bâm-dâd-ı rahîl
Bâz dâred piyâde-râ ez-sebîl** (F.)

Kervanın hareket ettiği saatte tatlı bir uykuya dalan yolcu, yoldan olur.

~ beytine mâ-sadak düşerek... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîâm*, s. 24.

الْحَبِيثَاتُ لِلْحَبِيثِينَ وَالْحَبِيثُونَ لِلْحَبِيثَاتِ

el-Habîsâtü li'l-habîsîne ve'l-habîsû-ne li'l-habîsâti (A.)

Kötü kadınlar, kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara (meylederler). (Nûr, 24/26).

~ nizâmı... Selânîki Mustafa Efendi, *Selânîkî Târihi*, 1/282; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım kadri, *Türk Lügati*, 2/595; ~ vefkınca... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 255.

حَبْلُ الْكَذِبِ قَصِيرٌ

Hablü'l-kezibi kasîrun (A.)

Yalancının mumu yatıya kadar yanar.

Habl: ~ M.Sait Şimşek-Taceddin Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp ifadeler Atasözleri Sözlüğü*, s. 90.

حِجَّةٌ مَبْرُورَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

Haccetün mebrûretün hayrun mine'd-dünyâ ve mâ fihâ (A.)

Makbul bir hac, dünya ve dünyada bulunanlardan daha iyidir.

~ buyurulmuştur. Selânîkî Mustafa Efendi, *Selânîkî Târihi*, 1/330.

حَجُّ الْقُلُوبِ خَيْرٌ مِنْ حَجِّ الْأَقْدَامِ وَلِبَاسُ
التَّقْوَى ذَلِكِ خَيْرٌ مِنْ لِبَاسِ الْأَحْرَامِ

Haccü'l-kulûbi hayrun min haccî'l-ikdâmi

Ve libâsü't-takvâ zâlike hayrun min libâsi'l-ihrâmi (A.)

Gönüllerin haccı, bedenlerin haccından daha iyidir, çünkü takva elbisesi ihramdan daha iyidir.

Harem: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/517.

الْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ

**el-Haccü'l-mebrûru leyse lehû cezâ-
ün ille'l-cennetü (A.)**

Makbul bir haccın ödülü ancak cennettir.

Hac: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/496; Efendimiz: ~ buyuruyorlar. Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/394.

الْحَجُّ مِنَ الْجِهَادِ

el-Haccü mine'l-cihâdi (A.)

Hac, cihattandır.

~ kelâm-ı Şâri; Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/496.

الْحَجُّ سَبِيلُ اللَّهِ

el-Haccü sebîlü'llâhi (A.)

Hac, Allah yoludur.

Hadis: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/393.

الْحَجْرُ الْأَسْوَدُ يَمِينُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ

**el-Hacerü'l-esvedü yemînü'llâhi fi'l-
arzi (A.)**

Hacer-i Esved, yer yüzünde Allah'ın sağ elidir.

Yine Peygamberimiz: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/261.

الْحَاجَةُ تَفْتَحُ الْحَيْلَ

el-Hâcetü teftahu'l-hıyele (A.)

İhtiyaç, hilenin yolunu açar.

~ mazmûnunca... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 94, Hâcet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/483.

حَاجِي حَاجِي رَادِرَ مَكَّةَ بَيْنَدَ

Hacı hacî-râ der-mekke bîned (F.)

Hacı hacıyı Mekke'de görür (bulur).

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/484.

خَادِمُ الْقَوْمِ اعْظَمَهُمْ أَجْرًا

Hâdimü'l-kavmi a'zamühüm ecren (A.)

En büyük mükafata insanlara hizmet eden erer.

~ deyip... Nevî Efendi, *Netâyicü'l-fünûn*, s. 256; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 285.

الْحَادِثُ إِذَا اقْرَنَ بِالْقَدِيمِ لَمْ يَبْقَ لَهُ
حُكْمُ الْقَدِيمِ

**el-Hâdisü izâ kurine bi'l-kadîmi lem-
yebka lehû hükmü'l-kıdemi (A.)**

Yeni eski ile birleşir (aynı) olursa, eskinin hükmü kalmaz.

...lâ-cerem kadim oldu ki: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ilel-murâd*, s. 18.

الْحَدِيثُ ذُو شُجُونٍ

el-Hadîsü zû şücûnin (A.)

Dağınık konuları içeren konuşma (söz).

~ deyip... Nev'î Efendi, *Netâyicü'l-fünûn*, s. 256.

حَفَظْتَ شَيْئًا وَغَابَتْ عَنْكَ أَشْيَاءُ

Hafazte şey'en ve gâbet anke eş-yâ'ü (A.)

Bir şeyi korudun, ama senden çok şey kayboldu.

~ kavline mâ-sadak olmuştur. Bediuzzaman Said Nursi, *Mesnevî-i Nüriye*, s. 124.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى

Hâfızû ale's-salavâti ve's-salâti'l-vustâ (A.)

Namazları ve orta namazı koruyun. (Bakara, 2/238).

~ Hacı Bayram Camii, Ankara.

حَافِرُ الْبَيْرِ فِي طَرِيقِ أَخِيهِ وَقَعَ فِيهِ
لَا مَحَالَةَ فِيهِ

Hâfiru'l-bi'ri fi tarîki ahîhi vaka'a fihi lâ-muhâlete fihi (A.)

Kardeşinin yoluna kuyu kazan, şüphesiz ona kendisi düşer.

~ hadîs-i hikmet-redfî... Tayyazâde Ahmed Atâ, *Atâ Târîhi*, 2/201

حَفَّ مَاهُوَ آتٍ وَلَا تَحْزَنْ عَلَى مَاهُوَ فَاتٍ

Haf mâ hüve âtin ve lâ-tahzen alâ mâ hüve fâtin (A.)

Geleceği düşün, geçene üzülme!

...hikmet-i meşhûru bu dur ki: ~ Ankaralı İsmail Rûsâhi *Miftâhu'l-belâga*, s. 68.

الْحَائِنُ خَائِفٌ

el-hâinü hâifün (A.)

Hain korkak olur.

~ muktezâsınca... Fuzûlî, *Hadîkatii's-su'adâ*, s. 235; ~ fehvâsınca... Ahmed Cevdet paşa, *Tezâkir*, 21-39/40; ~ muktezâsıyla... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/137; ~ fehvâsınca... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 290; ~ mezmûnu üzere... Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâiyat*, s. 320.

الْحَقِيقَةُ تَتْرَكُ بِدَلَالَةِ الْعَادَةِ

el-Hakîkatü tütrekü bi-delâleti'l-âdeti (A.)

Örfün delâletiyle gerçek anlam bırakılır.

...ber-vech-i âfî isbat olunur: ~ Celal Nuri, *İtîhâd-ı İslâm*, s. 49.

Bu kâide: ~ diye mezkûrdür. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/268; Bu Madde: ~ kâidesinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbi Efendi, *Tafsîl*, s. 113/40. Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 127.

الْحَكِيمُ هُوَ اللَّهُ

el-Hakîmü hüva'llâhu (A.)

Her şeyi bilen Allah'tır.

~ haberi dahi bu mazmündür. Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/527.

الْحَكِيمُ إِذَا خَرَجَ عَلَى غَيْرِ الصَّوَابِ

فَهُوَ سَبَبُ جَمِيعِ الشَّرُورِ

**el-Hakîmü izâ haraca alâ gayri's-savâ-
bı fe-hüve sebebü cemî'i'ş-şürûri (A.)**

Bilge, hatalı yola saparsa, o bütün kö-
tülüklerle sebep olur.

~ mevizesinin kâili dahi Fisagores olup...
Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk
Edebiyatı Antolojisi*, 1/481.

الْحَاكِمُ مُحْكُومٌ وَالْمَحْكُومُ حَاكِمٌ

**el-Hâkimü mahkûmün ve'l-mahkû-
mü hâkimün (A.)**

Hâkim mahkum, mahkum ise hâkim-
dir.

~ icâbından kat'-ı nazar... İmâm-ı Rabbâni,
Mektûbât Tercümesi, 1/22.

الْحَقُّ عَلَى لِسَانِ عُمَرَ

el-Hakku alâ lisâni ömere (A.)

Hak, Ömer'in dili üzerindedir. (Ömer
doğruyu söyler.)

~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Mün-
şe'ât-ı Selâtin*, 2/332.

الْحَقُّ أَظْهَرَ مِنَ الشَّمْسِ

el-Hakku azharu mine'ş-şemsi (A.)

Hak, güneşten daha açıktır.

الْحَقُّ بِأَلَا تَبَاعِ أَحَقُّ

el-Hakku bi'l-ittibâ'i ehakku (A.)

Uyulmaya en uygun olan, doğrudur.

~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 4/1629; ~ bahis
yine... Vak'a-nüvis Ahmed Lutfî Efendi,
Târih, s. 14/6.

الْحَقُّ أَحَقُّ أَنْ يَتَّبَعَ

el-Hakku ehakku en yüttebe'a (A.)

Uyulmaya en uygun olan, doğrudur.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 357;...
biz mezhebimiz üzere olsaydık: ~ Müez-
zin Mustafa, *Nâru'l-hüdâ*, s. 20; ~ Ömer
Nasuhi Bilmen, *Ashâb-ı Kirâm*, s. 162; ~
yine mezkûr... *Beyânü'l-hak* (gazete).
4/1631.

الْحَقُّ أَمْرٌ وَلَوْ كَانَ رَدًّا

**el-Hakku emrün velev kâne rüd-
de (A.)**

Kabul edilmese bile, doğruyu söyle-
mek bir emirdir.

Resûllü'llâh buyurdu: ~ Abdurrahman
Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserle-
ri*, s. 152.

حَقُّ الْأَسْرَارِ صَوْنُهَا عَنِ الْأَغْيَارِ

**Hakku'l-esrârı savnühâ ani'l-ag-
yârı (A.)**

Sırların hakkı, yabancılardan korunma-
sıdır.

...esrarı yar-ı gayre söylemek hatar-mend-
dir: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâce-
leri*, s. 190.

الْحَقُّ خَلْقٌ وَمَا خَلَقَ أَحَقُّ

**el-Hakku halkun ve me'l-halku hak-
kun (A.)**

Hak halktır, ama halk hak değildir.

...Muhyiddîn-i Arabî'nin Fütühât'ında: ~ denmesi... Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 318.

الْحَقُّ عَقَالُ الْعُقُولِ

el-Hakku ıkâlû'l-ukûli (A.)

Akılların bağı haktır.

Hak: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/543.

حَقٌّ كَبِيرِ الْأَخْوَةِ عَلَى صَغِيرِهِمْ
كَحَقِّ الْوَالِدِ عَلَى وَلَدِهِ

Hakku kebîri'l-ihveti alâ sagîrihim ke-hakki'l-vâliidi alâ veledihî (A.)

Büyük kardeşlerin küçük kardeşler üzerindeki hakkı, babanın oğlu üzerindeki hakkı gibidir.

...Efendimiz buyurmuşlardır: ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 7/3036.

الْحَقُّ مَرٌّ

el-Hakku mürrün (A.)

Doğru (söz) acıdır.

...fudalâ-yı âlem: ~ diye buyurmuşlardır. Seydi Ali Re'is, *Mir'atü'l-memâlik*, s. 77;... be-hüküm-i ~ Ali Çelebi, *Hümayün-nâme*, s. 299, Hak: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/543; ~ vefkınca... Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Türk Ahlakçıları*, s. 189.

الْحَقُّ مَرٌّ وَلَوْ كَانَ عَسَلًا
الْبَاطِلُ حَلْوٌ وَلَوْ كَانَ لَسَعًا

el-Hakku mürrün velev kâne aselen el-Bâtîlü hulvün velev kâne le-se'an (A.)

Hak (söz), bal (gibi) de olsa acı, batıl, zehir (gibi)de olsa tatlıdır.

~ ser-levha pek hoş... *Beyânü'l-hak* (gazete), 5/2185.

الْحَقُّ سَيْفٌ قَاطِعٌ

el-Hakku seyfü'n kâtî'un (A.)

Hak, keskin bir kılıçtır.

Hiz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/543.

الْحَقُّ سَيْفٌ لَا يَنْبُو

el-Hakku seyfü'n lâ-yenbû (A.)

Hak, (kıymından) sıyrılmış bir kılıçtır.

~ Ahmed Ali Sipehr, *Kelîmât-ı Kassâr*, s. 1.

حَقُّ الْوَالِدِ عَلَى الْوَالِدِ أَنْ يَعْلَمَهُ الْكِتَابَةَ
وَالسَّبَاحَةَ وَالرَّمَايَةَ وَأَنْ لَا يَرْزُقَهُ إِلَّا طَيِّبًا

Hakku'l-veledi ale'l-vâliidi en yü'al-limehü'l-kitâbete ve's-sibâhate ve'r-rimâyete ve en lâ-yerzukahû illâ tayyiben (A.)

Çocuğun, baba üzerindeki hakkı, ona okuma yazmayı, yüzmeyi, silâh kullanmayı öğretmesi, helâl rızık yedirmesidir.

~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 265;... Efendimiz: ~ buyurmuşlardır. *Beyânü'l-hak*(gazete), 7/3005; ~ ya'ni... Süleyman Sadeddin (Müstakim-zâde), *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 13, Peygamber buyurur: ~ Mehmed b. Yunus Dervâ, *Kavsnâme*, s. 14.

حَقُّ الْوَلَدِ عَلَى وَالِدِهِ أَنْ يَحْسِنَ
اسْمَهُ وَيُزَوِّجَهُ إِذَا أَدْرَكَ وَيَعْلَمَهُ الْكِتَابَ

Hakku'l-veledi alâ vâlidihî en yuhassine ismehû ve yüzevvicehû izâ edreke ve yu'allimehû'l-kitâbe (A.)

Çocuğun, babası üzerindeki hakkı, ona iyi bir ad koyması, zamanı gelince evlendirmesi, okuma yazmayı öğretmesidir.

~ mefhûmu hadîs-i sâbık gibidir. Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, s. 14.

الْحَقُّ يَعْلَمُ وَلَا يَعْلَمُ عَلَيْهِ

el-Hakku ya'lu ve lâ-yu'lâ aleyhi (A.)

Hak, üstün gelir, ona üstün gelinmez.

Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 118; ~ Ahmed Nâim, *Kırk Hadis*, s. 5; ~ mîsdâkıncı... Ziya Paşa, *Endülüs Târîhi*, 2/11; Levha: ~ Muammer Ülker, *Türk Hat Sanatı*, s. 229; ~ müeddâsınca... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/238,

حَقٌّ يَضُرُّ خَيْرٌ مِنْ بَاطِلٍ يَسُرُّ

Hakkun yedurru hayrun min bâtilin yesürri (A.)

Zarar veren (üzen) hak, sevindiren batıldan daha iyidir.

Hak: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/543.

الْحَقُّ يَنْطِقُ عَلَى لِسَانِ عَمْرٍ

el-Hakku yuntaku alâ lisâni ömere (A.)

Ömerin dilinde doğru söylenir. (Ömer doğruyu söyler.)

~ hadîs-i şerîfi... Mehmed Ma'sum, *Mek-tûbât Tercümesi*, 1/3.

الْحَقُّ يَظْفَرُ وَالْبَهْتَانُ يَخْذَلُ

el-Hakku yezferu ve'l-bühtânü yuhzelü (A.)

Hak üstün gelir, yalan yenik düşer.

~ Ahmed Hamdi Akseki, *Âlem-i İslâm ve İngiliz Misyonerleri*, s. 37.

حَقُّ الضَّيْفِ حَقٌّ وَاجِبٌ

Hakku'z-zayfi hakkun vâcibün (A.)

Misafir hakkı, vacip bir haktır.

~ kelâm-ı şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/359; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-İrfan*, s. 96; Peygamber Efendimiz: ~ Osman Karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, s. 315.

خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ

Halaka'llâhu âdeme alâ sûretihî (A.)

Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı.

...mazmûn-ı: ~ fehvâsınca... Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüddâ*, s. 108; ~ süretinden murâd sıfattır. Niyâzî-i Mısırî, *Tarîkat-nâme*, s. 11; ~ kelâmında vâki' oldu. Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 228; Peygamber ol âdem hakkında buyurdu: ~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, s. 67.

خَلَقَ اللَّهُ الْبَقْرَ عَلَى صُورَتِ الْبَشَرِ

Halâka'llâhu'l-bakara alâ sûreti'l-beşeri (A.)

Allah, öküzü insan kılığında yarattı.

~ medlûlüne me'hazdir. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 768.

خَلَقَ اللَّهُ الْبَشَرَ فِي صُورَتِ الْبَقْرِ

Halaka'llâhu'l-beşere fî sûreti'l-bakarî (A.)

Allah, insanı sığır biçiminde yarattı.

~ medlûlünce... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 264.

خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ فِي ظِلْمَةٍ ثُمَّ رَشَّ عَلَيْهِ مِنْ نُورِهِ

Halaka'llâhu'l-halka fî zulmetin sümme reşşe aleyhi min nûrihî (A.)

Allah, halkı (önce) karanlıkta yarattı, sonra onun üzerine nurunu serpti. (nuruyla onu aydınlattı).

Hız. Risâlet buyurdu: ~ Niyâzî-i Mısırî, *Tarîkatnâme*, s. 14.

خَلَقَ اللَّهُ لِلْحُرُوبِ رِجَالًا وَرِجَالًا لِقِصَعَةٍ وَثَرِيدٍ

Halaka'llâhu li'l-hurûbi ricâlen ve ricâlen li-kas'atin ve serîdin (A.)

Allah, savaşmak için yiğitler; çanak yalamak ve tirit yemek için yeyiciler yaratmıştır.

Beyit: ~ Ziya Paşa, *Endülüüs Târihi*, 3/100; ~ mealini misâl gösterdi. Hâfız Hızır İlyas, *Târih-i Enderun*, s. 471; ~ mealince... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 1/292; ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 2/203; Harb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/508.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَى صُورَتِهِ

Halaka'l-insâne alâ sûretihî (A.)

(Allah) insanı, kendi biçiminde yarattı.

~ msdâkınca... Latîfî... *Tezkire*, s. 4.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ عِلْمَهُ الْبَيَانَ

Halaka'l-insâne allemehü'l-beyâne (A.)

(Allah) insanı yarattı, ona beyanı (konuşup, düşüncelerini açıklamayı) öğretti. (Rahmân, 55/3-4).

~ nazmının delâletince... Abdülâhad Nuri, *Dârulaceze*, s. 3; ~ nassı üzere... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 482.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ

Halaka'l-insâne min nutfetin (A.)

(Allah), insanı nutfeden (menin milyonlarca parçasından biri olan spermadan) yarattı. (Nahl, 16/4).

~ ayeti... Hayatı Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 205.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ

Halaka'l-insâne min salsâlin ke'l-fahhâri (A.)

(Allah), insanı ateşte pişmiş gibi kuru çamurdan yarattı. (Rahmân, 55/14).

...Âdemi dahi elle ancılayın tahmir eyledi:
~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdül'l-mürtd ile'l-murâd*, s. 41; Allahu Ta'âlâ buyurur: ~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 3/264; ~ de olduğu gibi... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5494; ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar* 1/20; ~ kelâm-ı Hak, Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/325.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ طِينٍ

Halaka'l-insâne min tînin (A.)

İnsanı çamurdan yarattı. (İnsanı yaratmağa çamurdan başladı.) (Secde, 32/7).

~ ile müzeyyen etmiş... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 324

خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ

Halaka's-semâvâti bi-gayri amedin (A.)

(Allah), gökleri direksiz yarattı. (Lokman, 31/10).

~ âyeti... Hayatı Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 202.

خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Halaktenî min nârin ve halaktehû min tînin (A.)

Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın. (A'râf, 7/12).

Nitekim şeytan: ~ dedi. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/370; Âhir iblisi od içinde kodu: ~ Esat Coşan, *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî*, s. 52.

خَلَقْتُ الْعَالَمَ لِأَجْلِكَ وَخَلَقْتُكَ لِأَجْلِي

Halaktü'l-âleme li-eclike ve halaktü-ke li-eclî (A.)

Âlemi senin için, seni benim için yarattım.

~ mefhümü... Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 1/289.

خَلَقْتُ الْأَشْيَاءَ لِأَجْلِكَ وَخَلَقْتُكَ لِأَجْلِي

Halaktü'l-eşyâe li-eclike ve halaktü-ke li-eclî (A.)

Eşyayı senin için, seni benim için yarattım.

Bu hakikat ise: ~ Hadîs-i Kutsî'siyle... Eğ-ribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medeni*, s. 45.

خَلَقْتُ الْخَلْقَ لِيَرْبِحُوا عَلَيَّ لَأَرْبِحَ عَلَيْهِمْ

Halaktü'l-halka li-yerbahû aleyye lâ-ribhun aleyhim (A.)

Halkı, kendi yararları için değil, benim yararım için (bana kulluk etsinler diye) yarattım.

Hadis-i Kutsî'de gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hüccetü'l-belâga*, s. 21.

خَلَفْتُ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ كِتَابُ اللَّهِ وَعِترَتِي

Haleftü fıkümü's-sakaleyni kitâbu'llâhi ve itrefî (A.)

Size iki kıymetli şey(emanet) bıraktım: (Bunlar), Allah'ın kitabı (Kur'an) ve neslim (Ehl-i Beytim)dir.

...hıfz-ı salâh için: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 79.

الْخَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الْأُمِّ

el-Hâletü bi-menzileti'l-ümmi (A.)

Teyze, anne yerindedir.

Hâlanı vâlide bil zîrâ kim: ~ dedi Resûl... Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 62; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 116;... âtideki hadisle müeyyedir: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 279.

الْخَالَةُ وَالِدَةٌ وَالْأُمُّ وَالِدَةٌ

el-Hâletü vâlidetün ve'l-ammetu vâlidetin (A.)

Teyze ve hala anne yerindedir.

...âtideki hadisle müeyyedir: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 279; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 116.

خَالِفِ هَوَاكَ تَسْتَرِحْ

Hâlif hevâke testerih (A.)

Gönlünün keyfî isteğini kabul etme, rahat et.

Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdü'l-hikem*, s. 23.

خَالِفِ نَفْسَكَ تَسْتَرِحْ

Hâlif nefseke, testerih (A.)

Nefsine uyma, rahat et.

Hız. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinnân*; ~ ma'nâ-yı latîfî...

Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 107;... ber-muktezâ-yı: ~ Nâfî Efendi, *Nâfî'u'l-âsâr*, s. 156; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Rılaletü'l-mevsûme*, s. 27.

خَالِفِ تُعْرِفْ

Hâlif tu'raf (A.)

Karşı çık tanın.

~ kâidesince... Mehmet Kaplan ve diğeleri... *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, s. 2/524; ~ vâdisine nâil... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 5/312; ~ tarîkasına sülûk ile... Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 13-20/16; ~ mazmûnu üzere... Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/181; ~ tarîkıyle... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/102

الْحَلْفِ حَنْتْ أَوْنَدِمْ

el-Halîfû hınsün ev nedemün (A.)

Yemin eden, ya yeminin bozar, ya pişman olur.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dînî Hasbihâl*, s. 99.

خَلِيلُ الْمَرْءِ دَلِيلُ عَقْلِهِ

Halîlü'l-mer'i delîlü aklîhî (A.)

Kişinin arkadaşı, aklının göstergesidir.

Hız. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânu'l-cinân*, s. 31; Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdü'l-hikem*, s. 24; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 28; ~ ma'nâ-yı. latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 110; ~ insanın dostu... *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 9.

الْحَلَقُ كُلُّهُمْ عِيَالٌ وَاللَّهُ وَاحِبُهُمْ إِلَيْهِ
انْفَعُهُمْ لِعِيَالِهِ

el-Halku küllühüm ıyâlü'llâhi ve ehabbühüm ileyhi enfa'uhüm li-ıyâlihî (A.)

Halkın hepsi Allah'ın ailesidir, ama onların Allah'a en sevgili olanları, ailelerine en yararlı olanlarıdır.

~ hadîs-ı münîfince... Muhyiddîn-i Arabî, *Âdâbü'l-mürîd*, s. 23.

خَلَقَ رَاتَرَكَ دُنْيَا أُمُوزِنْدَ
خَوِشْتَنَ سِيمِمْ وَ غَلَّهَ أُنْدُوزِنْدَ

Halk-râ terk-i dünyâ âmûzend Hîştên sîm ü galle endûzend (F.)

Halka, dünyayı terk etmeyi öğrettiler, ama kendileri gümüş ve zahire biriktirdiler. (Halka verir talkımı, kendi yutar salkımı.)

Mesnevî: ~ Ahmed Besim, *Öğüt*, s. 74.

الْحَالُ لَا يَعْرِفُ بِالْقَالِ

el-Hâlü lâ-yu'rafü bî'l-kâli (A.)

Durum, sözle anlaşılmaz.

~ buyurmuşlardır. Şemseddin Nûri, *Risâle-i Pendîyye*, s. 38; ~ Mehmed Sâdik Zıya (Erzincânî), *Risâle-i Terbiyenâme*, s. 6.

الْحَالُ نَاطِقٌ وَالْمَقَالُ صَادِقٌ

el-Hâlü nâtıkun ve'l-makâlü sâdikun (A.)

Durum konuşur (anlatır), söz tasdik eder.

Lisân: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/289; ~ Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/174.

الْخَالُ وَالِدٌ مَنْ لَا وَالِدَ لَهُ

el-Hâlü vâlidü men lâ-vâlide lehû (A.)

Dayı, babası olmayan bir çocuğun babasıdır.

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 116.

خَلْوَةُ الْقَلْبِ خَيْرٌ مِنْ مَلَأِ الْكَيْسِ

Halvetü'l-kalbi hayrun min mil'i'l-kîsi (A.)

Kalbin, mal tutkusundan arınmış olması, kesenin dolu olmasından daha iyidir.

Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdü'l-hikem*, s. 24.

الْحَمْدُ عَلَى النِّعْمَةِ أَمَانٌ لِدَوَائِهَا

el-Hamdü ale'n-ni'meti emânün li-zevâlihâ (A.)

Nimete hamdetmek, nimetin zevalini önler. (Şükür, nimet artırır.)

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 2/565.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَأْسُ الشُّكْرِ

el-Hamdü li'llâhi re'sü's-ş-şükri (A.)

Şükürün başı el-hamdü li'llâh (demek)tir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 2/565.

الْحَمْدُ رَأْسُ الشُّكْرِ مَا شَكَرَ اللَّهُ عَبْدٌ لَمْ يَحْمَدْهُ

el-Hamdü re'sü's-ş-şükri mâ-şeker- ra'llâhe abdün lem-yahmedhü (A.)

Şükürün başı hamddır, hamdetmeyen kişi Allah'a şükretmiş sayılmaz.

~ hadisi mefâdirca... Hacı Reşid Paşa,
Dîn-i Mübîn-i İslâm, 2/7.

حَمَلُوا الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الصَّلَاحِ

Hamelü'l-mü'mine ale's-salâhi (A.)

Müminin iyilik üzerine olduğunu düşününüz.

~ muktezâsınca... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 212; ~ mânâsını bilmezler. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 1/37;... ber-muktezâ-yı: ~ Taşkörüzâde Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, 1/19.

الْحَمِيَّةُ رَأْسُ كُلِّ دَوَاءٍ

el-Hamiyyetü re'sü külli devâin (A.)

Perhiz, her devanın başıdır.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/60; ~ ma'lum ola... Necmeddin Kübra, *Şerh-i Usûl-i Aşere*, s. 47; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 50;... hadiste: ~ buyurulmuştur. Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 24; ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nacî*, s. 362.

حَمَالَةَ الْحَطَبِ

Hammâlete'l-hatabi (A.)

(Ebûleheb'in) karısı da odun hamalı (olarak). (Mesed, 111/4).

Allahu Ta'âlâ buyurmuştur: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/343; Hele: ~ o karısı... Hâfız Mehmed Zühdfî, *Naẓmü's-siyer*, s. 46;... peşimânî kılıp: ~ Nergisî, *Hamse*, s. 20; Ebûleheb'in karısı Ümmü Cemîl denilen: ~ Bediuzzaman Said Nursî, *Mektûbât*, s. 146; ~ âyeti... Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 9/669.

هَامَةَ الْمَرْءِ هَمَّتْهُ

Hâmmetü'l-mer'i himmetühû (A.)

Kişinin bineği himmetidir.

~ ma'na-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 216.

النَّخْمُ جَمَاعُ الْأَثَمِ

el-Hamru cimâ'u'l-ismi (A.)

İçki, günahın barınağıdır.

Nebi buyurdu: ~ Mehmed Bedreddin, *Ehâdis-i Mi'e*, s. 20; ~ hadisinden münfehimdir. Müstakızzâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 232.

النَّخْمُ أَمُّ الْخَبَائِثِ

el-Hamru ümmü'l-habâisi (A.)

İçki, kötülüklerin anasıdır.

~ hadisi... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 137.

خَامُشِي بِهْ كِهْ ضَمِيرِ دِلْ خَوِيشِ
بَاكْسِي كَفْتِنِ وَ كَفْتِنِ كِهْ مَكْوِي
اَي سَلِيمِ اَبْ زِ سَرِ چَشْمَهْ بِنْدِ
كِهْ چُو پَرِشْدِ تَتْوَانِ بَسْتِنِ جَوِي

**Hâmuşî bih ki zamîr-i dil-i hîş
Bâ-keşî güften u güften ki me-gûy
Ey selîm âb zi-ser-i çeşme bi-bend
Ki çû pür şüd ne-tevân besten cûy (F.)**

Sırrını bir kimseye söyleyip, yayılır korkusuyla, kimseye söyleme diye uyarıda bulunmaktansa, susmak daha iyidir. Ey selim (kişi), suyu çeşmenin başından bağla! O su çoğalır bir nehir olursa, onu bağlamak mümkün değildir.

Kıt'a: ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 144.

خَانَهْ جَدَا كُورْ جَدَا

Hâne cüdâ gûr cüdâ (F.)

Ev ayrı, mezar ayrı.

~ mesel-i bî-misâli ile... Nergisî, *İksîr-i Sa'âdet*, s. 49.

خَانَهْ خَرَابِ سَكْ بَجَهْ

Hâne harâb seg-beççe (F.)

Evi yıkılası, it oğlu.

Babası: ~ Ebuzziya Tevfik, *Nümûne-i Edebiyât-ı Osmâniye*, s. 123.

الْخَرَاَجُ بِالضَّمَانِ

el-Harâcü bi'z-zamâni (A.)

Bir şeyin yararı, kefilliği karşılığında-
dır.

Bu kâide: ~ hadisinden alınmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istî-lâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/284; 85. Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 131; ~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/389, ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/608.

خَرَجْتُ فَإِذَا السَّيِّعُ بِبَابِ الدَّارِ

Haractü fe-ize's-seb'u bi-bâbi'd-dâ-ri (A.)

Çıktım, bir de ne göreyim, canavar evin kapısında!

~ meseli nümûdâr oldu. Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 2/87.

الْحَرْبُ غَشُومٌ

el-Harbu gaşûmün (A.)

Harp, acımasızdır.

Harb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri *Türk Lügati*, 2/507.

الْحَرْبُ خُدَعَةٌ

el-Harbu hud'atün (A.)

Harp hiledir.

~ meseli üzere... Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târihi*, 2/503; ~ fehvâ-yı münîfî üzere, Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 1/244; ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 2/143; ~ diyerek... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naimâ Târihi*, 1/171; Hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hüccetü'l-belâga*, s. 16.

الْحَرْبُ مَا ضَىٰ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

el-Harbu mâzın ilâ yevmi'l-kıyâmeti (A.)

Harp, kıyamete kadar devam edecektir.

...Efendimizin: ~ hadisleri düstürdür. *Be-yânü'l-hak* (gazete), 7/3168.

الْحَرْبُ سِجَالٌ

el-Harbu sicâlün (A.)

Harp te zafer nöbetleşedir, (bazan bu taraf, bazan o taraf üstün gelir).

~ kâidesince... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 5/73; ~ muktezâsınca... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 1/126;... nümün-ı nümâ-yı: ~ oldu. *Veysî, Siyer-i Veysî*, s. 35; ~ müeddâsınca... Ziya Paşa, *Endülüis Târihi*, 1/45; Harb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/507.

خَرِبَارُ بَرِّ بِهٖ اَزْ شَبْرِ مَرْدَمِ دَرِّ

Har-ı bâr-ber bih ez-şîr-i merdümder (F.)

Yük taşıyan eşek, insan parçalayan arslandan daha iyidir.

Bu misal de kullanılmıştır: ~ Bakı Somyürek, *Lisân-ı Fârisî*, s. 21.

خَرَّ جُو بَارَ اَنْدَاخْتِ اَسْكِيْزَهٗ زَنْدَ

Har çû bâr endâht, eskîze zened (F.)

Eşek yükünü atınca, çifte atar.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/235.

خَرَّ حَفْتَهٗ جُو نَمِيْ خُوْرَدَ

Har-ı huft e cev ne-mî-hôred (F.)

Uyumuş eşek arpa yemez. (Yatan öküz e yem yoktur.)

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/604.

خَرَّ عَيْسٍ اَكْرَ بَمَكَّةَ رُوْدَ
جُوْنَ كَشْتَهٗ اَيْدِ هَنْوَزُ خَرِبَاشْدَ (بِيَايْدِ)

Har-ı isâ eger be-mekke reved Çûn geşte âyed henüz har bâşed (bey-âyed) (F.)

İsâ'nın eşiği Mekke'ye gitse, yine eşek olarak döner.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/805.

خَرَّرَا بَعْرُوْسِيْ خَوَاَنْدَنْدَ مَكْرَبَ اَبَ
وَهِيْزَمُ لَازِمَ اَمَدَهٗ

Har-râ be-arûsî hândend meger âb u heyzüm lâzım âmede (F.)

Eşiği düğüne çağırılmışlar "ya odun ek-sik, ya su" demiş.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/243.

خَرَّأَوَّلُ كَرْدَهَ بِهَ پَالَانَشَ چَسْپِیدَه

Har-râ vel kerde be-pâlâneş çespî-de (F)

Eşeği bırakmış, palanı arıyor. (Eşeğe gücü yetmeyen semerini döver.)

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 164.

خَر رَفْت وِرْسَن بَرْد

Har reft ü resen bürd (F)

Eşek gitti, ipi de götürdü.

Darb-ı meseller:~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/604.

الْحَرَكَةُ بَرَكَةٌ

el-Hareketü bereketün (A.)

Hareket berekettir. (Harekette bereket vardır.)

~ fehvâsi üzere... Abdünnâfi Efendi, *Müntehabât-ı Nâfi'a*, s. 90.

~ cümlesine destür... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi şerhi'l-hikem*, 1/223; Hareket: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/514; ~ kâidesince... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/207.

الْحَرَكَةُ وَلُودٌ وَالسُّكُونُ عَاقِرٌ

el-Hareketü velûdün ve's-sükûnü âkırın (A.)

Hareket verimli, hareketsizlik verimsizdir.

Hareket: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/514.

حَرْفٍ حَقِّ تَلَخَ اسْت

Harf-i hak telh-est (F)

Doğru söz acıdır.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 170.

الْحَرِیصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ

el-Harîsu hâibün hâsirün (A.)

Hırslı, hiçbir şey elde edemez.

~ *Durûb-ı Emsâl* hükmüne geçmiştir. Be-diuzzaman Said Nursi, *Lem'alar*, s. 126.

الْحَرِیصُ كَالْمَحْرُومِ

el-Harîsu ke'l-mahrûmi (A.)

Hırslı, isteğine ulaşırsa bile, ona ulaşmayan gibidir.

~ buyurulmuştur. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 103; ~ mazmûnunca... Hâfız Hızır İlyas, *Târîhi Enderun*, s. 237; ~ fehvâsi zâhir oldu. Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 1/396.

الْحَرِیصُ مَحْرُومٌ

el-Harîsu mahrûmun (A.)

Hırslı mahrum kalır.

~ sırrına mazhar... Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısmı*, s. 262; Pes: ~ Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 160;... latîfe-i: ~ Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 79; Hırs: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/510; ~ mazmûnunca... Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 1/283.

خَارِي زَطَمَعَ خَيْرِدُو عَزَّتْ زِقْنَاعَتْ

Hârî zi-tama' hîzed ü izzet zi-ka-nâ'at (F.)

Alçaklık tamahtan, yücelik kanaatten kaynaklanır.

Mısra': ~ Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 361.

حَرَضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ

Harrıdı'l-mü'minîne ale'l-kıtâli (A.)

(Ey Peygamber), müminleri savaşa teşvik et. (Enfâl, 8/65).

~ fehvâsınca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 1/271; ~ fehvâsınca... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/183; ~ fermânı... Mehmed Esat, *Üss-i Zafer*, s. 11; ~ fermân-ı samedâniyesi... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 12/255.

حَرَمَ الْوَفَاءِ عَلَى مَنْ لَأَصَلَ لَهُ

Harume'l-vefâü alâ men lâ-asla lehû (A.)

Soysuzda vefa olmaz.

~ diye... Ali Râşid, *Nümüne-i Hikmet*, s. 178; ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 25; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 22; ~ hakikatince... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/282.

الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ

el-Hasenü ve'l-hüseynü seyyidâ şe-bâbi ehli'l-cenneti (A.)

Hasan ve Hüseyin cennet halkının genç iki efendisidir.

Bir hadiste: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *As-hâb-ı Kirâm*; ~ demektir. Ramazanoğlu Mahmut Sami, *Ashâb-ı Kirâm Menâkıbi*, 2/55; Resûlü'llâh buyurmuş ki: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 221.

حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

Hasbiya'llâhu lâ-ilâhe illâ hüve aley-hi tevekkeltü ve hüve rabbü'l-arşi'l-azîmi (A.)

Allah bana yeter, ondan başka tapacak yoktur; ona dayandım, o büyük arşın sahibidir. (Tevbe, 9/129).

...her kim sabah ve akşam yedi kere: ~ derse... Elmalılı hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/2655.

حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ سِوَاهُ

Hasbiya'llâhu lâ-ilâhe sivâhu (A.)

Bana Allah yeter, ondan başka ilâh yoktur.

Ola temme'l-kelâm hatm-i penâh: ~ Ahmed Neylî, *Divan*, s. 19; Dedi bunu bir belâ gelse nâ-gâh: ~ Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 2/244.

حَسْبِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ وَكَفَى عَبْدَهُ

Hasbiya'llâhu vahdehü ve kefâ ab-dehü (A.)

Bana Allah yeter, o, kuluna yetti.

Levha: ~ Muammer Ülker, *Türk Hat Sanatı*, s. 247; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 615; ~ diye-lim... Bursalı İsmail Hakkı, *Divan*, s. 138.

حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ أَمَانَ لِكُلِّ خَائِفٍ

Hasbiya'llâhu ve ni'me'l-vekîlü emânün li-küllî hâifin (A.)

Bana Allah yeter, o, ne güzel bir vekildir (zikri), her korkulan şeyden insanı korur.

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 68.

حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ نِعْمَ الْمَوْلَى
وَنِعْمَ النَّصِيرُ

Hasbiya'llâhu ve ni'me'l-vekîlü ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasîru (A.)

Bana Allah yeter, o, ne güzel bir vekil, ne güzel bir mevlâ, ne güzel bir yardımcıdır.

~ virdini tezkâr... Hayrullah Efendi, *Osmanlı Târihi*, 2/55; ~ virdine devam ediyordu. Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/326; Hz.İbrâhim eyitti: ~ Ahmed Bîcan, *Envâru'l-âşikîn*, s. 60; ~ ma'nâ-yı latîfi... Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 108; Nitekim: ~ buyurulmuştur. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 384.

حَسْبِيَ رَبِّيَ جَلَّ اللَّهُ مَا فِي قَلْبِي إِلَّا اللَّهُ

Hasbî rabbî cella'llâhu mâ fî kalbî illa'llâhu (A.)

Bana yüce Rabb'im yeter, kalbimde yalnız Allah vardır. (Yesevî Tarikatinde bir zikir).

...beş kere de: ~ Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 102.

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ نِعْمَ الْمَوْلَى
وَنِعْمَ النَّصِيرُ

Hasbüna'llâhu ve ni'me'l-vekîlü ni'me'l-mevlâ ve ni'me'n-nasîru (A.)

Bize Allah yeter, o, ne güzel bir vekil, ne güzel bir mevlâ, ne güzel bir yardımcıdır.

~ dedikten sonra... Mehmed Said, *Behcetü'l-esrâr Tercümesi*, s. 185;... küffâra azîmetlerini ta'cil eylemişler: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/272;

~ Ahmed Zıya (Gümüşhâneli), *Büyük Dua Kitabı*, s. 529; Levha: ~ Muammer Ülker, *Türk Hat Sanatı*, s. 269; ~ demekten başka çare yoktur. *Beyânü'l-hak*(gazete), 5/2015; ...nihâyet: ~ de-yip... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 9/70.

الْحَسْبُ بِالْمَالِ

el-Hasebü bi'l-mâli (A.)

Şeref mal iledir.

...kapının köşesinde şunları okudum: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Târihi*, s. 848; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 107.

حَسْبَ الْمَرْءِ كَذِبًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ

Hasebe'l-mer'e kizben en yuhaddise bi-küllî mâ semî'a (A.)

İnsana, her duyduğunu söylemesi, yalan olarak yeter.

~ hadiste vârid olmuştur. Aziz Mahmud Hüdâyî, *Külliyât-i Divân-ı Hüdâyî*, s. 7.

الْحَسَدُ دَاءٌ لَا يَزُولُ إِلَّا بِمَوْتِ الْحَسُودِ

el-Hasedü dâün lâ-yezûlü illâ bi-mevti'l-hasûdi (A.)

Haset, hasetçinin ölmesinden başka çaresi olmayan bir hastalıktır.

Çünkü: ~ Sâdık Vicdânî, *Hitâbiyât*, s. 46.

الْحَسَدُ دَاءٌ يَزِيْبُ الْجَسَدَ

el-Hasedü dâün yûzûbü'l-cesede (A.)

Haset, vücudu eriten bir hastalıktır.

Çünkü: ~ Sâdık Vicdânî, *Hitâbiyât*, s. 46.

الْحَسَدُ كُلُّ مَحْرُومٍ

el-Hasedü küllü mahrûmin (A.)

Haset, her şeyden mahrum kalır.

~ İzzet Efendi, *Ahvâl-i Mahmud Paşâ-yı Veli*, s. 31.

الْحَسَدُ سَجْنُ الرُّوحِ

el-Hasedü sicnü'r-rûhi (A.)

Haset, ruhun zindanıdır.

~ Ahmed Ali Sipihr, *Kelîmât-ı Kassâr*, s. 5.

الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ

el-Hasedü ye'külü'l-hasenâti ke-mâ te'külü'n-nârü'l-hatabe (A.)

Ateşin odunu yakıp yok ettiği gibi, haset, iyiliklerin sevabını yok eder.

Resûlü'llâh şöyle buyurmuştur: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/419; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 176; Resûl-i Ekrem buyurdu: ~ Mehmed Şâkir, *İrşâdü'l-gâfilîn*, s. 53; Peygamberimiz: ~ buyurdular. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 103; Hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 264.

الْحَسَدُ يَفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يَفْسِدُ الصَّيْرُ الْعَسْلَ

el-Hasedü yüfsidü'l-îmâne ke-mâ yüfsidü's-sabru'l-asele (A.)

Sabır otunun (acı bir ot) balı bozduğu gibi, haset imanı bozar.

Hased: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/523; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 176.

الْحَسَدُ يَذْهَبُ الْجَسَدَ

el-Hasedü yüzhübü'l-cesede (A.)

Haset cesedi götürür.

~ Ahmed Ali Sipihr, *Kelîmât-ı Kassâr*, s. 3.

حَسَنَاتُ الْأَبْرَارِ سَيِّئَاتُ الْمُقْرِيبِينَ

Hasenâtü'l-ibrârı seyyi'âtü'l-mukarrebîne (A.)

İyi insanların iyilikleri, Allah'a daha yakın olan insanlara göre kötülük sayılır.

~ bâbindan olup... Mehmed Kemaleddin, *Şerh-i Virdü's-settâr*, s. 146; ~ bu kabildendir. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 130; Nitekim: ~ denmiştir. Ahmed Hilmi Emre, *Vasiyetim*, s. 170; ~ mefâdınca... Şemseddin Nuri, *Miftâhu'l-kulûb*, s. 63;... eskiler bunu: ~ şeklinde ifade ederler. M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 2/164.

حَسَنَاتُ الْكُفَّارِ مَقْبُولٌ بَعْدَ الْإِسْلَامِ

Hasenâtü'l-küffâri makbûlün ba'de'l-îmâni (A.)

Kâfirlerin iyilikleri, müslüman olduktan sonra makbuldür.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'în Tercümesi*, s. 141.

الْحَسَنَاتُ يَذْهَبْنَ السَّيِّئَاتِ

el-Hasenâtü yüzhıbn'e's-seyyi'âti (A.)

İyilikler, kötülükleri giderir. (Hûd, 11/114).

~ mücibince... Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadîs*, s. 320.

حَاسِبُوا أَنْفُسَكُمْ قَبْلَ أَنْ تَحَاسِبُوا

Hâsibü enfüsekü m kable en tühâsebû (A.)

Hesaba çekilmeden önce, kendinizi hesaba çekiniz.

Ey kardeşim: ~ emr-i risâlete kulak tut. Girîdî Muhtar Efendi, *Âdâbü'l-mürîd*, s. 50;

~ buyurulmuştur. Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 6/27; Efendimiz şöyle buyuruyorlar: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/207; ~ hadisine imtisâlen... Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 16; ~ vefkınca... Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'în Tercümesi*, s. 115.

حَاسِبُوا قَبْلَ أَنْ تَحَاسِبُوا

Hâsibû kable en tühâsebû (A.)

Hesaba çekilmeden önce (kendinizi) hesaba çekiniz.

~ fermâniyla... Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 60; ~ denildi. Mehmed Mısrî, *Risâle fi't-Tasavvuf*, s. 6;... Peygamberimiz: ~ Mehmed Emin Efendi, *Âhiret Hediyesi Risâlesi*, s. 16; ~ hadisi mefâdına ittibâen, ...Mehmed Münib (Dervişzâde), *Tuhfetü'l-mülük*, s. 107; ~ fermânına imtisâlen... Mehmed Şevket Eygi, *Milli Gazete*, 20.9.1993

الْحَاسِدُ مَحْرُومٌ

el-Hâsîdü mahrûmun (A.)

Hased eden mahrum kalır.

Hased: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/523.

خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ

Hasire'd-dünyâ ve'l-âhirete (A.)

(O), dünyayı da, ahireti de kaybetmiştir. (Hac, 22/11).

~ sırrına mazhar... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 241; ~ ye müncer olur, *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/333.

حَصِيرٌ فِي بَيْتٍ خَيْرٌ مِنْ امْرَأَةٍ لَا تَلِدُ

Hasîrûn fî beytin hayrun min im-re'etin lâ-telidü (A.)

Evde bulunan bir hasır, kısır kadından daha iyidir.

Hız. Fârûk buyurmuşlardır ki: ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 111.

خَصَلْتَانِ لَا يَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنِ الْبَخْلِ
وَسَوْءِ الْخَلْقِ

Hasletâni lâ-yectemi'âni fî mü'minin el-buhlü ve sû'u'l-hulkü(A.)

(Şu) iki huy bir müminde birlikte bulunmaz: Cimrilik, kötü ahlâk.

...Resûl-i Ekrem buyurur: ~ Vecdî Efendi, *Zübdetü'l-kelem*, s. 161;
~ tab'ı müminde ictima etmez. Nâbî, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 2; Hadiste dahi: ~ Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 172; ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâttan Hakikate*, s. 69.

حَسَنُوا أَخْلَاقَكُمْ

Hassinû ahlâkaküm (A.)

Ahlâkınızı güzelleştiriniz.

Resûlü'llâh buyurur: ~ Sürûfî Çelebi, *Türk Ahlâkçıları*, s. 203; ~ emr-i şerfî... Mehmed Hayrullah, *Zübdetü'l-ahlâk*, s. 9; Resûlü'llâh: ~ Sürûfî Efendi, *Zâhiretü'l-mülûk*, s. 52; Hz. Mustafa buyurdular ki: ~ Müstakımzâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 14.

حَصَّنُوا أَمْوَالَكُمْ بِالزَّكَاةِ

Hassinû emvâleküm bi'z-zekâti (A.)

Mallarınızı, zekâtını vererek koruyunuz.

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 45.

حَسَنُوا لِبَاسِكُمْ وَأَصْلِحُوا رِحَالَكُمْ
حَتَّى تَكُونُوا كَانَكُمْ شَمَّةً فِي النَّاسِ

Hassinû libâseküm ve aslihû rihâleküm hattâ tekûnû ke-enneküm şâmetün fi'n-nâsi (A.)

Temiz ve güzel elbise giyiniz, iyi hayvana bininiz, insanların karşısına beğenecekleri kılık ve kıyafetle çıkınız.

~ hadisi... Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dinî*, s. 122.

حَسُودٌ هَرَكَزْ نِيَّاسُودٌ

Hasûd hergiz ne-y-âsûd (F.)

Haset eden, hiçbir zaman rahat edemez.

Hased: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/523.

الْحَسُودُ كَالْمَحْرُومِ

el-Hasûdü ke'l-mahrûmi (A.)

Hasetçi, istediğini elde etse de, etmeyen gibidir.

~ hükmü... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 176.

الْحَسُودُ لَا يَسُودُ

el-Hasûdü lâ-yesûdü (A.)

Hasetçi, mutlu olamaz.

~ nüktesi... Latîfî, *Tezkire*, s. 20; ~ mîsdâ-
kınca... Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mari-
feinâme*, s. 336; ~ mazmûnunca... Rifat
b.Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 93;
Çünkü: ~ Sâdık Vicdânî, *Hütâbiyât*, s. 46;
söylenilmiştir: ~ Ahmed Mürşid Efendi,
Ahmediye, s. 63.

خَاشَاكَ نِيزِ بَرْدِلِ دَرِيَا كَزَرِ كُنْدِ

Hâşâk nîz ber-dil-i deryâ güzer ku- ned (F.)

Bir çöp bile, denizin ortasından geçe-
bilir.

~ reşhasınca... Ebuzziya Tevfik, *Nümûne-
i Edebiyât-ı Osmâniye*, s. 253.

حَاشَ لِلَّهِ

Hâşe li'llâhi (A.)

Allah'ı beri kılarız. (Yûsuf, 12/31).

~ Necati Bey, *Divan*, s. 274; ~ Fuzûlî, *Di-
van*, s. 202; ~ Usûlî, *Divan*, s. 77; ~ Nâilî,
Divan, s. 79; ~ Üsküplü İshak Çelebi, *Di-
van*, s. 300.

خَشِيَةَ اللَّهِ رَأْسُ كُلِّ حِكْمَةٍ

Haşyetü'llâhi re'sü külli hikmetin (A.)

Her hikmet (iş)in başı Allah korkusudur.

~ hadisi... Süheyl Ünven, *Hattat Ali b. Hi-
lâl*, s. 13; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım
Kadri, *Türk Lügati*, 2/622.

خَطَاؤُ الْقَاصِي فِي بَيْتِ الْمَالِ

Hata'ü'l-kâdî fi beyti'l-mâli (A.)

Hâkimin, hüküm verirken yaptığı hata-
nın cezası hazineден ödenir.

Bu kâide: ~ diye yazılmıştır. Ömer Nasuhi
Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı
Fıkhiyye Kamûsu*, 1/298.

حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

Hattâ yelice'l-cemelü fi semmi'l-hı- yâtı (A.)

Halat (deve) iğne deliğinden geçince-
ye kadar (onlar cennete giremeyecek-
lerdir). (A'râf, 7/40).

~ kabîlinden... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak
Dini Kur'an Dili*, 2/1321; Allahu Ta'âlâ:
~ Esat Coşan, *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı
Velî*, s. 14; ~ Mevlânâ Kemal, *Mev-
zû'âtü'l-ulûm*, s. 146; ~ el-âyetü... Ahmed
Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*,
3/168; Allahu Ta'âlâ buyurdu: ~ Bursalı
İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*,
s. 198.

الْخَطُّ بَاقِي وَالْعُمْرُ فَانِي

el-Hattu bâkî ve'l-ömrü fânî (A.)

Hat (güzel yazı) kalıcı, ömür geçicidir.

Hattın gelelden mahv oldu zülfün: ~ Mine
Mengi, *Mesîhî Dîvânı*, s. 299.

الْخَطُّ الْحَسَنُ مِفْتَاحُ الرِّزْقِ

el-Hattu'l-hasenü miftâhu'r-rızkı (A.)

Güzel yazı, rızkın anahtarıdır.

Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal,
Son Hattatlar, s. 495.

الْخَطُّ الْحَسَنُ نَزْهَةُ الْعَيْنِ وَرِيحَانَةُ الْقُلُوبِ

el-Hattu'l-hasenü nüzhetü'l-ayni ve reyhânetü'l-kulûbi (A.)

Güzel yazı, göze sevinç (kuvvet), kalplere huzur verir.

Levha: ~

الْخَطُّ الْحَسَنُ يُزِيدُ الْحَقَّ

el-Hattu'l-hasenü yüzîdü'l-hakka (A.)

Güzel yazı, kazancın artmasını sağlar.

~ Seleme'den tahrir ile... MüstakıMZâde Süleyman Sadeddin, *Tuhfetü'l-hattâtin*, s. 7.

الْخَطُّ خَيْطٌ جَوَاهِرِ الْكَلِمِ

el-Hattu haytu cevâhiri'l-kelimi (A.)

Güzel yazı, söz cevherlerinin bağıdır.

...demişler: ~ Nev'i Efendi, *Netâyicü'l-fî-nûn*, s. 260.

الْخَطُّ لِلْأَمِيرِ جَمَالٌ وَلِلْغَنِيِّ كَمَالٌ وَلِلْفَقِيرِ مَالٌ

el-Hattu li'l-emîri cemâlün ve li'l-ganiyyi kemâlün ve li'l-fakîri mâlün (A.)

Güzel yazı, başkan için güzellik, zengin için olgunluk, fakir için mal (kazanç) demektir.

Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 423.

الْخَطُّ لِسَانُ الْيَدِ

el-Hattu lisânü'l-yedi (A.)

Güzel yazı, elin dilidir.

...demişler: ~ Nev'i Efendi, *Netâyicü'l-fî-nûn*, s. 259.

الْخَطُّ يَبْقَى زَمَانًا بَعْدَ كَاتِبِهِ
وَكَاتِبُ الْخَطِّ تَحْتَ الْأَرْضِ مَدْفُونٌ

el-Hattu yebkâ zemânen ba'de kâti-bihî ve kâtibü'l-hattı tahte'l-arzı medfünun (A.)

Güzel yazı, hattatın toprağa gömülmesinden (ölmesinden) sonra, uzun bir süre kalır.

Levha: ~ Mehmed İzzet, s. 14.

الْخَطُّ يُشْبِهُ الْخَطَّ

el-Hattu yüşbihü'l-hatta (A.)

Yazı yazıya benzer.

~ kavlini... Halim Giray, *Gül-bün-i Hânân*, s. 37

خَوْفُ اللَّهِ يَجْلُو الْقَلْبَ

Havfü'llâhi yeclü'l-kalbe (A.)

Allah korkusu kalbi cilalar.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 28; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 30; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 24.

حَيَاتُ الْقَلْبِ عِلْمٌ فَاعْتَنِمَهُ وَوَمَوْتُ الْقَلْبِ
جَهْلٌ فَاجْتَنِبَهُ

Hayâtü'l-kalbi ilmün fagtenimhü ve mevtü'l-kalbi cehlün fectenibhü (A.)

Kalbin diriliği ilimdir, onunla donan; ölümü ise cahilliktir, ondan sakın.

~ cümle-i hakîmânesi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 127.

حَيَاتُ الْمَرْءِ عِلْمٌ فَأَغْتَنِمَهُ

Hayâtü'l-mer'i ilmün fagtenimhü (A.)

İnsanın diriliği ilimdir, onunla donan.

~ mefhûmuna... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/136.

الْحَيَاءُ حَسَنٌ وَلَكِنَّهُ فِي النِّسَاءِ أَحْسَنُ

el-Hayâü hasenün ve lâkinnehü fi'n-nisâi ahsenü (A.)

Haya güzeldir, ama kadınlarda daha güzeldir.

Haya hakkında çok hadis vardır: ~ Osman Karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, s. 325.

الْحَيَاءُ خَيْرٌ كُلَّهُ

el-Hayâü hayrun küllühü (A.)

Hayanın hepsi iyidir.

Nitekim Resûl-i Ekrem: ~ buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'ddîn*, 3/688; ~ hayadan... Mehmed Arif, *Binbir Hadis*, s. 164; Hadiste: ~ vârid olmuştur. Abdullâh Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 59; Efen-dimiz: ~ Girîdî Mehmed Efendi, *Âdâbü'l-mürîd*, s. 32; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dînî Hasbihâl*, s. 96; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 168.

الْحَيَاءُ هُوَ الدِّينُ كُلُّهُ

el-Hayâü hüve'd-dînü küllühü (A.)

Haya, başlı başına bir dindir.

Hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'ın Tercümesi*, s. 160.

الْحَيَاءُ لَا يَأْتِي إِلَّا بِخَيْرٍ

el-Hayâü lâ-ye'tî illâ bi-hayrin (A.)

Utanma, ancak iyilik getirir.

Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 29; ~ haberi... Nâfi Efendi, *Nâfi'ul-âsâr*, s. 131; ~ hayadan... Mehmed Arif, *Binbir Hadis*, s. 164; Yine Resûl-i Ekrem: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/688.

حَيَاءُ الْمَرْءِ سِتْرُهُ

Hayâü'l-mer'i setrühü (A.)

Kişinin hayası, ayıbının örtüsüdür.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 24; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 21; Hz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 24, ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 99, Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/575.

الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ

el-Hayâü mine'l-îmâni (A.)

Haya, imandandır.

Levhada şu hadisler okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 266; ~ Resûl dedi. Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, s. 115; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dînî Hasbihâl*, s. 96, Haya: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 5/188; ~ Hafız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 25.

حَيَاءُ الرَّجُلِ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ ضَعْفٌ

Hayâü'r-recüli fî gayri mevzı'ihî za'fun (A.)

İnsanın, yersiz utanması zayıflığıdır.

~ hükmünce... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 169.

الْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ

el-Hayâü şu'betün mine'l-îmâni (A.)

Haya, imanın bir şubesidir.

~ hadisi ile... Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 12; ...Efendimiz: ~ Abdullah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 59; ~ kendisi... Zekai Konrapa, *Peygamberimiz*, s. 462;... buyurdu habîb-i kevn ü mekân; ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 45; ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 22.

الْحَيَاءُ يَمْنَعُ الْفِسْقَ

el-Hayâü yemne'u'l-fıska (A.)

Haya, fıskâ (hak yoldan çıkmaya) engel olur.

~ mefhûmu... Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 13.

الْحَيَاءُ يَمْنَعُ الرِّزْقَ

el-Hayâü yemne'u'r-rızka (A.)

(Girişimi önleyen) haya, rızka engel olur.

~ hükmünce... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 169; Haya: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 2/575

الْحَيَاءُ زِينَةُ الْإِيمَانِ

el-Hayâü zînetü'l-îmâni (A.)

Haya, imanın süsüdür.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Be-lig'in Gül-i Sadberg'i*, İslâmî Edebiyât, no.22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 132.الْخَيْلُ مَعْقُودٌ بِنَوَاصِبِهَا لِخَيْرِ
(الِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ)**el-Haylü ma'kûdün bi-nevâsîhâ el-hayru (ilâ yevmi'l-kıyâmeti)(A.)**

Kıyamete kadar, atların alınlarına hayır ve bereket yazılmıştır.

Hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/312; Hadisten misâli: ~ Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Miftahu'l-belâga*, s. 60.الْخَيْلُ وَاللَّيْلُ وَالْبِيدَاءُ تَعْرِفُنَا
وَالسَّيْفُ وَالرَّمْحُ وَالْقِرْدَاسُ وَالْقَلَمُ**el-Haylü ve'l-leylü ve'l-beydâu ta'ri-fünâ****Ve's-seyfü ve'r-rimhu ve'l-kırdâsu ve'l-kalemü (A.)**

At, gece ve çöl bizi tanır; (işimiz), kılıç, mızrak (savaş), kağıt ve kalek(ilim)dir.

Mütenebbi: ~ Mehmed Raif *Nukâd-ı Edebiyye*, s. 4; ~ Namık Kemal, *Evrâk-ı Perîşân*, s. 31.خَيْرِي كُنْ أَيْ فَلَانٌ وَغَنِمْتَ شِمَارَ عَمْرٍ
زَانَ يَشْتَرُ كَهْ بَانَكَ بِرَأَيْدِ فَلَانٍ نَمَازَ

Hayrî kun ey fülân ü ganîmet şümâr ömr

Zi-ân pîşter ki bâng ber-âyed fülân namâz (F.)

Ey insan, filân kişinin namazına niyet diye seslenilmeden önce iyilik et, ömrü ganimet say!

~ hikmetine... *Beyânü'l-hak* (gazete), 2/728.

خَيْرُ الْأَبَاءِ مَنْ عَلَّمَكَ

Hayru'l-âbâi men allemeke (A.)

En iyi baba okutandır.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i*, İslâmî Edebiyât, no.22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 132.

الْخَيْرُ عَادَةٌ

el-Hayru âdetün (A.)

Hayır, iyi bir alışkanlıktır.

13. yaprakta okunanlar şunlardır: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 848.

خَيْرُ الْعَفْوِ مَا كَانَ عِنْدَ الْقُدْرَةِ

Hayru'l-afvî mâ kâne inde'l-kudreti (A.)

En iyi af, güç elde iken yapılan aftır.

~ vezâreti merfu' olarak... Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/422; Af: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/519.

خَيْرُ الْأَعْمَالِ أَدْوَمُهَا وَإِنْ قَلَّ

Hayru'l-a'mâli edvemühâ ve in kal-e (A.)

Amellerin en iyisi, az da olsa, devamlıdır.

Resûlü'llâh buyurmuştur: ~ Ali Özek, *Zübde'tü'l-İhyâ*, s. 497.

خَيْرُ الْأَصْحَابِ مَنْ يَدُلُّكَ عَلَى خَيْرٍ

Hayru'l-ashâbî men yedüllüke alâ hayrin (A.)

En iyi arkadaş, seni iyiliğe yönlendirir.

~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 9; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdî'l-hikem*, s. 23; Hz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânî'l-cinân*, s. 28; ~ ma'nâ-yı latîfi,... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 106; ~ ma'nâ-yı âlîsi,... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 28.

خَيْرُ الْأَعْوَانِ مُسَاعَدَةُ الزَّمَانِ

Hayru'l-a'vâni müsâ'adetü'z-zamâni (A.)

Yardımların en iyisi, uygun zamanda yapılandır.

Bu cümle-i hikemiyye: ~ Ali Râşid, *Nü-mûne-i Hikmet*, s. 37.

الْخَيْرُ بِالْخَيْرِ وَالْبَادِي أَكْرَمُ

el-Hayru bi'l-hayri ve'l-bâdî ekremü (A.)

İyiliğe iyilikle karşılık gerekir, (buna) ilk başlayan daha cömerttir.

~ sözü meşhurdur. Muallim Nacî, *Sânîhatü'l-Arab*, s. 18.

خَيْرُ الْجَلِيسِ الْكِتَابُ النَّفِيسُ

Hayru'l-celîsi el-kitâbü'n-nefisü (A.)

En iyi arkadaş, iyi kitaptır.

...hem-bezm istersen celîs kitaptır: ~ Ali Rıza, *Mecâmi'u'l-mehâsin*, s. 42; ~ minvâ-lince... Lâtîfî, *Tezkire*, s. 165.

خَيْرُ الدَّارِينَ فِي بَرِّ الْأَبْوِينَ

Hayru'd-dâreyni fî birri'l-ebeveyni (A.)

İki cihan saadeti, ana babaya saygıdadır.

~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 100.

خَيْرُ الدَّوَاءِ الْقُرْآنُ

Hayru'd-devâi el-kur'ânü (A.)

İlâçların en iyisi, Kur'an'dır.

Hız. Ali: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 3/233; Hadis: ~ Hafız İbrahim *Kenzü'l-hikem*, s. 43.

خَيْرُ الدُّعَاءِ الْأَسْتِغْفَارُ

Hayru'd-du'âi el-istigfârü (A.)

En iyi dua, Allah'tan günahın bağışlanmasını istemektir.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i*, İslâmî Edebiyât, no.22; Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 130.

خَيْرُ الْأَبْوِينَ مَنْ عَلَّمَكَ

Hayru'l-ebeveyni men allemeke (A.)

Ana babaların en iyisi, okutandır.

~ hadisi mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Rühü'l-Mesnevî*, 6/377.

الْخَيْرُ اِبْقَىٰ وَاَنْ طَالَ الزَّمَانُ بِهِ
وَالشَّرُّ اَخْبَثُ مَا وُعِيَتْ مِنْ زَادٍ

el-Hayru ebkâ ve in tâle'z-zamânü bihî

Ve's-şerrü ahbesü mâ û'iyet min zâ-din (A.)

İyilik, süre ne kadar uzun olursa olsun kalır; kötülük ise, kaba konulup saklanan azığın en kötüsüdür.

~ mefhûmu üzere... Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 30; Nazm: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 25; Harun Reşid'in: ~ beytinin kâili... Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 240.

خَيْرُ الْأَبْنَاءِ مَنْ يَقْتَدِي بِالْأَبَاءِ

Hayru'l-ebnâi men yaktedî bi'l-âbâi (A.)

Oğulların en iyisi, atalara saygılı olanıdır.

~ fehvâsi üzere... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 2/904.

خَيْرُ الْأَنْفِيسِ كِتَابُ النَّفِيسِ

Hayru'l-enîsi kitâbü'n-nefisi (A.)

En iyi arkadaş, iyi kitaptır.

~ hikmeti... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medinî*, s. 130.

خَيْرُ الْأَشْيَاءِ جَدِيدُهَا خَيْرُ الْأَخْوَانِ قَدِيمُهَا

Hayru'l-eşyâi cedîdühâ Hayru'l-ihvâni kadîmuhâ (A.)

Eşyaların en iyisi yeni olanı, dostların en iyisi eski olanıdır.

Beit: ~ Sadreddin Şeyhoğlu, *Marzuban-nâme*, s. 210.

الْخَيْرِ فِيمَا اخْتَارَهُ اللَّهُ

el-Hayru fi ma'htârehu'llâhu (A.)

İyilik, Allah'ın seçtiği (önem verdiği) şeydedir.

Nitekim: ~ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ah-lâk*, s. 174; ~ Tayyazâde Ahmed Atâ, *Atâ Târîhi*, 3/59;... müneccimîn: ~ dediler. Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 8/312; ~ kâidesince... Bediuzzaman Said Nursi, *Emirdağ Lâyihası*, s. 211;... bazı erbâb-ı hakikat hikâye buyurmuşlardır: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 1/9.

الْخَيْرِ فِيمَا صَنَعَ اللَّهُ

el-Hayru fi mâ sana'a'llâhu (A.)

Hayır, Allah'ın eserlerindedir.

Hayr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/580.

الْخَيْرِ فِي نَوَاصِي الْخَيْلِ

el-Hayru fi nevâsi'l-hayli (A.)

Hayır ve bereket, atların alınlarındadır.

Mâlum olsun ki: ~ Müezzîn Mustafa, *Nûru'l-hüddâ*, s. 103.

الْخَيْرِ الْغَرَائِزِ فِي الْفَتَى الشَّجَاعَةِ وَالسَّخَاوَةِ

Hayru'l-garâizi fi'l-fetâ eş-şecâ'atü ve's-sehâvetü (A.)

Gençte (insanda) bulunması gereken iyiliklerin en iyisi, yiğitlik ve cömertliktir.

...kelâm-ı Ali'de dahi gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 239.

خَيْرِ الْغَنِيِّ الْقَنُوعِ وَشَرِّ الْفَقْرِ الْخُضُوعِ

Hayru'l-ginâ el-kanû'u ve şerrü'l-fakri el-hazû'u (A.)

En iyi zenginlik kanaat, en kötü fakirlik boyun eğmedir.

...meselde: ~ Mustakımzâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 573.

خَيْرِ الْخَطِّ مَا يَقْرَأُ

Hayru'l-hattı mâ yükra'u (A.)

Yazının en iyisi, okunabilendir.

Amma ilm-i kitapta: ~ ile... Evliya Çelebi, *Seyâhamâme*, 6/143.

خَيْرِ هَذَا الدِّينِ أَيْسَرُهُ

Hayru hâze'd-dîni eyseruhû (A.)

Bu dinin en iyi tarafı, kolay oluşudur.

...bir hadiste: ~ imâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîni*, 1/997.

خَيْرِ الْعِبَادَةِ أَحْفَاهَا

Hayru'l-ibâdeti ehaffühâ (A.)

İbadetin en hayırlısı, en gizli olanıdır.

Zîrâ: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî (Sûfizâde), *Mecma'u'l-âdâb*, s. 120; ...hadiste: ~ Ömer Fevzî, *Dîni Hasbihâl*, s. 15; İbâdet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri *Türk Lügati*, 3/474.

خَيْرِ الْعِلْمِ مَا كَانَتْ الْخَشْيَةُ مَعَهُ

Hayru'l-ilmi mâ kâneti'l-haşyetü ma'ahû (A.)

En iyi ilim, Allah saygısını barındırandır.

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 127.

خَيْرِ الْعِلْمِ مَا نَفَع

Hayru'l-ilmi mâ nüfi'a (A.)

İlmin en iyisi, işe yararandır.

Resülüllâh buyurdu: ~ Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Ahlâk*, s. 146; İlim: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/539.

خَيْرِ الْقَوْلِ مَا تَبِعَ

Hayru'l-kavli me'ttübî'a (A.)

Sözün en iyisi, uyulabilecek durumda olandır.

Kavl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*3/733.

خَيْرِ الْكَلَامِ مَا فَهِمْتَهُ الْعَامَّةُ

Hayrü'l-kelâmî mâ fehimethü'l-âmetü (A.)

En iyi söz, herkesin anlayabileceği sözdür.

...edebiyatımızı: ~ tarifinin dairesine irca etmektir. Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/190.

خَيْرِ الْكَلَامِ مَا قَلَّ وَدَلَّ

Hayru'l-kelâmî mâ kalle ve delle (A.)

Sözün en iyisi, az ve öz olan, geniş anlam taşıyandır.

...be-hükmi-i: ~ Ali Çelebi, *Hümâyünnâme*, s. 13; ~ hadisiyle... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-kelâm*, s. 4; ~ fehvâsınca... Sahhâf Nuri, *Münşe'ât-ı Azîziye*, s. 207;... bir cümlesi kifâyet eder: ~ Ebuzziya Tevfik, *Nümüne-i Edebiyât-ı Osmâniye*, s. 306; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 202.

خَيْرِكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً

Hayruküm ahsenüküm kazâ'en (A.)

Sizin en iyiniz, borcunu zamanında ödeyeninizdir.

...hadiste: ~ buyurulmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 6/100; ~ mazmûnuyla... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, 1/409.

خَيْرِكُمْ أَزْهَدُكُمْ فِي الدُّنْيَا وَارْغَبَكُمْ فِي الْآخِرَةِ

Hayruküm ezhedüküm fi'd-dünyâ ve ergabüküm fi'l-âhireti (A.)

Sizin en iyiniz, dünyada en çok ibadet edeniniz ve ahirete en çok değer verdiğinizdir.

Bir hadiste dahi peygamber: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 131.

خَيْرِكُمْ خَيْرِكُمْ لِأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرِكُمْ لِأَهْلِي

Hayruküm hayruküm li-ehlihî ve ene hayrüküm li-ehlî (A.)

En iyiniz, ailesine en iyi olanınızdır; ben ailesine en iyi olanıyım.

~ hadîs-i münîfi... Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 45; Resûl-i Ekrem: ~ buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmî'd-dîn*, 2/123; Kezâlik; ~ hadisi malumdur. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/5122.

خَيْرٌ كُمْ خَيْرِكُمْ لِنِسَائِهِ

Hayruküm hayruküm li-nisâihî (A.)

Hayırlınız, eşlerine en hayırlı olanınızdır.

~ buyurmuş olan peygamber... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/5116.

خَيْرٌ كُمْ مِنْ أَطْعَمَ الطَّعَامَ

Hayruküm men et'ame't-ta'âme (A.)

Hayırlınız, yemek yedireninizdir.

...bir hadiste: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmî'd-dîn*, 2/27.

خَيْرِكُمْ مَنْ لَمْ يَتْرَكَ آخِرَتَهُ لِدُنْيَاهِ وَلَا دُنْيَاهِ لِآخِرَتِهِ وَلَمْ يَكُنْ كَلًّا عَلَى النَّاسِ

Hayruküm men lem-yetrük âhiretehû li-dünyâhu ve lâ-dünyâhu li-âhiretihi ve lem-yekün kellen ale'n-nâsi (A.)

(Allah katında) en iyiniz, dünyası için ahiretini, ahireti için dünyasını bırakmayan ve insanlara yük olmayanınızdır.

Hadis: ~ Ömer Fevzi, *Dînî Hasbihâl*, s. 69; ~ muktezâsınca... *Beyânü'l-hak*(gazete), 5/2312.

خَيْرِكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

Hayruküm men te'alleme'l-kur'âne ve alleme'hû (A.)

En hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir.

Nitekim buyurur: ~ Ahmed Bîcan, *Envârul-âşıkîn*, s. 337; Resûlü'llâh buyuruyor: ~ Ali Arslan, *Kadınlara Hitap*, s. 28; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 470; Hadis: ~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 222, Hadis: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âl'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 46.

خَيْرَ الْقُرُونِ (النَّاسِ) قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ
ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ

Hayru'l-kurûni ('n-nâsi) karnî sümme'llezîne yelûnehüm sümme'llezîne yelûnehüm (A.)

İnsanların en hayırlısı çağdaşlarımızdır, sonra onların peşinden gelenler (Tâbi'ûn), daha sonra onların peşinden gelenler (Teba'u't-tâbi'în)dir.

Peygamberimiz: ~ Şemseddin Sivâsî, *Menâkıb-ı İmâm-ı A'zam*, s. 32; ~ hadisinin mefâdi üzere... Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 112; ~ hadisine işaretler. Büyük Haydar Efendi, *Usûl-i Fıkıh Dersleri*, s. 296; ~ hadisinden mefhûm olan... Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahse-nü'l-hadis*, s. 250; ~ mantûkunca... Mehmet Zahit Kotku, *Risâle-i Halîdiye Tercümesi*, s. 47

الْخَيْرِ لَا يُؤْخِرُ

el-Hayru lâ-yu'ahharu (A.)

Hayır ertelenmez.

~ mazmûnuna riâyet... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 7/72;... kâide-i: ~ olmuştur. Hâfiz İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 132; ~ hükûm-i münîfi... Hâfiz Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/51.

خَيْرٌ لِّبَاسِ الصَّالِحِينَ هُوَ الْأَسْوَدُ

Hayru libâsi's-sâlihîne hüve'l-esvedü (A.)

İyi insanların en iyi elbiseleri karadır.

~ mânâsına riâyet ola... Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 144.

خَيْرُ اللَّسَانِ مَخْرُوزٌ وَ خَيْرُ الْكَلَامِ مَوْزُونٌ

Hayru'l-lisâni mahzûnün ve Hayru'l-kelâmi mevzûnün (A.)

Dilin en iyisi, korunan dildir; sözün en iyisi ölçülü sözdür.

Lisân: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*.4/289.

الْخَيْرُ مَا اخْتَارَهُ اللَّهُ

el-Hayru ma'htârahu'llâhü (A.)

Hayır, Allah'ın seçtiği şeydir.

~ kelâmıyla... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/22
~ mûcibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 254

الْخَيْرُ مَعْقُودٌ بِنَوَاصِي الْخَيْلِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

el-Hayru ma'kûdün bi-nevâsi'l-hayli ilâ yevmi'l-kıyâmeti (A.)

Kıyamete kadar, atların alınlarına hayır ve bereket yazılmıştır.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/674.

خَيْرٌ مَا أُعْطِيَ النَّاسَ خُلُقٌ حَسَنٌ

Hayru mâ u'tıye'n-nâse hulkun hasenün (A.)

İnsanlara bağışlanan en iyi şey, güzel huydur.

~ emsâli... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 131.

خَيْرُ الْمَقَالِ مَا وَافَقَ الْحَالَ

Hayru'l-mekâli mâ vâfaka'l-hâle (A.)

En iyi söz, konumu ile uyuşandır.

Kavl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/733.

خَيْرُ الْمَالِ عَيْنٌ سَاهِرَةٌ لِعَيْنٍ نَائِمَةٍ

Hayru'l-mâli aynün sâhoretün li-aynin nâimetin (A.)

Malın en hayırlısı uyuyan göz için (insanlar için) gece gündüz akan çeşme-dir.

...şu hadiste: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 207.

خَيْرُ الْمَالِ مَا اخَذَ مِنَ الْحَلَالِ وَصَرَفَ فِي النَّوَالِ شَرُّ الْمَالِ مَا اخَذَ مِنَ الْحَرَامِ وَصَرَفَ فِي الْأَثَامِ

Hayru'l-mâli mâ uhize mine'l-helâli ve surife fi'n-nevâli şerrü'l-mâli mâ uhize mine'l-harâmi ve surife fi'l-âsâmi (A.)

Malın en iyisi, helâlden kazanılan, hayır için harcanan; en kötüsü ise haramdan kazanılan, günah için harcanandır.

~ mal ve... Hasan Tefvik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 141.

خَيْرُ الْمَالِ مَا نَفَقَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

Hayru'l-mâli mâ ünfika fî sebîli'llâhi (A.)

Malın hayırlısı, Allah yolunda harcanandır.

~ Ali Râşid, *Numûne-i Hikmet*, s. 160; ~ hadisini düşünerek... *Beyânü'l-hak*(gazete), 5/2204; Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/335; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 25,... malın eşrefi: ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 9.

خَيْرُ الْمَالِ مَاءٌ وَفَى بِهِ النَّفْسُ

Hayru'l-mâli mâün vefâ bihi'n-nefsü (A.)

Malın hayırlısı, nefsin ihtiyacını karşılayandır.

Nitekim demişlerdir: ~ Sadreddin Şeyhoğlu, *Marzubannâme Tercümesi*, s. 238.

خَيْرُ النَّاسِ أَحْسَنُهُمْ خَلْقًا

Hayru'n-nâsi ahsenühüm hulukan (A.)

İnsanların en iyisi, ahlâkları en güzel olanlarıdır.

~ emsâli ehâdis-i nebeviyye... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 131.

خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ

Hayru'n-nâsi enfa'uhüm li'n-nâsi (A.)

İnsanların en iyisi, insanlara en çok yararları dokunanlarıdır.

~ Abdülahad Nûri, *Dârulaceze*, s. 17; Hadiste vârid olmuştur: ~ Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 113; Levha, 113: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*, ~ Nâbî, *Hadîsi Erba'in Tercümesi*, s. 6; Nebi buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 28; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Bursalı İsmail Hakkı *Rûhü'l-Mesnevî*, 6/120.

خَيْرُ النَّاسِ خَيْرٌ هُمْ قَضَاءً

Hayru'n-nâsi hayruhüm kazâ'en (A.)

İnsanların en iyisi, borcunu en iyi şekilde ve zamanında ödeyendir.

~ hadisi... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 121.

خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ
ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ

Hayru'n-nâsi karnî sümme'llezîne yelûnehüm sümme'llezîne yelûnehüm (A.)

İnsanların en hayırlısı çağdaşlarımdır; sonra onların peşinden gelenler (Tâbi'ûn), daha sonra onların peşinden gelenler (teba'u't-tâbi'în)dır.

~ hadisi... Ömer Nasuhu Bilmen, *Tefsir Tarihi*, 1.Kısım, s. 145; Efendimiz: ~ M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/64.

خَيْرُ النَّاسِ الْقَبِيُونَ

Hayru'n-nâsi el-kubbiyûne (A.)

İnsanların en hayırlısı, sürekli oruç tutarak, çok zayıflayanlardır.

...işbu: ~ vâki'dir. Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/224.

خَيْرِ النَّاسِ مَا نَتَفَعُ بِهِ النَّاسُ

Hayru'n-nâsi me'ntefe'a bihi'n-nâsü (A.)

İnsanların en hayırlısı, insanların kendisinden yararlandığı kişidir.

~ Mehmet Cemal Ögüt, *Fâtmatü'z-Zeh-râ*, Takriz, s. 14.

خَيْرِ النَّاسِ مَنْ طَالَ عَمْرُهُ وَحَسَنَ عَمَلُهُ
وَشَرُّ النَّاسِ مَنْ طَالَ عَمْرُهُ وَسَاءَ عَمَلُهُ

Hayru'n-nâsi men tâle ömrühû ve hasüne amelühû ve şerru'n-nâsi men tâle ömrühû ve sâ'e amelühû (A.)

İnsanların en iyisi, ömrü uzun, ameli güzel; en kötüsü ise, ömrü uzun, ameli kötü olandır.

Hadis: ~ Ömer Hasuhi Bilmen, *Tefsir Tâ-rihi*, 1.Cüz, s. 223; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Vecdî Efendi, *Zübdetü'l-kelâm*, s. 179; ~ hadisi mücibince... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 174.

خَيْرِ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ شَرُّ النَّاسِ
مَنْ يَضُرُّ النَّاسَ

Hayru'n-nâsi men yenfe'u'n-nâse şerru'n-nâsi men yedurru'n-nâse (A.)

Ey iyi insan, insanlara yararı, en kötü insan ise, insanlara zararı dokunandır.

Peygamberimiz: ~ Şemseddin Sivasî, *Me-nâküb-ı İmâm-ı A'zam*, s. 4; Darb-ı meseler: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 1/313; ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-ke-lâm*, s. 65; ~ hadisi şeref-sudûr etmiştir. Rifat b.Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 64; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Ahlâk*, s. 46.

خَيْرِ النِّكَاحِ أَيْسَرُهُ

Hayru'n-nikâhı eyseruhû (A.)

En iyi evlilik, kolay olan evliliktir.

~ Mehmed Arif, *Binbir Hadis*, s. 170; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 201; Evlenmeler külfetsiz olmalı: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhebe*, 5/145; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dînî Hasbi-hâl*, s. 88.

خَيْرِ نِسَائِهَا مَرْيَمُ وَخَيْرِ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ

Hayru nisâihâ meryemü ve hayru nisâihâ hadicetü (A.)

Dünya kadınlarının en iyisi Meryem ve Haticedir.

Bir hadiste: ~ buyurulmuştur. Ömer Nahuhi Bilmen, *Ashâb-ı Kirâm*, s. 17.

خَيْرِ نِسَائِكُمُ الْوَلُودُ الْوَدُودُ

Hayru nisâiküm el-velüdü el-vedüdü (A.)

Kadınlarımızın en iyisi, doğurgan ve çok merhametli olandır.

...diğer hadiste: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 2/71.

خَيْرِ النِّسَاءِ وَدُودَةٌ وَوَدُودَةٌ

Hayru'n-nisâi vedûdetün velûdetün (A.)

Kadınların en iyisi, çok merhametli ve doğurgan olandır.

~ nisvanın hayırlısı... *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 10; ~ ma'nâ-yı âlîsi...
Ali Galib, *Risâletü'l-muvvâsime*, s. 29; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidi'l-hikem*, s. 25; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 111.

خَيْرَ الرِّزْقِ مَا يَكْفِي

Hayru'r-rızkı mâ yekfî (A.)

Rızkın hayırlısı, yeterli olandır.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/886; Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i, İslâmî Edebiyat*, no.22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 135.

خَيْرَ الثِّيَابِ الْبَيْضُ

Hayru's-siyâbi el-beyzu (A.)

Elbisenin en iyisi, beyaz olandır.

~ mazmûnu üzere... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü'l-tevârih*, 1/?.

خَيْرَ الطَّعَامِ مَا حَضَرَ

Hayru't-ta'âmı mâ hazara (A.)

Yemeğin en iyisi, hazır olandır.

~ deyip... Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, 9/179; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/413.

خَيْرَ الطَّيُورِ عَلَى الْقَصُورِ

Hayru't-tuyûri ale'l-kusûrı(A.)

Kuşların en iyisi, köşklerde olanlardır.

~ fehvâsı üzere... Ahmed Resmî Efendi, *Hamiletü'l-küberâ*, 1 b.

خَيْرَ الْأُمُورِ أَحْمَرُهَا

Haru'l-ümûri ahmazuhâ (A.)

İşlerin en iyisi, en zor olandır.

~ deyip... Bediuzzaman Said Nursi, *Şualar*, s. 264.

خَيْرَ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا

Hayru'l-ümûri evsatuhâ (A.)

İşlerin en iyisi, orta olandır.

~ hüd yeter hadis... Ali Nihat Tarlan, *Zâtı Dîvânı*, s. 91;... ifrattan sakınmak yeridir: ~ Şeyhoğlu Mustafa, *Kenzü'l-küberâ*, s. 61; ~ sözü ile... Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlâk*, s. 62, Aynı mânâda: ~ da kullanılır, Âgah Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (K.R.M.M.), 429; ~ kâidesine riâyet ile... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 5/292.

خَيْرَ أُمَّتِي قَرْنِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ
ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ

Hayru ümmetü karnî, sümme'llezîne yelûnehüm sümme'llezîne yelûnehüm (A.)

Ümmetimin en hayırlısı çağdaşlarımdır; sonra onların peşinden gelenler (Tâbi'ün), daha sonra onların peşinden gelenler (teba'u't-tâbi'in)dir.

Hadis: ~ M.Tayyib Okiç, *Bazı Hadis Me-seleleri Üzerine Tetkikler*, s. 25.

خَيْرُ الْوَالِدِ مَا شَبِهَ الْوَالِدَ

Hayru'l-veledi mâ yeşbehu'l-vâlide (A.)

Evladın en iyisi babaya benzeyendir.

~ fehvasınca... Osman Haşim, *Divançe*, s. 7.

خَيْرُ الذِّكْرِ الْخَفِيُّ وَخَيْرُ الرِّزْقِ مَا يَكْفِي

Hayru'z-zikri el-hafiyü ve hayru'r-rızkı mâ yekfî (A.)

Zikrin en iyisi gizli, rızkın en iyisi yeterli olandır.

~ mücibince... Bursalı İsmail hakkı, *Kitâbü'n-nicât*, s. 188; ~ Ahmed Zıya Gümüşhaneli, *Büyük Dua Kitabı*, s. 413; Resûlü'llâh: ~ buyurmuşlardır. Ali Hüsrevoğlu, *Âdâb*, s. 99; Peygamberimiz: ~ buyuruyor. Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 98; ~ kelâm-ı Şâri. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/839.

خَيْرُ الزِّيَارَةِ لِحِظَةٍ

Hayru'z-ziyâreti lahzatün (A.)

En iyi ziyaret, en kısa olandır.

Ziyâret: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/943.

حَيْثُ لَا يَنْفَعُهُ النَّدَمُ

Haysü lâ-yenfe'uhü'n-nedemü (A.)

Pişmanlık kendisine yaramadığı zamanda pişman oldu. (Son pişmanlık fayda vermez.)

~ nâdim olup... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 2/317.

حَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

Haysü mâ küntüm fe-vellû vücûheküm şatrahû (A.)

Nerde olursanız (olun), yüzlerinizi o yöne (Mescid-i Harâm tarafına) çevirin. (Bakara, 2/144).

...üstünde girift sülüs ile: ~ yazılıdır. İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/262.

حَى لَا يَمُوتُ

Hayyün lâ-yemûtü (A.)

(Allah), ölmez diridir.

Cenâb-ı: ~ Mehmed Nahîfî Efendi, *Nehcü'l-meslûk fî Siyâsetü'l-mülûk*, s. 51.

هَذَا عَذَبٌ فَرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ عَجَاجٌ

Hâzâ azbün furâtün ve hâzâ milhun ucâcün (A.)

Bu, tatlı, susuzluğu giderici; şu tuzlu ve acıdır. (Furkan, 25/53).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/489.

هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي

Hâzâ min fazli rabbî (A.)

Bu, Rabb'immin lutfundandır. (Neml, 27/40).

...halk görecekler: ~ Ali Şîr Nevâyî, *Nesâ-yimü'l-mahabbe*, s. 224;

Levha, 192: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*;... huddamlarına: ~ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 9/589; Levha: ~ Mahmud Bedrettin Yazır, *Kalem Güzeli*, s. 196; Resûlü'llâh: ~ buyurmuşlardır. Ali Hüsrevoğlu, *Âdâb*, s. 99; Peygamberimiz: ~ buyuruyor. Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 98;

حَدِّقِ الْمَرْءَ مَحْسُوبٌ مِنْ رِزْقِهِ

Hazeku'l-mer'i mahsübün min rızıkıhî (A.)

Kişinin yeteneği rızkından sayılır.

~ MüstakıMZâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Divân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 172.

الْحَذَرُ قَبْلَ أَرْسَالِ السَّهْمِ

el-Hazeru kable irsâli's-sehmi (A.)

Oku atmadan önce sakınmak (dikkat etmek) gerekir.

~ Bu cümle-i hikemiyye... Ali Râşid, *Nümüne-i Hikmet*, s. 96.

الْحَذَرُ لَا يَغْنَى مِنَ الْقَدْرِ

el-Hazeru lâ-yugnî mine'l-kaderi (A.)

Korkunun ecele faydası yoktur.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhî'l-Mesnevî*, 1/264.

هَذِهِ جَنَاتٌ عَدَنٌ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ

Hâzihî cennâtü adnin fe'dhulûhâ hâlidîne (A.)

Bunlar Adn Cennetleridir, ebedî kalmak üzere girin buraya. (Zümer, 39/73).

...kapısı üzerine: ~ âyeti tahrir olunmuştur. Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 9/469; ~ Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, 1/113; Gûş-i ervâha hâtif nidâ yâ müminin: ~ Şeyh Selâmî, *Divan*, s. 44.

الْحَازِمُ مَنْ حَفِظَ مَا فِي يَدِهِ وَلَمْ يُؤَخَّرْ
أَمْرَ يَوْمِهِ إِلَى غَدِهِ

el Hâzimü men hafıza mâ fî yedihî ve lem-yü'ahhir emre yevmihî ilâ gadihî (A.)

Akıllı, elindeki (iyi) koruyan, bugünün işini yarına bırakmayandır.

~ hazm... Ali Râşid, *Nümüne-i Hikmet*, s. 41;... cidden kelâm-ı kibâr addedilen: ~ nasihatine... Ahmed Hamdi Akseki, *Âlem-i İslâm ve İngiliz Misyonerleri*, s. 20.

الْحَزْمُ سُوءُ الظَّنِّ

el-Hazmü sû'u'z-zanni (A.)

İhtiyatlı olma şüphe ile mümkündür. (İhtiyat, şübheden doğar. Doğru ve sağlam karar şüphe ile mümkündür.)

~ meal-i hikmet-ihtimâline mebni... Mehmet Kaplan ve diğarleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 1/487; Yaprakta okunanlar şunlardır: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 848; ~ meali... Hâfız İbrahim, *Edebî Yazılar*, 1/72; ~ kavli dahi... Ali Nazimâ, *Ta'lim-i Vildân*, s. 7;

~ Nâbî, *Hadîs-i Erba'ın Tercümesi*, s. 8.

هَبَاءٌ مَثْثُورًا

Hebâen mensûren (A.)

Saçılmış toz zerreleri... (Furkan, 25/23).

...bu takrîb ile cümlesi yanıp: ~ Şânîzâde
Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 4/91

هَجْرُ الْمُسْلِمِ أَخَاهُ كَسَفَكِ دَمِهِ

Hecrû'l-müslimi ehâhu ke-sefki de- mihî (A.)

Bir müslümanın din kardeşine küsüp
onu terketmesi, kanını dökmesi gibi-
dir.

~ hadisi mücibince... İzmirli İsmail hakkı,
Gazilere Armağan, s. 158; ~ hadisi... Eğ-
ribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Mede-
nî*, s. 327.

الْهَدَايَا بِقَدْرِ مَهْدِيهَا

el-Hedâyâ bi-kadri mehdîhâ (A.)

Hediyeler, hediye edene göre önem ta-
şırlar.

~ Nergisî, *İksîr-i Sa'âdet*, s. 21.

الْهَدَايَا قَدْرٌ مِّنْ يَهْدِي

el-Hedâyâ kadrü men yehdî (A.)

Hediyelere, hediye edene göre kıymet
biçilir.

~ fehvâsınca... Seydî Ali Re'is, *Mir'atü'l-
memâlik*, s. 44.

الْهَدَايَا تَشْتَرِكُ

el-Hedâyâ tüşterekü (A.)

Hediyeler karşılıklıdır.

...ircâ-i kâide-i: ~ kıldı. Nergisî, *Gazâvât-ı
Mesleme*, s. 57.

هَفْتُ دُرْدَانَ هَفْتُ بَرَادِرَانَ

Heft düzdân heft birâderân (F.)

Yedi hırsız, yedi kardeş.

Heft: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüga-
ti*, 4/682.

الْهَلَاكُ فِي الْكُذْبِ

el-Helâkü fi'l-kizbi (A.)

(İnsanın) mahvı yalandır.

~ mîsdâkıncı... Ali Rıza, *Mecâmi'u'l-ma-
hâsin*, s. 81; Nitekim: ~ buyurulmuştu.
Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s.
189; ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi,
Ahlâk-ı Ahmedî, s. 50.

هَلَاكُ الْمَرْءِ فِي الْعُجْبِ

Helâkü'l-mer'i fi'l-ucbi (A.)

İnsanı mahveden, kendini beğenmiş-
liktir.

Hiz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidiü'l-hikem*, s.
121;... hil'at-i fâhire libâsıyla ikrâm olun-
du: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîza-
de Târîhi*, 3/17; Hiz. Ali buyurdu: ~ Vâhi-
dî, *Cenâniü'l-cinân*, s. 109; ~ ma'nâ-yı la-
tîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i
Cevâhir*, s. 218; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâ-
lib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 83.

الْحَلَالُ يَقَطُرُ وَالْحَرَامُ يَسِيلُ

el-Helâlü yakturu ve'l-harâmu yesî- lü (A.)

Helâl artar, haram eksilir.

~ mesel-i bî-misâli üzere... Mehmed Şâhî
(Okçuza'de), *Ahsenü'l-hadis*, s. 233.

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ

Hel cezâü'l-ihsâni ille'l-ihsânü (A.)

İyiliğin karşılığı, yalnız iyilik değil midir? (Rahmân, 55/60).

~ mücibince... Süheylî, *Nevâdir-i Süheylî*, s. 319;... Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/268; ~ muktezâsınca... Mehmed Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 1/149; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/528; ~ muktezâsınca... Mehmed Kemaleddin, *Şerh-i Virdü's-Settâr*, s. 95.

هَلَّكَ الْعَامِلُونَ عَدَا الْمُتَخَلِّصِ

Heleke'l-âmîlûne ade'l-muhlîsî (A.)

Samimî olarak amel edenlerin dışında kalanlar mahvolur.

~ müeddâsınca... Süleyman Habib, *Menâkib-ı Abdülkadir Geylânî*, s. 162.

هَلَّكَ الْحَرِيصُ وَهُوَ لَا يَعْلَمُ

Heleke'l-harîsu ve hüve lâ-ya'lemü (A.)

Hırslı, farkına varmadan mahvolur.

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 216.

هَلَّكَ مَنْ تَرَكَ لِأَدْرَى

Heleke men tereke lâ-edrî (A.)

Her şeyi ben bilirim diyen perişan olur.

~ Bu cümle-i hikemiyye... Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 278.

هَلَّكَ الْمُسَوِّفُونَ

Heleke'l-müsevifûne (A.)

(İşi) savsaklayanlar perişan olur.

...şu hikmeti hadisiyle: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/51;... haberde gelir:~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/428; ~ Ali Gündüz Gürgen, *Dinî Şiirler Antolojisi*, s. 109; Resûlü'llâh dedi: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/73; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/682.

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ
لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا

Hel etâ ale'l-insâni hînün mine'd-deh-ri lem-yekün şey'en mezkûren (A.)

İnsanın üzerinden, henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi? (İnsan, 76/1).

...Hak Ta'âlâ buyurdu: ~ Mahmud b.Muhammed Dilşâdî, *Ceridetü'l-acâyib*, s. 44;01 şîr-i Hüdâ ve müşerrefi: ~ ve... Ömer b. Mehmed, *Nâru'l-hüdâ*, s. 114.

هَلْ مِنْ مَزِيدٍ

Hel Min mezîdin (A.)

(Cehennem), daha yok mu? (der). (Kâf, 50/30).

~ guyân olarak... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 2/180; ~ lokmasına... Fuzûlî, *Divan*, s. 126; seyr etmeğine gelmez: ~ Sezâyî, *Mektûbât*, s. 47;... ber-muktezâyı: ~ Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ebâr*, s. 50; ~ demekten. kendini alamıyor. *Beyânülhak* (gazete), 1/503; ~ nidâsıyla... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/478.

هَلْ مِنْ مِبَارِزٍ

Hel min mübârizin (A.)

Teke tek vuruşacak var mı?

Nice: ~ okuyan... Hâfız Mehmed Züh-dî, *Nazmu's-siyer*, s. 83; Bir mel'un meydana girip, na're-i: ~ vurup... Fuzû-lî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 358; Na're-zen-i: ~ olduklarında... Nergisî, *Kânûnü'r-Reşâd*, s. 59; ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 511.

هَلْمَ جَرَا

Helümme cerrer (A.)

Ötekileri de buna kıyas et, var kıyas eyle, çek beri getir.

~ tereddüb edebilecek... Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/208.

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

Hel yestevi'llezîne ya'lemûne ve'llezîne Lâ-ya'lemûne (A.)

Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? (Zümer, 39/9).

~ cevâbıyla... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 392; Levha; 67: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*; ~ fehvâ-yı hikmet-ihtivâsı üzere... Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 40. Tetimme, s. 47;... nass-ı kerîm-i: ~ fehvâ-yı... Âlî Efendî, *Künhü'l-ahbâr*, 4/51; ~ Hacı Reşid Paşa, *Din-i Mübîn-i İslâm*, 5/91.

هَلْ يَصْلِحُ الْعَطَارُ مَا أَفْسَدَهُ الدَّهْرُ

Hel yuslihu'l-attâru mâ efsedehü'd-dehrü (A.)

Zamanın bozduğunu attar(kokularla) düzeltebilir mi?

el-Emsâl: ~ Hâfız Refî', *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 46; ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/344;... lisân-ı hâl-i zamânen: ~ cevâbım aldı. Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 8/149.

هَمَانَ خَرَسِيَاهُ بَرِّ دَرَا سَت

Hemân har-ı siyâh ber-der-est (F.)

Aynı kara eşek kapıdadır.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/243.

هَمَّجُونُ خُرُوسٍ مُحْتَشَمٌ أُنْدَرُ خَرَابَهُ زَادُ

Hem-çûn hurûs-ı muhteşem ender harâbe zâd (F.)

Muhteşem horoz gibi çöplükte doğmuş.

Mısra': ~ Ziya Paşa, *Endülüüs Târîhi*, 3/79.

هَمَّجُونِ اسْتِ اَيُّ بَرَادِرٍ حَالِ اَيْنِ كَرْدُونُ
هَرَكَةُ اَيْدِي مِي رُودِ اَنَا لِلَّهِ رَاجِعُونَ

Hem-çûnîn-est ey birâder hâl-i înderdûn

Her ki âyed mi-reved innâ li'llâhi râci'ûn (F.)

Ey kardeş, bu dünyanın durumu böyledir; gelen gider, "Biz Allah'ın kullarıyız ve biz ona döneceğiz". (Bakara, 2/156).

~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1-4/285.

حَمْدِلِيْ اَزْ هَمَّ زَبَانِيْ بَهْتَرَاَسْت

Hem-dilî ez-hem-zebânî bihter-est (F.)

Gönül birliği, dil birliğinden daha iyidir.

Mısra': ~ meali üzere... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/413.

هَمَّ دَرْ اَوْسْت

Heme der-ôst (F.)

Her şey onda (Allah'ta) dir.

...diğerleri de: ~ yoluna... M.Kemal Pila-voğlu, *Muhyiddîn-i Arabî*.

هَمَّ اَنكُشْت يَكْسَانَ نِيَسْت بَرْدَسْت

Heme engüşť yeksân nîst ber-dest (F.)

Beş parmağın beşi bir değil.

هَمَّ اَزْ اَوْسْت اَكْر نِيَكْ بِنَكْرِيْ هَمَّ اَسْت

Heme ez-ôst eger nîk bi-nigerî he-me-est (F.)

Her şey ondan (Allah'tan)dır, dikkatli bakarsan, o her şeydir.

Sa'dî'nin şu: ~ mısra'ı ne kadar ince... Osman Ergin, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdî Tolun*, s. 200;... ve'l-hâle hâzihî mevcud olup: ~ Mehmed Ma'sûm, *Mektûbat Tercümesi*, 3/27;... vahdet-i vücûd mesleği ise: ~ diyerek... Mehmet Sadettin Evrin, *Kur'an Bilgisi*, s. 93.

هَمَّ كَارِ جِهَانَ نَامُوسْ وَنَامْ اَسْت

وَكَّرْ نَهْ نِيْمْ نَامْ رُوْزِيْ تَمَامَسْت

Heme kâr-ı cihân nâmûs u nâm-est
Ve ger ne nîm-nâm rûzî tamâm-est (F.)

Dünyanın bütün işleri namus ve iyi ad bırakmak içindir; değilse, bayağı bir ad için bir gün yaşamak yeter.

Mısra': ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 276; Beyit: ~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâci'ü't-tevârîh*, 1/161.

هَمَّ اَوْسْت هَمَّ اَزْ اَوْسْت

Heme ôst heme ez-ôst (F.)

Her şey odur, her şey ondandır.

...bazıları: ~ diğerleri... M.Kemal Pila-voğlu, *Muhyiddîn-i Arabî*, s. 58; Mutasavvıflar başlıca üç düstûra riayet ederler: ~ Osman Ergin, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdî Tolun*, s. 200.

هَمَّ پِيْشَهْ هَمَّ پِيْشَهْ رَادْ شَمْنَسْت

Heme pîşe hem-pîşe-râ düşmen-est (F.)

Meslektaş, meslektaşın düşmanıdır.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/685.

هَمِيْنْ چَاهْ هَمِيْنْ رِيْسْمَانَ

Hemîn çâh hemîn rîsmân (F.)

Aynı kuyu, aynı ip.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/805.

هَمِيْنْ مُرْدَهْ هَمِيْنْ كُوْرِسْتَانَ

Hemîn mürde hemîn gûristân (F.)

Aynı ölü, aynı mezarlık.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/805.

هَمُّ الدُّنْيَا ظِلْمَةٌ فِي الْقَلْبِ وَهَمُّ الْآخِرَةِ
نُورٌ فِي الْقَلْبِ

Hemmü'd-dünyâ zulmetün fi'l-kalbi ve hemmü'l-âhireti nûrun fi'l-kalbi (A.)

Dünya kaygısı gönlü karartır, ahiret kaygısı ise gönlü aydınlatır.

Hz. Osman: ~ Yusuf Ziya Giridi.

الْهَمُّ نِصْفُ الْهَرَمِ

el-Hemmü nisfü'l-heremi (A.)

Üzüntü, ihtiyarlığın yarısıdır.

13.yaprakta okunanlar şunlardır: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 848.

هَمُّ السَّعِيدِ آخِرَتُهُ وَهَمُّ الشَّقِيِّ دُنْيَا

Hemmü's-sa'îdi âhoretühû ve hemmü's-şakıyyi dünyâhu (A.)

Mutlunun kaygısı ahireti, haydutun kaygısı ise dünyasıdır.

Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidi'l-hikem*, s. 120; Hz. Ali: ~ meal-i âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsâme*, s. 83; Hz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenâni'l-cinân*, s. 108; ~ ma'nâyı la-tîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 213.

هَمْرَاهُ بَدَّازِ رَهْزَنِ بِيكَانَهُ بَدَّ تَرَّاسْتِ

Hem-râh-ı bed ez-reh-zen-i bîgâne bedter-est (F.)

Kötü arkadaş, yabancı hırsızdan daha kötüdür.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/686; ~ Ebuzziya Tevfik, *Nümûne-i Edebiyat-ı Osmâniye*, s. 137.

هَمْرَاهُ كَسَى بِأَشْ كِه هَمْرَاهُ تُوْبَاشْدُ

Hem-râh-ı kesî bâş ki hem-râh-ı tû bâşed (F.)

Sana arkadaş olabilecek olana arkadaş ol.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/686.

هَمْسَايَه رَابَه پُرْس خَانَه رَابِخَر (بَسَازُ)

Hemsâye-râ be-pürs hâne-râ be-har (be-sâz)(F.)

Ev alma, komşu al.

هَمْسَايَه اَزْ هَمْسَايَه اَكَاَهْسْت

Hemsâye ez-hemsâye âgâh-est (F.)

Komşu komşudan haberlidir.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/687.

هَيْنًا لِأَصْحَابِ النَّعِيمِ نَعِيمُهُمْ
وَلِلْعَاشِقِ الْمَسْكِينِ مَا يَتَجَرَّعُ

Henîen li-ashâbi'n-na'îmi na'îmü-hüm

**Ve li'l-âşkı'l-miskîni mâ yetecer-
ra'u (A.)**

Nimet sahiplerine nimetleri (afiyet ol-
sun), miskin âşığa ise yutkunduğu...

Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal,
Son Hattatlar, s. 415.

هَرَّانُ كِه كَنْجِ قَنَاعَتِ بَه كَنْجِ دَنِيَادَادِ
فُرُوخْتِ يُوْسُفِ مِصْرِي بَه كَمْتَرِيْنِ ثَمْنِي

**Her ân ki kunc-ı kanâ'at be-genc-i
dünyâ dâd**

**Fürûht yûsuf-ı mısırî be-kemterin
semenî (F.)**

Kanaat köşesini, dünya hazinesine de-
ğişen, Mısırlı Yusuf'u çok ucuza sat-
mıştır.

~ itikâdında sabit idi. Muallim Nacî, *Os-
manlı Şâirleri*, s. 130.

هَرَّأ نَكُو غَافِلَ اَزْ حَقِّ يَكْزِ مَانَسْتِ
دَرَّأ نَدَمَ كَافِرَاسْتِ اَمَّا نِهَانَسْتِ

**Her ân kô gâfil ez-hak yek-zamân-
est**

**Der-ândem kâfir-est ammâ nihân-
est (F.)**

Allah'tan bir an gafil olan kimse, o an-
da kâfirdir, ama gizli kâfirdir.

Beyit: ~ Sezâyî, *Mektûbât*, s. 115.

هَرَّعَيْبِ كِه سُلْطَانَ بَه پَسَنْدِ هُنْرَاسْتِ

**Her ayb ki sultân be-pesend hünar-
est (F.)**

Sultanın beğendiği her kusur, hünerdir.

~ muzmûnunu bilmezler. Mustafa İsen,
Kühü'l-ahbârın Tezkire Kısım, s. 213.

هَرِّبَدِ نَكُو نَمَآيْدِ دَرْچَشْمِ نِيَكِ پِيْنَانِ

**Her bed nikû nümâyed der-çeşm-i
nîk-bînân (F.)**

İyimserin gözüne her kötü iyi gözüktür.

Mısra': ~ medlûlü... Nergisî, *Gazavât-ı
Mesleme*, s. 67.

هَرِّبِيْشَه كُمَانُ مَبْرُ كِه خَالِيْستِ
شَايْدُ كِه پَلْنَكِ خَفْتَه بَاشْدُ

**Her bîşe gümân me-ber ki hâlist
Şâyed ki peleng huftê bâşed (F.)**

Her ormanı boş sanma, belki içerisin-
de uyumuş kaplan var!

Sa'dî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*,
3/201.

هَرِّبِيْزِي رَاپَيَايِ خَوِيْشِ اَوِيْزَنْدِ

Her büzi-râ be-pâ-yı hîş âvîzend (F.)

Her keçi (koyun) kendi bacağından
asılır.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 4/675; Beyit: ~ Hasan Tevfik
Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 144.

هَرِّجَاكُلُ اَسْتِ خَارَاسْتِ

Her câ gül-est hâr-est (F.)

Dikensiz gül olmaz.

هَرچَه بَادَ أَبَادَ

Her çe bâd âbâd (F.)

Ne olursa olsun!

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 511.

هَرچَه بَر لَوْحِ اُسْتَادِ بَرَانَدِ
طِفْلِ دَر مَكْتَبِ اَنْ تَوَا نَدَخَوَانَدِ

Her çe ber-levh üstâd be-râned Tıfl der-mekteb ân tevâned hâned (F.)

Hoca ders tahtasına ne yazdıysa çocuk okulda ancak onu okuyabilir.

Beyit: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 308.

هَرچَه دَر اَفَاقِ مَوْجُودَاتِ هَسْتِ
هَمچِنِ تِمثالِ اَنْ دَر اَنْفَسْتِ

Her çe der-âfâk-ı mevcûdât hest Hem-çünîn timsâl-i ân der-enfûs-est (F.)

Ufuklarda bulunan her şeyin bir benzeri insanda vardır.

Mevlânâ şöyle diyor: ~ Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*(K.R.M.M.), s. 21.

هَرچَه دَر اَيْنَه جَو اَنْ بِنَدِ
پِير دَر خَشْتِ پِخْتِه اَنْ بِنَدِ

Her çe der-âyine cevân bîned Pîr der-heşt-i puhte ân bîned (F.)

Gencin aynada gördüğünü, yaşlı pişmiş tuğlada görür.

~ Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyi*, 2/237.

هَرچَه اَز اَسْمَانِ اَيَدِ زَمِينِ بَر مِي دَارَدِ

Her çe ez-âsmân âyed zemîn ber-mî-dâred (F.)

Gökten yağan her şeyi yer kabullenir.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 171.

هَرچَه اَز ضَرَرِ بَر كَرِ دَدِ سُوْدَاَسْتِ

Her çe ez-zarar ber-gerded sûdest (F.)

Zararın neresinden dönersen kardır.

هَرچَه كَارِي بَدُورْفَتِي

Her çe kârî be-d-ô ruftî (F.)

Ne ekersen onu biçersin.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/563.

هَرچَه كُنِي بَخُودِ كُنِي كَرِ هَمِه نِيكِ وَبَدِ كُنِي

Her çe kunî be-hûd kunî, ger heme nîk ü bed kunî (F.)

İyi veya kötü, ne yaparsan kendine yaparsın!

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/247.

هَرچَه مَقْصُودِ تَسْتِ مَعْبُودِ تَسْتِ

Her çe maksûd-ı tust ma'bûd-ı tust (F.)

Maksudun ne ise ma'budun odur.

~ kaziyesi... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/41.

هَرچَندَ کِه زَحْمِی خُورَدُ
الْبَتَّه فَعَانِی دَارَدُ

Her çend ki zahmî hord elbette figâ-nî dâred (F.)

Kim yaralanırsa şüphesiz çığlık atar.
(Yarası olan gocunur.)

~ fehvâsı üzere... Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vakâyiât*, s. 819

هَرچِیزِی بَه اَصْلِ خُودِرِ جُوعِ مِی کُندُ

Her çîzî be-asl-ı hûd rücu' mî-kuned (F.)

Her şey aslına döner.

هَردُونِی خُورَدَنَد اَزِیْک اَبخُور
اَن یَکِی خَالِی و اَن پَر اَز شَکَر

Her dû ney hordend ez-yek âb-hûr
Ân yekî hâlf vü ân pür ez-şeker (F.)

İki kamış aynı yerden sulandıkları halde birinde şeker olmaz, öbüründe olur.

Mesnevî: ~ Mehmet Ali Aynî, *Türk Azizleri*, s. 201.

هَردَرْدِی رَا دَرْمَانِیْسْت

Her derdî-râ dermânîst (F.)

Her derdin bir dermanı vardır.

هَردُوپَارَا دَر یَک کَفْش کَرْدَه

Her dû pâ-râ der-yek keş kerde (F.)

İki ayağını bir papuca koydu.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/520.

هَرْبُکَ مِّنْ نَّفْسِکَ اَنْفَعُ مِّنْ هَرْبِکَ مِّنْ اَلْاَسَدِ

Herebüki min nefsike enfa'u min herebike mine'l-esedi (A.)

Nefsinden kaçman, arslandan kaçmandan daha yararlıdır.

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 215; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 122.

هَرْفِرَازِی نِشِبِی هَر نِشِبِی فِرَازِی دَارَدُ

Her firâzî nişîbî, her nişîbî firâzî dâred (F.)

Her yokuşun bir inişi, her inişin bir yokuşu var.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 171.

هَر کِیَاهِی کِه اَز زَمِیْن رُویدُ
وَحْدَه لَاشِرِیْکَ لَه کُویدُ

Her giyâhî ki ez-zemîn rûyed

Vahdehü lâ-şerîke lehü gûyed (F.)

Yerde biten her ot, Allah birdir, onun ortağı yoktur, der.

~ Fevziye Abdüllah Tansel, *Dinî Şiirler*, s. 14; ~ Hüseyin Şem'î, *Hayru'l-keîâm*, s. 58; ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'den Dersler ve Öğütler*, s. 134.

خَصْمٌ بِحَقِّ رَاضِيٍّ پِشِ قَاضِيٍّ نَرُودُ
هَرَكْرَدُو

Hergiz dû hasm be-hak râzî pîş-i kâ-dî ne-reved (F.)

Hakkına razı iki davacı asla hâkimin huzuruna çıkmaz.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 384.

هَرَكْرَدُو نَمِيرِدْ أَنْكِه دَلِشْ زَنْدَه شُدْ بَعَشَقُ

Hergiz ne-mîred ân ki dileş zinde şüid be-aşk (F.)

Gönlü aşkla diri olan asla ölmez.

Bî-haberler ki: ~ Nergisi, *Hamse*, s. 64.

هَرَكْلِي خَارِي دَارَدُ

Her güli hârî dâred (F.)

Dikensiz gül olmaz.

هَرَكْسْ بَقْدِ رَخْوِشِ كَرَفْتَارِ مَحْنَتِ اسْتِ
كَسْ رَانْدَادَهْ اَنْدِ بَرَاتِ مَسْلَمِي

Herkes be-kadr-i hîş giriftâr-ı mih-net-est

Kes-râ ne-dâde-end berât-ı müselle-mî (F.)

Herkesin kendisine göre bir sıkıntısı vardır, kimseye kurtuluş beratı vermemişlerdir.

~ meali... Hâfız İbrahim, *Edebî Yazılar*, 1/72; Beyit: ~ A.Fikri Yavuz- İ.Özen, *Osmanlı Müellifleri*, 2/56;

~ medlûlünce... İshak Efendi, *Elsine-i Hikemiyye*, s. 142; Kıtımîr: ~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 1/483; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/780.

هَرَكْسْ بَقْدِرِ هِمَّتِ خُودِ كَارْمِي كُنْدُ

Herkes be-kadr-i himmet-i hûd kâr mî-kuned (F.)

Herkes gayreti kadar iş yapar.

~ vefkınca... Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 2/811.

هَرَكْسِي بَرِ حَسْبِ فَهْمِ خُودْ كَمَانِي دَارَدُ

Her kesî ber-hasb-i fehmi hûd gumânî dâred (F.)

Herkes kendi anlayışı kadar hayal kurar.

Mısra': ~ müeddâsınca... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/413.

هَرَكْسِي رَا بَهْرِ كَارِي سَاخْتَنْدُ

Her kesî-râ behr-i kârî sâhtend (F.)

Herkes belirli bir iş için yaratılmıştır.

Mısra': ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Ter-cümesi*, 1/53.

هَرَكْسِي رَا رُوِي دَرْتَعْمِيرِ خُودَا سْتِ

Her kesî-râ rûy der-ta'mîr-i hûd-est (F.)

Herkes kendini iyileştirmekle meşguldür.

~ mealinin iltizâm ile... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/23.

هَرَكِه اَمَدَ بَجَهَانَ اَهْلَ فَنَّا خَوَاهِدُ بُوْدُ
اَنَكِه پَايِنْدَه وَبَاقِيَسْتِ خُدَا خَوَاهِدُ بُوْدُ

**Her ki âmed be-cihân ehl-i fenâ hâ-
hed bûd**
**Ân ki pâyende vü bâkîst hüdâ hâhed
bûd (F.)**

Dünyaya her gelen ölecektir, sonsuza dek kalacak olan yalnız Allah'tır.

Beyit: ~ Ahmet Sevgi, *Latîfî'nin İki Risâ-
lesi*, s. 18; Ey yiğitler: ~ Reşit Rahmeti
Arat, *Vakâyî*, 2/356; Beyit: ~ Latîfî, *En-
sü'l-füsehâ*, s. 25;
Beyit: ~ İzzet Efendi, *Ahvâl-i Mahmut
Paşa'yı Velî*, s. 30.

هَرَكِه اَرَدَ حَرَمَتِ اَوْحَرَمَتِ بَرْدِ
هَرَكِه اَرَدَ قَنَدَ لَوَزِيْنَه خُوْرَدِ

Her ki âred hürmet, ô hürmet bered
Her ki âred kand levzîne hôred (F.)

Hürmet eden hürmet görür, şeker geti-
ren badem ezmesi yer.

Mevlânâ: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk
Lügati*, 3/835.

هَرَكِه عَيْبِ دِيْكَرَانَ پِيْشِ تُو اَوْرَدُو شَمْرَدِ
بِي كِمَانَ عَيْبِ تُو پِيْشِ دِيْكَرَانَ خَوَاهِدُ بَرْدِ

**Her ki ayb-ı dîgerân pîş-i tû âverd ü
şümürd**
**Bî-gümân ayb-ı tû pîş-i dîgerân hâ-
hed bürd (F.)**

Başkalarının ayıp ve kusurlarını sana söyleyen ve yayan kişi, şüphesiz seninkini de başkalarına söyler ve yayar.

~ demektir. Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 177.

هَرَكِه بَابَدَانَ نَشِيْنَدُ نِيْكَی نَه پِيْنَدُ

**Her ki bâ-bedân nişîned nîkî ne-bî-
ned (F.)**

Kötülerle arkadaşlık eden, iyilik bulmaz.

Sa'di: ~ L.Halilov, *Fars Dili*, s. 150.

هَرَكِه بَابِزِرْ كَانِ سَتِيْزِدُ خُونِ خُوْدِ رِيْزِدُ

**Her ki bâ-büzürgân sitîzed hûn-i
hûd rîzed (F.)**

Büyüklerle kavga eden, kendi kanını döker.

Nesr: ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Mu-
hâvere*, s. 145.

هَرَكِه بَااِخْلَاصِ قَدَمِ مِي زَنْدِ
عِيْسِي وَتَسْتِ كِه دَمِ مِي زَنْدِ

Her ki bâ-ihlâs kadem mî-zened
Îsî-i vaktest ki dem mî-zened (F.)

İhlasla adım atan, İsa gibi yaşayan bir kişidir.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-
ı Ahmedî*, s. 6.

هَرَكِه بَابُولَادِ بَازُو پِنْجَه كَرْدِ
سَاعَدِ سِيْمِيْنِ خُوْدَرَارِنْجَه كَرْدِ

Her ki bâ-pûlâd-bâzû pençe kerd
Sâ'id-i sîmîn-hûd-râ rence kerd (F.)

Kendisinden güçlü ile tutuşan, kendi bileğini incitir.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/126; Nazm: ~ Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr*, 115; Beyit: ~ Mehmed Hemdemî (Solakzâde), *Solakzâde Târîhi*, s. 99.

هَرَكَةَ دَارِدُ تَانِي دَرَكَارُ
بِمِرَادَاتِ دِلِ رَسَدِ نَاجَارُ

Her ki dâred te'ennî der-kâr
Be-murâdât-ı dil resed nâ-çâr (F.)

İşinde acele etmeyen kişi, gönlünün isteklerine mutlaka ulaşır.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 53.

هَرَكَةَ دَرَحَالِ تَوَانِي نَكُوْبِي نَكُنْدُ
دَرَوَقْتِ نَاتَوَانِي سَخْتِي بِيْنْدُ

Her ki der hâl-i tevânî nikûyî ne-kuned
Der-vakt-i nâ-tevânî sahtî bîned (F.)

Güçlü iken iyilik etmeyen, güçsüz olunca zorluk görür.

Nesr: ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 145.

هَرَكَةَ اَزِ چِسْمِ دُورِ اَزْدَلِ دُورُ

Her ki ez-çeşm dûr, ez-dil dûr (F.)

Gözden irak olan, gönülden de irak olur.

هَرَكَةَ كُودِكِ رَايَاْمُوْرَدَادِبِ
كُرْ شُوْدُ كَامِلِ نَمِي بَاشْدُ عَجَبُ

Her ki kûdek-râ be-y-âmûzed edeb
Ger şeved kâmil ne-mî bâşed aceb (F.)

Kim çocuğunu (iyi) eğitirse, o çocuk büyüdüğünde iyi bir insan olur, buna şaşma!

Mîr Nazmî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/147.

هَرَكَةَ كُنْدُ بَخُوْدِ كُنْدُ
كِرْهَمَه نِيكُو بَدِ كُنْدُ
كَسْ نَكُنْدُ بَحْقِ اَوْ
اَنْچَه بَدَسْتِ خُوْدِ كُنْدُ

Her ki kuned be-hûd kuned
Ger heme nîk ü bed kuned
Kes ne-kuned be-hakk-ı ô
Ânce be-dest-i hûd kuned (F.)

Kişi, iyi veya kötü, ne ederse kendine eder; kişinin kendi eli ile kendine ettiği kötülüğü, ona başkası edemez.

Kur'an ve ehâdisten müstenbât olan şu beyitler ne güzel: ~ Ahmet Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 4/290; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/126; ~ diyerek... Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 362.

هَرَكَةَ اُوْدِرْسِرْشْتِ بَدِ كِهْرَاسْتِ
قَوْلِ وَ فِعْلِ اُوْبْتِرَاسْتِ

Her ki ô der-sirişt bed-güherest

Kavl ü fi'l-i ô betertest (F.)

Yaratılıştta içi (doğuştan huyu) kötü olanın, sözü ve işi dahi kötü olur.

~ mefâdınca... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/314.

هَرَكَةَ رَا اَسْرَارَ كَارَ اَمُو خَتَنَدَ
مَهْرَ كَرْدَنْدُو دِهَانَش دُو خَتَنَدَ

**Her ki-râ esrâr-ı kâr âmûhtend
Mühr kerdend ü dehâneş dûhtend (F.)**

Hakikat sırlarını kime öğrettilerse (o kişinin) ağzını diktiler ve mühürlediler (demektir).

~ beyt-i Mesnevîsi mefâdınca... Mehmed Veled Çelebi, *Hayrul-kelâm*, s. 30.

هَرَكَةَ رَا حَفْظَ حَقِّ حَصَارِ بُوَدَ
عَنْكَبُو تِيشِ پَرْدَه دَارِ بُوَدَ

**Her ki-râ hıfz-ı hak hisâr büved
Ankebûtîyeş perde-dâr büved (F.)**

Allah bir kimseyi korursa, örümceği ona pardecı olur (kılar).

Beyit: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 105.

هَرَكَةَ رَا اِقْبَالَ مَادِرْزَادِ رَهْبَرِ مِی شُوَدَ
هَمَتِ اَنْدَرِ هَرْچِه مِی بَنْدَدِ مِیْسِرِ مِی شُوَدَ

**Her ki-râ ikbâl mâder-zâd rehber
mî-şeved**

**Himmet ender her çe mî bended
müyesser mî-şeved (F.)**

Doğuştan şanslı olan kişiye, her girişimi kolay olur.

~ Kınalîzâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 2/961.

هَرَكَةَ رَا كُوشِشِ اَزْبَرَایِ خُدَا سَتَ
هَمَه كَارَشِ زَايَزِدِ اَيْدِرَا سَتَ

**Her ki-râ kûşîş ez-berâ-yı hudâst
Heme kêreş zi-îzed âyed râst (F.)**

Allah için çalışanın her işini, Allah rast getirir.

Şiir: ~ Mecdî Mehmed efendi, *Hadâiku's-şakâik*, s. 75.

هَرَكَةَ رَا ضَمِی شُدْ اَز قَضَایِ خُدَا
بِهْرَه مِی یَابَدِ اَز رِضَایِ خُدَا

**Her ki râzî şüid ez-kazâ-yı hudâ
Behre mî-yâbed ez-rızâ-yı hudâ (F.)**

Allah'ın kazasına razı olan, rızasından yararlanır.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 11; Beyit: ~ Mehmed Sadred-din Çelebî, *Rişte-i Cevâhir*, s. 115.

هَرَكَةَ سَكْ رَا مِی كُشَدِ اَوْ مِی كَشَدِ

Her ki seg-râ mî-koşed ô mî-keşed (F.)

İti öldüren, sürükler.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/470.

هَرَكَةَ سُلْطَانِ مَرْپِدِ اَوْ بَاشَدِ

كِرْ هَمَّهٗ بَدْ كَنْدْ نِكُو بَاشْدْ

Her ki sultân mürîd-i ô bâşed
Ger heme bed kuned nikû bâşed (F.)

Müridi sultan olan bir kişinin (şayhin) yaptığı bütün kötülükler iyi olur (sayılır).

Beit: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/353.

هَرَكِهٖ يَكْجَاهَمَهٗ جَاوَهْرْ كِهٖ هَمَّهٗ جَادِرْ هَيْچْ جَا

Her ki yek câ heme câ ve her ki heme câ der-hîç câ (F.)

Bir yerde olan, her yere kavuşur; ama her yere dağılan hiç bir yer bulamaz.

...meşhûr meseldir: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/7.

هَرَكِهٖ زَخْمِي خُورْدَالْبَتَّهٗ فِغَانِي دَارْدْ

Her ki zahmî hôrd elbette figânî dâred (F.)

Kim yaralanırsa, şüphesiz çığlık atar. (Yarası olan kocunur.)

~ fehvâsınca... Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr*, s. 157; Mısra': ~ Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/480; ~ kaziyesi... Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 1/268; ~ feryâdıyla... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 2/10; ~ kaziyesi... İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1-4/58.

هَرَكِهٖ زَبَانَشْ دَكْرُو دَلْ دَكْرْ
تَبِيغْ بَبَايْدْ زَدَنْشْ بَرْ جَكْرْ

Her ki zebâneş diger ü dil diger
Tîg be-bâyed zedeneş ber-ciger (F.)

İçti başka, dışı başka olanın ciğerine kılıç saplamak gerekir.

Beit: ~ mâ-sadakı olan... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 7.

هَرَكْجَا بَادْ أَنْجَا بَرَبَادْ

Her kucâ bâd ân câ ber-bâd (F.)

Nerede yel varsa, orası berbat olur.

~ mazmûnu... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 1/81.

هَرَكْجَادَاغْ بَايْدَتْ فَرْمُودْ
چُونْ تُوْمَرْهَمْ نَهِي نَدَارْدَسُودْ

Her kucâ dâg bâyedet fermûd
Çûn tû merhem nihî ne-dâred sûd (F.)

Dağlanacak yere sen merhem korsan yarar sağlamaz.

Beit: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 296.

هَرَكْجَا كِهٖ چَشْمَهٗ بُوْدْ شِيْرِيْنْ
مَرْدُمْ وَمُورُو مَارْ كَرْدْ آيْنْدْ

Her kucâ ki çeşmeî bûd şîrîn
Merdüm ü mûr u mâr gird âyend (F.)

İnsanlar, karıncalar, yılanlar, tatlı suyu olan çeşmenin bulunduğu yere toplanırlar.

Beit: ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 196.

هَر نَقْشِ رَاكِه دِيدِي جَنْسَشْ زَلَا مَكَانَسْت
كِر نَقْشِ رَفْتِ غَم نِيَسْتِ اَصْلَشْ چُو جَاوَدَانَسْت

Her nakş-râ ki dîdî cinseş zi-lâ-me-kân-est

Ger nakş reft gam nîst asleş çû câvi-dân-est (F.)

Her gördüğün nakşın cinsi Allah'tardır; nakş silinirse gam değil, çünkü aslı ebedîdir.

Mevlânâ'nın *Divân-ı Kebîr*'inde: ~ Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 322.

هَر نِه خَوْرِي يَكْ بَخَوْرِي دَارْد

Her ne hârî yek be-hârî dâred (F.)

Yemeyenin malını yerler.

هَر نَشِيْبِي رَا فِرَا زِي دَرِي اَسْت

Her nişîbî-râ firâzî der-pey-est (F.)

Her inişin bir yokuşu, (her yokuşun bir inişi) vardır.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/676.

هَر پِنج اَنَكْشْت يَكِي نِيَسْت (نَمِي شَوْد)

Her penc engüşt yekî nîst (ne-mî-şe-ved) (F.)

Beş parmak bir değildir.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 170.

هَر رِيْشِ دَارِي پَدَرِ نَمِي شَوْد

Her rîş-dârî peder ne-mî-şevd (F.)

Her sakallı, baba olmaz. (Her sakallıya baba denmez. Her sakallıyı baban mı sanırsın?)

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 164.

هَر سُخْنِ وَقْتِي وَهَر نَكْتِه مَكَانِي دَارْد

Her sühan vaktî vü her nükte mekâ-nî dâred (F.)

Her sözün bir vakti, her nüktenin bir yeri vardır.

Hâfız: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 180; ~ lâzimesince... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 4/95; ~ vefkınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 11/181.

هَر طَرَحْ كِه اَفْكَنِي چَوْمَرْدَانْ
جِهْدِي بَكْنِ وَتَمَامْ كَرْدَانْ
يَعْنِي عِلْمِي كِه بَرْفَرَا زِي
بَايْدْ كِه دِيكِرْ نَكُونْ نَسَا زِي

**Her tarh ki efkenî çû merdân
Cehdî be-kun u tamâm kerdân
Ya'nî alemî ki ber-firâzî**

Bâyed ki dîger nigûn ne-sâzî (F.)

Erkekler ne plân çizerse onu bitirmeye bak; kalkınma bayrağını baş aşağı etme!

Hükemâ-yı Yûnân dahi böyle buyurmuşlardır: ~ Osmanzâde Ahmed Taib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 23.

هَرزَه كُوَيْدَ لَطِيْفَه پِنْدَارَدَ

Herze gûyed latife pindâred (F.)

Saçma sapan konuşuyor, şaka sanıyor.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/293; Mısra': ~ vefkınca... Nergisî, *Meşâku'l-uşşâk*, s. 29.

هَسْتِ بَسِيَارَ اَهْلٍ حَالٍ اَزْ صُوفِيَانِ
نَادِرَاسْتِ اَهْلٍ مَقَامِ اَنْدَرِ مِيَانِ

Hest bisiyâr ehl-i hâl ez-sûfiyân

Nâdir-est ehl-i makâm ender-miyân (F.)

Sofular içinde hal ehli çok, makam ehli azdır.

Mevlânâ: ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 343.

هَسْتِي دُنْيَايِ فَاْنِي اَنْتَظَارِ مُرْدَنَسْتِ
تَرْكِ هَسْتِي زَاَنْتَظَارِ نَيْسْتِي وَاَرْسَنْسْتِ

Hestî-i dünyâ-yı fânî intizâr-ı mürden-est

Terk-i hestî zi-intizâr-ı nîstî vâresten-est (F.)

Fânî dünyanın varlığı ölüm beklemekten ibarettir, varlığı terketmek ise yokluğu gözetmekten kurtulmaktır.

Beit: ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhavere*, s. 143.

هَسْتِ تَاجِ عَارِ فَاَنْ اَنْدَرِ جِهَانِ اَزْ چَهَارِ تَرْكِ
تَرْكِ دُنْيَايِ تَرْكِ عَقْبَايِ تَرْكِ هَسْتِي تَرْكِ تَرْكِ

Hest tâc-ı ârifân ender-cihân ez-çâr terk

Terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i hestî terk-i terk (F.)

Âriflerin bu dünyada giydikleri dört terk (tacı) vardır: Biri dünyayı, öbürü ahireti, üçüncüsü varlığı, dördüncüsü ve en önemlisi terk etmeyi dahi terk etmek (her şeyi terketmek ve bunları bir daha düşünmemek)tir.

Ahmed b. Mehmedü'l-Buhârî: ~ diyor. Mustafa Hikmet Gülerman, *Bâyezîd-i Bistâmî*, s. 25;... bir an Hak'tan gâfil: ~ denildiği gibi... Mehmed Nûri Şemseddin, *Miftâhü'l-kulûb*, s. 217.

هَشَمَ الشَّرِيْدَ غَيْرِ اَكْلَه

Heşeme's-serîde gayru âkilihî (A.)

Ekmeği, yiyenden başkası tirit etti, (yemek kendisine nasip olmadı, varisler sevindi).

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 217.

هَشْتِ اَوْلِ چُونِ نَهْدِ مَعْمَارِ كَجِ
تَاَثِرِيَامِي رُوْدِ دِيْوَارِ كَجِ

Heşt evvel çûn nihed mi'mâr kec

Tâ süreyyâ mî-reved dîvâr kec (F.)

İlk kerpici mimar (temele) eğri korsa, duvar ülker yıldızına (gök yüzüne) kadar eğri gider.

هِيَهَاتِ الْخَيْرِ مِنْ نَصِيْحَةِ الْعَدُوِّ

Heyhâte'l-hayru min nasîhati'l-adüvvi (A.)

Düşman övüdü iyilikten ne kadar uzak!

~ Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 83; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 120; ~ Ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 218.

هَيْهَاتَ رَبِّ أَمْنِيَّةٌ تَصْحَكُ مِنْهَا الْمَنِيَّةُ

Heyhât, rubbe emniyyetin tadhaku minha'l-meniyyetü (A.)

Ne yazık ki, emniyyetin çoğuna ölüm güler.

~ fehvâsı... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 5/108.

هَبَّهَاتٍ تَضْرِبُ فِي حَدِيدٍ بَارِدٍ

Heyhât tadrîbü fi hadîdin bâridin (A.)

Ne yazık ki sen havanda su dövüyorsun (boşuna uğraşıyorsun).

Mısra': ~ Nergisî, *Gazavât-ı Mesleme*, s. 50; ~ meseli... Mehmed Nühed Efendi, *Mugni'l-kitâb*.

هَزَارُ دُوسْتٍ أُنْدَكَ أَسْتِ يَكُ دُشْمَنِ بَسِيَارٍ

Hezâr dost endek-est yek düşmen bisiyâr (F.)

Bin dost az, bir düşman çok.

حَفِظُ الْأَدَبِ فِي حَقِّ الرَّبِّ

Hıfzu'l-edebi fi hakkı'r-rabbi (A.)

Edebi korumak, Allah'a saygılı olmaktır.

Ebû Hanife buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 26.

حَفِظُ الْحَرَمَةَ مِنْ أَسْبَابِ الْمَغْفِرَةِ

Hıfzu'l-hürmeti min esbâbi'l-magfi-reti (A.)

Saygı göstermek bağışlanma sebeplerindedir.

Nitekim vâridât-ı hafîyyededir ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n- necât*, s. 124.

الْحَقْدَاءُ الْقُلُوبِ وَالْحَسَدُ رَأْسُ الْعُيُوبِ

el-Hıkdü dâü'l-kulûbi ve'l-hasedü re'sü'l-uyûbi (A.)

Gönüllerin hastalığı kin, ayıpların başı hasettir.

Hıkd: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lü-gati*, 2/550; Hıkd: ~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 63.

الْحَقْدُ مِفْتَاحُ الْعَدَاوَةِ

el-Hıkdü miftâhu'l-adâveti (A.)

Kin tutma, düşmanlığın anahtarıdır.

Hıkd: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lü-gati*, 2/550.

خِرْسٌ رَاهِنُوزُ شِكَارٍ نَكَرَدَه پُوسْتَش رَافِرُوختن

Hırs-râ henûz şikâr ne-kerde poş-teş-râ fûrûhten (F.)

Ayıyı vurmada postunu satmak

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-
leten*, 1972, s. 161.

الْحَرِصُ مُشْتَوِّمٌ وَالْحَرِيسُ مَحْرُومٌ

el-Hırsu meş'ûmün ve'l-harîsu mah-rûmün (A.)

(Aşırı) hırs, uğursuzluktur, hırslı ise mahrumdur.

~ hükm-i meşhûresi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 156.

الْحَرِصُ مُفْتَاِحُ الذُّلِّ

el-Hırsu miftâhu'z-zülli (A.)

(Aşırı) hırs, alçalmanın anahtarıdır.

Hırs: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/510.

الْحَرِصُ شُومٌ

el-Hırsu şûmün (A.)

(Aşırı) hırs, uğursuzluktur.

Hırs: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/510.

الْخِيَانَةُ تَجْرُ الْفَقْرَ

el-Hıyânetü tecürri'l-fakre (A.)

Hainlik (insanı) yoksullaştırır.

~ hadisiyle müeyyedir. Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 298.

خِيَارُ الْبِرِّ عَاجِلُهُ

Hıyâru'l-birri âcîlühû (A.)

En iyi iyilik, hemen yapılandır.

~ mefhûmu medlûlünce... Müezzin Mustafa, *Nûru'l-hüdâ*, s. 108.

خِيَارُكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً

Hıyâruküm ahsenüküm kazâ'en (A.)

En iyiniz, borcunu en iyi şekilde ve zamanında ödeyeninizdir.

~ mazmûnuna mâ-sadak... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-şakâik*, 1/133.

خِيَارُكُمْ اطْوَأُكُمْ أَعْمَارًا وَأَحْسَنُكُمْ أَعْمَالًا

Hıyâruküm atvâlüküm a'mâran ve ahsenüküm a'mâlen (A.)

En iyileriniz, ömürleri en uzun, amel-leri en güzel olanlarınızdır.

Bunlardan biri de: ~ hadisidir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/343; ~ fehvâsını... Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 78.

خِيَارُكُمْ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا

Hıyâruküm ehâsinüküm ahlâkan (A.)

En iyileriniz, ahlâkça en güzel olanlarınızdır.

~ Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 131; ~ hadisi mücibince... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 159.

خِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِهِمْ

Hıyâruküm hıyâruküm li-nisâihim (A.)

En iyileriniz, eşlerine en iyi davrananlarınızdır.

Hadis: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Tefsir Tarîhi*, 1.Cüz, s. 169.

خِيَارِكُمْ مِنْ أَطْعَمِ الطَّعَامِ

Hıyâruküm men et'ame't-ta'âme (A.)

En iyiniz, yemek yedireninizdir.

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 192; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-İrfan*, s. 119.

خِيَارِكُمْ مِنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

Hıyâruküm men te'alleme'l-kur'âne ve allemehû (A.)

En hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğrendir.

Hadis: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Tefsir Tarîhi*, 1.Cüz, s. 169.

خِيَارِ الْمُؤْمِنِينَ الْقَانِعِ وَشِرَارِهِمُ الطَّامِحِ

Hıyâru'l-mü'minîne el-kâni'u ve şirâruhüm et-tâmi'u (A.)

Müminlerin en iyisi, kanaat eden, en kötüsü tamah edendir.

~ kelâm-ı Şârî'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/836.

الْخِيَارِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ

el-Hıyâru selâsetü eyyâmin (A.)

Seçmeli bırakma süresi üç gündür.

~ kelâm-ı şârî'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/581.

الْخِصَابُ تُزِيدُ فِي الْبَصْرِ

el-Hızâbu tüzîdü fi'l-basarı(A.)

Kına, görüşü artırır.

~ ve... Kasım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-mürâd*, s. 33.

هَيْجِ جَرَاغٍ (يَاشَمَعِ) بِأَيِّهِ خُودَشِ
رَأَوْ شَنْ نَمِي كُنْدِ

Hîç çerâğ (yâ şem') pâye-i hûdeş-râ rûşen ne-mî-kuned (F.)

Mum dibine ışık vermez.

هَيْجِ دُودِي بِي أَتَشِ نِيَسْتِ

Hîç dûdî bî-âteş nîst (F.)

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.

هَيْجِ دُشْمَنِ بَدُشْمَنِ أَنْ نَكُنْدِ
كِه كُنْدِ مَرْدِي خَرْدِ بَخَرْدِ

Hîç düşmen be-düşmen ân ne-kuned Ki kuned merd-i bî-hired be-hired (F.)

Akılsızın akıllıya yaptığı kötülüğü, hiç bir düşman başka bir düşmana yapmaz.

~ Karaçelebîzâde Abdülaziz Efendi, *Zeyli Ravzatü'l-ibrâr*, s. 315.

هَيْجِ آرْزَانِي بِي عَلْتِ وَهَيْجِ كِرَانِي
بِي حِكْمَتِ نِيَسْتِ

Hîç erzânî bî-illet ve hîç girânî bî-hikmet nîst (F.)

Ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 172.

هیچ کاردی دسته خودرا نمی برد

Hîç kârdî deste-i hûd-râ ne-mî-be-red (F.)

Bıçak kendi kınını kesmez.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 170.

الْحَجَرَةُ حِجَّةٌ

el-Hicretü hiccetün (A.)

Göç, hactır.

...ber-fehvâ-yı: ~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, 2/710.

هیچ زیبائی بی نقص نیست

Hîç zîbâi bî-naks nîst (F.)

Kusursuz güzel olmaz.

حدة المرء تهلكه

Hiddetü'l-mer'i tühlikühû (A.)

İnsanı, öfkesi mahveder.

Hiz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 22; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 26; ~ kelâmı burhandır. Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 156; Hiz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 24; ~ ma'nâ-yı lafîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 96.

خَدِمْتُ الْمُلُوكَ نِصْفَ السُّلُوكِ

Hidmetü'l-mülûki nisfü's-sülûki (A.)

Padişahların hizmetine girmek, amaca yarı yarıya ulaşmaktır.

...ber-muktezâ-yı: ~ Ali Gâlib, *Hümayun-nâme*, s. 266; ~ kâide-i meşhûrunca... Hayrullah Efendi, *Osmanlı Târîhi*, 13/76;... seyr-i sülûk ve ezkâr: ~ iken... Hâfiz Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 107; ~ dedikleri... Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/512; ~ hakikatinden gâfil... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/181.

حِكْمَةَ بَارِي نَصِيبٌ أَنْدَرُ نَصِيبِ يَارِي

Hikmet-i bârî nasîb-ender-nasîb-i yârî (F.)

Allah'ın hikmeti, nasib içerisinde bir Allah nasıbidir.

~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/116.

الْحِكْمَةُ عَرُوسٌ تُرِيدُ الْبَيْتَ خَالِيًا

el-Hikmetü arûsün türîdü'l-beyte hâliyen (A.)

Hikmet, boş ev isteyen bir gelindir.

...fusûle halvet gerektir ki: ~ Ali Çelebi, *Hümayunnâme*, s. 389.

الْحِكْمَةُ ضَالَّةٌ كُلِّ حَكِيمٍ

el-Hikmetü dâletü külli hakîmin (A.)

Hikmet, her bilgenin yitiğidir.

~ fehvâsınca... Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, 1/48.

الْحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ أَخَذَهَا آيْنٌ
(أَيْنَمَا، حَيْثُ) وَجَدَهَا

el-Hikmetü dâiletü'l-mü'mini ahazehâ eyne (eynemâ, haysü) vecedehâ (A.)

Hikmet, müminin yitiğidir, nerede bulursa alır.

~ hadisi muktezâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/92;... bu sözü: ~ ye mutâbık kabul eder. *Beyânü'l-hak*(gazete), 6/2522; ~ hadisi sâdır oldu. Mehmed Ârif, *Atyye-i Sübhâniyye*, s. 5; Resûlü'llâh: ~ Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Ahlâk*, s. 182; ~ mealince... Rifat b.Mehmed Emin, *Fezâilü'l-ahlâk*, s. 8.

الْخِلَافَةُ بَعْدِي ثَلَاثُونَ سَنَةً ثُمَّ يَكُونُ
الْحَيْلَةُ بَلِغٌ مِنَ الْوَسِيلَةِ

el-Hilâfetü ba'dî selâsûne seneten sümme yekûnü (yesîrû) meliken (mülûken) adûden (A.)

Hilâfet, benden sonra otuz yıldır, sonra zalim kişiler yönetime gelir.

Hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 138; ~ buyurdıkları üzere... Kâtib Çelebi, *Mizânü'l-hak*, s. 45; Fahr-i Âlem: ~ buyurmuş. Süheylî, *Nevâdir-i Süheylî*, s. 134; Hadis: ~ İbrâhim Nâtikî, *Akâidü'l-İslâm*, s. 81;... hadiste: ~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 2/433.

خِلَافَ رَأْيِ سُلْطَانٍ رَأَى جُسْتِنَ
بِخُونٍ خَوْشٍ بِأَشَدِّدَسْتِ شُسْتِنَ

Hilâf-ı rây-ı sultân rây cüsten Be-hûn-ı hîş bâşed dest şüsten (F.)

Sultanın görüşüne zıt görüş aramak, kendi kanıyla el yıkamak demektir. (Sultana karşı gelmek, kelleyi koltuğa almak demektir.)

...Mustafa Paşa, kendi silahlarını ta'yin eylediğini Der-Aliye'ye ihbâr eyledi: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/115.

خَلْعَةُ الْفَقِيرِ عَبَاءُ

Hil'atü'l-fakîri abâün (A.)

Yoksulun giysisi abadır.

Bu Hasan miskîne oldu: ~ M.Cihangir Gür, *Mecmû'âtü'n-nezâir* (Mez. Tez. İst. 1996), s. 83.

الْحَيْلَةُ بَلِغٌ مِنَ الْوَسِيلَةِ

el-Hîletü eblagu mine'l-vesîleti (A.)

Hile, fırsatın en kestirme yoludur.

Muhil: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/491.

الْحَيْلَةُ تَرْكُ الْحَيْلَةِ

el-Hîletü terkü'l-hîleti (A.)

Hile, hileyi bırakmaktır.

...nesr-i arabîden misâli: ~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 60.

الْحِلْمُ حِجَابُ الْأَفَاتِ

el-Hilmü hicâbü'l-âfâti (A.)

İyi huy, belâların engelidir.

Hilm: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/562.

حِلْمُ الْمَرْءِ عَوْنُهُ

Hilmü'l-mer'i avnühû (A.)

İyi huy, insanın yardımcısıdır.

~ ma'nâ-yı latîfî... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 100; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 27.

الْحِلْمُ مِلْحُ الْأَخْلَاقِ الْحَمِيدَةِ

el-Hilmü, milhu'l-ahlâkı'l-hamîdeti (A.)

İyi huy, güzel ahlâkın tuzudur.

Hz. Ali: ~ Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 165.

الْحِلْمُ سَيِّدُ الْأَخْلَاقِ

el-Hilmü seyyidü'l-ahlâkı(A.)

İyi huy, güzel ahlâkın başıdır.

Peygamberimiz: ~ buyurmuşlardır. Mehmed Hayru'llah, *Zübdetü'l-ahlâk*, s. 26.

الْحِلْمُ زَيْنُ الْإِسْلَامِ

el-Hilmü Zeynü'l-İslâmi (A.)

İyi huyluluk, İslâm'ın süsüdür.

Hilm: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 157.

الْحِمَارُ مَرْكَبُ الصَّالِحِينَ

el-Himâru merkebü's-sâlihîne (A.)

İyi insanların biniti, eşektir.

Himâr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/564.

هَمَّتْ بَلَنْدَ دَارِكِهِ نَزْدَ خُدَاوْ خَلْقِ
بَاشْدَ بَقْدَرِ هَمَّتْ تُوْ اِعْتَبَارَتُوْ

Himmet-i bülend dâr ki nezd-i hudâ vü halk

Bâşed be-kadr-i himmet-i tû i'tibâr-ı tû (F.)

Çok iyilik et, çünkü Allah ve insanlar katında, iyiliğin kadar itibarın olur.

...hakîme ikrâm eyledi: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 19.

هَمَّةُ الْمَرْءِ قِيَمَتُهُ

Himmetü'l-mer'i kıymetühû (A.)

Kişinin değeri, gayreti kadardır.

Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidi'l-hikem*, s. 123; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 85;... yine buyurmuşlardır: ~ Şemseddin Nûri, *Risâle-i Murâkabe*, s. 18; ~ ma'nâ-yı latîfî... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 216.

هَمَّةُ الرَّجَالِ قِيَمَتُهُ

Himmetü'r-ricâli kıymetühû (A.)

İnsanların değerleri gayretleri kadardır.

Nitekim hadiste: ~ buyurulmuştur. Şemseddin Nûri, *Risâle-i Pendîyye*, s. 56.

هَمَّةُ الرَّجَالِ تَقْلَعُ الْجِبَالَ

Himmetü'r-ricâli takla'u'l-cibâle (A.)

(Becerikli) insanların gayretleri dağları yerinden söker. (Himmete dağlar dayanmaz.)

~ kelâmının neticesini gördün. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 6/336; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/283; ~ mefâdınca... Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 46; ~ kavline... Vak'a-nüvis Ahmed Lutfî, *Târih*, 13/18; ~ müeddâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 4/65.

الْحَرَامُ بِالضَّمَانِ

el-Hirâmü bi'z-zamâni (A.)

Bir şeyin yararı, kefaleti karşılığında-
dır.

Bu madde: ~ hadisinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 221.

الْحِرْفَةُ أَمَانٌ مِنَ الْفَقْرِ

el-Hirfetü emânün mine'l-fakri (A.)

Sanat, (insanı) yoksulluktan korur.

...Efendimiz buyurmuşlardır ki: ~ *Beyânü'l-hak*(gazete), 5/2311;... heberde: ~ gelmiştir. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 515; Bir hadiste: ~ mealindedir. Ömer Hasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İl-mihali*, s. 439.

حِرْفَةُ الْمَرْءِ كَنْزُهُ

Hirfetü'l-mer'i kenzühü (A.)

İnsanın sanatı hazinesidir.

~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 98; ~ ne doğru söz... Ali Râşid, *Nümüne-i Hikmet*, s. 25; ~ mealinde... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 156; ~ sanatı... *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 8; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 23.

حَرَمَانٌ خَيْرٌ مِنَ الْأَمْتَانِ

Hirmânün hayrun mine'l-imtinâni (A.)

Mahrum olmak, minnet etmekten daha iyidir.

Hiz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/518.

حِسَابٌ بِمِثْقَالٍ بَخْشِشٍ بِهِ خَرَوَارٌ

Hisâb be-miskâl, bahşîş be-harvâr (F.)

Hesap görürken miskali bile gözet, ama bağış yaparken ağırlık birimine önem verme!

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 171.

الْحِسَابُ حَقٌّ

el-Hisâbu hakkun (A.)

(İnsanların) hesaba çekileceği doğrudur.

~ denilen... Mehmed Ali Aynî, *Türk Ah-lâkçıları*, 1/124.

حَتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلَيْتَنَافَسِ الْمُتَنَافِسُونَ

Hitâmühû miskün ve fî zâlike fe'l-yetenâfesi'l-mütenâfisûne (A.)

Sonu misktir (içildikten sonra misk gibi kokar). İşte yarışanlar, bunun için yarışınlar. (Mutaffifin, 83/26).

...mâ-sadak-ı: ~ dir. Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 3.

حَتَامُهُ مِسْكٌ وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ

Hitâmühû miskün ve mizâcühû min tesnîmin (A.)

Sonu mistir, karışımı tesnîmdendir (içine tesnîm karıştırılmıştır. Tesnîm Yukarıdan aşağıya şarıl şarıl akan çeşmenin adıdır). (Mutaffifin, 83/26-27).

...mantûk-ı: ~ idi. Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-şakâik*, 1/254.

خُودُ بَيْنَ خُدَايَيْنِ نَبَّاشِدُ

Hôd-bîn hudâ-bîn ne-bâşed (F.)

Bencil, Allah'ı göremez.

Dar-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 2/661.

خُودَشْ دَرَجَاهِي كِه بَرَايِ دِيكْرِي
كَنْدِه بُوْدِ افْتَادِ

Hôdeş der-çâhî ki berâ-yı dîgerî kende bûd üftâd (F.)

Başkasına kuyu kazan, kazdığı kuyuya önce kendisi düşer.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 165.

خُودْ كَرْدِه رَا چَا رِه نِيَسْتِ

Hôd-kerde-râ çâre nîst (F.)

Kendi düşen ağlamaz.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 171.

خُورْدَنْسْتِ اَز بَرَايِ زِيَسْتَنْ اَسْتِ
زِيَسْتَنْ اَز بَرَايِ خُورْدَنْ نِيَسْتِ

Hôrdenest ez-bera-yı zîsten-est Zîsten ez-berâ-yı hôrden nîst (F.)

Yemek,yaşamak içindir; ama yaşamak yemek için değildir.

~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-kelâm*, s. 22.

حُبُّ دَرُوِيْشَانِ كَلِيْدِ جَنَّتِسْتِ
دُشْمَنْ اِيْشَانِ سَزَايِ لَعْنَتِسْتِ

Hubb-i dervîşân kilîd-i cennet-est Düşmen-i îşân sezâ-yı la'net-est (F.)

Dervişlerin sevgisi cennetin kilididir; onlara düşman olmak ise lâneti hakettir.

~ Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 374; ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/127.

حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ وَتَرَكُّ الدُّنْيَا
رَأْسُ كُلِّ عِبَادَةٍ

Hubbu'd-dünyâ re'sü külli hatî'etin ve terkü'd-dünyâ re'sü küllü ibâde- tin (A.)

(Aşırı) dünya sevgisi, bütün hataların başı, onu terketmek ise, bütün ibadetlerin temelidir.

Nebi buyurdu: ~ Esat Coşan, *Hacı Bek-tâş-ı Velî, Makâlât*, s. 110, Zîrâ bunlarda terk vardır: ~ Neclâ Pekolcay-E.Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, s. 146; Hz.Peygamber: ~ Niyazi-i Mısırî, *Tarîkatnâme*, s. 6; ~ buyurulmuştur. Mehmed Münib (Dervişzâde), *Tuhfetü'l-mülûk*, s. 85; ~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü'l-tevârîh*, 1/314.

الْحُبُّ فِي اللَّهِ وَالْبَغْضُ فِي اللَّهِ

el-Hubbu fi'llâhi ve'l-bu'zu fi'llâhi (A.)

Sevmek ve kızmak Allah rızası içindir.

~ düstûr-ı Rahmânî... Said Nursi (Bdz), *Said Nursi*, s. 283;... Allah için seviş: ~ ile... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/2731; ~ olduğu gibi... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 281.

حُبُّ الْهَرَّةِ مِنَ الْإِيمَانِ

Hubbu'l-hirreti mine'l-îmâni (A.)

Kedi sevgisi imandandır.

Resûl-i Kibriyâ bu hadisi buyurdu: ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/574; ~ hükümü ile... Sadreddin Şeyhoğlu, *Marzuban-nâme Tercümesi*, s. 239.

حُبُّ الْيَمِينِ مِنَ الدُّنْيَا كَمِنْ ثَلَاثِ الطَّيِّبِ وَالنِّسَاءِ وَجَعَلَتْ قِرَّةَ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ

Hubbibe ileyye min dünyâküm selâ-sün: et-Tîbü ve'n-nisâu ve cu'ilet kurretü aynî fi's-salâti (A.)

Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi: Güzel koku, kadınlar, gözümün nuru olan namaz.

Hadiste: ~ Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 163; Hadis: ~ Hâfız Ahmed Mâhîr, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/545; Peygamberimiz: ~ İsmail Fennî, *Kitâb-ı İzâle-i Şükûk*, s. 57; ~ makâlesi... Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/422;... Risâlet-penâhîleri: ~ diye buyurmuştur. Mehmed Ali Aynî, *Îmâm-ı Gazalî*, s. 280;

حُبُّكَ الشَّيْءَ يَعْمَى وَيَصِمُّ

Hubbüke'ş-şey'e yu'mî ve yusimmü (A.)

Bir şeyi sevmen seni kör ve sağır eder.

~ fehvâsınca... *Beyânü'l-hak*(gazete), 7/2933; Peygamberimiz: ~ bu manaya işaret eder. Süleyman Ateş, *Tasavvuf*, s. 471; ~ fehvâsınca...

Hâfız Ahmed Mahir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/389; Hadiste gelir:

~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 203; ~ mefâdi üzere... Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 6.

الْحُبُّ لِلَّهِ وَالْبَغْضُ لِلَّهِ

el-Hubbü li'llâhi ve'l-bu'zu li'llâhi (A.)

Sevmek ve kızmak Allah rızası içindir.

~ mefhûmundan ibârettir. Nergisî, *İksîr-i Sa'âdet*, s. 15; el-Hâsıl: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 248.

حُبُّ الرِّيَاسَةِ دَاءٌ لَا دَوَاءَ لَهُ

Hubbü'r Riyâseti dâün lâ-devvâe le-hû (A.)

Başkan olma sevdası, çaresiz bir hastalıktır.

~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 285; ~ Ahmed Cevdet paşa, *Târîh-i Cevdet*, 2/117.

حُبُّ الْوَأَجِدِ أَفْرَادَ الْوَأَجِدِ

Hubbü'l-vâcidi ifrâdü'l-vâcidi (A.)

Allah sevgisi, Allah'ı birmektir.

...kamu urefâlar niyâbetinden söyle: ~ Mehmed Said, *Behcetü'l-esrâr Tercümesi*, s. 68.

حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ

Hubbü'l-vatanı mine'l-îmâni (A.)

Vatan sevgisi imandandır.

...bâ-husûs ki: ~ Ulvî, *Divan*, s. 74; Nice yıl sonra: ~ Mustafa İsen, *Kühü'l-ahbârın Tezkire Kısmı*, s. 267;... bu âşmâlık hükmü ile:

~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 26; ~ oldur.

Mahmud b. Muhammed Dilşâdî, *Cerîdetü'l-acâyib*, s. 44; ~ muktezâsınca

Seydî Ali Reis, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 99;

الْحُبُّ يُتَوَارَثُ

el-Hubbü yetevâresü (A.)

Sevgi miras kalır.

~ muktezâsı üzere... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârîh*, 1/410;

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i, İslâmî Edebiyat*, no.22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 134

خَدَادَسْتُ رَأْسَ رَبِّهِ دَسْتُ حَيْبٍ
مُحْتَاجٌ نَكُنْدُ

Hudâ dest-i râst-râ be-dest-i çep muhtâc ne-kuned (F.)

Allah, sağ eli sol ele muhtaç etmesin.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 170.

خَدَا اَيْنَ چَشْمِ رَبِّهِ اَنْ چَشْمِ مُحْتَاجِ نَكُنْدُ

Hudâ în çesm-râ be-ân çesm muhtâc ne-kuned (F.)

Allah, sağ gözü sol göze muhtaç etmesin.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 170.

خَدَا كِه يَكْ دَرِيچِه بِنْدَدُ هَزَارَ بَكْشَايِدُ

Hudâ ki yek derîçe be-bended hezâr be-güşâyed (F.)

Allah bir kapıyı kaparsa binini açar.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/717.

خودش در چاهی که برای دیگری کُندَه
بود افتاد

Hûdeş der-çâhî ki berây-ı dîgerî kende bûd üftâd (F.)

Başkası için kazdığı çukura (kuyuya) kendisi düştü.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 165.

الْحُدُودُ تَنْدَرِي بِالشُّبُهَاتِ

el-Hudûdü tenderi'ü bi's-şübühât (A.)

Had cezaları (şer'î cezalar) şüphelerle ortadan kalkar.

~ olduğu cihetle... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/1665.

حَفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ وَحَفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ

Huffeti'l-cennetü bi'l-mekârihi ve huffeti'n-nâru bi's-şehvâti (A.)

Cennet, güçlüklerle, cehennem, aşırı isteklerle kuşatılmıştır.

~ hadisinden muktebestir. Ankaralı İsmail Rüsühî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 153;... hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 211; Hz.Peygamber: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 226;... Efendimiz: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 1/199.

خَلِقَ الْأَرْوَاحَ قَبْلَ الْأَجْسَادِ بِالْفَى عَامٍ

Hulika'l-ervâhu kable'l-ecsâdi bi-el-fey âmin (A.)

Ruhlar, cesetlerden iki bin yıl önce yaratılmıştır.

~ hadisi nâtktır. Ömer Hasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 350.

خَلِقَ الْإِنْسَانَ عَجُولًا

Hulika'l-insânü acûlen (A.)

(...öyle acelecedir ki, sanki) insan, aceleci olarak yaratılmıştır. (Enbiyâ, 21/37).

~ nazımın mâ-sadaka olan... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 1/21; ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 40. Tetimme, s. 20; ~ ateşinden... Nev'î Efendi, *Ne-tâyicü'l-fünûn*, s. 70.

خَلِقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا

Hulika'l-insânü za'îfen (A.)

İnsan zayıf yaratılmıştır. (Nisâ, 4/28).

~ vefkinca... Nevres Efendi, *Mebâligu'l-hikem*, s. 69; ~ Mehmed Said, *Behcetü'l-esrâr*, s. 67;... ber-fehvâ-yı: ~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, 2/578; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/312; Kur'an'da gelir: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 46.

خَلِقَ الْإِنْسَانَ عَلَى صُورَةِ الرَّحْمَنِ

Hulika'l-insânü alâ sûreti'r-rahmâni (A.)

İnsan, Rahman suretinde yaratılmıştır.

...bu söz her âdem hakkında değil: ~ Abdurrahman Güzel, *Gaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, s. 159.

خَلِقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَجَلٍ

Hulika'l-insânü min acelin (A.)

(...öyle acelecedir ki, sanki) insan, aceleden yaratılmıştır. (Enbiyâ, 21/37).

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/312; ...Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/190; Hak Ta'âlâ: ~ buyurdu. Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 1/44; ~ sırrı zâhir... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 2/567.

خَلَقَتِ الْمَرْأَةَ مِنْ ضِلْعِ الْأَيْسَرِ

Hulikati'l-mer'etü min dıl'l-eyseri (A.)

Kadın, (erkeğin) sol kaburga kemiğinden yaratılmıştır.

Hiz. Nebi: ~ buyurmuştur. Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 6/330.

خَلَقْتِ مَبْرَأَةً عَنْ كُلِّ عَيْبٍ
كَأَنَّكَ خَلَقْتِ كَمَا تَشَاءُ

Hulikte müberren an külli aybin Ke-enneke hulikte ke-mâ teşâü (A.)

Her ayıptan beri olarak yaratıldın; sanki sen, istediğin gibi yaratıldın.

~ beyti... Süleyman Nazif, *İki Dost*, s. 43.

خَلَقْتُ أَنَا وَعَلِيٌّ مِنْ نُورٍ وَاحِدٍ

Huliktü ene ve ali min nûrin vâhidin (A.)

Ben ve Ali, bir nurdan yaratıldık.

...Fahr-i Âlem: ~ buyurdu. Seyyid Muhammed *Nûr*, s. 282.

حَلِيٌّ الرَّجَالِ الْأَدَبِ وَحَلِيٌّ النَّسَاءِ الذَّهَبِ

Huliyü'r-ricâli el-edebü ve huliyü'n-nisâi ez-zehebü (A.)

Erkeklerin süsü edep, kadınların süsü altındır.

~ ma'nâ-yı laffî... Mehmed Sadeddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 104; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 24; ~ mantûku beyân eder. Nâfi Efendi, *Nafî'u'l-âsâr*, s. 156.

خَلَقَ الْأِسْلَامَ الْحَيَاءُ

Hulku'l-islâmi el-hayâü (A.)

İslâm Ahlâkı hayadan ibarettir. (İslâm, haya dinidir.)

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâkı Medenî*, s. 168.

الْخَلْقُ وَعَاءُ الدِّينِ

el-Hulku vi'âü'd-dîni (A.)

(Güzel) ahlâk, dinin kabıdır.

Ulu Peygamber: ~ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlâk*, s. 72.

خُلُوصُ الْوَدِّ مِنْ حَسَنِ الْعَهْدِ

Hulûsü'l-veddi min hüsnü'l-ahdi (A.)

Sevginin samimîsi, ahdin güzelliğinden kaynaklanır.

~ ma'nâ-yı laffî... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 106; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 25; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 31.

خَلَوُ الْقَلْبِ خَيْرٌ مِنْ مِلِّ عِ الْكَيْسِ

Hulüvvü'l-kalbi hayrun min mil'i'l-kîsi (A.)

Kalbin (aşırı dünya sevgisinden) boş olması, kesenin dolu olmasından daha iyidir.

~ ma'nâ-yı laffî... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 108; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 28.

الْحَمْقُ دَاءٌ لَا دَوَاءَ لَهُ

el-Humku dâün lâ-devâe lehü (A.)

Ahmaklık, çaresi olmayan bir hastalıktır.

Humk: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/567.

الْحَمْقُ دَاءٌ لَا يَدَاوَا وَمَرَضٌ لَا يَبْرَأُ

el-Humku dâün lâ-yüdâvâ ve marazun lâ-yebrâ (A.)

Ahmaklık, tedavisi imkânsız bir dert, iyileştirilemez bir hastalıktır.

~ Ahmed Ali Sipihri, *Kelîmât-ı Kassâr*, s. 2.

الْحُمَّى شَهَادَةٌ

el-Hummâ şehâdetün (A.)

Hummadan (ateşli hastalık, sıtma) ile ölen (hükmî) şehittir.

Efendimiz buyururlar: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/151; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 81.

الْحَمْرَةُ زِينَةُ الشَّيْطَانِ

el-Humretü zînetü'ş-şeytâni (A.)

Kırmızılık şeytanın süsüdür.

Bir hadiste: ~ buyurulur. Müezzîn Mustafa, *Nâru'l-hüdâ*, s. 104.

الْخُمُولُ رَاحَةٌ

el-Humûlü râhatün (A.)

Sessizlik rahattır.

...ber-müeddâ-yı: ~ Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 129.

حُمُوضَاتُ الْكَلَامِ خَيْرٌ مِنْ حُمُوضَاتِ الطَّعَامِ

Humûzâtü'l-keîâmî hayrun min humûzâtü't-ta'âmi (A.)

Acı söz, ekşi yemekten daha iyidir.

Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdü'l-hikem*, s. 21.

حُمُوضَاتُ الطَّعَامِ خَيْرٌ مِنْ حُمُوضَاتِ الْكَلَامِ

Humûzâtü't-ta'âmi hayrun min humûzâtü'l-keîâmî (A.)

Ekşi yemek, acı sözden daha iyidir.

~ mefâdınca... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 156; Hız. Ali: ~ buyurmuştur. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Ögütler*, s. 29; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 25.

خُونٌ كَرَمٌ أَسْتُ

Hûn germ-est (F.)

Kanı sıcak, sıcak kanlı.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/748.

خُونٌ رَابَاخُونٌ نَمِي شُوَيْدٌ

Hûn-râ bâ-hûn ne-mî-şüyend (F.)

Kanı kanla yumazlar.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belâleten*, 1972, s. 171.

حُرْمٌ الْوَفَاءُ عَلَى مَنْ لَأَصْلَ لَهُ

Hurime'l-vefâu alâ men lâ-asle lehû (A.)

Soysuzda vefa olmaz. (Soysuzdan vefa beklenmez.)

~ dediler. Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 156; ~ hikmetince... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/282.

حَرْقَةُ الْأَوْلَادِ مُحَرِّقَةُ الْأَكْبَادِ

Hurkatü'l-evlâdi muhrikatü'l-ekbâdi (A.)

Evlat acısı ciğer yakar.

Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdü'l-hikem*, s. 21; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 25; ~ *Emsâl-i Hız. Ali*, s. 8.

خُورْشِيدٌ رَا بَكْلٍ اَنْدُوْدَنَّ

Hûrşîd-râ be-gil endûden (F.)

Güneşi balçıkla sıvamak.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/216.

حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ

Hûrun maksûrâtün fi'l-huyâmı(A.)

Çadırlara kapanmış (gün yüzü görmemiş) hûriler. (Rahmân, 55/72).

...âyet-i Kur'âniyye: ~ Mehmed Memduh Paşa, *Dîvân-ı Eş'âr*, s. 3;... her türlüşünden ziyeler: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 207; Pes esrâr-ı ilâhiyye: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'în Tercümesi*, s. 128; ~ âyetine mâ-sadak... Sahhâf Nûri Efendi, *Münşe'ât-ı Azîziye*, s. 70; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/571.

خُرُوسٌ هَمْسَايَه صَدَايِ غَازْمِي كُنْدٌ

Hurûs-ı hemsâye sadâ-yı gâz mî-kuned (F.)

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 171.

حُصُولُ الشَّيْءِ بَعْدَ الطَّلَبِ اعْزُ
مِنْ نَيْلِهِ بِالطَّلَبِ

Husûlü's-şey'i ba'de't-talabi e'azzü min neylihî bi-lâ-talebin (A.)

Bir şeyi isteyerek elde etmek, isteksiz ele geçirmekten daha iyidir.

~ kabilinden olmakla... Hâfız İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 108.

حُشْرِ الْمَرْءِ مَعَ مَنْ أَحَبَّ

Huşire'l-mer'ü ma'a men ehabbe (A.)

Kişi sevdiği ile haşrolunur.

...peygamber şöyle buyuruyor: ~ Seyyid Abdülkerim el-Hüseynî, *Sohbetler*, s. 1.

حُشْكَ بِأَخْشِكَ نَكِيرٌ

Huşk bâ-huşk ne-gîred (F.)

Kurudan, kuruya bir şey bulaşmaz.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/862.

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

Huzi'l-afve ve'mür bi'l-urfi va'rız ani'l-câhilîne (A.)

Affı (kolaylık yolunu) tut, iyiliği emret, cahillere aldırış etme. (A'râf, 7/199).

~ Mehmet Şemseddin Günaltay, *Zulumetten Nûra*, s. 292; ~ Mehmed Nâzım, *Kerbelâ*, s. 23; ~ buyurulmuştur. *Beyânü'l-hak*(gazete), 2/941; ~ buyurulmuştur. Hayati Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 157; A'râf sûresinde: ~ Osman Pazarlı, *İslâm Ahlâkı*, s. 311; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/518.

خُذِ الْأَمْرَ بِالِتَّدْبِيرِ فَإِنَّ رَأْيَتَ فِي عَاقِبَتِهِ
خَيْرًا فَاْمُضِ وَإِنْ خَفْتَ ضَيَاعًا فَاْمَسِكْ

Huzi'l-emre bi't-tedbîri fe-in ra'eyte fî âkîbetihî hayran fe'mızı ve in hufte zıyâ'an fe'msik (A.)

Yapacağın iş için önlemini al, sonucunu iyi görürsen devam et, kayıp olacağından korkarsan vazgeç.

~ hadisi emrine ri'âyet... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/287.

خُذِ الْحِكْمَةَ وَلَا يَصْرُكَ مِنْ آيٍ وَعَاءٍ خَرَجَتْ

Huzi'l-hikmete ve lâ-yedurruke min eyyi vi'âin haracet (A.)

Hikmeti al, hangi kaptan çıkarsa çıkarsın, sana zarar vermez.

Bir hadiste: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Yüksek İslâm Ahlâkı*, s. 88.

خُذِ الْعِلْمَ عَمَّنْ تَرَاهُ يَعْلَمُ بِهِ

Huzi'l-ilme ammen terâhu ya'lemu bihî (A.)

İlmi, onu bildiğini gördüğün kişiden al. (İlmi ehlienden öğren).

~ buyurulmuştur. Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 5/272.

خُذُوا الْعِلْمَ مِنْ أَفْوَاهِ الرَّجَالِ

Huzü'l-ilme min efvâhi'r-ricâli (A.)

İlmi, âlimlerin ağızlarından alınız. (İlmi, ilim sahiplerinden öğreniniz.)

~ gibi düstûr-ı hakâika sevk... Hüseyin Şemî, *Hayru'l-keîlâm*, (haftalık gazete)s. 165;... fehvâ-yı: ~ ile... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 1/345;

~ mîsdâkıncıca... Nergisî... *Meşâku'l-uşşâk*, s. 6; ~ diyerek... Ahmed Cevdet Paşa *Tezâkir*, 40. Tetimme, s. 265; Nitekim demişlerdir ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hüccetü'l-belâga*, s. 49.

خُذُوا الْعِلْمَ مِنَ الْمُشْتَهَرِينَ

Huzü'l-ilme mine'l-müştehirîne (A.)

İlmi, ünlülerden öğreniniz.

~ M.Tayyib Okıç, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, s. 79.

خُذْ مَا صَفَا دَعَّ مَا كَدَّرَ

Huz mâ safâ da' mâ keder (A.)

Safayı al, kederi bırak.

Bu mesel meşhurdur: ~ Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı*(K.R.M.M.), s. 431; ~ denilmiştir. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 245; ~ kâidesini... Said Nursi (Bdz) *Divân-ı Harb-i Örfî*, s. 71; ~ mefhûmu üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 6/54; ~ kâidesince... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 11/7.

خُذْ مِنَ الدَّهْرِ مَا صَفَا وَمِنَ الْعَيْشِ مَا كَفَا

Huz mine'd-dehri mâ safâ ve mine'l-ayşî mâ kefâ (A.)

Dünyanın safasını, rızkın yetecek kadar olanını al.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/809.

خُذْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ أَحْسَنَهُ

Huz min külli şey'in ahsenehû (A.)

Her şeyin en iyisini al.

~ kâidesinin sırrıyla... Bediuzzaman Said Nursi, *Şu'alar*, s. 429; ~ tavsiyesi üzere... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/188.

خُذُوا حِذْرَكُمْ

Huzû hızküm (A.)

Korunma önlemlerinizi alın. (Nisâ, 4/71).

...Allahu Ta'âla: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulâmi'd-dîn*, 1/958; Nitekim Kur'an'da: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/32.

خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ

Huzû zîneteküm inde külli mescidin (A.)

Her mescide (gidişiniz) de süs (lü güzel elbiseler) inizi giyiniz. (A'râf, 7/31).

...bir âyette: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 242;... kerîme-i: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/71.

الْحُكْمُ لِلَّهِ

el-Hükmü li'llâhi (A.)

Hüküm Allah'ındır. (Mümin, 40/12).

...vardıkta der: ~ Mine Mengi, *Mesîni Dîvânî*, 249;... haymeye gelip bî-hûş oldu: ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 5/599;... buyurdu ki: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 63; Ayette: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/197;... eyittiler: ~ Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 718.

الْحُكْمُ لِلْغَالِبِ

el-Hükmü li'l-gâlibi (A.)

Hüküm galibindir.

~ kâidesince... *Beyânî'l-hak*(gazete), 1/213; Hükm: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/553; ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 729.

الْحُكْمُ لِمَنْ غَلَبَ

el-Hükmü li-men galebe (A.)

Hüküm, üstün gelenindir.

...dünya kurulu tek düstür: ~ Mahir İz, *Yılların İzi*, s. 39; ~ deyip... Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 42; ~ kâidesince... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 1/217; ~ hâline geldiğine... Tayyarzâde Ahmed Atâ, *Atâ Târîhi*, 3/94; ~ kâidesi câri oluyor. Seyyid Bey, *Hilâfetin Mâhiyet-i Şer'iyyesi*, s. 21;

الْحُكْمُ لِلظَّاهِرِ

el-Hükmü li'z-zâhiri (A.)

Hüküm, görünüşe göre verilir.

Zâhir: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/460.

حُكْمٌ سَائِرِ الْمَاعَاتِ كَالْمَاءِ فِي الْأَصْحِ

Hükmü sâiri'l-mâi'âti ke'l-mâi fi'l-esahhi (A.)

Öbür sıvıların hükmü de, doğru olan görüşe göre su gibidir.

Bu kâide: ~ diye yazılmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/295.

هُمَّأَي سَعَادَتٍ بَرِّ سَرِّ كَسِّ نَشَسْتِن

Hümâ-yı sa'âdet ber-ser-i kes nişeten (F.)

Başına devlet kuşu konmak.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 161.

هُم مَلُوكٌ تَحْتَ الْأَضْمَارِ

Hüm mülûkûn tahte'l-ızmârı(A.)

Onlar gizli padişahlardır.

~ mücibince... Mahmut Ali Zıyaeddin, *Mecmû'âtü'l-cevâhir*, s. 110.

هُمُومُ الْمَرْءِ بَقْدَ رَهْمِهِ

Hümûmü'l-mer'i bi-kadri himemihî (A.)

Kişinin değeri, gayreti kadardır.

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 213; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdü'l-hikem*, s. 120; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenâni'l-cinân*, s. 108.

هَنْرٌ حَشْمَةٌ زَايِنْدَةٌ أَسْتُ

Hüner çeşme-i zâyende-est (F.)

Sanat, sürekli akan çeşme (gibi)dir.

...beyne'l-a'câm: ~ meali meşhûrdur. Mehmed Sadreddin Çelebi, *Reşte-i Cevâhir*, s. 98.

هَنْرٌ هَنْرٌ أَسْتُ بِي هَنْرٍ خَرَّ أَسْتُ

Hüner hüner-est bî-hüner har-est (F.)

Hüner henerdir, hünersiz eşektir.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/695.

هَنْ لِبَاسٍ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٍ لَهَنْ

Hünne libâsün leküm ve entüm libâ-sün le-hünne (A.)

Onlar (kadınlar) sizin elbisenizdir, siz de onların elbisesisiniz. (Bakara, 2/187).

..ke-kavlihî Ta'âlâ: ~ Ankaralı İsmail Rüşühî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 27;... Kur'an'da: ~ Osman karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, s. 391.

حُرْمَةٌ مَالِ الْمُسْلِمِ كَحُرْمَةِ دَمِهِ

Hürmetü mâli'l-müslimi ke-hürmeti demihî (A.)

Müslümanın malı, kanı gibi haramdır.

...bir emniyet tahsil kıldını: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 4/19;... buyurmuşlardır: ~ Mehmed Ma'sum, *Mektûbât Tercümesi*, 3/37; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/516.

حُرِّيَّةُ عَطِيَّةِ الرَّحْمَنِ إِذْ أَنْهَا خَاصِيَّةُ الْإِيمَانِ

Hürriyyetün atıyyetü'r-rahmâni iz ennehâ hâsiyyetü'l-îmâni (A.)

Hürriyyet, Allah'ın bir bağışı ve imanın bir özelliğidir.

...İslâmiyyetin bir fâidesi de demiştir: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Münâzarât*, s. 23.

الْحُرِّيَّةُ أَوْ الْمَوْتُ

el-Hürriyyetü evi'l-mevtü (A.)

Ya hürriyyet, ya ölüm. (Ya İstakbâl, ya ölüm).

~ kelimâtıyla... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/193.

حرية حرية بالنار لانيها تختص بالكفار

Hürriyyetün harriyyetün bi'n-nârî li-ennehâ tahtassu bi'l-küffâri (A.)

(Aşırı) hürriyet, ateşle yanmak (Cehennemlik olmak) tır; cehennem ise kâfirlere mahsustur.

...hürriyet hakkında denilmiştir: ~ Said Nursi (Bdz), *Münâzarât*, s. 22.

الحر عبد ماطع العبد حر ماقع

el-Hürürü abdün mâ tami'a el-abdü hürün mâ kani'a (A.)

Tamah eden hür köle, kanaat eden köle hürdür.

...Resûlü'llâh: ~ Necla Pekolcay-E.Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, s. 104;
Hür: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/507.

الحر بالحر والعبد بالعبد

el-Hürürü bi'l-hürri ve'l-abdü bi'l-abdi (A.)

Hüre hür, köleye köle. (Bakara, 2/178).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/473.

الحر أمير نفسه

el-Hürürü emîrû nefsihî (A.)

Hür, nefesine hâkim olandır.

~ mîsdâkıncâ... Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 88.

الحر لا يدخل تحت اليد

el-Hürürü lâ-yedhulü tahte'l-yedi (A.)

Hür, el altına girmez (ona kimse malik olamaz).

Bu kâide: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstılahât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/296.

الحر يكفيه الإشارة

el-Hürürü yekfihi'l-işâretü (A.)

Adam olana işaret (bir söz) yeter.

~ M.Sait Şimşek- T.Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, s. 338.

حسن العهد من الإيمان

Hüsnu'l-ahdi mine'l-îmâni (A.)

Verilen sözde durma imandandır.

~ Ahmed Hamdi Akseki, *Din Dersleri*, s. 142.

حسن الخط مفتاح الرزق

Hüsnu'l-hattı miftâhu'r-rızkı(A.)

Güzel yazı rızkın anahtarıdır.

~ kelâmı mûcibince... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-şakâik*, s. 372.

حسن الخلق غنيمة

Hüsnu'l-hulki ganîmetün (A.)

Güzel huy ganîmettir.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 26; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenâni'l-cinân*, s. 27; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/526; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 96.

حَسَنُ الْخَلْقِ خَلَقَ اللهُ الْأَعْظَمُ

Hüsnü'l-hulki hulku'llâhi'l-a'zamu (A.)

Güzel huy, Allah'ın yarattığı (insana bağışladığı) en büyük değerdir.

Ulu Peygamberimiz: ~ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlâk*, s. 72.

حَسَنُ الْخَلْقِ نِصْفُ الدِّينِ

Hüsnü'l-hulki nısfü'd-dîni (A.)

Güzel ahlâk dinin yarısıdır.

Nebi buyurdu: ~ Mehmed Bedreddin, *Ehâdis-i Mi'e*, s. 12; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/526; Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i, İslâmî Edebiyat*, no.22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 136.

حَسَنُ الْخَلْقِ رَأْسُ الْحِكْمَةِ

Hüsnü'l-hulki re'sü'l-hikmeti (A.)

Hikmetin başı güzel ahlâktır.

... kavî-i peygamber ki: ~ Hasan aksoy, *Mustafa Âli'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 63.

حَسَنُ الْخَلْقِ يَمُنُ وَسُوءُ الْخَلْقِ شُومٌ

Hüsnü'l-hulki yümnün ve sû'ü'l-hulki şümün (A.)

İyi ahlâk uğurluluk, kötü ahlâk uğursuzluktur.

Hadis: ~ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlâk*, s. 70;... Resûlü'llâh buyurdu: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/113; Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *İlm-i Ahvâl-i Rûh*, s. 93; ~ kelâm-ı şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/526.

حَسَنُ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرَكَهُ مَا لَا يَعْينُهُ

Hüsnü islâmi'l-mer'i terkühû mâ-lâ-ya'nîhi (A.)

İnsanın müslümanlığının güzelliği, boş ve yararsız şeyleri bırakmasıdır.

~ fehvâsıyla... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'l-ş-şu'arâ*, 2/679; Hz.Nebi buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenâni'l-cinân*, s. 26.

حَسَنُ الْمَعَاشِ نِصْفُ الْإِتِّعَاشِ

Hüsnü'l-ma'âşî nısfü'l-inti'âşî (A.)

İyi geçinme, rahat ve huzura ermenin yarısıdır.

~ kazıyesi... *Beyânü'l-hak*(gazete), 7/3034.

حَسَنُ نَبَاتِ الْأَرْضِ مِنْ كَرَمِ الْبَدْرِ

Hüsnü nebâti'l-arzı min keremi'l-bezri (A.)

Yer yüzündeki bitkilerin güzelliği, tohumunun iyiliğindedir.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 157; ~ buyurulmuştur. Mehmed Esat Erbilî, *Mekûbât*, s. 276.

حُسْنُ الصَّوْتِ زِينَةُ الْقُرْآنِ

Hüsni's-savtı zînetü'l-kur'ani (A.)

Güzel ses, Kur'an'ın süsüdür.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Bursalı İsmail Belîğ*, s. 79;... hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 242; Hadiste gelir: ~ Mehmed Ali Aynî, *Türk Azizleri*, s. 213.

حُسْنُ السُّؤَالِ نِصْفُ الْعِلْمِ

Hüsni's-su'âli nisfû'l-ilmi (A.)

Yerli yerinde sorma, bilginin yarısıdır.

~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhaba*, 5/46.

حُسْنُ وَجْهِ الْإِنْسَانِ مِنْ عِنَايَةِ اللَّهِ بِهِ

Hüsni vechi'l-insâni min inâyeti'llâhi bihi (A.)

İnsanın yüzünün güzel olması, Allah'ın o insana bir lutfudur.

Levha: ~ Şevket Rado, *Türk Hattatları*, s. 138

حُسْنُ الظَّنِّ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ

Hüsni'z-zanni min hüsnî'l-ibâdeti (A.)

(Başkası hakkında) iyi fikir taşıma, ibadetin güzelindedir.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 96; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/467. ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtan Hakîkate*, s. 40; Hadis: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âli'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 63.

حُسْنُ الظَّنِّ مِنَ الْإِيمَانِ

Hüsni'z-zanni mine'l-îmâni (A.)

(Başkası hakkında) iyi fikir taşıma imandandır.

...buyurulmuştur ki: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/4472; Resûlü'llâh: ~ diye buyurmuştur. Mahmud b. Muhammed Dilşâdî, *Cerîdetü'l-acâyib*, s. 46.

حُسْنُ الذِّكْرِ ثَمَرَةُ الْعَمْرِ

Hüsni'z-zikri semeretü'l-ömri (A.)

İyilikle anılma, ömrün meyvesidir.

~ mefhûmu üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 1/11.

هُوَ الْبَاقِي

Hüve'l-bâkî (A.)

O (Allah) ölümsüzdür.

Kabirin kitâbesi: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 248;... en eski bir kitâbedir: ~ İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu, *Kitâbeler*, s. 206;... seng-i mezarlarındaki ibâre şudur: ~ Hasan Tâib Efendi, *Mir'ât-ı Bursa*, s. 19.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ

Hüve'l-evvelü ve'l-âhiru ve'z-zâhirü ve'l-bâtînü (A.)

O (Allah), ilktir (kendisinden önce hiç bir varlık yoktur), sondur (kendisinden sonra bir varlık yoktur, her şey yok olurken, O kalacaktır), zâhirdir (delilleriyle varlığı gün gibi açıktır), bâtındır (zâtının hakîkati gizlidir, akıllar O'nun özünü algılayamaz). (Hadîd, 57/3).

...şu âyet: ~ Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, s. 509; ~ nazm-ı kerîmi... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 472; Zîrâ: ~ buyurur. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/73; Hz. İzzet buyurdu: ~ İbn-i Ferîşteh, *Aşkânâme*, s. 16;... Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 353

هُوَ الْهَادِي

Hüve'l-hâdî (A.)

O (Allah) doğru yolu gösterendir.

...kabir taşında şu kitâbe yazılıdır: ~ Şevket Güzel, *İstanbul Evliyâları ve Fetih Şehitleri*, s. 124.

هُوَ الْحَقُّ هُوَ الْبَاقِي

Hüve'l-hakku hüve'l-bâkî (A.)

O (Allah) haktır (tek gerçektir), o, ölümsüzdür.

~ mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 170.

هُوَ الْحَقُّ الْمُبِين

Hüve'l-hakku'l-mübînü (A.)

O (Allah), apaçık hak (tek gerçek)tir. (Nûr, 24/25).

Şânını tebcil için geldi: ~ Abdülkerim Rûhî Efendi, s. 319; Râzık ü Hâfız: ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, s. 74.

هُوَ الْخَلَّاقُ الْبَاقِي

Hüve'l-hallâku'l-bâkî (A.)

O (Allah), yaratandır, ölümsüzdür.

Levha: ~ Şevket Rado, *Türk Hattatları*, s. 252; Mezar taşındaki kitâbe: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 5-8/1376;... şu kitâbe okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/112;

...seng-i mazarındaki ibâre şudur: ~ Hasan Tâib Efendi, *Mir'at-i Bursa*, s. 19.

هُوَ الْحَيُّ الْبَاقِي

Hüve'l-hayyü'l-bâkî (A.)

O (Allah), hiç ölmez diridir.

Cihan fânîdir ey Yahya: ~ Mehmed Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, s. 74; ~ mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 210; Mezarının kitâbesi: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 143; Kitâbe şudur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Erzurum Tarihi*, s. 415.

هُوَ الْحَيُّ الْقَدِيرُ

Hüve'l-hayyü'l-kadîrü (A.)

O (Allah), diridir, güçlüdür.

...her sûrette şâyân-ı teessüftür: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 160.

هُوَ الْمَوْتُ فَاخْتَرِ مَا عَلَى لَكَ ذِكْرَهُ

وَلَمْ تَمُوتِ الْإِنْسَانَ مَا بَقِيَ ذِكْرُهُ

Hüve'l-mevtü fa'hter mâ alâ leke zikrühû Ve lem-temûti'l-insânü mâ bakiye zikrühû (A.)

Bu ölümdür, hatırlaman gerektiğini unutma! İnsan hatırlandığı sürece ölmez.

Bir de bekâyâ-yı nâmı düşünmek yok mu?
:~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/260.

هُوَ الطَّهْرُ مَاءَهُ الْحَلُّ مَيْتَتُهُ

Hüve't-tahûru mâuhû el-hillü meytetühû (A.)

Denizin suyu temiz, ölüsü ise helâldir.

...Efendimiz: ~ diye cevap vermiştir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, 8/263;... Allah Resûlü şu mübârek sözüyle karşılık verir: ~ M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nûr*, 2/297.

I

أَحْذَرُ عَدُوَّكَ مَرَّةً
وَأَحْذَرُ صَدِيقَكَ أَلْفَ مَرَّةً
فَرِيماً أَنْقَلَبَ الصَّدِيقُ
فَكَانَ أَعْلَمُ بِالْمَضْرَّةِ

Ihzer adüvveke merraten
Va'hzer sadîkake elfe merratin
Fe-rubbe mâ inkalebe's-sadîku
Fe-kâne a'lemü bi'l-mazarrati

Düşmanından bir kere, dostundan bin kere sakın; çünkü dost günün birinde düşman olursa, sana nasıl zarar vereceğini düşmanından daha iyi bilir.

...bazıları dediler: ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîâm*, s. 64; Nesâyih: ~ Hafız Refî', *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 45.

الْعِرْقُ نِزَاعٌ

el-Irku nizâ'un (A.)

İrk (çılık), düşmanlık sebebidir.

~ mezbûrun... Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 35, s. 35;... demişlerdir: ~ Ahmed Ali Aynî, *Türk Ahlâkçuları*, 1/182; ~ fehvâsınca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Tarihi*, 5/150;... dedilmiştir ki: ~ Abdüllâtif (Durmuşzâde), *Türk Ahlâkçuları*, s. 160.

عَرِضُ الْمُؤْمِنِ كَدَمِهِ

İrzü'l-mü'mini ke-demihî (A.)

Müminin ırzı, kanı gibi (haram)dır.

...vârid olmuştur ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 76.

إِصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أَوْلُوا الْعَزْمِ مِنَ الرَّسُلِ

İsbır ke-mâ sabere ulü'l-azmi mine'r-rusüli (A.)

O halde sen de peygamberlerden azim (ve irade) sahiplerinin sabrettikleri gibi sabret. (Ahkâf, 46/35).

~ Ali Ulvi, *Büyük Çocuklar*, s. 29.

إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ شُعْبَةٌ مِنْ شَعْبِ النَّبُوَّةِ

Islâhu zâtî'l-beyni şu'betün min şu'abi'n-nübüvveti (A.)

İki kişiyi barıştırmak, peygamberlik şubelerinden bir şubedir.

~ hadisi gibi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 312; ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 12/229.

عِشْ قَنِيعًا تَكُنُ كَبِيرًا (مَلِكًا)

Iş kanî'an tekun kebîren (meliken)

Kanaat et, büyük (padişah) ol, (rahat yaşa).

Hiz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 72; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 57; Hiz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*.

الْعَشْقُ حَالِي وَالشَّوْقُ بَالِي
الْحَقُّ عَالِي عَلَى الْأَعْلَى

el-Işku hâlî ve'ş-şevku bâlî el-Hakku âlî ale'l-a'lâ (A.)

Aşk, hâlim, coşkunluk bâlim (kanadım)dir. Allah, yüceler yücesidir.

~ Yahya Bey, *Divan*, s. 138.

الْعَشْقُ لَا يَضُرُّ شَيْءًا وَلَا يَخْلُ

el-Işku lâ-yedurru bi-şey'in ve lâ-yehillü (A.)

Aşk, bir şeye zarar vermez ve onu bozmaz.

~ Yahya Bey, *Divan*, s. 435.

عِشْ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مَيِّتٌ

وَالزَّمْ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مُفَارِقَةٌ

Iş mâ şî'te fe-inneke meyyitün Ve'lzem mâ şî'te fe-inneke müfâratün (A.)

Dilediğin gibi yaşa, (bir gün) mutlaka öleceksin; istediğini ele geçir, (bir gün) mutlaka ayrılacaksın!

~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/101.

عِشْ رَجَبًا تَرَّ عَجَبًا

Iş receben terre aceben (A.)

Görkemli yaşa, hayret etsinler.

~ meseline... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tacü't-tevâhir*, 2/277.

عِيَادَةُ الْمَرِيضِ اعْظَمُ اجْرًا مِنْ اتِّبَاعِ الْجَنَائِزِ

Iyâdetü'l-merîzî a'zamü ecren minî'ttibâ'l-l-cenâizi (A.)

Hasta ziyaretinin sevabı, cenazelere katılma sevabından daha büyüktür.

~ Kelâm-ı şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/470.

الْعِيَافَةُ وَالطَّيْرَةُ وَالطُّرُقُ مِنَ الْجِبْتِ

el-Iyâfetü ve't-tıyeretü ve't-turuku mine'l-cibtî (A.)

Kuş, kum, reml, bakla atırma gibi şeylerle birçok mana çıkarma (fal bakma ve baktırma) putperestliktir.

Hız.Peygamber buyurur: ~ Yusuf el-Kardâvî, *İslâm'da Helâl ve Haram*, s. 265; ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtın Hakikate*, s. 309.

الْعِيَاذُ بِاللَّهِ

el-Iyâzu bi'llâhi (A.)

Allah'a sığınırız, Allah korusun.

~ diye cevap verdiler. Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târîhi*, 1/373;... Edirne mansıplarına iltica için: ~ Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr*, s. 164; ~ Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 3/105; ~ *Beyânü'l-hak*(gazete), 7/2847; ~ Ömer b. Mehmed Efendi, *Nûru'l-hüddâ*, s. 61.

عَظَّ نَفْسَكَ ثُمَّ عَظَّ النَّاسَ

Iz nefseke sümme ızı'n-nâse (A.)

(Önce) kendine, sonra insanlara öğüt ver.

~ muktezâsınca... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 290... mevkıf-ı: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 182; ~ deyip... Mehmed Sâdık Zıya Erzincânî, *Risâle-i Ma'rifetü'n-nefs*, s. 14; ~ kelâmıyla... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 193.

الْأَضْطْرَارُ لَا يَبْطِلُ حَقَّ غَيْرِهِ

el-Iztırârü lâ-yubtulu hakka gayrihî (A.)

Mecburiyet, başkasının hakkını hükümsüz kılmaz.

~ kâide-i fıkhiyye. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/364; ~ kâidesinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 95;33. Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 126; Bu kâide: ~ diye mezkürdür. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/266.

i

اعَادَةُ الْاِعْتِذَارِ تَذَكُّيرٌ لِلذَّنْبِ

**İ'âdetü'l-i'tizâri tezkîrun li'z-zen-
bi (A.)**

Durumu açıklama ve özür dileme, eski kabahatı hatıra getirme demektir.

~ Ahmed Cevdet, *Tercüme-i Sad-kelime-i İmâm Ali*, s. 15.

الْعِبَادَةُ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ تَسَعَتْ فِي الصَّمْتِ
الْعَاشِرُ كَسْبُ السَّيْرِ مِنَ الْحَلَالِ

**el-İbâdetü aşeretü eczâin tis'atühû
fi's-samtu el-âşiru kesbü's-seyri mi-
ne'l-helâli (A.)**

İbadet on cüzdür, dokuzu susma (ge-
vezelik etmeme), onuncusu ise helâl
kazançtır.

Başka bir hadiste: ~ Ahmet Besim, *Müs-
lümanlara öğüt*, s. 39.

الْعِبَادَةُ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ تَسَعَتْ مِنْهَا طَلَبُ الْحَلَالِ

**el-İbâdetü aşeretü eczâin tis'atün
minhâ talebü'l-helâli (A.)**

İbadet on cüzdür, dokuzu helâl ka-
zançtır.

...hadiste: ~ buyurulmuştur. Mehmed Mü-
nib (Derviş-zâde), *Tuhfetü'l-mülûk*, s.
155.

الْعِبَادَةُ فِي الْهَرَجِ كَهَجْرَةِ الْيَّ

**el-İbâdetü fi'l-herci ke-hicretin iley-
ye (A.)**

Fitne ve fesat çoğaldığı bir zamanda
ibadet etmek, bana hicret etmek gibi-
dir.

...hadiste: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Not-
lar*, 1/262.

اِبْقَاءُ مَا كَانَ عَلَى مَا كَانَ

İbkâu mâ kâne alâ mâ kâne (A.)

Bir şeyi, eski durumunda (olduğu gibi)
bırakmak.

...taksim ettikleri hal üzere: ~ Vak'a-nüvis
Ahmed Lutfi Efendi, *Târih*, 14/40.

اَبَقُوا ثُمَّ اَبَقُوا ثُمَّ اَبَقُوا

İbkav sümme ibkav sümme ibkav (A.)

(Fiillerde, sıfat ve zatta) kalınız, yine kalınız, yine kalınız.

~ hadisi misdâkınca... Mehmed Ârif, *Atıyye-i Sübhâniyye, Şerh-i Gavs-ı Geylâniyye*, s. 55.

اِبْنُ الْحَكِيمِ نَصْفُ الْحَكِيمِ

İbnü'l-hakîmi nısfü'l-hakîmi (A.)

Bilge'in oğlu, bilgenin yarısıdır.

~ fehvâsi üzere... Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 2/522; ~ fehvâsi üzere... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'l-şu'arâ*, 2/639.

اَبْنَا مَسَاجِدَ كُمْ جَمًّا وَاَبْنَا مَدَائِنَكُمْ مُشْرِفَةً

İbnû mesâideküm cemmen ve'bnû medâineküm müşerrefeten (A.)

Camilerinizi sade, şehirlerinizi görkemli yapınız.

...şehirlerin muhteşem olması, taraf-ı peygamberîden emir buyurulmuştur: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtan Hakikate*, s. 62.

اَلْاِبْرَامُ يُحْصَلُ الْمَرَامُ

el-İbrâmu yuhassilü'l-merâme (A.)

İzrar amaca ulaştırır.

~ Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/668; ~ muktezâsınca... Seydî Ali Re'is, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 11; ~ mazmûnuna rağbet gösterdim. Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısmı*, s. 203; ~ muktezâsınca... Tâhir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 120.

اَلْعِبْرَةُ فِي الْعُقُودِ لِمَقَاصِدِ وَالْمَعَانِي
لَا لِلْاَلْفَافِ وَالْمَبَانِي

el-İbretü fi'l-ukûdi li'l-makâsıdı ve'l-me'ânî lâ-li'l-elfâzı ve'l-mebânî (A.)

Akitlerin önemi, maksat ve manaların dadır; sözlerde ve sözlerin temellerini oluşturan şeylerde değil.

~ kâide-i fıkhiyye. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/522.

اَلْعِبْرَةُ لِلْغَالِبِ الشَّيْخِ لَا لِلنَّادِرِ

el-İbretü li'l-gâlibi'ş-şâyî'i lâ-li'n-nâdiri (A.)

Önem, çok iyi bilinenindir, azım değil.

~ kâidesinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 116; ~ kâide-i fıkhiyye. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/191; 42.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 127.

اَلْاِعْجَابُ ضِدُّ الصَّوَابِ وَاَفَةُ الْاَلْبَابِ

el-İ'câbu zıddü's-sevâbı ve âfetü'l-elbâbi (A.)

Kibir, doğrunun zıddı, akılların düşmanıdır.

~ İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 114.

اجْتَنِبُوا الْخَمْرَ فَإِنَّهَا مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ

İctenibü'l-hamra fe-innehâ miftâhu külli şerrin (A.)

Sarhoş eden şeyden sakının, çünkü o, her kötülüğün anahtarıdır.

İçkiden sakının: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 5/156; ~ hadisi mücibince... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 136;... hadiste: ~ buyurulmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 3/258.

اجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ

İctenibû kavle'z-zûri (A.)

Yalan sözden sakının!

~ nazmı ile... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 168.

اجْتَنِبُوا كُلَّ مَسْكَرٍ

İctenibû külle müsكيرin (A.)

Sarhoş eden her şeyden sakının!

~ hadisi mücibince... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 136.

الْأَجْتِهَادُ خَيْرُ الْبِضَاعَةِ

el-İctihâdü hayru'l-bidâ'ati (A.)

İctihat (Kur'an ve Hadislerden dinî hüküm çıkarma) en iyi sermayedir.

Ömeru'l-Fârûk: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/354.

الْأَجْتِهَادُ لَا يَنْقُصُ بِالْأَجْتِهَادِ

el-İctihâdü lâ-yünkasu bi'l-ictihâdi (A.)

Bir ictihat, başka bir ictihatla geçersiz hâle gelmez. (İctihat ictihatla bozulmaz.)

Bu kâidenin aslı: ~ diye yazılıdır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/260; 16.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 124; ~ kâidesinden ahzolunmuştur. Süleyman Hasbi Efendi, *Tafsîl*, s. 52; ~ kâide-i fıkhiyye. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/354.

الْأَجْتِهَادُ رُوحُ الْأَشْيَاءِ

el-İctihâdü rûhu'l-eşyâi (A.)

İctihat eşyanın ruhudur.

...dâimâ ileri gitmek için sa'y gösterelim: ~ Hüseyin Şem'i, *Hayru'l-kelâm*, s. 256.

الْعِدَّةُ عَطِيَّةٌ

el-İdetü atıyyetün (A.)

Söz verme, yerine getirilmesi gereken bir bağıştır.

Resûl-i Ekrem: ~ buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/296

الْعِدَّةُ دَيْنٌ

el-İdetü deynün (A.)

Söz verme, borçlanmak demektir.

Resûlü'llâh demiş: ~ Surûrî Efendi, *Zâhîretü'l-mülâk*, s. 103; Levha: ~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 47; ~ ettiğin va'deye vefâ eyle. Nâbî, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 3;... şu hadisler okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 847; Hadiste: ~ vârid olmuştur. Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 153.

الْعِدَّةُ عِظَةٌ

el-İdetü ızatün (A.)

Zamanın her türlü olaylarına karşı para ve silâhla hazır bulunma en iyi öğüttür.

...şu hadis okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 847.

الْعِدَّةُ لِيَوْمِ الشَّدَّةِ

el-İdetü li-yevmi's-şiddeti (A.)

Tedbirliklik, zor günde (kara günde) işe yarar.

...gerçi kim: ~ dir. Benli Hasan, *Hüsn-i Dil*, s. 209.

ادْفَعْ بِالتِّي هِيَ أَحْسَنُ

İdfa' bi'lletî hiye ahsenü (A.)

(Sen kötülüğü) en güzel olan şeyle sav. (Fussilet, 41/34).

...Murat Paşa: ~ ile amel edip... Nâimâ Mustafa Efendi, *Nâimâ Târîhi*, 6/37.

ادْخَالَ السُّرُورِ فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ يُوَارِي
عَمَلِ الثَّقَلَيْنِ

İdhâlû's-sürûri fi kalbi mü'minin yüvâzî amele's-sakaleyni (A.)

Bir mümini sevindirmek, (bütün) insan ve cinlerin amellerine denktir.

Haberde vârid olmuştur: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhîretü'l-mülâk*, s. 95.

اعْدِلُوا هُوَ اقْرَبُ لِلتَّقْوَى

İ'dilû hüve akrabu li't-takvâ (A.)

Adaletli davranın, takvaya yakışan budur. (Mâide, 5/8).

~ hikmetinin mefâdı... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîâm*, s. 48; ~ mefhûmunu... Hayrullah Efendi, *Osmanlı Tarihi*, 2/52; ~ ile... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 12/230; ~ mısâkıncı... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 1/69; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/791.

اضْرِبْ حَدِيدًا حَامِيًا

İdrîb hadîden hâmiyen (A.)

Demiri tavunda döv. (demir tavunda dövülür.)

Had: ~ M.Sait Şimşek- T.Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler, Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, s. 94.

افنوا ثم افنوا ثم افنوا

İfnû sümme'fnû sümme'fnû (A.)

(Fiillerde, sıfat ve zatta) yok olunuz, yine yok olunuz, yine yok olunuz.

~ hadisi muktezâsınca... Mehmed Ârif, *Atıyye-i Sübhâniyye Şerh-i Gavs-ı Geylâniyye*, s. 55.

الْأَفْرَاطُ فِي الْأَكْلِ اتِّكَالًا عَلَى الصَّحَّةِ

وَالْتَفْرِيطُ فِي الْعَمَلِ اتِّكَالًا عَلَى الْقُدْرَةِ

el-İfrâtü fi'l-ekli ittikâlen ale's-sih-hati ve't-tefrîtu fi'l-ameli ittikâlen ale'l-kudreti (A.)

Çok yiyen sağlığını, az çalışan gücünü kaybeder.

Levha, 31: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*.

اَغْتَنِمْ خَمْسًا قَبْلَ خَمْسِ حَيَاتِكَ قَبْلَ
مَوْتِكَ وَصَحَّتِكَ قَبْلَ سَقَمِكَ وَفَرَاغَكَ
قَبْلَ شُغْلِكَ وَشَبَابَكَ قَبْلَ هَرَمِكَ
وَغِنَاكَ قَبْلَ فَقْرِكَ

İgtenim hamsen kable hamsin: Hayâteke kable mevtike ve sihhateke kable sekamike ve ferâgake kable şuglike ve şebâbeke kable heremike ve gînâeke kable fakrike (A.)

Beş şeyden önce beş şeyin değerini bil: Ölmeden önce hayatının, hastalanmadan önce sağlığının, meşguliyetinden önce boş vaktinin, ihtiyarlığından önce gençliğinin, fakirliğinden önce zenginliğinin.

~ hadisi mücibince.... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 176.

اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ

İhdina's-sırâta'l-müstakîme (A.)

Bizi doğru yola ilet. (Fâtîha, 1/5).

Cenâb-ı müstetâb: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dibâceleri*, s. 404.

اِحْفَاءُ الشَّدَائِدِ مِنَ الْمُرُوَّةِ

İhfâü's-şedâidi mine'l-mürüvveti (A.)

Sıkıntıları saklamak yiğitliktir.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 11; İhfâ: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/635; ~ ma'nâ-yı la-tîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 20.

اِحْفَظْ سِرِّكَ وَلَوْ عَنْ زُرِّكَ

İhfaz sırreke ve lev an zirrike (A.)

Sırrını, düğmeden dahi sakla!

Zîrâ demişler: ~ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 13.

الْإِخْلَاصُ أَنْ لَا تَرَكَ مُخْلِصًا

el-İhlâsu en lâ-terâke muhlisan (A.)

İhlâs, kendini muhlis görmemendir.

Onun için: ~ dediler. Ankaralı İsmail Rüşhî, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 172.

الْإِخْلَاصُ هُوَ الْخَلَاصُ مِنْ أَفَاتِ الْأَعْمَالِ

el-İhlâsu hüve'l-halâsu min âfâti'l-a'mâli (A.)

Kurtuluş, kötü işlerin belâlarından kurtulmaktır.

İmâm-ı Hanbel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/640.

الْإِحْسَانُ بِالْتَمَامِ

el-İhsânü bi't-tamâmi (A.)

İyilik, tam yapıldığı zaman iyiliktir.

~ kâidesine riâyet etmiş... Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 5/104; Bu darb-ı meselin aslı: ~ şeklindedir. Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (K.R.M.M.), s. 429;... taraf-ı Risâletten: ~ buyurulup... Abdün-nâfi Efendi, *Müntehabât-ı Nâfi'a*, s. 153.

الْأَحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ
لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ

el-İhsânü en-ta'büda'llâhe ke-enne-ke terâhu fe-in lem-tekün terâhu fe-inehû yerâke (A.)

İhsan, Allah'ı görüyormuşçasına ibadet etmendir, her ne kadar sen onu görmeden de o seni görüyor.

Efendimiz: ~ Şemseddin Nûri, *Risâle-i Murâkabe*, s. 18; ~ vâki' olmuştur. Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 103; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 22; ...muhbiri sâdik haber verir: ~ İbrahim Gülşenî, *Şerh-i Mesnevî-i Şerîf*, s. 152; ~ Seyyid Nesîmî, *Mukaddime*, s. 43;... cevâb-ı nebevîlerince: ~ Ahmet İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 301.

الْأَحْسَانُ يَقْطَعُ اللِّسَانَ

el-İhsânü yakta'u'l-lisâne (A.)

İyilik, dili tutar, (aleyhte konuşmayı önler).

~ Hafız Refî', *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 7; Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/528; Hz. Ali: ~ İbrahim Fahreddin Çelebi, s. 161; ~ Ahmed Cevdet, *Tercüme-i Sad Kelime-i İmam Ali*, s. 32.

اخْتَلَطَ الْحَابِلُ بِالنَّابِلِ

İhtelata'l-hâbilü bi'n-nâbili (A.)

Huzursuzluk ve anarşı yaygınlaştı, işler birbirine karıştı.

Nebl: ~ M.Sait Şimşek-T.Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, s. 366.

اِخْتِلَافَ أُمَّتِي رَحْمَةً

İhtilâfü ümmetî rahmetün (A.)

Ümmetimin (Fakih ve büyük İslâm âlimlerinin, ümmetin işlerini kolaylaştırma, şer'î daireyi genişletme konusundaki) ihtilâfi rahmettir.

~ muktezâsınca... Nevî Efendi, *Netâyi-cü'l-fünûn*, s. 175;... hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hüccetü'l-belâga*, s. 34;...hilâf-ı Kur'an olan ehâdis-i kâzibeden bir kısmı şunlardır: ~ Ubeydullah Efendî, *Müceze-i peygamberî*, s. 34; Resûl-i Kibriyâ; ~ buyurmuşlardır. Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dîmî*, s. 110; ~ mefhûmu âşikâr ola... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 2/259.

اِخْوَانُ هَذَا الزَّمَانِ جَوَاسِيسُ الْعَيُوبِ

İhvânü hâze'z-zamâni cevâsîsü'l-uyûbi (A.)

Bu zamanın ihvanı (dostlar, aynı tarihten olanlar) ayıp casuslarıdır.

~ Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 155.

اِقْبَالَ الدَّوْلَةِ فِي اِحْكَامِ الْمَلَّةِ

İkbâlü'd-devleti fî ihkâmi'l-milleti (A.)

Devletin ikbali, milletin sağlamlığındadır.

~ düstûrunu dâimâ der-pîş ile... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 249.

الْأَقْدَامُ فَأَلْقَادِمُ

el-İkdâmü fe'l-ikdâmü (A.)

Plânlı çalışma sonuca iletir.

~ kâidesine riâyet... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 2/12;... ümmetin tertib-i me'huzu: ~ fazlına râcidir. Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 135.

الْأَقْدَامُ يُحْصَلُ الْمَرَامُ

el-İkdâmü yuhassilü'l-merâme (A.)

Plânlı çalışma amaca ulaştırır.

...kâide-i: ~ Nergisi, *Hamse*, s. 109; ~ Hâfız Refî, *Edebiyât ve Hikâyât-ı Garibe*, s. 11.

اعْقِلْ بِعَيْرِكَ ثُمَّ تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ

İ'kıl ba'îreke sümme tevekkel ala'llâhi (A.)

Deveni bağla, sonra Allah'a tevekkül et.

Resûl-i Ekrem: ~ buyurdu. Tahir Olgun, *Mesnevî Dersleri*, s. 471; ~ hadisiyle... Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 75;... Efendimiz: ~ Ahmet Hamdi Akseki, *İslâm Ahlâkı*, s. 81; ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 221.

اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ

İ'kılhâ ve tevekkel (A.)

Onu (deveni) bağla, (sonra) Allah'a tevekkül et.

...sühûleti ihсан buyurur: ~ Râşid Efendi, *Tevârâh-i Enbiyâ*, s. 448;... bir bedeviye: ~ Babanzâde Ahmed Nâim, *İslâm Ahlâkının Esasları*, s. 50; ~ hadisinin mazmûnu üzere... *Beyanü'l-hak* (gazete), 1/84; Hz.Peygamber kendisine: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 271;... muvâfik-ı fermân-ı: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 217.

اقْرَأْ بِسْمِ رَبِّكَ

İkra' bi'smi rabbike (A.)

Rabbinin adıyla oku. (Alâk, 96/1).

~ âyetiyle... Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 8/43; ~ âyeti... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 123.

اِكْرَامًا لِلْوَرْدِ يَشْرَبُ الْعَلِيْقَ

İkrâmen li'l-verdi yeşrabu'l-ulleyka (A.)

Gülü seven dikenine katlanır.

Kerem: ~ M.Sait Şimşek, T.Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, s. 336.

اِكْرَامُ الْأَصْيَافِ مِنْ عَادَةِ الْأَشْرَافِ

İkrâmü'l-ezyâfi min âdâti'l-eşrâfi (A.)

Misafirlere ikram, şerefli kişilerin âdetlerindedir.

...mihmânımızdır, ikrâm eyleyiniz diye sipariş eyleyip: ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, 1/364.

اقْرُنْ بِرَأْيِكَ رَأَى الْغَيْرِ وَاسْتَشِرْ فَالرَّأْيُ لَا يَخْفَى عَلَى الْإِثْنَيْنِ

المرءُ مرأةً تراوَجَّهه
ويرى قفاهُ بجمعٍ مرَّاتينِ

İkrin bi-re'yike re'ye'l-gayri ve'steşir Fe'r-re'yü lâ-yuhfâ ale'l-isneyni el-Mer'ü mir'âtün terâ vechehû Ve yerâ kafâhu bi-cem'i mir'âteyni (A.)

Görüşünü, başka birinin görüşü ile birleştir, danış; görüş, iki (kişiye) gizlenemez. Kişi bir aynadır, yüzünü görrebilirsin, ama (o) iki aynanın birleşmesiyle ensesini görebilir.

~ Ebuzziya Tevfik, *Nümüne-i Edebiyât-ı Osmaniye*, s. 273.

اقتناعُ المناقبِ باحتمالاتِ المتاعِبِ

İktinâ'u'l-menâkıbi bi-ihimâlâtî'l-metâ'ibi (A.)

Övünülecek vasıfları kazanmak, güçlüklerle katlanmakla mümkündür.

~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 262.

الاقتصادُ في النفقةِ نصفُ المعيشةِ

el-İktisâdü fi'n-nafakati nısfu'l-ma'îşeti (A.)

Geçimlikte tutum, geçimin yarısıdır.

Resûl-i Ekrem; ~ buyurmuştur. Diyânet İşleri Başkanlığı, *Dinî Bilgiler Kılavuzu*, s. 268; Ma'îşette iktisat: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 5/46,

الاقتصادُ نصفُ العيشِ

el-İktisâdü nısfü'l-ayşi (A.)

Tutumlu olma, (rahat) yaşamının yarısıdır.

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 166.

الاقتصادُ نصفُ المئونةِ

el-İktisâdü nısfü'l-me'ûneti (A.)

Tutumlu olma, rızkın yarısıdır.

~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 166; ~ Ahmed Ali Sipihr, *Kelîmât-ı Kassâr*, s. 3.

علاجُ العليلِ عليلٌ

İlâcü'l-alîli alîlün (A.)

Hastanın ilâcı (o hastalığı geçiren bir başka) hastadır.

~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, s. ????

علاجُ واقعهِ پیش از وقوعِ باید کرد
دریغِ سودِ ندارد که چو کار رفت از دست

İlâc-ı vâkı'a pîş ez-vukû' bâyed kerd Dirîğ sûd ne-dâred ki çû kâr reft ez-dest (F.)

Bir işin çaresini önceden düşünmek gerekir, iş iştin geçtikten sonra hayıflanmak fayda vermez. (Son pişmanlık fayda vermez.)

Beyit: ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 41; ~ kavlince... Mehmed Hemdemî (Solakzâde), *Solakzâde Târîhi*, s. 14 5; ~ mefhûmu üzere... Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedi*, s. 39; ~ mazmûnunu işrâb etti. Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/9; Beyit: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/419;

إِلَىٰ اسْفَلٍ سَافِلِينَ

İlâ esfeli sâfiline (A.)

Esfel-i sâfilîn (cehennem) e kadar.

...yahut hazfle: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/59

إِلَىٰ يَوْمِ الْحِسَابِ

İlâ yevmi'l-hisâbi (A.)

Hesap gününe (kıyamete) kadar.

Dünyaya böyle kâm-yâb gelmez: ~ Aynî Efendi, *Divan*, s. 19.

إِلَىٰ يَوْمِ التَّنَادِ

İlâ yevmi't-tenâdi (A.)

Kıyamet gününe kadar.

Her nefes maksudumuz budur: ~ Yahya Bey; Bu safayı yâd eder gerdun: ~ Ağâh Sırî Levend, *Divan Edebiyatı* (K.R.M.M.), s. 294; Zikr-i cemîl-i ~ Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 1/62; ~ Şeyh Selâmî, *Divan*, s. 58.

إِلَهِي أَنْتَ مَقْصُودِي وَرِضَاكَ مَطْلُوبِي

İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlû-bî (A.)

Allah'ım amacım sensin, isteğim rızandır.

...zikrin sonunda, nefesini salıverdiğinde: ~ Arif Pamuk, *Surelerin ve Duaların esrarı, Hikmeti, Fazileti*, s. 4; ~ demek de lâzımdır. Mehmet Zahit Kotku, *Risâle-i Halîdiyye Tercümesi*, s. 71; ~ kelâmıyla gider. Mehmed Şemseddin Nuri, *Risâle-i Murâkabe*, s. 6; Her yüz defa bir: ~ der. Ali Hüsrevoğlu, *Âdâb*, s. 238; ~ *viridine devam*... Ahmed Hilmi Emre, s. 109.

أَعْلَاءُ كَلِمَةِ اللَّهِ

İ'lâü kelimeti'llâhi (A.)

İslâm dininin tevhid inancını, şanına yakışır şekilde yüceltip, yayma.

Eskiden beri: ~ ve... Bediuzzaman Said Nursi, *Hakikat Çekirdekleri*, s. 644; ~ Girîdî Ahmed Muhtar Efendi, *Tercüme-i Mehâsîn-i Ahlâk*, s. 9.

اعْلَمُ أَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ

İ'lem enne'n-nasre ma'a's-sabri(A.)

Zaferin, sabırla kazanıldığını bil. (Zafer, sabredendir, bil.)

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 215.

اعْلَمُوا أَنَّهَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَهَوًى

İ'lemû enneme'l-hayâtü'd-dünyâ la'ibün ve lehvün (A.)

Dünya hayatı, bir oyun ve eğlencedir, bilin. (Hadid, 57/20).

Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 2/134.

إِلَيْهِ الْمَرْجِعُ وَالْمَصِيرُ

İleyhi'l-merci'u ve'l-masîru (A.)

Son dönüş ve varış ona (Allah'a) dır.

Hikmet-i işrâktir ki; ~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/548.

إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

İleyhi yes'adü'l-kelimü't-tayyibü ve'l-amelü's-sâlihu yerfa'uhû (A.)

Güzel söz ona çıkar, iyi amel onu yükseltir (iyi ameli de Allah'a yükselten odur). (Fâtır, 35/10).

Nitekim nazm-ı celilde: ~ vârid olmuştur. Abdünnâfi Efendi, *Müntehabât-ı Nâfi'a*, s. 13; Hak Ta'âlâ buyurur: ~ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mevzu'âtü'l-ulûm*, 1/111; ~ âyeti... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/111, Kur'an'da: ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/425; Hak Ta'âlâ buyurmuştur: ~ Mevlânâ Kemal, *Mevzu'âtü l-ulûm*, s. 29.

إِلَيْهِ يَرْجِعُ الْأَمْرُ كُلَّهُ

İleyhi yürce'u'l-emru küllühû (A.)

Bütün işler hep Allah'a döndürülüp götürülür (Hûd, 11/123).

Kavlühû Ta'âlâ: ~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/751;... ol nisf-i digeri hakka olur: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/14

الْقَاءُ الصَّلِيبِ فِي الْمَاءِ

İlkâu's-salîbi fi'l-mâi (A.)

Haçı suya atma.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-i Nâcî*, s. 513.

عَلَّةُ الْمَعَادَةِ قَلَّةُ الْمَبَالَاةِ

İlletü'l-mu'âdâtı killetü'l-mübâlâ-ti (A.)

Düşmanlık, kayırmadan doğar.

~ illet buradadır. Ali Raşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 133.

عِلْمَانِ خَيْرٌ مِنْ عِلْمٍ وَاحِدٍ

İlmâni hayrun min ilmin vâhidin (A.)

İki şeyi bilmek, bir şeyi bilmekten daha iyidir.

Zîrâ demişlerdir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevî*, 1/180.

الْعِلْمُ بِالْأَعْمَلِ كَالشَّجَرِ بِالْأَثْمَرِ

el-İlmü bi-lâ-amelin ke's-şecerî bi-lâ-semerin (A.)

Amelsiz ilim, meyvesiz ağaç gibidir.

Levha: ~ Muammer Ülker, *Türk Hat Sanatı*, s. 159;... edeb ilmin amelidir: ~ Ali Rıza, *Mecma'u'l-mahâsin*, s. 44; Levha: ~ Muhittin Serin, *Hattat Şeyh Hamdullah*, s. 176;... ilmin semeresi ameldir, nitekim: ~ Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 196; Resûlü'llâh buyurur: ~ Esat Coşan, *Hacı Bektâş-ı Vefî*, *Makâlât*, s. 68.

الْعِلْمُ بِالْأَعْمَلِ مَرْدُودٌ

el-İlmü bi-lâ-amelin merdûdün (A.)

Amelsiz ilim makbul değildir.

~ meşhurdur. Tevhid Efendi, *Menâkıb-ı Kethudâzâde*, s. 79.

الْعِلْمُ بِلَادَرَسٍ كَالْعَرْشِ بِلَاكْرَسٍ

el-İlmü bi-lâ-dersin ke'l-arşı bi-lâ-kürsin (A.)

Derssiz ilim, kürsüsüz arş (temelsiz bina) gibidir.

~ Niyazî-i Mısırî, *Divan*, s. 4.

الْعِلْمُ بِتَرْوَالْمَذَاكِرَةِ دَلْوٌ

el-İlmü bi'run ve'l-müzâkeretü del-vün (A.)

İlim bir kuyu, müzakere (İlmi öğrenmeğe çalışma) kovadır.

~ müeddâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*. 40. Tetimme, s. 7.

عِلْمٌ چندانکه بیشتر خوانی
چون عمل در تو نیست نادانی

İlim çendân ki bişter hânî Çûn amel der-tû nîst nâdâdî (F.)

Ne kadar çok okursan oku, amelin yoksa cahilsin.

Beyit: ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 143.

الْعِلْمُ دَرِ بِلَاقِيمَةِ وَالْجَهْلُ دَاءٌ بِلَادَوَاءٍ

el-ilmü dürrün bi-lâ-kıymetin ve'l-cehlü dâûn bi-lâ-devâin (A.)

İlim, değer biçilemez bir inci, cahillik, dermansız bir derttir.

...bu sayede hasenât tezâyüd eder: ~ Ali Rıza, *Mecâmi'u'l-mehâsin*, s. 57.

الْعِلْمُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ حَيْثُ وَجَدَهُ اخَذَهُ

el-ilmü dâlletü'l-mü'mini haysü ve-ceedehû ahazehû (A.)

İlim, müminin yitiğidir, nerede bulursa alır.

Hadis: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-İrfan*, s. 59; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım kadri, *Türk Lügati*, 3/539.

عِلْمُ الْأَبْدَانِ ثُمَّ عِلْمُ الْأَدْيَانِ

İlmü'l-ebdâni sümme ilmü'l-edyâni (A.)

(Önce) sağlık ilmi, sonra din ilmi.

Bu hakikat ise: ~ hikmetiyle müeyyedir. Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 4.

الْعِلْمُ أَفْضَلُ مِنَ الْعَمَلِ

el-İlmü efdalü mine'l-ameli (A.)

İlim, amelden üstündür.

...hadiste: ~ vâkı' olmuştur. Vecdî Efendi, *Zübdetü'l-keâm*, s. 11.

الْعِلْمُ أَفْضَلُ مِنَ الْعِبَادَةِ

el-İlmü Efdalü mine'l-ibâdeti (A.)

İlim, ibadetten üstündür.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/539.

الْعِلْمُ أَوْلَهُ مَرٌّ مِنَ الْبَصَلِ وَآخِرُهُ أَحْلَى

مِنَ الْعَسَلِ

el-İlmü evvelühû mürrün mine'l-basalı ve âhiruhû ahlâ mine'l-aseli (A.)

İlmin evveli soğandan acı, ahiri baldan tatlıdır.

Hadiste: ~ Ali Rıza, *Mecâmi'u'l-mehâsin*, s. 5; ~ Hâfız Refî', *Edebiyât ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 4.

الْعِلْمُ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْلِمَةٍ

el-İlmü farîzatün alâ külli müslimin ve müslimetin (A.)

İlim, her müslüman erkek ve kadına farzdır.

~ hadisiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 130.

عِلْمُ الْفَرَائِضِ نِصْفُ الْعِلْمِ

İlmü'l-ferâizi nısfü'l-ilmi (A.)

Ferâiz (miras) ilmi, ilmin yarısıdır.

Farz: ~ M.Sait Şimşek- T.Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler, Atasözleri Sözlüğü*, s. 308.

الْعِلْمُ فِي الصِّغْرِ كَالنَّقْشِ فِي الْحَجَرِ

el-İlmü fi's-sıgari ke'n-nakşi fi'l-haceri (A.)

Küçükken öğrenilen ilim, taşa (mermere) yazılan yazı gibidir.

..hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 1/47; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 91; Hadis: ~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 321.

الْعِلْمُ فِي الصُّدُورِ لَا فِي السُّطُورِ

el-İlmü fi's-sudûri lâ-fi's-sütûri (A.)

İlim, göğüslerde (hafızalarda) olandır; satırlarda olan değil.

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 23;... şu darb-ı meseli yeri gelince tekrar ederler: ~ Mahir İz, *Yılların İzi*, s. 268; ~ vecizesi malumdur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Tefsir Tarihi*, 1.Cüz, s. 63; Nitekim demişlerdir: ~ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, 1/49.

عِلْمُ الْغَيْبِ عِنْدَ اللَّهِ

İlmü'l-gaybı inda'llâhi (A.)

Gaybı, Allah'tan başka kimse bilmez. (Gaybın bilgisi Allah katındadır). (Necm, 53/35).

...ol babda sühan-sâz olamaz: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/88.

الْعِلْمُ حَيَاةٌ

el-İlmü hayâtün (A.)

İlim, diriliktir.

İlm: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/539.

الْعِلْمُ خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ

el-İlmü hayrun mine'l-ameli (A.)

İlim, amelden üstündür.

..bir âher hadiste: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 6/516.

الْعِلْمُ خَيْرٌ مِنَ الْعِبَادَةِ

el-İlmü hayrun mine'l-ibâdeti (A.)

İlim, ibadetten daha iyidir.

Hız. Nebi: ~ buyurdu. Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 6/516.

الْعِلْمُ خَيْرٌ مِنْ مَفَاتِيحِهَا السُّؤَالُ

el-İlmü hazâinün ve mefâtîhuhâ es-su'âlü (A.)

İlim, hazinelerdir, anahtarları ise sormak (peşini bırakmayıp, öğrenmeğe çalışmak)tır.

...hadiste buyurulmuştur: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 6/120; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 59.

عِلْمٌ هَرَّ شَيْءٌ بِهَيْتَرٍ أَوْ جَهْلٌ شَيْءٌ بَوَدٍ

İlm-i her şey' bihter ez-cehleş büved (F.)

Her şeyi bilmek, bilmemekten daha iyidir.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/675.

الْعِلْمُ حَيَابٌ

el-İlmü hicâbün (A.)

İlim, günah işlemeye engeldir.

~ makâlesinin sırrı nümâyân olur. Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 345.

الْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمِ الْإِبْدَانِ وَعِلْمِ الْآدِيَانِ

el-İlmü ilmâni ilmü'l-ebdâni ve ilmü'l-edyâni (A.)

İlim ikidir: Beden (tîb) ilmi, din ilmi.

İmâm-ı Şâfiî: ~ buyurmuşlar. Mehmed Hayrullah, *Zübde-i'l-ahlâk*, s. 12; ~ destûr-ı ceflî... Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Ahlâk*, s. 138; ~ kelâm-ı hikmet-ittisâmı... Ahmed Nazmi, *Emrâz-ı İctimâ'iyemize Devâ Külliyyâtından*, s. 41; Risâlet-penâh buyurur: ~ Mehmed (Emir Çelebi), *En-mûzecü'l-tîb*, s. 4; ~ Kezumzâde, *Manzum Tîb*, s. 3; Habîb-i Ekrem: ~ Derviş Tedâvî el-Mevlevî, *Menâfi'u'n-nâs*, s. 3.

الْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمِ الطَّبِّ لِلْإِبْدَانِ وَعِلْمِ الْفِقْهِ لِلْآدِيَانِ

el-İlmü ilmâni ilmü't-tıbbî li'l-ebdâni ve ilmü'l-fıkhî li'l-edyâni (A.)

İlim ikidir: Bedenlerle ilgili tîb ilmi, dinlerle ilgili fıkıh (şeri'at) ilmi.

...bu makamda: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 234.

الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ

el-İlmü inda'llâhi (A.)

(Gerçek) bilgi, Allah katındadır. (Ahkâf, 46/23)

~ buyurulur. Evliyâ Çelebî, *Seyahatnâme*, 9/727;... ol pâdişaha iftira ettiler: ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 8/147;... böyle gösterirler: ~ Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târîhi*, 1/46; ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Ashâb-ı Kirâm*, s. 20;... nice kelîmât söylemişler: ~ Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 2/188.

الْعِلْمُ كَالنُّورِ يَحْصُلُ مِنْهُ السُّرُورُ

el-İlmü ke'n-nûrı yahsulü minhü's-sürûrü (A.)

İlim nur gibidir, ondan sevinç doğar.

~ Hâfiz İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 63.

الْعِلْمُ كَثِيرٌ وَالْعَمْرُ قَلِيلٌ

el-İlmü kesîrün ve'l-ömrü kalîlün (A.)

İlim çok, ömür ise az (yetersiz)dir.

...Arab'ın: ~ dediği gibi... *Beyânü'l-hak*(gazete), 3/1136.

الْعِلْمُ لَا يَحِلُّ مِنْهُ

el-İlmü lâ-yehillü men'uhû (A.)

İlme engel olmak haramdır.

Levha: ~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 43; ~ Kültür Bakanlığı Yayınları, *Kırk Hadis*;

~ Nâbî, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 8.

الْعِلْمُ لَا يَنْفَعُ كَكَتْرٍ لَا يَنْفَعُ مِنْهُ

el-İlmü lâ-yünfe'u ke-kenzin lâ-yünfaku minhü (A.)

Yararlanılmayan ilim, harcanmayan hazine gibidir.

Levha, 166: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*.

الْعِلْمُ مَقْطُوعٌ بَيْنَ الْفَخْذَيْنِ

el-İlmü maktû'un beyne'l-fahzeyni (A.)

İlim, baldırlar arasında kesilir (son bulur).

الْعِلْمُ مِيرَاثِيٌّ وَمِيرَاثُ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِيٌّ

el-İlmü mîrâsî ve mîrâsü'l-enbiyâi kablî (A.)

İlim, benim ve benden önceki peygamberlerin mirasıdır.

Şu hadis pek mühimdir: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4793; Peygamber Efendimiz: ~ buyuruyor. Ahmed İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 142.

الْعِلْمُ نَقْطَةٌ كَثَرَهَا الْجَاهِلُونَ

el-İlmü noktâtün kessereha'l-câhilû-ne (A.)

İlim bir noktadır, onu cahiller çoğalttı.

...ve dahi: ~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, s. 151; ~ kelâmına mâ-sadak düşmüş. Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısmı*, s. 161; Nitekim demişler: ~ Sahhâf Nûrî, Efendi, *Münşe'ât-ı Aziziye*, s. 331;... ve demişlerdir ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 2/577; Hz. Ali: ~ Seyyid Nesîmî, *Mukaddime*, s. 27.

الْعِلْمُ نُورُ الْقَلْبِ وَالْعَمَلُ كَفَّارَةُ الذَّنُوبِ

el-İlmü nûru'l-kalbi ve'l-amelü kef-fâretü'z-zünûbi (A.)

İlim, kalbin nurudur, amel ise günahların kefaretidir.

Resûlü'llâh buyurur: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 90.

الْعِلْمُ صَيْدٌ وَالْكِتَابَةُ قَيْدٌ

el-İlmü saydün ve'l-kitâbetü Kaydün (A.)

İlim, bir av, yazma onun bağıdır.

...nitekim demişler: ~ Bursalı İsmail Hak-
kı, *Hadîs-i Erba'în Tercümesi*, s. 229; ~
Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 515; ~ feh-
vâsınca... Sun'ullah Gaybî, s. 114;... ve
demişler: ~ Nev'î Efendi, *Netâyicü'l-fü-
nûn*, s. 259.

الْعِلْمُ شَجَرَةٌ أَصْلُهَا بِمَكَّةَ وَثَمَرُهَا بِحِرْسَانَ

el-İlmü şeceretün aslühâ bi-mekketi ve semeruhâ bi-horasâne (A.)

İlim, kökü Mekke'de, meyvesi Hora-
san'da olan bir ağaçtır.

Resülüllâh buyurdu: ~ İbn-i Feriştah,
Aşknâme, s. 7

الْعِلْمُ تَحْتَ اللِّسَانِ لَا فِي الطِّيلَسَانِ

el-İlmü tahte'l-lisâni lâ-fi't taylesâ- ni (A.)

İlim, dilin altındadır, sarığın altında de-
ğil.

İlm: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügâ-
ti*, 3/539.

عِلْمٌ وَفَضْلٌ وَ مَنْصَبٌ وَ جَاهٌ وَ تَوَانٌ
فَتَنَّهُ أَمَدٌ دَرَّ كَفَّ بَدَّ كَوَّ هَرَّانٌ
تَبِغَ دَادَنَ بَرَّ كَفَّ زَنْكَيْ مَسْتٌ
بِهَ كِهَ بَاشَدَ حُكْمَ نَاكَسَ رَابَدَسْتٌ

İlm ü fazl ü mansab u câh u tuvân Fitne âmed der-kef-i bed-gevherân Tig dâden ber-kef-i zengî-i mest Bih ki bâşed hükm nâ-kes-râ be- dest (F.)

İlim, erdem, görev, makam ve güç,
soysuzların elinde fitne (unsuru)dur.
Kılıcı, sarhoş zencinin eline vermek,
alçak birini hâkim yapmaktan daha
iyidir.

Mesnevî: ~ Şânizâde Mehmed Ataullah,
Şânizâde Târihi, 2/139.

الْعِلْمُ وَسِيلَةٌ إِلَى كُلِّ فَضِيلَةٍ

el-İlmü vesîletün ilâ külli fazîletin (A.)

İlim, erdemlere ulaştıran bir araçtır.

~ cümle-i hakîmânesi, Eğribozlu Ali İrfan,
Mufassal Ahlâk-ı Medenî, s. 126.

الْعِلْمُ يَهْتَفُ بِالْعَمَلِ فَإِنْ أَجَابَهُ أَقَامَ
وَالْأَرْتَحَلَ

el-İlmü yehtifü bi'l-ameli fe-in ecâ- behû ekâme ve illâ irtehale (A.)

İlim, amele çağırır; uyulursa durur,
uyulmazsa göçer.

~ hikmet-i pür-hakîkati... Eğribozlu Ali
İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 207.

الْعِلْمُ يُؤْتِي وَلَا يَأْتِي

el-İlmü yü'tâ ve lâ-ye'tî (A.)

İlme gidilir, ilim gelmez.

...İbn-i Abbas: ~ derdi. Ömer Nasuhi Bil-
men, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Islûhât-ı Fık-
hıyye Kamûsu*, 1/467;... eğer tezlil ederse-
niz: ~ diye cevap verdi. Sarı Abdullah
Efendi, *Semerâtü'l-fu'ûd*, s. 124.

الْعِلْمُ زَيْنٌ لِلْفَتَى كَاشَمْسٍ فِي وَجْهِ السَّمَاءِ

وَالْجَهْلُ قُبْحٌ مُظْلِمٌ كَالْغَيْمِ فِي وَجْهِ الدُّجَاءِ

el-İlmü zeynün li'l-fetâ ke'ş-şemsi fi vechi's-mâi

Ve'l-cehlü kubhun muzlimün ke'l-gaymi fi vechi'd-dücâi (A.)

Gökte güneş nasıl bir süs ise, ilim de insan için öyle bir süstür; karanlıkta bulut ne kadar çirkinse, cahillikde insan için o kadar çirkindir.

~ Hâfız Refî', *Edebiyât ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 2; ~ cümle-i hikemiyesi... Ali İrfan (Eğribozlu), *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 126.

الْتَمَسُوا الْجَارَ قَبْلَ شِرَاءِ الدَّارِ وَالرَّفِيقَ قَبْلَ الطَّرِيقِ

İltemisü'l-câre kable şirâi'd-dâri ve'r-refîka kable't-tarîki(A.)

Ev almadan önce komşu alınız, yola çıkmadan önce (iyi) arkadaş edininiz.

Bir hadiste: ~ buyurulmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s. 472.

الْتَمَسُوا الرِّزْقَ فِي خَبَايَا الْأَرْضِ

İltemisü'r-rizka fi habâya'l-arzı(A.)

Rızıkı, yerde gizli olan şeylerde (ziraat ve madenlerde) arayınız.

Efendimiz: ~ buyurmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 90; ~ hadisiyle medlûldür. Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târîhi*, 4/111; Hz. Mustafa buyurur:

~ Nev'î Efendi, *Netâyiciü'l-fünûn*, s. 221; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 223;...nükte-i: ~ rûşen oldu. Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 109.

التَّزَامٌ مَالًا يَلْزَمُ

İltizâmü mâ lâ-yelzemü (A.)

Boşuna çalışma, gereksiz şeyle uğraşma.

~ düştünüz. Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 4/46.

الزَّمِ الْعَفَافَ يَلْزَمُكَ الْكَفَافُ

İlzemi'l-afâfe yelzemüke'l-kefâfü (A.)

Kötü söz ve işlerden sakın, yaşayacak kadar (helâl) rızık sana yeter.

Af: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/518.

أَعْمَالُ الْكَلَامِ أَوْلَىٰ مِنْ أَهْمَالِهِ

İ'mâlü'l-ke'lâmi evlâ min ihmâlihî (A.)

Sözün gereğini yerine getirmek, getirmekten daha iyidir.

60.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 128; ~ kâide-i fıkhiyye, Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/101; ~ kâidesine binâ'en, Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 41.

إِمَامَنَا بَيْنَنَا كُنُون لَنَا
لَوْ لَمْ أَكُنْ بَيْنَكُمْ فَتَكُونُونَ لَنَا

İmâmenâ beynenâ ke-nûni lenâ

Lev lem-ekun beyneküm fe-tekûnü lâ (A.)

Önderimiz aramızda "lenâ" kelimesindeki nun gibi (kısa)dir. Ben aranızda olmasaydım lâ (hiç) olur, (siz olmazdınız).

İmâm-ı Azam'ın rüfekâsı bulunan eimmeden birisi: ~ demesiyle Hz.İmam: 2.misra': ~ Mehmed Râif, *Nukât-ı Edebiyye*, s. 35.

امَامَنَا بَيْنَنَا كُنُونَنَا
لَوْ لَمْ يَكُنْ نُونٌ لَنَا يَكُونُ لَا

İmâmenâ beynenâ ke-nûm lenâ Lev lem-yekün nûni lenâ yekûnü lâ (A.)

Önderimiz aramızda "lenâ" kelimesinin nunu gibi (kısa)dir. "Lenâ" kelimesinin nunu olmasaydı, lâ (hiç) olur, (siz olmazdınız).

~ ibaresi İmâm-ı Azam hakkında îrâd buyurulmuştur. Ali Rıza, *Mecâmi'u'l-mehâsin*, s. 47.

الْإِيمَانُ بِالْقَدْرِ يَذْهَبُ الْهَمُّ وَالْحُزْنُ

el-Îmânü bi'l-kaderi yüzhübü'l-hemme ve'l-hüzne (A.)

Kadere iman etmek, hüznün ve kederi giderir.

Efendimiz: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/205; Peygamber buyurmuştur: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 264; Hadiste: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 1/89.

الْإِيمَانُ إِقْرَارٌ بِاللِّسَانِ وَتَصَدِّقٌ بِالْجَنَانِ

وَعَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ

el-Îmânü ikrârün bi'l-lisâni ve tasdîkun bi'l-cenâni ve amelün bi'l-erkânî (A.)

İman, dil ile söyleme, kalp ile doğrulama, esaslarına uygun yaşamadır.

...bazılar eyittiler kim: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 18; ~ amma İmam Şâfi... İbrahim Gülşenî, *Şerh-i Ma'nevi-i Şerîf*, s. 121;... imanı şöyle tarif ediyorlar: ~ Mehmed Şâkir, *İrşâdü'l-gâfilîn*, s. 14; İmâm-ı A'zam indinde: ~ Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 5; İmânın iki rûknü vardır: ~ Abdurrahman Ak-sarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 6.

الْإِيمَانُ قَوْلٌ وَعَمَلٌ وَيَزِيدُ وَيَنْقُصُ

el-Îmânü kavlüni ve amelün ve yezîdü ve yenkusu (A.)

İman, söz ve ameldir, (amel ölçüsüne göre) artar ve eksilir.

Efendimiz buyurmuşlardır: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/17; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 14; Buharî: ~ diye tarif buyururlar. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 4.

الْإِيمَانُ مَعْرِفَةٌ بِالْقَلْبِ وَإِقْرَارٌ (قَوْلٌ)
بِاللِّسَانِ وَعَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ

el-Îmânü ma'rifetün bi'l-kalbi ve ikrârün (kavlüni) bi'l-lisâni ve amelün bi'l-erkânî (A.)

İman, kalp ile bilmek, dil ile söylemek, esaslarına uygun yaşamaktır.

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 13; Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/16; Resûlü'llâh buyurur: ~ Merdûmî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 37; ~ kelâm-ı Şâri'i. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/301.

إِيمَانُ الْمَرْءِ يَعْرِفُ بِإِيمَانِهِ

Îmânü'l-mer'i yu'rafu bi-eymâni-hî (A.)

Kişinin imanı, güvenilir olmasıyla anlaşılır.

...harfû'l-elif: ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 6; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdül-hikem*, s. 4; ~ müeddâsi delâlet eder. Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 153; ~ ma'nâ-yı âlîsi, Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 9.

الْإِيمَانُ نِصْفَانِ فَنِصْفٌ فِي الصَّبْرِ
وَنِصْفٌ فِي الشُّكْرِ

el-Îmânü nısfâni fe-nısfün fi's-sabri ve nısfün fi'ş-şükri (A.)

(Gerçek) iman iki kısımdır: Bir kısmı sabır ve bir kısmı şükür.

...Efendimiz: ~ buyuruyor. Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 72; Bu hadis: ~ Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-mahabbe*, s. 397.

الْإِيمَانُ صَبْرٌ وَسَمَاحَةٌ

el-Îmânü sabrun ve semâhatün (A.)

İman, sabır ve hoşgörüdür.

Fahr-i âlem: ~ buyurmuşlardır. Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-kelâm*, s. 54; ~ gibi hadîs-i nebeviye. Muhsin Fânî ez-Zâhiri, 20. *Asırda İslâmiyet*, s. 88.

الْإِيمَانُ تَصَدِيقٌ بِالْجَنَانِ وَأَقْرَارٌ بِاللِّسَانِ
وَعَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ

el-Îmânü tasdikun bi'l-cenâni ve ik-rârün bi'l-lisâni ve amelün bi'l-er-kâni (A.)

İman, kalp ile doğrulama, dil ile söyleme, esaslarına uygun yaşamadır.

...imanın hakikatini: ~ olarak kabul eder. Hayatî Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 39.

الْإِيمَانُ عَرِيَانٌ وَلِبَاسُهُ التَّقْوَى

el-Îmânü uryânün ve libâsühü et-takvâ (A.)

İman çıplaktır, elbisesi takvadır.

Peygamberimiz: buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/322; Nebi buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 11.

الْعِمَارَةُ كَالْحَيَوَةِ وَالْخَرَابُ كَالْمَمَاتِ

el-Îmâretü ke'l-hayâti ve'l-harâbu ke'l-memâti (A.)

Bakımlı yer diri, bakımsız yer ölü gibidir.

~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 4/111.

إِيمَاءُ الْأَخْرَسِ كَالْبَيَّانِ

Îmâü'l-ahrası ke'l-beyâni (A.)

Dilsizin işareti, dil ile söyleme gibidir.

Bu madde fukahânın: ~ kelâmından ahz olunmuştur Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 187.

اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ بِقَدْرِ مَقَامِكَ فِيهَا
وَأَعْمَلْ لِآخِرَتِكَ بِقَدْرِ بَقَائِكَ فِيهَا

Î'mel li-dünyâke bi-kadri makâmike fihâ

Va'mel li-âhiretike bi-kadri bakâike fihâ (A.)

Dünyana, duracağıın kadar, ahiretine kalacağıın kadar çalış.

~ hadisinde... Râşid Efendi, *Târîh-i Enbi-yâ*, s. 456; ~ hadisi mefâdınca... Süleyman Habîb, *Menâkıb-ı Abdülkadir Geylânî*, s. 164.

اعْمَلْ لِدُنْيَاكَ كَأَنَّكَ تَعِيشُ أَبَدًا
وَأَعْمَلْ لِآخِرَتِكَ كَأَنَّكَ تَمُوتُ غَدًا

Î'mel li-dünyâke ke-enneke ta'îşü ebeden

Va'mel li-âhiretike ke-enneke temütü gaden (A.)

Hiç ölmeyecek gibi dünyanın, yarın ölecek gibi ahiretin için çalış.

~ Mehmet Şemsittin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 88; ~ ferman buyurulmuştur. Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 44; Levha, 3: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*.

اعْمَلُوا فَكُلُّ مَيْسَرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ

Î'melü fe-küllü müyesserin li-mâ hu-rika lehû (A.)

Çalışınız, bununla beraber, herkese yaratıldığı iş kolaylaştırılır.

Hadiste dahi: ~ Mehmed Ali Zıyaeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir*, s. 124; Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belig'in Gül-i Sadberg'i, İslâmî Edebiyat*, no.22, Ekim-Kasım-Aralık 1993, s. 135; ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-şakâik*, 1/257.

أَمَّا الْمَلِكُ وَأَمَّا الْهَلَكُ

Îmme'l-mülkü ve imme'l-helekü (A.)

Ya kurtuluş, ya ölüm.

~ diye mukâbeleyle azmetti. mehmed Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, 1/271.

أَمَّا السَّيْفُ وَأَمَّا الْإِسْلَامُ

Îmme's-seyfü ve imme'l-islâmü (A.)

Ya kılıç (ölüm), ya İslâm!

~ mazmûnunu ilân edip... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârih*, 1/421;... haber getirenlerin kelâmına nazar etmeyip: ~ Solakzâde mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târîhi*, s. 194.

أَمْرٌ لِحَيَاءٍ لَهُ كَطَعَامٍ لِمَلْحٍ لَهُ

Îmru'ün lâ-hayâe lehû ke-ta'âmin lâ-milha lehû (A.)

Hayası olmayan kişi, tuzsuz yemeğe benzer.

~ mîsdâkınca... Mehmed Ali Zıyaeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir*, s. 134.

أَمْسَاكُ الْمَالِ خَيْرٌ مِنَ السُّؤَالِ

İmsâkü'l-mâli hayrun mine's-su'âli (A.)

Tutumlu olmak, dilenci durumuna düşmekten daha iyidir.

~ kaziyesi... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/49.

أَنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ
وَأَنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا

İn ahsentüm ahsentüm li-enfusüküm ve in ese'tüm fe-lehâ (A.)

İyilik ederseniz, kendinize iyilik etmiş olursunuz; kötülük ederseniz, o da kendi aleyhinedir. (İsrâ, 17/7).

...ber-fehvâ-yı: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 37; ~ hükmünü yerine getirip... Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 68; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/239;... beşâret-i: ~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/518; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/528.

أَنْ جَائِكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا

İn câeküm fâsikun bi-nebein fe-tebeyenû (A.)

Size, fâsık (sapık) bir adam, bir haber getirirse, onun doğruluğunu araştırın. (Hucurât, 49/6).

...Hak Ta'âlâ buyurur: ~ Surûrî Efendi, *Zâhiretü'l-mülûk*, s. 101; ~ âyetiyle amel edip... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 5/355.

أَنْجَازُ الْوَعْدِ مِنْ دَلَائِلِ الْمَجْدِ

İncâzü'l-va'di min delâilü'l-mecdi (A.)

Ahde vefa soyluluğun göstergesidir.

İncâz: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/481.

أَيْنَ چَشْمِ رَا مَبَادَ بِرَ أَنْ چَشْمِ اِحْتِيَاجِ

İn çeşm-râ me-bâd ber-ân çeşm ihtiyâc (F.)

Allah sağ gözü, sol göze muhtaç etmesin.

عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ

İndehû ilmü'l-kitâbi (A.)

Kıtabın bilgisi onun yanındadır. (Ra'd, 13/43).

Ey Mesîhî: ~ Mine Mengi, *Mesîhi Dîvânî*, s. 122.

عِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ

İndehû mefâtihu'l-gaybî lâ-ya'lemühâ illâ hüve (A.)

Gaybın anahtarları onun yanındadır, onları ondan başkası bilmez. (En'âm, 6/59).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/597.

عِنْدَ الْإِمْتِحَانِ يَكْرُمُ الرَّجُلُ أَوْ يِهَانُ

İnde'l-ımtihâni yükremü'r-recülü ev yühânü (A.)

İmtihan anında (imtihan edilen) kişi, ya ödüllendirilir veya ödüllendirilmez.

...akdemce vuku' bulan rü'ûs imtihanında:
~ kâidesinin aksine...Ahmed Cevdet Paşa,
Târîh-i Cevdet, 10/236; ~ kaziyesini kast
etmişlerdi. Şânîzâde Mehmed Ataullah,
Şânîzâde Târîhi, 2/358; ~ kaziyesi... Mus-
tafa Âsım Efendi, *Âsım Efendi*, 1/49; Mih-
net: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*,
4/359.

عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ

İnde mefkin muktedirin (A.)

Güçlü padişahın huzurunda. (Kamer,
54/55).

...ferâkat yüzün gösterib: ~ Sehî Bey, *Tez-
kire*, s. 18; ~ mazmûnu mâsadaki oldu
Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâikü's-şakâ-
ik*, 1/456.

اَيْنَ دَسْتِ رَامَبَادُ بَرَّانُ دَسْتِ احْتِیَاجِ

İn dest râ me-bâd ber-ân dest ihti- yâc (F.)

Allah sağ eli sol ele muhtaç etmesin.

عِنْدَ تَقَلُّبِ الْاِحْوَالِ يَتَغَيَّرُ شَتُّونُ الرَّجَالِ

İnde tekallübi'l-ahvâli yetegayyeru şü'ûnü'r-ricâli (A.)

Durumlar değişince, insanların işleri
de değişir.

~ mealince... Şânîzâde Mehmed Ataullah,
Şânîzâde Târîhi, 2/412.

عِنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِينَ تَنْزَلُ الرَّحْمَةُ

İnde zikri's-sâlihîne tenezzelü'r-rah- metü (A.)

İyi insanları anarken rahmet iner.

~ mazmûnunca... Latîfî, *Tezkire*, s. 35; Ni-
tekim gelir: ~ Mehmed Ali Zıyaeddin,
Mecmû'atü'l-cevâhir, s. 119; Mansur ce-
vap verdi ki: ~ Ali Şir Nevâyî, *Nesâyî-
mü'l-mahabbe*, s. 41; ~ fehvâsınca... Mec-
dî Mehmed Efendi, *Hadâikü's-şakâik*,
1/91; ~ mücibi üzere... Abdullah Salâhî
Uşşakî, *Risâle-i Kutsiyye Tercümesi*, s. 6.

اِنْ اَجْرِي اِلَّا عَلَى اللّٰهِ

İn ecriye illâ ala'llâhi (A.)

Benim ücretim, ancak Allah'ın üzeri-
nedir. (Yûnus, 10/72).

...enbiyâ: ~ dediler. Bursalı İsmail Hakkı,
Halîliye, s. 16; Hepsinin sözündeki ortak
nokta: ~ M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nûr*,
1/72.

اَيْنَكَ تَرَاوُ اَيْنَكَ كَرَّ وَاَيْنَكَ مِيْدَانُ

İnek terâzû, înek gez u înek mey- dân (F.)

İşte terazi, işte arşın, işte meydan.
(Halep orada ise arşın burada.)

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 1/85.

اِنْ اَوْلِيَايَاهُ اِلَّا الْمُتَّقُونَ

İn evliyâuhû ille'l-müttekûne (A.)

Onun (Mescid-i Haram'ın) velileri (ba-
kıcıları, koruyucuları) sadece günahlar-
dan korunanlardır. (Enfâl, 8/34)

اِنْ خَيْرًا فَخَيْرٌ اِنْ شَرًّا فَشَرٌّ

İn hayran fe-hayrun in şerran fe- şerrun (A.)

İyiliğin karşılığı iyiliktir, kötülüğün karşılığı kötülüktür.

...ve zarar her ne ise: ~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 113; Her ne fiil ki senden sadır olur, onunla ceza olunursun: ~ Mahmud b.Muhammed Dilşâdî, *Ceridetü'l-acayib*, s. 16.

انْ هَذَا اِلَّا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ

În hâzâ illâ esâtîru'l-evvelîne (A.)

Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir. (En'âm, 6/25).

~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceliri*, s. 174.

انْ هَذَا اِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ

În hâzâ illâ mekekün kerîmün (A.)

Bu, ancak güzel bir melektir. (Yûsuf, 12/31).

~ ile tavsiftir. Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceliri*, s. 410.

انْ هَذَا اِلَّا سِحْرٌ مَبِينٌ

În hâzâ illâ sihrün mübînün (A.)

Bu, apaçık bir büyüden başka bir şey değildir. (En'âm, 6/7).

...kelimâtını gûş ettikte: ~ demişti. Kınalı-zâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'l-ş-su'arâ*, 2/671; ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 174.

انْ هِيَ اِلَّا فِتْنَتُكَ

În hiye illâ fitnetüke (A.)

Bu (iş), senin imtihanından başka bir şey değildir. (A'râf, 7/155).

Hazret-i Kelîmüllah: ~ demiş... Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 5/81.

انْ هُمْ اِلَّا كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ

În hüm illâ ke'l-en'âmi bel hüm edallü (A.)

Onlar hayvanlar gibidir; hatta onlar (yolca hayvanlardan) daha sapıktır. (Furkan, 25/44)

Nitekim Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 2/150.

انْ هُوَ اِلَّا وَحَىٰ يُوْحَىٰ

Îh hüve illâ vahyün yûhâ (A.)

O (na inen Kur'an veya onun söylediği sözler), kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir. (Necm, 53/4).

Hâşâ: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Mesnevî-i Nuriye*, s. 24;... meydân-ı: ~ Nergisî, *Gazavât-ı Mesleme*, s. 4; ~ Yahya Bey, *Divan*, s. 4; ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 118.

انْ اِلْحٰكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ

Îni'l-hükmü illâ li'llâhi (A.)

Hüküm vermek, yalnız Allah'a aittir. (En'âm, 6/57).

...dediler ki: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 134; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/553; ~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 210.

إِنْ كَانَ الْكَلَامُ فِضَةً السُّكُوتُ ذَهَبًا

İn kâne'l-kelâmü fızaten, es-sükûtü zeheben (A.)

Söz gümüşse sükût altındır.

Sükût: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lü-gati*, 3/91.

إِنْ كَانَ الْكِذْبُ يَنْجِي فَالْصِّدْقُ أَنْجِي

İn kâne'l-kizbü yüncî fe's-sıdku en-câ (A.)

Yalancılık kurtarırsa, doğruluk daha çok kurtarır.

...miyâne-i nâsda: ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişt-e-i Cevâhir*, s. 164.

إِنْ كَانَ شَيْءٌ فَوْقَ الْحَيَاةِ فَهُوَ الصِّحَّةُ
وَإِنْ كَانَ شَيْءٌ فَوْقَ الْمَمَاتِ فَهُوَ الْمَرَضُ

İn kâne şey'ün fevka'l-hayâti fe-hü-ve's-sihhatü ve in kâne şey'ün fevka'l-memâti fe-hüve'l-marazu (A.)

Hayattan üstün bir şey varsa o sihhattir; ölümden (daha) kötü bir şey varsa, o da hastalıktır

~ kelâm-ı meşhûru mûcibince... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 171; ~ hikem-i hakikat-tevemi... Ali İrfan (Eğri-bozlu), *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 98.

إِنْ قَتَلْتَ قَتَلْتَ سَيِّئًا قَاتِلُكَ

İn katelte kutilte se-yuktelü kâtilü-ke (A.)

Öldürürsen öldürülürsün, katilin de öldürülür.

~ mazmûnu üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 2/273.

الْإِنْقِلَابُ يُؤَلِّدُ الْإِنْقِلَابَ

el-İnkılâbü yüvellidü'l-inkılâbe (A.)

Devrim, devrimi doğurur.

~ kâidesince... *Beyânü'l-hak*(gazete), 6/2435.

إِنْ كُنْتَ رِيحًا فَقَدْ لَأَقَيْتَ أَعْصَارًا

İn künte rîhan fe-kad lâkayte a'sâ-ren (A.)

Yel olsaydın, şüphesiz çağlarla karşılaşırydın.

~ meselince... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 4/17.

إِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يَسْبِحُ بِحَمْدِهِ

İn min şey'in illâ yüsebbihu bi-ham-dihî (A.)

Onu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. (İsrâ, 17/44).

~ mazmûnuna râcidir. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5740.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا
وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ

İnnâ arazne'l-emânete ale's-semâvâ-ti ve'l-arzi ve'l-cibâli fe-ebeyne en yahmilnehâ ve eşfakne minhâ ve hamlehe'l-insânü (A.)

Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara sunduk; onu yüklenmekten kaçındılar, on (un sorumluluğun)dan korktular, onu insan yükledi. (Ahzâb, 33/72).

...nitekim buyurdu: ~ Kasım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 58;... âriflerden bazıısı buyurmuştur ki: ~ Mûsâ Tukâdî, *Mantku'l-Gayb*, s. 11;... Hak Ta'âlâ: ~ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/72;...marifet emânetini: ~ yüklediler. Ali Nihat Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhitler*, s. 30; ~ buyurulan emânet... İbrahim Gülşenî, *Şerh-i Ma'nevî-i Şerîf*, s. 127; ~ ilâ âhiri'l-âyeh. İshak Efendi, *Kâşifü'l-esrâr*, s. 81.

أَنَا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ

İnnâ a'taynâ ke'l-kevser (A.)

(Ey Muhammed), biz sana kevseri (bol nimet, ilim ve büyük şeref) verdik. (Kevser, 108)

~ nüzül etti. Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 226; Makâm-ı İmtihanda gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 2/34; Cenette bir nehirdir: ~ Abdurrahman Aksarıyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 198;...ve bazıları: ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/540.

أَنَا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ

İnnâ ce'alnâke halîfeten fi'l-ardı(A.)

(Ey Dâvud), biz seni yeryüzünde (senden öncekilerin yerine) hükümdar yaptık. (Sâd, 38/26).

~ emri muktezâsınca... Abdülahad Nuri, *Dârulaceze*, s. 4; ~ âyetini tefsir... M.Münir Aktepe, *Şem'dânîzâde Süleyman Efendi Târîhi*, 2,A/39;... âyet-i: ~ Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 21; ~ meali muktezâsınca... Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 1/338;... mazhar-ı Kerîme-i: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 502.

أَنَا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

İnnâ erselnâke şâhiden ve mübeşşiran ve nezîran (A.)

(Ey Muhammed), biz seni şahit, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. (Ahzâb, 33/45).

أَنَا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا

İnnâ fetahnâ leke fethan mübînen (A.)

Biz sana apaçık bir fetih verdik. (Fetih, 48/1).

...Kur'an'da: ~ İsmail Fennî, *Kûtâb-ı İzâle-i Şükûk*, s. 118; ~ müjdesini getirdiler. Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyîf*, 2/368;... hitâb-ı: ~ olan... Ziver Paşa, *Divan* s. 353;... cânibinden: ~ sadâsı... Hayrullah Efendi, *Osmanlı Târîhi*, 14/76; Resûl-i mürsel-i: ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şürinde Na't*, s. 116

أَنَا خَلَقْنَا كُلَّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ

İnnâ halaknâ külle şey'in bi-kaderin (A.)

Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık. (Kamer, 54/49).

~ Kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/780.

أَنَا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ

İnnâ hedeynâhü's-sebîle (A.)

Biz ona (insana) doğru yolu gösterdik. (İnsan, 76/3).

İstivasıdır saçın: ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 131.

أَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

İnnâ ileyhi râci'üne (A.)

(Biz Allah içiniz ve) biz ona döneceğiz. (Bakara, 2/156).

İşitenler diyeler: ~ Fuzûlî, *Divan*, s. 357; Zill-ı sânidir saçın: ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, s. 80.

أَنَا كَفَيْنَاكَ

İnnâ kefeynâke (A.)

Biz sana yeteriz. (Hicr, 15/95).

Livâ-yı nusreti: ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 108.

أَنَا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

İnnâ ke-zâlike neczi'l-muhsinîne (A.)

İşte biz güzel davrananları böyle ödüllendiririz. (Sâffât, 37/80).

...aydalar ki: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 65.

أَنَا كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

İnnâ külle şey'in halaknâhu bi-kaderin (A.)

Biz, her şeyi bir kadere (nezdimizde bulunan bir düzene, bir plâna) göre yarattık. (Kamer, 54/49).

~ âyetini tefsir ederken... Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Te-rimleri Sözlüğü*, 2/118;...Rabbimiz buyurur: ~ Hâfız Zehebî, *Büyük Günahlar*, s. 163; Kur'an'da: ~ buyurulmuştur. Hayati Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 330; ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-şakâik*, 1/4; ~ Osman Kesioğlu, *Kur'ân-ı Kerîm Bilgi-si*, s. 265.

أَنَا لِلَّهِ وَأَنَا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

İnnâ li'llâhi ve innâ ileyhi râci'üne (A.)

Biz, Allah içiniz ve biz ona döneceğiz. (Bakara, 2/156).

~ kelimesini tekrar edip... Fuzûlî, *Hadîka-tü's-su'adâ*, 91;... pes dediler ki: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 156; Hak Ta'âlâ buyurur: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 30; ~ mazmûnu ile... Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 4/54; Gâ-ziler hezâr nâle ile: ~ deyip... Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târihi*, s. 26.

أَنَا لَهُ لِحَافِظُونَ

İnnâ lehû le-hâfızüne (A.)

Onun (Kur'an'ın) koruyucusu elbette biziz! (Hicr, 15/9).

~ sırrı ile... Bediuzzaman Said Nursi, *Söz-ler*, s. 731.

أَنَا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَأَنَا لَهُ لِحَافِظُونَ

İnnâ nahnü nezzelne'z-zikre ve innâ lehû le-hâfızüne (A.)

O zikri (Kur'ân'ı) biz indirdik, onun koruyucusu da elbette biziz. (Hicr, 15/9).

~ fehvâsı üzere... Mevlânâ Kemâl, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, s. 218; ~ beyân-ı Hakk'ı... Muhsin Fânî ez-Zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 166;... Hak Ta'âlâ: ~ Ahmed İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 144; Allah'ü Ta'âlâ buyurdu: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/133; ~ âyeti buna işârettir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Dinî Bilgiler*, s. 8.

أَنَا وَجَدْنَا أَبَانَا عَلَى أُمَّةٍ

İnnâ vecednâ abâenâ alâ ümmetin (A.)

Biz babalarımızı bu din üzerinde bulduk. (Zuhruf, 43/22).

...tenzilde gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 2/462.

انَّ الْعَبْدَ لَا يَزَالُ يَتَقَرَّبُ إِلَىٰ بَابِ لِنَوَافِلِ
حَتَّىٰ أَحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتَهُ كُنْتَ سَمِعَهُ الَّذِي
بِهِ يَسْمَعُ وَبَصَرَهُ الَّذِي يَبْصُرُ

İnne'l-abde lâ-yezâlü yetekarrabu ileyye bi'n-nevâfilî hattâ uhıbbehû fe-izâ ahbebtühû küntü sem'ahü'llezî bihî yesma'u ve basarahü'llezî yebşiru (A.)

Kul, nafîle ibadetlerle bana yaklaşıma-ya devam ederse, ben onu severim; o zaman işiten kulağı, gören gözü olurum.

Risâlet-penâh: ~ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3/567.

إِنَّ أَعْجَلَ الطَّاعَةِ ثَوَابًا صَلَاةَ الرَّحْمِ

İnne a'cele't-tâ'ati sevâben sılatü'r-rahmi (A.)

Sevabı hemen verilen ibadet, ana baba ve yakınları ziyarettir.

Resûl-i Ekrem buyurmuştur: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3118;... sıla-i rahm için kendi diyarına avdet eyledi: ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-şakâik*, 1/93; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/879.

إِنَّ الْأَحْكَامَ تَخْتَلِفُ بِاخْتِلَافِ الْعُنُوانِ

İnne'l-ahkâme tahtelifü bi-ihtilâfi'l-unvâni (A.)

Unvanın (zamanın) değişmesiyle hükümler de değişir.

...bazı muhakkıkın bu babda: ~ Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*,

إِنَّ أَحْسَنَ الْحَسَنِ الْخَلْقِ الْحَسَنُ

İnne ahsene'l-haseni el-hulku'l-hasenü (A.)

En iyi güzellik, ahlâk güzelliğidir.

Levha, 23: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*; Levha: ~ Hat-tât Şevki; Resûlü'llâh buyurur: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 91; ~ hadisi... Eğri-bozlu Ali İrfan, *İlm-i Ahvâl-i Rûh*, s. 93.

إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ

İnne aleynâ cem'ahû ve kur'âne-hû (A.)

Onu (senin kalbinde) toplamak ve (sana) okutmak bize düşer. (Kıyâmet, 75/17)

Hız.Allah buyurdu: ~ Osman Keskiöğlü, *Kur'an-ı Kerîm Bilgisi*, s. 106;
...be-hükmi-i: ~ İbn-i Ferîsteh, *Aşknâme*, s. 13.

اِنَّ اللّٰهَ عَفُوٌّ يُحِبُّ الْعَفْوَ

İnna'llâhe afüvvün yuhubbü'l-afve (A.)

Allah affedendir, affi sever.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 78; ~ eydür. Şeyhoğlu Mustafa, *Kenzü'l-küberâ*, s. 21; ~ Mehmed Arif, *Binbir Hadis*, s. 89; ~ ile âmil olur, Mehmed Sâdik Zıya Erzincânî, *Risâle-i Ma'rifetü'n-nefs*, s. 16.

اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ

İnna'llâhe alâ külli şey'in kadîrun (A.)

Şüphesiz, Allah'ın her şeyi yapmaya gücü yeter. (Bakara, 2/20).

Hemen: ~ dir. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 8/304.

اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ

İnna'llâhe alîmün bi-zâti's-sudûri (A.)

Şüphesiz, Allah göğüslerin özünü bilir. (Âl-i İmrân, 3/119)

~ u da bilmiyor musun? Ahmed Hamdi Akseki, *Âlem-i İslâm ve İngiliz Misyonerleri*, s. 63.

اِنَّ اللّٰهَ بِالْغَمْرِ اَمْرٌ

İnna'llâhe bâligu emrihî (A.)

Şüphesiz, Allah emrini yerine getirendir. (Talâk, 65/3).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/730.

اِنَّ اللّٰهَ بِصِيْرٍ بِالْعِبَادِ

İnna'llâhe basîrun bi'l-ibâdi (A.)

Şüphesiz, Allah kulları görür. (Mümin, 40/44).

~ âyetiyle... Seyyid Muhammed Nûr, s. 295.

اِنَّ اللّٰهَ جَعَلَ الْحَقَّ عَلٰى لِسَانِ عُمَرَ وَقَلْبِهِ

İnna'llâhe ce'ale'l-hakka alâ lisâni ömere ve kalbihî (A.)

Allah, doğruyu Ömer'in dili ve kalbine koydu.

~ tahkîk... İsmail Fennî, *Kitâb-ı İzâle-i şükûk*, s. 28.

اِنَّ اللّٰهَ جَعَلَ رِزْقِيْ تَحْتِ ظِلِّ رَمْحِيْ

İnna'llâhe ce'ale rızkî tahte zıllı rumhî (A.)

Allah, rızkımı mızrağımın gölgesinde yarattı.

~ hadisinin mazmûnu... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 238.

اِنَّ اللّٰهَ جَمِيْلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ

İnna'llâhe cemîlün yuhubbü'l-cemâle (A.)

Allah güzeldir, güzelliği sever.

~ Ebuzziya Tevfik, *Nümûne-i Edebiyât-ı Osmaniye*, s. 422; ~ kelâmi ile... İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Çandarlı Vezir Âilesi*, s. 42; Levha: ~ Oral Onur, *Edirne Hat Sanatı*, s. 44; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 354; Peygamberimiz: ~ Ali Rıza Demircan, *İslâm Nizamı*, s. 376;... solunda: ~ Hadisi okunur. İbrahim Hakkı Konyalı, *Kilis Tarihi*, s. 537.

إِنَّ اللَّهَ جَوَادٌ يُحِبُّ الْجَوَادَ

İnna'llâhe cevâdün yuhıbbü'l-cevâde (A.)

Allah cömerttir, cömertliği sever.

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Şerh-i Mesnevî*, 2/26; ... Hâce-i Kâinât: ~ Sâdık Vicdânî, *Hütâbiyât*, s. 33; ~ Mehmet Arif; *Binbir Hadis*, s. 89.

إِنَّ اللَّهَ جَنُودًا بِالْمَشْرِقِ اسْمُهُمُ التُّرْكُ
يَنْتَقِمُ بِهِمْ مِمَّنْ عَصَاهُ

İnna'llâhe cünûden bi'l-meşriki ismühümü't-türkü yentekımu bihim mimmen asâhu (A.)

Allah'ın doğuda orduları vardır, isimleri Türk'tür. Kendisine asi olandan, onlar aracılığı ile öç alır.

Hız. Risâlet buyururlar kim: ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/815.

إِنَّ اللَّهَ أَدَبِيٌّ فَاحْسَنُ تَأْدِيبِي

İnna'llâhe eddebenî fe-ahsene te'dîbî (A.)

Beni Allah eğitti, eğitimim güzel oldu.

Hâce-i âlem buyurdu: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/26; Resûlü'llâh: ~ buyurmuşlar. Aziz Mahmud Hüdâyî, *Tarikatnâme*, s. 2.

إِنَّ اللَّهَ أَمْرِي بِمُدَارَاةِ النَّاسِ كَمَا أَمْرِي
بِاقَامَةِ الْفَرَائِضِ

İnna'llâhe emerenî bi-müdârâti'n-nâsi ke-mâ emerenî bi-ikâmeti'l-fe-raizi (A.)

Allah, bana farzları yerleştirmeyi emrettiği gibi, insanlara güler yüz göstermeyi de emretti.

إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الدَّاءَ وَالِدَوَاءَ وَجَعَلَ لِكُلِّ
دَاءٍ دَوَاءً فَتَدَاوَوْا وَلَا تَدَاوَوْا بِحَرَامٍ

İnna'llâhe enzele'd-dâ'e ve'd-de-vâ'e ve ce'ale li-küllü dâin devâen fe-tedâvev ve lâ-tedâvev bi-harâmin (A.)

Allah, derdi de, dermanı da indirip, her derde bir çare yarattı. Tedavi olunuz ama haramla tedavi olmayınız.

Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 221.

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى

İnna'llâhe fâliku'l-habbi ve'n-ne-vâ (A.)

Taneyi ve çekirdeği yaran, şüphesiz Allah'tır. (En'âm, 6/95).

En'âm'da: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/2959;... hatt-ı üstüvâ üzerine mahkûktur ki: ~ İbn-i Feriştah, *Aşknâme*, s. 37; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/561.

اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ حَلِيْمٌ

İnna'llâhe gafûrun halîmün (A.)

Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, halimdir. (Âl-i İmrân, 3/155).

~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 158.

اِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ وَاَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ

İnna'llâhe ganiyyün ve entümü'l-fukarâu (A.)

Şüphesiz, Allah zengindir, siz fakirsiniz. (Muhammed, 47/38).

~ kerfimesince... Nevres Efendi, *Mebâligu'l-hikem*, 42.

اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ اٰدَمَ عَلٰى صُوْرَتِهٖ

İnna'llâhe halaka âdeme alâ sûreti-hî (A.)

Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı.

~ hadisiyle... Giritli Sırrı, *Ârâu'l-mîel*, 1/98; ~ buyurulmuştur.

Bursalı İsmail Hakkı, *Makâlât*, s. 9; ~ hadisi... Ahmet Ateş, *İslâm Tasavvufu*, s. 509; ~ medlûlüne nazarıdır. Aynî Dede, *Örfî Şerhi*, s. 5; ~ hadisinin manası, Ahmed Hilmi Emre, *Vasiyetim*, s. 203; ~ hadislerinden çıkardılar. Muhsin Fânî ez-Zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 41.

اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ اٰدَمَ عَلٰى صُوْرَةِ الرَّحْمٰنِ

İnna'llâhe halaka âdeme alâ sûreti'r-rahmâni (A.)

Allah, Âdem'i Rahman suretinde yarattı.

Hadiste: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-i Nokta*, s. 24;... beş harf vech-i Âdem gösterdi ki, vechu'llah'tır: ~ İbn-i Feriştah, *Aşknâme*, s. 13; Hadiste: ~ vârid olup... Abdülbâkî (La'lizâde), *Ahvâl-i Melâmiyye-i Bayrâmiyye*, s. 74.

اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ اٰدَمَ فَتَجَلَّى فِيْهِ

İnna'llâhe halaka âdeme fe-tecellâ fihi (A.)

Allah, Âdem'i yarattı, onda tecelli etti.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hüccetü'l-belâga*, s. 22.

اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ الدَّاءَ وَالدَّوَاءَ فَتَدَاوَوْا
وَلَا تَدَاوَوْا بِحَرَامٍ

İnna'llâhe halaka'd-dâe ve'd-devvâe fe-tedâvev ve lâ-tedâvev bi-harâmin (A.)

Allah, derdi de dermanı da yarattı, tedavi olunuz ama haramla tedavi olmayınız.

Hadis: ~ Babanzâde Ahmed Nâim, *İslâm Ahlâkının Esasları*, s. 78.

اِنَّ اللّٰهَ خَلَقَ الْاَرْوَاحَ قَبْلَ الْاَجْسَامِ بِالْفِ عَامٍ

İnna'llâhe halaka'l-ervâha kable'l-ecsâmi bi-ilfi âmin (A.)

Allah, ruhları cisimlerden bin yıl önce yarattı.

Nitekim Cenâb-ı Nebi: ~ buyurmuşlardır. Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 39.

انَّ اللهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فِي ظُلْمَةٍ ثُمَّ رَشَّ عَلَيْهِ مِنْ نُورِهِ

İnna'llâhe halaka'l-halka fî zulmetin sümme reşşe aleyhi min nûribî (A.)

Allah, insanları (önce) karanlıkta yarattı, sonra üzerlerine kendi nurunu serpti (A.)

Nitekim hadiste gelir: ~ Mehmed Ali Aynî, *Türk Azizleri*, s. 157.

انَّ اللهَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَى صُورَتِهِ

İnna'llâhe halaka'l-insâne alâ sûretihi (A.)

Allah, insanı kendi suretinde yarattı.

~ muktezâsınca... Latîfî, *Tezkire*, s. 58.

انَّ اللهَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَى صُورَةِ الرَّحْمَنِ

İnna'llâhe halaka'l-insâne alâ sûreti'r-rahmâni (A.)

Allah, insanı Rahman suretinde yarattı.

Müşebbihenin: ~ hadislerinden... Muhsin Fânî ez-Zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 41; Bir hadiste: ~ Bediuzzaman Said Nursî, *Sözler* s. 13.

انَّ اللهَ حَرَّمَ عَلَى الْأَرْضِ أَنْ تَأْكُلَ أَجْسَادَ الْأَنْبِيَاءِ

İnna'llâhe harrame ale'l-arzı en te'küle ecsâde'l-enbiyâi (A.)

Allah, yere peygamberlerin cesetlerini yemeyi (çürütmeyi) haram kıldı.

Hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî-1/423*.

انَّ اللهَ حَيْثُ خُلِقَ الدَّاءُ خَلَقَ الدَّوَاءَ فَتَدَاوُوا

İnna'llâhe haysü halaka'd-dâe halaka'd-devâe fe-tedâev (A.)

Allah, derdi yarattığı gibi, çaresini de yarattı, öyle ise tedavi olunuz.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/775.

انَّ اللهَ خَزَائِنُ تَحْتِ الْعَرْشِ مَفَاتِيحُهَا أَلْسِنَةُ الشُّعْرَاءِ

İnna'llâhe hazâinü tahte'l-arşı mefâtihuhâ elsinetü's-şu'arâi (A.)

Arşin altında Allah'ın hazineleri vardır; anahtarları şairlerin dilleridir.

Mezâhir-i: ~ den... Mehmed Şâhî (Okçu-zâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 226.

انَّ اللهَ هُوَ الرِّزَاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ

İnna'llâhe hüve'r-rezzâku zü'l-kuvveti'l-metîni (A.)

Şüphesiz rızık veren, sağlam kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır. (Zâriyât, 51/58).

...onun rızkını Allah sezmediği yerden verir: ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/117;... kapının üstünde: ~ İbrahim Hak-
kı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/261,... ta-
sarruf kuvveti vardır: ~ Bursalı İsmail
Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 197; İşte bu hakî-
kati îlân eden: ~ âyeti... Bediuzzaman Sa-
id Nursi, *Mektûbât*, s. 392; ~ kelâm-ı Hak.
Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*,
2/886.

انَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

İnna'llâhe indehû ilmü's-sâ'ati (A.)

Şüphesiz, kıyametin ne zaman kopaca-
ğı hakkındaki bilgi Allah katındadır.
(Lokman, 31/34).

~ âyeti... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini
Kur'an Dili*, 5/3499; ~ ki hilkat-i
Âdem'dir. İbn-i Feriştah, *Aşknâme*, s. 21.

انَّ اللّٰهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ انْفُسَهُمْ
وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَّهُمُ الْجَنَّةَ

İnna'llâhe'şterâ mine'l-mü'minîne enfüşehüm ve emvâlehüm bi-enne lehümü'l-cennete (A.)

Allah, müminlerden mallarını ve can-
larını, cennet kendilerinin olmak üzere
satın almıştır. (Tevbe, 9/111).

~ âyetini okudu. Mehmed Fikri, *Mühim-
mâtü'l-gâzî*, s. 99;... Kur'an'da gelir: ~
Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s.
237.

انَّ اللّٰهَ إِذَا أَحَبَّ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ

İnna'llâhe izâ ehabbe kavmen ibte- lâhüm (A.)

Allah bir kavmi severse, o kavmi sınar.

Hız.Risâlet buyurmuş ki: ~ Fuzûlî, *Hadî-
katü's-su'adâ*, s. 11.

انَّ اللّٰهَ إِذَا تَجَلَّى لَشَيْءٍ خَشَعَّ لَهُ

İnna'llâhe izâ tecellâ li-şey'in haşa'a lehû (A.)

Allah bir şeye tecelli ederse, onu ko-
rur.

~ haberi hükmünce... Abdü'n-nâfi, *Miinte-
hebât-ı Nâfi'a*, s. 47.

انَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا

İnna'llâhe kâne alâ külli şey'in hasî- ben (A.)

Şüphesiz Allah, her şeyi hesaplayan-
dır. (Nisâ, 4/86)

Hasîb: ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım
Kadri, *Türk Lügati*, 2/522.

انَّ اللّٰهَ كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ

İnna'llâhe kerîmün yuhubbü'l-kere- me (A.)

Allah cömerttir, cömertliği sever.

~ Mehmed Arif, *Binbir Hadis*, s. 89;
Efendimiz: ~ Mahmut Sami Ramazanoğ-
lu, *Musâhabe*, 3/130; ~ Sâdık Vicdânî, *Hi-
tâbiyât*, s. 33.

انَّ اللّٰهَ كُنُوزًا تَحْتَ الْعَرْشِ مَفَاتِيحُهَا
السَّنَةُ الشُّعْرَاءُ

İnna'llâhe künûzen tahte'l-arşi me- fâtîhuhâ elsinetü'ş-şu'arâi (A.)

Arşın altında Allah'ın hazineleri vardır; anahtarları şairlerin dilleridir.

...şuarâ hakkında dahi: ~ Ahmed Hamdi, *Teşhüsü'l-arûz ve'l-kavâfi ve'l-bedâyi*, s. 5; ~ gibi... Ali Cemadeddin, *Arûz-ı Türkî*, s. 6; ~ muktezâsınca... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dibâceleri*, s. 440.

انَّ اللهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

İnna'llâhe lâ-yagfiru en yüşreke bihî ve yagfiru mâ dûne zâlîke limen yeşâü (A.)

Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, bundan başkasını dilediğine bağışlar. (Nisâ, 4/48).

...bir âyette: ~ Ahmed Hamdi Akseki, *Âlem-i İslâm ve İngiliz Misyonerleri*, s. 64; ~ müeddâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 7/183; ~ vartasından çıktın ise... Nevres Efendi, *Mebâligü'l-hikem*, s. 73; ~ buyurarak... Hayati Ülkü, *İslâm Dîni Akâidi*, s. 62; ~ âyeti... Bediuzzaman Said Nursi, *Şu'alar*, s. 194.

انَّ اللهَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ

İnna'llâhe lâ-yahfâ aleyhi şey'un fi'l-arzı ve lâ-fi's-semâi (A.)

Şüphesiz, yerde ve gökte, hiç bir şey Allah'a gizli kalmaz. (Âl-i İmrân, 3/5).

~ ondan zuhûr eder. Sürûrî Efendi, *Zâhîretü'l-mülûk*, s. 98; Kur'an'da: ~ Ahmed Hamdi Akseki, *Âlem-i İslâm ve İngiliz Misyonerleri*, s. 63.

انَّ اللهَ لَا يَجْمَعُ أُمَّتِي عَلَى الضَّلَالَةِ وَيَدِّ اللهُ عَلَى الْجَمَاعَةِ مَنْ شَدَّ شَدَّ إِلَى النَّارِ

İnna'llâhe lâ-yecma'u ümmetî ale'd-dalâleti ve yedu'llâhi ale'l-cemâ'ati men şeZZe şeZZe ile'n-nârı(A.)

Allah, ümmetimi sapıklık üzere birleştirmez. Allah'ın kudreti (yardımı) cema'atin üzerindedir. Kim cemaatten (İslâm toplumundan) ayrılırsa, cehen-neme gitmek üzere ayrılır.

~ hadisi ile... Ahmed Nâim, *İslam'da Da'vâ-yı kavmiyet*, s. 20; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/321.

انَّ اللهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

İnna'llâhe lâ-yehdi'l-kavme'z-zâlimîne (A.)

Allah, zalim toplumu doğru yola iletmez. (Mâide, 5/51).

Zirâ, ~ nidâsına... *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/348.

انَّ اللهَ لَا يَمَلُّ حَتَّى تَمَلُّوا

İnna'llâhe lâ-yemellü hattâ temel-lû (A.)

Siz usanmadıkça Allah usanmaz.

Zirâ hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Tuhtfe-i Vesmiyye*, s. 46.

انَّ اللهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ بَلْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَنِيَّاتِكُمْ

İnna'llâhe lâ-yenzuru ilâ suveriküm ve a'mâliküm bel yenzuru ilâ kulûbiküm ve niyyâtiküm (A.)

Allah, sizin dış görünüşünüze ve yaptığınız işlere bakmaz; ama kalplerinize ve niyetlerinize bakar.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/461; Resûlü'llâh buyururlar: ~ Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 84.

انَّ اللهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ
وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ

İnna'llâhe lâ-yenzuru ilâ suveriküm ve emvâliküm ve lâkin yenzuru ilâ kulûbiküm ve a'mâliküm (A.)

Allah, sizin dış görünüşünüze ve mallarınıza bakmaz; ama kalplerinize ve amellerinize bakar.

...kavl-i nebevî bu mânâya şâhittir: ~ Sü-rürî Efendi, *Zâhîretü'l-mülûk*, s. 110; Efendimiz: ~ Mehmed Ali Aynî, *İmâm-ı Gazâlî*, s. 251;

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/235; Nitekim buyurur: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 32; ~ sırrına mazhariyetle... Mehmed Munib (Dervîşzâde), *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 190.

انَّ اللهَ لَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ

İnna'llâhe lâ-yerzâ li'ibâdihi'l-küfre (A.)

Şüphesiz Allah, kulları için küfre razı olmaz. (Zümer, 39/7).

~ mazmûnu... Bursalı İsmail Hakkı, *Ma-kâlât*, s. 8.

انَّ اللهَ لَا يَتَّخِذُ وَلِيًّا جَاهِلًا

İnna'llâhe lâ-yettehizü veliyyen câhilen (A.)

Allah, cahili dost edinmez.

~ ma'nâsını... Nevres Efendi, *Mebâligü'l-hikem*, s. 106.

انَّ اللهَ لَا يَظْلَمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ

İnna'llâhe lâ-yazlimü miskâle zerratin (A.)

Allah, zerre kadar haksızlık etmez. (Nisâ, 4/40).

~ el-âyet. Mevlânâ Kemâl, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, s. 261; ~ *Beyânü'l-hak*, 1/326; Allah'u Ta'âlâ: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-dîn*, 4/56; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/255.

انَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْعَبْدَ الْبَاطِلَ

İnna'llâhe lâ-yuhibbü'l-abde'l-batale (A.)

Şüphesiz, Allah avare kulu sevmez.

Hız.Ömer buyurmuştur: ~ Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, 3/3.

انَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْبَاطِلِينَ

İnna'llâhe lâ-yuhibbü'l-battâline (A.)

Şüphesiz, Allah avareleri sevmez.

~ bâdiyesinde... Mustafa Âsım, *Âsım Târîhi*, 1/338.

انَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ

İnna'llâhe lâ-yuhibbü'l-hâinîne (A.)

Şüphesiz, Allah hainleri sevmez. (En-fâl, 8/58).

...erzâl hakkında: ~ buyurulmuştur. Abdullâh Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 131; Yüce Allah şöyle buyuruyor: Hâfiz Zehebî, s. 100; Kur'an'da: ~ buyurulmuştur. Mehmed Nûri Şemseddin, *Miftâhü'l-kulûb*, s. 263; Pes hâin oldu: ~ İbn-i Ferişteh, *Aşknâme*, s. 59.

انَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مَخْتَالًا فِخْوْرًا

İnna'llâhe lâ-yuhibbü men kâne muhtâlen fahûren (A.)

Allah, kurumlu, böbürlenen insanları sevmez. (Nisâ, 4/36).

~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 319.

انَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

İnna'llâhe lâ-yuhibbü'l-müsrifine (A.)

Şüphesiz, Allah israf edenleri sevmez. (A'râf, 7/31).

Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 432; ~ âyeti... Mehmed Hayru'llah, *Zübdetü'l-ahlâk*, s. 22; Kur'an'da: ~ Ö.Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 475.

انَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

İnna'llâhe lâ-yuhibbü'l-mu'tedîne (A.)

Şübhesiz, Allah haddi aşanları sevmez. (Mâide, 5/87).

~ nazmı mücibince... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 147.

انَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْمُتَكَبِّرِينَ

İnna'llâhe lâ-yuhibbü'l-mütekebbirîne (A.)

Şüphesiz, Allah kibirlileri sevmez.

~ ile... Nergisî, *İksîr-i Sa'âdet*, s. 64.

انَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ

İnna'llâhe lâ-yuhibbü'z-zâlimîne (A.)

Şübhesiz, Allah zalimleri sevmez.

Nitekim: ~ buyurulmuştur. Süleyman Hasbî, *Tafsîl*, s. 30.

انَّ اللّٰهَ لَا يَخْلِفُ الْمِيعَادَ

İnna'llâhe lâ-yuhlifü'l-mî'âde (A.)

Şübhesiz, Allah sözünden dönmez. (Âl-i İmrân, 3/9).

Levha; 99: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*; ~ olan... Sâlim, *Tezkire*, s. 53; ~ mazmûnunu okuyan... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/38; Nitekim buyurulmuştur: ~ Mûsâ Tokâdî, *Mantku'l-gaybi*, s. 2; ~ emrine imtisâlen... Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 165.

انَّ اللّٰهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بَقِيَ حَتَّىٰ يَغَيِّرُوا مَا بَانَفْسِهِمْ

İnna'llâhe lâ-yügayyiru mâ bi-kavmin hattâ yügayyirû mâ bi-enfüsihim (A.)

Bir millet, kendi durumlarını değiştirmedikçe, Allah onların durumlarını değiştirmez. (Ra'd, 13/11).

...bu âyeti: ~ okudu. Ali Şîr Nevâyî, *Nesâ-yimü'l-mahabbe*, s. 327; ~ mazmûnu... Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 1/303; Zevâle mübtelâ olurlar: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhire-tü'l-mülûk*, s. 176; ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 7/226; ~ âyeti... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/129.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

İnna'llâhe lâ-yüzûu ecre'l-muhsinî-ne (A.)

Şübhesiz, Allah güzel davrananların ödülünü eksiksiz verir. (Tevbe, 9/120).

~ âyeti mücibince... *Beyânü'l-hak*(gazete), 2/641; ~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 322; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/277.

إِنَّ اللَّهَ لَعَنِيَّ عَنِ الْعَالَمِينَ

İnna'llâhe le-ganiyyün ani'l-âlemî-ne (A.)

Şübhesiz Allah, âlemlerden zengindir. (Ankebût, 29/6).

~ buyurulmuştur. Hayati Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 67; Zirâ: ~ buyurur. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/73; ~ kerîmesi... İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/131.

إِنَّ اللَّهَ لَم يَخْلُقْ شَيْئاً مِمَّا خَلِقَ قَبْلَ الْمَاءِ

İnna'llâhe lem-yahluk şey'en mim-mâ hulika kable'l-mâi (A.)

Allah, yaratılmış olanlardan hiç bir şeyi, sudan önce yaratmadı.

~ hadisi sahihtir. Nişancızâde Mehmed Paşa, *Mir'ât-ı Kâinât*, 1/12.

إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ شِفَائِكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ

İnna'llâhe lem-yec'al şifâ'eküm fî mâ hurrime aleyküm (A.)

Allah, şifanızı size haram kılınan şeyde yaratmadı. (Haramda şifa yoktur.)

...buyurdular ki: ~ Müezzîn Mustafa, *Nuru'l-hüdâ*, s. 105.

إِنَّ اللَّهَ لَمْ يُنَزِّلْ دَادَ الْأَنْزَلِ لَهُ شِفَاءً
(دَوَاءً) إِلَّا الْهَرَمُ

İnna'llâhe lem-yünezzil dâ'en illâ enzele lehü şifâ'en (devâ'en) ille'l-heremü (A.)

Allah, ihtiyarlık dışında, şifasız hiç bir dert vermemiştir.

Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 195; Hadis: ~ Babanzâde Ahmed Nâim, *İslâm Ahlâkının Esasları*, s. 48.

إِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِأَقْوَامٍ لَا خَلْقَ لَهُمْ

İnna'llâhe le-yüeyyidü hâze'd-dîne bi-akvâmin lâ-halâka lehüm (A.)

Allah, bu dini, dinle ilgisi olmayan kimselerle de güçlendirir.

Peygamber Efendimiz: ~ İmâm-ı Gazâlfî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/123;... Efendimiz buyurmuşlardır ki: ~ *Beyânü'l-hak*(gazete), 7/2783.

إِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ

İnna'llâhe le-yüeyyidü hâze'd-dîne bi'r-recülü'l-fâciri (A.)

Allah, bu dini, günahkâr bir adamla da güçlendirir.

Hadis: ~ Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi*, s. 315;... Efendimiz: ~ *Beyânü'l-hak*(gazete), 7/2783;... Efendimiz: ~ Hâfız Ahmed Mahir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/335; Peygamber Efendimiz: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/123;... hadiste: ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 5/14.

ان الله ليؤيد الاسلام برجال مالهم من أهله

İnna'llâhe le-yüeyyidü'l-islâme bir-câlin mâ lehüm min ehlihî (A.)

Allah, İslâm'ı, müslüman olmayan kimselerle de güçlendirir.

~ fehvâsı üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 1/404; ~ hadisinde vârid olmuştur. Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 5/14.

ان الله مع الذين اتقوا والذين هم محسنون

İnna'llâhe ma'a'llezîne'ttekav ve'llezîne hüüm muhsinüne (A.)

Allah, (azabından) korunanlarla ve iyilik edenlerle beraberdir. (Nahl, 16/128).

...Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Ruhü'l-Mesnevî*, 2/50.

ان الله معنا

İnna'llâhe ma'anâ (A.)

(Üzülme), Allah bizimle beraberdir. (Tevbe, 9/40).

~ Hafız Ahmed Mahir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/311.

ان الله مع الصابرين

İnna'llâhe ma'a's-sâbirîne (A.)

Şübhesiz, Allah sabredenlerle beraberdir. (Bakara, 2/153).

Sabır husûsunda: ~ hükmü... Girdî Muhtâr Efendi, *Âdâbü'l-mürîd*, s. 12;... ber-muktezâ-yı: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 10; ~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 215; ~ âyetinin sırrı... Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/240; ~ Bediuzzaman Said Nursî, *Mektûbât*, s. 259.

ان الله نظيف يحب النظافة فنظفوا افئتيكم ولا تشبهو باليهود

İnna'llâhe nazîfün yuhibbün-n-nezâfete fe-nazzîfû efniyeteküm ve lâ-tüşebbihû bi'l-yehûdi (A.)

Allah temizdir, temizliği sever; (çevrenizi) temiz tutunuz, kendinizi yahudilere benzetmeyiniz.

Belediye teşkilâtının esaslarını da Hâce-i Kâinât vaz'etmiştir: ~ Sâdık Vicdânî, *Hittâbiyât*, s. 33, Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 37; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Şerh-i Mesnevî*, 2/26; ~ lisanımızda nezâfet... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 153; ~ Mehmed Ârif, *Binbir Hadis*, 89.

ان الله رفيق يحب الرفق

İnna'llâhe refîkun yuhibbû'r-rıfka (A.)

Allah naziktir, nezaketi sever.

~ hadîs-i mâ-sadakinca... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 99; Bir hadiste: ~ Tâhir Olgun, *Mesnevî Dersleri*, s. 147; ~ hadisi kâfidir. Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 222.

انَّ اللّٰهَ سَخِيٌّ يُحِبُّ السَّخَاءَ

İnna'llâhe sahiyyün yuhibbü's-sahâ'e (A.)

Allah cömerttir, cömertliği sever.

Resülüllâh buyurdu: ~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Şerh-i Mesnevî*, 2/26.

انَّ اللّٰهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ

İnna'llâhe sâlisü selâsetin (A.)

Allah, üçün üçüncüsüdür. (Mâide, 5/73).

~ diyenleri katledip... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâikü's-şakâik*, 1/135.

انَّ اللّٰهَ سَتَّارٌ يُحِبُّ السُّتْرَ

İnna'llâhe settârun yuhibbü's-setre (A.)

Allah gizleyendir, gizlemeyi sever.

~ sırrına... Mehmed Sâdik Zıya (Erzincânî), *Risâle-i Ma'rifetü'n-nefs*, s. 15.

انَّ اللّٰهَ طَهُورٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَهُورًا

İnna'llâhe tahûrun lâ-yakbelü illâ tahûren (A.)

Allah temizdir, ancak temizliği kabul eder.

Resülüllâh buyururlar: ~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Minhâcî'l-fukarâ*, s. 84.

انَّ اللّٰهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا

İnna'llâhe tayyibün lâ-yakbelü illâ tayyiben (A.)

Allah iyidir, ancak iyiliği kabul eder.

Hadiste vârid olmuştur: ~ Sürûf Efendi, *Zâhîretü'l-mülûk*, s. 36;... fehvâ-yı: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 76; Hadiste: ~ Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 132;... Hak Ta'âlâ kabûliyetine yaraya ki: ~ Şeyhoğlu Mustafa, *Kenzü'l-küberâ*, s. 96; Pes: ~ hadisi dahi... Ankaralı İsmail Rüsühî, *Şerh-i Mesnevî*, 2/26.

انَّ اللّٰهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكِرْمَ جَوَادٌ يُحِبُّ الْجُودَ فَنَظَّفُوا أَفْنِيَّتَكُمْ وَلَا تَشْبِهُوا بِالْيَهُودِ

İnna'llâhe tayyibün yuhibbü't-tayyibe nazîfün yuhibbü'n-nezâfete kerîmün yuhibbü'l-kereme cevâdün yuhibbü'l-cûde fe-nazzîfû efniyeteküm ve lâ-tüşebbihû bi'l-yehûdi (A.)

Allah iyidir, iyiliği sever, temizdir, temizliği sever; kerimdir kerem sahibini sever, cömerttir, cömertliği sever. Çehrenizi temiz tutunuz, kendinizi yahudilere benzetmeyiniz.

Belediye teşkilâtının esâsâtını da Hâce-i Kâinât vaz etmiştir: ~ Sadık Vicdânî, *Hîtabiyât*, s. 33; ~ Mehmed Ârif, *Binbir Hadis*, s. 89.

انَّ اللّٰهَ تَسْعَةٌ وَتَسْعُونَ اسْمَاءً مِنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ

İnna'llâhe tis'atün ve tis'üne esmâ'e men ahsâhâ dahale'l-cennete (A.)

Allah'ın doksan dokuz adı vardır, onları sayıp gereğini yerine getiren cennete girer.

...Peygamber buyurdu: ~ Mehmed Münib (Derişizâde), *Tuhfetü'l-mülük*, s. 199.

ان الله وتر يحب الوتر

İnna'llâhe vitrün yuhibbü'l-vitre (A.)

Allah tektir, teki sever.

Hız.Nebi: ~ buyurmuştur. Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/140; ...tekler üzerinde dura: ~ Mustafa Müstakım Niyazî, *es-Sülûkü'l-kavm ve's-sırâtü'l-müstakîm*, s. 34;... bu defa: ~ hadisi üzere... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 1/292; ~ hadisine riâyet... Müstakım-zâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 80.

ان الله وملائكته يصلون على النبي يا ايها الذين آمنوا صلوا عليه وسلموا تسليماً

İnna'llâhe ve melâiketehü yusallûne ale'n-nebiyyi yâ eyyühe'llezîne âmenû sallû aleyhi ve sellimû teslîmen (A.)

Allah ve melekler peygambere salât etmekte (onun şerefini gözetmeğe, şanını yüceltmeğe özen göstermektedir). Ey inananlar, siz de ona salât edin, (onun şanını yüceltmeğe özen gösterin); içtenlikle selâm edin (ona esenlik dileyin). (Ahzâb, 33/56).

~ âyeti... Seyyid Muhammed Nûr, s. 295.

ان الله يقبل توبة عبده مالم يغتر

İnna'llâhe yakbelü tevbete abdihi mâ lem yugargır (A.)

Allah, kulunun tevbesini, son nefesine kadar kabul eder.

Şu hadis onun hakkındadır: ~ Mehmed Şâkir, *İrşâdü'l-gâfilîn*, s. 272; ~ hadisi... Muhyiddin Arabî, *Âdâbü'l-mürîd*, s. 35.

ان الله يهدي من يشاء

İnna'llâhe yehdî men yeşâü (A.)

Allah, dilediğini doğru yola iletir. (Bakara, 2/213).

~ mazmûnuna itibar ile... Nevres Efendi, *Mebâligü'l-hikem*, s. 99.

ان الله يأمُر بالعدل والاحسان وابتاء ذى القربى وينهى عن الفحشاء والمنكر والبغى يعظكم لعلكم تذكرون

İnna'llâhe ye'mürü bi'l-adli ve'l-ihsâni ve îtâi zi'l-kurbâ ve yenhâni'l-fahşâi ve'l-münkeri ve'l-bagyi ya'ızuküm le'alleküm tezekkerûne (A.)

Allah, adaleti, ihsanı, akrabaya vermeyi emreder, edepsizlikten, fenalıktan ve azgınlıktan meneder. Öğüt almanız için size böyle öğüt verir. (Nahl, 16/90).

...bi-nass-ı: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 484; ~ âyetiyle... Hayrullah Efendi, *Osmanlı Târîhi*, 3/8;... kapının üstünde kûfî ile şunu okudum: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 2/230; ~ iş bu âyetle... *Beyânü'l-hak*(gazete), 6/2700; ~ mânâsıyla... Muhyî Efendi, *Mecmû'ât-ı İlahiyât*, s. 30.

اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُوَدُّواْ الْاَمَانَاتِ الٰى اَهْلِهَا
وَ اِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوْا بِالْعَدْلِ

**İnna'llâhe ye'mürüküm en tü'ed-
dü'l-emânâti ilâ ehlihâ ve izâ ha-
kemtüm beyne'n-nâsi en tahkümû
bi'l-adli (A.)**

Allah, size emanetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman, adaletle hükmetmenizi emreder. (Nisâ, 4/58).

...bu âyet: ~ Sadreddin Şeyhoğlu, *Marzubannâme Tercümesi*, s. 215... bu kazıye ki: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 27:

~ nassı hikmet-ihivası... Koca Ragıp Paşa, *Divan*, s. 15; ~ fermânına imtisâlleri... Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 4/51; Bu kaidenin icrası: ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 40-tetimme, s. 162; ~ tefsirinden başlayıp ...Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 3/172.

اِنَّ اللّٰهَ يَسْتَحْيٰ اَنْ يُعَذَّبَ ذَا شِيْبَةٍ

**İnna'llâhe yestahyî en yü'azzibe zâ-
şeybetin (A.)**

Allah, ihtiyara azap etmeye utanır.

...şu hadise dikkat etmelidir: ~ Mehmed Şâkir, *İrşâdü'l-gâfilîn*, s. 238.

اِنَّ اللّٰهَ يَزَعُ بِالسَّيْفِ مَا لَا يَزَعُ بِالْقُرْآنِ

**İnna'llâhe yeza'u bi's-seyfi mâ lâ-ye-
za'u bi'l-kur'ânî (A.)**

Allah, Kur'an ile engel olmadığı bir kötülüğe kılıçla engel olur.

~ hadiste mündemiçtir. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/692.

اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيَّ الْخَفِيَّ

**İnna'llâhe yuhıbbü'l-abde't-takiy-
ye'l-ganiyye'l-hafıyye (A.)**

Allah, riyadan kaçınan, müttakı ve zengin kulu sever.

~ hafâdan murâd... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişt-e-i Cevâhir*, s. 24.

اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ الْمُحْتَرِفَ
وَيُبْغِضُ الْعَبْدَ الْبَطَالَ

**İnna'llâhe yuhıbbü'l-abde'l-mü'mi-
ne'l-muhterife ve yübgüzü'l-abde'l-
batâle (A.)**

Allah, elinden iş gelen, sanatkâr kulu sever, avare kulu sevmez.

Efendimiz: ~ buyurmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 90;... ve: ~ Muhyiddîn-i Arabî, *Âdâbü'l-mürîd*, s. 43;... ve: ~ Giridî Muhtâr Efendi, *Âdâbü'l-mürîd*, s. 43; Allah Resûlü şöyle buyuruyor: ~ M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/385;~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 203.

اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ اَنْ يَرٰى الْمُؤْمِنَ مُحْتَرِفًا

**İnna'llâhe yuhıbbü en yera'l-mü'mi-
ne muhterifen (A.)**

Allah, mümini sanatkâr olarak görme-
yi sever.

Zîrâ: ~ Giridî Muhtâr Efendi, *Âdâbü'l-
mîrîd*, s. 43.

انَّ اللّٰهَ يُحِبُّ كُلَّ قَلْبٍ حَزِينٍ

**İnna'llâhe yuhibbü külle kalbin ha-
zînin** (A.)

Allah, her mahzun gönlü sever.

...biri dahi Eyyub'dur: ~ Fuzûlî, *Hadîka-
tü's-su'adâ*, s. 47; Hadis: ~ Ömer Nasuhi
Bilmen, *Tefsîr Tarihi*, 1.Cüz, s. 223;...
Efendimiz: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-
Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/155;... Efendi-
miz: ~ buyurmuştur. Mehmed Ali Aynî,
İmâm-ı Gazâlî, s. 195; Hadis: ~ Ömer
Fevzî, *Dinî Hasbihal*, s. 65.

انَّ اللّٰهَ يُحِبُّ مَعَالِيَ الْأُمُورِ وَيُبْغِضُ سَفْسَافَهَا

**İnna'llâhe yuhibbü ma'âliye'l-ümûri
ve yübgzıu sefsâfehâ** (A.)

Allah, hayırlı ve büyük işleri sever, ba-
sit ve aşağı işleri sevmez.

Hadiste vârid olmuştur: ~ Nizameddin
Şâmî, *Zafernâme*, s. 38; ~ müstedâsınca...
Hayrullah Efendi, *Osmanlı Târîhi*, 1/90; ~
fehvâsı üzere. Kınalızâde Hasan Çelebi,
Tezkiretü'ş-şu'arâ, 2/733; Haberde: ~ vâ-
rid olmuştur. Abdullah Behcet, *Behcetü'l-
ahlâk*, s. 46.

انَّ اللّٰهَ يُحِبُّ مِنْ عِبَادِهِ الرَّحَمَاءَ

**İnna'llâhe yuhibbü min ibâdihi'r-
ruhamâ'e** (A.)

Allah, merhametli kullarını sever.

~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-
hadis*, s. 232.

انَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

İnna'llâhe yuhibbü'l-muhsinîne (A.)

Allah, iyilik edenleri sever. (Bakara,
2/195).

Çünkü: ~ dir. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak
Dini Kur'an Dili*, 3/1603.

انَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُؤْمِنَ الْمُحْتَرِفَ

**İnna'llâhe yuhibbü'l-mü'mine'l-
muhterife** (A.)

Allah, sanatkâr olan mümini sever.

...Efendimiz buyurmuşlardır ki: ~ *Beyâ-
nü'l-hak*(gazete), 5/2311.

انَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمَلْحِينَ فِي الدُّعَاءِ

**İnna'llâhe yuhibbü'l-mülâhîne fi'd-
du'âi** (A.)

Allah, makamla dua edenleri sever.

Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî
Efendi, *Mecmâ'u'l-âdâb*, s. 28;

...Efendimiz: ~ buyurmuşlardır. Hâfız Ah-
med Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*,
1/18.

انَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَصَدِّقِينَ

**İnna'llâhe yuhibbü'l-mütesaddikî-
ne** (A.)

Allah, hayır ve hasenet yapanları sever.

~ mefâdı üzere... Mehmed Münib (Der-
vişzâde), *Tuhfetü'l-mülâk*, s. 61.

انَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

İnna'llâhe yuhibbü'l-mütevekkilî-ne (A.)

Allah, tevekkül edenleri sever. (Al-i İmrân, 3/159.

~ şerefine mazhar ediyor. Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 259.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ النَّكَلَ عَلَى النَّكَلِ

İnna'llâhe yuhibbü'n-nekele ale'n-nekeli (A.)

Allah, gayretli ve mücadeleci kişiyi sever.

Hadis: ~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 3/367.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرَّجُلَ الشَّجَاعَ وَلَوْ بِقَتْلِ حِيَةٍ

İnna'llâhe yuhibbü'r-recüle's-şücâ'a velev bi-katli hayyetin (A.)

Allah, yılan öldürecek kadar dahi olsa, cesur adamı sever.

~ hadisi mûcibince... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/368; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/211.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرَّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ

İnna'llâhe yuhibbü'r-rıfka fi'l-emri küllihî (A.)

Allah, bütün işlerde, yumuşak davranmayı sever.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/904; ~ Mehmed Şemseddin Günaltay, *Hurâfâtın Hakikate*, s. 54; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 78.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ

İnna'llâhe yuhibbü's-sâbirîne (A.)

Allah, sabredenleri sever. (Âl-i İmrân, 3/146).

~ şerefine mazhar ediyor. Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 259.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ السَّهْلَ الطَّلَقَ الْوَجْهَ

İnna'llâhe yuhibbü's-sehle't-talka'l-veche (A.)

Allah, yumuşak huylu, tatlı sözlü ve güler yüzlü insanı sever.

Resûlüllâh buyurmuştur: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 2/487; Bir hadiste: ~ buyurulmuştur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Yüksek İslâm Ahlâkı*, s. 92; ~ Nâbî, *Hadîs-i Erba'în Tercümesi*, s. 6.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الشَّابَّ التَّائِبَ

İnna'llâhe yuhibbü's-şâbbe't-tâibe (A.)

Allah, tevbe eden genci sever.

Hadis: ~ Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Belîg'in Gül-i Sadberg'i*, İslâmî Edebiyât, no.22, Ekim-Kasım-Aralık, 1993, s. 134.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الشَّجَاعَةَ وَلَوْ عَلَى قَتْلِ حِيَةٍ

İnna'llâhe yuhibbü's-şecâ'ate velev alâ katli hayyetin (A.)

Allah, yılan öldürecek kadar dahi olsa, yiğitliği sever.

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 163;... hadiste: ~ İbrahim Nâukî, *Akâid-i İslâm*, s. 72.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الشَّجَاعَ

İnna'llâhe yuhibbü's-şücâ'a (A.)

Allah, cesuru sever.

~ hadisiyle... Abdüllah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 42; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 161;... Ber-fehvâ-yı: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâkı Ahmedî*, s. 59.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ

İnna'llâhe yuhibbü't-tevvâbîne (A.)

Allah, tevbe edenleri sever. (Bakara, 2/222).

Allahu Ta'âlâ buyurur: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Halîye*, s. 22.

إِنَّ اللَّهَ يُعْطِي عَبْدَهُ عَلَى قَدْرِهِمَّتِهِ وَنَهْمَتِهِ

İnna'llâhe yu'tî abdehû alâ kadri himmetihî ve nehmetihî (A.)

Allah, kuluna, gayreti ve isteği kadar verir.

~ hadisiyle... Mehmet Şemseddin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 75.

إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ الْعَبْسَ فِي وَجْهِ إِخْوَانِهِ

İnna'llâhe yübgızu'l-abese fı vücûhi ihvânihî (A.)

Allah (din) kardeşlerine surat asanı sevmez.

إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ السَّائِلَ الْمَلْحَفَ

İnna'llâhe yübgızu's-sâile'l-mülâh-hife (A.)

Allah, mecbur kalmadığı hâlde dilenmeyi sürdüreni sevmez.

İşte iki hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 221.

إِنَّ الْأَعْمَالَ جُزْءٌ مِنَ الْإِيمَانِ

İnne'l-a'mâle cüz'un mine'l-îmâni (A.)

Ameller, imandan bir parçadır.

Amel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/548.

إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

İnne'l-arza li'llâhi yûrisühâ men ye-şâu min ibâdihî (A.)

Yeryüzü Allah'ındır, onu kullarından dilediğine verir. (A'râf, 7/128).

~ mücibince... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-i Selâtin*, 1/336; ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâ-ik*, 1/17; ~ tugrasıyla... Hayrullah Efendi, *Osmanlı Târihi*, 2/49.

إِنَّ أَثَارَنَا تَدُلُّ عَلَيْنَا فَانظُرُوا بَعْدَنَا إِلَى الْأَثَارِ

İnne âsârânâ tedüllü aleynâ fe'nzu-rû ba'denâ ile'l-âsâri (A.)

Eserlerimiz, bizim göstergemizdir; bizden sonra (bizi tanımak için) eserlerimize bakınız.

...fünûnda nâdirü'l-akrân olduğu: ~ Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târihi*, 1/9;

...şu pırlanta sözler vardır: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Niğde Aksaray Tarihi*, 2/236

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 37; ~ A.Fikri Yavuz- İ.Özen, *Osmanlı Müellifleri*, 1/19;... ber-fehvâ-yı: ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 2/214.

انَّ اصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَاكْحُونَ

İnne ashâbe'l-cenneti'l-yevme fi şu-gulin fâkihûne (A.)

O gün cennet halkı, bir zevk ve eğlen-ce ile meşguldürler (Yâsîn, 36/55).

...her kişi onu bilir: ~ Abdurrahman Aksa-râyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 207.

انَّ الْاَوْ رُوْبَا حَامِلَةٌ بِالْاِسْلَامِيَّةِ فَسْتَلْدُ يَوْمًا
مَا وَاِنَّ الْعُثْمَانِيَّةَ حَامِلَةٌ بِالْاَوْ رُوْبَايَةِ
فَسْتَلْدُ يَوْمًا مَا

İnne'l-avruba hâmiletün bi'l-islâ-miyyeti fe se-telidü yevmen mâ ve inne'l-osmâniyyete hâmiletün bi'l-avrubaiyyeti fe se-telidü yevmen mâ (A.)

Avrupa İslâmiyete gebedir, bir gün do-ğuracak. Osmanlı Avrupa'ya gebedir, bir gün doğuracak.

Bediuzzaman verdiği cevap şu oldu: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Said Nursi*, s. 50.

انَّ الْعَيْنَ حَقٌّ

İnne'l-ayne hakkun (A.)

Göz değmesi kuşkusuz doğrudur.

...hadisi hakır: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 6; Efendimiz: ~ buyurmuş. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/438.

انَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ

İnne azâbe rabbike le-vâkı'un (A.)

Rabb'inin azabı mutlaka vuku bulacaktır. (Tûr, 52/7).

~ nassına imanınız yok mu? Mehmed Ali Ziyâeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir*, s. 107.

انَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ

İnne azâbî le-şedîdün (A.)

Azabım çok çetindir. (İbrahim, 14/7).

...azabı şediddir: ~ Mehmed Emin Efendi, *Âhiret Hediyesi Risâlesi*, s. 13; ~ âyeti Seyyid Nesîmî, *Divan*, s. 332.

انَّ اَعْظَمَ الْبَلَاءِ مَعَ عَظَمِ الْوَلَاءِ

İnne a'zame'l-belâi ma'a izami'l-ve-lâi (A.)

Büyük veliler, büyük dert ve sıkıntılar-la denenirler.

...buyurmuş ki: ~ Fuzûlî, *Hadikatü's-su'adâ*, s. 55.

انَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا

İnne'l-bâtile kâne zehûkan (A.)

Batıl, yok olmağa mahkumdur. (İsrâ, 17/81).

Zehûk: ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nacî*, s. 459.

انَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ

İnne batşe rabbike le-şedîdün (A.)

Şübhesiz, Rabb'inin yakalaması çok şiddetlidir. (Burûc, 85/12).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/710;... Cenâb-ı Hak onların devletini izâle eylemiştir: ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 7/37; ~ ya'ni..., Mehmed Emin Efendi, *Âhîret Hediyesi Risâlesi*, s. 13.

انَّ بَعْضَ الظَّنِّ اِثْمٌ

İnne ba'za'z-zanni ismün (A.)

Zannın bir kısmı günahdır. (Hucurât, 49/12).

~ fehvâ-yı celîli... Nergisî, *İksîr-i sa'âdet*, s. 37; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/467; ~ fehvâ-yı şerîfi üzere... Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 90;... hüsn-i nefice husûlü zannolundu: ~ M.Mühîr Aktepe, *Vak'a-nüvis Ahmed Lutfi Efendi Târîhi*, 9/169; ~ buyurulmuştur. Ankaralı İsmail Rûsühî, *Şerh-i Mesnevî*, 6/507.

انَّ الْبَلَاءَ مُوَكَّلٌ بِالْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ بِالْأَوْلِيَاءِ
ثُمَّ الْأَمْثَلِ فَالْأَمْثَلِ

İnne'l-belâ'e müvekkelün bi'l-enbi-yâi sümme bi'l-evliyâi sümme'l-em-seli fe'l-emseli (A.)

Dert ve sıkıntılarla, önce peygamberler, sonra ermişler; sonra derecelerine göre öbür insanlar denirler.

~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 11;

Nitekim haberde: ~ vârid olmuştur. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 82; ~ Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 264.

انَّ الْبَلَاءَ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ

İnne'l-belâe müvekkelün bi'l-mantıkı (A.)

İnsan belâyaya dili yüzünden düşer. (Kişinin çektiği dili belâsıdır.)

~ mazhariyetiyle... A.Fikri Yavuz- İ.Özen, *Osmanlı Müellifleri*, 2/225; ~ mîsdâkını inşâd ile... Muallim Nacî, *Lügat-ı Nacî*, s. 849;... şuarâ-yı Arap'tan biri: ~ beytini inşâd etmişti. Nâfi Efendi, *Nâfi'ul'âsâr*, s. 141; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/727; ~ müeddâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 5/111.

انَّ بَنِي عَمِّكَ فِيهِمْ سَيُوقٌ

İnne benî ammike fihim süyûfün (A.)

Amanın oğullarının da kılıçları vardır. (Siz yiğitseniz biz de yiğidiz.)

..bârgîr ashabı dahi: ~ deyip... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*5/90.

انَّ الْبَرَّاطِيلَ تَنْصُرُ الْبَاطِيلَ

İnne'l-berâtîle tensuru'l-ebâtîle (A.)

Rüşvetler, batıllara yardım eder.

~ çend kelimenin beyanı... Hasan Tefvik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 138.

انَّ الْجِنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ

İnne'l-cennete tahte zilâli's-süyûfi (A.)

Cennet, kılıçların gölgesi altındadır.

...bir hadis: ~ *Beyânü'l-hak*(gazete),
2/677.

إِنَّ الْجِبَالَ حَتْفَهُ مِنْ فَوْقِهِ

İnne'l-cibâle hatfuhû min fevkihî (A.)

Dağların yıkımı başındandır.

~ meselince... Şânizâde Mehmed Ataulah,
Şânizâde Târîhi, 2/79.

إِنَّ الدَّالَّ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ

İnne'd-dâlle ale'l-hayri ke-fâilihî (A.)

Hayra öncülük eden, hayrı yapan gibidir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 2/761.

إِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ

İnne'd-dâre'l-âhirete le-hiye'l-hayavânü (A.)

Ahiret yurdu, işte asıl hayat odur (asıl yaşanacak yer orasıdır). (Ankebût, 29/64).

~ sırınca... Bediuzzaman Said Nursi, *Sözüleri*, s. 499.

إِنَّ الدِّينَ بَدَأَ غَرْبِيًّا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ فَطُوبَى
لِلْغُرَبَاءِ فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ

İnne'd-dîne bede'e garîben ve seye'ûdü ke-mâ bede'e fe-tûbâ li'l-gurebâi fe-tûbâ li'l-gurebâi fe-tûbâ li'l-gurebâi (A.)

(İslâm) Dini garip başladı ve (günün birinde) yine başladığı gibi garip bir şekilde tekrar başlayacak (yeniden doğacak), ne mutlu o gariplere, ne mutlu o gariplere, ne mutlu o gariplere!

Ebû Hüreyre Hz.Nebi'den rivayet buyurur: ~ Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 247.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

İnne'd-dîne inda'llâhi'l-İslâmü (A.)

Allah katında din, İslâm'dır. (Âl-i İmrân, 3/19).

Âyette: ~ Şeyh Abdurrahman Samî, *Hediyetü'l-âşikîn*, s. 3;... millet-i Muhammed demektir: ~ Şeyh Mehmed, *Akâid*, s. 25;... Nitekim Kur'an'da: ~ Mehmed Efendi, *Vasiyetnâme*, s. 58; Allah'u Ta'âlâ buyurur: ~ Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Ahlâk*, s. 70; ~ âyeti mantûkunca... *Beyânü'l-hak*(gazete), 7/2891;... Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/6.

إِنَّ الدِّينَ نَصِيحَةٌ

İnne'd-dîne nasihatün (A.)

Din öğüttür.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 2/701.

إِنَّ الدِّينَ يَسْرٌ

İnne'd-dîne yüsürün (A.)

Din, kolaylıktır.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri,
Türk Lügati, 2/701.

إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ

İnne'd-du'â'e hüve'l-ibâdetü (A.)

Dua, ibadetin ta kendisidir.

Resûlü'llâh buyururlar: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/876; Efendimiz: ~ A.Fikri Yavuz, *Otuz Ramazan Va'zları*, s. 45; ~ Mehmet Zahit Kotku, *Mü'minlere Va'zlar*.

إِنَّ دُونَ عَلِيَّانِ الْقِتَادَةَ وَالْخِرَاطُ

İnne düne uleyâne el-katâdetü ve'l-harâtu (A.)

Kolaylığın gerisinde sağlam ve dikenli ağaçlar (zorluklar) vardır.

~ mesel-i meşhurdur. Müezzin Mustafa, *Nûru'l-hüdâ*, s. 133.

إِنَّ الدُّنْيَا حَلْوَةٌ حَضْرَةٌ

İnne'd-dünyâ hulvetün hazaretün (A.)

Dünya tatlı ve yeşildir (Çabuk geçer).

Resûlü'llâh buyurur: ~ Ankaralı İsmail Rüsûhi, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 24;... hadis-te gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 156.

إِنَّ أَبْحَلَ النَّاسِ مَنْ بَخَلَ بِالسَّلَامِ

İnne ebhale'n-nâsi men bahile bi's-selâmi (A.)

İnsanların en cimrisi, selâmda cimrilik edendir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/97.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي عَلِيَيْنِ

İnne'l-ibrâra le-fi-illiyîne (A.)

İyiler, şübhesiz illiyîn (yüceler) dendir. (Mutaffifin, 83/18).

Menzili olsa nola huld-ı berîn: ~ Mine Mengi, *Mesîhî Divânı*, s. 82.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

İnne'l-ibrâra le-fî-na'îmin ve inne'l-füccâra le-fî-cahîmin (A.)

İyiler, mutlaka nimet içindedirler. Kötüler de yakıcı ateş içindedirler. (İnfitâr, 82/13-14).

~ mûcibi olup... Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 396; ~ na't-ı pâki... Nazîf Efendi, *Divan*, s. 2; ~ âyeti... Hayatî Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 158; Hat Ta'âlâ buyurur: ~ Müezzin Mustafa, *Nûru'l-hüdâ*, s. 108; ~ âyeti... Mehmed Nahîfî Efendi, *Nehcü'l-meslûk fî siyâseti'l-mülûk*, s. 100; Kur'an'dan misâli: ~ Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 63.

إِنَّ أَبْوَابَ الْجَنَّةِ تَحْتَ ظِلِّ السَّيْفِ

İnne ebvâbe'l-cenneti tahte zılâli's-süyûfi (A.)

Cennet kapıları, kılıçların gölgesi altındadır.

Hadis: ~ Bâkî Efendi, *Fezâilü'l-cihâd*, s. 41.

إِنَّ أَحَبَّكُمْ إِلَى اللَّهِ الَّذِينَ يَأْلِفُونَ وَيُؤْلَفُونَ
وَالْمُؤْمِنُونَ أَلْفٌ مَأْلُوفٌ وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ
لَمْ يَأْلَفْ وَلَمْ يُؤْلَفْ

İnne ehabbeküm ila'llâhi ellezîne ye'llefûne ve yü'lefûne ve'l-mü'mînûne âlifün me'lûfün ve lâ-hayra fî men lem-ye'lef ve lem-yü'lef (A.)

Allah'ın en sevdiği insanlar, iyi geçinen ve geçinilenlerdir. Müminler, iyi geçinen ve geçinilenlerdir. İyi geçinmeyen ve geçinilmeyen (huysuz ve uyumsuz) kişide hayır yoktur.

~ kelimât-ı hikmet-âyâtı vürûd olmuştur. Mehmed Münib Dervîşzâde, *Tuhfetü'l-mülâk*, s. 56.

إِنَّ أَحَبَّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
وَاقْرَبَهُمْ مِنْهُ مَجْلِسًا أَمَامَ عَادِلٍ

İnne ehabbe'n-nâsi ila'llâhi yevme'l-kıyâmeti ve akrebehüm minhü meclisen imâmün âdilün (A.)

Kıyamet gününde, Allah'ın en sevdiği ve kendisine en yakın olacak insanlar, adaletli önder(ler) dir.

~ müjde-i peygamberîsi... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/238;... âdil hakkında buyururlar: ~ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 23.

إِنَّ أَقْلَ سَاكِنِ الْجَنَّةِ النَّسَاءُ

İnne ekalle sâkini'l-cenneti en-nisâü (A.)

Cennet sakinlerinin en azı kadınlardır.

...hadise az girer onlar dedi: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âli'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 64.

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقِيكُمْ

İnne ekremeküm inda'llâhi etkâ-küm (A.)

Allah yanında en üstün olanınız, (Allah'ın buyrukları dışına çıkmaktan) en çok korunmanızdır. (Hucurât, 49/13).

~ buyurulmuştur. Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 2/110;... âyetini okudu: ~ Sâdik Dâna, *Altınoluk Sohbetleri*, 2/215.

إِنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ الْبَلَّةُ

İnne eksere ehli'l-cenneti el-bülüh (A.)

Cennet halkının çoğu saf insanlardır.

~ sütire-i hakikat-nümünleriyle... *Beyânü'l-hak*(gazete), 5/2089.

إِنَّ أَكْثَرَ أَهْلِ الْقُبُورِ مِنَ الْعَيْنِ

İnne eksere ehli'l-kubûrı mine'l-ayni (A.)

Kabir halkının çoğu, göz değmesindedir.

~ hadisi... eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 177.

إِنَّ الْأَمْرَ إِذَا ضَاقَ إِتَّسَعَ وَإِذَا اتَّسَعَ ضَاقَ

İnne'l-emre izâ zâka ittese'a ve izâ ittese'a zâka (A.)

Bir iş, daraldığı zaman genişler, genişlediği zaman daralır.

Bu kâide: ~ diye yazılıdır. Ömer Nabuhî Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/261;... ber-vech-i âfî isbât olunur: ~ Celal Nuri, *İttihâd-ı İslâm*, s. 48.

إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ

İnne'l-emre küllehû li'llâhi (A.)

Bütün iş, Allah'a aittir. (Âl-i İmrân, 3/154).

...ber-fehvâ-yı: ~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 176; ~ mısdâkınca... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/1215.

انْ اَنْكُرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتِ الْحَمِيرِ

İnne enkere'l-esvâti le-savtü'l-hamî-ri (A.)

Seslerin en çirkini, eşeklerin sesidir. (Lokman, 31/19).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/564; Allahu Ta'âlâ: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmî'd-dîn*, 2/683; ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 85; ...segâh makamında: ~ ile... Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*. 9/606; ~ âyeti... Mehmed Zeki Duman, *Âdâb-ı Muâşeret*, s. 165.

انْ اَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ
الْعُلَمَاءُ السُّوءُ

İnne eşedde'n-nâsi azâben yevme'l-kıyâmeti el-ulemâu's-sû'ü (A.)

Kıyamet günü en çetin ceza görecek insanlar, kötü bilginlerdir.

~ hadîs-i şerîfi... *Beyânül-hak* (gazete), 6/2701.

انْ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا يَمُوتُونَ وَاِنَّمَا يَنْقَلُونَ
مِنْ دَارٍ اِلَى دَارٍ

İnne evliyâ'allâhi lâ-yemûtüne ve innemâ yünkalüne min dârin ilâ dârin (A.)

Allah'ın ermiş kulları ölmezler, ancak bir evden öbür eve taşınırlar.

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfe-tü'l-İslâm*, s. 56.

انْ اَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ
مَبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

İnne evvele beytin vuzı'a li'n-nâsi le'llezî bi-bekkete mübâreketen ve hüden li'l-âlemîne (A.)

Doğrusu, insanlara (mabed olarak) ilk kurulan ev, Mekke'de bulunan (Ka'be-i Muazzama)dır. Âlemlere uğur, bereket ve hidayet kaynağı olarak kurulmuştur. (Âl-i İmrân, 3/96)

...Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 220; Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: ~ Zekai Konrapa, *Peygamberimiz*, s. 37; ~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/101.

انْ اَوَّلَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ الْقَلَمَ

İnne evvele mâ halaka'llâhu'l-kalemü (A.)

Allah'ın ilk yarattığı nesne kalemdir.

...bir hadiste: ~ Hayati Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 301; ~ mantûk-ı âlfîsi... Mehmed Zihni, *Hadâik*, s. 236; Mazhar-ı vasfî: ~ Mehmed Memduh Paşa, *Dîvân-ı Eş'âr*, s. 41; ~ nazmı mefâdinca... Hasan Tefvik Efendi, *Revza-i Muhâvere*, s. 121; Belki: ~ kelimâtın bulur. İbrahim Hakkı (Erzurumlu), *Marifetnâme*, s. 525.

إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ

İnne'l-fazle bi-yedi'llâhi yü'tîhi men yeşâ'ü (A.)

Lutuf Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir. (Âl-i İmrân, 3/73).

~ âyetinden ve... Ömer b. Mehmed Efendi, *Nûru'l-hüddâ*, s. 20;... ber-mûcib-i: ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâ-ik*, 1/9.

إِنَّ نَعَمَ الْقَوْلِ الْجَمِيلِ وَلَا يَفْعُ
السَّيْفُ الصَّقِيلُ

İn nefe'a'l-kavlü'l-cemîlü ve lâ-ye-kau's-seyfü's-sakîlü (A.)

Güzel sözün etkisini, cılalı kılıç silemez.

Zîrâ: ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 11/135.

إِنَّ فِي ابْنِ آدَمَ (فِي الْجَسَدِ) مُضْغَةً
أَذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ
فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

İnne fi'bni âdeme (fi'l-cesedi) muz-gatün izâ salahat salaha'l-cesedü küllühû ve izâ fesedet fesede'l-cesedü küllühû elâ ve hiye'l-kalbü (A.)

İnsanda (bedende) bir et parçası vardır, bu iyi olursa bedeninin hepsi iyi olur, kötü olursa, bedeninin hepsi kötü olur, bilinizki bu kalptir.

~ hadisinde vâkı' olan... Mehmed Münib Dervişzâde, *Tuhfetü'l-mülûk*, s. 138; ~ hadisi... Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/237;... hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhi'l-Mesnevî*, 2/266; ~ hadisi medlûlünce... Süleyman Hasbi Efendi, *Şerh ve Tercüme'i Delâil-i Abdül-kadir Geylânî*, s. 69.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

İnne fi zâlike le-âyâtin li-kavmin ya'kilüne (A.)

Şüphesiz bunda, aklını kullanan bir toplum için ibretler vardır. (Ra'd, 13/4).

~ âyet-i celîlesi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 47.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

İnne fi zâlike le-ibreten li-uli'l-ebşâ-ri (A.)

Elbette bunda gözleri olanlar için bir ibaret vardır. (Âl-i İmrân, 3/13).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/475; ~ Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 4/335; ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 2/66.

إِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ

İnne'l-füccâra le-fi-cahîmin (A.)

Kötüler, yakıcı ateş içindedirler. (İnfi-târ, 82/14).

...tehdî-i: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 397.

إِنَّ الْغَرِيقَ بِكُلِّ حَبْلٍ يَتَعَلَّقُ

İnne'l-garîka bi-küllî hablin yete'al-laku (A.)

Denize düşen yılana sarılır.

~ mantûkî... Veysî Efendi, *Şehâdetnâme-i Veysî*, s. 329.

اِنَّ الْغَضَبَ يَفْسِدُ الْاِيْمَانَ كَمَا يَفْسِدُ
الصَّبْرُ الْعَسْلَ

İnne'l-gazaba yüfsidü'l-îmâne ke-mâ yüfsidü's-sabru'l-asele (A.)

Sabır (acı ot) balı nasıl bozarsa, öfke de imanı öyle bozar.

~ kavî-i müciz-beyânıyla... Abdullah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 134.

اِنَّ الْغِنَاءَ يَنْبِتُ النَّفَاقَ فِي الْقَلْبِ

İnne'l-gmâ'e yünbitü'n-nifâka fi'l-kalbi (A.)

(Müstehcen ve mahzurlu) olan şarkı ve türküyü söylemek, kalpte nifak oluşturur.

Resûlü'llâh şöyle buyurmaktadır: ~ Ali Arslan, *Kadınlara Hitap*, s. 133.

اِنَّ حَجَّ جَارِكَ حَوْلَ بَابِ دَارِكَ

İnne hacce cârike havle bâb-ı dârike (A.)

Komşunun hacı, senin evinin kapısı çevresindedir.

el-Emsâl: ~ Hâfız Refî'. *Edebîyat ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 47.

اِنَّ الْحَدِيدَ بِالْحَدِيدِ يَفْلَحُ

İnne'l-hadîde bi'l-hadîdi yüflahu (A.)

Demir, demirle dövülür.

Felâh: ~ M.Sait Şimşek- T.Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeleler Atasözleri Sözlüğü*, s. 315.

اِنَّ الْحَقَّ لَيَنْطِقُ عَلٰى لِسَانِ عَمْرٍ

İnne'l-hakka le-yuntaku alâ lisâni ömere (A.)

Ömer'in dilinde doğru söylenir. (Ömer doğruyu söyler.)

...mazhar-ı: ~ eylemeye... İbrahim Gülşenî, *Şerh-i Ma'nevî-i Şerif*, s. 85.

اِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ
النَّارُ الْحَطَبَ

İnne'l-hasede ye'külü'l-hasenâti kemâ te'külü'n-nâru'l-hatabe (A.)

Haset, ateşin odunu yakıp yok ettiği gibi, iyilikleri yer, tüketir.

Nebi buyurdu: ~ Mehmed Bedreddin, *Ehâdîs-i Mi'e*, s. 13; Hadiste Vârid olmuşur: ~ Mehmed Nahîfî Efendi, *Nehcü'l-meslûk fi siyâseti'l-mülûk*, s. 40;... hadiste: ~ buyurulmuşur. Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 90;... haberde gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 2/79; ~ Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, 5/120.

اِنَّ الْحَسَنَاتِ يَذْهَبْنَ السَّيِّئَاتِ

İnne'l-hasenâti yüzhîbne's-seyyi'âtî (A.)

İyilikler, kötülükleri (günahları) giderir. (Hûd, 11/114).

~ âyetinde tebşîr... Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dîni*, s. 159; ~ gibi âyet ve... Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhu'l-kulûb*, s. 64; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 203; ~ mefhûmuyle... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 3/201;... mazhar-ı me'al-i: ~ oldu. Hâfız Hızır İlyas, *Enderun Târihi*, s. 135; ~ mefhûmu üzere... Müezzîn Mustafa, *Nûru'l-hüddâ*, s. 13

انَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ

İnne hâze'l-kur'âne yehdî li'lletî hiye akvemü (A.)

Gerçekten bu Kur'an, (insanı) en doğru yola iletir. (İsrâ, 17/9).

Allah: ~ buyuruyor. Muzaffer Can, *Kur'an Kültürü*, s. 294.

انَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ

İnne hâzâ le-hüve'l-belâ'ü'l-mübînü (A.)

Gerçekten bu, apaçık bir imtihan idi. (Sâffât, 37/106).

...lisân-ı tenzîl cârî olmuştur ki: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 21.

انَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُّبِينٌ

İnne hâzâ le-sihrun mübînün (A.)

Bu, apaçık bir büyüdür. (Yûnus, 10/76).

...müşrikler: ~ dediler. Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 3/30.

انَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ

İnne hâzâ le-şey'ün ucâbün (A.)

Bu, cidden tuhaf bir şeydir. (Sâd, 38/5).

...nükte-i: ~ Nergisî, *Nihâlistân-ı İrem*, s. 13; Hırs ve şitâbına: ~ denir. M.Münir Aktepe, *Vak'a-nüvis Ahmed Lutfî Efendi Târihi*, 10/38; ~ fehvâsınca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 1/148; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/42;... âyet-i: ~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/517; ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/478.

انَّ الْهَدَايَا عَلَى مِقْدَارِ مَهْدِيهَا

İnne'l-hedâyâ alâ mikdârı mehdî-hâ (A.)

Hediyeler, hediye edene göre önem taşırlar.

(Hediye) tabîî ki karşılıksız olmaz: ~ Seyyid Abdülkerim, *el-Hüseynî Sohbetler*, s. 1

انَّ الْحِكْمَةَ عَشْرَةَ أَجْزَاءَ تَسَعَةٌ مِنْهَا فِي الْعَزَلَةِ وَوَاحِدٌ فِي الصَّمْتِ

İnne'l-hikmete aşeretü eczâin tis'atün minhâ fi'l-uzleti ve vâhidün fi's-samti (A.)

Hikmet on cüzdür, dokuzu uzlet (yalnızlık köşesine çekilmek)te, biri susmaktadır.

...sadası büyük olanın galatı çok olur: ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 140.

انَّ الْحِكْمَةَ لَتَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ فَلَا يَدْخُلُ قَلْبًا فِيهِ هَمٌّ عَدٍ

İnne'l-hikmete le-tenzilü mine's-se-mâi fe lâ-yedhulu kalben fihi hem-mû gadin (A.)

Hikmet, mutlaka gökten iner, ama yarın (gelecek) tasası olan kalbe girmez.

~ me'al-i hikmet-iştimaline... Mehmed Münib Dervişzâde, *Tuhfetü'l-mülûk*, s. 198.

انَّ الْخِلَافَةَ بَعْدِي ثَلَاثُونَ سَنَةً

İnne'l-hilâfete ba'dî selâsûne seneten (A.)

Hilâfet, benden sonra otuz yıldır.

~ hadisin işâretinde... Bediuzzaman Said Nursi, *Şu'alar*, s. 356.

انَّ الْهَلَالَ إِذَا رَأَيْتَ نُمُوهُ أَيْقَنْتَ
أَنَّ سَيَصِيرُ بَدْرًا كَامِلًا

İnne'l-hilâle izâ re'eytü nümüvvehû eykantü en se-yesîru bedren kâmil-en (A.)

Hilâlin büyümeye başladığını gördüğümde, dolunay olacağını bildim.

~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ*, 2/865.

انَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ

İnne hizba'llâhi hüümü'l-gâlibûne (A.)

Galib gelecek olanlar, yalnız Allah'ın taraftarlarıdır. (Mâide, 5/56).

...âyet: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Şu'alar*, s. 593.

انَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ

İnnehû bi-küllî şey'in muhîtun (A.)

O, her şeyi kuşatmıştır (her şey Allah'ın bilgisi içindedir). (Fussilet, 41/54).

...bu sıfatla olmasa: ~ İbn-i Feriştah, *Aşk-nâme*, s. 16.

انَّهُ ارَادَ شَيْئًا هَيَّا اسْبَابَهُ

İnnehû erâde şey'en heyye'e esbâbe-hû (A.)

Allah bir şeyi dilerse, onun sebeplerini hazırlar.

~ mefâdınca... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 534.

انَّهُ خَيْرًا فَخَيْرٍ وَأَنَّهُ شَرًّا فَشَرِّ

İnnehû hayran fe-hayrun ve innehû şerran fe-şerrun (A.)

İyiliğin karşılığı iyilik, kötülüğün karşılığı kötülüktür.

...mukâbele olunurlar: ~ Şeyh Mehmed, *Akâid*, s. 7.

انَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهْلًا

İnnehû kâne zalûmen cehûlen (A.)

Çünkü o (insan), çok zalim, çok cahildir. (Ahzâb, 33/72).

~ sırrıyla... Bediuzzaman Said Nursi, *Said Nursi*, s. 414.

انَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

İnnehû lâ-ilâhe illâ hüve (A.)

Ondan (Allah'tan) başka tanrı yoktur.
(Tevbe, 9/129).

Hüccet olsun sana bu nazm-ı mübîn: ~
Mehmed Memduh Paşa, *Dîvân-ı Eş'âr*, s.
10.

أَنَّهُ لَا يَحِبُّ الظَّالِمِينَ

İnnehû lâ-yuhibbü'z-zâlimîne (A.)

O (Allah), zalimleri sevmez. (Şûrâ,
42/40).

~ derdi. *Beyânü'l-hak*(gazete), 6/2573.

أَنَّهُ لَقَوْلُ فَصْلٍ

İnnehû le-kavlün faslün (A.)

O (Kur'an), elbette (hak ile batılı) ayır-
dedici bir sözdür. (Târik, 86/13).

Zîrâ Allahu Ta'âlâ: ~ Nev'î Efendi, *Netâ-
yicü'l-fünûn*, s. 241.

أَنَّهُ لِيَقْرَأَ لِسَانَ صَاحِبِ الْغَيْبَةِ
بِمَقْرَاضٍ مِنَ النَّارِ

**İnnehû le-yukrazu lisânü sâhibi'l-
gyıbeti bi-mikrâzin mine'n-nârı(A.)**

Gıybet edenin dili, ateşten bir makas
ile kesilir.

Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal
Ahlâk-ı Medenî*, s. 330.

أَنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ وَلَكِنَّهُ دَاءٌ

**İnnehû leyse bi-devâin ve lâkinnehû
dâün (A.)**

O (içki), ilâç değil, hastalıktır.

Resûlü'llâh: ~ buyurmuştur. Yusuf el-Kar-
dâvî, *İslâm'da Helâl ve Haram*, s. 84.

أَنَّهُ مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ

İnnehû minnî ve ene minhü (A.)

O (Ali), bendendir, ben ondanım.

Hz.Resûl eyitti belî: ~ Fuzûlî, *Hadikatü's-
su'adâ*, s. 66.

أَنَّهُ مِنْ سَلِيمَانَ وَأَنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

**İnnehû min süleymâne ve innehû
bi'smillâhi'r-rahmâni'r-rahîmi (A.)**

O, Süleyman'dan (geliyor) ve Rahmân
ve Rahîm Allah'ın adıyla (başlamakta)
dır. (Neml, 27/30).

Levha, 50: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk
Hat Sanatının Şaheserleri*; Levha: ~ Mu-
ammer Ülker, *Türk Hat Sanatı*, s. 291;...
kapımın atebe-i âlâsi bir kitâbe içinde: ~
Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/612; Lev-
ha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son
Hattatlar*, s. 391; ~ ibâresi yazılıp... Ah-
med Avni Konuk, *Füsûsü'l-hikem Tercü-
me ve Şerhi*, 3/210.

أَنَّهُ مِنْ شَيْبَلٍ ذَاكَ الْأَسَدِ

İnnehû min şibli zâke'l-esedi (A.)

O, o arslanın yavrusudur.

...mazhar-ı kelâm-ı: ~ olan... Kınalızâde
Hasan Çelebi, *Tezkiretü't-şu'arâ*, 2/787.

أَنَّهُ وَتَرٍ يَحِبُّ الْوَتَرَ

İnnehû vitrun yuhibbü'l-vitre (A.)

O (Allah), tektir, teki sever.

~ diye beyân buyurulmuştur. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4881.

إِنَّ حُسْنَ الْعَهْدِ مِنَ الْإِيمَانِ

İnne hüsne'l-ahdi mine'l-îmâni (A.)

Verilen sözde durma imandandır.

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 95; Bir hadiste: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 487.

إِنَّ حُسْنَ الظَّنِّ بِاللَّهِ مِنَ الْعِبَادَةِ

İnne hüsne'z-zanni bi'llâhi mine'l-ibâdeti (A.)

Allah hakkında iyi düşünceye sahip olma ibadettir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/526.

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ

İnne ibrahîme le-evvâhün halîmün (A.)

Gerçekten İbrahim, çok içli ve yumuşak huylu idi. (Tevbe, 9/114).

Kur'an'da: ~ Ali Çelebi, *Hümâyünnâme*, s. 519; ~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 158.

إِنَّ الْأَحْتِيَاطَ فِي حُقُوقِ اللَّهِ جَائِزٌ
وَفِي حُقُوقِ الْعِبَادِ لَا يَجُوزُ

İnne'l-ihdiyâta fî hukûkî'llâhi câizün ve fî hukûkî'l-ibâdi lâ-yecûzü (A.)

Allah'ın haklarında ihtiyat caiz, kulun haklarında caiz değildir.

Bu kâide: ~ diye yazılıdır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât Fıkıyye Kamûsu*, 1/293.

إِنَّ الْعِلْمَ أَمَامَ الْعَمَلِ

İnne'l-ilme emâme'l-ameli (A.)

İlim amelden önce gelir.

Hadis: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umde-tü'l-İslâm*, s. 2.

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ

İnne'l-insâne le-fi husrin (A.)

İnsan, gerçekten zıyan içindedir. (Asr, 103/2).

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/312.

إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ

İnne'l-insâne le-kefûrun (A.)

Hakikaten insan çok nankördür. (Hac, 22/66).

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/312.

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِيَطْغَىٰ أَنْ رَأَاهُ اسْتَغْنَىٰ

İnne'l-insâne le-yetgâ en re'âhü's-tagnâ (A.)

(Rabb'inin bu kadar iyiliklerine rağmen yine) insan azar, kendini zengin (kendine yeterli) gördüğü için. (Alâk, 96/6-7).

~ olmakla... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 5/108; ~ medlûlü üzere... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 4/273; ...reh-nümûn-ı idbâr ile: ~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârih*, 2/293; ...ve dahi buyurur: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhiretü'l-mülûk*, s. 119; ...ber-fahvâ-yı: ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 2/11;... tenzilde gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/400.

انَّ الْاِنْسَانَ لظَلُومٌ جَهْلًا

İnne'l-insâne le-zalûmün cehûlün (A.)

İnsan, çok zalim ve çok cahildir. (Ah-zâb, 33/72).

Hakîkaten: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Mesnevî-i Nûriye*, s. 169.

انَّ الْاِنْسَانَ لظَلُومٌ كَفَّارًا

İnne'l-insâne le-zalûmün keffârun (A.)

İnsan, çok haksızlık edendir, çok nankördür. (İbrahim, 14/34).

~ âyetini okurdu. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/818; ~ sırrına göre... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 244; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/312; Hazret-i İzzet buyurur ki: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhiretü'l-mülûk*, s. 148.

انَّ الْاِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ

İnne'l-insâne li-rabbihî le-kenûdün (A.)

İnsan, Rabb'ine karşı çok nankördür. (Âdiyât, 100/6).

~ kelâm-ı hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/129.

انَّ الْاِسْلَامَ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا
فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ

İnne'l-islâme bed'e garîben ve se-ye'ûdü garîben fe-tûbâ li'l-gura-bâi (A.)

İslâm, garip başladı ve (günün birinde) yine başladığı gibi garip bir şekilde tekrar başlayacak (yeniden doğacak). Ne mutlu o gariplere!

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 247; Hadis: ~ M.tayyib Okıç. *Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler*, s. 19.

انَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا

İnne'l-İzzete li'llâhi cemî'an (A.)

Bütün şeref, tamamen Allah'a aittir. (Nisâ, 4/139).

Kapısının üstündeki mermere: ~ kazılmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/114.

انَّ الْقَلْبَ تَصَدَّأُ كَمَا يَصَدُّ الْحَدِيدُ
وَجَلَّتْهَا ذِكْرُ اللَّهِ

İnne'l-kalbe tasde'ü ke-mâ yasde'ü'l-hadîdü ve cılâ'uhâ zikru'llâhi (A.)

Kalp, demir gibi paslanır, cılası Allah'ı zikretmektir.

~ hadisi iktizâsınca... Mehmed Münib Dervişzâde, *Tuhfetü'l-mülûk*, s. 170.

انَّ قَوْمِي تَجَمَعُوا وَفِي قَتْلِي تَحَدُّثُوا لِآبَائِي

بِجَمْعِهِمْ كُلُّ جَمْعٍ مُؤَنَّثٌ

İnne kavmî tecma'û ve fî katlî tu-haddisû lâ-übâlî bi-cem'ihim küllü cem'in mü'ennesün (A.)

Kavmim toplanmış, beni öldürmeyi konuşuyorlar. Ben cemilerine (çok olmalarına) aldırmam, çünkü bütün cemiler müennes (dişi) hükmündedir.

~ hasebiyle... Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Mesnevî*, 2/29.

انَّ الْكَلَامَ لَفِي الْفُؤَادِ وَإِنَّمَا جَعَلَ اللِّسَانَ
عَلَى الْفُؤَادِ دَلِيلًا

İnne'l-keleme le-fi'l-fu'âdi ve inne-mâ cu'ile'l-lisânü ale'l-fu'âdi delilen (A.)

Sözün (kaynağı) gönüldür, dil ise gönlün göstergesidir.

~ beyt-i meşhûruyle... Giritli Sırrı, *Ârâu'l-milel*, s. 15; ~ mefâdmca... Rifat b.Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 112.

انَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحَبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ
يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

İnneke lâ-tehdî men ahbebt ve lâ-kinna'llâhe yehdî men yeşâ'ü (A.)

(Ey Muhammed), sen, sevdiğini doğru yola iletmezsin, fakat Allah dilediğini doğru yola iletir. (Kasas, 28/56).

~ fehvâ-yı şerifinde... Abdülbâkî (La'lizâde), *Ahvâl-i Melâmiyye-i Bayrâmiyye*, s. 104; ~ âyetiyle... Hüseyin Şem'î, *Hayrul-kelem*, s. 142; ~ sırrıyla... Bediuzzaman Said Nursi, *Mesnevî-i Nûriye*, s. 155; Nitekim gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/72; ~ âyetinden gâfil imiş. Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhu'l-kulüb*, s. 271.

انَّكَ لَعَلَى خَلْقٍ عَظِيمٍ

İnneke le-alâ hulukın azîmin (A.)

Sen, büyük bir ahlâk üzerindesin. (Kalem, 68/4)

~ mübîninden zâhir... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 1/472.

انَّكَ مَيِّتٌ وَأَنَّهُمْ مَيِّتُونَ

İnneke meyyitün ve innehüm meyyitüne (A.)

Sen de öleceksin, onlar da ölecekler. (Zümer, 39/30).

~ hitâbına muhâtab olmuştur. Fuzûlî, *Hâdikatü's-su'adâ*, s. 77;... bu âyeti okudu: ~ Ahmed Bicân, *Envâru'l-âşıkîn*, s. 259; Allah Ta'âlâ buyurdu: ~ Abdurrahman Sami Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 99; Onları tamam meyyit bilmektir: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/38; ~ âyetini kırâ'etle... Hâfız Ahmed Mahir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/540.

انَّ كَيْدَهُنَّ عَظِيمٌ

İnne keydehünne azîmün (A.)

Gerçekten onların (kadınların) düzeni büyüktür. (Yûsuf, 12/28).

~ âyetinden dahi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 269;... bermücbi: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/308.

إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا

İnne keyde'ş-şeytâni kâne za'ifen (A.)

Şübhesiz şeytanın hilesi zayıftır. (Nisâ, 4/76).

~ âyetini tefsirle... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 460.

إِنَّ الْكِرَامَ قَلِيلَةٌ الْأَعْمَارُ

İnne'l-kirâme kaliletü'l-a'mârı(A.)

İyi insanlar, ömürleri az olanlardır. (İyi insanlar az yaşarlar.)

Nitekim meselde gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/488.

إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ لَفِي عَلَيَيْنِ

İnne kitâbe'l-ebrârı le-fi illiyyîne (A.)

İyilerin yazısı illiyyîn (yüceler) dedir. (Mutaffifin, 83/18).

~ buyurulduğu üzere... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6/3980; ~ âyeti... Abdülkadir Geylânî, *Delâil*, s. 48.

إِنَّ الْكُذْبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ
الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ

İnne'l-kizbe yehdî ile'l-fücûri ve inne'l-fücûre yehdî ile'n-nârı(A.)

Yalancılık, (insanı) günah işlemeye, günah işlemekse cehenneme götürür.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/42; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 152.

إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ الْقَمَرَ لَيْلَةَ الْبَدْرِ

İnneküm se-teravne rabbeküm kemâ teravne'l-kamere leylete'l-bedri (A.)

Ondördüncü gecesinde ayı net bir şekilde gördüğünüz gibi, Rabb'inizi göreceksiniz.

Resûlü'llâh buyurur: ~ Şeyh Mehmed, *Akâid*, s. 6.

إِنَّ لَكُمْ فِي الْمَشَقَّةِ لِرَاحَةً

İnne leküm fi'l-meşakkati le-râhâtün (A.)

Rahatınız, zorluğa göğüs germenizdedir. (Zahmetsiz rahmet olmaz.)

~ Bediuzzaman Said Nursi, *Münâzarât*, s. 471.

إِنَّ لِلْبَاطِلِ صَوْلَةً ثُمَّ يَضْمَحَلُّ

İnne li'l-bâtılı savletün sümme yaz-mehillü (A.)

Düşman önce şiddetle saldırır, direnç görürse geri çekilir.

~ mazmûnunca... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 113; ~ emeliyle... Bediuzzaman Said Nursi, *Nutuklar*, s. 365.

إِنَّ لِي جُنْدًا سَمِيَتْهُمْ التَّرْكُ وَأَسَكَنْتَهُم
الْمَشْرِقَ فَإِذَا غَضِبْتَ عَلَى قَوْمٍ سَلَطْتَهُمْ عَلَيْهِم

İnne lî cünden semmeytühümü't-türke ve eskentühümü'l-meşrika fe-izâ gazabtü alâ kavmin sellattühüm aleyhim (A.)

Benim, Türk adını verdiğim ve doğuya yerleştirdiğim bir ordum vardır; kızdığım bir milletin başına, onları bela edelim.

İki hadis geçmektedir. Birisi de: ~ manasındadır. Besim Atalay, *Dîvânü lûgati't-Türk Tercümesi*, Notlar, 1/17.

انَّ لِلْحَيْطَانِ اَذَانًا

İnne li'l-hîâtîni âzânen (A.)

Duvarların kulakları vardır. (Yerin kulağı var.)

~ fehvâsınca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 2/309; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/336.

انَّ لِكُلِّ قَوْمٍ فِرَاسَةٌ وَاِنَّمَا يَعْرِفُهَا الْاَشْرَافُ

İnne li-küllü kavmin ferâseten ve in-nemâ yu'rafühe'l-eşrâfü (A.)

Her milletin bir feraseti vardır, eşrafi onunla tanınır.

~ mazmûnunun mazharı olup... Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 3.

انَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبًا وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يَسُ

İnne li-küllü şey'in kalben ve kalbü'l-kur'ânî yâsîn (A.)

Her şeyin kalbi vardır, Kur'an'ın kalbi ise Yâsîn'dir.

...hadiste: ~ diye vârid olmuştur. Süleyman Hasbi Efendi, *Şerh ve Tercüme-i Delâil-i Abdülkâdir Geylânî*, s. 69.

انَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قِيَمَةٌ وَقِيَمَةُ الْمَرْءِ مَا يَحْسِنُهُ

İnne li-küllü şey'in kıymeten ve kıymetü'l-mer'i mâ yuhsinühû (A.)

Her şeyin bir değeri vardır, insanın değeri ise iyiliğidir.

~ Bu cümle-i hikemiyye... Ali Râşid, *Nümüne-i Hikmet*, s. 18.

انَّ لِكُلِّ شَيْءٍ مِفْتَاحًا وَمِفْتَاحُ الْجَنَّةِ حُبُّ الْمَسَاكِينِ وَالْفُقَرَاءِ

İnne li-küllü şey'in miftâhan ve miftâhu'l-cenneti hubbü'l-mesâkine ve'l-fukarâi (A.)

Her şeyin bir anahtarı vardır, cennetin anahtarı ise yoksulları sevmektir.

~ hadisi ile... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/326.

انَّ لِكُلِّ شَيْءٍ سِقَالَةٌ (سِقَالَةٌ) وَأَنَّ سِقَالَةَ (سِقَالَةَ) الْقُلُوبِ ذِكْرُ اللَّهِ

İnne li-küllü şey'in sikâleten (Sıkâleten) ve enne sikâlete (sıkâlete)'l-kulûbi zikrullâhi (A.)

Her şeyin bir cilâsı vardır, kalplerin cilâsı ise Allah'ı anmaktır.

Efendimiz şöyle buyuruyorlar: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/155; ~ hadisi mücibince... Tahir Olgun, *Mesnevî Dersleri*, s. 85.

إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ زَكَاةً

İnne li-küllü şey'in zekâten (A.)

Her şeyin bir zekâtı vardır.

~ kaziyesine... Kâsım Karahisârî, *İrşâ-dü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 6.

إِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا

İnne li-sâhibi'l-hakkı mekâlen (A.)

Alacaklının söz hakkı vardır.

...Efendimiz: ~ M.Yaşar Kandemir, *Örnek İslâm Ahlâkı*, s. 296; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dîmî Hasbihâl*, s. 26; Hadiste: ~ Ali Özek, *Zübdetü'l-ihyâ*, s. 368; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/544.

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُوسْرًا قَفَاسَتْ
شَادَ بَرًّا نَمَّ كِهَ كَلَامِ خُدَاسَتْ

İnne ma'a'l-usri çû yüsreş kafâst Şâd ber-ânem ki kelâm-ı hudâst (F.)

Her güçlüğün arkasında (bir) kolaylık vardır, buna sevinirim; (çünkü bu) Allah sözüdür.

Şeyh Nizâmî: ~ mefhûmu ile âmil olup... Seydi Ali Re'is, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 32; ~ nutkundan hisse-yâb olup... Sezâyî, *Mektûbât*, s. 48.

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

İnne ma'a'l-usri yüsran (A.)

Muhakkak her güçlkle beraber bir kolaylık vardır. (İnşirâh, 94/6).

~ âyeti... Nev'î, *Divan*, s. 101; ~ olup... Seyyid Mehmed Nesib, *Divan*, s. 66;... ~ ser-nümâ olup... Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târihi*, 1/237; ~ Müstakimzade Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Divân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 160; ~ sırrıyla... Bediuzzaman Said Nursi, *Şu'alar*, s. 409.

إِنَّ مَعْصِيَةَ الْحَبِيبِ عَلَى الْحَبِيبِ شَدِيدٌ

İnne ma'siyete'l-habîbi ale'l-habîbi şedîdün (A.)

Sevgilinin sevgiliye isyanı çok zordur.

Hak Ta'âlâ eyitti, yâ İbrâhim bilmez misin: ~ Ahmed Bîcân, *Envâru'l-âşîkîn*, s. 65.

إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أجنحتَهَا لِطَالِبِ الْعِلْمِ

İnne'l-melâikete le-teda'u ecnihate-hâ li-tâlibi'l-ilmi (A.)

Melekler, ilim öğrenene kanat gerer, onu korurlar.

~ mazharı olan... Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târihi*, 2/360.

إِنَّ مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يَرْحَمُ

İnne men lâ-yerham lâ-yurham (A.)

Acımayana acınmaz.

Resûlü'llâh: ~ buyurdu. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 2/552.

إِنَّ الْمَرْأَةَ خَلَقَتْ مِنْ ضِلْعِ أَعْوَجَ فَإِنَّ
أَقْمَتَهَا كَسْرَ تَهَا فَدَارَ هَاتِعِشَ بِهَا

İnne'l-mer'ete hulikat min dıl'in a'vece fe-in ekamtehâ kesertehâ fedârihâ ta'iş bihâ (A.)

Kadın, eğri kaburga kemiğinden yarılmıştır; onu doğrultmaya kalkışırsan kırarsın, idare et, iyi geçinmeye çalış.

Cenâbı-ı Peygamber buyurmuşlardır: ~ *Beyânü'l-hak*(gazete), 7/2942; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 101; Bir hadiste: ~ Hâfız Mehmed Sâdık, *Cihâd-ı Ekber*, 1/159.

انّ مَثَلُ الْعُلَمَاءِ فِي الْأَرْضِ كَمَثَلِ
النُّجُومِ فِي السَّمَاءِ

İnne mesele'l-ulemâi fi'l-arzı ke-meseli'n-nücûmi fi's-semâi (A.)

Yer yüzünde âlimler, gök yüzündeki yıldızlar gibidirler.

~ kelâm-ı Şâri. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/540.

انّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

İnne'l-münâfıkîne fi'd-derki'l-esfeli mine'n-nârı(A.)

Doğrusu, iki yüzlüler, ateşin en aşağı tabakasındadırlar. (Nisâ, 4/145)

Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhu'l-Mesnevi*, 1/460.

انّ الْأَعْمَالَ بِخَوَاتِيمِهَا

İnneme'l-a'mâlü bi-havâtîmihâ (A.)

Ameller, sonuçlarına göre değerlendirilirler.

Levha: ~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 69;... ber-mûcib-i: ~ Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 135; ~ hadisi... Mehmed Kemalettin, *Şerh-i Virdü's-Settâr*, s. 56.

انّ الْأَعْمَالَ بِالنِّيَّاتِ

İnneme'l-a'mâlü bi'n-niyâti (A.)

Ameller niyetlere göredir.

~ misdâkınca... Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhu'l-kulûb*, s. 178; ~ hadisi... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 2/380; Fahr-i Âlem buyurmuş: ~ Erzurumlu Emrah, *Divan*, s. 6; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Ahlâk*, s. 120; Nitekim haberde: ~ gelmiştir. ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifet-nâme*, s. 375.

انّ مَا بَعِثْتُ بِالسَّمْحَاءِ الْعُظْمَى

İnnemâ bu'istü bi's-semhâi'l-uzmâ (A.)

Ben, en büyük hoşgörü ile gönderildim.

Hz. Muhammed: ~ dememiş midir? Osman Ergün, *Balkesirli Abdülaziz Mecdî Tolun*, s. 189.

انّ مَا بَعِثْتُ لِأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ

İnnemâ bu'istü li-ütemmeme mekâ-rime'l-ahlâkı(A.)

Ben, ancak güzel ahlâkı (ahlâkî değerleri) tamamlamak için gönderildim.

...Efendimiz: ~ buyurmuştur. İsmail Fenî, *Kitâb-ı İzâle-i Şükûk*, s. 244; ~ ma'nâsını müfid olan... *Beyânü'l-hak*(gazete), 2/940; ~ buyurulmuştur. Ahmet İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 52;... Efendimiz: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 21; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 12.

أَنَا بَعَثْتُ مُعَلِّمًا

İnnemâ bu'istü mu'allimen (A.)

Ben, mu'allim olarak gönderildim.

Hız.Peygamber: ~ İbrahim Canan, *Hız.Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, s. 43.

أَنَا بَعَثْتُ رَحْمَةً وَلَمْ أبعثْ لَعَنًا

İnnemâ bu'istü rahmeten ve lem-üb'as le''ânen (A.)

Ben, ancak rahmet için gönderildim, lânet için değil.

Bunlara la'net etseniz dediklerinde: ~ diye cevap vermiştir. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 2/878.

أَنَا أَمَرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

İnnemâ emruhû izâ erâde şey'en en yekûle lehû kun fe-yekûnû (A.)

Onun işi, bir şeyi (n olmasını) istedimi ona, sadece "ol" demektir, hemen olur verir. (Yâsîn, 36/82).

~ nazm-ı celfî... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/579;... bermüeddeâ-yı: ~ Koca Ragıp Paşa, *Divan*, s. 21; ~ sırrıyla Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 225; ~ mîsdâkı üzere... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/5135; ~ buyurulduğu üzere... Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/118.

أَنَا أَمَوَالِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ فِتْنَةً

İnnemâ emvâlüküm ve evlâdüküm fitnetün (A.)

Mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir fitne (deneme)dir, (Allah onlarla sizi imtihan etmektedir). (Enfâl, 8/28).

~ âyetini okudu. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmid-dîn*, 2/552;...size lâzım amel gerektiğidir: ~ Hibetullah Efendi, *Sa'atnâme*, s. 49.

أَنَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلَكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ

İnnemâ ene beşerün mislüküm yûhâ ileyye ennemâ ilâhüküm ilâhûn vâhidün (A.)

Ben, ancak sizin gibi bir insanım. Bana, tanrınızın bir tek Tanrı olduğu vahy ediliyor. (Fussilet, 41/6).

...bunu kendisi de söylüyor: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3448; ~ Sezâyî, *Mektûbât*, s. 99;... tenzilde: ~ buyurur. Ahmed Avni Konuk, *Fussûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 1/64.

أَنَا الْأَشْيَاءُ تُعْرَفُ بِأَصْدَادِهَا

İnneme'l-eşyâ ü tu'rafü bi-ezdâdi-hâ (A.)

Eşya, zıtlarıyla tanınır.

~ ya'ni... Bediuzzaman Said Nursi, *Lem'alar*, s. 210.

أَنَا الْغَرِيبُ فِي اللَّحْدِ وَالْكَفَنِ

İnneme'l-garîbü fi'l-lahdi ve'l-kefeni (A.)

Garip, ancak mezarda ve kefende olandır.

~ Ahmed Ali Zıyaeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir*, s. 120.

أَمَّا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ
رَجَسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ
لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ

İnneme'l-hamru ve'l-meysiru ve'l-ensâbü ve'l-ezlâmü ricsün min amelî'ş-şeytâni fectenibûhü le'alleküm tüflihûne (A.)

İçki, kumar, dikili taşlar (putlar), (üzere yazılar yazılmış) şans okları (çekmek ve bunlara göre hareket etmek) şeytan işi bir pisliktir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz. (Mâide, 5/90).

~ denildikten sonra... Bursalı İsmail Hakkı, *Kütübü'n-necât*, s. 41; ~ mazmûnu üzere... Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 119.

أَمَّا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ

İnneme'l-hayâtü'd-dünyâ la'ibün ve lehvün (A.)

Dünya hayatı, bir oyun ve eğlenceden ibarettir. (Muhammed, 47/36).

Kur'an'da: ~ buyrulur. Ahmed Avni Konuk, *Füsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 3/76; ~ diye... Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 29;... Kur'an'da:

~ sözleriyle... Muhsin Fânî Ez-Zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 67; ~ lâkin... MüstakıMZâde Süleyman Sadeddin, *Şerhi Divan-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 480; ~ mücibince... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 478.

أَمَّا الْحِيلَةُ فِي تَرْكِ الْحَيْلِ

İnneme'l-hîletü fi terkî'l-hıyeli (A.)

Hile, hileleri bırakmaktır.

~ düstûruyla... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 58.

أَمَّا الْعِزَّةُ (عِبْرَةٌ) بِالْخَوَاتِيمِ

İnneme'l-izzetü (ibretü) bi'l-havâtîmi (A.)

Bütün nesnelere, sonuçlarına göre önem taşırlar.

...vârid oldu ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Tuhfe-i Vesmiyye*, s. 56.

أَمَّا الْإِحْسَانُ إِلَّا بِالتَّمَامِ

İnneme'l-ihsânü illâ bi't-tamâmi (A.)

İyilik, ancak tamamlanınca iyilik olur.

~ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (K.R.M.M.), s. 429.

أَمَّا الْعِلْمُ بِاللِّتَعْلَمِ وَالْحِلْمُ بِالتَّحْلَمِ

İnneme'l-ilmü bi't-te'allümi ve'l-hılmü bi't-tahallümi (A.)

İlim, ancak öğrenmekle, iyi huy ise alışmakla elde edilir.

Resûlü'llâh: ~ Ali Özek, *Zübdetü'l-ihyâ*, s. 385;...hadis-i Resûl: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âli'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 50.

أِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ

İnneme'l-ilmü inda'llâhi (A.)

Bilgi, ancak Allah katındadır. (Ahkâf, 46/23).

Bu sûretle cevap: ~ denilmiş... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3200.

أِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ

İnnemâ ilmühâ inda'llâhi (A.)

Onun (kıyametin) bilgisi, Allah'ın yanındadır. (A'râf, 7/187).

~ âyeti... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 38.

أِنَّمَا اللِّسَانُ عَلَى الْفُؤَادِ دَلِيلًا

İnneme'l-lisânü ale'l-fu'âdi defilen (A.)

Dil, gönlün göstergesidir(tercümanıdır).

~ mefhûmunca... Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 8.

أِنَّمَا مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَجَلِيسِ
السُّوءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَنَافِخِ الْكَبِيرِ

İnnemâ meselü'l-celisi's-sâlihi ve celisi's-sûi ke-hâmili'l-miski ve nâfihi'l-kîri (A.)

İyi arkadaşla, kötü arkadaş arasındaki fark, misk taşıyanla (yangına) körtük üfleyen gibidir.

~ şu kadar var ki... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 87.

أِنَّمَا مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي كَمَثَلِ سَفِينَةِ نُوحٍ
مَنْ رَكِبَهَا نَجَا

İnnemâ meselü ehli beytî ke-meseli sefîneti nûhın men rakibehâ necâ (A.)

Ehl-i Beytim, Nuh'un gemisi gibidir; ona binen (Ehl-i Beytime uyan) kurtulur.

...hadiste: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Ashâb-ı Kirâm*, s. 19.

أِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخْوِيكُمْ

İnneme'l-mü'minûne ihvetün fe-aslihû beyne ahaveyküm (A.)

Müminler ancak kardeşler. Kardeşlerinizin arasını düzeltin. (Hucurât, 49/10).

Âyette: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/169; Allahu Ta'âlâ: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadis-i Erba'in Tercümesi*, s. 210; ~ âyetiyle... Ali İrfan (Eğribozlu), *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 312; ~ müstedâsınca...

Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vakâyi'ât*, s. 515; ~ medlûlünce... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 11/267.

أِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ

İnneme'l-müşrikûne necesün (A.)

(Allah'a) ortak koşanlar ancak bir pisliktir. (Tevbe, 9/28).

~ hükmünce... Müstakızmâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 196; ~ fehvâsıyla... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 1/525; Allahu Ta'âlâ: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İh-yâu Ulûmi'd-dîn*, 1/125; Allah müşrikler hakkında: ~ buyurdu. Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 174.

انَّمَا النَّسِيُّ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ

İnneme'n-nesî'ü ziyâdetün fi'l-küfri (A.)

(Haram ayı içerisinde savaşmak yasaklanmıştı. Bu ayda savaşmak için haram ayını başka bir aya) ertelemek, küfürde daha ileri gitmektir. (Tevbe, 9/37).

~ âyeti inzâl olmuştur. *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/557.

انَّمَا النِّسَاءُ شِقَاقُ الرِّجَالِ

İnneme'n-nisâ'ü şıkâku'r-ricâli (A.)

Kadınlar, erkeklerin (tamamlayıcı) parçalarıdır.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/495; Bir hadiste: ~ buyurulmuştur. Osman Karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, s. 13.

انَّمَا الرِّزْقُ عَلَى اللَّهِ

İnneme'r-rızku ala'llâhi (A.)

Rızkı veren şübhesiz Allah'tır.

Mehmed Salahaddin'in kalemiyle: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Târîhi*, 1/203; Atasözleri: ~ Ömer Âsım Aksoy, *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*, s. 74.

انَّمَا لَطَاعَةٌ فِي الْمَعْرُوفِ لِأَفِي الْمُنْكَرِ

İnneme't-tâ'atü fi'l-ma'rûfi lâ fi'l-münkeri (A.)

İtaat, ancak Allah ve elçisinin buyruklarına aykırı olmayan şeylerdedir, aykırılarda değil.

~ mazmûnuna işârettir. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4918;...diğer bir hadiste: ~ Naim Erdoğan, *Şer'î Fetvâlar*, 1/267;

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/385; İtaat, ancak maruf olanlarda meşrûdur: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtan Hakikate*, s. 59.

انَّمَا تَعْرِفُ الْأَشْيَاءَ بِأَضْدَادِهَا

İnnemâ tu'rafü'l-eşyâ'ü bi-ezdâdi-hâ (A.)

Eşya, ancak zıtlarıyla tanınır.

~ meşhur kazıyesinden mâ-sadak... Bedi-uzzaman Said Nursi, *İşâretü'l-i'câz*, s. 28.

انَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ

İnnemâ yahşa'llâhe min ibâdihî'l-ulemâü (A.)

Kulları içinde ancak bilginler, Allah'tan (gereğince) korkar, (çünkü onun eserlerindeki incelikleri öğrendikçe, onların Allah'a karşı saygıları artar). (Fâtır, 35/28).

Levha, 64: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*;... ~ âyetiyle... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/439;

Hak Ta'âlâ buyurur: ~ Ahmed Bıcan, *Envârü'l-âşıkîn*, s. 297; Ulemâ-yı dîn hakkında: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhiretü'l-mülûk*, s. 217; Kur'an'da: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/598.

اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مِنْ اٰمَنٍ بِاللَّهِ
وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

İnnemâ ya'muru mesâcida'llâhi men âmene bi'llâhi ve'l-yevmi'l-âhiri (A.)

Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inananlar onarırlar. (Tevbe, 9/18).

...üst kısımda sülüs hatla:~ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kitâbeler*, s. 110; ~ fehvâsı üzere... Mehmed Sadeddin Efendi, *Tâciü't-tevârîh*, 1/81;...mihrabı üzere bir levhada: ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/408;... kapanın dış yüzünde: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/259; Levha, 190: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*.

اِنَّمَا يَفْتَرِي الْكُذِبَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِآيَاتِ اللّٰهِ

İnnemâ yefteri'l-kezibe'llezîne lâ-yü'minûne bi-âyâti'llâhi (A.)

Yalanı, ancak Allah'ın ayetlerine inmayanlar uydurur. (Nahl, 16/105)

Cenâb-ı azze ve celli buyurur: ~ Mehmed Nahîfî Efendi, *Nehcül'l-meslûk fî siyâseti'l-mülûk*, s. 34; Kur'an'da: ~ Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, 5/113.

اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُو الْاَلْبَابِ

İnnemâ yetezekkeru ulü'l-elbâbi (A.)

Ancak sağduyu sahipleri öğüt alır. (Ra'd, 13/19).

Cenâb-ı Hakkın methine mazhar olur: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/113.

اِنَّمَا يَحْشُرُ النَّاسُ عَلٰى نِيَّاتِهِمْ

İnnemâ yuhşeru'n-nâsü alâ niyyâti-him (A.)

İnsanlar, ancak niyetleri üzere haşrolunurlar.

Resûl-i Ekrem: ~ buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/97.

اِنَّمَا يَبْعَثُ النَّاسُ عَلٰى نِيَّاتِهِمْ

İnnemâ yüb'asü'n-nâsü alâ niyyâti-him (A.)

İnsanlar, ancak niyetlerine göre diriltirler.

Kabirden kalkışta niyetlere göredir: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 5/21.

اِنَّمَا يَهْلِكُ النَّاسُ فُضُوْلَ الْكَلَامِ وَفُضُوْلَ الْمَالِ

İnnemâ yühlikü'n-nâse füzûlü'l-ke-lâmi ve füzûlü'l-mâli (A.)

İnsanları, ancak çok söz ve çok mal mahveder.

...demişlerdir ki: ~ Hasan Tefvik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 125.

اِنَّمَا يُوْفٰى الصّٰبِرُوْنَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

İnnemâ yüveffe's-sâbirüne ecrahüm bi-gayri hisâbin (A.)

Ancak sabredenlere ödülleri hesapsız ödenecektir. (Zümür, 39/10).

...sabır ile ecir isterim ki: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 324;... ber-fehvâ-yi: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 10;~ tebşîrât-ı celâlesince... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîlâm*, s. 54; sabır, sebeb-i devlet imiş: ~ Sürûfî Efendi, *Zâhîretü'l-mülûk*, s. 176; ~ fehvâ-sıyla Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 117.

إِنَّ مِنَ الْبَيِّنَاتِ لَسِحْرًا

İnne mine'l-beyânî le-sihren (A.)

Beyanda (ikna edici anlatım ve güzel sözde), mutlaka bir sihir (çekicilik) vardır.

...dârende-i tuğrâ-yı: ~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-ş-'arâ*, 2/648;...nişâne-i terâne-i: ~ Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/157; ~ mantûkunda müstefâd olup... Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 3; ~ ile... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 332; ~ hadisine işârettir. Aynî Dede, *Örfî Şerhi*, s. 18.

إِنَّ مِنْ أَحْبَبِكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا
يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحْسَنِكُمْ أَخْلَاقًا

İnne min ehabbiküm ileyye ve akrebiküm minnî meclisen yevme'l-kıyâmeti ehâsinüküm ahlâkan (A.)

Kıyamet günü bana en sevimli ve en yakın olanınız, ahlâkça güzel olanınızdır.

~ ehâdis-i cemîlesi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 82.

إِنَّ مِنْ أَكْمَلِ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنَهُمْ خَلْقًا

İnne min ekmeli'l-mü'minîne imânen ahsenühüm hulukan (A.)

Müminlerin imanca en üstünleri, ahlâkça en güzelleridir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/302.

إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ
الْحَصُورُونَ

İnne min eşeddi'n-nâsi azâben yevme'l-kıyâmeti el-hasûrüne (A.)

Kıyamet günü en çetin azap görecek insanlar, evlenmeye önem vermeyenlerdir.

~ hadisiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 318.

إِنَّ مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يُرْفَعَ الْعِلْمُ
وَيُظْهَرَ الْجَهْلُ

İnne min eşrâti's-sâ'ati en yürfa'a'l-ilmü ve yazhara'l-cehlü (A.)

İlmin kaldırılması, cahilliğin ortaya çıkması kıyametin alametlerindedir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/219.

إِنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنِكُمْ أَخْلَاقًا

İnne min hıyâriküm ahsenüküm ahlâkan (A.)

Sizin en iyileriniz, ahlâkça en güzel olanlarımızdır.

Levha, 162: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*; Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *İlm-i Ahvâl-i Rûh*, s. 93.

انَّ مِنَ الْعَصْمَةِ أَنْ لَا تَجِدَ

İnne mine'l-ismeti en lâ-tecide (A.)

Günahsızlık, günah işlememektedir.

~ fıkdhânıyla... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/295;... haberde vârid olmuştur ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/227.

انَّ مِنَ ابْتِغَاءِ الْخَيْرِ اتِّقَاءُ الشَّرِّ

İnne mini'btigâi'l-hayri ittikâu's-şerri (A.)

İyiliği istemek, kötülükten korunmaktır.

Hayr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/580.

انَّ مِنَ الْقَلْبِ إِلَى الْقَلْبِ سَبِيلًا

İnne mine'l-kalbi ile'l-kalbi sebîlen (A.)

Kalpten kalbe yol vardır.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/192.

انَّ مِنَ كَمَالِ الْإِيمَانِ حُسْنُ الْخُلُقِ

İnne min kemâli'l-îmâni hüsnü'l-hulki (A.)

Güzel ahlâk, imanın olgunluğundandır.

Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *İlm-i Ahvâl-i Rûh*, s. 93; ~ hadisi mîsdâkinca... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîlâm*, s. 6; ~ kelâm-ı Şâri'.

Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/526.

انَّ مِنَ السَّرَفِ أَنْ تَأْكُلَ كُلَّ مَا اسْتَهَيْتَ

İnne mine's-serefi en te'küle külle mâ işteheyte (A.)

İştahlı olduğun her şeyi yemen israf-tandır.

...hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 134.

انَّ مِنَ الشَّعْرِ لِحِكْمَةٍ

İnne mine'ş-ş'i'ri le-hikmeten (A.)

Şiirde, mutlaka bir hikmet vardır.

~ lisân-ı hikmet-beyân tarîkıyle... Fuzûlî, *Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî*, s. 3;...belâga ve fesâhatı hikmet-i: ~ ile... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü'ş-şu'arâ*, 1/10; ~ kavlinin istintâcı... Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 3; ~ hükmünce... Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 592;...kasr-ı belâgata nazm-ı tâk-ı: ~ ile... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 332.

انَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ

İnne min ezvâcikum ve evlâdikum adüvven leküm fa'hzerühüm (A.)

Eşlerinizden ve çocuklarımızdan size düşman olanlar vardır; onlardan sakının! (Tegâbûn, 64/14).

~ nası... İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Ter-cümesi*, 1/101.

إِنَّ الْمَحِبَّ لِمَنْ يَحِبُّ مُطِيعٌ

İnne'l-muhibbe li-men yuhibbü mu-tî'un (A.)

Seven, sevdiğine bağlı kalandır.

~ fehvâsı üzere... Ömer b. Mehmed, *Nâ-ru'l-hüdâ*, s. 160.

إِنَّ الْمُخْلِصِينَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ

İnne'l-muhlisîne alâ hatarin azî-min (A.)

İhlaslılar da büyük tehlikededirler.

~ zîrâ zâhirde dahi... Mehmed Sadeddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 51.

إِنَّ الْمُحْسِنَ سَيَجْزِي بِأَحْسَنِهِ وَالْمُسِيءَ سَيَكْفِيهِ أَسَاطِيئُهُ

İnne'l-muhsine se-yüczâ bi-ihsânihi ve'l-müsî'e se-yekfîhi isâ'etühû (A.)

İyilik eden, iyiliği ile ödüllendirilecek; kötülük edene ise kötülüğü yetecektir.

~ lâzimesince... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 2/221

إِنَّ الْمُقْسَطِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ

İnne'l-muksîtîne inda'llâhi alâ me-nâbire min nûrin (A.)

Adil olanlar Allah katında, nurdan minberler üzerindedirler.

Resûlü'llâh buyurur: ~ Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Minhacü'l-fukarâ*, s. 24; ~ hadisi... Abdullah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 79.

إِنَّ الْمُبْذَرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ

İnne'l-mübezzirîne kânû ihvâne's-şeyâtini (A.)

Çünkü (gereksiz yere mallarını) saçıp savuranlar, şeytanın kardeşleri olmuşlardır. (İsrâ, 17/27).

~ kavî-i kerîmi... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 4/175; ...ve dahi buyurmuştur ki: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhire-tü'l-mülûk*, s. 118;

~ kevlinden olur. mehmed Emin Efendi, *Mürşidü'l-ihvân*, s. 14; ~ âyetiyle... Nâfî Efendi, *Nâfî'u'l-âsâr*, s. 128; ~ buyuruldu. Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, *Şerhi Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 267.

إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعْرَآةَ أَهْلِهَا آذَنًا

İnne'l-mülûke izâ dahalû karyeten efsedûhâ ve ce'alû e'izzete ehlihâ ezilleten (A.)

Hükümdarlar, bir ülkeye girdiler mi, orayı bozarlar, halkının şerefliilerini zelil (ve perişan) ederler. (Neml, 27/34).

İşbu hikmette münderic olan: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/400; ~ sırrı zâhir olur. Nizameddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 313; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/841.

إِنَّ الْمُلُوكَ لَتَحْكُمَنَّ عَلَى الْوَرَى وَعَلَى الْمُلُوكَ لَتَحْكُمَنَّ الْعُلَمَاءُ

İnne'l-mülûke le-tahkümene ale'l- verâ ve ale'l-mülûki le-tahkümene- l-ulemâü (A.)

Hükümdarlar halka, âlimler hükümdar-
darlara hükmederler.

~ fehvâsınca... *Beyânü'l-hak*(gazete),
1/138.

إِنَّ الْمُؤْمِنَ حَلَوُ يَحِبُّ الْحَلَاوَةَ

İnne'l-mü'mine hulvün yuhibbü'l- halâvete (A.)

Mümin tatlıdır, tatlılığı sever.

...buyuruldu ki: ~ Elmalılı Hamdi Yazır,
Hak Dini Kur'an Dili, 3/1800.

إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجَسُ

İnne'l-mü'mine Lâ-yencisü (A.)

Mümin necis olmaz.

Hadis: ~

إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَبْغُطُ وَالْمُنَافِقُ يَحْسَدُ

İnne'l-mü'mine yabgıtu ve'l-münâ- fıka yahsüdü (A.)

Mümin gıpta, münafık haset eder.

Resûl-i Ekrem: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu
Ulûmi'd-din*, 3/426.

إِنَّ الْمُؤْمِنَ يَجَاهِدُ بِسَيْفِهِ وَبِلِسَانِهِ

İnne'l-mü'mine yücâhidü bi-seyfihi ve bi-lisânihi (A.)

Mümin, kılıcı ve diliyle cihat eder.

~ Hâfiz İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 96.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ

İnne'l-münâfıkine fi'd-derki'l-esfeli mine'n-nâri (A.)

Doğrusu iki yüzlüler, ateşin en aşağı
tabakasındadırlar. (Nisâ, 4/145).

...âyet nâzil oldu ki: ~ Niyazî-i Mısırî, *Ri-
sâle-i Vahdetü'l-vücûd*, s. 10; Allahu
Ta'âlâ buyurdu: ~ Esat Coşan, *Makâlât-ı
Hacı Bektaş-ı Velî*, s. 15;... kendini karîn-
i İblîs kılmıştır: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhire-
tü'l-mülûk*, s. 120; ~ ya'ni... Hasan Fahri,
Mühimmâtü'l-gâzî, s. 98.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ

İnne'l-münâfıkine le-kâzibûne (A.)

İki yüzlüler, mutlaka yalancılardır.
(Münâfıkûn, 63/1).

إِنَّ الْمَنَارَ رَأْسُ الْمَفَالِيسِ

İnne'l-münâ re'sü'l-mefâlisi (A.)

Emniyet, sermayesini kaybedenlerin
ilk baş vurdukları yerdir.

...bu sûretle nice olur: ~ Müezzîn Musta-
fa, *Nûru'l-hüdâ*, s. 181.

إِنَّ الْمُسَىَّ سَيَكْفِيهِ اسَاتُهُ

İnne'l-müsî'e se-yekfihi isâ'etühû (A.)

Kötülük edene, kötülüğü yetecektir.

~ lâzimesince... Şânîzâde Mehmed Ataul-
lah, *Şânîzâde Târihi*, 2/221.

إِنَّ الْمُتَحَابِّينَ فِي اللَّهِ تَحْتَ ظِلِّ الْعَرْشِ

İnne'l-mütehâbbîne fi'llâhi tahte zıli'l-arşı (A.)

Allah için birbirini sevenler (kıyamet günü) arşın gölgesindedirler.

Hadiste: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musahebe*, 4/53.

انَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ
أَدْخُلُوها بِسَلَامٍ آمِنِينَ

İnne'l-müttekîne fi cennâtin ve uyûnin üdhulûhâ bi-selâmin âminîne (A.)

(Şeytana uymaktan, küfür ve isyandan) korunanlar ise cennetlerde, pınar başlarındadırlar. (Onlara): Oraya esenlikle, güven içinde girin! (denilir). (Hicr, 15/45-46).

Levha: ~ nuruosmaniye Camii, İstanbul.
~ Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 19.

انَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ آمِنٍ

İnne'l-müttekîne fi makâmın emînin (A.)

Korunanlar, güvenilir bir makamdadır. (Duhân, 44/51).

~ nazmı mefhûmunca... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîlâm*, s. 15.

انَّ النَّاسَ نِيَامٌ فَأَذا مَاتُوا انْتَبَهُوا

İnne'n-nâse niyâmün fe-izâ mâtû in-tebehû (A.)

İnsanlar uykudadırlar, öldüklerinde uyanırlar.

~ ya'ni... Mehmed Emin Şikrî Efendi, *Mir'âtü'l-âşıkîn*, s. 8.

انَّ النَّاسَ يَعْرِفُونَ الْكَلَامَ مِنَ الرَّجُلِ
وَأَنَا أَعْرِفُ الرَّجُلَ مِنَ الْكَلَامِ

İnne'n-nâse ya'rifûne'l-keîlâme mine'r-recûli ve ene a'rifü'r-recûle mine'l-keîlâmi (A.)

İnsanlar, sözü adamdan tanırlar, ben ise sözden adamı tanırım.

Hiz. Ali buyurdu: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 21.

انَّ النَّاسَ يُحْشَرُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
عَلَى حَسَبِ أَعْمَالِهِمْ

İnne'n-nâse yuhşerûne yevme'l-kıyâmeti alâ hasebi a'mâlihim (A.)

İnsanlar, kıyamet günü amellerine göre hesap vermek için toplanırlar.

Faslun fi: ~ Aziz Mahmud Hüdâyî, *Külliyât-ı Dîvân-ı Hüdâyî*, s. 22.

انَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ

İnne'n-nasre ma'a's-sabrı(A.)

Zafer, sabredenindir.

~ mazmûnları... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 1/158.

انَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ

İnne'n-nefse le-emmâretün bi's-sû'i (A.)

Muhakkak nefis, dâimâ kötülüğü emredicidir. (Yûsuf, 12/53).

Hak Ta'âlâ buyurur: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşadi'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 65; ~ Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, s. 52; Kur'an'da: ~ gelmiştir Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 439; ~ mîsdâknca... Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhu'l-kulûb*, s. 76;... Allah Ta'âlâ: ~ Mehmed b. Muhammed Dilşâdî, *Ceridetü'l-acâyib*, s. 40.

ان نَفْسًا لَنْ تَمُوتَ حَتَّى تَسْتَكْمِلَ رِزْقَهَا

İnne nefsen len-temûte hattâ testek-mile rızukâ (A.)

İnsan, rızkı tükeninceye kadar ölmez.

~ buyurarak... Hüseyin Şem'î, *Hayru'l-ke-lâm*, s. 220.

انَّ النَّهْبَةَ لَا تَحِلُّ

İnne'n-nehbete lâ-tahillü (A.)

Yağmacılık helâl değildir.

Çapulculuk: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 5/133; ~ hadisi ile İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 126.

انَّ النَّوْمَ أَخُ الْمَوْتِ

İnne'n-nevme ahu'l-mevti (A.)

Uyku, ölümün kardeşidir.

Zîrâ: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 212.

انَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ

İnne rabbeke hüve'l-hallâku'l-alfümü (A.)

Şübhesiz yaratan ve bilen ancak Rabb'indir. (Hicr, 15/86).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/646.

انَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَّابَابُكُمْ وَاحِدٌ لَّا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَيَّ أَعْجَمِيٍّ وَلَا لِأَعْجَمِيٍّ عَلَيَّ عَرَبِيٍّ وَلَا لِأَحْمَرَ عَلَيَّ أَسْوَدٌ وَلَا لِأَسْوَدٍ عَلَيَّ أَحْمَرَ إِلَّا بِالتَّقْوَى

İnne rabbeküm vâhidün ve ebâküm vâhidün lâ-fazle li-arabiyyin alâ a'cemiyyin ve lâ li-a'cemiyyin alâ arabiyyin ve lâ-li-ahmere alâ esvede ve lâ li-esvede ale'l-ahmeri illâ bi't-takvâ (A.)

Rabb'iniz birdir, babanız birdir. Arab'ın Arap olmayana, Arap olmayanın Arab'a kırmızı tenlinin kara tenliye, kara tenlinin kırmızı tenliye, takva dışın-da hiç bir üstünlüğü yoktur.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 68.

انَّ رَبِّي عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ

İnne rabbî alâ külli şey'in hafizun (A.)

Şübhesiz Rabb'im, her şeyi koruy(up gözet)endir. (Hûd, 11/57).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/542.

انَّ رَحْمَةَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ

İnne rahmeta'llâhi karîbün mine'l-muhsinîne (A.)

Muhakkak Allah'ın rahmeti, iyilik edenlere yakındır. (A'râf, 7/56).

Allahu Ta'âlâ buyurur: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/197;
~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 322,
~ fehvâsınca... Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 69; ~ âyetidir. Mehmed Nahfî Efendi, *Nehcü'l-meslûk fî siyâseti'l-mülûk*, s. 101;
...kitâb-ı mübînde: ~ buyurulmuştur. Hâfiz Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/318.

أَنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي

İnne rahmetî sebakat gazabî (A.)

Rahmetim gazabımı geçti.

Nitekim buyurur: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 96.

أَنَّ الرَّسُولَ لَسَيْفٌ يَسْتَضَاءُ بِهِ
مَهْدٌ مِنْ سَيُوفِ اللَّهِ مَسْلُورٌ

İnne'r-resûle le-seyfü'n yüstezâ'ü bihî Mühennedün min süyüfi'llâhi meslûlün (A.)

Resûl, kınından sıyrılmış Allah'ın kılıçlarından keskin ve ışık saçan bir kılıçtır.

...ber-muktezâ-yı: ~ Nergisî, *Gazavât-ı Mesleme*, s. 5.

أَنَّ الرَّجَالَ صَنَادِيقٌ مَقْفَلَةٌ

İnne'r-ricâle sanâdikun mukaffeletün (A.)

İnsanlar, kilitli sandıklar (gibi)dirler, (anahtarları tecrübelerdir).

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 211.

أَنَّ الرَّقِيَّ وَالْتَّمَائِمَ وَالتَّوَلَّةَ شِرْكٌ

İnne'r-rukye ve't-temâime ve't-tevlete şirkün (A.)

Muskalar, kol bağları, elbiselere öteberi asılması, reml döktürmek, sihir yaptırmak, fal baktırmak şirkir.

İslâmiyetin nâsiri, bazû-bend, nusha, tılsım, nazar boncuğu gibi masharalıkları külliyyen tahrim buyurmuştur: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtın Hakikate*, s. 304.

أَنَّ الصَّبْرَ الْجَمِيلَ الَّذِي لَا شَكْوَى فِيهِ

İnne's-sabre'l-cemîle'llezi lâ-şevkâ fihî (A.)

Güzel sabır, şikâyetsiz olandır.

~ hadisince... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 216.

أَنَّ الصَّبْرَ يَصِيرُ الْعَبِيدَ مَلُوكًا

İnne's-sabre yusayyiru'l-abêde mü-lûken (A.)

Sabır, köleyi padişah yapar.

~ Yusuf Zıya Kırîmî.

أَنَّ الصَّدَقَةَ وَالصَّلَاةَ يَعْمُرَانِ الدِّيَارَ
وَيَزِيدَانِ الْأَعْمَارَ

İnne's-sadakate ve's-silate ya'murâ-ni'd-diyâra ve yezîdânî'l-a'mâra (A.)

Sadaka ve akraba ziyareti, ülkeleri bayındır hâle getirir, ömürleri uzatır.

sadaka ömrü ziyade eder: ~ hadisi... Mehmed Sadeddin Çelebi, *Rişt-e-i Cevâhir*, s. 223.

انَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا

İnne's-salâte kânet ale'l-mü'minîne kitâben mevkûten (A.)

Çünkü namaz müminlere vakitleri belli bir farz olmuştur. (Nisâ, 4/103).

Kelâm-ı Kadîm'de: ~ Müsâ İznîkî, *Zâdü'l-ibâd*, s. 23; ~ âyeti hükmünce... Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, 2/68; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/634; ~ âyeti... Bediuzzaman Sa'id Nursi, *Sözler*, s. 776;...celî sülûsle: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/96.

انَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

İnne's-salâte tenhâ ani'l-fahşâi ve'l-münkeri (A.)

Çünkü namaz, kötü ve iğrenç şeylerden vazgeçirir. (Ankebût, 29/45).

~ âyeti... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîlâm*, s. 36;... Cenâb-ı Kâdir: ~ Mehmed Ali Zıyaeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir*, s. 61;... Kur'an'da: ~ Ömer Rıza, *Müslümanlık Nedir?* s. 43;... iç yüzünde: ~ yazılmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/260; Hak Celle ve Alâ buyurur: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 40.

انَّ السَّفِينَةَ لَا تَجْرِي عَلَى الْيَبْسِ

İnne's-seffinete lâ-tecrî ale'l-yübsi (A.)

Gemi karada yürümez.

Şiir: ~ Yusuf Zıya Kırîmî.

انَّ السَّلَامَةَ مِنْهَا تَرَكَ مَا فِيهَا

İnne's-selâmete minhâ terkü mâ fi-hâ (A.)

Ondan kurtuluş, onda olandan vazgeçmektir.

~ diyerek... Ziya Paşa, *Endülüs Târîhi*, 1/208.

انَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا

İnne's-sem'a ve'l-basara ve'l-fu'âde küllü ulâike kâne anhü mesûlen (A.)

Çünkü, kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan (o yaptığın kötü işten) sorumludur. (İsrâ, 17, 36).

~ buna delildir. Sürûrî Efendi, *Zâhîretü'l-mülûk*, s. 117; ~ mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 215.

انَّ سِيَاحَةَ أُمَّتِي الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

İnne seyâhate ümmü'ti el-cihâdü fi sebîli'llâhi (A.)

Ümmetimin seyahati, Allah yolunda savaştır.

Resûlü'llâh: ~ buyurdu. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/2625.

انَّ الشَّاعِرَ يَرْضَى بِهِدْمَ بَيْتِهِ لَا بِأَخْلَالَ بَيْتِهِ

İnne's-şâ'ire yertzâ bi-hedmi beytihî lâ-bi-ihlâli beytihî (A.)

Şair, evinin yıkılmasına razı olur; ama beytinin (iki mısradan oluşan sözü-nün) bozulmasına razı olmaz.

~ darb-ı meseli meşhurdur. Ali Cemâled-din, *Arûz-ı Türkî*, s. 5.

انَّ شَانَكَ هُوَ الْاَبْتَرُ

İnne şânieke hüve'l-ebterü (A.)

Asıl sonu kesik olan, sana buğzeden kimsedir. (Kevser, 108/3).

...kavluhü ta'âlâ: ~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/755;
...Nisâbü'rî'de yazar ki: ~ İmâm-ı Rabbâ-nî, *Mektûbât Tercümesi*1/172

انَّ الشَّهْوَةَ تَصِيرُ الْمَلُوكَ عَيْدًا وَإِنَّ الصَّبْرَ
يَصِيرُ الْعَيْدَ مَلُوكًا

İnne's-şehvete tûsayyiru'l-mülûke abîden ve inne's-sabre yûsayyiru'l-abîde mülûken (A.)

Şehvet (aşırı istek), padişahı köle, sabır ise köleyi padişah yapar.

~ Yusuf Ziya Kırımî.

انَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتٍ مِنْ آيَاتِ
اللَّهِ لَا يَخْسِفَانِ بِمَوْتِ انْسَانٍ وَلَا بِحَيَاتِهِ

İnne's-şemse ve'l-kamere âyetâni min âyâtî'llâhi lâ-yahsifâni bi-mevti inşânin ve lâ-bi-hayâtihi (A.)

Güneş ve ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyet (alâmet, nişan) tir; bunlar, bir insanın ölümü veya doğumu için tutulmazlar.

...hadis: ~ Nev'î Efendi, *Netâyicü'l-fünûn*, s. 228.

انَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ
أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ

İnne's-şemse ve'l-kamera lâ-yenke-sifâni li-mevti ahadin ve lâ lihayâti-hî (A.)

Güneş ve ay, bir kimsenin ölümü veya doğumu için tutulmazlar.

~ hadisi... Gâzî Ahmed Muhtâr Paşa, *Serrâirü'l-Kur'ân*, s. 5.

انَّ الشَّرْفَ بِالْفَضْلِ وَالْأَدَبَ لِأَبْلِأَصْلٍ
وَالنَّسَبَ

İnne's-şerefe bi'l-fazli ve'l-edebi lâ-bi'l-asli ve'n-nesebi (A.)

Şeref, erdem ve edepdir, soy sopla değil.

~ lâzimesince... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 2/407.

انَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا

İnne's-şeytâne leküm adüvvün fe'ttehihizühü adüvven (A.)

Şeytan, sizin düşmanınızdır, siz de onu düşman tutun. (Fâtır, 35/6).

~ âyeti... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî şerhi'l-hikem*, 2/451.

إِنَّ الشَّعْرَ لِحِكْمَةٍ وَإِنَّ الْبَيَانَ لَسِحْرًا

İnne's-şi're le-hikmeten ve inne'l-beyâne le-sihren (A.)

Mutlaka şirde bir hikmet, beyenda (İnanıdırıcı anlatım ve güzel sözde) bir sihir (çekicilik) vardır.

Hadis: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 25.

إِنَّ الشَّرْكَ لَظَلْمٌ عَظِيمٌ

İnne's-şirke le-zulmün azîmün (A.)

Şübhesiz, (Allah'a) ortak koşmak büyük bir zulümdür. (Lokman, 31/13).

~ Hâfız Zehebî, *Büyük Günahlar*, s. 13;...âyet: ~ Mevlânâ Kemâl, *Muvzû'âtü'l-ulûm*, s. 264;... öyle ise Allah'a şirk yapma: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Mesnevî-i Nûriye*, s. 168;...Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhî'l-Mesnevî*, 1/442.

إِنَّ الْعُجْبَ لَفَسَدَ الْعَمَلِ كَمَا يَفْسِدُ الْمَلْحُ الْعَسَلُ

İnne'l-ucbe le-fesede'l-amele ke-mâ yüfsidü'l-milhu'l-asele (A.)

Tuz balı nasıl bozarsa, kibir de ameli öyle bozar.

~ hadisi gelir. Naimâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 5/269

إِنَّ الْعُجْبَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا يَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ

İnne'l-ucbe ye'külü'l-hasenâti ke-mâ ye'külü'n-nâru'l-hatabe (A.)

Ateş, odunu nasıl yakıp yok ederse, kibir de iyilikleri öyle yer yokeder.

Hadis: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhî'l-Mesnevî*, 1/332.

إِنَّ الْوُدَّ يورثُ وَالْعَدَاوَةَ تورثُ

İnne'l-vedde yûrisü ve'l-adâvete tûrisu (A.)

Dostluk da, düşmanlık da miras kalır.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/601.

إِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ

İnne'z-zâlimîne le-fi şikâkın ba'îdin (A.)

Zalimler elbette (haktan) uzak bir ayrılık içindedirler. (Hac, 22/53).

~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/137.

إِنَّ الزَّمَانَ بِمِثْلِهِ بِخَيْلٍ

İnne'z-zamâne bi-mislihî bahîlün (A.)

Zaman, benzerini getirmekte cimridir.

~ Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyli Ravzatü'l-ibrâr*, s. 36.

إِنَّ الزَّمَانَ لَتَاتِبٌ لِرِجَالِهِ يَوْمًا بِهِمْ يَشْقَى وَيَوْمًا يَسْعَدُ

İnne'z-zamâne le-tâbi'un li-ricâlihî yevmen bihim yeşkâ ve yevmen yes'adü (A.)

Zaman, (çağın) insanlarına bağlıdır; onları, bir gün mutsuz, bir gün mutlu kılar.

Zaman: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/960; Beyit: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/175.

انَّ الظَّنَّ يَخْطِي وَيَصِيبُ

İnne'z-zanne yuhtî ve yusîbü (A.)

Zan, ya yanılır, ya rast gelir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/467.

انَّ الضَّرَّ وَرَاتٍ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ

İnne'z-zarürâti tûbihu'l-mahzûrâti (A.)

Zaruretler, yasak ve haram sayılan şeyleri helâl kılar.

~ kâidesi... Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 682.

انَّ الضَّرُورَةَ تَقْدِرُ بِقَدْرِهَا

İnne'z-zarûrete tukadderu bi-kaderihâ (A.)

Zaruret, miktarına göre takdir olunur.

~ sırrıyla... Bediuzzaman Said Nursi, *Lem'alar*, s. 146.

انَّ الدَّلِيلَ مِنْ ذَلِّ فِي سُلْطَانِهِ

İnne'z-zelîle men zelle fi sultânihî (A.)

Zelîl (hor görülen), gücünü kaybedendir.

Zelîl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/841.

انِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً

İnnî câilün fi'l-arzı halîfeten (A.)

Ben, yeryüzünde bir halife yaratacağım. (Bakara, 2/30.)

Âyet: ~ Osman Hâşim, *Divançe*, s. 7;... saat hitâb-ı İzzet yetişi:

~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-murîd ile'l-murâd*, s. 43; ~ âyeti... Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şâirleri*, s. 473; ~ hitabı ona olmuştur. Nişancızâde Mehmed Paşa, *Mir'ât-ı Kâinât*, 1/88; Hz.Âdem hakkında: ~ buyurdu. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/227.

انِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا

İnnî câ'ilüke li'n-nâsi imâmen (A.)

Ben, seni insanlara önder yapacağım. (Bakara, 2/124.)

Hz.İbrahim Hakkında: ~ vârid oldu. Bursalı İsmail Hakkı, *Râhü'l-Mesnevî*, 2/455; ~ nazmı ile... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîhi Cevdet*, 12/230; ~ fehvâsı... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, 1/353.

انِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

İnnî ena'llâhu rabbü'l-âlemîne (A.)

Muhakkak âlemlerin Rabb'ı Allah benim, ben!(Kasas, 28/30.)

Gûş et nidâ-yı ~ Şeyh Selâmî, *Divan*, s. 128;...nagme-i: ~ ile...Mehmed Memduh Paşa, *Dîvân-ı Eş'âr*, s. 37.

انِّي خَالِقُ بَشَرًا مِنْ طِينٍ

İnnî hâlikun beşeran min tînin (A.)

Ben, çamurdan bir insan yaratacağım.
(Sâd, 38/71).

~ takdiri anlaşıyordu. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/300.

أَنِّي لِأَحَبُّ الْآفِلِينَ

İnnî lâ-ühubbü'l-âfilîne (A.)

Şübhesiz ben, batanları sevmem.
(En'âm, 6/76).

...oku: ~ Faruk K.Timurtaş, *Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i*, s. 12.

أَنِّي لَمْ أُبْعَثْ لِعَانًا وَانَّمَا بُعِثْتُ رَحْمَةً

İnnî lem-üb'as la''ânen ve innemâ bu'istü rahmeten (A.)

Ben, lânetçi olarak değil, ancak rahmet olarak gönderildim.

Allah Resûlü: ~ M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/307.

أَنْ نَلْتَّ يَا رِيحَ الصَّبَا يَوْمًا إِلَى أَرْضِ الْحَرَمِ
بَلِّغْ سَلَامِي رَوْضَةَ فِيهَا النَّبِيُّ الْمُحْتَرَمِ

İn nilte yâ rîha's-sabâ yevmen ilâ arzı'l-harem

Bellig selâmî ravzaten fihe'n-nebiyü'l-muhterem (A.)

Ey saba yeli, bir gün Harem'e ulaşırsan, selâmımı içerisinde Muhterem Nebi (Hz. Muhammed)in bulunduğu kabre ilet!

Levha: ~ Aziz Mahmud Hüdâyî Camii, Üsküdar; Levha: ~ Mirzâzâde Şeyh Mehmed Camii, Üsküdar.

أَنِّي مَسْنِي الضَّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

İnnî messeniye'd-durru ve ente erhamü'r-râhimîne (A.)

Bu dert bana dokundu, sen merhametlilerin en merhametlisisin! (Enbiyâ, 21/83).

...Eyyûb hakkında gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hallîye*, s. 38;... naz ile niyaz etti: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/341; Eyyûb eyitti: ~ Ahmed Bîcân, *Envâru'l-âştîkîn*, s. 86.

أَنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ

İnnî resûlü rabbi'l-âlemîne (A.)

Ben, âlemlerin Rabb'inin eyçisiyim.
(Zuhruf, 43/46).

إِنَّ نِزْ بَكَذَرْدَ

İn nîz be-güzered (F.)

Bu da geçer (yahu).

~ Abdülbâkî Gölpınarlı, Tasavvuftan Deyimler ve Atasözleri, s. 390;

~ diye... Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 2/78; Geçmek: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 4/33;... madenî bir parada ta'lik ile: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/426; ~ fikriyle... Sezâyî, *Mektûbât*, s. 48.

الْأَنْصَافُ نِصْفُ الدِّينِ

el-İnsâfü nısfü'd-dîni (A.)

İnsaf, dinin yarısıdır.

Bir hadiste: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihâli*, s. 475; ~ demişler. Evliya çelebi, *Seyahatnâme*, 2/424; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/513; ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nacî*, s. 107;

...bu hadisin aslı: ~ şeklindedir. Besim Atalay, *Bektaşılık*, s. 32.

الْأَنْصَافُ نِصْفُ الْإِيمَانِ

el-İnsâfü nisfü'l-îmâni (A.)

İnsaf, imanın yarısıdır.

Meselâ: ~ Besim Atalay, *Bektaşılık*, s. 32; ~ bilgil kim... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 176.

إِنْسَانٌ بِهٖ أُمِيدٌ (أَرْزُو) زَنْدَهٗ أَسْتِ

İnsân be ümîd (ârzû) zinde-est (F.)

İnsan umutla yaşar.

الْإِنْسَانُ عَبْدُ الزَّمَانِ وَالزَّمَانُ عَدُوُّ الْإِنْسَانِ

el-İnsânü abdü'z-zamâni ve'z-zamânü adüvvü'l-insâni (A.)

İnsan zamanın kölesi, zaman ise insanın düşmanıdır.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/311.

الْإِنْسَانُ عَيْدُ الْإِحْسَانِ

el-İnsânü abîdü'l-ihsâni (A.)

İnsan, ihsan kuludur.

...uğrunda ölmek isterdi: ~ Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 1/24; ~ hükmünce... Abdullâh Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 70; ~ muktezâsınca... Nişancı Mehmed Paşa, *Türk Ahlâkçuları*, s. 140; ~ muktezâsınca... Seydî Ali Re'is, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 98; Levha: ~ Şevket Rado, *Türk Hattatları*, s. 159.

الْإِنْسَانُ بِنْيَانِ الرَّبِّ مِنْ هَدْمِ بِنْيَانِ الرَّبِّ فَهُوَ مَلْعُونٌ

el-İnsânü bünyânü'r-rabbi men hedeme bünyâne'r-rabbi fe-hüve mel'ûnün (A.)

İnsan, Allah'ın binasıdır, kim bunu yıkarsa o mel'undur.

Hadis: ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 241; ~ Şânîzâde, Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/228.

الْإِنْسَانُ أَسِيرُ الْإِحْسَانِ

el-İnsânü esîrü'l-ihsâni (A.)

İnsan, ihsanın esiridir.

~ kavlini tezkâr ile... Kâmil Paşa, *Siyâsî Osmanlı Târihi*, 1/234.

الْإِنْسَانُ حَرِيصٌ عَلَى مَا (لِمَا) مَنَعِ

el-İnsânü harîsun alâ mâ(li-mâ) müni'a (A.)

İnsan harama çok düşkündür.

Onun için demişlerdir: ~ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-ülûm*, 1/72; Hz. Resûl: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 42; ...nasip ne ise o olur: ~ Ali Rıza, *Mecâmi'u'l-mehâsin*, s. 68; Hırs: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/510.

الْإِنْسَانُ حَيَوَانٌ نَاطِقٌ

el-İnsânü hayvânün nâtıkun (A.)

İnsan konuşan hayvandır.

~ ya'ni... Celâleddîn-i Rûmî, *Fîhi mâfih*, s. 179.

الْإِنْسَانُ الْكَامِلُ غِدَاءُ الْكَائِنَاتِ

el-İnsânü'l-kâmilü gıdâü'l-kâinâti (A.)

Kâmil insan, kâinâtın gıdası (olgunlaştırıcısı)dır.

...bu manadadır ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 120.

الْإِنْسَانُ لَا يَخْلُو عَنْ الْخَطَاءِ وَالنِّسْيَانِ

el-İnsânü lâ-yahlû ani'l-hatai ve'n-nisyâni (A.)

İnsan, yanılğı ve unutkanlıktan kurtulamaz.

~ mazmûnunca... Gazi Ahmed Muhtar paşa, *Serâirü'l-Kur'ân*, s. 9.

إِنْسَانٌ مَدَنِيٌّ بِالطَّبْعِ

İnsânün medeniyyün bi't-tab'ı(A.)

İnsan, yaratılıştan medenîdir.

Hükemânın: ~ demelerinden maksat... *Müntehabât-ı Bedâi-i Edebiyye*(mensur kısmı) s. 5; ~ kavli... Nâfi Efendi, *Nâfi'ü'l-âsâr*, s. 104.

الْإِنْسَانُ مَرْكَبٌ مِنَ النَّسْيَانِ

el-İnsânü mürekkebün mine'n-nisyâni (A.)

İnsan, nisyan (unutma) dan hâli değildir.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/311; ~ darb-i mesel-i meşhûrunca... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 315; ~ demekle... Hâfız Hızır İlyas, *Târih-i Enderun*, s. 366; ~ mânâsının zuhuruna... Tayyazâde Ahmed Atâ, *Atâ Târihi*, 3/203.

الْإِنْسَانُ سِرِّيٌّ وَأَنَاسِرُهُ

el-İnsânü sırrî ve ene sırruhû (A.)

İnsan benim sırrım, ben onun sırrıyım.

...Hadîs-i Kutsî'de: ~ buyurur. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/69;... hadiste vârid olmuştur: ~ Mehmed Said, *Behcetü'l-esrâr Tercümesi*, s. 63; ...Hadîs-i Kutsî'de: ~ buyurdu. Bursalı İsmail Hakkı, *Râhi'l-Mesnevî*, 6/512.

الْإِنْسَانُ وَالْقُرْآنُ تَوْعَمَانِ

el-İnsânü ve'l-kur'ânü tev'emâni (A.)

İnsan ve Kur'an ikiz (benzer) dirler.

...hadiste: ~ buyurulmuştur. Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhü'l-kulûb*, s. 259.

إِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ

İn şekertüm le-ezîdenneküm (A.)

Şükrederseniz elbette size (nimetimi) artırırım. (İbrâhim, 14/7).

~ nazm-ı kerfmiyle... Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, 2/7.

اَنْتَبِهْ قَبْلَ اَنْ تَنْبَهَ

İntebih kable en tünebbehe (A.)

Uyarılmadan önce uyan!

~ ya'ni... Sinaneddin Yusuf b.Hızır, *Tezki-retü'l-evliyâ*, s. 92; ~ Feridüddin Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, 96b.

اَنْتَقَلَ مِنْ دَارِ الْفَنَاءِ إِلَى دَارِ الْبَقَاءِ

İntekale min dâri'l-fenâ ilâ dâri'l-bakâ (A.)

Fânî dünyadan ebedî dünyaya göçtü.

Baş taşı üstünde: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Niğde Aksaray Tarihi*, 2/1494; ...üzereindeki kitâbe şöyle:
~ Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *Edirne Mezarları*, s. 24; ...diğer yüzünde: ~ Âşık Paşa, *Târih*, ifade-i mahsûsa.

اَنْتَقَلَ مِنْ دَارِ الْغُرُورِ إِلَى دَارِ السَّرُورِ

İntekala min dâri'l-gurûri ilâ dâri's-sürûri (A.)

Gurur evi (dünya) dan, sevinç evine (ahirete) göçtü.

...bir yüzünde şu yazılar var: ~ Hikmet Turhan Dağlıoğlu, *Edirne Mezarları*, s. 24.

اِنْ تَنْصُرَ اللهُ يَنْصُرْكُمْ

İn tensuru'llâhe yensurküm (A.)

Siz, Allah'(ın dinin) e yardım ederseniz (Allah da) size yardım eder. (Muhammed, 47/7).

Buyurur: ~ Aziz Mahmud Hüdayî, *Divan*, s. 88; Hak Ta'âlâ: ~ Müezzîn Mustafa, *Nâru'l-hüüdâ*, s. 206; ~ nazmiyle... *Beyânü'l-hak*(gazete), 4/1687; Kur'an'da: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 395; Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 96.

اَلْاِنْتِظَارُ اَشَدُّ مِنَ النَّارِ

el-İntizârü eşeddü mine'n-nârı(A.)

Beklemek, ateşte yanmaktan daha zordur.

Atasözleri ve ünlü sözler: ~ Ömer Asım Aksoy, *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*, s. 74; ~ eyledi. Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderrun*, s. 496;...eskiler: ~ demişlerdir. Abdülkadir Karahan, *Türk Kültürü ve Edebiyatı*, s. 156; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/520.

اَنْتِظَارُ الْفَرَجِ بِالصَّبْرِ عِبَادَةٌ

İntizârü'l-fereci bi's-sabrı ibâdetün (A.)

Sabırla, (tasa ve sıkıntıdan) kurtuluş beklemek ibadettir.

Çend kelimenin beyânına sarf-ı maddûret olunur: ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâverre*, s. 138; ~ sırrı üzere... Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 170; ~ fehvâsınca... Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 192;... Efendimiz: ~ buyurmuştur. Ahmed Hamdi Akseki, *Ve'l-asr Tefsiri*, s. 67.

اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوْنَ الْفَاكِهَةَ مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

İn yekün münküm mi'tetün yağlibûne elfen mine'llezîne keferû (A.)

Sizden yüz kişi olsa(onlar), kâfirlerden bin kişiyi yener. (Enfâl, 8/65).

~ mazmûnuna istihzâr edip... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 2/85.

اَلْاِرَادَةُ تَرَكُّ الْاِرَادَةِ فِي الْاِرَادَةِ

el-İrâdetü terkü'l-irâdeti fi'l-irâdeti (A.)

Gerçek irade, insanın sınırlı iradesini, Allah'ın mutlak ve sınırsız iradesine bırakmasıdır.

~ mazmûnunca... Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 422.

أَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً

İrci'î ilâ rabbiki râziyeten merziyeten (A.)

Razı edici ve razı edilmiş olarak Rabb'ine dön!(Fecr, 89/28).

...nefs-i mutmeinneleri: ~ Kınalızâde Hâsan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 2/683; ~ refâkatıyla... *Fuzûlî, Hadîkatü's-su'adâ*, s. 120;... nidâ geldi ki: ~ Mehmed Said, *Behcetü'l-esrâr Tercümesi*, s. 181; ~ hitâbına... Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 72; ~ fermânı gelip... Evliya Çelebi, *Seyâhatnâme*, 8/46.

أَرَمَ ذَاتَ الْعِمَادِ الَّتِي لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا
فِي الْبِلَادِ

İreme zâtî'l-imâdi'lletî lem-yuhlak mislühâ fi'l-bilâdi (A.)

Yüksek sütunlarla dolu İrem'e ki şehirler arasında onun eşi yaratılmamıştır. (Fecr, 89/7-8).

...en asgarı ve ahkarı: ~ idi. Süheylî, *Ne-vâdir-i Süheylî*, s. 255.

أَرْحَمَ مِنْ دُونِكَ يَرْحَمُكَ مِنْ فَوْقِكَ

İrham men dûneke yerhamke men fevkake (A.)

Astına acı ki, üstün (Allah) sana acısın!

~ ile... Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahse-nü'l-hadis*, s. 232; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 322.

أَرْحَمَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمُكَ مَنْ فِي السَّمَاءِ

İrham men fi'l-arzı yerhamke men fi's-semâi (A.)

Yeryüzündekilere acı ki, gökteki (Allah) de sana acısın!

~ hadisiyle... Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 158; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/877.

أَرْحَمُوا عَزِيزَ قَوْمٍ ذَلَّ

İrhamû azîze kavmin zelle (A.)

Yenik düşmüş bir kavmin reisine saygı gösteriniz!

...ber-haseb-i kelâm-ı: ~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/287; ~ mısâkınca... Nergisî, *Kânünü'r-reşâd*, s. 29; ~ eser-i şerîfi... Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 2/625; ~ mısâkınca... Sahhâf Nuri Efendi, *Münşeât-ı Azîziye*, s. 46.

أَرْحَمُوا مَنْ فِي الْأَرْضِ يَرْحَمُكَ مَنْ فِي السَّمَاءِ

İrhamû men fi'l-arzı yerhamküm men fi's-semâi (A.)

Yeryüzündekilere acıyınız ki, gökteki (Allah) de size acısın!

~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 232; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 178; Bir başka hadiste: ~ M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/309; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümi, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 90.

ارْتَبَطُوا الْخَيْلَ فَإِنَّ ظُهُورَهَا لَكُمْ عِزٌّ
وَبَطُونَهَا لَكُمْ كَنْزٌ

İrtebitü'l-hayle fe-inne zuhûrehâ leküm izzün ve butûnehâ leküm ken-zün (A.)

Düşmanlarla savaşmak için at besleyiniz; çünkü at, güçlülük ve erdem sebebidir, karınları (tay ürettiği için) hazinenizdir.

Hadiste vârid olmuştur: ~ Mehmed Nahîfî Efendi, *Nehcü'l-meslûk fi siyâseti'l-mülûk*, s. 77.

اسْعَافُ الْمَرَامِ مِنْ عَادَةِ الْكِرَامِ

İs'âfü'l-merâmî min âdeti'l-kirâmî (A.)

Rica kabul etmek, büyük insanların âdetidir.

~ medlûlü üzere... Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 32.

الْإِسْلَامُ عِلْمٌ نَبِيٌّ وَالْإِيمَانُ فِي الْقَلْبِ

el-İslâmü alâniyetün ve'l-îmânü fi'l-kalbi (A.)

İslâm açıktır, iman ise kalpte (gizli)dir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/100; Hadiste: ~ Şeyh Abdurrahman Samî, *Hediyetü'l-âşîkîn*, s. 5.

الْإِسْلَامُ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ
فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ

el-İslâmü bed'e garîben ve se-ye'ûdü garîben ke-mâ bed'e fe-tûbâ li'l-gurebâi (A.)

İslâm garip başladı ve (günün birinde) yine başladığı gibi garip bir şekilde tekrar başlayacak(yeniden doğacak), ne mutlu o gariplere!

Resûlü'llâh buyurdu: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/69; Bir hadiste: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/348.

إِسْلَامٌ بَدَأَتْ خُودُ هَيْجٍ عَيْبِي نَدَّارِدْ (نَدَّارِدْ عَيْبِي)
هَرَّ عَيْبٍ كِه هَسْتِ دَر مَسْلَمَانِي مَاسْتِ

İslâm be-zât-ı hûd hiç aybî ne-dâred (ne-dâred aybî)

Her ayb ki hest der-müselmânî mâst (F.)

İslâmın kendisinde asla ayıp yoktur; her ne ayıp varsa, hepsi müslümanlığımızdan ileri gelmetedir.

~ Mehmet Cemal Ögüt, *Kadın İlmihali*, s. 26; ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 5/52; ~ büyük bir şark hakîminin dediği gibi: ~ Mehmed Şemseddin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 77.

الْإِسْلَامُ حَسَنُ الْخَلْقِ

el-İslâmü hüsnü'l-hulkı (A.)

İslâm, güzel ahlâktan ibarettir.

Ulu peygamber: ~ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlâk*, s. 72; ~ gibi... Muhsin Fâ-nî ez-Zâhirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 88;... bir hadiste: ~ Tahir Büyükkörükçü, *İslâm'da Edeb*, s. 5; ~ kelâm-ı Şâri. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/100; İslâmiyet hüsn-i hulkatan ibâret: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 80.

الْإِسْلَامِيَّةُ جَبَّتِ الْعَصْبِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ لِأَفْرَقِ
بَيْنَ عَبْدِ حَبْشِيِّ وَسَيِّدِ قُرَيْشِيِّ إِذَا اسْلَمَ

el-İslâmiyyetü cebbeti'l-asabiyyete'l-câhiliyyete lâ-farka beyne abdin habeşiyin ve seyyidin kureşiyin izâ esleme (A.)

İslâmiyet, cahiliyet geleneği olan ırkçılığın kökünü kurutmuştur. Müslüman olduktan sonra, Habeşli bir köylele, Kureşli bir efendi arasında fark yoktur.

...unsuriyet-perver bir hâkim millettaşını sever, adalet etmez: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 51.

الْإِسْلَامُ نَظِيفٌ فَتَنَظَّفُوا فَانَّهُ لَا يَدْخُلُ
الْجَنَّةَ إِلَّا نَظِيفٌ

el-İslâmü nazîfün fe-tenazzîfû fe-innehû lâ-yedhulü'l-cennete illâ nazîfün (A.)

İslâm, temizlik (dini)dir, temiz olunuz. Cennete, ancak temiz olan girer.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 100.

الْإِسْلَامُ يَعْلُو وَلَا يَعْلَى عَلَيْهِ

el-İslâmü ya'lû ve lâ-yu'lâ aleyhi (A.)

İslâmiyet, daima üstündür, alt edilemez.

~ nebevî hikmetini... M.Yaşar Kandemir, *İslâm Ahlâkı*, s. 262; ...çünkü: ~ Büyük Haydar Efendi, *Usûl-i Fıkh Dersleri*, s. 500;... Efendimiz: ~ Ömer Öngüt, *Süleymancuların İçyüzü*, s. 41; ~ hadisi... Mehmet Yalar, *İslâmî Hayatın Problemleri*, s. 127; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*3/100.

الْإِسْلَامُ يَجِبُ مَاقْبَلَهُ

el-İslâmü yecübbü mâ kablehû (A.)

İslâm(müslüman olmak) geçmiş günahları siler.

...İslâm ile magfirete erebilecekler: ~ El-malılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5896.

الْإِسْلَامُ يَزِيدُ وَلَا يَنْقُصُ

el-İslâmü yüzîdü ve lâ-yünkısu (A.)

İslâm, (her şeyi) artırır, eksiltmez.

~ hadisi... Mehmed Yalar, *İslâmî Hayatın Problemleri*, s. 127;Nitekim: ~ hadisi... Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'den Dersler ve Öğütler*, s. 212; Câmî'u's-sagîr'de gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 118.

الْإِسْلَامُ وَالسُّلْطَانُ تَوَآمَانٌ

el-İslâmü ve's-sultânü tev'emâni (A.)

İslâm ve sultan ikiz(benzer, birbirinin tamlayıcısı)dirler.

~ kavli... *Beyânü'l-hak*(gazete), 6/2524.

اسْمَعْ بِقَلْبِكَ إِنَّ الْأُذُنَ كَاذِبَةٌ

وَأَنْظِرْ بِعَقْلِكَ أَنْ الطَّرْفِ خَوَّانٌ

İsma' bi-kalbike inne'l-üzne kâzibe-tün

Ve'nzur bi-aklike, inne't-tarfe hav-vânün (A.)

Kalbinle dinle, çünkü kulak yalancıdır. Aklınla bak, çünkü göz çok haindir.

Buradaki ikinci kitâbe: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 2/235.

اسْمَحُوا يَسْمَحْ لَكُمْ

İsmahû yüsmah leküm (A.)

Hoşgörülü olunuz ki hoş görülesiniz.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 78; ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ah-lâk-ı Medenî*, s. 314;... semâhat, müslümanın alâim-i esâsiyesindedir. ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtın Hakîkate*, s. 54.

الْأَسْمُ عَيْنِ الْمَسْمَى

el-İsmü Aynü'l-müsemmâ (A.)

İsim, müsemmanın (isim verilenin) aydır.

...vâkıf-ı rumûz-ı: ~ Benli Hasan (Âhî), *Hüsn-i Dil*, s. 153.

الْأَثْمُ حَزَانِ الْقُلُوبِ

el-İsmü hazzânü'l-kulûbi (A.)

Günah, kalbin üzüntü duyduğu işleri yapmaktır.

Ayrıca: ~ buyurulmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulâmî'd-dîn*, 1/55.

اسْمُهُ يَسْمَعُ وَجِسْمَهُ لَا يَرَى

İsmühû yüsmâ'u ve cismühû lâ-yürâ (A.)

İsmi var, cismi yok.

Mesel: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/160.

الْأَثْمُ مَاخَاكَ فِي نَفْسِكَ (صَدْرِكَ)

el-İsmü mâ hâke fî nefsike (sadri-ke)(A.)

Günah, seni (göksünü, vicdanını) rahatsız eden şeydir.

...bu makâmı niceler fethetmişlerdir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'in Ter-cümesi*, s. 214; ~ Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Ahlâk*, s. 50.

الْأَسْرَافُ فِي الْمُبَاهَاتِ يُوجِبُ الْحَرَمَانَ
عَنِ الْمُنَاجَاتِ

el-İsrâfû fi'l-mübâhâti yücibü'l-hırmâne ani'l-münâcâti (A.)

Helâl olan şeylerde israf, duaların red-dine sebep olur.

...demişlerdir ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/359.

الْأَسْرَافُ ذِي الْأَطْنَابِ فِي الْمَقَالِ أَضْرُّ
مِنْ أَسْرَافِهِ فِي الْمَالِ

İsrâfün zi'l-itnâbı fi'l-makâli ezarru min isrâfihî fi'l-mâli (A.)

Sözü uzatarak israf etmek, malı israf etmekten daha zararlıdır.

ke-mâ kâle's-şâir: ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-kelâm*, s. 28.

اسْتَعْنُوا عَنِ النَّاسِ وَلَوْ بِشَوْصِ السَّوَاكِ

İstagnev ani'n-nâsi velev bi-şavvs's-sivâki (A.)

Misvak yıkamak gibi küçük bir iş bile olsa, insanlara yük olmayınız.

~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfât-tan Hakîkate*, s. 285.

اسْتَحْيُوا مِنَ اللَّهِ حَقَّ الْحَيَاءِ

İstahyû mina'llâhi hakka'l-hayâi (A.)

Allah'tan, nasıl utanma gerekirse öyle utanınız.

~ hadisi mücibince... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 146.

اسْتَعْمِلْ خَيْرَ النَّاسِ

İsta'mil hayra'n-nâsi (A.)

İnsanların iyiliği için çalış.

Onun için demişlerdir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kenz-i Mahfî*, s. 143.

اسْتَعْنَى الشَّبَابُ عَنِ الْخِضَابِ

İstagne's-şebâbü ani'l-hizâbi (A.)

Gencin boyanmaya ihtiyacı yoktur.

~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 3/174.

اسْتَفْتِ قَلْبَكَ (نَفْسَكَ) وَإِنْ أَفْتَاكَ الْمُفْتُونَ

İstefti kalbeke (nefseke) ve in eftâ-ke'l-müftüne (A.)

Müftüler fetva verseler de, fetvayı kalbinden (kendinden) al.

~ hadisi... *Beyânü'l-hak*(gazete), 4/1713; ... şu hadis kâfidir: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 16.

اسْتَعِينُوا فِي كُلِّ صِنْعَةٍ بِصَالِحِ أَهْلِهَا

İste'inû fî külli san'atin bi-sâlihi ehlihâ (A.)

Her sanatı, ehlinin yardımı ile öğreniniz.

~ hadisi mücibince... Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 40.

اسْتَقِمْ (فَاسْتَقِمْ) كَمَا أَمَرْتُ

İstekim (fe'stekim) ke-mâ ümirte (A.)

Emrolunduğun gibi doğru ol. (Hûd, 11/112).

Siz de: ~ olan... Bediuzzaman Said Nursi, *Münâzarât*, s. 96.

اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ

İstevâ ale'l-arşı (A.)

(Emri) arş üzerine hükümran oldu. (A'râf, 7/54).

Ez-cümle: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Muhâkemât*, s. 190; ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/2759.

اسْتَوَتْ عَلَى الْجُودَى

İstevet ale'l-cûdiyyi (A.)

(Gemi) Cûdî'ye oturdu. (Hûd, 11/44).

~ âyeti nâzil olmuştur. Evliya Çelebi, *Se-yahatnâme*, 9/438.

اِسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا

İstevsû bi'n-nisâi hayran (A.)

Hanımlara iyiliği tavsiye ediniz.

Hadiste: ~ Hasan Hulûsî Efendi, *Mec-ma'u'l-âdâb*, s. 101.

اَلْاِسْتِغْفَارُ فِي اللِّسَانِ تَوْبَةُ الْكٰذِبِيْنَ

el-istigfâru fi'l-lisâni tevbetü'l-kez-zâbine (A.)

Dilde kalan tevbe, yalancılardan tevbesidir.

...Efendimiz: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/215.

اَلْاِسْتِغْفَارُ يَأْكُلُ الْخَطَايَا كَمَا يَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ

el-İstigfâru ye'külü'l-hatâyâ ke-mâ ye'külü'n-nâru'l-hatabe (A.)

Ateş, odunu nasıl yakar yok ederse, tevbe de günahları öyle yok eder.

Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfe-tü'l-İslâm*, s. 47.

اِسْتِعْمَالُ النَّاسِ حُجَّةٌ يَجِبُ الْعَمَلُ بِهَا

İsti'mâlü'n-nâsi hüccetün yecibü'l-amelü bihâ (A.)

İnsanların kullanması bir kanıttır, onunla amel gerekir.

~ kâide-i fihriyye... Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/549; Bu Kâide: ~ diye yazılmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhîyye Kamûsu*, 1/267.

اِسْتِمَاعُ الْقُرْآنِ اَثْوَبُ مِنْ تِلَاوَتِهِ

İstimâ'u'l-kur'âni esvebü min tilâvetihî (A.)

Kur'an'ı dinleme, okumadan daha sevaplıdır.

...fıkhta gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Halîliye*, s. 44.

اِسْتِرَاحَةُ النَّفْسِ فِي الْيَأْسِ

İstirâhatü'n-nefsi fi'l-ye'si (A.)

İnsanın rahatı ihtiyaçsızlıktadır.

~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Ce-vâhir*, s. 24.

اَلْاِسْتِشَارَةُ عَيْنُ الْهُدَايَةِ

el-İstişâretü aynü'l-hidâyeti (A.)

Danışma, doğruyu bulmanın ta kendisidir.

~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâverre*, s. 140.

اِسْتُهُ فِي الْمَاءِ وَانْفَهُ فِي السَّمَاءِ

İstühû fi'l-mâi ve enfühû fi's-se-mâi (A.)

Kıçı suda, burnu havada.

...mazhar-ı mantûk-ı: ~ olup... Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/281;... mâ-sadak-ı: ~ olan... Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-ibrâr*, s. 366.

اِشْتِبَاهُ حَسَابٍ اَزْ بَغْدَادٍ بَرْمِي كَرْدَدٍ

İştibâh-ı hesâb ez-bagdâd ber-mî-gerded (F.)

Yanlış hesap, Bağdat'tan döner.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 172.

اطَاعَةُ النِّسَاءِ نَدَامَةٌ

Îtâ'atü'n-nisâi nedâmetün (A.)

Kadınlara itaat (kılıbıklık) pişmanlıktır.

Hadiste: ~ Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 102.

الْعِتَابُ خَيْرٌ مِنَ الْحَقْدِ

el-Îtâbu hayrun mine'l-hıkdı (A.)

Darılma, kin tutmadan daha iyidir.

Îtâb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/477.

الْعِتَابُ هَدِيَّةُ الْأَحْبَابِ

el-Îtâbu hediye'tü'l-ahbâbı (A.)

Paylama, dostların hediyesidir.

...vezir eyitti, ey melik: ~ Ali Çelebi, *Hümâyünnâme*, s. 723.

اعْتَزَلَ عَنَّا وَأَصِلْ

Î'tezele annâ vâsılün (A.)

Vâsıl (b.Atâ) bizden ayrıldı.

Hasan-ı Basrî: ~ buyurmuşlar. Büyük Haydar Efendi, *Usûl-i Fıkıh Dersleri*, s. 80.

الْأَعْتَابُ بِالْمَقَاصِدِ لِالْأَلْفَافِ

el-Î'tibâru bi'l-makâsıdı lâ-li'l-elfâ-zı (A.)

(Akitlerde) önem, maksat ve manalara verilir, sözlere değil.

3.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 123.

الْأَعْتَابُ لِلْغَالِبِ الشَّايِعِ لِالْتَّنَادِرِ

el-Î'tibâru li'l-gâlibi's-şâyî'i lâ-li'n-nâdiri (A.)

Önem, genelde, yaygın olanındır, az bilinenin değil.

Bu kâide: ~ diye mesturdur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/269.

الْأَعْتَابُ لِلْمَعْنَى لِالْأَلْفَافِ

el-Î'tibâru li'l-ma'nâ lâ-li'l-elfâzı (A.)

(Cezada) önem, maksat ve manaya verilir, sözlere değil.

~ kâidesinden mütercemdir. Ömer Nasuh Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/256.

الْأَعْتِرَاضُ لِلشَّيْخِ السَّعِيدِ سَمِّ قَاتِلٍ لِلْمُرِيدِ

el-Î'tirâzu li's-şeyhi's-sa'îdi semmün kâtılün li'l-mürîdi (A.)

Şeyhe itiraz, müridi öldüren bir zehirdir.

~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Minhâcü'l-fıkarâ*, s. 39.

اتَّبِعُوا الْعُلَمَاءَ فَإِنَّهُمْ سِرَاجٌ الدُّنْيَا
وَمِصْبَاحٌ الْآخِرَةِ

İttebi'u'l-ulemâe fe-innehüm sirâ-cü'd-dünyâ ve misbâhu'l-âhireti (A.)

(Bildiklerini uygulayan) bilginlere uyunuz; çünkü onlar, dünya ve ahiretin yol gösteren kandilleridir.

...Efendimiz: ~ A.Fikri Yavuz-İ.Özen, *Osmanlı Müellifleri*, 1/237; ~ Râşid Efendi, *Tevârih-i Enbiyâ*, s. 455; ~ ya'ni... Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 220.

اتَّخِذُوا الْغَنَمَ فَإِنَّهَا بَرَكَةٌ

İttehizü'l-ganeme fe-innehâ bereketün (A.)

Koyun besleyiniz, çünkü o çok bereketlidir.

Cenâb-ı Risâlet-Penâh: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtın Hakikate*, s. 286.

اتَّقِ اللَّهَ فِي عُسْرِكَ وَيُسْرِكَ

İtteki'llâhe fî usrike ve yüsrike (A.)

İyi ve kötü gününde Allah'tan kork!

~ gerek... Râşid Efendi, *Tevârih-i Enbiyâ*, s. 455.

اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُ مَا كُنْتَ

İtteki'llâhe haysü mâ kunte (A.)

Nerede olursan ol, Allah'tan kork!

...Resûl-i Ekrem: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, s. 223;... Hak'tan hazer et, deme dûr: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 45.

اتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهَا مُسْتَجَابَةٌ

İtteki da'vete'l-mazlûmi fe-innehâ müstecâbetün (A.)

Mazlumun(bed) duasından sakın; çünkü onun ahı yerde kalmaz!

...Serverimiz: ~ Mehmed Ârif, *Binbir Hadis*, s. 61; Hz.Peygamber: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtın Hakikate*, s. 38.

اتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا
وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ

İtteki da'vete'l-mazlûmi fe-innehû leyse beynehâ ve beyna'llâhi hicâbün (A.)

Mazlumun (bed) duasından sakın; çünkü bu dua ile Allah anasında perde yoktur.

Hiz. Peygamber: ~ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlâk*, s. 202.

اتَّقِ غَضَبَ الْحَلِيمِ

İtteki gazabe'l-halîmi (A.)

Yumuşak huylunun öfkesinden sakın!

...eserde: ~ vârid oldu. Müstakımzâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvan-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 362.

اتَّقِ الْمَحَارِمَ تَكُنْ عَبْدَ النَّاسِ

İtteki'l-mahârime tekün a'bede'n-nâsi (A.)

Haramlardan sakın, insanların en sofu-su olursun!

...hadiste buyurulmuştur: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 1/106.

اتَّقِ مَنْ رَفَعَكَ فَوْقَ قَدْرِكَ

İtteki men refe'ake fevka kadrike (A.)

Seni, olduğundan büyük gösterenden (yağcıdan) sakın!

~ müdâhin... Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 227.

اتَّقِ شَرَّ مَنْ أَحْسَنَتْ إِلَيْهِ

İtteki şerre men ahsente ileyhi (A.)

İyilik ettiğin kişinin kötülüğünden sakın!

~ Vak'a-nüvis Ahmed Lutfi Efendi, *Târih*, 14/27;... mükâfât olmak üzere: ~ hazırdır. Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhu'l-kulûb*, s. 272; ~ kelâm-ı sıdk-encâmî Zıya Paşa, *Endülüs Târîhi*, 1/141; Atasözleri ve Deyimler: ~ Osman F. Sertkaya *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 16/125; ~ mânâsını îmâ edince... Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 232.

اتَّسَعَ الْخَرَقُ عَلَى الرَّقْعِ

İttese'a'l-harku ale'r-rak'ı (A.)

Yama üzerindeki yırtık genişledi.

~ meselini... Nev'izâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/652; Hark: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/612.

اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ

İtteku'llâhe hakka tükâtihî (A.)

Allah'tan, ona yaraşır biçimde korkun! (Âl-i İmrân, 3/102).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/639; ~ deki... *Beyânü'l-hak*(gazete), 2/1015; ~ nazmını... Abdünnâfi Efendi, *Müntehabât-ı Nâfi'a*, s. 86;...

~ kavlinde... Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3/386; ~ bu makâma işârettir. Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîlâm*, s. 15.

اتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْدِلُوا بَيْنَ أَوْلَادِكُمْ

İtteku'llâhe ve'dilû beyne evlâdiküm (A.)

Allah'tan korkunuz, çocuklarınız arasında adaletli davranınız!

~ buyurulmuştur. Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dîni*, s. 53.

اتَّقُوا عَنْ مَوَاضِعِ التَّهْمِ

İttekû an mevâzı'ı't-töhemî (A.)

Suç isnat edilebilecek yerlerde bulunmaktan sakınınız!

...Fahr-ı Âlem: ~ deyü buyurmuş iken... Seydî Ali Re'is, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 45.

اتَّقُوا دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُمَا
وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ

İttekû da'vete'l-mazlûmi fe-innehû leyse beynehâ ve beyne'llâhi hicâbün (A.)

Mazlumun (bed) duasından sakınınız; çünkü bu dua ile Allah arasında engel yoktur!

Hız. Peygamber: ~ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ahlâk*, s. 202.

اتَّقُوا دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهَا تَصْعَدُ إِلَى السَّمَاءِ
كَأَنَّهَا شَرَارَةٌ

İttekû da'vete'l-mazlûmi fe-innehâ tes'adû ile's-semâi ke-ennehâ şerâ-retiün (A.)

Mazlumun (bed) duasından sakınınız; çünkü bu dua, şimşek hızıyla kabul makamına yükselir!

Hadis: ~ Mehmed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 92.

اتَّقُوا دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ وَإِنْ كَانَ كَافِرًا فَإِنَّهُ
لَيْسَ دُونَهَا حِجَابٌ

İttekû da'vete'l-mazlûmi ve in kâne kâfîren fe-innehû leyse dûnehâ hicâbün (A.)

Kâfir bile olsa, mazlumun (bed) duasından sakınınız; çünkü kabul makamı ile, mağdurun ahi arasında engel yoktur!

Hız.Peygamber: ~ Mehmet Şemsettin Günaltay, *Hurâfâtın Hakikate*, s. 38; Hadis-te: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 60; Peygamber: ~ buyurmuştur. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 73.

اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ

İttekû firâsete'l-mü'mini fe-innehû yenzuru bi-nûri'llâhi (A.)

Müminin ferasetinden (isabetli bir tahminle işin iç yüzünü anlamasından) sakınınız; çünkü o, Allah'ın nuru ile bakar (ve görür)!

~ Mehmed Süleyman, *Kıyâfetnâme*, s. 10; Resûlü'llâh buyurur: ~ Niyazî-i Mısrî *Risâle-i Vahdetü'l-vücûd*, s. 8; Hadiste: ~ Tahir Olgun, *Mesnevî Derstleri*, s. 124; ...şol kavli nitedir ki: ~ Sinâneddin Yusuf b. Hızır, *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 271; Hz.Risâlet demiştirler ki: ~ Ali Şîr Nevâyî, *Neşâyimü'l-mahabba*, s. 233.

اتَّقُوا غَضَبَ الْحَلِيمِ

İttekû gazabe'l-halîmi (A.)

Yumuşak huylunun öfkesinden sakınınız!

...eserde: ~ vârid oldu. MüstakıMZâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 362; ~ sırrına mazhariyetle... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 4/269.

اتَّقُوا كُلَّ مَنَافِقٍ عَلِيمِ اللِّسَانِ

İttekû külle münâfıkın alâmi'l-lisâni (A.)

Dil(inizi) bilen her münafıktan sakınınız!

~ hadisi vârid olmuştur. Mehmed Sadeddin Çelebi, *Rişte-i Cevâher*, s. 191.

اتَّقُوا مَجَانِقَ الضُّعَفَاءِ

İttekû mecânika'z-zu'afâi (A.)

Zayıfların mancınık(sapan, beddua) larından sakınınız!

~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 11/140; ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 4/12.

اتَّقُوا الْمَجْذُومَ كَمَا يَتَّقَى الْأَسَدُ

İtteku'l-meczûme ke-mâ yütteka'l-esedü (A.)

Cüzzamlı hastadan, arslandan sakınır gibi sakınınız!

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 106.

اتَّقُوا مَوَاضِعَ التُّهْمِ

İttekû mevâzi'a't-töhemî (A.)

Suç isnat edilebilecek yerlerde bulunmaktan sakınınız!

Hadiste: ~ buyurulmuştur. Tahir Olgun, *Mesnevî Dersleri*, s. 182; ~ mücibince... Aziz Mahmud Hüdâyî, *Külliyât-ı Dîvân-ı Hüdâyî*, s. 5; ~ emrine münkâd... Nevres Efendi, *Mebâligü'l-hikem*, s. 91; ...Resûl-i Hüdâ: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âl'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 46; Nitekim gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Ruhü'l-Mesnevî*, 2/38.

اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلَمَاتُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

İtteku'z-zulme fe-inne'z-zulme zulümâtün yevme'l-kıyâmeti (A.)

Zulümden sakınınız; çünkü zulüm kıyamet günü karanlıktır!

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/465.

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ

İyyâke na'büdü ve iyyâke nes-te'înü (A.)

(Yâ Rabb'i), ancak sana kulluk eder, ancak senden yardım isteriz. (Fâtîha, 1/4).

...nazm-ı pâk-i: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceler*, s. 404; ~ Seyyid Nesimî, *Divan*, s. 170; ~ âyetinde... Bursalı İsmail Hakkı, *Halîliye*, s. 52.

إِيَّاكَ وَدَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَانْهَافِ تَسْرِي
بِاللَّيْلِ وَالنَّاسِ نِيَامِ

İyyâke ve da'vete'l-mazlûmî fe-innehâ tesrî bi'l-leyli ve'n-nâsü niyâmün (A.)

Mazlumun Allah'a şikâyetinden sakın; çünkü o, geceleyin insanlar uykuda olduklarında bile kabul olur!

...ber-fehvâ-yı: ~ Karaçelebizâde Abdülâziz Efendi, *Zeyl-i Ravzatü'l-eberrâr*, s. 277; Resûlü'llâh buyurur: ~ Merdümü, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 28.

إِيَّاكَ وَالْكَسَلَ فَإِنَّهُ يَبْعِدُكَ مِنَ اللَّهِ وَمِنِّي

İyyâke ve'l-kesele fe-innehû yub'idü-ke mina'llâhi ve minnî (A.)

Tembellikten sakın; çünkü o, seni Allah ve benden uzaklaştırır!

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 107.

إِيَّاكَ وَكُلَّ أَمْرٍ يَعْتَدِرُ مِنْهُ

İyyâke ve külle emrin yu'tezeru minhü (A.)

(Sonunda) özür dileme zorunda kalı-
nacak her işten sakın!

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s.
95.

إِيَّاكَ وَمَا يَسُوءُ الْأُذُنَ

İyyâke ve mâ yesû'ü'l-üzne (A.)

Kulağa kötü gelen şeyden sakın!

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s.
97.

إِيَّاكُمْ وَالْبَطْنَةَ فَانْهَافَنَّهَا مَفْسَدَةً لِلْبَدَنِ مُورِثَةً
لِلْسَقَمِ مُكْسِلَةً عَنِ الْعِبَادَةِ

İyyâküm ve'l-bıtnate fe-innehâ müfsidetün li'l-bedeni mûrisetün li's-sekami muksiletün ani'l-ibâdeti (A.)

Çok yemekten sakının; çünkü o, bedeni bozar, hastalandırır, ibadete karşı tembelleştirir!

...Efendimiz: ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîâm*, s. 18.

إِيَّاكُمْ وَجَلِيسَ السُّوءِ

İyyâküm ve cefise's-sû'i (A.)

Kötü arkadaştan sakınınız!

~ malumlarıdır. Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 226.

إِيَّاكُمْ وَدَعْوَةَ الْمَظْلُومِ وَدَعْوَةَ الْإِيْتَامِ

فَانْهَمَّا تَسِيرَانَ وَالنَّاسِ نِيَامًا

İyyâküm ve da'vete'l-mazlûmi ve da'vete'l-eytâmi fe-innehümâ tesîrâni ve'n-nâsü niyâmün (A.)

Mazlum ve yetimlerin Allah'a şikayetlerinden sakının; çünkü onlar, insanlar uykuda olduklarında bile kabul olurlar!

Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 33.

إِيَّاكُمْ وَدَعْوَةَ الْمَظْلُومِ وَإِنْ كَانَ كَافِرًا

İyyâküm ve da'vete'l-mazlûmi ve in kâna kâfiren (A.)

Kâfir bile olsa, mazlumun (bed) duasından sakının!

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 289.

إِيَّاكُمْ وَالْدِينَ فَانْهَافَنَّ هُمٌ بِاللَّيْلِ وَمَذَلَّةً بِالنَّهَارِ

İyyâküm ve'd-deyne fe-innehû hemmün bi'l-leyli ve mezelletün bi'n-nehârî (A.)

Borçtan sakının; çünkü o, gece kaygı, gündüz horluktur!

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 166.

إِيَّاكُمْ وَالْغَيْبَةَ فَانْهَافَنَّ أَشَدَّ مِنَ الزِّنَا
وَمِنْ شَرِّبِ الْخَمْرِ

İyyâküm vel-gıybeti fe-inne'l-gıybeti eşeddü mine'z-zinâ ve min şurbi'l-hamri (A.)

Gıybetten sakının; çünkü gıybet, zina ve içkiden daha kötüdür!

Hadis: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/74; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 330.

إِيَّكُمْ وَالْغِنَاءَ فَانَّهُ يَنْقُصُ الْحَيَاءَ

İyyâküm ve'l-gınâ'e fe-innehû yun-kisu'l-hayâ'e (A.)

Şarkı ve türkü (gibi şeylerin müstehcen olanların) dan sakının; çünkü o, hayayı eksiltir!

~ bunların kelimâtındandır. Gelibolulu Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 4/155.

إِيَّكُمْ وَحَضْرَاءَ الدَّمَنِ

İyyâküm ve hadrâ'e'd-dimeni (A.)

Süprütülüklerde biten filiz (ortalama olan güzel kadın) dan sakının!

~ ma'nâ-yı şerfi... Râşid Efendi, *Tevârîh-i Enbiyâ*, s. 452; Resûl-i Ekrem: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 2/107; ~ hadisi... Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 3/629; Resûl buyurur kim: ~ Mehmed Ali Aynî, *Türk Ahlâkçıları*, 1/182;... bir hadiste: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/5037.

إِيَّكُمْ وَالْحَسَدَ فَانَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ

İyyâküm ve'l-hasede fe-inne'l-hasede ye'külül-hasenâti ke-mâ te'külül-nâ-ru'l-hatabe (A.)

Hasetten sakının; çünkü haset, ateşin odunu yakıp yok ettiği gibi iyilikleri(n sevabını) yer (yok eder):

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 175.

إِيَّكُمْ وَأَعْرَاضَ الرَّجَالِ

İyyâküm ve i'râze'r-ricâlî (A.)

İnsanların yüz çevirmesinden (tiksinmesinden) sakının!

~ mazmûnunca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 6/23.

إِيَّكُمْ وَالْكَذِبَ فَانَّ الْكَذِبَ مُجَانِبٌ لِلْإِيمَانِ

İyyâküm ve'l-kizbe fe-inne'l-kizbe mücânibün li'l-îmâni (A.)

Yalandan sakınınız; çünkü yalan, imandan uzaklaştırır.

إِيَّكُمْ وَالطَّمَعَ فَانَّهُ فَقْرُ الْحَاضِرِ

İyyâküm ve't-tama'a fe-innehû fakru'l-hâzırî(A.)

Tamahtan sakının; çünkü o, fakirliğin ta kendisidir!

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 156.

إِيَّكُمْ وَالظَّنَّ فَانَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ

İyyâküm ve'z-zanne fe-inne'z-zanne ekzebül-hadîsi (A.)

Zandan sakınınız; çünkü zan, sözün en yalanıdır!

...Efendimiz: ~ buyurmuştur. Ömer Hasuhi Bilmen, *Ashâb-ı Kirâm*, s. 117; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 194; Hadis: ~ M.Şerafetin Yalatkaya, *Va'zlar*, s.???90; Hadiste: ~ diye vârid olup... Süleyman Hasbî, *Tafsîl*, s. 97.

إِيَّاكُمْ وَالزَّانِيَ

İyyâküm ve'z-zinâe (A.)

Zinadan sakınınız!

~ hadisi... İzmirli, İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 144.

إِذَا أَقْبَلَتِ الدَّوْلَةُ غَلَبَتِ الْعُقُولُ الشَّهَوَاتُ
وَإِذَا أَدْبَرَتْ غَلَبَتِ الشَّهَوَاتُ الْعُقُولَ

İzâ akbeleti'd-devletü galebeti'l-ukûlü's-şehvâti ve izâ edbered galebeti's-şehvâtü'l-ukûle (A.)

Şans iyi ise akıl, nefsin arzularını yener; kötü ise nefsin arzuları akli yener.

Levha, 3: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*.

إِذَا عَمَّتِ الْبَلِيَّةُ فَطَابَتْ

İzâ ammeti'l-beliyyetü fe-tâbet (A.)

Belâ, umumî olursa iyidir. (El ile gelen düğün bayram.)

~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/524.

إِذَا عَصَانِي مَنْ يَعْرِفُنِي سَلَطْتُ عَلَيْهِ
مَنْ لَا يَعْرِفُنِي

İzâ asânî men ya'rifünî sellattü aleyhi men lâ-ya'rifünî (A.)

Beni tanıyan (inanan), bana isyan ederse, ben, beni tanımayanı onun başına belâ ederim.

~ Hadîs-i Kutsî'si... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 207.

إِذَا بَطَلَ الْأَصْلُ يُصَارُ إِلَى الْبَدَلِ

İzâ batale'l-aslu yusâru ile'l-bedeli (A.)

Asıl geçersizse, bedele baş vurulur.

Madde, 53: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 128; Bu madde: ~ Süleyman Hasbî, *Tafsîl*, s. 135; Bu kâide: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/272.

إِذَا بَطَلَ الشَّيْءُ بَطَلَ مَا فِي ضِمْنِهِ

İzâ batale's-şey'ü batale mâ fi zım-nihî (A.)

Bir şey geçersizse, onun içindeki şey de geçersizdir.

Bu kâide: ~ Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 133; Bu kâide: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/272; 52.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 128.

إِذَا جَاءَ أَجَلَ الْبَعِيرِ حَامٍ (يَدُورُ) حَوْلَ الْبَيْتِ

İzâ câ'e ecelü'l-ba'îri hâme (yedûru) havle'l-bi'ri (A.)

Devenin eceli gelince, kuyunun çevresine pisler, (çevresinde dolaşır).

~ mazmûnu üzere... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâciü't-tevârih*, 1/330;... tahrir olduğu üzere: ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsum Târihi*, 2/103; ~ Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 4/77.

اِذَا جَاءَ أَجَلَ الْبَعِيرِ يَبُولُ حَوْلَ الْبَيْتِ

Îzâ câ'e ecelü'l-ba'îri yebûlü havle'l-bi'ri (A.)

Eceli gelen deve, kuyunun çevresine işer.

...cezâ-yı ilâhîden selâmet-şümâr etmişlerdi: ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 11/202.

اِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً
وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ

Îzâ câ'e ecelühüm lâ-yeste'hirûne sâ'aten ve lâ-yestakdimûne (A.)

(Her ümmetin bir süresi vardır.) Süresi gelince (onlar), ne bir an geri kalırlar, ne de öne geçerler, (tam vaktinde batıp giderler). (A'râf, 7/347).

Cenâb-ı Hak buyurmuştur: ~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 7/3147; *Furkân-ı Azîm*'de: ~ Seydî Ali Re'is, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 86; ...Ömür ziyâde ve noksan olmaz: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İs-lâm*, s. 155; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 439;...ber-fehvâ-yı: ~ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vakâyi'ât*, s. 448.

اِذَا جَاءَ الْقَضَاعِمَى الْبَصْرُ

Îzâ câ'e'l-kazâ amiye'l-basaru (A.)

Kader tecelli edince göz kör olur.

~ Halil Ersoylu, *Cem Sultanın Türkçe Divanı*, s. 104; Bu meseldir kim: ~ Yahya Bey, *Divan*, s. 321; ~ gibi... İsmail Hikmet Ertaylan, *Varaka ve Gülşah*, s. 20; ~ Halim Giray, *Gülbin-i Hazân*, s. 37; ~ mantûku üzere... Ebûbekir Efendi, *Vak'â-i Cedîd*, s. 18; ~ Muhibbî, *Muhibbî Divân*, s. 276.

اِذَا جَاءَكُمْ كَرِيمٌ قَوْمٍ فَآكِرِ مَوْهٍ

Îzâ câ'eküm kerîmü kavmin fe-ekrimûhü (A.)

Bir kavmin ulusu size gelirse, ona ikram ediniz.

...altına rıdasını serdi ve: ~ buyurdu. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 1/638.

اِذَا جَاءَكُمْ الزَّائِرُ فَآكِرِ مَوْهٍ

Îzâ câ'ekümü'z-zâiru fe-ekrimûhu (A.)

Size gelen misafire ikram ediniz.

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 304.

اِذَا جَاءَ مُوسَى وَالْقَى الْعَصَا فَقَدْ بَطَلَ
السَّحْرُ وَالسَّاحِرُ

Îzâ câ'e mûsâ ve elka'l-asâ fe-kad batala's-sihru ve's-sâhiru (A.)

Mûsâ gelip asayı atınca, büyü de büyücü de geçersiz hâle geldi.

el-Emsâl: ~ Hâfız Refî', *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 47.

اِذَا جَاءَ السَّيْنُ دَخَلَ الشَّيْنُ أَظْهَرَ بِمِرْقَدِ الْمِيمِ

Îzâ câ'e's-sînü dahale's-şîne azhare bi-merkadi'l-mîmi (A.)

Selim (Yavuz) gelip, Şam'a girdiğinde Muhyiddin (Arabî)'nin mezarını ortaya çıkarır.

Muhyiddîn-i Arabî bir risâlesinde: ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/517.

إِذَا ضَجَرَ الْبَعِيرُ زَدَهُ الْحَمْلَ

Îzâ dacire'l-ba'îru zidhü'l-hamle (A.)

Deve azarsa yükünü artır.

إِذَا دَخَلَ السَّيِّئُ فِي الشَّيْنِ (إِلَى الشَّيْنِ)
أَظْهَرَ (ظَهَرَ، يَظْهَرُ) قَبْرَ مَحْيِ الدِّينِ

Îzâ dahale's-sînü fi's-şîni (ile's-şîni) azhare (zahare, yüzhiru) kabre muhyiddîni (A.)

(Yavuz) Selim Şam'a girdiği vakit, Muhyiddin (Arabî)'nin mezarını ortaya çıkarır.

İbn-i Arabî, öldükten sonra kabri ile ilgili olarak: ~ Faruk Tuncer, *Zaman Gazetesi*, 21.12.1994; ...rumûzât ile: ~ buyurup. Tevhid Efendi, *Menâkıb-ı Kethudâzâde*, s. 259; ~ kelâmı vefkınca... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 284; ~ kelâm-ı kerâmet-encamı... Mehmed Ali Aynî, İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulâmî'd-dîn*, s. 292.

إِذَا دَبِغَ الْأَهَابُ فَقَدْ طَهَّرَ

Îzâ dübiga'l-ihâbü fe-kad tahure (A.)

Ham deri tabaklanınca temiz olur.

Hadis: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 68.

إِذَا دُعِيتُمْ فَاسْتَجِيبُوا

Îzâ dü'itüm fe'stecîbü (A.)

Davet edilirsenez kabul ediniz.

~ emrine ittibâen... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 5/193.

إِذَا أَدْبَرَ الْبَخْتُ فَلَا فَوْقَ وَلَا تَحْتَ

Îzâ edbere'l-bahtü fe lâ-fevka ve lâ-tahte (A.)

Şans ters giderse, bunun iyisi kötüsü olmaz.

...su gücüyle itfa olundu: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah *Şânîzâde Târihi*, 2/45.

إِذَا أَدْبَرَ الْأَمْرُ كَانَ الْعَطْبُ فِي الْحِيلَةِ

Îzâ edbere'l-emru kâne'l-atabu fi'l-hileti (A.)

İş ters giderse hile bozulur.

...demişlerdir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 243.

إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ قَوْمًا ابْتَلَاهُمْ

Îzâ ehabbe'llâhu kavmen ibtelâ-hüm (A.)

Allah bir kavmi severse, onları dener.

Hadiste: ~ vârid olmuştur. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 359; ~ kavli Muhammedîsine liyâkat... *Beyânü'l-hak*(gazete), 5/2185.

إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ يَوْمًا مَاعَبَدَهُ الْقَى إِلَيْهِ
مَحَبَّةً لِلنَّاسِ

İzâ ihabbe'llâhu yevmen mâ abdehû elkâ ileyhi mahabbeten li'n-nâsi (A.)

Allah, günün birinde kulunu severse, onu insanlara sevimli kılar.

Şi'r: ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, s. 76.

اِذَا أَحَبَّ أَحَدٌ كَمَ إِخَاهِ فَلِيخْبِرِهِ

İzâ ehabbe ahadüküm ehâhu fe'l-yuhbirhu (A.)

Sizden biri (mümin) kardeşini severse, ona haber versin.

Hadis: ~ Nergisî, *İksîr-i Sa'âdet*, s. 45.

اِذَا أَحْبَبْتَ عَبْدًا كُنْتَ لَهُ سَمْعًا وَبَصْرًا
وَيَدًا وَلِسَانًا وَرَجُلًا يَسْمَعُ بِكَ وَيُرَى بِكَ
وَيَمْسُكُ بِكَ وَيَقُولُ بِكَ وَيَمْشِي بِكَ

İzâ ehbebtü abden küntü lehû sem'an ve basaran ve yeden ve lisânen ve riclen yesma'u bî ve yerâ bî ve yümsikü bî ve yekûlü bî ve yemşî bî (A.)

Bir kulu seversem, onun kulağı, gözü, eli, dili ve ayağı olurum; benimle işitir, benimle görür, benimle tutar, benimle söyler, benimle yürür.

...Hadis-i Kutsî'de: ~ Seyyid Muhammed Nur, s. 295; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhu'l-kulûb*, s. 253; ~ Hadis-i Kutsî'sine nazar... Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, ???/14; ~ ya'ni... Sinaned-din Yusuf b. Hızır, *Tezkiretü'l-evliyâ*, 129.

اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ

İnne ekremeküm inda'llâhi etkâ-küm (A.)

Allah katında en üstün olanımız, (Allah'ın buyrukları dışına çıkmaktan) en çok korunmanızdır. (Hucurât, 49/13).

~ tâc-ı izzetiyle... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîâm*, s. 15.

اِذَا اَنْتَ اَكْرَمْتَ الْكَرِيْمَ مَلَكَتَهُ
وَ اِنْ اَكْرَمْتَ اللَّيْمَ تَمَرَّدَا

İzâ ente ekremte'l-kerîme melektehû Ve in ekremte'l-le'îme temerredâ (A.)

İyi bir insana iyilik edersen, ona sahip olursun, alçak birine iyilik edersen azar; (azdırırsın).

~ hükmünce... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 245; ~ fehvâsı zuhur edip... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-su'arâ*, 1/367.

اِذَا ارَادَ اللّٰهُ بِعَبْدِهِ الْخَيْرَ عَجَّلَ لَهُ الْعُقُوْبَةَ

İzâ erâde'llâhu bi-abdihî'l-hayra accele lehû'l-ukûbete (A.)

Allah, iyiliğini dilediği kulunu, hemen verilen bir ceza ile uyarır.

Levha, 82: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*.

اِذَا ارَادَ اللّٰهُ بِعَبْدِهِ خَيْرًا بَصَرَهُ بِعِيُوْبِ نَفْسِهِ

İzâ erâde'llâhu bi-abdihî hayran bassarahû bi-uyûbi nefsihî (A.)

Allah, bir kuluna iyilik isterse, ona kendi ayıplarını gösterir.

Risâlet-penâh buyurur: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhîretü'l-mülûk*, s. 57.

اِذَا ارَادَ اللهُ بِعِبْدٍ خَيْرًا جَعَلَهُ وَاَعْظَا فِي نَفْسِهِ

Îzâ erâde'llâhu bi-abdîn hayran ce'alehû vâ'izen fî nefsihî (A.)

Allah, bir kula iyilik dilerse, onu, kendine öğüt veren bir kimse yapar.

~ mantûkunca... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 478.

اِذَا ارَادَ اللهُ بِالْأَمِيرِ خَيْرًا جَعَلَ لَهُ وَزِيرًا صَدِيقًا

Îzâ erâde'llâhu bi'l-emîri hayran ce'ale lehû vezîran siddîkan (A.)

Allah, bir hükümdara iyilik dilerse, ona, çok doğru bir veziri (yardımcı) kılar.

Hadis: ~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 287.

اِذَا ارَادَ اللهُ بِقَوْمٍ خَيْرًا أَبْصَرَ هُمْ بِعُيُوبِ أَنْفُسِهِمْ

Îzâ erâde'llâhu bi-kavmin hayran ebsarahum bi-uyûbi enfüsihim (A.)

Allah, bir kavme iyilik dilerse, onlara, kendi ayıplarını gösterir.

Resûl-i Ekrem fermân etmiş: ~ Bediuzzaman Said Nursî, *Mektûbât*, s. 305; Resûl dedi: ~ Nevres Efendi, *Mebâligü'l-hikem*, s. 144.

اِذَا ارَادَ اللهُ بِقَوْمٍ شَرًّا اَعْطَاهُمُ الْجَدَلَ وَمَنْعَهُمُ الْعَمَلَ

Îzâ erâde'llâhu bi-kavmin şerran a'tâhümü'l-cedele ve mene'ahümü'l-amele (A.)

Allah, bir kavme (olumsuz tutumları yüzünden) kötülük dilerse, onlara kavga ettirir, çalışıp (ilerlemelerine) engel olur.

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 207.

اِذَا ارَادَ اللهُ بِقَوْمٍ شَرًّا وَلَّى عَلَيْهِمْ سَفَهَاتِهِمْ وَقَضَىٰ بَيْنَهُمْ جَهَالَهُمْ

Îzâ erâde'llâhu bi-kavmin şerran vellâ aleyhim süfehâhüm ve kazâ beynehüm cühhâlühüm (A.)

Allah, bir kavme, (olumsuz tutumları yüzünden) kötülük dilerse, anlayışı kıt kimseleri başlarına getirir, yargılarını cahiller verir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/215.

اِذَا ارَادَ اللهُ بِمَلِكٍ خَيْرًا جَعَلَ لَهُ وَزِيرًا صَالِحًا

Îzâ erâde'llâhu bi-melikin hayran ce'ale lehû vezîran sâlihan (A.)

Allah, bir hükümdara iyilik dilerse, ona, iyi bir veziri (yardımcı) kılar.

...hadiste: ~ İbrahim Nâtûkî, *Akâidü'l-İslâm*, s. 73.

اِذَا ارَادَ اللهُ خَيْرًا بِأَمْرٍ فَقَهَهُ فِي الْعِلْمِ وَالِدِّينِ

İzâ erâde'llâhu hayran bi-imruin fakkahâhû fi'l-ilmî ve'd-dîni (A.)

Allah, bir kişiye iyilik dilerse, onu, ilim ve dinde anlayışlı kılar.

~ meselince... Şânîzâde Mehmet Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/154.

إِذَا أَرَادَ اللَّهُ أَنْفَازَ قَضَائِهِ وَقَدْرَهُ سَلَبَ
ذَوِي الْعُقُولِ عَقُولَهُمْ

İzâ erâde'llâhu infâza kazâihî ve kaderihî selebe zevi'l-ukûli ukûlehum(A.)

Allah, kaza ve kaderini yerine getirmek isterse, akıllılardan akıllarını soyar.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/197; ~ hadisi bunu nâ-tıktır. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/108; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 210;... Peygamberimiz bu hususta: ~ buyurmuştur. Nizameddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 263; ~ hadisinin sırrı... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 4/41.

إِذَا أَرَادَ اللَّهُ شَيْئًا هِيَآ سَبَابَهُ

İzâ erâde'llâhu şey'en heyye'e esbâ-behû (A.)

Allah, bir şeyi dilerse, sebeplerini hazırlar.

~ mazmûnunca... Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme*, 1/181;...mazhar-ı tevfiğ buyurur: ~ Vak'a-nüvis Ahmed Lutfi Efendi, *Târîh*, 14/63;~ muktezâsınca... Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târîhi*, s. 397; ~ fehvâsınca... Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 1/259; ~ kavliyle... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 8/313.

إِذَا أَرَدْتَ أَمْرًا فَتَدَبَّرْ عَاقِبَتَهُ

İzâ eradte emran fe-tedebber âkıbe-tehû (A.)

Bir iş yapmak istersen, sonucunu düşün.

~ hadisini tedebbür... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/159;Nitekim: ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *İlm-i Ahvâl-i Rûh*, 63.

إِذَا اتَّأَكَّمْ كَرِيمٌ قَوْمٌ فَكَرِمُوهُ

İzâ etâküm kerîmü kavmin fe-ekrimûhu (A.)

Bir kavmin ulusu size gelirse, ona ikram ediniz.

...Efendimiz: ~ buyurdular. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 181 ~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâverre*, s. 137; Resûl-i Ekrem: ~ buyurdu. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmî'd-dîn*, 2/492; ~ umûmiyetle... Mehmed Ârif, *Binbir Hadis*, s. 39;... Habîb-i Ekrem: ~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 210.

إِذَا اتَّأَكَّمْ الزَّائِرُ فَكَرِمُوهُ

İzâ etâküm'z-zâirü fe-ekrimûhu (A.)

Size gelen misafire ikram ediniz.

Bir hadiste: ~ buyurulmuştur, Ömer Nabuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 471.

إِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْكُتْ

İzâ gazıbe ahadüküm fe'l-yesküt (A.)

Biriniz öfkelenirse, sussun.

~ mealinde olan hadis... Ahmet Hamdi Akseki, *İslâm Ahlâkı*, s. 178.

إِذَا غَضِبْتَ فَاسْكُتْ

İzâ gazıbt fe'skü't (A.)

Öfkelenildiğin zaman sus.

...Cenâb-ı Nebi buyurmuştur. ~ Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-i Medenî*, s. 159; Resûl-i Ekrem: ~ buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmî'd-dîn*, 3/390.

إِذَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ شَيْءٌ فَدَعَّهُ

İzâ hâke fî nefsike şey'un fe-da'hü (A.)

Vicdanını rahatsız eden bir şeyi bırak.

~ vâ esefâki... Mazhar Bey, *Zübde-i İlm-i Ahlâk*, s. 110; ~ hadisi... Mehmed Ârif, *Binbir Hadis*, s. 43.

إِذَا حَلَّتِ الْمَقَادِيرُ ضَلَّتِ التَّدَابِيرُ

İzâ halleti'l-makâdîru dalleti't-tedâbîru (A.)

Kaderde olanlar başa gelince, tedbirler işe yaramaz.

~ Ahmed Cevdet, *Tercüme-i Sad-Kelime-i İmam Ali*, s. 31; el-Emsâl: ~ Hâfız Refî'. *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 46

إِذَا حَلَّتِ التَّقَادِيرُ ضَلَّتِ التَّدَابِيرُ

İzâ halleti't-tekâdîru dalleti't-tedâbîru (A.)

Kaderde olanlar başa gelince, tedbirler yarar sağlamaz.

~ muktezâsınca... Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/154.

إِذَا حَانَ أَجَلُ الْبَعِيرِ حَامَ حَوْلَ الْبَيْتِ

İzâ hâne ecelü'l-ba'îri hâme havle'l-bi'ri (A.)

Eceli gelen deve, kuyunun çevresine pisler.

~ mazmûnu üzere... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârih*, 1/330.

إِذَا حَانَ الْقَضَا ضَاقَ الْفَضَا

İzâ hâne'l-kazâ dâka'l-fezâ (A.)

Kaza gelince uzay daralır.

~ Hâfız Refî', *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 11; ~ Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/399.

إِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا

İzâ hâtabehümü'l-câhilûne kâlû selâmen (A.)

Cahiller, kendilerine laf atarsa "selam" derler. (Furkan, 25/63).

Resûl-i Ekrem dahi: ~ tarîkına sâlik olup... Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 61.

إِذَا حَيَّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنِ مِنْهَا أَوْ رَدُّوْهَا

İzâ huyyitüm bi-tahıyyetin fe-hayyû bi-ahsene minhâ ev ruddûhâ (A.)

Bir selâm ile selâmlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeliyle selâm verin, yâhut verilen selâmı aynen îade edin. (Nisâ, 4/86).

~ âyeti mîsdâkıncı... Hasan Tefvik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 123.

إِذَا اجْتَمَعَ الْخَلِيفَتَانِ فَاقْتُلُوا أَحَدَهُمَا

İzâ icteme'a'l-halifetâni fa'ktülû ehadehümâ (A.)

İki başkan türediğinde birini öldürün!

~ mazmûnu üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 4/331.

إِذَا اجْتَمَعَ الْمُحَلَّلُ مَعَ الْمُحَرَّمِ غَلَبَ الْمُحَرَّمُ

İzâ icteme'a'l-muhallilü ma'a'l-muharrimi harrimi galebe'l-muharrimü (A.)

Helâlleştirilenle haramlaştıran bir araya gelirse, haramlaştıran üstün gelir (üstünlük haramlaştıranca verilir).

Bu kâide: ~ diye yazılmıştır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istilâhât-ı Fıkhyiye Kamûsu*, 1/299.

إِذَا اجْتَمَعَ الْمُبَاشِرُ وَالْمَتَسَبِّبُ أَضِيفَ الْحُكْمُ إِلَى الْفَاعِلِ

İzâ icteme'a'l-mübâşiru ve'l-müte-sebbibü uzîfe'l-hükmü ile'l-fâili (A.)

İş yapanla, sebep olan bir araya geldiğinde, hüküm, işi yapana verilir.

Bu kâide: ~ diye yazılıdır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmîyye ve Istilâhât-ı Fıkhyiye Kamûsu*, 1/286; Bu madde: ~ Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 235:90. Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 131.

إِذَا التَّقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفِهِمَا فَالْقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ

İzâ ilteka'l-müslimâni bi-seyfihi-mâ fe'l-kâtîlü ve'l-maktülü fi'n-nârı (A.)

İki Müslüman kılıç çekerek karşı karşıya gelirlerse, öldüren de ölen de ceennemdedir.

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 241.

إِذَا انْتَهَتِ الْمُدَّةُ لَمْ تَنْفَعِ الْعِدَّةُ

İzâ inteheti'l-müddetü lem-tenfa'i'l-iddetü (A.)

Müddet bitince, sayı işe yaramaz.

~ mazmûnunu müş'ir... Gelibolulu Âlî Efendi, *Kühü'l-ahbâr*, 4/160.

إِذَا اصْطَلَحَ الْفَارَةُ وَالسَّنُورُ خَرَبَ دُكَّانُ الْبِقَالِ

İzâ istalaha'l-fe'retü ve's-sinnevrü harabe dükkânü'l-bakkâli (A.)

Sıçan ile kedi barışırsa, bakkalın dükkanı harap olur.

~ kıyasınca... Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/283; ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 169; el-Emsâl; ~ Hâfız Refî', *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 47.

إِذَا اتَّعَضَتِ الْمُدَّةُ لَمْ تَنْفَعِ الْعِدَّةُ

İzâ itte'azati'l-müddetü lem-tenfa'i'l-iddetü (A.)

Süre bitince, sayı yarar sağlamaz.

Amma: ~ dir. Benli Hasan (Âhî), *Hüsn-i Dil*, s. 209.

إِذَا قَدَرْتَ عَلَى عَدُوِّكَ فَاجْعَلِ الْعَفْوَ

شُكْرُ الْقُدْرَةِ

İzâ kaderte alâ adüvvike fe'c'ali'l-afve şükra'l-kudreti (A.)

Düşmanına karşı güçlü olduğun zaman, güçlülüğün şükürü olarak affet.

~ muktezâsınca... Ali Efendi, *Menâkıb-ı Hünerverân*, s. 126;... berfehâ-yı: ~ Koca Ragıp Paşa, *Divan*, s. 12; ~ mücibince... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtîn*, 1/515.

إِذَا كَانَ الْغُرَابُ دَلِيلَ قَوْمٍ فَيَهْدِيهِمْ
إِلَى دَارِ الْبَوَّارِ

İzâ kâne'l-gurâbu delîle kavmin fe-yehdîhim ilâ dâri'l-bevâri (A.)

Karga bir kavmin kılavuzu olursa, onları tehlikeli olan yere sevkeder. (Kılavuzu karga olanın burnu b... tan çıkmaz.)

~ Hâfız Refî'. *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 9.

إِذَا كَانَ الْغُرَابُ دَلِيلَ قَوْمٍ سَيَهْدِيهِمْ
إِلَى أَرْضِ الْجِيَّافِ

İzâ kâne'l-gurâbu delîle kavmin se-yehdîhim ilâ arzı'l-ciyâfi (A.)

Karga bir kavmin kılavuzu olursa, onları leşlerin bulunduğu yere sevkeder.

~ *Beyânü'l-hak*(gazete), 4/1674.

إِذَا كَانَ الْكَلَامُ مِنْ فِضَّةٍ فَالْسُّكُوتُ مِنْ ذَهَبٍ

İzâ kâne'l-keîâmü min fîzzatin fe's-sükûtü min zehebin (A.)

Söz gümüşse, süküt altındır.

Fızza: ~ M.Sait Şimşek-T.Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, s. 312.

إِذَا كَانَ رَبُّ الْبَيْتِ بِالْدَفِّ مُوَلَّعًا
فَشَيْمَةُ أَهْلِ الْبَيْتِ كُلِّهِمْ رِقَاصًا

İzâ kâne rabbü'l-beyti bi'd-deffi müli'an

Fe-şîmetü ehli'l-beyti küllihim rakkâsun (A.)

Ev re'isi çalgıcı ise, evin kalkı toptan dansçı olur.

~ mefâdınca... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/40; ~ beytinin tazannum eylediği... *Beyânü'l-hak*(gazete), 1/588.

إِذَا كَانَ رَبُّ الْبَيْتِ بِالطَّبْلِ ضَارِبًا فَلَاتَلَمَّ
الصَّبِيَّانُ فِيهِ عَلَى الرَّقْصِ

İzâ kâne rabbü'l-beyti bi't-tablı dâ-riben fe lâ-telümmü's-sıbyânü fihi ale'r-raksı (A.)

Evin reisi davulcu olursa, evde bulunan çocuklar oyuncu (köçek) olur.

~ *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/588.

إِذَا كَانَ صَاحِبُكَ عَسَلًا فَلَا تَلْحِسْهُ كَلَّةٌ

İzâ kâne sâhibüke aselen fe-lâ-tel-hıshu küllehü (A.)

Arkadaşın balsa, hepsini yalama!

~ sâhibin... Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâvere*, s. 141.

إِذَا كَانَ ثَلَاثَةً فَلْيُؤْمَرُوا أَحَدَهُمْ

Îzâ kâne selâsetün fe'l-yü'merû eha-dehüm (A.)

Üç kişi iseler, birini başkan edinsinler.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/193.

إِذَا كَانَ الْوَادِي خَالِيًا يَكُونُ الثَّعْلَبُ وَالْيَاءِ

Îzâ kâne'l-vâdî hâliyen yekûnü's-sa'lebü vâliyen (A.)

Dere boş ise, tilki vali olur.

إِذَا كَانَ الزَّمَانُ إِلَى الْأَنْقِلَابِ
تَعَالَيْبُهَا يَصُولُ عَلَى الْكِلَابِ

**Îzâ kâne'z-zamânü ile'l-inkılâbı
Se'âlfübühâ yesûlü ale'l-kilâbi (A.)**

Zaman kötüyü dönüşürse (yönetim zayıflarsa), tilkiler köpekler saldıır.

~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 3/63.

إِذَا كَانَتْ الْفَاحِشَةُ كَانَتْ الرَّاجِفَةُ

Îzâ kâneti'l-fâhişetü kâneti'r-râcife-tü (A.)

Kötülük ortaya çıkan yerlerde, çok fitneler ortaya çıkar.

~ kelâm-ı mûcibince... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 146.

إِذَا قَسَا الْقَلْبُ لَمْ تَنْفَعَهُ مَوْعِظَةٌ
كَأَلَاَرْضٍ إِنْ سَبِخْتَ لَمْ يَنْفَعِ الْمَطْرُ

Îzâ kase'l-kalbü lem-tenfa'hu mev'izatün

Ke'l-arzı in sebahat lem-yenfa'i'l-mataru (A.)

Bitek olmayan tuzlu (çorak) araziye yağmur nasıl etki etmezse; kararan (katılaşan) kalbe, öğüt öyle etki etmez.

Beyit: ~ Hâfız Ahmed Mahir, *el-Muhkem fi şerhi'l-hikem*, 2/444.

إِذَا قَضَى اللَّهُ لِرَجُلٍ أَنْ يَمُوتَ بِأَرْضٍ
جَعَلَ لَهُ إِلَيْهَا الْحَاجَةَ

Îzâ kazâ'llâhu li-recülin en yemû-te bi-arzım ce'ale lehü ileyhe'l-hâ-cetü (A.)

Allah, bir kişinin bir yerde ölmesine hükmettiyse, o kişiyi oraya muhtaç kılarlar.

...aleyhi's-selâm: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/184.

إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَاِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Îzâ kazâ emran fe-innemâ yekûlü le-hû kün fe-yekûnü (A.)

(Allah), bir şeyi yaratmak istedi mi, ona sadece "ol" der, o da hemen oluverir. (Bakara, 2/117).

~ Mevlânâ Kemâl, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, s. 227; ~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 210; ~ kavli gibi. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5263.

اِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فِي السَّفَرِ فَأَمْرُوا أَحَدَكُمْ

İzâ küntüm selâsetün fi's-seferi fe'mürû ahadeküm (A.)

Yolculukta üç kişi iseniz, içinizden birini başkan seçiniz.

Nitekim hayret buyururlar: ~ Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Minhâcî'l-fukarâ*, s. 53.

اِذَا لَمْ تَسْتَحِجِّ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ

İzâ lem-testahyi fa'sna' mâ şî'te (A.)

Utanmazsan dilediğini yap.

...ve elîm azaba: ~ Süleyman Efendi, *Miftâhü'l-felâh*, s. 49; ~ hadisi üzere... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 131; ~ Kültür Bakanlığı Yayınları, *Kırk Hadis*, s. 3;...Efen-dimiz: ~ buyurmuşlardır. Ali Seyyidi, *Ahlâk-ı Dinî*, s. 116; Şu hadis bildirmektedir: ~ Ahmet Hamdi Akseki, *İslâm Ahlâkı*, s. 216.

اِذَا لَمْ تَسْتَطِعْ شَيْئًا فَدَعَهُ
وَجَاوَزَهُ إِلَى مَا تَسْتَطِعُ

İzâ lem-testeti' şey'en fe-da'hu Ve câvezhü ilâ mâ testeti'u (A.)

Bir şeyi başaramazsan, onu bırak, yapabileceğin işe giriş.

~ mefâdi üzere... Ziya Paşa, *Endülü's Târihi*, 3/24; ~ mücibince... Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târihi*, 2/609.

اِذَا لَمْ يَكُنِ الْمَلُوكُ ذَاهِبَةً فَدَوْلَتَهُ ذَاهِبَةٌ

İzâ lem yeküni'l-mülûkü zâhibeten fe-devletühû zâhibetün (A.)

Hükümdarlar gitmediği zaman, devleti (yaptırım gücü) gider.

~ fehvâsınca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 2/210.

اِذَا لَمْ يَكُنْ وِفَاقٌ فَفِرَاقٌ

İzâ lem yekün vifâkun fe-firâkun (A.)

Uzlaşmanın olmadığı yerde ayrılık olur.

~ müeddâsı iktizâsıyla... Şânîzâde Mehmed Atullah, *Şânîzâde Târihi*, 3/90.

اِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ (الْإِنْسَانُ) انْقَطَعَ عَمَلُهُ
إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ: صَدَقَةٌ جَارِيَةٌ أَوْ عِلْمٌ
يَنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٌ صَالِحٌ يَدْعُوهُ

İzâ mâte ibnü âdeme (el-insânü) inkata'a amelühû illâ min selâsin: Sada-katün câriyetün ev ilmün yuntefa'u bihî ev vededün sâlihun yed'û lehû (A.)

İnsan öldüğü zaman amel defteri kapanır, üç şey müstesna, bunlar: Kalıcı sadaka, yararlanılan ilim, dua eden iyi evlattır.

~ hadisi... Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 1/141

~ hadisinde vâkı' olan... Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, 188.

اِذَا مَاتَ أَمْرٌ دُنِيَ نَقَصَهُ

تَوَقَّعْ زَوَالًا إِذَا قِيلَ تَمَّ

İzâ mâ temme emrun denâ naksuhû
Tevakka' zevâlen izâ kîle temme (A.)

Bir iş tamam olmaya başlayınca eksilmesi yaklaşır, tamam denilince sona ermesini gözetle!

~ buyurdular. Şemseddin Sivâsî, *Menâ-kıb-ı Çahâr-yâr-i güzîn*, s. 38.

إِذَا مَلَكَ الْأَرَاذِلُ هَلَكَ الْأَفَاضِلُ

İzâ meleke'l-erâzilü heleke'l-efâdlü (A.)

Reziller yönetimi ele geçirirse, erdemliler mahv olur.

~ dâiyesini ihtiyâr... Gelibolulu Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 1/28.

إِذَا الْمَرْءُ أَفْشَى سِرَّهُ بِلِسَانِهِ وَلَا عَلَيْهِ غَيْرُهُ
فَهُوَ أَحْمَقُ إِذَا ضَاقَ صَدْرُ الْمَرْءِ عَنْ سِرِّ
نَفْسِهِ فَصَدَرَ الَّذِي يَسْتَدْعِي السَّرَّ اضْيِيقْ

İze'l-mer'ü efsâ sırrahû bi-lisânihî
ve lâ-aleyhi gayruhû fe-hüve ahma-
ku izâ dâka sadru'l-mer'i an sırrı
nefsihî fe-sadru'llezî yüstevda'u's-
sırru edyaku (A.)

Sırrımı, dili ile ifşa edip, yayılır korkusuyla uyarıda bulunan kişi ahmaktır. İnsanın içi, kendi sırrını saklamaya dar gelirse, sır kendisine açılan kişinin içi daha dardır.

Ahnes b.Kays: ~ demiştir. Mehmed Said, *Veżâifü'l-insân*, s. 126.

إِذَا مُدِحَ الظَّالِمِ اهْتَزَّ العَرْشُ

İzâ müdiha'z-zâlimü ihtezze'l-arşu (A.)

Zalim övülürse, arş titrer.

~ kelâm-ı hikmet-iştimâli... *Beyânü'l-hak*(gazete), 7/2910.

إِذَا نَظَرَ أَحَدُكُمْ إِلَى مَنْ فَضَّلَ عَلَيْهِ فِي الْمَالِ
وَالْخَلْقِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلَ مِنْهُ

İzâ nazare ahadüküm ilâ men
fuddile aleyhi fi'l-mâli ve'l-halkı
fe'l-yenzur ilâ men hüve esfele
minhü (A.)

Sizden biriniz, servet ve yaratılıştaki kendisinden üstün birini gördüğü zaman, hemen kendisinden daha düşük birine baksın (hâline şükretsin)

Resûl-i Ekrem: ~ buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/539

...diğer bir rivâyette beyan kılınan: ~ hadisi... Hâfız Ahmed Mâhir *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 2/374.

إِذَا نَزَلَ الْقَدْرُ عَمِيَ الْبَصَرُ

İzâ nezele'l-kaderu amiye'l-basaru (A.)

Kader gelip çatığı zaman, göz kör olur.

Kader: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/779.

إِذَا نَزَلَ الْقَدْرُ بَطَلَ الْحَدْرُ

İzâ nezele'l-kaderu batale'l-hazeru (A.)

Kader gelip çattığı zaman, sakınma, mana ve önemini yitirir.

~ çünkü... Ali Çelebi, *Hümâyünnâme*, s. 68.

إِذَا نَزَلَ الْوَبَاءُ عَلَى دِيَارِ سَيِّهْلِكَ
كُلَّ ذِي عِزٍّ وَيَأْسٍ إِذَا وَقَعَ الشَّرَارَةُ فِي
مَتَاعٍ سَتَحْرَقُ ذَاكَ مِنْ رَطْبٍ وَيَبَسِّ

**İzâ nezele'l-vebâü alâ diyârin se-
yehlikü külle zî izzin ve be'sin izâ
vaka'a's-şerâretü fî metâ'in se-
tahruku zâke min ratbin ve yeb-
sin (A.)**

Eşyaya, kıvılcım düştüğü zaman nasıl yaş kuru ayırmaksızın hepsini yakıp yok ederse; bir ülkeye veba hastalığı gelince, güçlü güçsüz ayırımı yapmaksızın herkesi, öyle öldürür, yokeder.

Nazm: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/151.

إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَتَعَزَّى بِعِزِّ الْجَاهِلِيَّةِ
فَاعْضَوْهُ بِهَنْ أَبِيهِ وَلَا تَكُنُوا

**İzâ ra'eytümü'r-recüle yete'azzâ bi-
azâ'i'l-câhiliyyeti fe-eiddûhü bi-heni
ebîhi ve lâ-teknû (A.)**

Bir kimseyi, cahiliyet âdeti üzere (yâ le-filân) diye, kavm ve kabilesine intisap ederek imdat çağrısında bulunduğunu görürseniz, ona: "Babanın... ısrır" deyiniz; bunu açıkça söyleyiniz, kina-ye yoluna sapmayınız.

~ hadisinin râvisi Ubey b.Ka'b... Ahmet Nâim, *İslâm'da Da'vâ-yı Kavmiyet*, s. 44;... hadiste vârid oldu ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/236.

إِذَا صَلَحَ الْمَلِكُ صَلَحَتْ جُنُودُهُ

**İzâ salaha'l-melikü salahat cünûdü-
hû (A.)**

Hükümdar kendini düzeltirse, askerleri de kendilerini düzeltirler.

...ber-mûcibi: ~ Nâimâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 1/10.

إِذَا صَوَّتَ الْعَصْفُورُ طَارَ فَوْادُهُ

**İzâ savvete'l-usfûru târe fu'âdü-
hû (A.)**

Serçenin ötmesinden kalbi uçar (ödü patlar).

~ mısırınca... İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 96.

إِذَا ثَبَّتَ الشَّيْءُ ثَبَّتَ بِلَوَازِمِهِ

**İzâ sebete's-şey'ü sebete bi-levâzimi-
hî (A.)**

Bir şey yerleşince, levazımı (gereçleri) ile yerleşir.

~ kâidesince... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 369.

إِذَا سَمِعْتُمُ الطَّاعُونَ بَارِضِينَ فَلَا تَدْخُلُوها
وَإِذَا وَقَعَ بَارِضٌ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهَا

İzâ semi'tümü't-tâ'üne bi-arzın fe lâ-tedhulûhâ ve izâ vaka'a bi-arzın ve entüm bihâ fe lâ-tahrucû minhâ (A.)

Bir ülkede taun hastalığının varlığını duyarsanız, oraya girmeyiniz; bulunduğunuz ülkede varsa, oradan çıkmanız.

~ hadis-i sahîhi emrine... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/111.

إِذَا طَابَ أَصْلُ الْمَرْءِ طَابَ فُرُوعُهُ

İzâ tâbe aslû'l-mer'i tâbe fûrû'uhû (A.)

Aslı iyi olan insanın, nesli de iyi olur.

...mesel-i meşhûr ona dâirdir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 256; ~ mazmûnunca... Mehmed Nüzhed, *Mugni'l-kitâb*, s. 4.

إِذَا تَقَرَّرَ الْوُصُولُ بِالْأُصُولِ نَطَقَ اللِّسَانُ بِالْفُضُولِ

İzâ takarrare'l-vusûlü bi'l-usûli nataka'l-lisânü bi'l-fuzûli (A.)

Asıllara ulaşma gerçekleşince, dil, çok söz söyler.

...ahâlî-yı fuzûl demişlerdir: ~ Nâvî Efendi, *Netâyicü'l-fünûn*, s. 16

إِذَا طَلَعَ الصَّبَاحُ أُسْتَغْنِيَ عَنِ الْمَصْبَاحِ

İzâ tala'a's-sabâhu üstugniye ani'l-mısbâhı (A.)

Sabah olunca, ışığa ihtiyaç kalmaz.

...lâ-cerem kalan dinler mensûh oldular: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-merîd ile'l-murâd*, s. 67;... yine buyurmuştur ki: ~ Abdü'n-nâfi Efendi, *Müntehabât-ı Nâfi* 'a, s. 52.

إِذَا تَعَارَضَ مُفْسِدَتَانِ رُوِعِيَ أَحْضَمُهُمَا
ضَرَرًا بِأَرْتِكَابِ أَحْفَهُمَا

İzâ te'âraza müfsidetâni rû'ıye a'zamühümâ zararın bi-irtikâbi ahaffihimâ (A.)

Müfsit (bozan) iki şey bir arada bulunurlarsa, zararı büyük olanından vazgeçilir, küçük olan tercih edilir.

Bu kâide: ~ diye yazılıdır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/264.

إِذَا تَعَارَضَ مُفْسِدَتَانِ يُخْتَارُ أَهْوَنُهَا

İzâ te'âraza müfsidetâni yuhtârü ehvenühâ (A.)

Müfsit (bozan) iki şey bir arada bulunurlarsa, en zararsızı yeğlenir.

29. Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 125.

إِذَا تَعَذَّرَ الْبَرُّ فِي الْيَمِينِ فَلَا حَنْثَ

İzâ te'azzere'l-berru fi'l-yemîni fe lâ-hanise (A.)

Yeminde ber(şartlı yemin şu testi içindeki sudan bugün içmezsem şöyle olsun, diye yemin etse, o gün dolmadan önce suyu dökmüş bulunsa, özürleense) yemini bozmuş olmaz.

Bu kâide: ~ diye mestûrdur. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/297.

إِذَا تَعَدَّرَ الْحَقِيقَةَ يَصَارُ إِلَى الْمَجَازِ

İzâ te'azzere'l-hakîkatü yüsâru ile'l-mecâzi (A.)

Hakikî mana tutmazsa, mecaza baş vurulur.

Bu madde: ~ Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 149; ~ kâide-i fıkhiye. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/548.

إِذَا تَجَاوَزَ الشَّيْءَ حَدَّهُ انْقَلَبَ ضِدَّهُ

İzâ tecâveze's-şey'ü haddehû inkalebe zıddehû (A.)

Haddini geçen şey zıddına döner.

~ Bu cümle-i hikemiyye... Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 116.

إِذَا تَحْيِرْتُمْ فِي الْأُمُورِ فَاسْتَعِينُوا
مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ

İzâ tehayyertüm fi'l-ümûri fe'ste'inû min ehli'l-kubûrı (A.)

İşlerinizin içinden çıkamazsanız, ölmüşlerin (geçmişlerin) tecrübelerinden yararlanınız.

...güzel bir sülüs ile şu kitabeyi okudum: ~ İbrahim Hakki Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/356; ~ hadisi üzere... Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/459;... ehâdis-i mevzû'a-i kâzibeden bir kısmı şunlardır: ~ Ubeydullah Efgânî, *Mûcize-i Peygamberî*, s. 34;... bazı meşâyih: ~ Kâtib Çelebi, *Mizânü'l-hak*, s. 49;... hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakki, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/41.

إِذَا تَمَّ الْعَقْلُ نَقَصَ الْكَلَامُ

İzâ temme'l-aklü nakasa'l-keâmü (A.)

Akıl olgunlaşınca, söz eksilir. (Akıllı az konuşur.)

Hz. Ali: ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keâm*, s. 29; Hz. Ali buyurmuştur ki: ~ Hasan Tefvik Efendi, *Ravza-i Muhâverre*, s. 125:

...peygüle-i: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 187; Hz. Ali: ~ İbrahim Fahreddin Çelebi, *Şemsü'l-esrâr*, s. 161; ~ fehvâsından ba'îd... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/265.

إِذَا تَمَّ أَمْرٌ بَدَأَ نَقْصَهُ
تَوَقَّعَ زَوَالًا إِذَا قِيلَ تَمَّ

İzâ temme emrün bede'e naksuhû Tevakka' zevâlen izâ kile temme (A.)

Bir iş, tamamlanınca eksilmeye başlar; tamam denilince bitmesini gözetle!

Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/967; Beyit: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/138; ~ fehvâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 1/265.

إِذَا تَصَادَفَا الْمَاءَ وَالنَّارَ انْقَلَبَا بُخَارًا

İzâ tesâdefe'l-mâu ve'n-nâru inkalebâ buhâran (A.)

Su ile ateş bir araya gelirse, buhara dönüşürler.

~ nümûdârî üzere... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/255.

إِذَا تَصَافَقَ الْأَمْرُ فَانْتَظِرْ فَرَجًا

فَأَصْبِقُ الْأَمْرَ إِذْ نَاهُ إِلَى الْفَرْجِ

**İzâ tezâyeka'l-emru fe'ntezır ferecen
Fe-ezyaku'l-emri ednâhü ile'l-fereci (A.)**

İş sıkışınca kurtuluşu bekle; çünkü işin en sıkışığı, kurtuluşa en yakın olanıdır.

~ Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyli Ravzatü'l-ibrâr*, s. 364.

إِذَا أَنْزَلَ الْقَدْرَ بَطَلَ الْحَذَرُ

İzâ ünzile'l-kaderü batale'l-hazerü (A.)

Kader indirilince (gelip çatınca), sakinme, anlam ve önemini yitirir.

Zîrâ: ~ buyurulmuştur. Hasan Hulûsî Efendi, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 186.

إِذَا وَقَعَتْ فِي بَلِيَّةٍ فَاسْتَعْنِ بِاللَّهِ

**İzâ vaka'te fî beliyetin fe'ste'in
bi'llâhî (A.)**

Belâya düşersen, Allah'tan yardım dile!

Ma'bûdunu unutma: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 30.

إِذَا وَسَدَ الْأَمْرُ إِلَى غَيْرِ أَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ

**İzâ vüside'l-emru ilâ gayri ehlihî
fe'ntezırî's-sâ'ate (A.)**

İş, ehli olmayana verildiği vakit (zayı edilmiş demektir, işte o zaman) kıyameti bekle!

(Hz.Peygamber): ~ buyurulmuştur. Yaşar Kandemir, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, s. 278; ~ hadisine ittiba'...İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 530;...Efendimiz: ~ Mahmut Esat Coşan, *Tasavvufa Giriş*, s. 37; ~ Mehmed Ârif, *Binbir Hadis*, s. 49; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Hâfız Mehmed Sadık, *Cihad-ı Ekber*, 1/97.

إِذَا يَتَسَّ الْأَنْسَانُ طَالَ لِسَانُهُ
كَسَنُورٍ مَغْلُوبٍ يَصُولُ عَلَى الْكَلْبِ

**İzâ ye'ise'l-insânü tâle lisânühü
Ke-sinnevrin maglûbin yesûlü ale'l-
kelbi (A.)**

İnsan, umut kestiği zaman, yenik düşmüş kedinin köpeğe saldırdığı gibi, dili uzar (kuşku kalmaz, her şeyi söyler).

Nitekim Tâzi şiirinde gelmiştir: ~ Mustafa Özkan, *Gülîstan Tercümesi*, s. 8; ~ fehvâsınca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 4/277; ~ muktezâsınca... Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vakâyi'ât*, s. 400. ~ müeddâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 9/37; Sa'dî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/125.

إِذَا ضَاقَتْ بِكُمْ أَرْضٌ فَاسْبَحُوا

İzâ zâkat biküm arzun fe'sbehû (A.)

Size bir yer dar gelirse, göçünüz.

~ vefkınca... Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 311.

إِذَا زَالَ الْمَانِعُ عَادَ الْمَمْنُوعُ

İzâ zâle'l-mâni'u âde'l-memnû'u (A.)

Engel ortadan kalkarsa, yasak geri gelir.

24.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 125; Bu kâide: ~ diye yazılıdır. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istulâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/263: ~ kâidesinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 80; ~ kâide-i Fıkhiyye. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/410.

اِذَا ظَلَمْتَ مِنْ دُونِكَ فَلَا تَأْمَنْ عِقَابَ
مَنْ فَوْقَكَ

İzâ zalemte men dûneke fe lâ-te'men ikâbe men fevkake (A.)

Astına kötülük edersen, üstün de sana kötülük eder.

~ vefkinca... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/44; Azâb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/489.

اِذَا ذَهَبَ الْحَيَاءُ حَلَّ الْبَلَاءُ

İzâ zehebe'l-hayâü halle'l-belâü (A.)

Haya gittiği vakit, belâ gelir yerleşir.

~ Hasan Tevfik Efendi, *Ravza-i Muhâverre*, s. 140; Haya: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/575.

اِذَا ضَيَّعْتَ الْأَمَانَةَ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ

İzâ zî'ati'l-emânetü fe'ntezırı's-sâ'ate (A.)

Emanet zayı edildiği zaman kıyameti bekle!

Efendimiz: ~ buyurmuştur. M.Yaşar Kandemir, *Örneklerle İslâm Ahlâkı*, s. 277.

اِظْهَارُ الْغِنَاءِ مِنَ الشُّكْرِ

İzharu'l-gnâi mine'ş-şükri (A.)

İhtiyaçsızlık gösterme (tenezzül etme-me) şükürdendir.

Gani: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/591; ~ ma'nâ-yı latîfî. Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 13; ~ mezâyâsınca... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 153; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsüme*, s. 10.

اِذْهَدُ فِي الدُّنْيَا يُحِبُّكَ اللَّهُ وَاذْهَدُ فِيمَا
عِنْدَ النَّاسِ يُحِبُّكَ النَّاسُ

İzhed fi'd-dünyâ yuhıbbüke'llâhu ve'zhed fimâ inde'n-nâsi yuhıbbüken-nâsü (A.)

Dünyaya hevesi kes, Allah seni sevsin; insanların elinde olandan tamahı kes, insanlar seni sevsin.

Levha: ~ Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 75; ~ Kültür Bakanlığı Yayınları, *Kırk Hadis*.

اِذْهَمَّا فِي الْغَارِ

İz hümâ fi'l-gârı (A.)

İkisi mağarada iken. (Tevbe, 9/40).

~ Veysî, *Siyer-i Veysî*, 1/128.

اِذْ مَا مِنْ ذَرَّةٍ إِلَّا وَفِيهَا مَا فِي الْكُلِّ

İz mâ min zerretin illâ ve fihâ mâ fi'l-küllü (A.)

Bütünde ne varsa, parçada da o vardır.

~ bes... Bursalı İsmail Hakkı, *Makâlât*, s. 9.

اَذِيْقُولُ لِسَاحِبِهِ لَا تَحْزَنُ اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا

İz yekûlü li-sâhibihî lâ-tahzen in-na'llâhe ma'anâ (A.)

(İkisi mağarada iken) arkadaşına, "üzülme, Allah bizimle beraberdir" diyordu. (Tevbe, 9/40).

Nitekim gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 126.

عِزُّ الدُّنْيَا بِالْمَالِ وَعِزُّ الْآخِرَةِ بِصَالِحِ الْأَعْمَالِ

İzzü'd-dünyâ bi'l-mâli ve izzü'l-âhi-reti bi-sâlihi'l-a'mâli (A.)

Dünyanın şerefi malla, ahiretin şerefi iyi amelledir.

Hz.Ömer: ~ Yusuf Ziya Giridî.

عِزُّ الْمُلُوكِ بِالْمَمَالِكِ

İzzü'l-mülûki bi'l-memâlîki (A.)

Hükümdarların şirefi, ülkelerledir.

~ remzini ârif... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 2/185.

عِزُّ الْمُؤْمِنِ اسْتِغْنَائُهُ عَنِ النَّاسِ

İzzü'l-mü'mini istignâ'uhû ani'n-nâsi (A.)

Müminin şerefi, insanlardan tamahı kesmesidir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/502.

K

قَبَّاحَتٌ نَهَ شَاشِيدَنُ وَنَهَ رِيْدَنَ اَسْتُ
قَبَّاحَتٌ قَبَّاحَتٍ نَهَ فَهْمِيْدَنَ اَسْتُ

Kabâhat ne şâşîden ü ne rîden-est
Kabâhat kabâhat-ı ne-fehmîden-est (F.)

Küçük ve büyük abdest bozma suç de-
ğildir, asıl suç cahilliktir.

Nazm: ~ Nergisî, *Hamse*, s. 83.

كَعْبَهُ بِنْيَادِ خَلِيْلِ اَزْرَاَسْتُ
دَلِّ نَظْرَكَاهِ جَلِيْلِ اَكْبَرِ اَسْتُ

Ka'be bünyâd-ı halîl-i âzer-est
Dil nazargâh-ı celîl-i ekber-est (F.)

Kâbe'nin temelini Âzer'in oğlu Halil
atmıştır, gönül ise Yüce Allah'ın nazar-
gâhı (bakış yeri)dir.

Mevlânâ: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk
Lügati*, 4/517; Molla Câmî: ~ diyor. Os-
man Ergin, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdi
Tolun*, s. 191; Mevlânâ: ~ Muallim Nacî,
Lûgat-ı Nâcî, s. 392; ~ Mahir İz, *Tasav-
vuf*, s. 68.

قَابَ قَوْسَيْنِ اَوْ اَدْنٰى

Kâbe Kavseyi ev ednâ (A.)

Onunla arasındaki mesafe, iki yay ka-
dar, yahut daha az (kaldı). (Necm,
53/9).

~ den geçti Mustafa... Besim Atalay, *Bek-
taşılık*, s. 90; Kaşındır: ~ Şeyh Selâmî, *Di-
van*, s. 122; ~ tûbâsı... Ahmed Yesevî, *Dî-
vân-ı Hikmet*, s. 58;

...be-hakk-ı: ~ Ziver Paşa, *Divan ve Mün-
şe'ât*, s. 336; ~ ya urûc ...Râşid Efendi,
Tevârîh-i Enbiyâ, s. 201.

كَعْبَةُ الْعُشَّاقِ بَاشَدِ اَيْنَ مَقَامٍ
هَرَكَةٍ نَاقِصٍ اَمَدٍ اَيْنَجَا شُدَّتَمَامٍ

Ka'betü'l-iüşşâk bâşed in makâm
Her ki nâkıs âmed incâ şüd tamâm (F.)

Bu makam, âşıkların kâbesidir; buraya
eksik gelen tamamlanır.

...şu iki farsça mısra vardır: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 264; Mevlânâ'nın dergâh-ı pîr hakkında: ~ Sedid Yüksel, *Şeyh Gâlib*, s. 13; Mevlânâ'nın türbesi kapısı üst kitâbe: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/746;...pîrin (Mevlânâ) türbesinin iç kapısı üzerinde menkûştur: ~ Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, s. 120; Mevlânâ'nın türbesinin kapısında şu beyt yazılıdır: ~ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/393.

الْقَبْرِ بَابٌ وَكُلُّ النَّاسِ دَاخِلُهَا
الْمَوْتُ كَأْسٌ وَكُلُّ النَّاسِ شَارِبُهَا

el-Kabru bâbün ve küllü'n-nâsi dâhilühâ

el-Mevtü ke'sün ve küllü'n-nâsi şâribühâ (A.)

Kabir, bir kapıdır; insanların hepsi ondan girecektir. Ölüm, bir bardaktır; insanların hepsi ondan içecektir.

Ayak taşının içinde şunlar okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Niğde Aksaray Tarihi*, 2/1460.

الْقَبْرِ أَوَّلُ مَنْزِلٍ مِنْ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ

el-Kabru evlü menzilin min menâzili'l-âhireti (A.)

Mezar, ahiret konaklarının ilkidir.

~ Sinaneddin Yusuf b. Hızır, *Tezkiretü'l-evliyâ*, s. 29; Zîrâ: ~ Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 149.

قَبْرِ حَرْبٍ بِمَكَانٍ قَفْرِ
وَلَيْسَ قَرَبٌ قَبْرِ حَرْبٍ قَبْرِ

Kabru harbin bi-mekâni kafru Ve leyse kurbe kabri harbin kabru (A.)

Harb'in mezarı ıssız bir yerdedir, Harb'in mezarının yakınında (çevresinde) başka mezar yoktur.

~ Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 3/73;

~ bu beyt... Mehmet Zeki Pakalın, *el-Kavlü'l-ceyyid*, s. 40; ~ Ahmed Mîdhat Efendi, *Felsefe-i Zenân*, s. 245; Nitekim bu beyitte vakı'dir: ~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 15.

الْقَبْرِ أَمَّا رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ وَأَمَّا
حَفْرَةٌ مِنْ حَفْرِ النَّيِّرَانِ

el-Kabru immâ ravzatün min riya-zı'l-cenneti ve immâ hufretün min huferi'n-nîrâni (A.)

Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.

~ hadisine bakınca... Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 108; Şu hadis onun hakkındadır: ~ Mehmed Şâkir, *İrşâdü'l-gâfilîn*, s. 119.

الْقَبْرِ مَنْزِلٌ مِنْ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ

el-Kabru menzilün min menâzili'l-âhireti (A.)

Kabir, ahiret konaklarından bir konaktır.

Zârâ: ~ Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 149.

الْقَبْرِ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حَفْرَةٌ
مِنْ حَفْرِ النَّيِّرَانِ

el-Kabru ravzatün min riyâzı'l-cenneti ev hufretün min huferi'n-nîrâni (A.)

Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukurdur.

~ Mehmed Ma'sûm, *Mektûbât Tercümesi*, 1/65; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 57;... kabir kendisi hem cennet ola: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 149; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Esat Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî, Makâlât*, s. 67; Bu taşın bir yüzünde: ~ yazılıdır. İbrahim Hakkı Konyalı, *Niğde Aksaray tarihi*, 2/1466.

قَبُولُ الْحَقِّ مِنَ الدِّينِ

Kabûlü'l-hakkı mine'd-dîni (A.)

Doğruyu kabul etmek dindedir.

Hak: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/543; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 167;... hakkı kabul şe'âir-i dîniyeden olduğu: ~ Nâfi Efendi, *Nâfi'ul-âsâr*, s. 158; ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 23.

قَبُولُ الْعُذْرِ مِنْ شَيْمِ الْكِرَامِ

Kabûlü'l-özri min şiyemi'l-kirâmi (A.)

Suçu bağışlamak, iyi insanların huylarındandır.

el-Emsâl: ~ Hâfız Refî'. *Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 47.

قَدْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ
كَانَ زَهُوقًا

Kad câ'e'l-hakku ve zeheka'l-bâtülü inne'l-bâtüle kâne zehûkan (A.)

Şübhesiz hak geldi, batıl gitti; zaten batıl yok olmağa mahkumdur. (İsrâ, 17/81).

...ber-fehvâ-yı: ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/301.

قَدَّمَ الْأَهَمَّ عَلَى الْمَهْمِ

Kaddeme'l-ehemme ale'l-mühimmi (A.)

En önemliyi önemlinin önüne geçirdi (çabucak önlem aldı).

Hemm: ~ M.Sait Şimşek- T.Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, s. 408.

قَدَّمَ الْخُرُوجَ عَلَى (قَبْلِ) الْوُلُوجِ

Kaddimi'l-hurûce ale'l-(kable'l) vü-lûci (A.)

Girmeden önce çıkacağına düşün!

~ nüktesini mülâhaza... Ziya Paşa, *Endülüs Târîhi*, 2/53; ~ mazmûnuyla... Peçevî İbrahim Efendi, *Peçevî Târîhi*, 2/58;... ukalâ demişlerdir:

~ Mehmed Hemdemî (Solakzâde), *Solakzâde Târîhi*, s. 393; Darb-ı meseller.

~ Hüseyin Kâzım kadri, *Türk Lügati*, 4/240; ~ mazmûnuyla... Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 94.

قَدَّرَ فِي الْعَمَلِ تَنْجٍ مِنَ الزَّوَالِ

Kaddir fi'l-ameli tünci mine'z-zevâli (A.)

İşte, önce düşün, yok olmak (zarar etmek) tan kurtul!

Hız. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-ci-nân*, s. 85; ~ lâzimesince... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 4/64.

كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا

Kâde'l-fakru en yekûne küfran (A.)

Yoksulluk, (ilâhî taksime razı olmama şeklinde sonuçlanırsa) küfre yaklaştı-
rır.

~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 107; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 198;.. bir hadiste: ~ *Beyânü'l-hak*(gazete), 2/1026; ~ denilmiştir. Müezzîn Mustafa, *Nûru'l-hü-dâ*, s. 78.
~ mezâyâsı... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 137.

كَادَ الْحَلِيمُ أَنْ يَكُونَ نَبِيًّا

Kâde'l-halîmü en yekûne nebiy- yen (A.)

İyi huyluluk (insanı) peygamber (ahlâ-
kına) yaklaştırır.

~ hadisi ..Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 158.

كَادَ النَّمِيمَةُ أَنْ يَكُونَ سِحْرًا

Kâde'n-nemîmetü en yekûne sih- ren (A.)

Koğuculuk, büyücülüğe yaklaştırır.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/551.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ أَخْلَصَ قَلْبَهُ

Kad eflaha men ahlasa kalbehû (A.)

Kalbini (kötülüklerden) arındıran, şüb-
hesiz kurtuluşa erer.

~ hadisi... Ömer Nasuhi Bilmen, *Dinî Bil-giler*, s. 31.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ كَانَ مِنَ الْعَشَقِ بَعِيدًا
مَنْ يَحْفَظُ نَفْسَهُ عَنِ الْعَشَقِ سَيِّدًا

Kad eflaha men kâne mine'l-aşkı ba'iden

Men yahfazu nefsehû ani'l-aşkı sey- yiden (A.)

Aşktan uzak olan kurtulur; kendini
aşktan koruyan efendi olur.

Şu Arapça beyitler gelmektedir: ~ *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 31 Aralık 1973, s. 94.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا

Kad eflaha men zekkâhâ ve kad hâ- be men dessâhâ (A.)

Nefsini kötülüklerden arındıran kurtu-
luşa ermiş, onu kötülüklerle gömen de
ziyan etmiştir. (Şems, 91/9-10).

~ teziye-i nefis ve... Muhsin Fânî ez-Zâ-hirî, *Yirminci Asırda İslâmiyet*, s. 73; ~ pes... İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercü-mesi*, 1/59; ~ âyetinde... Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, s. 522; Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Şerhu'l-kebâir*, s. 88; ~ âyeti... Mahmut Esak Coşan, *Tasav-vufa Giriş*, s. 3.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى

Kad eflaha men tezekkâ (A.)

Doğrusu arınan mutluluğa ermiştir.
(A'lâ, 87/14).

~ ihtârı... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/5767; ~ sırrıyla... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 431.

قَدَ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ
فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

Kad eflaha'l-mü'minûne'llezîne hümmü fi salâtihim hâşi'üne (A.)

Namazlarında saygılı olan müminler kurtuluşa ulaştı. (Müminûn, 23/1-2)

~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 4/985; ~ nazmı mûcibince... Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 387; Levha: ~ Mahmud Bedreddin Yazır *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, s. 181;... kâfile-i Sâlâr: ~ Mehmed Şâhî *Ahsenü'l-hadis*, s. 133.

قَدَمِي هَذِهِ عَلَى رَقَبَةِ جَمِيعِ الْأَوْلِيَاءِ

Kademî hâzihî alâ rakabeti cemî'i'l-veliyâi (A.)

Benim bu ayağım, bütün ermişlerin boyunları üzerindedir.

Şeyh Abdülkadir buyurmuşlardır: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/259.

قَدَمِي هَذِهِ عَلَى رَقَبَةِ كُلِّ وَلِيِّ اللَّهِ

Kademî hâzihî alâ rakabeti külli veliyyi'llâhi (A.)

Benim bu ayağım, bütün Allah velilerinin boyunları üzerindedir.

Şeyh Abdülkadir Bağdat'ta: ~ buyurdularına... Mehmed Said, *Behcetü'l-esrâr tercümesi*, s. 15; Kâdirî Tarîkati pîrinin neşîdesidir: ~ diyen... Osman Ergin, *Balkesirli Abdülaziz Mecdî Tolun*, s. 249;... Abdülkadir Geylânî; ~ *İstigâse-i Şeyh Abdülkadir Geylânî*, s. 1; Şeyh (Abdülkadir) söz esnasında o sözü dedi: ~ Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyimü'l-mahabbe*, s. 346.

قَدَ أَنْارَ الْعَشْقِ لِلْعَشَّاقِ مِنْهَاجِ الْهُدَى

Kad enâre'l-aşku li'l-uşşâkı minhâce'l-hüdâ (A.)

(Allah) aşkı, aşıklar için doğru yolu aydınlattı.

Divanın matla'ından: ~ A.Fikri Yavuz-İ.Özen, *Osmanlı Müellifleri*, 2/109; Fuzûlû: ~ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (K.R.M.M.), s. 489; ~ Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 854; ~ Niyazî-i Mısrî, *Divan*, s. 5.

الْقَدَرِيَّةُ مَجُوسٌ هَذِهِ الْأُمَّةُ

el-Kaderiyetü mecûsü hâzihî'l-üm-meti (A.)

kaderiyye (insan yaptıklarının yaratıcısıdır inancımı taşıyan, kaderi inkâr eden bir mezhep) bu ümmetin mecûsisi (zerdüştü)dir.

~ deyip... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 97; Hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadis-i Erba'in Tercümesi*, s. 31; ~ hadisi ile Abdüllatif Harpûtî, *Târih-i İlm-i Kelâm*, s. 15.

الْقَدَرُ يَرُدُّ بِالْقَدْرِ

el-Kaderu yüraddü bi'l-kaderi (A.)

Kader, kader ile reddolunur.

Hadiste: ~ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 4/231,

قَدْ خَسِرَ مَنْ تَرَكَ الْحَالَ فِي طَلَبِ الْاِسْتِقْبَالِ

Kad hasere men tereke'l-hâle fi taleb-i- istıkbâli (A.)

İstikbal (yükselme) hırsıyla normal durumunu (şahsiyetini) bırakan aldanır.

~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 246.

قَدْ حَسَنَ الْعَفْوُ مِنَ الْقَادِرِ

Kad hasüne'l-afvü mine'l-kâdiri (A.)

Şübpsiz, güçlünün affı güzeldir.

~ mazmûnuyla... âmil olup... Mehmed Hemdemî (Solakzâde), *Solakzâde Târîhi*, s. 129; ~ Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâ-cü't-tevârih*, 1/282.

الْقَدِيمُ يَتْرُكُ عَلَى قَدَمِهِ

el-Kâdimü yütrekü alâ kademihî (A.)

Eski, eskidenberi nasıl işlem yapılagelmişse öyle bırakılır.

~ kâidesinden ahz olunmuştur. Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 26;

~ kâide-i fıkhiyye... *Beyânü'l-hak*(gazete), 4/1761; ~ kâidesinden mütercemdir. Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istılâhât-ı Fıkhiyye Kamûsu*, 1/257; ~ kelâm-ı fıkhiyye... Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/784; 6.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 123.

الْقَادِمُ يَزَارُ

el-Kâdimü yüzârü (A.)

Gelen (elçi) saygı görür. (Elçiye zevâl yoktur.)

~ dîn-i İslâm'ın şiarındandır. Ebûbekir Râtib Efendi, *Nemçe Sefâretnâmesi*, İst.Üniv.Küt. TY, Vr.42. 9596

قَدْ اِنْتَقَلَ مِنْ دَارِ الْفَنَاءِ اِلَى دَارِ الْبَقَاءِ

Kad intekale min dâri'l-fenâ ilâ dâ-ri'l-bekâ (A.)

Dünyadan ahirete göçtü.

İkinci vechinde: ~ Âşık Paşa, *Târih, İfâ-de-i Mahsûsa Kısmı*.

قَدْ اِعْتَزَلَ عَنَّا وَاَصِلُ

Kad i'tezele annâ vâsılün (A.)

Vâsıl (b. Atâ) bizden ayrıldı.

Hasan-ı Basrî'nin: ~ demesi üzere... Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi*, s. 22.

قَدْ قَامَتِ الْقِيَامَةُ

Kad kâmeti'l-kıyâmetü (A.)

Kıyamet koptu.

...bir de hemen: ~ âsmân-ı zemîne düşmüş... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânî-zâde Târîhi*, 2/76.

قَدْ مَلَكَتْ فَاَمْسَحَ

Kad melekte fe'msah (A.)

Maliksin, hoşgörülü ol.

~ mîsdâkınca... Nâimâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 1/426.

قَدْرُ كُلِّ بَلْبَلٍ شِنَاسِدْ قَدْرِ قَبْرِ رَا عَلِي

Kadr-i gül bülbül şinâsed kadr-i kamber-râ Alî (F.)

Gülün değerini bülbül, Kanber'in (Hz. Ali'nin sadık ve vefakâr kölesi) değerini Hz. Ali bilir.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 601.

قَدْرُ الْمَرْءِ مَا يَهْمُهُ

Kadru'l-mer'i mâ yühimmühû (A.)

İnsanın değeri, himmeti kadardır.

~ ma'nâ-yı latîfî... Mehmed Sadeddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 172; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdü'l-hikem*, s. 97; ~ ma'nâ-yı âlîsî... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 68; Hz. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 87.

قَدْرُ زَرِّ زَرِّكَرٍ شِنَاسِدُ قَدْرِ كَوَهْرٍ كَوَهْرِي

Kadr-i zer zer-ger şinâsed kadr-i gevher gevherî (F.)

Altının değerini sarraf, cevherin değerini kuyumcu bilir.

~ Cem Dilçin, *Örneklerle Şiir Bilgisi*, s. 464; ~ Mahir İz, *Yılların İzi*, s. 127; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/780; ~ fehvâsıyla... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 1/22; ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 643.

قَدْرُ صَدَقَاتِ الرُّءْيَا

Kad saddakte'r-rü'yâ (A.)

Sen rüyayı doğruladın. (Sâffât, 37/105).

~ mazmûnu... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 5/153;... Cebrâil inip kurban getirdi: ~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 26.

قَدْ صَحَّ أَنَّ الْأَنْبِيَاءَ مَعْصُومُونَ عَنِ الشَّعْرِ

Kad sahha enne'l-enbiyâe ma'sûmû-ne ani'-ş-şi'ri (A.)

Peygamberlerin şüirden masum oldukları kesinlikle doğrudur.

Sâhib-i Keşşâf demiştir ki: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dibaceleri*, s. 150.

قَدْ تَغَيَّرَ الْأَحْكَامُ بِتَغْيِيرِ الْأَزْمَانِ

Kad tegayyera'l-ahkâmü bi-tagyî-ri'l-ezmâni (A.)

Zamanların değişmesiyle mutlaka hükümler de değişir.

~ kâide-i fihkiyye, *Müntehabât-ı Bedâyî-i Edebiyye* (Mensur kısmı), s. 15; ~ kavli buna işârettir. Giritli Sırrî, *Ârâu'l-mîlel*, 1/10.

قَدْ يَثْبُتُ الْفَرْعُ مَعَ عَدَمِ ثُبُوتِ الْأَصْلِ

Kad yebütü'l-fer'u ma'a ademi sü-bütî'l-asli (A.)

Asıl bulunmazsa fer' (ikinci derecede önemli olan şey) onun yerine geçer.

~ Kâide-i fihkiyye. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/629; 81.Madde; ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 131.

قَدْ يَنْكُرُ الْمَرْءُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَمْدٍ وَيَنْكُرُ الْفَمَّ طَعْمَ الْمَاءِ مِنْ سَقَمٍ

Kad yünkiru'l-mer'ü dav'e'ş-şemsi min remedin

Ve yünkiru'l-femü ta'ame'l-mâi min sakamin (A.)

Gözü ağrıyan kişi güneş ışığını göremez, hasta olan ağız ise suyun tadını alamaz.

~ kâidesine dâhil olur. Bediuzzaman Said Nursi, *Şu'alar*, s. 212.

كَافِرَانَ أَزَبْتَ بِبِي جَانَ چَه تَمَعُّ دَارِيدُ
بَارِي اَيْن بَت بِيْرَسْتَنْد كِه جَانِي دَارِدُ

Kâfirân ez-but-ı bî-cân çe temettu' dârîd

Bârî in but-ı be-perestend ki cânî dâred (F.)

Kâfirler, cansız puttan ne yarar umuyorlar; bari bu taptıkları putun canı olsa (hiç olmazsa bu canlı puta (güzele) tapsınlar).

Sa'sî: ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 610.

الْكَافِرُ مِرَاةُ الْكَافِرِ

el-Kâfiru mir'âtü'l-kâfiri (A.)

Kâfir kâfirin aynasıdır.

~ buyurulmuştur. Celâleddîn-i Rûmî, *Fîhi Mâfih*, s. 25.

كَافِرٌ نَعْمَتٌ بِسِيِّ بَتْرَ أَزْ كَافِرٍ
زَيْرَاكِه بُوْدُ كَفْرٍ يَكِي كَفْرَانَ دُو

Kâfir-i ni'met besî beter ez-kâfir Zîrâ ki büved küfr yekî küfrân-ı dû (F.)

Nankör, kâfirden daha kötüdür; çünkü kâfir bir kere küfreder, nankör ise iki kere.

Bu hususta: ~ demişlerdir. Nizâmüddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 76.

كَاغِدُ دَرِيدُو قَلَمُ شِكْسَتْ

Kâgıd derîd ü kalem şikest (F.)

Kağıdı yırttı, kalemı kırdı. (İdam için karar verilince kalem kırılır).

...ber-vefk-ı: ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 6/315.

الْكَاهِنُ مِنْ أَكْهَانَ

el-Kâhinü men ekhâne (A.)

Kâhin, kehanette (gaipen haber verme iddiasında) bulunan kimsedir.

~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/981.

الْقَهْقَهَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ وَالتَّبَسُّمُ مِنَ الرَّحْمَنِ

el-Kahkahatü mine'ş-şeytâni ve't-tebessümü mine'r-rahmâni (A.)

Kahkaha ile gülme şeytandan, gülümseme ise Rahman'dandır.

Kahkaha: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/902; ~ hadisince... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 302; Peygamberimiz buyurmuşlardı: ~ Osman Karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, s. 130.

قَهْرُو لُطْفَ اَنْدَرِ مَحَلِّ خُوْدِ نَكُوْسَتْ
جَايِ كُلِّ كُلِّ بَاشِ جَايِ خَارَخَارِ

Kahr u lutf ender mahall-i hûd nikûst Câ-yı gül gül bâş câ-yı hâr hâr (F.)

İyilik ve kötülük yerinde (ve zamanında) iyidir; güle karşı gül ol, dikene karşı diken ol.

Beyit: ~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 34; ~ muktezâsınca... Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 83.

قَائِمٌ بِنَفْسِهِ لَا بَغِيرَهُ

Kâimü bi-nefsihî lâ-bi-gayrihî (A.)

(Varlığı) kendindedir, başkasından değil.

~ Seyyid Neşîmî, *Divan*, s. 222.

قَائِمُ اللَّيْلِ وَصَائِمُ النَّهَارِ

Kâimü'l-leyli ve sâimü'n-nehârî (A.)

Geceyi ibadetle, gündüzü oruçla geçiren.

~ derler. Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîlâm*, s. 35.

قَلْبُ الْأَحْمَقِ فِي فِيهِ وَلِسَانُ الْعَاقِلِ فِي قَلْبِهِ

Kalbü'l-ahmakı fî fihi ve lisânü'l-âkılî fî kalbihî (A.)

Ahmağın kalbi ağzında, akıllının dili kalbindedir.

~ mısâdâkınca... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/16.

الْقَلْبُ الْعَلِيلُ يَمِيلُ إِلَى الْأَبْطَالِ

el-Kalbü'l-alilü yemîlü ile'l-ebâtulî (A.)

Hasta (kötü) kalp, gerçek dışı olan (kötü) şeylere eğilim gösterir.

Kalb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/824.

الْقَلْبُ أَمِيرُ الْجَسَدِ

el-Kalbü emîru'l-cesedi (A.)

Kalp bedeninin emiridir.

...dil pâdişâhdır ki: ~ Nev'î Efendi, *Netâ-yiciü'l-fünûn*, s. 216.

قَلْبُ ابْنِ آدَمَ بَيْنَ أَصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ يَقْلِبُهُ كَيْفَ يَشَاءُ

Kalbü'bni âdeme beyne ısbı'ayni min esâbi'r-rahmâni yukallibühü keyfe yeşâ'ü (A.)

İnsanın kalbi, Allah'ın parmaklarından iki parmak arasındadır (Allah'ın elindedir); onu dilediği gibi evirir çevirir.

Zîrâ hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhî'l-Mesnevî*, 1/281.

قَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَرْشُ اللَّهِ (عَرْشُ الرَّحْمَنِ)

Kalbü'l-mü'mini arşu'llâhi (arşu'r-rahmâni) (A.)

Müminin kalbi Allah'ın arşıdır.

...Efendimiz: ~ buyuruyor. Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/254; ~ Ahmed Bîcân, *Envâru'l-âşkîn*, s. 356; ...haberde gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhî'l-Mesnevî*, 1/79;

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 124;...bunlar hamele-i arş-ı hakîkattir ki: ~ Sinan Paşa, *Tazarrunâme*, s. 55.

قَلْبُ الْمُؤْمِنِ بَيْنَ أَصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ يَقْلِبُهُ كَيْفَ يَشَاءُ

Kalbü'l-mü'mini beyne ısbı'ayni min esâbi'i'r-rahmâni yukallibühü keyfe şeşâ'ü (A.)

Müminin kalbi, Allah'ın parmaklarından iki parmak arasındadır (Allah'ın elindedir) onu istediği gibi evirir çevirir.

...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'n-necât*, s. 261;...hadiste buyrulur: ~ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 3/22; Resûl-i Ekrem: ~ buyurmuştur. İmâm-ı Gazâlî, *İyhâu Ulûmi'd-dîn*, 3/43; ~ hadisinde... Süleyman Habib, *Menâkıb-ı Abdülkadir Geylânî*, s. 180; ~ hadisindeki murad. Eyüp Necati, *Felsefeli Dinî Esaslar*, s. 17.

قَلْبُ الْمُؤْمِنِ بَيْتُ اللَّهِ

Kalbü'l-mü'mini beytü'llâhi (A.)

Müminin kalbi, Allah'ın evi (bakış yeri)dir.

Habîb-i Ekrem: ~ buyurmuştur. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 446; ~ değildir? Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târîhi*, s. 64; Hadîs-i Kut-sî'dir ki: ~ Mahmud b. Muhammed Dilşâdî, *Cerîdetü'l-acâyib*, s. 45; Hakk'a gönülden yakın yoktur: ~ Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 54; Nebi buyurdu: ~ Esat Coşan, *Hacı Bektâş-ı Velî, Makâlât*, s. 105

قَلْبُ الْمُؤْمِنِ دَلِيلُهُ

Kalbü'l-mü'mini deflühû (A.)

Müminin kalbi kendisinin göstergesidir.

Kalb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/824.

قَلْبُ الْمُؤْمِنِ خَزِينَةُ اللَّهِ

Kalbü'l-mü'mini hazînetü'llâhi (A.)

Müminin kalbi Allah'ın hazinesidir.

~ buyurulmuştur. Şemseddin Nuri, *Risâle-i Pendîyye*, s. 43; Hak celle ve alâ gençidedir: ~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, s. 146.

قَلْبُ الْمُؤْمِنِ مِرَاتُ اللَّهِ

Kalbü'l-mü'mini mir'âtü'llâhi (A.)

Müminin kalbi Allah'ın aynası (bakış yeri) dir.

Nebi buyurdu: ~ Necla Pekolcay- E.Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, s. 93; ~ hadisi hükmünce... Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 76; ~ kavli üzere... Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 69.

قَلْبُ الْمُؤْمِنِ مِرَاتُ الْمُؤْمِنِ

Kalbü'l-mü'mini mir'âtü'l-mü'mini (A.)

Müminin kalbi müminin aynasıdır.

Nebi buyurdu: ~ İbrahim Tennûrî Bayrâmî, *Ma'nevî-i Gülzâr-ı Âşık*, s. 4.

الْقَلْبُ يَدْرِكُ مَا لَا يَدْرِكُ الْبَصَرُ

el-Kalbü yüdrîku mâ lâ-yüdrîkü'l-basaru (A.)

Kalp, gözün görmediğini görür.

Kalb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/824.

الْقَلَمُ أْبْلَغُ بَيَانٍ مِنَ اللِّسَانِ

el-Kalemü eblegu beyânen mine'l-lisâni (A.)

Kalem, dilden daha fasihtir.

~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 48.

قَلِيلُ الْبِضَاعَةِ عَلِيلُ الْمَشَاعِرِ

Kalîlü'l-bızâ'ati afîlü'l-meşâ'iri (A.)

Sermayesi az, duyuları hasta.

Husûsâki nev-i hâtır-şikeste: ~ Nev'î, *Divan*, s. 157; Bu abd-i müstemend-i: ~ Nâilî, *Divan*, s. 115.

قَلِيلٌ فِي الْجَيْبِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ فِي الْغَيْبِ

Kalîlün fi'l-ceybi hayrun min kesîrin fi'l-gaybi (A.)

Cepte bulunan az, bulunmayan çoktan daha iyidir.

Levha: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*, Levha, 3.

قَلِيلٌ إِذَا عُدُّوا كَثِيرٌ إِذَا شُدُّوا

Kelîlün izâ uddû kesîrun izâ süddû (A.)

Sayıldığı zaman az, bağlandığı zaman çok olur.

Nitekim demişlerdir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/293.

قَلِيلُ الرِّيَاءِ شَرِكٌ

Kalîlü'r-riyâi şirkün (A.)

Riya, az da olsa şirktir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/863.

الْقَلِيلُ يُدُلُّ عَلَى الْكَثِيرِ وَالْقَطْرَةُ (جُرْعَةٌ) تَدُلُّ عَلَى (تَنْبِيءٍ عَنْ) الْعَدِيرِ

el-Kalîlü yedüllü ale'l-kesîri ve'l-katratü (cur'atü) tedüllü ale (tünbi'ü ani)'l-gadîri (A.)

Az çoğu gösterir, bir damla bir gölü.

...bu iki makam miyanında tevâkuf oldu: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/38;

~ fehvâsınca... Mehmed Mevkûfâtî, *Mültekâ Tercümesi*, (*Mevkûfât*), s. 4;...bir beytinin nüktesine işâret olundu: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 184; Killet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/822; ~ Mehmed Paşa (Nişancızâde), *Mir'ât-ı Kâinât*, 1/490.

قَالُوا بَلَى

Kâlû belâ (A.)

Evet (Rabb'imizsin) dediler. (A'raf, 7/172).

O, "elestü bi-rabbiküm" dediğinde: ~ dediğini bilemezsin. Ahmed Yesevî, *Divân-ı Hikmet*, s. 65; ~ Besim Atalay, *Bektaşılık*, s. 98; ~ nassı mücibince... Gelibolulu Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 1/287;

الْقَمَرُ مُسْتَفَادٌ مِنَ الشَّمْسِ

el-Kameru müstefâdün mine's-şemsi (A.)

Ay, ışığını güneşten alır.

~ fehvâsınca... Osman Haşim, *Divance*, s. 11.

الْكَامِلُ مَنْ يَرِيْدُ خَيْرَ كُلِّ أَحَدٍ

el-Kâmilü men yürüdü hayra külli ahadin (A.)

Kâmil insan, herkesin iyiliğini isteyendir.

...en doğru tarif bu olabilir: ~ *Beyânü'l-hak*(gazete), 6/2433.

القنعة كنز لا يفنى

el-Kanâ'atü kenzün lâ-yefnâ (A.)

Kanaat, tükenmez bir hazinedir.

~ me'ali... Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 2/809; Atasözleri ve Ünlü Sözler: ~ Ömer Asım Aksoy, *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*, s. 74; ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 146; ~ mefhûmu ile âmil... Seydî Ali Re'is, *Mir'âtü'l-memâlik*, s. 98;... ve dahi: ~ Necla Pekolcay- E.Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, s. 102.

القنعة مال لا ينفد

el-Kanâ'atü mâlün lâ-yenfedü (A.)

Kanaat, tükenmez bir maldır.

Nebi buyurdu: ~ Mehmed Bedreddin, *Ehâdis-i me'e*, s. 23; ~ dâde-i Hakk'a olan... Nâbî, *Hadis-i Erba'in Tercümesi*, s. 4; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/836; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 126; ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 137.

القنعة راحة والعزلة عبادة

el-Kanâ'atü râhatün ve'l-uzletü ibâdetün (A.)

Kanaat, rahat etmektir; uzlet (yalnızlık köşesine çekilmek) ise ibadettir.

...diğer hadislerinde: ~ buyurmuşlar. Mehmed Münib (Dervişzâde), *Tuhfetü'l-mülûk*, s. 89.

كَانَ اللَّهُ وَلَا شَيْءٌ مَعَهُ

Kâne'llâhu ve lâ-şey'e ma'ahû (A.)

Allah, kendisiyle beraber hiçbir şey yokken vardı.

Hikmet: ~ Hâfız Ahmed Mâhin, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 1/81; ~ sözü ne güzel. Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, s. 504; ~ hadisi... Muhyiddîn-i Arabî, *Âdâbü'l-mürîd*, s. 8; Bu mebas-i kutsîde: ~ Girdî Muhtâr Efendi, *Âdâbü'l-mürîd*, s. 8;...Efendimiz: ~ buyuruyor. Ahmed Hamdi Akseki, *Âlem-i İslâm ve İngiliz Misyonerleri*, s. 81.

كَانَ اللَّهُ وَلَمْ يَكُنْ مَعَهُ شَيْءٌ الْآنَ
كَمَا كَانَ عَلَيْهِ

Kâne'llâhu ve lem-yekün ma'ahû şey'un el-ân kemâ kâne aleyhi (A.)

Kendisiyle beraber hiçbir şey yokken Allah vardı; önce nasılsa şimdi yine aynı durumdadır.

Hadisler: ~ Cavit Sunar, *Anahatlarıyla İslâm Tasavvufu Tarihi*, s. 9; ~ hadisi... Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şâirleri*, s. 26; ~ Sinan Paşa, *Tazarrunâme*, s. 204; ~ diye... *Beyânü'l-hak*(gazete), 1/5;... Buharî'de gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hüccetü'l-belâga*, s. 51; ~ kelâmının sırrı... Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 249.

كَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا

Kâne emru'llâhi mef'ûlen (A.)

Allah'ın buyruğu (her zaman) yerine getirilmiştir. (Ahzâb, 33/37).

...ve lâkin: ~ Nâimâ Mustafa Efendi, *Na'imâ Tarihi*, 3/391.

كَانَ فِي الْعَمَاءِ مَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ وَمَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ

Kâne fi'l-amâi mâ fevkahû hevâün ve mâ tahtehû hevâün (A.)

Altında ve üstünde hava bulunmayan amâ (bulut) da idi.

~ buyurdular. Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 1/41.

كَانَ مَزَاجُهَا كَافُورًا

Kâne mizâcühâ kâfüran (A.)

(İyiler de), karışımı kâfur (uzakdoğuda yetişen, tıpta kullanılan, ıtırı kuvvetli bir madde) olan (bir kadehten içerler). (İnsan, 76/5).

Olup müsebbib-i: ~ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı* (K.R.M.M.), s. 571.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً

Kâne'n-nâsü ümmeten vâhideten (A.)

İnsanlar bir tek ümmet idi. (Bakara, 2/213).

...Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/462.

كَارَ عَارِئِيسْت

Kâr âr nîst (F.)

Çalışmak ayıp değil.

كَارِعَالَمٍ عَيْرِ تَسْتُ وَعَيْرِ تَسْتُ
حَيْرِ تَسْتُ حَيْرِ تَسْتُ
حَيْرِ تَسْتُ حَيْرِ تَسْتُ

Kâr-ı âlem ibretest ü ibretest Hayret enden hayret ender hayretest (F.)

Dünyanın işi, ibrettir, ibrettir; hayret içerisinde hayrettir, hayrettir!

...zaman imrâr olunmaktadır: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 4/115.

كَارَ بَنُو بَسْت

Kâr be-nevbet-est (F.)

İş, sıra iledir.

~ mealince... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/190; Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/457.

كَارَدَ بِأَسْتَحْوَانٍ رَسِيدٍ

Kârd be-üstühân resîd (F.)

Bıçak kemiğe dayandı (sabır ve güç kalmadı.)

~ dedirtmez idi. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 9-12/1651; Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belâten*, 1972, s. 161.

~ demeyen kalmadı. Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 369; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/831; ~ medlülünce...

Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 30.

كَارَدَ دَسْتَهُ خُودَرَا نَبَرَد

Kârd deste-i hûd-râ ne-bered (F.)

Bıçak (kılıç) kınımlı kesmez.

كَارَشُ بَخْدًا اُفْتَادُ

Kâreş be-hudâ üftâd (F.)

İşi Allah'a kaldı.

Darb-1 meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/503.

كَارَشُ زَرُشُدُ

Kâreş zer şüd (F.)

İşi altın oldu.

Darb-1 meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/503.

كَارُ اَزْدَسْتِ رَفْتِ (كَارُ اَزْكَارُ كَزْشْتِ)

Kâr ez-dest reft (kâr ez-kâr gü-zeşt) (F.)

İş elden gitti (iş işten geçti).

~ feryâdıyla... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 2/201; Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 164.

كَارُ اَزْسَرِ كُذْشْتِ

Kâr ez-ser güzeşt (F.)

İş başından aştı.

Darb-1 meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/502.

كَارُ اَزْ شِيرَازِهْ اَشْ خَارِجِ شُدْ

Kâr ez-şîrâze-eş hâric şüd (F.)

İş şirazesinden çıktı.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belleten*, 1972, s. 168.

كَارْكَاهِ كُنْ فَكَانِ

Kâr-gâh-ı kün fe-kân (F.)

(Burası) kün fe-kân (ol, hemen oldu) emrinin çıktığı yerdir.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 608.

كَارْكَرْ اَزْ كَارَشِ شِنَاخْتِهْ مِي شَوْدْ

Kâr-ger ez-kâreş şînâhte mî-şevêd (F.)

İşçi, işinden tanınır. (İş, insanın aynasıdır.)

كَارْهَارَا بَوَقْتِ بَايْدِ جُسْتِ
كَارِ بِي وَقْتِ سُسْتِ بَاشْدِ سُسْتِ**Kârhâ-râ be-vakt bâyed cüst****Kâr-i bî-vakt süst bâşed süst** (F.)

İşler, vaktinde yapılmalıdır; vakitsiz yapılan iş bozuk olur bozuk!

...bir atasözü vardır: ~ Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyî*, 1/76.كَارْهَارَا رَاسْتِ كُنْدُ مَرْدُمِ دَانَا بَسَخْنِ
كَهْ بَصْدُ لَشْكَرِ جَرَارِ مِيْسَرِ نَشُوْدْ**Kârhâ râst kuned merdüm-i dâna be-sühan****Ki be-sad leşker-i cerrâr müyesser ne-şevêd** (F.)

Bilgili insanların sözle düzelittiği işleri, yüz askerden oluşan donatımlı ordu düzeltemez.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 316.

الْقَرِيبُ مِنْ تَقَرُّبٍ لَأَمِّنٍ تَنْسَبُ

el-Karîbü men tekarrebe lâ-men tessebe (A.)

Yakın, (iyilikle) yaklaşan kişidir, soyca yakın olan değil.

Kurb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/791.

كَارِهَرُ رُوْزٍ وَ رُوْزٍ هَرِ كَارِيسْت

Kâr-ı her rûz ü rûz-ı her kârîst (F.)

Her günün bir işi, her işin bir günü vardır.

Mırâ': ~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/41.

كَارِ امْرُوْزٍ بَفَرْدَا نَكْذَارِي زَنْهَارِ
كِه چو فردا برسد نوبتِ كَارِدِ كَرَسْت

Kâr-ı imrûz be-ferdâ ne-güzârî zinhâr Ki çû ferdâ be-resed nevbet-i kâr-ı diger-est (F.)

Bu günün işini sakın yarına bırakma; çünkü yarının da kendine özgü bir işi vardır.

Beit: ~ Ahmed Feyzî, *Usûl-Fârisî*, s. 34.

قَرِيْنُ الْمَرْءِ دَلِيْلُ دِيْنِهٖ

Karînü'l-mer'i delîlü dînihî (A.)

Kişinin yakını (arkadaşı) dininin göstergesidir.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 67; ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 23; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidi'l-hikem*, s. 95.

قَرِيْنُ السُّوْءِ اَضْرَمِ السَّمِّ النَّاْفِعِ

Karînü's-sûi ezarru mine's-sem-mi'n-nâki'i (A.)

Kötü arkadaş, öldürücü zehirden daha zararlıdır.

Sû: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/1.

كَارِ كَزْ اِخْلَاَصٍ نَشْدُ بَهْرَهٗ وَرِ
تَرَكَ چُنَانِ كَارِ سَزَاوَارْتَرِ

Kâr k'ez-ihlâs ne-şüd behre-ver Terk-i çünân kâr sezâvâr-ter (F.)

İşin, ihlâstan nasibi yoksa; öyle işi bırakmak daha uygundur.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 6.

كَارِ پَاكَانِ رَاقِيَاَسِ اَزْ خُوْدِ مَكِّيْرِ

Kâr-ı pâkân-râ kıyâs ez-hûd me-gîr (F.)

İyilerin işini, kendi işinle karşılaştırma!

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 186.

قَرَضُ شَيْءٍ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ

Karzu şey'in hayrun min sadaka-tin (A.)

Bir şeyi borç alma, sadaka almadan daha iyidir.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 69.

الْكَاسِبُ حَيْبُ اللَّهِ

el-Kâsibü habîbu'llâhi (A.)

(Helâl yoldan) kazanan Allah'ın sevgili (kulu)dur.

...ber-fehvâ-yı: ~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 1/552; ~ Giridî Muhtâr Efendi, *Âdâbü'l-mürîd*, s. 43; Kapalı çarşının kapısı üstünde: ~ hadisi... İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 357; ~ Mûcibince... Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 1/421; ~ fehvâsına iktidâen... Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/448.

الْقَصَابُ لَا تَهْوَلُهُ كَثْرَةُ الْأَغْنَامِ

el-Kassâbu lâ-tehevvelehû kesretü'l-agnâmi (A.)

Koyunların çokluğu kasabı korkutmaz.

~ mefâdınca... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/51.

الْقَصَابُ لَا يَبَالِي بِكَثْرَةِ الْغَنَمِ

el-Kassâbu lâ-yübûlû bi-kesreti'l-ganemi (A.)

Kasap, koyunların çokluğuna aldırış etmez (sevinir).

~ mazmûnunu... Nergisi, *Kânûnî'r-Reşâd*, s. 43.

الْقَصَامُ فِي النَّارِ

el-Kassâmü fin-nâri(A.)

(Miras) bölüştüren, (adil olmazsa) cehennemdedir.

...hisseli hisselerin aldılar: ~ Ali Çelebi, *Hümâyunnâme*, s. 362.

الْقَاصُ لَا يَحِبُّ الْقَاصَ

el-Kâssu lâ-yuhibbû'l-kâssa (A.)

Kıssa söyleyen kıssa söyleyeni sevmez.

Egerçi kim denir: ~ Halil Ersoylu, *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*, s. 127; Mesel budur ki: ~ Duhter Bayraktar, *Mecmûati'n-nezâir*(mez.tez), İstanbul, 1975, s. 161; ~ Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısım*, s. 194.

قَسْوَةُ الْقَلْبِ مِنَ الشَّيْخِ

Kasvetü'l-kalbi mine's-şiba'i (A.)

Kalbin kasveti (katılığı, acımasızlığı) tokluklandır.

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 20; ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 23; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdül-hikem*, s. 96; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 87; ~ ma'nâyı lafî... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 167.

قَتَلْتَ قَتْلًا وَسَيَقْتُلُ قَاتِلُكَ

Katelte kutilte ve se-yaktelü kâtülü-ke (A.)

Öldürürsen öldürülürsün, seni öldüren de öldürülür.

~ Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Zeyli Ravzatü'l-ebrâr*, s. 355.

الْكَاتِبُ كَاتِمٌ

el-Kâtibü kâtimün (A.)

Kâtip, (sır) saklayandır.

~ kazıyesince... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 1/94; ~ fehvâsınca... Sahhâf Nûri Efendi, *Münşe'ât-i Azîziye*, s. 207; ~ kazıyesince... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 8/49.

قَاتِلُ الْحَرِصِ حَرِصُهُ

Kâtilü'l-harîsü hırsuhû (A.)

Hırsılıy öldüren hırsıdır.

Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidi'l-hikem*, s. 93; Hız. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 85; ~ *Emsâl-i Hız. Ali*, s. 23; ~ ma'nâ-yı latîfî... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 170; ~ Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsân*, s. 158.

الْقَاتِلُ لَا يَرِثُ

el-Kâtilü lâ-yerisü (A.)

Katil mirasçı olamaz.

~ hadisi... M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nûr*, 2/308; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/777; ~ bir düstûr-ı azîmdir, Said Nursî (Bediuzzaman), *Sözler*, s. 709.

قَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً

Kâtilü'l-müşrikîne kâffeten ke-mâ yukâtilûneküm kâffeten (A.)

(Allah'a) ortak koşanlar, nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekün savaşınız. (Tevbe, 9/36).

~ emr-i rabbânîsi... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 12/255; ~ mefhûmuyla... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i müin-şe'â-ı Selâtin*, 1/123.

قَتَلَ الْبَعْضُ أَحْيَاءَ لِلْجَمْعِ

Katlü'l-ba'zı ihyâun li'l-cem'i (A.)

Bazı suçluların öldürülmesi, toplumun dirilmesidir.

...ez-cümle: ~ derlerdi. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 1/609.

الْقَتْلُ أَبْقَى لِلْخَيْرِ وَأَنْفَى لِلْشَّرِّ

el-Katlü ebkâ li'l-hayri ve enfâ li's-şerri (A.)

Öldürme (kısas), iyiliği süreklileştirir, kötülüğü önler.

71. Şık: ~ *İlmî Araştırmalar*, İlim Yayma Cemiyeti 3, İst.1996.

الْقَتْلُ أَنْفَى لِلْقَتْلِ

el-Katlü enfâ li'l-katli (A.)

Öldürme (kısas) öldürmeyi önler.

Kavline nazîre: ~ Süleyman Hasbî Efendi, *Şerh ve Tercüme-i Delâil-i Abdülkadir*, s. 84; ~ dedikleri... Ankaralı İsmail Rüsûhî, *Miftâhü'l-belâga*, s. 139; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/777.

قَطْرَهُ قَطْرَهُ أَبُ رِيْزِدٍ عَاقِبَتْ دَرِيًّا شَوْدَ
أَنْدَكَ أَنْدَكَ دَرَسَهُ خَدِمَتْ عَاقِبَتْ مَلًّا شَوْدَ

Katre katre âb rîzed âkîbet deryâ şeved

Endek endek derse hidmet âkibet molla şevad (F.)

Damlaya damlaya göl olur, okuya okuya sonunda âlim olur. (Her çok, azdan olur.)

...katarât iken cem' olarak bahr-ı firâvan olur. ~ Veysî, *Siyer-i Veysî*, 1/123.

قَطْرٌ عَلَى قَطْرٍ إِذَا اجْتَمَعَتْ نَهْرٌ
نَهْرٌ إِلَى نَهْرٍ إِذَا انْتَفَقَتْ بِحَرِّ

Katrun alâ katrın ize' ctema'at nehrun Nehrun ilâ nehrin ize'ntefakat bahrun (A.)

Damlalar birleşir nehir olur, nehirlere birleşir deniz olur.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/396. Beyit: ~ meselince... Ziya Paşa, *Endülü's Târihi*, 1/97.

قَطْرُهُ قَطْرُهُ جَمْعُ كَرْدَدٍ وَأَنْكَبِي دَرِيَا شَوْد

Katre katre cem' gerded vângehî deryâ şevad (F.)

Damlaya damlaya göl olur.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/396.

قَطْرُهُ قَطْرُهُ مِي چَكَدْ عَاقِبَتْ دَرِيَا بَاشَد

Katre katre mî-çeked âkibet deryâ bâşed (F.)

Damlaya damlaya göl olur.

...ammâ cem' oldukta derya olur: ~ Veysî, *Siyer-i Veysî*, s. 87.

الْقَطْرَةُ تَدُلُّ عَلَى الْبَحْرِ

el-Katretü tedüllü ale'l-bahri (A.)

Damla denizin göstergesidir.

~ sırrıyla... Bediuzzaman Said Nursi, *Şu'alar*, s. 605.

الْقَطْرَةُ تَدُلُّ عَلَى الْغَدِيرِ

el-Katretü tedüllü ale'l-gadîri (A.)

Damla gölün göstergesidir.

...zikir olunan ile iktifa olundu: ~ Nişancı-zâde Mehmed Paşa, *Mir'ât-ı Kâinât*, 1/490.

~ fehvâsınca... Mehmed Mevkûfi, *Mülte-kâ Tercümesi-Mevkûfât*, s. 4; Gadîr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/570; ~ dir ki... Nergisî, *Nihâlistân-ı İrem*, s. 32.

قَوْلُ الْحَقِّ مِنَ الدِّينِ

Kavlü'l-hakkı mine'd-dîni (A.)

Doğru söz dindedir.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 65; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Me-râsidü'l-hikem*, s. 92.

قَوْلُهُ وَبَوْلُهُ سَوَاءٌ

Kavlühü ve bevlühü sevâün (A.)

Sözü ve sidiği eşittir.

Kavl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/733.

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ
يَتَّبَعُهَا أَدَى

Kavlün ma'rûfun ve magfîretün hayrun min sadakatin yetbe'uhâ ezen (A.)

Güzel bir söz (söylemek) ve affetmek, peşinden eziyet gelen sadakadan daha iyidir. (Bakara, 2/263).

~ bundan mâ'adâ... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 323.

قَوْلُ الْمَرْءِ يُخْبِرُ عَمَّا فِي قَلْبِهِ

Kavlü'l-mer'i yuhbiru ammâ fi kal-bihî (A.)

İnsanın sözü, kalbinde olan şeyi haber verir.

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 22; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenâniü'l-cinân*, s. 84; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidiü'l-hikem*, s. 92; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 65; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 169.

قِيدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابَةِ

Kayyidü'l-ilme bi'l-kitâbeti (A.)

İlmi, yazarak bağlayınız!

~ yazıya alınmayan... Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 5/10; Nebi: ~ dedi. Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 50; ...Efendimiz: ~ buyurmuşlardır. M.Fetullah Gülen, *Sonsuz Nûr*, 2/382; Resûl-i Ekrem: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Tefsir Târihi*, 1.Cüz, s. 64; Hadisi. ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 23.

قِيدُ وَتَوَكَّلْ

Kayyid ve tevekkel (A.)

(Deveni) bağla, (sonra) Allah'a güven!

Hâce-i Kâinat: ~ Sâdık Vicdâni, *Hitâbi-yât*, s. 17; Efendimiz: ~ buyuruyor. Ahmed Hamdi Akseki, *Âlem-i İslâm ve İngiliz Misyonerleri*, s. 8; Efendimiz: ~ buyurmuştur. Hayati Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 308; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 70; Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 85.

قَضَا جُونُ زَكَرْدُونَ فَرُوهُشْتِ پَرِ
هَمَّهَ عَاقِلَانِ كُورِ كَشْتَنْدُو كَرِ

Kazâ çûn zi-gerdûn fürû heşt per Heme âkılân kûr geştend ü ger (F.)

Kaza (ve kader) gökten inmişse bütün akıllılar kör ve sağır olurlar.

~ müeddâsi üzere... Ahmed Hasib Efendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 47.

قَضَاءُ عِيدِ الْحَيِّ

Kazâun idü'l-hayyi (A.)

Hükmetmek, (her) canlının bayramıdır.

~ Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/659

الْقَضَاءُ يَتَخَصَّصُ بِالزَّمَانِ وَالْمَكَانِ

el-Kazâü yetehassasu bi'z-zemâni ve'l-mekâni (A.)

Hüküm, zaman ve mekâna göre özel-lik arzeder.

~ kâide-i fihriyyesi üzere... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/194.

قَضَا زَ اَسْمَانَ جُونُ فُرُو هَشْتِ پَرِ
هَمَّه عَاقِلَانِ كُورِ كَشْتَنَدُو كَرِ

Kazâ zi-âsmân çûn fûrû heşt per Heme âkılân kûr geştend ü ger (F.)

Kaza (ve kader) gökten inmişse, bütün akıllılar kör ve sağır olurlar.

Bayit: ~ Ziya Paşa, *Endülüis Târihi*, 3/56;
Ger: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/42.

قَاضِي عَادِلٌ شَوْدَ مَحْبُوبِ خَلْقِ
سَيَّرَتَشْ أَوْرَا كُنْدَ مَطْلُوبِ خَلْقِ

Kâzî-i âdil şevad mahbûb-ı halk Sîreteş ôrâ kuned matlûb-ı halk (F.)

Adil kadı insanların sevgilisi olur; davranışı, onu insanların beğendiği kişiler.

Şi'r: ~ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, s. 37.

قَاضٍ فِي الْجَنَّةِ

Kâzun fi'l-cenneti (A.)

(Adil) kadı cennettedir.

...mantûk-ı: ~ olmak... Mecdî Mehmed Efendi... *Hadâiku's-şakâik*, 1/409.

القَاضِي وَلِيٌّ مِّنْ لَّوَلِيٍّ لَهُ

el-Kâzî veliyyü men lâ-veliyye le-hû (A.)

Kadı, velisi olmayanın velisidir.

~ mefâdınca... Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 175.

كَعَصْفٍ مَّاكُولٍ

Ke-asfin me'kûlin (A.)

(Kurt tarafından) yenilmiş ekin yaprağı gibi (yaptı) (Fîl, 105/5).

...gazab-ı bârî ile: ~ olmaktan nâşî... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 3/63.

كَبُوتَرٌ بَا كَبُوتَرٌ بَا بَابَاز

Kebûter bâ kebûter bâz bâ bâz (F.)

Güvercin güvercin ile, doğan doğan ile (uçar). (Davul dengi dengine çalar.)

~ zezemesince... Gevherî, *merâsidü'l-hikem*, s. 18; Mısra': ~ Nev'îzâde Atâf, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/520; Darbü'l-mesel: ~ L.Halilov, *FarsDili*, s. 153.

كَالضَّائِنِ فِي دَارِ الْجَزَارِ

Ke'd-dâini fî dâiri'l-cezzâri (A.)

Kasap dükkanındaki koyun gibi.

...karâr-ı ihtiyâr ile: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/149.

كَدُو اَفْتَادُو بَادِنَجَانِ بَرَامِدِ

Kedû üftâd ü bâdincân ber-âmed (F.)

Kabak düştü, patlıcan bitti.

~ meselince... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 10/227.

كَأَنَّ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا

Ke'en lem yekün şey'en (A.)

Sanki hiçbir şey olmamış gibi.

~ çâhına attırdılar. Nevres Efendi, *Mebâligu'l-hikem*, s. 24; ...âhir-i kâr: ~ olur.
Ali Çelebi, *Hümâyünâme*, s. 368; ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 607.

كأنها كوكب درى

Ke-ennehâ kevkebün dürriyyün (A.)

(Cam) sanki inciden bir yıldız. (Nûr, 24/35).

~ olan Mevlânâ... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 2/732.

كانهم بنیان مرصوص

Ke-ennehüm bünyânün mersûsun (A.)

Sanki onlar kurşunla kaynatılmış binalar gibi. (Saf, 61/4).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/740; ~ medhiyesine şâyes-te olan... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/92; ~ medlûlünce.
Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 238; ~ nassıyla... Mehmed Fikri, *Mühimmâtü'l-gâzî*, s. 39.

كانهم جراد منتشر

Ke-ennehüm cerâdün munteşirün (A.)

Tıpkı yayılan çekirgeler gibidirler. (Kamer, 54/7).

~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/292.

كانهم اعجاز نخل منقعر

Ke-ennehüm e'câzü hahlin münka'irin (A.)

(İnsanları), sanki köklerinden sökülmüş hurma kütükleri imişler gibi (koparıp deviriyordu). (Kamer, 54/20).

~ nizameddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 72.

كانهم حمر مستنفرة فرت من قسورة

Ke-ennehüm humurun müstenfiratün ferrat min kasveretin (A.)

Sanki onlar arslandan türkmüş yabancı eşekleri gibi. (Müddesir, 74/50-51)

...karârı firara tebdil edip: ~ Kınalızâde Hasan çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 1/569; ~ kararı firara verip... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 1/320; ~ mefhûmunca... Defterdâr Sarı Mehmed Paşa *Zübde-i Vakâyiât*, s. 531.

كانهم خشب مسندة

Ke-ennehüm huşubün müsennedetün (A.)

Onlar, sanki elbise giydirilmiş (veya duvara dayatılmış) kütüklerdir. (Münâfikûn, 63/4).

~ veziyetinde bulunan... *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/352.

كانهم لؤلؤء مكنون

Ke-ennehüm lü'lü'ün meknûnün (A.)

Onlar, sanki sedefle saklı inci gibi. (Tûr, 52/24).

...serâbını nûş ettikte: ~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 2/772.

كَأَنَّمَا نَشَطَ مِنْ عِقَالٍ

Ke-ennemâ neşata min ikâlin (A.)

Diz bağından çözülmüş gibi kalktı.

Resûlül'lâh'da: ~ Elmalı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/6354.

كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا

Kefâ bi'llâhi şehîden (A.)

(Bana) Allah'ın şهادeti yeter. (Nisâ, 4/79).

Kefâ: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/91; ~ ile... Şeyh Selâmî, *Divan*, s. 116.

كَفَى بِالْمَرْءِ فِتْنَةً (أَثْمًا) أَنْ يُشَارَ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ

Kefâ bi'l-mer'i fitneten (ismen) en yüşâra ileyhi bi'l-esâbi'i (A.)

İnsana, (kötü örnek olarak) parmaklarla gösterilmesi, günah yönünden yeter.

~ hadisi magzâsınca... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/19

كَفَى بِالْمَرْءِ أَثْمًا (كَذِبًا) أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَسْمَعٍ

Kefâ bi'l-mer'i ismen (kizben) en yüheddise bi-küllî mâ semi'a (A.)

İnsana günah (yalan) olarak, her işittğini söylemesi yeter.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 96; ~ Nâbî, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 5; Hadiste: ~ vârid olmuştur. Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 176; Nebi buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 88;

...Levha: ~ Muammer Ülker, *Türk Hat Sanatı*, s. 211.

كَفَى (كَفَاكَ) بِالْمَوْتِ وَأَعْظًا يَا عُمَرُ

Kefâ (kefâke) bi'l-mevti vâ'izan yâ Ömerü (A.)

Ey Ömer, ölüm, öğüt (ibret) olarak (sana) yeter.

Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 70;... Efendimiz: ~ Ahmet Hilmi Emre, *Vasıyetim*, s. 66; Levha: ~ Muhiittin Serin, *Hattat Aziz Efendi*; Efendimiz: ~ Ahmed Avni Konuk, *Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, 4/332; ~ mevti yâd eyle. Nâbî, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 5.

كَفَى بِالشَّيْبِ دَاءً

Kefâ bi's-şeybi dâ'en (A.)

İhtiyarlık (İnsana) dert olarak yeter.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 69; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsîdül-hikem*, s. 98; ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 24; Hz. Ali: ~ Vâdî, *Cenânü'l-cinân*, s. 90.

كَفَى بِالشَّيْبِ نَاعِيًا

Kefâ bi's-şeybi nâ'iyen (A.)

Ölüm habercisi olarak ihtiyarlık yeter.

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 179; ~ muhbir-i mevt olarak... *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 24;... ufûlümü tezkîr edip: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 78.

كَفَى بِالشَّيْبِ وَأَعْظًا

Kefâ bi's-şeybi vâ'izan (A.)

Öğüt (ibret) olarak ihtiyarlık yeter.

Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 195; Hadis: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-İrfan*, s. 108.

كَفَّاكَ هَمًّا عَلِمَكَ بِالمَوْتِ

Kefâke hemmen ilmüke bi'l-mevti (A.)

Öleceğini bilmenin kaygısı sana yeter.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 70; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 176.

الكفالة ندامة

el-Kefâletü nedâmetün (A.)

Kefillik pişmanlıktır.

Kefâlet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, s. 87.

كفى للحسود حسده

Kefâ li'l-hasûdi hasedühû (A.)

Hasetçiye hasetliği yeter.

~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 180.
kefâ: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/91; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 69; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*; ~ Emsâl-i Hz. Ali, 24.

كفى المرأة كذباً أن يحدث بكل مسمع

Kefe'l-mer'e kizben en yühaddise bi-küllî mâ semi'a (A.)

İnsana, her duyduğunu söylemesi yalan olarak yeter.

Hadis: ~ M.Şerafettin Yaltkaya, *Va'zlar*, s. 90.

كفارة الذنوب (ذنب) ندامة

Keffâretü'z-zünûbi (zenbi) nedâmetün (A.)

Günahların (günahın) kefareti pişmanlıktır.

Hadiste: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulâmi'd-dîn*, 4/28; ~ kelâm-ı Şâri'.
Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/90; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Merdümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 87.

كغرة الفرس

Ke-gurreti'l-feresi (A.)

Atın alınıdaki beyaz (sakar, akıtma) gibi.

...muhadisler: ~ Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 138.

كحمر مستنفرة فرت من قسورة

(Ke) humurun müstenfiratün ferrat min kasveretin (A.)

Arslandan ürkmüş yaban eşekleri gibi. (Müddessir, 74/50-51).

~ firârî ihtiyâr... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtîn*, 1/516.

كأمرأة ضرطت في وليمة النساء

Ke-imre'etin daratat fî velîmeti'n-nisâi (A.)

Kadınların düğün toplantısında sesli yellenen kadın gibi.

~ mâ-sadaka olup... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 2/91.

كَقَطْرَةَ الْمَاءِ بِالنِّسْبَةِ إِلَى الدَّامِ

Ke-katrati'l-mâi bi'n-nisbeti ile'd-dâme'i (A.)

Denize oranla bir damla su gibi.

~ dahil idi. Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 102.

كَلَامُ اللَّهِ دَوَاءُ الْقُلُوبِ (قَلْب)

Kelâmü'llâhi devâü'l-kulûbi (kal-bi) (A.)

Allah'ın kelâmı (Kur'an) kalplerin (kalbin) devasıdır.

~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 68; Hz. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 89; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 172; ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 25.

كَلَامُ الْأَمِيرِ أَمِيرُ الْكَلَامِ

Kelâmü'l-emîri emîru'l-kelâmi (A.)

Emirin sözü, sözün emiridir.

~ mefhûmuna mâ-sadak olup... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârih*, 2/142.

الْكَلَامُ إِذَا خَرَجَ مِنَ الْقَلْبِ وَقَعَ عَلَى الْقَلْبِ

el-Kelâmü izâ haraca mine'l-kalbi vaka'a ale'l-kalbi (A.)

Bir gönülden çıkan söz, başka bir gönüle konar.

...ulular eyitmişler ki: ~ Şeyhoğlu Mustafa, *Kenzü'l-küberâ*, s. 117.

الْكَلَامُ كَالْمَالِ لَا يَجُوزُ فِيهِ الْإِسْرَافُ

el-Kelâmü ke'l-mâli lâ-yecüzü fihî'l-isrâfû (A.)

Söz, servet gibidir, onu israf etmek doğru değildir.

~ Bediuzzaman Said Nursi, *Hutbe-i Şâmiye*, s. 131.

كَلَامُ اللَّيْلِ يَمْحُوهُ النَّهَارُ

Kelâmü'l-leyli yemhûhü'n-nehâru (A.)

Gecenin (kötü) sözünün (günahını), gündüz (yapılan bir iyilik) siler.

~ mealini... Hâfız Hızır İlyas, *Târih-i Enderun*, s. 261; ~ tarîkasına sülûk ederek... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 6/173.

كَلَامُ الْمَرْءِ يَدُلُّ عَلَى عَقْلِهِ

Kelâmü'l-mer'i yedüllü alâ aklîhî (A.)

Kişinin sözü, aklının göstergesidir.

Hiz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/101.

كَلَامُ الْمَلُوكِ مَلُوكُ الْكَلَامِ

Kelâmü'l-mülûki mülûkü'l-kelâmi (A.)

Sultanların sözü, sözün sultanlarıdır.

~ mazmûnunca... Latîfi, *Tezkire*, s. 59; ~ deyip... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü't-tevârih*, 2/447; ~ Hamdullah Emin, *Çiftçiler Derneği Mecmuası*, 1.Sayı,Tarih, 1332, s. 2; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 30;... ma'nâ-yı: ~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 1/93.

كَلَامُ الرَّجُلِ مِيزَانُ عَقْلِهِ

Kelâmü'r-recülü mîzânü aklihî (A.)

İnsanın sözü, aklının ölçüsüdür.

Hız. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/101.

الْكَلَامُ صِفَةُ الْمُتَكَلِّمِ

el-Kelâmü sıfatü'l-mütekellimi (A.)

Söz, söyleyenin sıfatıdır. (Söz, söyleyenin göstergesidir.)

Darb-ı mesel; ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/142; ~ cümle-i hüküm-pervânesine... Ahmed Mâhir, *Mu'cizât-ı Kur'âniye*, s. 158; ~ diye... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 5/51;...eserde gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhî'l-Mesnevî*, 1/463; ~ den murâd... İshak Efendi, *Kâşifü'l-esrâr*, s. 81.

الْكَلَامُ يَجْرُّ الْكَلَامَ

el-Kelâmü yecürrü'l-kelâme (A.)

Laf lafı açar.

~ tekriri ile... Mehmed Hamdemî (Solakzâde), *Solakzâde Târihi*, s. 337; ~ zemmesiyle... Abdurrahman Sâmi Paşa, *Rumûzül-hikem*, s. 85;... ber-muktezâ-yı: ~ Nergisî, *Meşâku'l-uşşâk*, s. 19; ~ mazmûnunca... Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/272; Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/142.

الْكَلَامُ زِنَاءُ اللِّسَانِ

el-Kelâmü zinâu'l-lisâni (A.)

(Haram) söz, dilin zinasıdır.

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 185.

كَالْعَيْنِ فِي الْعُرُوسِ وَكَالْمِيمِ فِي الْحَرَمِ

Ke'l-ayni fi'l-arûsi ve ke'l-mîmi fi'l-haremi (A.)

Arûs (gelin) kelimesindeki ayın ve harem kelimesindeki mim harfi gibi.

Diktim kapına halka-i çeşm-i ümîdimi: ~ Üsküplü İshak Çelebi, *Divan*, s. 21.

كَالْبَاحِثِ عَنِ حَتْفِهِ بِظَلْفِهِ

Ke'l-bâhisi an hatfihî bi-zalfihî (A.)

Tırnağı ile ölüm saçan (hayvan) gibi.

~ olduklarıdır. Ömer b. Mehmed Efendi, *Nûru'l-hüddâ*, s. 61.

كَالْبَدْرِ فِي الدُّجَاءِ

Ke'l-bedri fi'd-dücâi (A.)

Karanlık gecedeki dolunay gibi.

Ettiğinin delâli: ~ Üsküplü İshak Çelebi, *Divan*, s. 23.

كَالْبَدْرِ فِي الرَّجِيَّةِ وَالنُّورِ فِي الظَّلَامِ

Ke'l-bedri fi'r-raciyyeti ve'n-nûri fi'z-zalâmi (A.)

Umut edilen dolunay ve karanlığı aydınlatan ışık gibi.

Kaldın bu ma'rifette gamûm uhumûmda: ~ Fevrî, *Divan*.

الْكَلْبُ الْأَسْوَدُ شَيْطَانٌ

el-Kelbü'l-esvedü şeytânün (A.)

Kara köpek şeytandır.

...Nebi dedi: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 47.

كَلَّمَحٍ بِالْبَصْرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ

Ke-lemhin bi'l-basarı ev hüve akra-bu (A.)

(O kıyamet saatinin işi) bir göz açıp yumma gibi, yahut daha yakın (kısa)dır. (Nahl, 16/77).

...kavlühü Ta'âlâ: ~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/768. ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 166.

كَالْإِنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ

Ke'l-en'âmi bel-hüm edallü (A.)

(İşte onlar) hayvanlar gibi, hatta daha da sapık... (A'râf, 7/179).

Hem: ~ sille-i te'dibini gör. Bediuzzaman Said Nursi, *Sözler*, s. 363.

كَالْفَرَاشِ الْمَبْثُوثِ

Ke'l-ferâşi'l-mebşûsi (A.)

(O gün insanlar), yayılmış pervaneler gibi (olurlar). (Kâri'a, 101/4).

~ mütelâşi oldular. Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyî*, 2/368.

كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ

Ke'l-ihni'l-menfûşi (A.)

(Dağlar), atılmış renkli yün gibi (olur). (Kâri'a, 101/5).

~ ola... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmûa-a Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/338;

...yüce bir dağ olursa: ~ onu savurur. Reşit Rahmeti Arat, *Vakâyî*, 2/366;... asâkîr-i nûr-şümâr-ı düşman: ~ Ziya Paşa, *Endülüs Târihi*, 1/66.

كَالْكَلْبِ الْمُتَحِيرِ بَيْنَ الْقَرِيَتَيْنِ

Ke'l-kelbi'l-mütehayyiri beyne'l-karyeteyni (A.)

İki köy arasında şaşırılmış köpek gibi.

...bu babda sadrazam: ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 2/200.

كَالْمَيْتِ بَيْنَ يَدَيْ الْغَسَّالِ

Ke'l-meyyiti beyne yedeyi'l-gassâli (A.)

Yıkayıcının elleri arasındaki (önündeki) ölü gibi.

Mürid, müşside öyle teslim olmalı: ~ derler. Abdülbaki Gölpınarlı, *Kaygusuz Vizeli Alaeddin*, s. 154; Mürid şol mertebe teslim olmalı: ~ Şeyh İsmail (Ankaralı), *Min-hâcü'l-fukarâ*, s. 39;...Şeyh-i kâmile: ~ teslimden gayri çare yoktur. Mehmed kemaleddin, *Şerh-i virdü's-Settâr*, s. 9; ~ ederler. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 3/80; ~ ola... Mehmed Ma'sum, *Mektûbât Tercümesi*, 1/54.

كَالْمِلْحِ فِي الطَّعَامِ

Ke'l-milhi fi't-ta'âmi (A.)

Yemekte tuz gibi.

~ medh ve...Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısmı*, s. 143.

كَالْمَيْلِ فِي الْمَكْحَلَةِ

Ke'l-mîli fi'l-mükhületi (A.)

Sürme kutusundaki mil gibi.

~ görüldüğü sûretle... Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vakâyiât*, s. 115.

كَالْمِيمِ فِي الْحَرَمِ

Ke'l-mîmi fi'l-haremi (A.)

Harem kelimesindeki mim harfi gibi.

Diktim kapına halka-i çeşm-i ümîdimi: ~ Üsküplü İshak Çelebi, *Divan*, s. 21.

كَالْمُسْتَجِيرِ مِنَ الرَّمْضَاءِ بِالنَّارِ

Ke'l-müstecîri mine'r-remdâi bi'n-nârî(A.)

(Bunların bu hali), çölün sıcak kumundan kaçıp ateşe sığınmak gibi.

Mısra': ~ Nizâmeddin Şâmî, *Zafernâme*, s. 215.

كَلِمَاتُ الْمَشَايخِ جُنُودُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ

Kelîmâtü'l-meşâyihî cünûdü'llâhî fi'l-arzî (A.)

Şeyhlerin sözleri, yer yüzünde Allah'ın askerleri (gibi)dir.

...ve hem demişlerdir ki: ~ Kasım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 5.

كَلِمَةٌ أَشْرُّ يُكَدِّرُ كَأَسْكَ وَ يَطِيرُ رَأْسَكَ

Kelîmetün eşerru yükeddiru ke'seke ve yütîru ra'seke (A.)

Kötü söz, bardağını bulandırır (işini bozar), başını uçurur (ölümüne sebep olur).

~ muktezâsınca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 2/234.

كَلِمَةُ الْحِكْمَةِ ضَالَّةٌ كُلُّ حَكِيمٍ

Kelîmetü'l-hikmeti dâletü külli hakîmin (A.)

Hikmet, her bilgenin yitiğidir.

Hiz.Nebi: ~ Kâsım karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 4; Nebi buyurdu: ~ İbrahim Tennûrî Bayrâmî, *Gülzâd-ı Ma'nevî*, s. 85; Resûlü'llâh eyitti: ~ Ahmed Bîcân, *Envâru'l-âşîkîn*, s. 347.

الْكَلِمَةُ الْحِكْمَةُ ضَالَّةٌ الْمُؤْمِنِ فَحَيْثُ وَجَدَهَا فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا

el-Kelîmetü'l-hikmetü dâletü'l-mü'mîni fe-haysü vecedehâ fe-hüve ehakku bihâ (A.)

Hikmet, müminin yitiğidir; onu nerede bulursa, almaya en haklı olan odur.

...bu hadis ne kat'î bir delildir: ~ Ömer Fevzî, *Dînî Hasbihâl*, s. 22.
Cild-i evvel: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/1.

كَلِمَةُ الشَّرِّ يُكَدِّرُ كَأَسْكَ وَ يَطِيرُ رَأْسَكَ

Kelîmetü'ş-şerri yükeddiru ke'seke ve yütîru ra'seke (A.)

Kötü söz, bardağını bulandırır (işini bozar), başını uçurur (ölümüne sebep olur).

~ muktezâsınca... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 2/234; ~ medlûlünce... Haytullah Efendi, *Osmanlı Târîhi*, 16/42.

كَلِمَةُ الشَّيْخِ مُطَاعَةٌ

Kelimetü'ş-şeyhi mutâ'atün (A.)

Şeyhin sözü tutulur.

~ fehvâsı üzere... Naîmâ Mustafa Efendi,
Naîmâ Târihi, 4/175.

الكَلِمَةُ الطَّيْبَةُ صَدَقَةٌ

el-Kelimetü't-tayyibetü sadakatün (A.)

Güzel söz sadakadır.

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 131; ~ mealin... Nâbî, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 8; Nebi buyurdu: ~ Mehmed Bedreddin, *Hadîs-i Mi'e*, s. 12; Hadiste: ~ Ali Özek, *Zübdetü'l-lhyâ*, s. 347; ~ hadisinin... Abdülkadir Karahan, *Kırk Hadis*, s. 257.

الكَلِمُ الطَّيِّبُ يَصْعَدُ إِلَيْهِ

el-Kelimü't-tayyibü yas'adü ileyhi (A.)

Güzel söz ona (Allah'a) çıkar. (Fâtır, 35/10).

~ ma'nasın mülâhaza ile... Nevres Efendi,
Mebâligü'l-hikem, s. 68.

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّا

Kellâ inne'l-insane le-yetgâ en re'âhü'stagnâ (A.)

Hayır, (Rabb'inin bu kadar iyiliğine rağmen yine) insan azar; kendini zengin (yeterli) gördüğü için. (Alâk, 96/6-7).

...bu babda: ~ âyeti delildir. Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi hikem*, 2/421; Bunlara karşı: ~ âyete... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal lâk-ı Medenî*, s. 19; Allahu Ta'âlâ buyurdu: ~ *Beyânü'l-hak*(gazete), 1/140.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سِجِّينٍ

Kellâ inne kitâbe'l-füccârü le-fî-sic-cîn (A.)

Hayır, (Ölçü ve tartıda hile yapılmaz), doğrusu sapanların yazısı siccîn (aşağı zindan)dadır. (Mudaffifin, 83/7).

~ âyeti mûcibince... Ahmed Avni Konuk,
Fusûsü'l-hikem Tercüme ve Şerhi, 3/124.

كَلَّا لَا تَطَّعُهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ

Kellâ lâ-tütü'hu ve'scüd va'kterib (A.)

Hayır, ona boyun eğme, (Allah'a) secde et ve yaklaş! (Alâk, 96/19).

Hız.Risâleti nehyederdi: ~ Seyyid Nesîmî,
Mukaddime, s. 23.

كَلِّمْ كَلِّمْ لَا يَنْفَعُ

Kellim kellim lâ-yenfa'u (A.)

Söyle söyle faydasız!

Atasözleri ve Ünlü Sözler: ~ Ömer Asım Aksoy, *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*, s. 74; Arab'ın: ~ dediği gibi... İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 774.

كَلِّمِ الْمَجْزُومَ وَبَيْنَكَ وَبَيْنَهُ قَدْرٌ رَمَحٍ

Kellimi'l-meczûme ve beyneke ve beynehû kadru rumhın (A.)

Cüzzamlı ile aranda bir mızrak boyu mesafe koyarak konuş!

...hıfzı's-sihhaya karşı: ~ Mehmet Şemseddin Günlaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 324.

كَلِّمُوا النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ

Kellimü'n-nâse alâ kadri ukûlihim (A.)

İnsanlara, akıllarının alacağı derecede söyleyiniz.

Atasözleri ve Ünlü Sözler: ~ Ömer Asım Aksoy, *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*, s. 74; ~ vecizesi... Mahir İz, *Tasavvuf*, s. 53; ~ üzere... Necla Pekolcay-E.Sevim, *Yunus Emre Şerhleri*, s. 79; 01 ecilden buyurmuşlardır: ~ Niyazi-i Mısri, *Risâle-i Vahdet-i Vücûd*, s. 11.

كَمَا كَانَ

Ke-mâ kâne (A.)

(Önceden) olduğu gibi.

Kırılmış gibi âşıklar: ~ Yahya Bey, *Divan*, s. 237.

كَمَالُ الْجُودِ الْأَعْتَدَارُ مَعَهُ

Kemâlü'l-cûdi el-i'tizârü ma'ahû (A.)

Cömertliğin en olgunu, nezâketle sunulandır.

~ eli açık olan... Ali Raşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 73.

كَمَالِ هَمْنِشِينَ دَرَمَا اَثَرَ كَرْدِ

Kemâl-i hem-nişîn der-mâ eser kerd (F.)

Arkadaşımın olgunluğu beni etkiledi. (Kır atın yanında duran ya tüyünden ya huyundan kapar.)

~ sırrına mazhar olmuşlar. Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 4/606.

كَمَالُ الْعِلْمِ فِي الْحِلْمِ

Kemâlü'l-ilmi fi'l-hilmi (A.)

İlim, iyi huy ile olgunlaşır.

~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 25; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 176; İlim: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/539; ~ ma'nâ-yı âlîsi... ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 70; Hz. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 99.

كَمَالُ الْإِيمَانِ حُسْنُ الْخُلُقِ

Kemâlü'l-îmâni hüsnü'l-hulki (A.)

İmanın olgunluğu, ahlâk güzelliğidir.

Hadis: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 142; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/526.

الْكَمَالُ يُجِيبُ الزَّوَالَ

el-Kemâlü yücîbü'z-zevâle (A.)

Kemâl zevali gerekli kılar. (Her kemalin bir zevali vardır.)

~ darb-ı meselini... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 7

كَمَا تَدِينُ تَدَانُ

Ke-mâ tedînü tûdânü (A.)

Ameline göre ceza görürsün.

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 153; ~ hikmetince... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 306; ~ mazmûnu zuhûr eyledi. Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târîhi*, 4/30; Kavl-i hakîr: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadîs Tercümesi*, s. 54; ...ber-sâdıkai ~ Sâlim Efendi, *Tezkire-i Salim*, s. 125.

كَمَا تَكُونُوا يُولِي عَلَيْكُمْ

Ke-mâ tekûnû yüvellâ aleyküm (A.)

Nasılısanız öyle yönetilirsiniz.

Hadîste: ~ Hasan Hulûsî, *Mecma'u'l-âdâb*, s. 101;... son Peygamber: ~ Mahir İz, *Yılların İzi*, s. 127; Peygamberimiz: ~ Ali Rıza Demircan, *İslâm Nizâmı*, s. 293; ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 81; ~ hadisi ile... *Beyânü'l-hak* (gazete), 5/2389.

كَمَا يَسْحَلُ الْحَدِيدُ بِالْحَدِيدِ

Ke-mâ yushilü'l-hadîdü bi'l-hadîdi (A.)

Demirin, demirle yontulduğu gibi.

...tedbir eyleyip: ~ demekle... Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târîhi*, 2/563.

كَمْ بِخَوْرٍ نُؤَكِّرُ بِكَبِيرٍ

Kem be-hôr novker be-gîr (F.)

Az ye de bir hizmetçi tut.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 161.

كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا

Ke-meseli'l-ankebüti ittehazet beyten (A.)

(Allah'tan başka veliler edinip, onlara bağlananlar, kendisine) bir ev edinen örümceğe benzerler. (Ankebût, 29/41).

...firarları adîmü'l-îmkân olduğunu anlayarak: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 4/91.

كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا

Ke-meseli'l-hımârı yahmilü esfâran (A.)

Kitaplar taşıyan eşeğin durumu gibidir. (Cum'a, 62/5).

Nitekim: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'în Tercümesi*, s. 106; ~ kelâm-ı hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/85;... huy-ı pelîdin terk eylemez: ~ Ali Çelebi, *Hümâyünnâme*, s. 727; ~ mantûkına... Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısmı*, s. 161.

كَمْ كَوَى كَزِيدَهُ كَوَى چُونِ دَرِ
تَا زَانْدَكَ تَوْجِهَانَ شَوْدِ پَرِ

Kem gûy guzîde gûy çûn dür Tâ zi-endek-i tû cihân şevad pür (F.)

İnci gibi az ve öz söyle, bu az ve öz sözün dünyaya yayılsın.

~ Tâhir Üzgör, *Türkçe Divan Dibâceleri*, s. 208.

كَمْ مِنْ أَعْرَجٍ عَلَى الْمَدَارِجِ الْعَلِيَّاءِ أَعْرَجٌ

Kem min a'rece ale'l-medârici'l-ul-yâ a'racu (A.)

Nice total (sakat) vardır ki, en üst mevkilerde yine total (sakat) dır.

...Timurlenk: ~ mûcibince... Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şâirleri*, 1/370.

كَمْ مِنْ فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِتْنَةً كَثِيرَةً بِأَذْنِ اللَّهِ

Kem min fietin kaliletin galebet fi-eten kesireten bi-izni'llâhi (A.)

Nice az bir topluluk var ki, Allah'ın izniyle çok topluluğa galip gelmiştir. (Bakara, 2/249).

~ âyeti... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 325; ~ âyetini kırâet edip... M.Münir Aktepe, *Şem'dânizâde Süleyman Efendi Tarihi*, 1/50;... cihat edenler hakkında: ~ Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/187; ~ galebe... Abdurrahman Sâmî Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 105; ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 3/313.

كَمْ مِنْ نَاصِحٍ لغيرِهِ غَيْرِ مُؤْتَمِرٍ بِأَمْرِهِ

Kem min nâsihin li-gayrihî gayri mü'temirin bi-emrihî (A.)

Başkalarına öğüt veren, verdiği öğüdü kendisi tutmayan niçe öğütçüler vardır. (Ele verir talkını, kendi yutar salkımı.)

~ Bu kâbil adamlar... Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 192.

كَمْ مِنْ وَعَظٍ يَلْعَبُ بِهِ الشَّيْطَانُ

Kem min vâ'izin yel'abu bihi's-şey-tânü (A.)

Şeytanın kendisi ile oynadığı (alay ettiği)nice vaiz vardır.

~ derecesinde kalmıştır. Sahnâf Nuri Efendi, *Münşe'ât-ı Azîziye*, s. 310.

كَمْ شِكْوَةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ

Ke-mişkâtin fihâ mısbâhun (A.)

(Onun nuru), içinde lâmba bulunan penceresiz bir oyuğa benzer. (Nûr, 24/35).

~ olan... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezki-retü's-su'arâ*, 2/749;... âyine-i envâr-ı: ~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 1/44

كَمْ مُؤْمِنٍ فِي قَبَاءٍ وَكَمْ كَافِرٍ فِي عِبَاءٍ

Kem mü'minin fi kabâin ve kem kâfirin fi abâin (A.)

Cübbe giyen nice mümin, aba (dervişlik giysisi) giyen nice kâfir vardır.

Sa'dî, ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/473.

كَمْ صَالِحٍ يُفْسِدُ بِفَسَادٍ آخَرَ

Kem sâlihın yüfşedü bi-fesâdin âhara (A.)

Başka bir bozguncunun etkisiyle, uygun ve doğru hareketi bırakan nice sâlih kişi vardır:

~ hikmetini... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 297;

~ mefâdınca... Rifat b. Mehmed Emin, *Fezâil-i Ahlâk*, s. 58.

كَمْ تَرَكَ الْأَوَّلُ لِلْآخِرِ

Kem tereke'l-evvelü li'l-âhiri (A.)

Öncekiler sonrakilere, ne kadar çok şey bırakmışlardır!

~ fehvâsınca... Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 3/304; ~ Mehmed Ali Aynî, *Türk Azizleri*, s. 15; ~ olup... Abdurrahman Sâmî Paşa, *Rumû-zü'l-hikem*, s. 81; ~ fehvâsımı... Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mevzü'âtü'l-ulûm*, 1/19; ~ meselinin mâ-sadaka olup... Nev'îzâde Atâî, *Hadâiku'l-hakâik*, 2/159.

كَمْ ذِي نِعْمَةٍ لَّانِعْمَةَ لَهُ

Kem zî ni'metin lâ-ni'mete lehû (A.)

Nice nimet sahibi vardır ki, onun için nimet âdeta yok gibidir, (çünkü onu yemez.)

Nitekim: ~ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Di-ni Kur'an Dili*, 1/127.

كَالْنَقْشِ عَلَى الْهَوَاءِ

Ke'n-nakşî ale'l-havâi (A.)

Havadaki nakış (resim, yazı) gibi.

~ mersûm idi ki... Nergisî, *Hamse*, s. 110.

كَالْنَقْشِ عَلَى الْمَاءِ (فِي الْمَاءِ)

Ke'n-nakşî ale'l-mâi (fi'l-mâi)(A.)

Sudaki nakış (resim, yazı) gibi.

...ifâde-i merâm: ~ Nergisî, *İksir-i Sa'âdet*, s. 28; ~ Hayâlî, *Divan*, s. 92.

كَالْنَقْشِ فِي الْحَجَرِ

Ke'n-nakşî fi'l-haceri (A.)

Taş (mermer) üstündeki nakış (resim, yazı) gibi.

...taşa yazdıkları: ~ ezber olduğu... Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 132;... eb-vâb-ı kitapta: ~ mersûm ve... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, s. 4; ~ mazmûnundan... Mehmed Memduh, *Eser-i Memduh*, s. 29; ~ yerleşir kalır... Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 2/152.

كَالنَّارِ عَلَى الْعَلَمِ

Ke'n-nârî ale'l-alemi (A.)

Dağın başındaki ateş gibi.

~ Üsküplü İshak Çelebi, *Divan*, s. 21; ~ Ali Çelebi, *Tezkire*, 39b;... ilim ve fazla: ~ Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 1/146.

كَالنَّارِ عَلَى طَرْفِ الْمَنَارِ

Ke'n-nârî alâ tarafi'l-menârî(A.)

Fener kulesindeki ateş (ışık) gibi.

Ebû Hanîfe'nin fart-ı iştiharı: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 126.

كَالْنُونِ فِي الْعُيُونِ

Ke'n-nûnî fi'l-uyûni (A.)

Uyûn (gözler) kelimesindeki nun harfi gibi.

Aynında aks-i hâcibi: ~ Ali Nihat Tarlan, *Zâtî Divan*, s. 116.

كَالنُّورِ فِي الظَّلَامِ

Ke'n-nûrî fi'z-zalâmi (A.)

Karanlıkta ışık gibi.

Kalbim bu ma'rifette gumûm u humûmda: ~ Fuzûlî, *Divan*.

كَنْزٌ لَا يَفْنَىٰ

Kenzün lâ-yefnâ (A.)

Tükenmez hazine.

Bilenler: ~ bilirler. M.Şemseddin Canpek, *Külliyât-ı Şemsî*, s. 58; verdiler miftâh-ı bâb-ı: ~ Şeyh Selâmî Efendi, *Divan*, s. 136.

كَرَامَاتُ الْأَوْلِيَاءِ حَقٌّ

Kerâmâtü'l-evliyâi hakkun (A.)

Ermişlerin kerameti doğrudur.

~ mûcibince... Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fu'âd*, s. 76.

كَرَّمَ أَرْزَ عَقْلَ سُوْأَلِي كِهْ چِهْ بَاشَدَ اِيْمَانِ
عَقْلَ دَرْكَوْشِ دَلِمَ كَفْتِ كِهْ اِيْمَانِ اَدْبَسْتِ

**Kerdem ez-akl su'âlî ki çe bâşed îmân
Akl der-gûş-i dilem goft ki îmân
edebest (F.)**

Akla, iman nedir diye sordum, akıl, gönül kulağıma, iman edeptir, dedi.

Mevlânâ: ~ Tahir Büyükkörükçü, *İslâm'da Edep*, s. 67.

الْكَرَّمُ بِالتَّقْوَىٰ

el-Keremü bi't-takvâ (A.)

Kerem (cömertlik) takva ilemdir.

Kapının köşesinde okunur: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 846

كَرْمَدَارِنِ عَالَمِ رَادِدَمِ نَيْسْتِ

دَرَمِ دَارَانِ عَالَمِ رَاكْرَمِ نَيْسْتِ

**Kerem-dârân-ı âlem-râ didem nîst
Direm-dârân-ı âlem-râ kerem nîst (F.)**

Dünyada, cömertlerin malı yok; malı olanlar da cömert değildir.

Sayfa kenarı: ~ Latîfî, *Enîsü'l-fusahâ*, s. 34.

كَرْمُ الْمَرْءِ دِينُهُ وَمُرُوتُهُ عَقْلُهُ وَحَسْبُهُ خَلْقُهُ

**Keremü'l-mer'i dînühû ve mürüv-
vetühû aklühû ve hasebühû hulku-
hû (A.)**

İnsanın keremi, dini, insanlığı, aklı, asaleti, ahlâkıdır.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dînî Hasbihâl*, s. 91.

كَرِيمَانُ رَابَدَسْتِ اَنْدَرِ دَرَمِ نَيْسْتِ
دَرَمِ دَارَانِ عَالَمِ رَاكْرَمِ نَيْسْتِ

**Kerîmân-râ be-dest ender direm nîst
Direm-dârân-ı âlem-râ kerem nîst (F.)**

Cömertlerin elinde servet yok; serveti olanlar da cömert değildir.

Sa'dî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/728.

الْكَرِيمُ إِذَا عَهَدَ وَفَا

el-Kerîmü izâ ahede vefâ (A.)

Kerem sahibi (iyi insan), verdiği sözü tutar.

Kim buyurdu ol Muhammed Mustafa: ~ Şeyyâd Hamza, *Yusuf u Zeliha*, s. 80; İskender eyitti: ~ Evliya Çelebi, *Seyahat-nâme*, 1/39;... ma'nâ-yı: ~ oldu. Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 478; ~ mazmûnunu... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtn*, 1/27; ~ kerim olan... Râşid Efendi, *Târîh-i Enbiyâ*, s. 451.

الْكَرِيمُ مُسَاعِدٌ وَاللَّيْمُ مُعَانِدٌ

el-Kerîmü müsâ'idün ve'l-le'îmü mu'ânidün (A.)

İyi insan, geçimli; kötü insan, geçimsiz olandır.

~ Ali Raşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 264.

كَرِيمٌ مَّتَى أَمْدَحُهُ أَمْدَحُهُ وَالْوَرَى مَعِيَ
وَإِذَا مَالَمْتَهُ لَمْتَهُ وَحَدِي

Kerîmün metâ emdahuhû emdahuhû ve'l-verâ ma'îye Ve izâ mâ lümtühû lümtühû vahdî (A.)

İyi insan, kendisini övdüğüm zaman halkın benimle olduğu; yerdığım zaman, benim yalnız kaldığım kişidir.

~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 15.

كَالرَّاقِمِ عَلَى الْمَاءِ

Ke'r-râkımı ale'l-mâî (A.)

Suya yazı yazan gibi.

~ ile temsil sezadır. Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/131.

كَالرَّيْحِ عَاصِفَةٍ وَالسَّيْلِ مُنْحَدِرٍ

Ke'r-rûhî âsifetin ve's-seyli münhadirin (A.)

Hızlı esen yel, hızlı akan sel gibi.

...ber-fehvâ-yı: ~ Ziya Paşa, *Endülüis Târîhi*, 1/66.

كَالرُّوحِ فِي الْجَسَدِ

Ke'r-rûhî fi'l-cesedi (A.)

Bedendeki ruh gibi.

Canında şevk-i lebleri: ~ Ali Nihat Tarlan, *Zât Divanı*, s. 116.

الْكَسَلُ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ

el-Keselü ahlâ mine'l-aseli (A.)

Tembellik, baldan daha tatlıdır.

~ mantûkunca... Eyub Sabri Efendi, *Mahmûdî's-siyer*, s. 80;... âlûde-i: ~ olmakla... Veysî Efendi, *Siyer-i Veysî*, s. 114.

كَسْرَابٍ بَقِيْعَةٍ يَحْسِبُهُ الظَّمَانُ مَاءً

Ke-serâbın bikî'atin yahsebühü'z-zam'ânü mâ'en (A.)

Düz arazideki serap gibidir. Susayan onu su sanır. (Nûr, 24/39).

~ fehvâsını... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtn*, 1/504.

كَسِيرِ السَّحَابِ

Ke-seyri's-sehâbi (A.)

Buludun yürüdüğü gibi.

...mânend-i ikâb-ı: ~ zehâb ile... Şânîzâde
Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*,
3/173.

کَسِیْ که عَاقِبَتِ اَنْدِیْشِ و دُورِیْنِ بَاشَدِ
مُقَرَّرَاسْتِ که او خُودِ هَمِیْشَه بَاخِیْرِ بَاشَدِ

Kesî ki âkıbet-endîş ü dūr-bîn bâşed
Mukarrerest ki ô hûd hemîşe bâ-
hayr başed (F.)

Sonucu düşünen, ilerisini gören kişi-
nin sürekli iyi olacağı kesindir.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-*
ı Ahmedî, s. 58.

کَسِیْ که بَیْمَارِ نَشُودِ
قَدْرِ تَنْدَرَسْتِی رَانَمِی دَانَدِ

Kesî ki bîmâr ne-şevêd
Kadr-i ten-dürüstî-râ ne-mî-dâned (F.)

Hasta olmayan sağlığın kadrini bilmez.

کَسِیْ که دَرِ عَشَقِ فَالِ بَدِ بَکِیْرَدِ
و کِیْرَدِ بَجانِ خُودِ نَکِیْرَدِ

Kesî ki der-aşq fâl-ı bed be-gîred
Ve gîred be-cân-ı hûd ne-gîred (F.)

Aşkta falı (şansı) kötü çıkan kimse et-
kilenir, ama uygulamaz.

...ol vehm üzere buyurdu: ~ Naîmâ Mus-
tafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 1/455.

کَسِیْ که دُوسْتِ بَدُونِ نَقْصِ

بِخَوَاهَدِیْ دُوسْتِ مِی مَانَدِ

Kesî ki dost-ı bi-dûn-i naks be-hâ-
hed bî-dost mî-mâned (F.)

Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.

کَسِیْ که اَزْ کَرْکِ بَتَرِ سَدِ کُوسْفَنْدِ نِکَاهِ نَدَارَدِ

Kesî ki ez-gürg be-tersed gûsfend
nigâh ne-dâred (F.)

Kurttan korkan çoban olmaz (koyun
beslemez).

کَسِیْ که اَزْ شِیْرِ سُو خَتِ دُوغِ رَایْفِ
کَرْدَه خُورَدِ

Kesî ki ez-şîr sûht dûg-râ püf kerde
hôred (F.)

Sütten ağzı yanan ayranı (yoğurdu) üf-
leyerek içer.

کَسِیْ که کُلِ مِی خَوَاهَدِ بَایْدِ مَنَّتِ
خَارِ بَکَشَدِ

Kesî ki gül mî-hâhed bâyed minnet-
i hâr be-keşed (F.)

Gülü seven dikenine katlanır.

کَسِیْ که خُوبِیْ مِی کُنَدِ نِیْکِیْ مِی پِیْنَدِ

Kesî ki hûbî mî kuned nîkî mî-bîned (F.)

İyilik eden iyilik bulur.

كَسِيْ كِه مَنَارِ رَامِيْ دَزْدَدِ اَوَّلِ چَاهَشِ
رَامِيْ كَنْدَ (كَنْدَدَ)

Kesî ki minâr-râ mî-düzded evvel çâheş-râ mî-kuned (kended) (F.)

Minareyi çalan kılıfını hazırlar.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 171.

كَسِيْ كُو پِيْشِه كَرْدِ اَزَارِ مَرْدَمِ
بِمَعْنِيْ بَدِ تَرَسْتِ اَز مَارُو كَزْدَمِ

Kesî kû pişe kerd âzâr-ı merdum Be-ma'nâ bed-terest ez-mâr u kejd-om (F.)

İnsanları üzmeyi meslek edinen kişi, gerçek anlamda yılan ve akrepten daha kötüdür.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedi*, s. 68.

كَسِنُوْرٍ مَغْلُوْبٍ يَصُوْلُ عَلٰى الْكَلْبِ

Ke-sinnevrin maglûbin yesûlü ale'l-ke'lbi (A.)

Köpeğe saldıran, yenik düşmüş, kedi gibi.

~ hâline gelmiş. Ziya Paşa, *Endülüs Târihi*, 3/86; ~ Nâfi Ef. *Nâfiu'l-âsar*, s. 146.

كَسْ نَكُوَيْدُ كِه دُوغِ مَن تَرَشِ (تَلَخِ) اَسْتِ

Kes ne gûyed ki dûg-ı men turş (telh)-est (F.)

Hiç kimse ayranım ekşi demez.

~ mefâdi üzere... Bekir Küttikoğlu, *Çeş-mîzâde Târihi*, s. 91; ~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 230; Darb-ı Meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/793.

كَسْ نَكُوَيْدُ كِه اَنْكُوْرٍ مَن تَرَشِ اَسْتِ

Kes ne-gûyed ki engûr-i men turş-est (F.)

Hiç kimse üzümüm ekşi demez.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/253.

كَسْ تَتَوَانْدُ كَرِفْتِ دَامَنِ دَوْلَتِ بَزُوْرٍ
كُو شِشِ بِيْ فَائِدِه اَسْتِ وَسَمِه بَرِ اَبْرُوِيْ كُوْرٍ

Kes ne-tevâned girift dâmen-i devlet be-zûr Kûşîş-i bî-fâide-est vesme ber-ebrû-yı kûr (F.)

Kimse zorla gücü (mutluluğu) elde edemez; (çünkü) körün kaşına rastık çekmeye çalışmak, boşa harcanan bir emektir.

Bu sebepten: ~ denilmiştir. Mehmed Said, *Vazâifü'l-inâs*, s. 24; Beyt: ~ Latîfi, *Enîsü'l-fusahâ*, s. 23.

كَسْ نِيَايِدُ بَزِيْرِ سَايَهٗ بُوْمِ
وَرِ هُمَايِ اَز جِهَانَ شُوْدِ مَعْدُوْمِ

Kes ne-y-âyed be-zîr-i sây-e-i bûm Ver hümây ez-cihân şevd ma'dûm (F.)

Devlet kuşu yeryüzünden tamamen yok olsa, baykuşun gölgesinin altına kimse sığınmaz.

...servete nâiliyetle müreffehen yaşarlar mıydı?: ~ *Beyânü'l-hak*(gazete)1/260.

كَثْرَةُ الضَّحْكِ تَمِيتُ الْقَلْبَ

Kesretü'd-dıhki tümütü'l-kalbe (A.)

Çok gülme kalbi öldürür.

Hadiste: ~ vârid olmuştur. Abdullah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 128; ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 138; Bir hadiste: ~ buyurulmuş. Osman Karabulut, *İslâm'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, s. 132, Resûlü'llâh buyurdu: ~ Mendümî, *Tuhfetü'l-İslâm*, s. 55; ~ Nâbî, *Hadîs-i Erba'in Tercümesi*, s. 8.

كَثْرَةُ الْعِتَابِ تُورِثُ الْبَغْضَاءَ

Kerretü'l-itâbi tûrisü'l-bagzâe (A.)

Çok azarlama, şiddetli nefrete sebep olur.

İtâb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/477.

كَثْرَةُ الْقُرْبِ إِلَى النَّاسِ يَجْلِبُ السُّوءَ

Kesretü'l-kurbi ile'n-nâsi yeclübü's-sû'e (A.)

İnsanlara ölçüsüz yaklaşma, insanı gü-naha sevkeder.

Kurb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lü-gati*, 3/791.

كَثْرَةُ التَّجَارِبِ زِيَادَةٌ فِي الْعَقْلِ

Kesretü't-tecâribi ziyâdetün fi'l-ak-lı (A.)

Çok tecrübe aklın kavrayışını artırır.

Tecrübe: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 2/293.

كَثْرَةُ الْوِفَاقِ نِفَاقٌ وَكَثْرَةُ الْخِلَافِ شِقَاقٌ

Kesretü'l-vifâkı nifâkun ve kesre-tü'l-hilâfi şikâkûn (A.)

Çok uyuşma münafıklıktır, aşırı zıtlaş-ma ise bozuşmadır.

~ Ali Râşid, *Nümûne-i Hikmet*, s. 205; Hz. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lü-gati*, 3/236.

كَالْسَمَكِ الْمَتَحِيرِ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ

Ke's-semeki'l-mütehayyiri beyne'l-bahreyni (A.)

İki deniz arasında şaşırmış balık gibi.

...mâ-sadık-ı: ~ eylemekle... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/265.

كَالشَّمْسِ فِي أَوْقَاتِ الْهَوَاجِرِ

Ke'ş-şemsi fi evkâti'l-hevâciri (A.)

En sıcak vakitlerdeki güneş gibi.

~ rûşendir. Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tez-kiretü'ş-şu'arâ*, 1/123.

كَالشَّمْسِ فِي رَابِعَةِ النَّهَارِ

Ke'ş-şemsi fi râbi'ati'n-nehârı(A.)

Güneşin, gündüzün ortasında (öyle vaktinde) olduğu gibi (açık seçik)dir.

Şems: ~ Hüseyin Kâzım kadri, *Türk Lü-gati*, 3/246.

كَالشَّمْسِ فِي وَسْطِ النَّهَارِ

Ke'ş-şemsi fi vasati'n-nehârî (A.)

Öyle vaktindeki güneş gibi (açık seçik)dir.

~ zâhir ve... Koca Râgıb Paşa, *Divan*, s. 48; ~ zâhir ve... M.Münir Aktepe, *Mehmed Emin Beyefendinin Rusya sefâreti*, s. 143; Tab'ı kemâlin tâbdâr: ~ İbnülemin mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 1-4/249; ~ Ali Çelebi, *Hümâyünâme*, s. 215; ~ âşikâr olduğu... Ziver Paşa, *Divan ve Münşe'ât*, s. 377.

كَالشَّمْسِ سَلِّ السَّيْفِ بِالْأَعْدَى

Ke'ş-şemsi selli's-seyfi bi'l-a'dâ (A.)

Kınından sıyrılıp düşmana çekilmiş kılıca (benzer) güneş gibi (ortada)

~ lâzimesince... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târîhi*, 1/196.

كَالشَّمْسِ وَضُحِّيهَا

Ke'ş-şemsi ve duhâhâ (A.)

Güneş ve onun aydınlığı gibi. (Şems, 9/1/1)

...envâr-ı mehâbet-gurre-i garrâsından: ~ zâhir... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkire-tü'ş-şu'arâ*, 2/858; Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâcü'l-tevârih*, 2/106.

كَتَعْلِيقِ الدَّرْرِ فِي أَعْنَاقِ الْبَقَرِ

Ke-ta'lîkî'd-düreri fi a'nâkî'l-bakârî (A.)

Sığırların boyunlarına iri taneli inciler takmak gibi.

~ darb-ı meseli gibi oluyor. Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 337.

كَالطَّيْرِ فِي الْقَفْسِ

Ke't-tayrı fi'l-kafesi (A.)

Kafesteki kuş gibi.

Can şevkiyle sîned: ~ İ.Halil Ersoylu, *Cem Sultanın Türkçe Divanı*, s. 128.

كَتَحْفَةِ النَّاطُورِ مِنَ الْبُسْتَانِ

Ke-tuhfeti'n-nâtûri mine'l-bustânî (A.)

Bahçevanın, bahçeden verdiği hediye gibi.

...mahfel-i sâmilere isâl kıldırı: ~ Ankaralı İsmail Rüsühî, *Miftâhu'l-belâga*, s. 3.

الْكَيْدُ ابْلَغُ مِنَ الْاَيْدِ

el-Keydü eblagu mine'l-eydi (A.)

Hile, güçten daha etkilidir.

~ mezâyâsınca... Şânîzâde Mehmed Atallah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/23.

كَيْدُ النِّسَاءِ اعْظَمُ مِنْ كَيْدِ الشَّيْطَانِ

Keydü'n-nisâi a'zamu min keydi'ş-şeytânî (A.)

Kadının hilesi, şeytanın (erkeğin) hilesinden daha büyüktür. (Kadının fendi erkeği yendi.)

Hız. Abbas: ~ buyurmuşlardır. Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 158.

كَيْفَ مَا يَشَاءُ

Keyfe mâ-yeşâ'ü (A.)

Dilediği gibi.

...hükümüyle: ~ Receb Vahyî, *Minhâcü'l-Mi'râc*, s. 51;... iltizâm-ı hüküm-i
~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 5-8/1103.

الْكَيْسُ مِنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ
الْمَوْتِ وَالْأَحْمَقُ مَنْ اتَّبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا
وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِيَّ

el-Keyyisü men dâne nefsehû ve amile li-mâ ba'de'l-mevti ve'l-ahmakku meni'ttebe'a nefsehû hevâhâ ve temennâ ala'llâhi'l-emâniyye (A.)

Akıllı, nefsinin keyfi arzularını bastıran, ölümden sonrası için değerler üretmeğe çalışan kişidir; ahmak ise, nefsinin keyfi isteklerine uyan, emellerinin gerçekleşmesini Allah'tan umandır.

Efendimiz: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/207; Peygamberimiz: ~ M.Şerafetin Yaltkaya, *Va'zlar*, s. 56; Peygamberimiz: ~ Abdülkadir Akçipek, *İmâm-ı Gazâlî, Bidâyetü'l-hidâye*, s. 77; ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 208; ~ hadisine nazaran... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 1/158.

الْكَيْسُ مِنْ كَانَ يَوْمَهُ خَيْرًا مِنْ أَمْسِهِ

el-Keyyisü men kâne yevmühû hayran min emsihî (A.)

Akıllı, bu günü dününden daha iyi olan kimsedir.

~ Ahmed Ali Sipihri, *Kelimât-ı Kassâr*, s. 10.

الْكَذَابُ لِأُمَّتِي

el-Kezzâbü lâ ümmetî (A.)

Yalancı kimse benim ümmetimin değildir.

Hiz. Resûl buyurur ki: ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/154; ~ dedi. Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, s. 57.

الْكَذَابُ لَيْسَ مِنْ أُمَّتِي

el-Kezzâbü leyse min ümmetî (A.)

Yalan söyleyen benim ümmetimden değildir.

~ hadisi mücibince... Hakikî Bey, s. 192;... Risâlet-penâh ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/294.

الْكَذَابُ مَنْ يَتَحَدَّثُ بِكُلِّ مَا سَمِعَ

el-Kezzâbü men yetehaddesü bi-küllî mâ semi'a (A.)

Yalancı, her duyduğunu söyleyen kişidir.

Hadis: ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/133.

كَالذِّئْبِ الضَّارِي فِي زَرْيَةِ الْأَغْنَامِ

Ke'z-zi'bi'd-dârî fi zerîbeti'l-agnâmi (A.)

Koyun ağılında ete düşkün kurt gibi.

~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 3/161.

كَالذَّبَابِ عَلَى لَحْمِ الْبَقْرِ

Ke'z-zübâbi alâ lahmi'l-bakarî(A.)

Sığır etine konmuş sinek gibi.

~ diye beğenmeyip... Âlî Efendi (Gelibolulu), *Künhü'l-ahbâr*, 3/77.

قَفَّ عَلَى الْبِسَاطِ أَيَّاكَ وَالْأَنْبِسَاطِ

Kıf ale'l-bisâtü iyyâke ve'l-inbisâta (A.)

Edep yaygısında dur, (fazla) yayılmadan sakın!

...bu zeylde: ~ denilip... Abdü'n-nâfi Efendi, *Müntenebât-ı nâfi'a*, s. 21.

قَلَّةُ الْحَيَاءِ كَفْرٌ

Killetü'l-hayâi küfrün (A.)

Hayanın azlığı küfür (alâmeti)dir.

Hadiste: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/229; Peygamberimiz: ~ buyurdular. A.Fikri Yavuz, *Otuz Ramazan Va'zları*, s. 61.

قَلَّةُ الْعِيَالِ أَحَدُ الْيَسَارِينِ

Killetü'l-iyâli ahadü'l-yesâreyni (A.)

Aile bireylerinin azlığı, iki kolaylıktan biridir.

~ Râşid Efendi, *Tevârih-i Enbiyâ*, s. 45; İyâl: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lüğati*, 3/468.

الْقِصَّةُ غِصَّةٌ

el-Kıssatü gussatün (A.)

Kıssa kaygıdır.

...ne diyeyim: ~ İ.Halil Ersoylu, *Cem Sultanın Türkçe Divanı*, s. 39.

قَوَامُ الْمَرْءِ عَقْلُهُ وَوَلَادَيْنِ لِمَنْ لَاعَقَلَ لَهُ

Kıvâmü'l-mer'i aklühü ve lâ-dîne li-men lâ-akle lehü (A.)

İnsanı ayakta tutan aklıdır, akli olmaya-nın dini (sorumluluğu) yoktur.

Hadiste: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslâm İlmihali*, s. 465; ~ hadisi... M.Şem-seddin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 74.

قِيَامَةُ الْعَارِفِينَ دَائِمَةٌ

Kıyâmetü'l-ârifîne dâimetün (A.)

Ermişlerin kıyameti süreklidir.

...onun için: ~ buyurulmuştur. Bursalı İsmail Hakkı, *Makâlât-ı İsmâil Hakkı*, s. 6.

قِيَمَةُ الْإِنْسَانِ مَا يَحْسِنُهُ أَكْثَرَ الْإِنْسَانِ مِنْهُ أَوْ أَقَلِّ

Kıymetü'l-insânî mâ yuhsinühü ek-sere'l-insânü minhü ev ekalle (A.)

İnsanın değeri, iyiliği kadardır. İnsan onu çoğaltır veya azaltır.

~ Mehmet Cemal Ögüt, *Ana ve Baba Hakları*, s. 71.

قِيَمَةُ كُلِّ امْرَأَةٍ مَا يَحْسِنُ

Kıymetü külli'mru'in mâ yuhsinü (A.)

Her insanın değeri, iyiliği kadardır.

Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 217.

قِيَمَةُ الْمَرْءِ قَدْرُ هِمَّتِهِ

Kıymetü'l-mer'i kadru himmetihî (A.)

İnsanın değeri, gayreti kadardır.

~ Mehmed Ma'sum, *Mektûbât Tercümesi*, 1/60.

قِيَمَةُ الْمَرْءِ مَا يَحْسِنُهُ

Kıymetü'l-mer'i mâ yuhsinühû (A.)

İnsanın değeri, iyiliği kadardır.

Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidi'l-hikem*, s. 95; ~ ma'nâ-yı Latîfî,... Mehmed Sadred-din Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 170; ~ ma'nâ-yı âlisi...

Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 67.

الْكِبْرُ يَأْ رَدَائِ وَ الْعِظْمَةُ أَرْأَرِي فَمَنْ نَازَ
عَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا الْقَيْتَهُ فِي النَّارِ

el-Kibriyâü ridâi ve'l-azametü izârî fe-men nâze annî vâhiden minhümâ elkaytühû fi'n-nârı(A.)

Büyüklik benim üst giysim, ululuk benim alt giysimdir (büyüklik ve ululuk tamamen bana ait sıfatlardır). Bu sıfatlardan birinde bana ortak çıkmaya, benimle boy ölçüşmeye kalkışan (kendini beğenmiş kimseyi) cehenneme atarım, (çekeceği azaba hiç aldırış etmem)!

...Allahu Ta'âlâ: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhiretü'l-mülûk*, s. 204; Hadîs-i Kutsî'de: ~ Ahmet İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 122; ~ Hadîs-i Kutsî... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 1/237; Hadîs-i Kutsîde: ~ vârid olmuştur. Abdullah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 121;

...Hadîs-i Kutsî'de: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhi'l-Mesnevi*, 1/128.

الْكِبْرُ عَلَى الْمُتَكَبِّرِ صَدَقَةٌ

el-Kibru ale'l-mütekebbiri sadakâtün (A.)

Kibirliye karşı kibir sadakadır.

~ fehvasına muvâfık olduğu... Ali Seyyidî, *Ahlâk-ı Dînî*, s. 133.

الْكِبْرُ بَطْرُ الْحَقِّ

el-Kibru bataru'l-hakkı(A.)

Kibir, hakkı küçük görmedir.

~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/769.

كِهِ كُوَيْدُ كِهِ دُوغٍ مِنْ تُرْشِ أَسْتِ

Ki gûyed ki dûg-ı men turş-est (F.)

Kim ayranım ekşi der.

كِيمِيَاكِرُ بَغْصَهُ مَرْدَهُ وَرَنْجِ
أَبْلَهُ أُنْدَرُ خَرَابَهُ يَأْفَتْ كَنْجِ

Kîmyâ-ger be-gussa mürde vü renc Ebleh ender harâbe yâft genc (F.)

Kimyager, tasa ve sıkıntı ile öldü; aptal ise harabede hazine buldu.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 647.

الْكِنَايَةُ أَبْلَغُ مِنَ التَّصْرِيحِ

el-Kinâyetü eblagu mine't-tasrîhi (A.)

Kinaye (üstü örtülü, dokunaklı ve dolaylı söz), açık sözden daha etkilidir.

~ kaziyesi... İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 3/90.

كِرَامًا كَاتِبِينَ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ

Kirâmen kâtibîne ya'lemûne mâ te'falûne (A.)

Şerefli kâtipler, her yaptığımızı bilirler.
(İnfitâr, 82/11-12).

Levha, 147: ~ Mustafa Uğur Derman, *Hat Sanatı*; ~ adlı melek... Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, s. 52;...biz aslâ şeytana uymadık: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umde-tü'l-İslâm*, s. 189.

كَيْسَتْ كَزَّ عَاشِقِي نَشَانِشْ نَيْسَتْ
هَر كِرَا عَشِقِ نَيْسَتْ جَانِشْ نَيْسَتْ

Kîst ke'z-âşîkî nişâneş nîst Her ki-râ aşk nîst câneş nîst (F.)

Kendisinde âşıklığın belirtisi olmayan kişi kimdir? Aşk olmayan kişinin canı yoktur.

Nizâmî Heft Peyker mesnevisinde şöyle der: ~ Ali Nihat Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhitler*, s. 29.

الْكِتَابُ كَالْخِطَابِ

el-Kitâbü ke'l-hitâbi (A.)

Mektuplaşma (karşılıklı) konuşma gibidir.

69.Madde: ~ Osman Öztürk, *Mecelle*, s. 129.

كِتْمَانُ الْحَسَنَاتِ أَوْلَى مِنْ كِتْمَانِ السَّيِّئَاتِ

Kitmânü'l-hasenâtı evlâ min kitmâni's-seyyi'âti (A.)

İyilikleri saklama, kötülükleri saklamadan daha iyidir.

O demiştir ki: ~ Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyi-mi'l-mahabbe*, s. 119.

كِتْمَانُ السَّرِّ سُنَّةُ اللَّهِ

Kitmânü's-sırrı sünnetü'llâhi (A.)

Sır saklamak, Allah'ın koyduğu bir nizamdır.

Kitm: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/28.

كِتْمَانُ السَّرِّ يَعْقِبُ السَّلَامَةَ وَأَفْشَائُهُ
يُورِثُ النَّدَامَةَ

Kitmânü's-sırrı yu'kîbu's-selâmete ve ifşâuhû yûrisü'n-nedâmete (A.)

Sır saklama selâmet, yayma ise neda-mettir.

~ hilâf-ı cinsi... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târihi*, 4/34.

كَيْانٌ رَفَّتَهُ أُنْدُكَيْانٌ أَمَدَهُ
بِهَ جَايَ هُمَا مَا كَيْانٌ أَمَدَهُ

Kiyân refte-end kiyân âmede Be-câ-yı hümâ mâkiyân âmede (F.)

Kimler gitmiş kimler gelmiş, devlet kuşunun yerine tavuklar gelmiş.

...artık Anka'yı misâl getirmeye hâcet kalmadı: ~ *Beyânü'l-hak*(gazete), 6/2684; Bir şâirin: ~ dediği gibi... *Medrese İhtakları* (haftalık gazete),no.6, Târih 1329, s. 52; Beyit: ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 13-20/69.

كه يَكِي هَسْت دِيكِرِي نِيَسْت
وَحَدَهُ لَأِلَّهِ الْاَهُو

Ki yekî hest dîgerî nîst
Vahdehû lâ-ilâhe illâ hû (F.)

Bir vardır, başka yoktur, O (Allah), birdir, ondan başka ilâh yoktur.

Beit: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Sûre-i Feth'in Türkçe Tefsiri*, s. 53.

الْكَذِبُ دَاءٌ مُجَانِبُ الْإِيمَانِ

el-Kizbü dâün mücânibü'l-îmâni (A.)

Yalan, imandan uzaklaştıran bir illettir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/42.

الْكَذِبُ دَاءٌ وَالصَّدَقُ دَوَاءٌ

el-Kizbü dâün ve's-sıdku devâün (A.)

Yalan dert, doğruluk devadır.

Kizb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/42.

الْكَذِبُ مُجَانِبُ الْإِيمَانِ

el-Kizbü mücânibü'l-îmâni (A.)

Yalan, imandan uzaklaştırır.

Hadiste: ~ Vârid olmuştur. Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 175; Cenâb-ı Resûl buyurmuştur: ~ Süleyman Habib, *Menâkıb-i Abdülkadir Geylânî*, s. 162.

الْكَذِبُ صِفَتُ الْمُنَافِقِينَ

el-Kizbü sıfatü'l-münâfikîne (A.)

Yalan, ikiyüzlülerin sıfatıdır.

Kızb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/42.

الْكَذِبُ يَنْقِصُ الرِّزْقَ

el-Kizbü yünkısu'r-rızka (A.)

Yalan, rızkı eksiltir.

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 207; Hadis: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/76; Peygamberimiz: ~ Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 105.

الْكَذِبُ يورِثُ الخَجَلَ وَالجَنبَةَ

el-Kizbü yûrisü'l-hacle ve'l-cenbete (A.)

Yalan, (insanı) utanılacak ve ıstırap duyacak duruma düşürür.

~ Mehmed Nüzhet Efendi, *Mugni'l-kitâb*, s. 14.

الْكَذِبُ يَسودُ الوجهَ

el-Kizbü yüsevidü'l-veche (A.)

Yalan, yüzü karartır.

...doğru söyle inda'llâh aziz olasın: ~ İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 169; Hadiste: ~ buyurulmuştur. Mehmet Cemal Öğüt, *Ana ve Baba Hakları*, s. 146.

الْكَذِبُ ذُلٌّ وَالصَّدَقُ عِزٌّ

el-Kizbü züllün ve's-sıdku izzün (A.)

Yalan, alçaklık, doğruluk yüksekliktir.

Kizb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/42.

الْقَضَاءُ جَسُورُ الْمُسْلِمِينَ فِي الْقِيَمَةِ

el-Kudâtü cesûru'l-müslinîne fi'l-kıymeti (A.)

Kadılar, müslümanların kıymette (hüküm vermede) en cesurlarıdır.

Resûlü'llâh eyitti: ~ Ahmed Bîcân, *Envârü'l-âşîkîn*, s. 299.

الْقَضَاءُ ثَلَاثَةٌ قَاضِيَانِ فِي النَّارِ وَقَاضٍ فِي الْجَنَّةِ

el-Kudâtü selâsetün kâdiyânî fi'n-nârî ve kâdın fi'l-cenneti (A.)

Kadılar üçtür: İki cehennemlik, (adaletle hüküm veren) biri cennetlidir.

Resûl eyitti: ~ Ahmed Bîcân, *Envârü'l-âşîkîn*, s. 299.

كُودَكَانُ كَرَجِهَ بَيْكٍ مَكْتَبٌ دَرَنْدُ
دَرْسَبَقُ أَزْ يَكْدَكِرْ بَالَاتَرَنْدُ

Kûdekân gerçi be-yek mekteb derend Der-sebak ez-yek-diger bâlâ-terend (F.)

Çocuklar gerçi aynı okuldalar, ama derste birbirlerinden üstündürler, (yarışmada birbirlerini geçerler).

Mevlânâ: ~ Abdurrahman Sami Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 36.

قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا

Kû enfüseküüm ve ehlîküüm nâran (A.)

(Ey insanlar), kendinizi ve ailenizi ateşten koruyun. (Tahrîm, 66/6).

~ âyeti kifayet eder. *Beyânü'l-hak* (gazete), 5/1986; Allahu Ta'âlâ: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 2/100.

كُوهُ بِهِ كُوهُ نَمِي رَسَدَ وَلِي أَدَمَ بِهِ
أَدَمَ مِي رَسَدَ

Kûh be-kûh ne-mî-ressed velî âdem be-âdem mî-ressed (F.)

Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Belâleten*, 1972, s. 170.

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمَلِكِ تَوْتِي الْمَلِكِ
مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمَلِكِ مِمَّنْ تَشَاءُ

Kuli'llâhümme mâlike'l-mülki tü'ti'l-mülke men teşâü ve tenzi'u'l-mülke mimmen teşâü (A.)

De ki: Allah'ım, (ey) mülkün sahibi, sen dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden mülkü alırsın. (Âl-i İmrân, 3/26).

~ âyeti... bediuzzaman Said Nursi, *Mesnevî-i Nûriye*, s. 152.

قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي حَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ

Kuli'llâhü sümme zerhüm fi havzî-him yel'abûne (A.)

Allah de, sonra bırak onları, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar. (En'ân, 6/91)

Hak Ta'âlâ buyurmuştur: ~ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, 1/60;... bu âyet idi ki: ~ Ali Şîr Nevâyî, *Nesâyi-mî'l-mahabbe*, s. 191; ~ emr-i ilâhisine imtisâlen... Hüseyin Şem'î, *Hayru'l-ke-lâm*, s. 220;...âyet-i uhrâda: ~ Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fî Şerhi'l-hikem*, 2/557;... Kur'an'da gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 139.

قُلْ أَمَنْتُ بِاللَّهِ ثُمَّ اسْتَقِمَّ

Kul âmentü bi'llâhi sümme'stekim (A.)

Allah'a inandım de, sonra doğru ol.

Resülüllâh buyurdu: ~ İmâm-ı Gazâlî, *İh-yâu Ulûmi'd-dîn*, 3/247; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dînî Hasbihâl*, s. 45; Levha: ~ Muhammer Ülker, *Türk Hat Sanatı*, s. 301.

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ
كَانَ زَهُوقًا

Kul câ'e'l-hakku ve zeheka'l-bâtulu inne'l-bâtile kâne zehûkan (A.)

De ki: Hak geldi, batıl gitti; zaten batıl yok olmağa mahkumdur. (İsrâ, 17/81).

~ âyeti... Râşid Efendi, *Tevârih-i Enbiyâ*, s. 311; ~ mûcibi üzere... Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târihi*, s. 56; ~ ma'nası... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şu'arâ*, 1/107.

قُلِ الْحَقُّ وَالْأَفْصَحُ

Kuli'l-hakka ve illâ fe'sküt (A.)

(ya) Doğru söyle veya sus!

~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhye Kamûsu*, 8/80.

قُلِ الْحَقُّ وَلَوْ كَانَ مُرًّا

Kuli'l-hakka velev kâne mürran (A.)

Acı da olsa doğruyu söyle!

Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 123; Nebi Buyurdu: ~ Mehmed Bedreddin, *Ehâdis-i Mi'e*, s. 22; Peygamberimiz: ~ buyurdu. Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, *Devlet Adamlarına Öğütler*, s. 17; ~ müeddâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 1-12/104.

قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ

Kul hasbiyillâhu (A.)

Allah bana yeter, de. (Zümer, 39/38).

Âyet: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/177.

قُلِ الْخَيْرَ وَالْأَفْصَحُ

Kuli'l-hayra ve illâ fe'sküt (A.)

Hayır (doğru) söyle veya sus!

~ kavli medlülünce... Abdullah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 154; ~ hadisince... Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 187; ~ Dukakinzâde Yahya Bey Şâh u Gedâ, s. 8; ~ Hüseyin Şem'î, *Hayru'l-ke-lâm*, s. 41; ~ caddesinde. Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 75.

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ

Kul hel yestevî'l-a'mâ ve'l-basîru (A.)

Körle gören bir olur mu, de. (En'âm, 6/50).

~ âyeti... Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 1/125.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ

Kul in küntüm tuhibbûna'llâhe fe'ttebi'ûnî yuhbibkümü'llâhu (A.)

Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin, de.(Âl-i İmrân, 3/31).

~ âyetini tedebbür... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-kelâm*, s. 38.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ
إِنَّمَا الْهَكْمَ إِلَهُ وَاحِدٌ

Kul innemâ ene beşerun mislûküm yûhâ ileyye ennemâ ilâhukum ilâhun vâhidün (A.)

Ben de sizin gibi bir insanım, Tanrınızın bir tek Tanrı olduğu bana vahyolunuyor, de. (Kehf, 18/110).

...bu hususta: ~ âyeti... Hayati Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 174; Allahu Ta'âlâ buyurur: ~ Ömer b. Mehmed, *Nûru'l-hüdâ*, s. 266; Allahu Ta'âlâ buyurdu: ~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/133;... kâşif-i: ~ Seyyid Nesîmî, *Divan*, s. 74; ~ nassı üzere... Veysî, *Siyer-i Veysî*, s. 107.

قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ

Kul inneme'l-ilmü inde'llâhi (A.)

Bilgi Allah'ın yanındadır, de. (Mülk, 67/26).

...ilim hakkında: ~ Seyyid Muhammed Nur, s. 294; ~ âyeti... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 38.

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ

Kul kefâ bi'llâhi şehîden beyni ve beyneküm (A.)

Benimle sizin aranızda Allah'ın şahit olması yeter, de. (Ra'd, 13/43).

~ ile... Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarihatlar*, s. 2.

قُلْ كُلُّ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ

Kul küllün min indi'llâhi (A.)

Hepsi Allah tarafındandır, de.(Nisâ, 4/78).

~ fehvâsınca... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-şakâik*, 1/257;... eyittim ki tevekkeltü ala'llâh: ~ Seyyid Nesîmî, *Divan*, s. 361; Cümle tasarruf Allah'ındır: ~ Bursalı İsmail hakkı, *Makâlât*, s. 6; ~ hükümüyle... Nevres Efendi, *Mebâligü'l-hikem*, s. 117; ~ âyetini tefekkür eder. Mehmed Sâdık Ziya Erzincânî, *Risâle-i Ma'rifetü'n-nefs*, s. 16.

قُلْ كُلُّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكَلَتِهِ

Kul küllün ya'melü alâ şâkiletihî (A.)

Herkes kendi (hâli) ne uygun yolda hareket eder, de. (İsrâ, 17/84).

~ âyetiyle... Hâfız Mehmed Sâdık, *Cihâd-ı Ekber*, 1/168; ~ âyeti tahrir olunmuştur. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/710;...bir taş: ~ âyeti yazılmıştır. İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 705; Allahu Ta'âlâ buyurur: ~ Ahmed Âsım (Mütercem), *Kâmus Tercümesi*, 3/256; ~ âyeti... Abdurrahman Sami Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 24.

قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ
فِي الْقُرْبَىٰ

Kul lâ-es'elüküm aleyhi ecran ille'l-meveddete fi'l-kurbâ (A.)

Ben, buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum; ancak akrabalık sevgisini diliyorum, de. (Şûrâ, 42/23).

...habibine emir edip: ~ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, 1/70; ~ dedi Kur'an'da. Mehmet Ali Hilmi Dede-baba, *Divan*, s. 248; ~ fehvâsı üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Tarihi*, s. 107; ~ nassıyla... Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, 2/305; ~ muktezâsınca... Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf*, s. 108.

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا

Kul len yusûbenâ illâ mâ keteba'llâhu lenâ hüve mevlânâ (A.)

Allah bizim için ne yazmış (ne takdir etmiş) ise ancak o bize ulaşır, bizim sahibimiz odur, de. (Tevbe, 9/51).

~ âyeti... Giritli sırrı, *Ârâu'l-milel*, 1/205.

قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا

Kul li'llâhi's-şefâ'atü cemî'an (A.)

Bütün şefaât (hakkı) Allah'ındır, de. (Zümer, 39/44).

~ âyetine göre... Hayati Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 255; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/234.

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ

Kul metâ'u'd-dünyâ kalîlün (A.)

Dünyanın geçimi azdır, de. (Nisâ, 4/77).

~ âyeti... Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-kelâm*, s. 50; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/350.

قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

Kulnâ yâ nâru kûnî berden ve selâmen alâ ibrahîme (A.)

Biz de: Ey ateş, İbrahim'e serin ve esenlik ol, dedik. (Enbiyâ, 21/69).

~ fermânıyla... Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/506.

قُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا

Kul rabbi zidnî ilmên (A.)

Rabb'im, ilmimi artır, de. (Tâhâ, 20/114).

Dedi: ~ Allah... Seyyid Seyfu'llâh, *Divan*, s. 51.

قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي

Kulî'r-rûhu min emri rabbî (A.)

Ruh, Rabb'immin emrindendir, de. (İsrâ, 17/85).

Hak buyurur: ~ Mahmud b. Muhammed Dilşâdî, *Cerîdetü'l-acâyib*, s. 32; ~ nassı mücibince... Mehmed Münib (Derişzâde), *Tuhfetü'l-mülûk*, s. 16; Hak buyurur: ~ Ahmed Bîcân, *Envârul-âşkîn*, s. 2288; ~ fehvâsınca...

Ömer b. Mehmed Efendi, *Nûru'l-hüdâ*, s. 71; Ruh ebedî ve bâkî: ~ Abdurrahman Sami Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 22.

قُلُوبُ الْأَحْرَارِ قُبُورُ الْأَسْرَارِ

Kulûbü'l-ahrârî kubûru'l-esrârî (A.)

Hürlerin gönülleri, sırların mezarları (saklandıkları yerleri) dir.

Hürriyet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/507.

قُلُوبُ الْأَبْرَارِ كُنُوزُ الْأَسْرَارِ

Kulûbü'l-ibrârî künûzü'l-esrârî(A.)

İyi insanların gönülleri, sırların hazineleri (saklandıkları yerleri)dir.

~ Celâl Esat Arseven, *Türk Sanatı*, s. 204.

قُلُوبُ الشُّعْرَاءِ بَيْتُ اللَّهِ

Kulûbü's-şu'arâi beytü'llâhi (A.)

Şairlerin gönülleri, Allah'ın evidir.

~ lafzı dahi... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 328.

قُلُوبُ الشُّعْرَاءِ خَزَائِنُ الرَّحْمَنِ

Kulûbü's-şu'arâi hazâinü'r-rahmânî (A.)

Şairlerin gönülleri Allah'ın hazineleridir.

Peygamberimiz şöyle buyurdu: ~ A.Fikri Yavuz- İ.Özen, *Osmanlı Müellifleri*, 2/4; ~ lafzı mersûm idi. Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 328; Efendimiz: ~ buyurdular. *Beyânü'l-hak*(gazete), 5/2076; Resûlü'llâh buyurdu: ~ Bursalı Mehmed Tâhir, *Müntehabât-ı Mesârî' ve Ebyât*, s. 4.

قُلُوبُ الْعُقَلَاءِ حُصُونُ الْأَسْرَارِ

Kulûbü'l-ukalâi husûnü'l-esrârî(A.)

Akıllıların gönülleri, sırların kaleleri (saklanma yerleri)dir.

Sır: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/59.

قُولُوا الْحَقَّ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ

Külü'l-hakka velev alâ enfüsiküm (A.)

Aleyhinize olsa da doğruyu söyleyiniz.

~ o bağıın sâhibine... Mehmed Esat Erbilî, *Mektûbât*, s. 166.

قُلْ يَتُوبُ فِيكُمْ مَلِكُ الْمَوْتِ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ

Kul yeteveffâküm melekü'l-mevti'llezî vukkile bi-küm (A.)

Üzerinize vekil edilen ölüm meleği, canınızı alır, de. (Secde, 32/11).

~ âyetiyle... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, 1/442.

قُمْ اللَّيْلَ الْأَقْلِيْلًا

Kumi'l-leyle illâ kalîlen (A.)

Geceleyin kalk (namaz kıl), yalnız gecenin birazında (uyu). (Müzzemmil, 73/2).

~ fehvâsınca... Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku's-şakâik*, 1/20.

قُومُوا إِلَىٰ سَيِّدِكُمْ

Kûmû ilâ seyyidiküm (A.)

Büyüğünüze saygı için ayağa kalkınız.

Hadis: ~ Mehmet Cemal Ögüt, *Ana ve Baba Hakları*, s. 118; Hadis: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-İrfan*, s. 111; ~ hadisi... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 281.

كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

Kûnî berden ve selâmen alâ İbrâhîme (A.)

(Ey ateş), İbrâhim'e serin ve esenlik ol! (Enbiyâ.21/69).

Cenâb-ı İbrâhim'in Atıldığı ateşe: ~ buyurulmuştur. Şemseddin Yeşil, *Amerikalıların Suallerine Cevaplar*, s. 44.

الْقُرْآنُ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينِ

el-Kur'ânü hablü'l-lâhi'l-metînü (A.)

Kur'an, Allah'ın sağlam ipidir.

Hadiste: ~ vârid olmuştur. Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şâirleri*, s. 471.

الْقُرْآنُ حِجَّةٌ لَكَ وَعَلَيْكَ

el-Kur'ânü hüccetün leke ve aleyke (A.)

Kur'an, (hükmünce amel edersen), lehine, (etmezsen) aleyhine bir delildir.

~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhaba*, 5/49;...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 99.

الْقُرْآنُ هُوَ الدَّوَاءُ

el-Kur'ânü hüve'd-devâü (A.)

Kur'an, devanın ta kendisidir.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/787; 13.yaprakta okunanlar şunlardır: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 848.

الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ

el-Kur'ânü kelâmu'llâhi gayru mah-lûkın (A.)

Kur'an, Allah'ın yaratılmamış sözüdür.

~ vârid olmuştur. İmâm-ı Rabbâni, *Mek-tûbât Tercümesi*, 3/104;... darbe-i sâlisede:

~ dedi. Mevlânâ Kemâl, *Mevzû'âtü'l-ülûm*, s. 157;... üçüncüsünde: ~ dedi. Girişli Sırrı, *Ârâu'l-milel*, 1/204.

الْقُرْآنُ وَالْإِنْسَانُ تَوْأَمَانِ

el-Kur'ânü ve'l-insânü tev'emâni (A.)

Kur'an ve insan ikiz (benzer) dirler.

~ sırrına mazhar olsun... Şemseddin Nuri, *Risâle-i Pendiyeye*, s. 78.

قُرْبُ قَبْرِ حَرْبٍ قَبْرٍ

Kurbe kabri harbin kabru (A.)

Harb'in mezarının yakınında (çevresinde başka) bir mezar (yoktur). Bkz. Kabru Harbin...

~ ağır mıdır? Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 3/73.

قُرْبُ الْأَشْرَارِ مُضِرَّةٌ

Kurbü'l-eşrârı muzırretün (A.)

Kötülere yakın (arkadaş, dost) olmak zararlıdır.

Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 95;... eşrâra mukârenet ayn-ı mazarrat olmasına: ~ Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 158; Hız. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 86; ~ *Emsâl-i Hız. Ali*, s. 23; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 172.

قُرْبُ سُلْطَانِ أَتَشِ سَوْزَانَ بُوْدُ
بَابِدَانَ الْفَتْ هَلَكَ جَانَ بُوْدُ

Kurb-ı sultân âteş-i sûzân büved Bâ-bedân ülfet helâk-i cân büved (F.)

Sultana yakınlık yakıcı ateş (gibi)dir, kötülerle dostluk ise ölümdür.

Feridüddin Attâr: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/19;... bütün amelleri boşa çıkar: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/184;... Şeyh Attâr kelâmında gelir: ~ Bursalı İsmâil Hakkı, *Halîliye*, s. 75; ~ hikmetinin verdiği... İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 745; ..bu vesîle ile: ~ sırrı âşikâr olur. Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 130.

قُرَّةٌ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ

Kurretü aynî fi's-salâti (A.)

Namaz, gözümün nurudur.

...Resülüllâh: ~ Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 67; ~ hadisi... Mehmed Ma'sum, *Mektûbât Tercümesi*, 1/119; ~ bu temennâdan bir işârettir. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/185; ~ hadisiyle... Mehmed Ârif, *Aliyye-i Sübhâniyye Şerh-i Gavs-i Geylâniyye*, s. 106.

قُرَّتْ عَيْنِي لِي وَلَكَ

Kurretü aynin lî ve leke (A.)

Bana da sana da göz bebeği. (Kasas, 28/9).

~ hitâbî ile... Mustafa İsen, *Künhü'l-ahbârın Tezkire Kısmı*, s. 164.

قُوْتُ لَا يَمُوْتُ

Kûtün lâ-yemûtü (A.)

Ölmeyecek kadar yiyecek.

~ zahire hıfz ederdi. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/75.

قُوَّةُ الْقَلْبِ مِنْ صِحَّةِ الْإِيمَانِ

Kuvvetü'l-kalbi min sihhati'l-îmâni (A.)

Kalbin kuvveti, imanın sağlamlığındandır.

Hız. Ali: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 18; Hız. Ali: ~ Gevherî, *Merâsidü'l-hikem*, s. 93; Levha: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 397; ~ *Emsâl-i Hız. Ali*, s. 23; Hız. Ali: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 84; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 169.

كُفْرَانُ النِّعْمَةِ لَوْمٌ وَصَحْبَةُ الْأَحْمَقِ شَوْمٌ

Küfrânü'n-ni'meti lûmün ve sohbetü'l-ahmakı şûmün (A.)

Nankörlük, kınanmıştır, ahmakla sohbet (arkadaşlık) ise uğursuzluktur.

~ Yusuf Ziya Kırîmî.

كُفْرَانُ النِّعْمَةِ مَزِيلُهَا

Küfrânü'n-ni'meti müzlühâ (A.)

Nankörlük, nimeti(n bereketini) giderir.

Hız. Ali buyurdu: ~ Vâhidî, *Cenânü'l-cinân*, s. 90; ~ ma'nâ-yı latîfi... Mehmed Sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 178; ~ ma'nâ-yı âlîsi... Ali Gâlib, *Risâletü'l-mevsûme*, s. 669; ~ fehvâsınca... Nâfi Efendi, *Nâfi'u'l-âsâr*, s. 158; ~ *Emsâl-i Hz. Ali*, s. 24.

الْكَفْرُ مِلَّةٌ وَاحِدَةٌ

el-Küfrü milletün vâhidetün (A.)

Küfür, bir millettir.

Millet: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/399;... zîrâ: ~ dir. Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 5/138; ~ hükmünü göstermektedir. *Vak'a-nüvis Ahmed Lutfi Efendi Târihi*; 14/7; ~ müeddâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 3/34; ~ kavli üzere... Naîmâ Mustafa Efendi, *Naîmâ Târihi*, 1/9.

كُهْنٌ خَرْقَةٌ خَوِيْشٌ پَيْرَ اسْتَنْ
بِهَ اَزْ خَرْقَةً (جَامَهَاءُ) عَارِيَتْ خَوَاسْتَنْ

Kühen-i hırka-i hîş pîrâsten
Bih ez-hırka-i (câme-i) âriyet hâsten (F.)

Kendi eski hırkanla süslenmen, eğreti hırka (elbise) istemeden daha iyidir.

~ kavli hakîmânesi... Muallim Naçî, *Ist-lâhât-ı Edebiyye*, s. 5; ~ mısdakınca... Ağâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları*, s. 152.

كُهْنٌ زَنْبِيلٌ دَرِ بَعْدَادَ كَمْ نِيْسَتْ

Kühen zenbîl der-bagdâd kem nîst (F.)

Eski zenbil Bağdat'ta az değildir. (Bağdat'ta eski zenbil kıtlığı yoktur.)

Mısra': ~ Nergisî, *Gazavât-ı Mesleme*, s. 51.

كُلَّاهَ عَلِيٍّ رَاسِرٍ وَّلِيٍّ وَّكُلَّاهَ وَّلِيٍّ رَاسِرٍ
عَلِيٍّ كُذَّاشْتَنْ (كُذَّارْدَنْ)

Kulâh-ı alî-râ ser-i velî ve külâh-ı velî-râ ser-i alî güzaşter (güzârden) (F.)

Ali'nin külâhını Veli'ye, Veli'nin külâhını Ali'ye giydirmek.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 161.

كُلَّاهَ سِرِّ شَيْطَانٍ كُذَّارْدَنْ

Külâh ser-i şeytân güzârden (F.)

Şeytana külâhını (ters) giydirmek.

Atasözleri: ~ İbrahim Olgun, *TDAY-Bel-leten*, 1972, s. 168.

كُلٌّ قَلِيْلًا لَا تَكُنْ عَلِيًّا

Kül kalîlen lâ-tekün alîlen (A.)

Az ye, hasta olma!

~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 34.

كُلٌّ قَلِيْلًا تَعِيْشُ طَوِيْلًا

Kül kalîlen ta-iş tavilen (A.)

Az ye, çok yaşa!

...Resûl: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 49; Araplar: ~ derler. Mehmed Veled Çelebi, *Hayru'l-keîlâm*, s. 20.

كَلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ

Küllemâ dahale aleyhâ zekeriyye'l-mihrâbe (A.)

Zekeriyya onun yanına, mabede her girdiğinde. (Âl-i İmrân, 3/37).

...revnak-efzâ-yı mihrâb-ı tâ'at olup: ~ Nev'îzâde Atâî, *Hadâikü'l-hakâik*, 2/68; ... hakîrin hattıyla mihrab üzeri: ~ Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/344; ...mihrâbın üstünde: ~ yazılıdır. İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 308; ...kible-gâha ta'lik-i mu'tâd olan: ~ âyeti... *Beyânü'l-hak*(gazete), 5/1958.

كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

Külle yevmin hüve fî şe'nin (A.)

O, her gün (her an) yeni bir işte (icat-ta)dır. (Rahmân, 55/29).

~ buna işârettir. Müstakımzâde Sadettin Süleyman, *Şerh-i Divan-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 313; ~ âyeti... Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, s. 455; ~ olup... Sezâyî, *Mektûbât*, s. 21; ~ dedi. Mevlânâ Kemâl, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, s. 166; ~ âyeti... Mehmed Nuri Şemseddin, *Miftâhü'l-kulûb*, s. 101.

كُلُّ الْعَدَاوَةِ قَدْ تَرَجَّى اِزَالَتَهَا
الْأَعْدَاوَةَ مِنْ عَادَاكَ بِالْحَسَدِ

Küllü'l-adâveti kad türcâ izâletühâ illâ adâvete men âdâke bi'l-hasedi (A.)

Her düşmanlık önlenabilir, ancak sana hasetle düşmanlık edenin düşmanlığı önlenemez.

Beit: ~ Abdü'n-nâfi Efendi, *Müntehabât-ı Nâfi'a*, s. 128; ~ mazmûnunca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târih-i Cevdet*, 3/134.

كُلُّ عَدُوٍّ عَاقِلٍ أَوْلَىٰ مِنْ صَدِيقٍ جَاهِلٍ

Küllü adüvvin âkîlin evlâ min sadîk-ı kın chahilin (A.)

Her akıllı (bilgili) düşman, bilgisiz dosttan daha iyidir.

~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/370.

كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصَّوْمَ فَانَّهُ لِي
وَأَنَا أَجْزَىٰ بِهِ

Küllü ameli'bni âdeme lehû ille's-savme fe-innehî lî ve ene eczi bihî (A.)

İnsanoğlunun, oruçtan başka, her ameli kendisi içindir; oruç ise benim içindir, onu ben ödüllendiririm.

Hadis-i Kutsî: ~ Mehmed Veled Çelebi, *Hahru'l-kelâm*, s. 33; ~ nukt-ı Nebi ile... *Beyânü'l-hak* (gazete), 1/64.

كُلُّ الْعَسَلِ وَلَا تَسْتَلُّ

Küli'l-asele ve lâ-tes'el (A.)

Balı ye, (arısını) sorma!

~ kâidesine binâen... Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 7.

كُلُّ آتٍ قَرِيبٌ

Küllü âtin karîbün (A.)

Her gelecek yakındır.

Atasözleri ve Ünlü Sözler: ~ Ömer Asım Aksoy, *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*, s. 74; Bu sebeple denilmiştir ki: ~ Eşrefoğlu Abdullah Rûmî, *Müzekki'n-nüfûs*, s. 118; ~ Nev'î Efendi, *Netâyicü'l-fünûn*, s. 265;... âmil olanlar hakkında der ki: ~ Niyazî-i Mısrî, *Risâle-i Vahdetü'l-vücûd*, s. 45; ~ Niyazî, *Mektûbât*, s. 128.

كُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ إِلَّا فِي عِبَادَةٍ

Küllü bid'atin dalâletün illâ fi ibâdetin (A.)

İbâdet cinsinden dahi olsa, bid'atin (dinde uydurma iş) hepsi sapıklıktır.

~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 191.

كُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ

Küllü bid'atin dalâletün ve küllü dalâletin fi'n-nârı(A.)

Bid'atin (dinde uydurma iş) hepsi sapıklıktır, her sapık cehennemdedir.

Hadiste: ~ buyurulduğu gibi. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/3741; Resûl-i Ekrem; ~ Bediuzzaman Saîd Nursî, *Mektûbât*, s. 370; ~ hadisi... Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 1/35; ~ ibaresiyle... mehmed Münib Dervişzâde, *Tuhfetü'l-mülûk*, s. 24; ~ hadisi muktezâsınca... Mehmed Ali Ziyaeddin, *Mecmû'âtü'l-cevâhir*, s. 61.

كُلُّ جَدِيدٍ لَذَّةٌ

Küllü cedîdin lezzetün (A.)

Her yeni tatlıdır.

Küll: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/99; ~ kâidesince... Hâfız Hızır İlyas, *Târih-i Enderun*, s. 385.

كُلُّ جَرَّاحَتٍ فَلَهَا دَوَاءٌ
وَسَوْءُ الْخَلْقِ لَيْسَ لَهُ دَوَاءٌ

Küllü cerâhatin fe-lehâ devâün

Ve sûü'l-hulkı leyse lehû devâün (A.)

Her yaranın ilâcı vardır; kötü huyun ise çaresi yoktur.

~ demişlerdir. Selânikî Mustafa Efendi, *Selânikî Târihi*, 2/502.

كُلُّ جَسَدٍ نَبَتَ مِنْ سَحْتٍ فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ

Küllü cesedin nebete min suhtin fe'n-nâru evlâ bihi (A.)

Haramla beslenip büyüyen cesetlere en yakışan cehennemdir.

...Resûlü'llâh şöyle buyurdu: ~ Ahmet İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 22.

كُلُّ جَوْزٍ مُدَوَّرٍ وَكُلُّ مُدَوَّرٍ لَيْسَ بِجَوْزٍ

Küllü cevzin müdevverün ve küllü müdevverin leyse bi-cevzin (A.)

Bütün cevizler yuvarlaktır; ama her yuvarlak ceviz değildir.

كُلُّ دَاخِلٍ يَنْفَعُ وَلَوْ كَانَ ضِفْدَعًا

Küllü dâhilin yenfa'u velev kâne dıfda'an (A.)

Her giren (yenilen) şeyin, kurbağa dahi olsa, yararı vardır.

Dıfda': ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/367.

كُلُّ آدَاةِ الْخَبْزِ عِنْدِي غَيْرُهُ

Küllü edâti'l-hubzi indî gayruhû (A.)

Ekmek yapacak araçların hepsi yanımda (var); ama ekmek yok.

~ Muallim Nacî, *Lûgat-ı Nâcî*, s. 373.

كُلُّ أَمْرٍ بَوَقْتِهِ مَرْهُونٌ

Küllü emrin bi-vaktihî merhûnün (A.)

Her iş, kendi zamanına bağlıdır. (Elden kalan elli gün kalır.)

~ vefkınca... Sâlim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, s. 133; ~ kâidesine binâen... Ahmed Hasib, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 10.

كُلُّ أَمْرٍ لَيْسَ فِي الْقِرْطَاسِ ضَاعَ

Küllü emrin leyse fi'l-kirtâsı zâ'a (A.)

Kağıda yazılmayan her iş (şey) kaybolur.

~ müeddâsınca... Mehmet Arslan-İ.H.Aksoyak, *Haşmet Küllüyât*, s. 428.

كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَا يَبْدَأُ فِيهِ بِحَمْدِ اللَّهِ فَهُوَ ابْتَرٌ (أَقْطَعُ)

Küllü emrin zî bâlin lâ-yübde'ü fihî bi-hamdi'llâhi fe hüve ebteru (akta'u) (A.)

Hamdsiz başlanan her (meşru) işin sonu güdüktür (onda hayır ve bereket yoktur.)

Hadis: ~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/755; ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 10; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/565.

كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَا يَبْدَأُ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَهُوَ ابْتَرٌ (أَقْطَعُ)

Küllü emrin zî bâlin lâ-yübde'ü fihî bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîmi fe-hüve ebteru (akta'u)(A.)

Besmelesiz başlanan her (meşru) işin sonu güdüktür (onda hayır ve bereket yoktur).

Hadis: ~ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 78; ..ber-mûcib-i ~ Feridun (Ahmed) Bey, *Mecmû'a-i Münşe'ât-ı Selâtin*, s. 278; Peygamberimiz: ~ Sâdık Vicdânî, *Hitâbi-yât*, s. 8; ~ Talat Koçyiğit, *Hadîs-i Şerîf Külliyân*, 2/171; ~ Ali Rıza Demircan, *İslâm Nizâmı*, s. 42.

كُلُّ فِعْلٍ مِنَ الْقَبِيحِ قَبِيحٌ

Küllü fi'lin mine'l-kabîhi kabîhun (A.)

Çirkinin her işi çirkindir.

Her işin ey rakîb çirkindir: ~ Muallim Nâci, *Osmanlı Şâirleri*, s. 132.

كُلُّ غَرِيبٍ لِلْغَرِيبِ نَسِيبٌ

Küllü garîbin li'l-garîbi nesîbün (A.)

Bütün garipler birbirine benzerler.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/572.

كُلُّ حَقِيقَةٍ رَدَّتْهَا الشَّرِيعَةُ فَهِيَ رَدٌّ

Küllü hakîkatin reddethe's-şerî'atü fe-hiye reddün (A.)

Şeri'atin uygun bulmadığı her şey reddolunur.

Onun için demişlerdir ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Silsile-i Tarikat-i Celvetiye*, s. 6

كُلُّ خَمْرٍ حَرَامٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ

Küllü hamrin harâmün ve küllü müsîkirin hamrun (A.)

Bütün alkollü içkiler haramdır, her sarhoş eden şey alkollü içkidir.

Hadis: ~ Naim Erdoğan, *Şer'î Fetvalar*, 1/415.

كُلُّ حَرَكَةٍ فِيهَا بَرَكَةٌ

Küllü hareketin ve fihâ bereketün (A.)

Her harekette bereket vardır.

Küll: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/99.

كُلُّ حَرِيصٍ مَحْرُومٌ وَكُلُّ طَمَاعٍ مَذْمُومٌ

Küllü harîsın mahrûmün ve küllü tammâmın mezmûmün (A.)

Her hırslı yoksun kalır, her tamahkâr yerilir.

Nitekim buyurur: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 46.

كُلُّ حَسَبٍ وَنَسَبٍ يَنْقَطِعُ إِلَّا حَسَبِي وَنَسَبِي

Küllü hasebin ve nesebin yenkatı'u illâ hasebî ve nesebî (A.)

Benim soy ve sopum dışında bütün soy ve soplur tükenecektir.

...benim nisbetim bâkîdir ki: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 54.

كُلُّ خَطَّاطٍ جَاهِلٌ

Küllü hattâtın câhilün (A.)

Bütün hattatlar cahildir.

~ genel kuralı... Faik Reşat, *Eslâf*, s. 213; ~ kazıyesine mâ-sadak... İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 276; ~ sözüne... Osman Ergin, *Balikesirli Abdülaziz Mecdî Tolun*, s. 138; Bilhassa mezar kitâbelerinde: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 723; Hattât:~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/628.

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ

Küllü hızbın bi-mâ ledeyhim ferihûne (A.)

Her parti, kendi yanında bulunan (din veya kitap)la sevinmektedir. (Müminün, 23/53).

Hak Ta'âlâ buyurur: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Kitâb-ı Nokta*, s. 2; ~ mefhûmunu müşîr... Latîfî, *Tezkire*, s. 99; ~ nass-ı kerîmi... Taşköprüzâde Ahmed Efendî, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, 1/24; Allahu Ta'âlâ: buyurdu: ~ İbrahim Tennûrî Bayrâmî, *Gülzâr-ı Ma'nevî*, s. 117; Kur'an'da buyurur: ~ Niyâzî-i Mîsrî, *Risâle-i Vahdatü'l-vücûd*, s. 26.

كُلُّ ابْنِ آدَمَ يَبْلَى إِلَّا الْعَجَبُ

Küllü'bni âdeme yebîlâ ille'l-acbü (A.)

İnsanoğlu, kuyruk sokumu kemiği hariç, tamamen çürür.

~ hadisi üzere... Ahmed Âsım (Mütercim)
Kâmus Tercümesi, 1/198.

كُلُّ ابْنِ اُنْتَىٰ وَاِنْ طَالَتْ سَلَامَتُهُ
يَوْمًا عَلٰى اَلَّةٍ حَدَبَاءَ مَحْمُولٌ

**Küllü'bni ünsâ ve in tâlet selâmetühû
Yevmen alâ âletin hadbâ'e mahmûlü (A.)**

Her ananın çocuğu, ne kadar uzun
ömürlü olursa olsun, bir gün tabuta
yüklenecektir.

~ mazmûnuyla... *Beyânü'l-hak*(gazete),
1/116.

كُلُّ عِلْمٍ لَيْسَ فِي الْقِرْطَاسِ ضَاعَ
كُلُّ سِرٍّ جَاوَزَ الْاِثْنَيْنِ شَاعَ

**Küllü ilmin leyse fi'l-kırtâsı zâ'a
Küllü sırrın câveze'l-isneyni şâ'a (A.)**

Kağıda yazılmayan bütün bilgiler kay-
bolur, iki dudaktan çıkan her sır yayılır.

~ müeddâsınca... İbnülemin Mahmut Ke-
mal İnal, *Hoş Sadâ*, s. 11; ~ Hâfız Refî',
Edebiyat ve Hikâyât-ı Garîbe, s. 5; Sırr: ~
Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/59;
~ neşidesi üzere... Tayyazâde Ahmed
Atâ, *Atâ Târîhi*, 1/3; ~ veczesi... Ömer
Nasuhî Bilmen, *Tefsîr tarihi*, 1Cüz, s. 64.

كُلُّ اَمْرٍ يَمَّا كَسَبَ رَهِيْنٌ

Küllü'mruin bimâ kesebe rehînü (A.)

Herkes kendi kazandığına bağlıdır.
(Tûr, 52/21).

~ mısâkıncıca... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak
Dini Kur'an Dili*, 7/4555; Kur'an'da: ~
Ömer Nasuhî Bilmen, *Muvazzah İlm-i
Kelâm*, s. 89.

كُلُّ اَمْرٍ يَعْرفُ بِقَوْلِهِ وَيُوصَفُ بِفَعْلِهِ

**Küllü'mruin yu'rafû bi-kavlihî ve
yûsafû bi-fi'lihî (A.)**

Her insan, sözüyle bilinir, gördüğü iş-
le nitelendirilir.

~ her adam... Hasan Tevfik Efendi, *Rav-
za-i Muhavere*, s. 141.

كُلُّ الْيَنَاءِ رَاجِعُونَ

Küllün ileynâ râci'ün (A.)

Hepsi (sonunda) bize döneceklerdir.
(Enbiyâ, 21/93).

~ mısâkıncıca... Şemseddin Nûri, *Rishale-
i Mürâkabe*, s. 3.

كُلُّ اِنَاءٍ بِالَّذِي فِيهِ يَفْضَحُ

Küllü inâin bi'llezi fihi yefdahû (A.)

Her kap içindekini sızdırır (Taşırır).

Eğerçi ki kasıttan dahi ârî ise: ~ Taşköprü-
zâde Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-ulûm*,
1/62.

كُلُّ اِنَاءٍ يَمَّا فِيهِ يَنْضَحُ (يَطْفَحُ)

**Küllü inâin bi-mâ fihi yendahu (yat-
fahu) (A.)**

Her kap içindekini taşırır (sızdırır).

~ kazıyesine nazaran... Sahnâf Nuri Efen-
di, *Münşe'ât-ı Azîziye*, s. 110;...meselde
gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mes-
nevî*, 1/463.

كُلُّ أَنَاءٍ يَتَرَشَّحُ بِمَا فِيهِ

Küllü inâin yetereşşahu bi-mâ fhi (A.)

Her kap içindekini sızdırır. (Testide ne varsa dışarı sızan da odur.)

~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/60;...ber-muktezâ-yı: ~ Nergisî, *Meşâ-ku'l-uşşak*, s. 24; ~ Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 4-tetimme, s. 225;...ve dahi: ~ dir. Mahmud b. Muhammed Dilşâdî, *Cerîdetü'l-acâyip*, s. 46; ~ ile... Abdurrahman Sami Paşa, *Rumûzü'l-hikem*, s. 52.

كُلُّ قَدِيمٍ خَرَقَةٌ

Küllü kadimin hırkatün (A.)

Her eski hırkadır.

Kadîm: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lü-gati*, 3/784.

كُلُّ قَرْضٍ جَرَّ نَفْعًا فَهُوَ رَبَاٌ

Küllü karzın cerrin nef'an fe-hüve riben (A.)

Yarar sağlayan her borç (verme) tefeciliktir.

~ kabilinden olur. Mehmed Emin Efendi, *Nesâiyih-ı İhvân Risâlesi*, s. 15.

كُلُّ قَصِيرٍ فِتْنَةٌ

Küllü kasîrin fitnetün (A.)

Bütün kısa boylular fitnedir.

Küll: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lü-gati*, 4/99.

كُلُّ قَوْلٍ لَيْسَ لِلَّهِ فِيهِ ذِكْرٌ فَهُوَ لُغْوٌ

Küllü kavlin leyse li'llâhi fhi zikrun fe-hüve lagvün (A.)

İçerisinde Allah'ın anılmadığı bütün *Sözler*, boş laftan ibarettir.

Hız. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lü-gati*, 3/733.

كُلُّكُمْ بَنُوا آدَمَ وَأَدَمَ خَلِقَ مِنْ تَرَابٍ

Küllüküm benû âdeme ve âdemü hulika min turâbin (A.)

Hepiniz Âdem'in çocuklarıdır, Âdem ise topraktan yaratılmıştır.

Hız.Peygamber buyurur: ~ Yusuf el-Kardâvî, *İslâm'da Helâl ve Haram*, s. 269.

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

Küllüküm râ'in ve küllüküm mes'ûlün an ra'ıyyetihî (A.)

Hepiniz çobansınız, sürünüzden sorumlusunuz.

Resûlü'llâh buyurmuş ki: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 5 ...Risâlet-penâh: ~ Mehmed Şemseddin Günaltay, *Zulmetten Nûra*, s. 275;... ber-muktezâ-yı: ~ Nergisî, *Kânûnü'r-Reşâd*, s. 81; ~ Sürûrî Efendi, *Zâhiretü'l-mülâk*, s. 109; ~ hadisi... Mustafa Âsım Efendi, *Âsım Târihi*, 1/333.

كُلُّ لَحْمٍ نَبَتَ مِنَ الْحَرَامِ فَالِنَّارِ أَوْ لَىٰ بِهِ

Küllü lahmin nebete mine'l-harâmi fe'n-nâru evlâ bihî (A.)

Haramla beslenen her beden cehenne-me daha uygundur.

...muktezâ-yı hadîs-i: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 234.

كُلُّ لَيْلَاقٍ لَقَلَقٌ وَ كُلُّ لَقَلَقٍ لَيْسَ بِلَيْلَاقٍ

Küllü leylâkım laklakun ve küllü laklakım leyse bi-leylâkım (A.)

Bütün leylekler laklak ederler; ama her laklak eden leylek değildir.

كُلُّ مَا عَلَاكَ فَهُوَ سَمَّاكَ

Küllü mâ alâke fe-hüve semâke (A.)

Üstünde bulunan her şey, senin göğündür.

~ mefhûmu itibârıyla... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/5200.

كُلُّ مَا جَاءَ مِنَ الْمَحْبُوبِ مَحْبُوبٌ الْقُلُوبِ
فِي طَرِيقِ الْعِشْقِ مِنْ حَوْلِ الْبَلَايَا لَا يَخَافُ

Küllü mâ câ'e mine'l-mahbûbi mahbûbü'l-kulûbi

Fî tarîkı'l-ışkî min havli'l-belâyâ lâ yuhâfü (A.)

Sevgiliden gelen her şey, gönüllerin sevgilisidir (güzeldir). Aşk yolunda belâ tehlikesinden korkulmaz.

~ Yahya Bey, *Divan*, s. 407; ~ Duhter Bayraktar, *Mecmûatü'n-nezâir*(mez.,tez.), İst.1976, s. 197.

كُلُّ مَا الْهَاكَ عَنْ مَوْلَاكَ فَهُوَ دُنْيَاكَ

Küllü mâ elhâke an mevlâke fe-hüve dünyâke (A.)

Seni oyalayıp mevlândan alıkoyan her şey, dünyandır.

~ denilmiştir. Tahir Olgun, *Mesnevî Dersleri*, s. 502; ~ kelâm-ı âlîsi... Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'an-ı Kerîm'den Dersler ve Öğütler*, s. 53; ~ kelâm-i dürer-bârî... Mehmed sadreddin Çelebi, *Rişte-i Cevâhir*, s. 109;... bir kâmil demiştir ki: ~ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 263.

كُلُّ مَا فَعَلَ الْمَحْبُوبُ مَحْبُوبٌ

Küllü mâ fa'ale'l-mahbûbü mahbûbün (A.)

Sevgilinin yaptığı her şey sevimidir.

~ fehvâsınca... Muhammed Esat Erbilî, *Mektûbât*, 194; ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 2/90.

كُلُّ مَا فِي الْكُونِ وَهَمُّ أَوْ خِيَالٌ
أَوْ عُكُوسٌ فِي الْمَرَايَا أَوْ ظِلَالٌ

Küllü mâ fi'l-kevni vehmün ev hayâlün

Ev ukûsün fi'l-merâyâ ev zılâlün (A.)

Dünyada bulunan şeyler, birer kuruntu ve hayâl yahut aynalardaki yansımalar veya gölgelerden ibarettir.

Molla Câmi'nin: ~ beytindeki ifâde... Eş-refoğlu Abdullah Rûmî, *Divan*; Molla Câmi: ~ İ.Hilmi Soykut, *Unutulmaz Mısralar*, s. 28; Molla Câmi: ~ Mahir İz, *Tasavvuf*, s. 62;... mîsdâk-ı meal-i: ~ olduğu... Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderûn*, s. 139; Molla Câmi: ~ beytiyle... Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 3/568; ~ Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şâirleri*, s. 494.

كُلُّ مَخْلُوقٍ يَمُوتُ

Küllü mahlûkım yemûtü (A.)

Bütün yaratıklar ölür.

~ Fuzûlî, *Hadîkatü's-u'adâ*, s. 112.

كُلُّ مَا خَطَرَ بِبَالِكَ فَاللَّهُ وَرَاءَ ذَلِكَ

Küllü mâ hatara bi-bâlike fa'llâhu verâ'e zâlike (A.)

Gönlüne her ne gelirse, Allah o değildir.

Hız. Ali: ~ Ali Nihat Tarlan, *Divan Edebiyatında Tevhitler*, s. 22; Peygamberimiz: ~ buyurmuştur. Ali Arslan Aydın, *İslâm İnançları ve felsefesi*, s. 136; ~ müeddâsınca Abdülkadir Geylânî, *Delâil*, s. 51; ~ demişlerdir. Müstakızmâde Süleyman Saadeddin, *Şerh-i Dîvân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 383; ...tahminle kâbil olmaz: ~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 112.

كُلُّ مَا قَدَّرَ الرَّحْمَنُ مَفْعُولٌ

Küllü mâ kaddere'r-rahmânü mef'ûlün (A.)

Allah'ın her takdir ettiği olur. (Allah'ın dediği olur.)

~ mantûku üzere... Ahmed HasibEfendi, *Ravzatü'l-küberâ*, s. 55.

كُلُّ مَقْصُودٍ مَعْبُودٌ

Küllü maksûdin ma'bûdün (A.)

Bir kişinin isteği ne ise, taptığı da odur.

Resûlü'llâh buyurdu ki: ~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, s. 147.

كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ

Küllü ma'rûfin sadakatün (A.)

Her iyilik sadakadır.

Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 83; Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 94.

كُلُّ مَا صَدَرَ مِنَ الْحَبِيبِ حَبِيبٌ

Küllü mâ sadare mine'l-habîbi habîbün (A.)

Sevgiliden gelen her şey, sevgili ve sevimlidir.

Nitekim: ~ Mehmet Zahit Kotku, *Risâle-i Halîliye Tercümesi*, s. 6.

كُلُّ مَا تَجَاوَزَ عَنْ حَدِّهِ أَنْعَكَسَ إِلَى ضِدِّهِ

Küllü mâ tecâveze an haddihî in'akese ilâ zıddihî (A.)

Haddini aşan her şey, zıddına yenik düşer.

~ kelâmıyla... Süleyman Hasbî Efendi, *Tafsîl*, s. 109.

كُلُّ مَا يَعْلَمُ عَقْلُكَ فَاللَّهُ خَالِقُهُ

Küllü mâ ya'lemü ahlûke fa'llâhu hâlikuhû (A.)

Aklının erdiği her şeyi yaratan Allah'tır.

Hız. Ali: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 6/389.

كُلُّ مَا يَفْعَلُهُ الْقَبِيحُ قَبِيحٌ

Küllü mâ yef'alühü'l-kabîhu kabîhun (A.)

Çirkinin yaptığı her şey çirkindir.

~ bu mekâlin masdûkudur. İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/31.

كُلُّ مَا يَفْعَلُهُ الْمَحْبُوبُ مَحْبُوبٌ

Küllü mâ yef'alühü'l-mahbûbü mahbûbün (A.)

Sevgilinin yaptığı her şey, sevgili ve sevimlidir.

~ hakikat-i ihlâs bu... İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/51.

كُلُّ مَا يَتَصَوَّرُ فِي الْأَذْهَانِ فَالَهُ بِخِلَافِهِ

Küllü mâ yütesavveru fi'l-ezhâni fa'llâhu bi-hilâfihî (A.)

Allah, zihinlerde şekillendirilen her şeyden başkadır.

Hız. Ali: ~ demiştir. Ali Nihat Tarlan, *Şeyhî Divanını Tetkik*, s. 222.

كُلُّ مَمْنُوعٍ مَرْغُوبٍ فِيهِ

Küllü memnû'in mergûbün fihi (A.)

Her yasağa değer verilir. (Haram helâlden tatlıdır.)

Men': ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/411.

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

Küllü men aleyhâ fânin (A.)

(Yer) yüzünde bulunan her şey yok olacaktır. (Rahmân, 55/26).

~ ve... Ahmed Hamdi Akseki, *Âlem-i İslâm ve İngiliz Misyonerleri*, s. 53... berma'nâ-yı: ~ Ömer b. Mehmed, *Nâru'l-hüdâ*, s. 167;...dünya dâr-ı fânîdir: ~ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/631; ~ nassını tilâvet... Solakzâde Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Târihi*, s. 507;

~ gelin ...Fuzûlî, *Hadikatü's-su'adâ*, s. 112.

كُلُّ الْمَصَائِبِ قَدْ تَمَّرَ عَلَى الْفَتَى فَتَهَوَّنَ
غَيْرَ شِمَاتَةِ الْأَعْدَاءِ

Küllü'l-mesâibi kad temurru ale'l-fetâ fe-tehûnü gayra şemâtetü'l-a'dâi (A.)

Düşmanların gülmesi (alay etmesi) dışında, gencin (insanın) başına gelen bütün belâlar basit ve önemsizdir.

Mecânî'l-edeb: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/246.

كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى فِطْرَةِ الْإِسْلَامِ
ثُمَّ أَبَوَاهُ يَهُودَانَهُ أَوْ يَنْصُرَانَهُ أَوْ يَمَجْسَانَهُ

Küllü mevlûdin yüledü alâ fitrati'l-İslâmi sümme ebevâhü yühevvidâni-hî ev yünassırânihi ev yümeccisâni-hî (A.)

Her çocuk İslâm gerçeğini kabule hazır bir şekilde doğar, sonra anne babası onu yahudileştirir veya hıristiyanlaştırır veya mecusî (ateş-perest) leştirir.

~ Ömer Nasuhi Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, s. 60; ...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 1/379; Resûlü'llâh dedi ki: ~ Sürûrî Efendi, *Zâhîretü'l-mülûk*, s. 69; Hâce buyurdu: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 57; Resûlü'llâh: ~ Mahmud b. Muhammed Dilşâdî, *Cerîdetü'l-acâyib*, s. 16.

كُلُّ مَذْهَبٍ يَذْهَبُ

Küllü mezhebin yezhebü (A.)

Her görüş izlenir.

Darb-ı mesel: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/660.

كُلُّ مَكْتَارٍ مِهْدَابٌ

Küllü miksârin mihzâbün (A.)

Bütün gevezeler saçmalarlar.

~ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 773.

كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ

Küllün min indi'llâhi (A.)

(İyilik ve kötülük) hepsi Allah tarafındandır. (Nisa, 4/78).

~ oluptur... Şeyh Selâmî, *Divan*, s. 102; ~ hükmüyle... Müstakızmzâde Süleyman Saadeddin, *Şerh-i Divân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 579; ~ mücibince... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/1397.

كُلُّ مُضَرٍّ يَقْتُلُ

Küllü mudırrin yuktelü (A.)

Her zararlı öldürülür.

~ fehvâsınca... Bursalı İsmail Hakkı, *Hadis-i Erba'ân Tercümesi*, s. 256; ~ düstûruna istinâden... Mehmet Kaplan ve diğerleri, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi*, 1/487.

كُلُّ مُحَبَّةٍ فِي اللَّهِ تَبْقَى عَنِ الْحَالِينَ
مِنْ فَرَحٍ وَضَيْقٍ وَكُلُّ مُحَبَّةٍ فِي مَاسِوَاهِ
فَكَالْعُلْفَاءِ فِي لَهَبِ الْحَرِيقِ

Küllü muhabbetin fi'llâhi tebkâ ani'l-hâleyni min ferahin ve zîkm ve küllü muhabbetin fî mâ sivâhu feke'l-ulefâi fi lehebi'l-harîki(A.)

Allah'a duyulan sevgiler, ister sevinçli, ister sıkıntılı durumlarda olsun kalır. Allah'tan başkasına duyulan sevgiler ise, yangının alevi üzerinde ki (yanıp küll olan) samanlar gibidir.

~ Nazîf Sürûrî, *Terbiye-i İslâmiyye*, s. 67.

كُلُّ مَصُورٍ فِي النَّارِ

Küllü musavvirin fi'n-nârı(A.)

Her resim yapan cehennemdedir.

Dedi Resûl: ~ Hasan Aksoy, *Mustafa Âl'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi*, s. 51.

كُلُّ مُجْتَهِدٍ وَلَهُ نَصِيبٌ

Küllü müctehidin ve lehû nasîbün (A.)

Her müctehidin (sevapta) bir nasibi vardır.

Küll: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/99.

كُلُّ مُؤَدِّ فِي النَّارِ

Küllü müezzin fi'n-nârı(A.)

Her eziyet eden cehennemdedir.

Hadis: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 97; Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 84; Hadis: ~ Mehmed Arif, *Binbir Hadis*, s. 266.

كُلُّ مُؤْمِنٍ إِخْوَةٌ

Küllü mü'minin ihvetün (A.)

Bütün müminler kardeştir.

Resûlullâh buyurmuştur: ~ Vâhidî, *Me-nâkib-ı hâce-i Cihân ve Oğlu Neftce-i Cân*, s. 13; ~ ma'nâsınca... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 9/292; ~ hadisten kat'î nazar ol. Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târîhi*, 1/101; ~ muktezâsınca... Mehmed Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih De-yimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/42.

كُلُّ مُنَجِّمٍ كَذَّابٌ

Küllü müneccimın kezzâbün (A.)

Bütün müneccimler (yıldız falına ba-kanlar, falcılar) yalancıdır.

~ buyurulduğu üzere... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/5208; ~ bu-yurdular. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/727; ~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/482.

كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٍ وَكُلُّ خَمْرٍ حَرَامٌ

Küllü müskirin hamrun ve küllü hamrin harâmün (A.)

Sarhoş eden her şey (alkollü) içkidir, bütün alkollü içkiler haramdır.

Hz.Peygamber: ~ Yusuf el-Kardâvî, *İs-lâm'da Helâl ve Haram*, s. 81; Bu delille-rin bir kaçışöyle: ~ Mehmet Yalar, *İslâmî Hayatın Problemleri*, s. 114; Hz.Muham-med şöyle buyurmuşlardır: ~ Naim Erdo-ğan, *Şe'î Fetvâlar*, 1/110.

كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٍ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ

Küllü müskirin hamrun ve küllü müskirin harâmün (A.)

Sarhoş eden her şey (alkollü) içkidir ve her sarhoşluk veren şey haramdır.

Resûlullâh: ~ buyurmuştur. Mahmut Sa-mi ramazanoğlu, *Musâhabe*, 4/152; Hadis: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 188; Hadis: ~ Sürûri Efendi, *Zâ-hiretü'l-mülûk*, s. 8.

كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٍ وَمَا اسْكُرَ كَثِيرُهُ فَقَلِيلُهُ حَرَامٌ

Küllü müskirin hamrun ve mâ eksere kesîruhû fe-kalîlühû harâmün (A.)

Sarhoş eden her şey (alkollü) içkidir. Çoğu sarhoş eden şeyin azı da haramdır.

Her müskir haramdır: ~ Mahmut Sami Ramazanoğlu, *Musâhabe*, 5/157; ~ hadi-si... İzmirlî İsmail Hakkı, *Gazilere Arma-gân*, s. 137.

كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ

Küllü müskirin harâmün (A.)

Sarhoş eden her şey haramdır.

Sarhoşluk: ~ İzmirlî İsmail Hakkı, *Gazile-re Armağan*, s. 136; Bu delillerden birka-çı: ~ Mehmet yalar, *İslâmî Hayatın Prob-lemeleri*, s. 114; Hadis: ~ Muhammed Esat Erbilî, *Kenzü'l-irfan*, s. 187; Kur'an'a mu-vâfık olarak: ~ gibi hadisle... Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/762; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/92.

كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعَرِضُهُ

Küllü'l-müslimi ale'l-müslimi harâ-mün demühû ve mâlühû ve ırzuhû (A.)

Bütün müslümanların birbirlerine, can, mal ve ırz (ları) haramdır.

...Efendimiz: ~ İzmirli İsmail Hakkı, *Gazilere Armağan*, s. 141; Resûl-i Ekrem: ~ İmâm-Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-dîn*, 3/317; ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Hadîs-i Erba'ün Tercümesi*, s. 270.

كُلُّ مَيْسَرٍ لِمَا خَلِقَ لَهُ

Küllü müyesserin li-mâ hulika lehû (A.)

(Çalışınız), herkese yaratıldığı iş kolaylaştırılır.

~ İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbât Tercümesi*, 1/53; ...fevâidini beyan eyledi: ~ Taşköprüzâde Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-ulûm*, 1/73; ~ hadisinin mâ-sadakı budur. Nişancızâde Mehmed Paşa, *Mir'ât-ı Kâinât*, 1/55;...hadiste gelir: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Râhü'l-Mesnevî*, 2/227.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ

Küllü nefsin bi-mâ kesebet rehînetün (A.)

Her can, kazandığıyla (Allah katında) rehin alınmıştır. (Müddessir, 74/38)

~ Abdurrahman Aksarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 213;... ileride: ~ gelecektir. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7/4554; ~ kelâm-ı hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/303; ~ âyeti mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Râhü'l-Mesnevî*, 6/110; Zü'l-Celâl buyurmuştur: ~ Hayati Ülkü, *İslâm Dini Akâidi*, s. 244.

كُلُّ نَفْسٍ ذَاتِقَةُ الْمَوْتِ

Küllü nefsin zâikatü'l-mevti (A.)

Her can ölümü tadacaktır. (Â-i İmrân, 3/185).

~ hükm-i âfîsınca... Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübîn-i İslâm*, 1/128; Cebrail eyitti: ~ Ahmed Bîcân, *Envârü'l-âşıkîn*, s. 254;... şerbet-i: ~ içmek mukarrerdir. Fuzûlî, *Hadîkatü's-su'adâ*, s. 76; ~ cevâbî ile... Gelibolulu Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 1/285; ~ âyeti... Ahmed Yesevî, *Dîvân-ı Hikmet*, s. 134.

كُلُّ رَاعٍ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ الْأَمِيرِ
مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

Küllü râ'in mes'ûlün an ra'iyyetihî el-emîru mes'ûlün an ra'iyyetihî (A.)

Her çoban sürüsünden sorumludur. Devlet başkanı halkından sorumludur.

~ *Beyânü'l-hak*(gazete), 6/2523.

كُلُّ رَأْسٍ بِهٖ صَدَاعٌ

Küllü re'sin bihî sudâ'un (A.)

Her başın (insanın) bir ağrısı (derdi) vardır.

Sad': ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/308.

كُلُّ رَأْيٍ مِنَ الْعَلِيلِ عَلِيلٌ

Küllü re'yin mine'l-afli alflün (A.)

Sakatın bütün görüşleri sakattır.

Cehl ulu bir marazdır: ~ La'lîzâde Abdullah Çelebi, *Latîfeler*, s. 248.

كُلُّ صَقَّارٍ مَلْعُونٌ

Küllü sakkârın mel'ûnün (A.)

Bütün deyyüsler mel'undur.

...hadiste: ~ Ahmed Âsım (Mütercim), *Kâmus Tercümesi*, 1/938.

كُلُّ صَمْتٍ لَيْسَ لَهُ فِكْرٌ فَسَهُوٌ

Küllü samtin leyse lehû fikrun fe-sehvün (A.)

Bütün fikirsiz susmalar yanılıdır.

Hız. Ali: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/326.

كُلُّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْفَرَا

Küllü's-saydı fî cevfi'l-ferâ (A.)

Bütün avlar yaban eşeğinin karnındadır.

~ meseline mâ-sadaktır. Bediuzzaman Said Nursi, *Mektûbât*, s. 55.

كُلُّ سَكَّاءٍ تَبَيِّضُ كُلُّ شَرْقَاءٍ تَلْدُ

Küllü sekkâin tebîzu küllü şerkâin telidü (A.)

Kulaksız hayvanların hepsi yumurtlar, kulaklılar ise doğurur.

~ Kâmi Efendi, *Lûgaz-ı Şem'î*, s. 270.

كُلُّ ثَلَجٍ أَيْضٌ وَكُلُّ أَيْضٍ لَيْسَ بِثَلَجٍ

Küllü selcin ebyazu ve küllü ebyaza leyse bi-selcin (A.)

Bütün karlar beyazdır, ama her beyaz kar değildir.

كُلُّ سِرٍّ جَاوَزَ الْاِثْنَيْنِ شَاعٌ

Küllü sırrın câveze'l-isneyni şâ'a (A.)

İki dudak arasından (ağızdan) çıkan her sır yayılır.

Sakla candan dîdeden esrârını: ~ Muhibbi (Kanuni Sultan Süleyman), *Muhibbî Dîvânı*, s. 417; ~ Amrî, *Divan*, s. 83; Bu meseldir: ~ Yahya Bey, *Divan*, s. 406; ~ feh-vâsinca... Gelibolulu Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, 2/235

...doğru derler: ~ Fuzûlî, *Divan*, s. 199.

كُلُّ شَرَابٍ أَسْكُرَ فَهُوَ حَرَامٌ

Küllü şarâbin eskere fe-hüve harâmün (A.)

Sarhoş eden bütün içkiler haramdır.

Resûlü'llâh şöyle buyurdu: ~ Naim Erdoğan, *Şer'î Fetvalar*, 1/415.

كُلُّ شَاةٍ بَرَجَلَهَا مُعَلَّقَةٌ (سِنَاطُ)

Küllü şâtin bi-riclihâ mu'allakatün (se-tünâtu)(A.)

Her koyun kendi bacağından asılır.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/675;... aynı meselde: ~ derler. Hâfız Mehmed Sâdık, *Cihâd-ı Ekber*, 1/169; ~ Mehmed Ali Ziyaeddin, *Mecmû'atü'l-cevâhir*, s. 62; ~ M.Sait Şimşek-T.Uzun, *Arapça-Türkçe Deyimler Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, s. 388.

كُلُّ شَيْءٍ عِلْمٌ وَعِلْمٌ عِلْمٌ وَالْاِسْلَامُ الصَّلَاةُ

Küllü şey'in alâmetün ve alâmetü'l-islâmi es-salâtü (A.)

Her şeyin bir alâmeti vardır, İslâm'ın alâmeti ise namazdır.

...üstünde: ~ yazılı. İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/168.

كُلُّ شَيْءٍ بِقَدْرِ حَتَّى الْعَجْزِ وَالْكَيْسِ

Küllü şey'in bi-kaderin hattâ el-ac-zü ve'l-keyyisü (A.)

Âcizlik ve zekilik dâhil her şey kaderledir.

~ demekle... İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s. 682: ~ deyip... Hâfız Hızır İlyas, *Târih-i Enderun*, s. 104; Resûlü'llâh buyurur ki: ~ Şeyh Mehmed, *Akâid*, s. 27; Hadis: ~ Abdurrahman Ak-sarâyî, *Umdetü'l-İslâm*, s. 15.

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

Küllü şey'in hâlikün illâ vechehü (A.)

Onun zatından başka her şey helâk olacaktır. (Kasas, 28/88).

~ âyeti... Ahmet Hamdi Akseki, *Âlem-i İslâm ve İngiliz Misyonerleri*, s. 54; ~ mısâkıncıca... Hâfız Ahmed Mâhir, *el-Muhkem fi Şerhi'l-hikem*, 1/89; ~ vâsıl olur. Fuzûlî, *Hadikatü's-su'adâ*, s. 76; ~ remzinde ibkâdir Erzurumlu Emrah, *Divan*, s. 41; ~ ile... Kınalızâde Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-ş-u'arâ*, s. 760.

كُلُّ شَيْءٍ هُوَ مِنَ اللَّهِ

Küllü şey'in hüve mine'llâhi (A.)

Her şey Allah'tandır.

~ hadisi uyarınca... Mehmet Sadettin Evrin, *Kur'an Bilgisi*, s. 93.

كُلُّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ

Küllü şey'in lehü âyetün tedüllü alâ ennehü vâhidün (A.)

Her şeyde, Allah'ın bir olduğunu gösteren bir nişan vardır.

...âyet-i cemâli ona müşâhede ola ki: ~ Kâsım Karahisârî, *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd*, s. 34.

كُلُّ شَيْءٍ لَيْسَ فِي الْقِرْطَاسِ ضَاعَ

Küllü şey'in leyse fi'l-kirtâsî zâ'a (A.)

Kağıda yazılmayan her şey kaybolur.

Safha-i can üzre yazdım aşkın: ~ İ.Halil Ersoylu, *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*, s. 131.

كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْحَبِيبِ حَبِيبٌ

Küllü şey'in mine'l-habîbi habîbün (A.)

Sevgilinin her şeyi sevgili ve sevimidir.

~ deyip... Ankaralı İsmail Rüsûhi, *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 178.

كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْقَبِيحِ قَبِيحٌ

Küllü şey'in mine'l-kabîhi kabîhun (A.)

Çirkinin her şeyi çirkindir.

Her şeyin ey rakîb çirkindir: ~ M.Cihan-gir Gür, *Mecmû'âtü'n-nezâir*, (mez.tez.), İstanbul, 1976, s. 201.

كُلُّ شَيْءٍ مِنَ اللَّطِيفِ لَطِيفٌ

Küllü şey'in mine'l-latîfi latîfün (A.)

Güzelin her şeyi güzeldir.

Habs gelmez letâfet ehlinde: ~ La'lîzâde Abdullah Çelebi, *Latifeler*, s. 51.

كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْمَاءِ حَيٌّ

Küllü şey'in mine'l-mâi hayyün (A.)

Her canlı sudan yaratılmıştır.

Hız. Risâlet-penâh buyurur: ~ Niyazî-i Mısırî, *Tarîkatnâme*, s. 16.

كُلُّ شَيْءٍ مِنْ الْمَلِيحِ مَلِيحٌ

Küllü şey'in mine'l-melîhi melîhün (A.)

Güzelin her şeyi güzeldir.

Sanmayalım acıdır gam-ı la'lin: ~ M.Ci-hangir Gür, *Mecmû'âtü'n-nezâir*, (mez.te-zi), İstanbul, 1976, s. 200, Her ne dese olur nefis sahîh: ~ La'lîzâde Abdullah Çelebi, *Latîfeler*, s. 249.

كُلُّ شَيْءٍ يَحْتَاجُ إِلَى الْعَقْلِ وَالْعَقْلُ
يَحْتَاجُ إِلَى التَّجَارِبِ

Küllü şey'in yahtâcu ile'l-aklı ve'l-aklü yahtâcu ile't-tecârîbi (A.)

Her şey akla, akıl ise tecrübelerle muhtaçtır.

~ cümle-i hakîmânesi ile... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 49.

كُلُّ شَيْءٍ يَمِيلُ إِلَى شَكْلِهِ

Küllü şey'in yemîlü ilâ şeklihî (A.)

Her şey (aslı) şekline döner.

Küll: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/99.

كُلُّ شَيْءٍ يَرْجِعُ إِلَى أَصْلِهِ

Küllü şey'in yerci'u ilâ aslihî (A.)

Her şey aslına döner.

Atasözleri ve Ünlü Sözler: ~ Ömer Âsım Aksoy, *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*, s. 74; ~ mübteğasinca... Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dîbâceleri*, s. 198; ~ sırrına vâsıl olarak... Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, 5/142; ~ Seyyid Nesîmî, *Mukaddime*, s. 37; Bir hadisinde buyurur: ~ Niyazî-i Mısırî, *Risâle-i Vahdetü'l-vüvûd*, s. 48.

كُلُّ شَيْءٍ يَزُولُ إِلَّا الْحَقُّ

Küllü şey'in yezûlü illa'l-hakku (A.)

Allah'tan başka her şey yok olacaktır.

Her kemâlin zevâli var mutlak: ~ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son Asır Türk Şâirleri*, 5-8/834.

كُلُّ طَوِيلٍ أَحْمَقُّ

Küllü tavîlin ahmaku (A.)

Bütün uzun boylular ahmaktır.

Darb-ı meseller: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 1/388; ~ mefhum-ı mâ-sadakı olan... Mehmed Sadeddin (Hoca), *Tâciüt-tevârih*, 1/522; ~ mazmûnuna mâ-sadak... Hâfız Hızır İlyas, *Târîh-i Enderun*, s. 67.

كُلُّ تَفْرِقَةٍ بِلَا جَمْعٍ تَعْطِيلٌ
وَكُلُّ جَمْعٍ بِلَا تَفْرِقَةٍ زَنْدَقَةٌ

**Küllü tefrikatin bi-lâ cem'in ta'tîlün
Ve küllü cem'in bi-lâ tefrikatin zen-dikatün (A.)**

Hakla halkı ayrı tutma (inanca) araverme, bir tutma ise inançsızlıktır.

Sadreddin Konevî: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 2/320.

كُلُّ الْعُلُومِ سِوَايَ الْقُرْآنِ مَشْغَلَةٌ
 إِلَّا الْحَدِيثَ وَالْأَفْهَمَ فِي الدِّينِ
 وَالْعِلْمُ مَا كَانَ فِيهِ قَالَ حَدَّثَنَا
 وَمَسُوَاهُ فَوْسُوَاهُ الشَّيَاطِينِ

**Küllü'l-ulûmi sive'l-kur'ani meşgaletün
 İlle'l-hadîsü ve ille'l-fıkhu fi'd-dîni
 Ve'l-ilmü mâ kâne fihi kâle haddesenâ
 Ve mâ sivâhu fe-vesvâsü'ş-şeyâtîni** (A.)

Kur'an, hadis ve fıkıh ilimleri (gibi) dî-
 nî ilimlerden başka bütün ilimler, an-
 lamsız birer uğraşdırlar. (Gerçek) ilim,
 "Allah buyurdu, Peygamber haber ver-
 di" sözlerini taşıyan (sözleriyle başla-
 yan) ilimdir Öbür ilim(ler) ise şeytan-
 ların vesveseleridir.

Kâilin kavli mazharu'l-kemâldir ki: ~ Taş-
 köprüzâde Ahmed Efendi, *Mevzû'âtü'l-
 ulûm*, 1/25.

كُلُّ وَالٍ لَا يَرْفِقُ بِرَعِيَّتِهِ لَا يَرْفِقُ بِهِ
 يَوْمَ الْقِيَمَةِ

**Küllü vâlin lâ-yerfuku bi-ra'iyetihî
 lâ-yurfaku bihî yevme'l-kiyâmeti** (A.)

Halkına iyi davranmayan valilere, kı-
 yamet günü iyi davranılmaz.

~ hadis-i âlisiyle... *Beyânü'l-hak*(gazete),
 6/2590.

كُلُّ وُلِيِّ عَلَى قَدَمِ نَبِيِّ

Küllü veliyyin alâ kademi nebiyyin (A.)

Bütün ermişler, nebinin ayağı seviye-
 sindedir.

H.z.Şeyh Abdülkadir Geylânî: ~ Mehmed
 Said, *Behcetü'l-esrâr Tercümesi*, s. 30.

كُلُّ وُلِيِّ لَهٗ قَدَمٌ وَإِنِّي عَلَى قَدَمِ النَّبِيِّ
 بَدْرُ الْكَمَالِ

**Küllü veliyyin lehû kademün ve innî alâ
 kademi'n-nebiyyi bedre'l-kemâli** (A.)

Bütün ermişlerin bir seviyesi vardır,
 benim seviyem ise peygamberin ayağı
 seviyesidir, bu dolunay gibi (açıktır).

Şeyh Abdülkadir: ~ diye fahreylediler.
 Mehmed Said, *Behcetü'l-esrâr Tercümesi*,
 s. 30.

كُلُّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكَلَتِهِ

Küllün ya'melü alâ şâkiletihî (A.)

Herkes, kendi (hâli) ne uygun yolda
 hareket eder, (de). (İsrâ, 17/84).

Kur'an'da: ~ Osman Pazarlı, *İslâm'da Ah-
 lâk*, s. 46.

كُلُّ يَبْحَثُ عَمَّا شَغَلَ بِهِ

Küllün yebhasü ammâ şagale bihî (A.)

Herkes, kendisini meşgul edecek (uç-
 raşacak) bir (iş) arar.

~ kâidesi üzere... Ahmed Cevdet Paşa,
Târîh-i Cevdet, 3/260.

كُلُّ يَفِرُّ مِنْ ضِدِّهِ وَيَمِيلُ إِلَى جَنْسِهِ

**Küllün yefirru min ziddihî ve yemî-
 lü ilâ cinsihî** (A.)

Herkes, zıddından kaçır, cinsine yakla-
 şır.

Zıt: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/362.

كُلُّ زَمَانٍ لَهُ دَوْلَةٌ وَرِجَالٌ

Küllü zamânin lehû devletün ve ricâlün (A.)

Her zamana (çağa) özgü devlet ve yöneticileri vardır.

Küll: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/99.

كُلُّ زَمَانٍ يُعْطَى حُكْمَهُ

Küllü zamânin yu'tâ hükmühû (A.)

Her zamana, hükmü verilir.

Küll: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/99.

كُلُّ ذِي نِعْمَةٍ مَحْسُودٌ

Küllü zî-ni'metin mahsûdün (A.)

Bütün nimet sahipleri (zenginler) kısıkanılır.

~ kelâm-ı Şâri'. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/524.

كُلُّوَا فِي بَعْضِ بَطْنِكُمْ تَصْحُوا

Külû fi ba'zı batnıküm tesihhû (A.)

Az yeyiniz ki sağlıklı olasınız!

Efendimiz: ~ buyurmuşlardır. Abdullah Behcet, *Behcetü'l-ahlâk*, s. 141.

كُلُّوَا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ

Külû min tayyibâti mâ rezaknâkum ve lâ-tetgav fihî (A.)

Size verdiğimiz rızkın temizlerinden yeyin, ama bu hususta taşkınlık etmeyin! (Tâhâ, 20/81).

Seni ni'metine müstagrak etti Hâlik: ~ Mehmed Memduh Paşa, *Divân-ı Eş'âr*, s. 10; ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/455.

كُلُّوَا وَأَشْرَبُوا هَنِئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

Külû ve'srabû henî'en bi-mâ küntüm ta'melûne (A.)

Yaptıklarınıza karşılık afiyetle yeyin, için. (Tûr, 52/19).

Eydeler: ~ Abdurrahman Aksarâyî, *Um-detü'l-İslâm*, s. 65.

كُلُّوَا وَأَشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

Külû ve'srabû ve lâ-tüsri-fû innehû lâ-yuhıbbü'l-müsri-fîne (A.)

Yeyin, için, fakat israf etmeyin; çünkü o, israf edenleri sevmez. (A'râf, 7/31).

Âyette: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/158; ~ nazımdır ki... *Beyânü'l-hak* (gazete), 7/2895; ~ kelâm-ı Hak. Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 3/71; ~ âyetiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 166; ~ diye... Müstakımzâde Süleyman Sadeddin, *Şerh-i Divân-ı Aliyyü'l-Mürtezâ*, s. 251.

كُنْ عَبْدَ الرَّبِّ وَلَا تَكُنْ رَبَّ الْعَبْدِ

Kün abde'r-rabbi ve lâ-tekün rabbe'l-abdi (A.)

Allah'ın kulu ol, kulun Rabb'i olma!

...demişlerdir ki: ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kitâbü'l-hitâb*, s. 31.

كُنْ عَالِمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا أَوْ مُسْتَمِعًا
أَوْ مُحِبًّا وَلَا تَكُنْ الْخَامِسَ فَتَهْلِكُ

Kün âlimen ev müte'allimen ev müstemi'an ev muhibben ve lâ-tekünü'l-hâmise fe-tehlükü (A.)

Ya öğretici, ya öğrenici, ya dinleyici, veya (bunları) seven (bir kişi)ol, beşinci olma, mahvolursun!

Efendimiz: ~ buyurmuşlardır. Hâfız Mehmed Sâdık, *Cihâd-ı Ekber*, 1/145.
~ hadisi mücibince... Ankaralı İsmail rü-sûhî *Minhâcü'l-fukarâ*, s. 48

كُنْدَهُمْ جِنْسٌ بَاهِمٍ جِنْسٌ پَرَوَازٍ
كَبُوتَرٍ بَاكَبُوتَرٍ بَازٍ بَابَازٍ

Küned hem-cins bâ-hem-cins pervâz Kebûter bâ-kebûter bâz bâ-bâz (F.)

Her cins kendi cinsiyle uçar, güvercin güvercinle, doğan doğanla. (Davul dengi dengine çalar.)

Beyit: ~ Şânîzâde Mehmed Ataullah, *Şânîzâde Târihi*, 2/200; Hem: ~ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, 4/685; darbül-mesel: ~ L, Halilov, *Fars Dili*, s. 153.

كُنْ فَكَانَ

Kün fe-kân (A.)

Ol (dedi), hemen oluverdi.

Emrine fermandır senin: ~ Şeyh Yusuf Sinaneddin Ümmî, *Divan*, s. 80.

كُنْ فَيَكُونُ

Kün fe-yekûnü (A.)

Ol (der), hemen oluverir. (Bakara, 2/117).

Senin şânında geldi: ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 97;
~ Fâil-i kâr-gâh-ı: ~ Mehmet Yılmaz, *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler*, s. 98.

كُنْ فِي الدُّنْيَا بِيَدِنِكَ وَيَقْلِبِكَ فِي الْآخِرَةِ

Kün fi'd-dünyâ bi-bedenike ve bi-kalbike fi'l-âhireti (A.)

Bedeninle dünyada, gönlünle ahirette ol.

...ve dahi: ~ Mehmet Zahit Kotku, *Risâle-i Halîliye*, s. 20.

كُنْ فِي الدُّنْيَا كَانَكَ غَرِيبٍ أَوْ عَابِرٍ
سَبِيلٍ وَعَدَّ نَفْسَكَ مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ

Kün fi'd-dünyâ ke-enneke garîbün ev âbiru sebîlin ve udde nefseke min ehli'l-kubûri (A.)

Dünyada garip gibi yaşa ya da bir yolcu gibi ol, kendini (ölmeden önce) kabir halkından say!

Hadis: ~ Hâfız İbrahim, *Kenzü'l-hikem*, s. 80; Resûlü'llâh buyurur: ~ Niyâzî-i Mısırî, *Risâle-i Vahdetü'l-vücûd*, s. 45; Hadis: ~ M.Fethullah Gülen, *Sonsuz Nur*, 1/224;... her an muhafaza-i hadîs-i: ~ Mehmed Şâhî (Okçuzâde), *Ahsenü'l-hadis*, s. 62;... buyurmuşlardır ki: ~ Mehmet Zahit Kotku, *Risâle-i Halîliye Tercümesi*, s. 20.

كُنْ غَنِيَّ الْقَلْبِ وَأَقْنَعْ بِالْقَلِيلِ
مُتًى وَلَا تَطْلُبْ مَعَاشًا مِنْ لَيْمٍ
لَا تَكُنْ لِلْعَيْشِ مَجْرُوحَ الْفُؤَادِ
إِنَّمَا الرِّزْقُ عَلَى اللَّهِ الْكَرِيمِ

Kün ganiyye'l-kalbi va'kna' bi'l-kalîli
Müt ve lâ-tatlub ma'âşen min le'îmin
Lâ-tekün li'l-ayşî mecrûha'l-fu'âdi
İnneme'r-rızku ala'llâhi'l-kerîmi (A.)

Zengin gönüllü ol, azla yetin, (aç) öl, cimriden yiyecek isteme! Yaşamak için gönlü kırık olma; çünkü rızkı veren, çok cömert olan Allah'tır.

Hz. Ali: ~ Ömer Fevzî, *Dinî Hasbihâl*, s. 68; Mehmed Selâhaddin'in kalemîyle: ~ İbrahim Hakkı Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 1/203.

كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ

Kûnî berden ve selhamen alâ ibrahîme (A.)

(Ey ateş), İbrahim'e serin ve esenlik ol! (Enbiyâ, 21/69).

~ mücibince... Bursalı İsmail Hakkı, *Rûhü'l-Mesnevî*, 2/320.

كُنْ ابْنُ مَنْ شِئْتَ وَاکْتَسِبْ أَدْبًا
يَغْنِيكَ مَحْمُودَهُ عَنِ النَّسَبِ
إِنَّ الْفَتَىٰ مِنْ يَقُولِهَا أَنَا ذَا
لَيْسَ الْفَتَىٰ مِنْ يَقُولِ كَأَبِي

Kün ibnü men şî'te ve'ktesib edeben
Yugnike mahmûdühû ani'n-nesebi

İnne'l-fetâ men yekûlü hâ ene zâ
Leyse'l-fetâ men yekûlü kâne ebî (A.)

Kimin çocuğu olursan ol, edep kazan (öğren); o, seni soy sople övünmekten alıkor. Genç (insan), işte ben buyum diyendir, babasıyla (soy sopuyla) övünen değil.

~ Ahmed Midhat Efendi, Meşhur Emler Mecmu'ası, 6.Cüz, s. 8.

كُنْ قَانِعًا تَكُنْ أَشْكَرَ النَّاسِ

Kün kâni'an tekün eşkere'n-nâsi (A.)

Azla yetin, insanların en çok şükredeni olursun.

~ hadisiyle... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufassal Ahlâk-ı Medenî*, s. 156.

كُنْ كَيْسًا وَكَرِيمًا وَكْتُومًا

Kün keyyisen ve kerîmen ve ketûmen (A.)

Uyanık, cömert ve ağzı sıkı ol!

Levha, 46: ~ Mustafa Uğur Derman, *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*.

كُنْ مِنْهُمْ وَالْأَخْرَجَ عَنْهُمْ

Kün minhüm ve illâ uhruc anhüm (A.)

Ya onlardan ol, değilse uzaklaş!

el-Emsâl: ~ Hâfız Refî', *Edebiyât ve Hikâyât-ı Garîbe*, s. 47.

كُنْ مُقَدَّرًا وَلَا تَكُنْ مُقْتَرًا

Kün mukadderan ve lâ-tekün mukatteran (A.)

Cömert ol, cimri olma!

~ kelâm-ı hikmet-ittisâmî... Eğribozlu Ali İrfan, *Mufasssal Ahlâk-ı Medenî*, s. 211.

كُنْ مَرُوتًا بِجَايِ دُشْمَنِ وَدُوسْتًا
كُنْ مَرُوتًا زِيَانِ نَكَرَدَهٗ كَسِي

Kün mürüvvet be-cây-ı düşmen ü dôt Ke'z-mürüvvet ziyân ne kerde kesî (F.)

İster düşman, ister dost olsun cömertlik et; cömertlikten kimse zarar görmemiştir.

~ Osmanzâde Ahmed Tâib Efendi, *Ahlâk-ı Ahmedî*, s. 83.

كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَاحْبَبْتَ أَنْ أَعْرِفَ
فَخَلَقْتَ الْخَلْقَ لِأَعْرِفَ (لِيَعْرِفُونِي)

Küntü kenzen mahfiyyen fe-ahbebtü en u'rafe fe-halaktü'l-halka li-u'rafe (li-ya'rifûnî) (A.)

Ben, bilinmeyen bir hazine idim, bilinmeyi diledim, bunun için yaratıkları yarattım (beni bilsinler diye yaratıkları yarattım).

~ ya'ni... Hacı Reşid Paşa, *Dîn-i Mübin-i İslâm*, 1/37; Bir Hadîs-i Kutsîde: ~ Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, 1/34;

Nitekim lutfuyle: ~ buyurmuştur. Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, s. 2; ~ Bursalı İsmail Hakkı, *Kenz-i Mahfî*, s. 3; ~ deyip...Osman Haşim, *Divançe*, s. 5.

كُنْتُ نَبِيًّا وَأَدَمُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطَّيْنِ

Küntü nebiyyen ve âdemü beyne'l-mâ'i ve't-tîni (A.)

Âdem, su ile çamur arasında (balçık durumunda) iken ben peygamberdim.

~ diğer bir rivayette...Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, s. 525; ~ hakîkate nazar olsun... Niyazî-i Mısrî, *Tarîkatnâme*, s. 13; Dedin: ~ Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, s. 152; ...ser-rişte-i: ~ Osman Haşim, *Divançe*, s. 10; ~ hadisi... Sadettin Nüzhet Ergun, *Bektaşî Şâirleri*, s. 447.

كُنْتُ نَبِيًّا وَأَدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ

Küntü nebiyyen ve âdemü beyne'r-rûhı ve'l-cesedi (A.)

Âdem, ruh ile ceset arasında iken (yaratılmadan önce) ben peygamberdim.

...diğer bir rivâyette: ~ demiştir. Süleyman Ateş, *İslâm Tasavvufu*, s. 525; ~ Abdurrahman Güzel, *Kaygusuz Abdal'ın Mensur Eserleri*, s. 16;

...cevabında buyurdu: ~ Ahmed b. Mehmed Emin, *Âmentü Şerhi*, s. 100; Sebebi mevcûdât: ~ buyurmuşlardır. Ömer Öngüt, *Sözler ve Notlar*, s. 2/10.

كُنْتُ يَتِيمًا فِي الصَّغَرِ وَغَرِيبًا فِي الْكِبَرِ

Küntü yetîmen fi's-sıgarı ve garîben fi'l-kiberi (A.)

Küçükken yetimdim, büyüyünce garip oldum.

~ mazmûnu...Bursalı İsmail Hakkı, *Silsile-i Tarîkat-ı Celvetiyye*, s. 9; ~ mazmûnu üzere... Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 269.

كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ
بِالمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

Küntüm hayra ümmetin uhricet li'n-nâsi te'mürüne bi'l-ma'rûfi ve tenhevne ani'l-münkeri ve tü'minûne bi'llâhi (A.)

Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet oldunuz. İyiliği emreder, kötülüğü yasaklarsınız ve Allah'a inanırsınız. (Âl-i İmrân, 3/110).

~ âyeti... Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, 2/23; ~ sadrında temekkün... Hayrullah Efendi, *Osmanlı Târîhi*, 2/49; ~ Sâdık Ezdî, *İslâm'da Ahlâk*, s. 1; ~ tebcî-i ilâhisi-ne...

Ahmet İnce, *Tasavvufun Hakikatleri*, s. 2782; Onların Şânında: ~ Mevlânâ Kemâl, *Mevzû'atü'l-ulûm*, s. 36.

كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ

Kûnû ma'a's-sâdikîne (A.)

Doğrularla beraber olun. (Tevbe, 9/119).

Hak Ta'âlâ: ~ buyurmuştur. Ali Hüsrevoğlu, *Âdâb*, s. 220; ~ âyeti... Şeyh Abdurrahman Sami, *Mi'yâru'l-Evliyâ*, s. 33.

كُنْ يَهُودِيًّا تَامًا وَالْأَفْلَا تَلْعَبُ بِالتَّوْرَاتِ

Kün Yahüdiyyen tâmmen ve illâ felâ-tel'ab bi't-tevrâti (A.)

Ya tam Yahudi ol, yoksa Tevrat'la oynama!

~ vâdileriyle... Şânîzâde Mehmed Ataulah, *Şânîzâde Târîhi*, 2/237.

كُشِفَ الدُّجَا بِجَمَالِهِ صَلَّى عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ

Küşife'd-dücâ bi-cemâlihî sallû aleyhi ve alâ âlihî (A.)

Güzelliği ile karanlık aydınlandı. Ona ve ailesine salâvat getiriniz.

Levha: ~ Muammer Ülker, *Türk Hat Sanatı*, s. 303.

كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كَرْهٌ لَّكُمْ

Kütibe aleykümü'l-kıtâlû ve hüve kürhün leküm (A.)

Gerçi hoşunuza gitmez ama, size savaş yazıldı (farz kılındı). (Bakara, 2/216).

~ kavli-i kerîmiyle... Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, 11/135.

الْكَتُبُ بَسَاطِينُ الْعُلَمَاءِ

el-Kütübü besâtinü'l-ulemâi (A.)

Kitaplar, âlimlerin bostanlarıdır.

~ Ahmed Ali Sipehr, *Kelîmât-ı Kassâr*, s. 1.